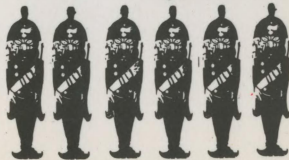
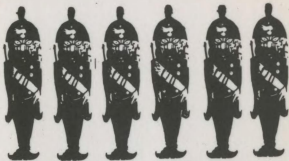

ΜΙΣΕΛ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

ΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

**ΚΡΑΤΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ
ΑΝΑΡΧΙΑ**

Μετάφραση Γιάννης Γαλανόπουλος

Έπιμέλεια

Νίκος Β. Άλεξίου

**ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ
ΤΥΠΟΣ**

ΤΙΤΛΟΣ : Κρατισμός και Αναρχία
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ : Γιάννης Γαλανόπουλος
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ : Βασίλειος Πανούσης, Βαλτετσίου 6, Αθήνα,
τηλ. 3602330
ΕΚΔΟΣΕΙΣ : ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
Ζωοδόχου Πηγής 17, Αθήνα
τηλ. 3939980 - 3602040

copyright 1979 γιό την ελληνική μετάφραση: "ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ"

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Τὸ Κρατισμὸς καὶ Ἀναρχία (GOSUDARSTVENNOST I ANARCHIJA) γράφτηκε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1873 καὶ στοιχειοθετήθηκε καὶ τυπώθηκε στὰ ρωαϊκὰ στὴ Ζυρίχη ἀπὸ μιὰ ὁμάδα νέων ποὺ ἦταν ἐξόριστοι ἢ φυγάδες ἀπ' τὴ Ρωσία, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους οἱ: Ρὸς Βαλκόφσκι, Ντεμποκόριτζ – Μοκρίεβιτς, Ράλι κλπ. Ὁ Ἀρμάν Ρὸς (ψευδῶνυμο τοῦ Μιχαὴλ Πέτροβιτς Σαζίν, ποὺ γεννήθηκε στὴν Κόστρομα τὸ 1845 καὶ συνελήφθηκε τὸ 1865 καὶ στάλθηκε ἐξορία στὴ Σιβηρία ἐπειδὴ τύπωσε στὴν Πετρούπολη, ὅπου ἦταν φοιτητὴς τοῦ Πολυτεχνείου, τὸ ἔργο τοῦ Μπύχνερ Δ ὕ ν α μ η κ α ι Ὑ λ η κ ι ὁ ὁποῖος, τὸ 1870, ἀφοῦ δραπετεύσει ἀπ' τὴ Σιβηρία, πῆγε στὴ Γενεύη καὶ συνδέθηκε ἀμέσως μὲ τὸν Μπακούνιν) ἔκανε μόνος του ὅλη τὴν τυπογραφικὴ σύνθεση, ἐνῶ ὁ Βαλκόφσκι καὶ ὁ Ντεμποκόριτζ – Μοκρίεβιτς δούλευαν τὸ χειροκίνητο πιεστήριο. Ἡ δουλειὰ τέλειωσε τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1874' ὄγκαν 1.200 ἀντίτυπα, χωρὶς ὄνομα συγγραφέα καὶ ὁ Ρὸς πηγαίνοντας προσωπικὰ στὸ Σίρβιντ, στὰ ρωσοπρωσικὰ σύνορα, ἀνάλαβε νὰ τὰ μπάσει παράνομα στὴ Ρωσία μὲ τὴ βοήθεια ἐβραίων λαθρεμπόρων' ὅλα τὰ ἀντίτυπα μπῆκαν στὴ Ρωσία. Ἐνα μέρος διοικητεύθηκε στὴν Πετρούπολη στὴ λέσχη «Λερμοντώφ καὶ Κοβάλικ», ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ διαδόσει ἀνάμεσα στοὺς νεαροὺς ἐπαναστάτες φοιτητὲς καὶ ἓνα ἄλλο στὰ νότια, στὴν Ὁδησσὸ καὶ στὸ Ροστώφ. Ὁ Πέτζ Νικίτικ Τράσεβ ἔγραψε στὴ φημισμένη του ἐπιθεώρηση «Ναμπάτ» (Γενεύη, Δεκέμβριος 1876) ὅτι τὸ βιβλίο πέρασε ἀπὸ χέρι σὲ χέρι φτάνοντας σὲ φηλὰ ἐπίπεδα διάδοσης καὶ ἀσκώντας μιὰ τεράστια ἐπιρροὴ στὴ σκέψη τῆς ἐπαναστατικῆς νεολαίας. Ὁ Στεπνιάκ (ψευδῶνυμο τοῦ Σεργκέι Μιχαήλοβιτς Κραβίνακι ποὺ γεννήθηκε τὸ 1852' σὰ μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ μηδενιστικοῦ κινήματος ZEMLJA I VOLIA, στίς 4 Αὐγούστου 1888, σκότωσε μὲ μαχαίρι τὸν ἀρχηγὸ τῆς μυστικῆς πολιτικῆς ἀστυνομίας τῆς Ρωσίας, τοῦ περίφημου Τρίτου Τμήματος, Ν. Μεσένκωφ, καταφέροντας ν' ἀποφύγει τὴ σύλληψη' γιὰ πολλὰ χρόνια μετὰ πῆρε μέρος στὸ ἰταλικὸ ἐργατικὸ κίνημα) ἔγραψε ὅτι ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἔργου ὑπῆρξε πολὺ μεγάλη καὶ ὅτι γιὰ τοὺς νεαροὺς Ρώσους ἐπαναστάτες συμβόλιζε ἐκεῖνα τὰ χρόνια τὴν ἐπανάστασι. Τὸ 1875, ὁ ὑπουργὸς Δικαιοσύνης κόμης PAHLEN

στο περίφημο υπόμνημά του για τὰ ανατρεπτικά κινήματα στὴ Ρωσία ἔγραψε ὅτι: «...Τὰ ἔργα τοῦ Μπακούνιν κι ἡ προπαγάνδα τῶν φίλων του ἄσκησαν πάνω στὴ νεολαία μιὰ καταπληκτικὴ κι ὀλέθρια ἐπίρροη. Αὐτὰ τὰ γραφτά, ποὺ κανένας δὲ νιάστηκε νὰ τ' ἀξιολογήσει σωστά, γοήτευσαν τὴ νεολαία κι ὅπως κάθε τι τὸ ἀπαγορευμένο, τὴ διέφθειραν, γιατί ἀνταποκρίνονταν στὶς ἐπιθυμίες καὶ τὶς παρορμήσεις της». Ὁ Π. Β. Ἄξελροντ, μιλώντας γιὰ τὴν ἐπίρροη τοῦ Μπακούνιν, τὸ 1873 - 4, στὶς ἐπαναστατικὲς λέσχες τοῦ Κίεβου καὶ τῶν ἄλλων οὐκρανικῶν πόλεων ἔγραψε: «Τὸ ἔργο τοῦ Μπακούνιν Κ ρ α τ ι σ μ ὸ ς κ α ἰ Ἄ ν α ρ χ ῖ α μ' ἐντυπώσισε πάρα πολύ». (Οἱ σημειώσεις μὲ ἀστερίσκο αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως εἶναι τοῦ Μπακούνιν, ἐνῶ οἱ ἀριθμημένες τῶν ἐπιμελητῶν).

ΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΑ

Ἡ Διεθνὴς Ἐνωση Ἐργαζομένων¹ ποὺ γεννήθηκε μόλις πρὶν ἀπὸ 9 χρόνια, πέτυχε σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ν' ἀσκήσει μιὰ τέτοια ἐπιρροή στὶς πρακτικὲς ἐξελίξεις τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων ὅλης τῆς Εὐρώπης, ποὺ κανένας δημοσιογράφος ἢ δημόσιος ἄντρας νὰ μὴν μπορεῖ σήμερα νὰ τῆς ἀρνηθεῖ τὴν πῆδ σοβαρὴ καὶ συχνὰ ἀνήσυχη προσοχή. Ὁ ἐπίσημος καὶ μισοεπίσημος κόσμος, ὁ ἀστικὸς κόσμος γενικά, αὐτὸς ὁ κόσμος τῶν μακάριων ἐκμεταλλευτῶν τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας, τὴν ἀτενίζει μ' ἐκεῖνο τὸ ἐσωτερικὸ ρίγος ποὺ αἰσθάνεται κανεὶς ἀντικρῦζοντας ἕναν κίνδυνο, ἀκόμα ἀγνωστο κι ἀπροσδιόριστο ἀλλὰ ἤδη πολὺ ἀπειλητικὸ, νὰ μεγαλώνει: ἕνα θηρίο ποὺ θὰ κατασπαράξει ἀναπόφευκτα αὐτὸ τὸ οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ σύστημα ποὺ στηρίζεται στὸ κράτος, ἀν δὲ βάλουν τέλος στὶς γρήγορες κι ὀλοένα αὐξανόμενες ἐπιτυχίες του μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἐνεργητικὰ μέτρα, καταστρωμένα καὶ πραγματοποιούμενα συγχρόνως σ' ὅλα τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη.

Εἶναι γνωστὸ πῶς στὸ τέλος τοῦ τελευταίου πολέμου, ποὺ ἀνάντρεψε τὴν ἱστορικὴ ἡγεμονία τοῦ Γαλλικοῦ κρατισμοῦ στὴν Εὐρώπη, ἀντικαθιστώντας τὴν μὲ τὸν ὀχι λιγότερο μισητὸ παγγερμανικὸ κρατισμὸ, τὰ μέτρα ἐνάντια στῇ Διεθνῇ ἔγιναν τὸ κύριο θέμα τῶν συζητήσεων ἀνάμεσα στὶς κυβερνήσεις. Τὸ πρᾶγμα εἶναι πολὺ φυσικὸ. Τὰ κράτη, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους ἀλληλομισοῦνται κι εἶναι ἀσυμβίβαστα, δὲν μπόρεσαν καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν καμιὰν ἄλλη κοινὴ βάση συμφωνίας ἔξω ἀπ' τὴ γενικὴ ὑποδούλωση τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν κοινὸ τους σκοπὸ, τὴν ἴδια τὴ δικαίωση τῆς ὑπαρξῆς τους. Ὁ πρίγκηπας Βίσαρκ² ὑπῆρξε καὶ χωρὶς ἀμφισβολία παραμένει, ὁ κύριος ἐμπνευστὴς κι ὑποστηρικτὴς αὐτῆς τῆς νέας Ἰερῆς Συμμαχίας. Ἀλλὰ παρὸλα αὐτὰ δὲν ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ παρουσίασε στὴ σκηνὴ τίς ἰδέες του. Ἄφησε τὴν ἀμφισβολὴ αὐτὴ τιμὴ μιᾶς τέτοιας πρωτοβουλίας σ' ἐκεῖνη τὴν ταπεινωμένη κυβέρνηση τοῦ Γαλλικοῦ Κράτους ποὺ μόλις εἶχε διαλύσει.

Ὁ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ἐκείνης τῆς Ἐθνικῆς ψευτοκυβέρνησης, μόνιμα προδότης τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ πιστὸς φίλος κι ὑπερασπιστὴς τῆς τάξης τῶν Ἰησοῦϊτῶν, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν στὸ Θεὸ ἀλλὰ περιφρονοῦν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ γι' αὐτὸ, περιφρονοῦνται μὲ τὴ σειρά τους ἀπ' ὅλους τοὺς τίμιους ὑποστηρικτὲς τοῦ λαϊκοῦ ἀγῶνα, ὁ περίφημος Ζὺλ Φάβρ³, ποὺ παραχωρεῖ ἴσως μόνον στὸν κύριο Γαμβέτα⁴ τὴν τιμὴ νὰ

είναι πρότυπο για όλους τους δικηγόρους, ανάλασχε με αγγαλλία να κάνει τον κακοήθη συκοφάντη και το χαφιέ. Άνάμεσα στα μέλη εκείνης της αποκαλούμενης κυβέρνησης «Εθνικής Άμυνας», υπήρξε, χωρίς αμφιβολία, ένας από κείνους που συνετέλεσαν αποφασιστικά στον αποπλισμό της Εθνικής Άμυνας και στην κατάφωρη προδοσία της εγκατάλειψης του Παρισιού στα χέρια του αλαζονικού, άναιδη κι άνελέητου νικητή. Ο πρίγκηπας Βίσιμαρχ τον κορόιδευε και τον χλεύαζε δημόσια. Κι άκριβώς τότε, αυτός ο Ζύλ Φάβρ, ο οποίος ήταν υπηρέφανος για αυτή τη διπλή ατίμωση, τη δική του κι εκείνη της Γαλλίας, που προδόθηκε κι ίσως πουλήθηκε απ' αυτόν, παρακινούμενος απ' την επιθυμία να γίνει άρεστός στο μεγάλο καγκελλάριο της νικηφόρας γερμανικής αυτοκρατορίας που τον είχε ταπεινώσει κι απ' το βαθύ του μίσος για το προλεταριάτο γενικά, και για τον παρισινό εργατόκοσμο ειδικά, έκανε μιá δριμύτατη καταγγελία ενάντια στη Διεθνή, της οποίας τα μέλη, που στη Γαλλία βρίσκονταν επικεφαλής των εργαζομένων μαζών, υποτίθεται ότι είχαν τη πρόθεση να προκαλέσουν μιá λαϊκή εξέγερση τόσο ενάντια στους Γερμανούς εισβολείς όσο κι ενάντια στους εκμεταλλευτές, τους κυβερνήτες και τους προδότες του έσωτερικού. Ένα φοβερό έγκλημα για το οποίο ή έπιστημη κι άστική Γαλλία θά έπρεπε να τιμωρήσει με παραδειγματική άσστηρότητα τη λαϊκή Γαλλία.

Έτσι, λοιπόν, ή πρώτη λέξη που πρόφερε ένας εκπρόσωπος του Γαλλικού Κράτους, την επόμενη της τρομερής και ταπεινωτικής ήττας, ήταν άκριβώς εκείνη της πιό ξεδιάντροπης αντίδρασης.

Ποιος δέ διάβασε την άξέχαστη εγκύκλιο του Ζύλ Φάβρ, όπου ή πιό χοντροκομμένη κακοήθεια κι ή ακόμα μεγαλύτερη άγνοια παραχωρούν τη θέση τους μόνο στον άνίκανο και μανιασμένο θυμό του έξωμότη της δημοκρατίας; Δέν είναι ή κραυγή άπόγνωσης ενός μόνο ανθρώπου, αλλά εκείνη δλόκληρου του άστικού πολιτισμού που εκπλήρωσε την άποστολή του σ' αυτό τον κόσμο και είναι καταδικασμένος σε θάνατο απ' την άπόλυτη άδυναμία του.

Προαισθανόμενος το πλησίμα του αναπόφευκτου τέλους, άρπάζεται με άπελπισμένη όργη απ' οτιδήποτε, άρκει μ' αυτό να κατορθώνει να παρατείνει την έγκληματική του ύπαρξη, επικαλούμενος όλα τα έδωλα του παρελθόντος που αυτός ο ίδιος εκθρόνισε σ' άλλες εποχές: το Θεό και την εκκλησία, τον πάπα και το πατριαρχικό δίκαιο και, πάνω απ' όλα, σαν το μέσο που έξασφαλίζει καλύτερα τη σωτηρία, τη βοήθεια της άστυνομίας και της στρατιωτικής δικτατορίας, έστω κι αν είναι πρωσοικη, άρκει να γλυτώσει τους τ έ μ ι ο υ ς ανθρώπους απ' την τρομερή λαίλαπα της Κοινωνικής Έπανάστασης.

Η εγκύκλιος του κυρίου Ζύλ Φάβρ βρήκε μιάν άνταπόκριση, μαντέψτε ποιά; Στην Ίσπανία. Ο κύριος Σαγιάσας⁵, ο έφήμερος ύπουργός του έφήμερου βασιλιά της Ίσπανίας Άμεδαίου⁶ θέλησε με τη σειρά του να κάνει μιá χάρη στον πρίγκηπα Βίσιμαρχ, πετυχαίνοντας έτσι ν' άποθανάτισει τ' όνομά του. Κι αυτός έκανε εκκληση για τη σταυροφορία

ένάντια στη Διεθνή και γιὰ νὰ μὴν περιοριστεῖ στὰ στεῖρα κι ἀδύναμα μέτρα, πού τὸ μόνο ἀποτέλεσμα πού εἶχαν ἦταν νὰ προκαλοῦν τὸ χλευασμὸ τοῦ Ἰσπανικοῦ προλεταριάτου, ἔγραψε καὶ μιὰ διπλωματικὴ ἐγκύκλιο γεμάτη ὠραία λόγια γιὰ τὴν ὁποία ἡ πιὸ συνετὴ καὶ λιγότερο δημοκρατικὴ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας, χωρὶς ἀμφιβολία μὲ τὴν ἔγκρισιν τοῦ πρίγκηπα Βίσιμαρκ καὶ τοῦ βοηθοῦ του Ζὺλ Φάβρ, τὸν ἔλουσε ἀντάξια καὶ λίγους μῆνες ἀργότερα ἔχασε τὴ δουλειά του.

Φαίνεται: ὅτι ἡ ἐγκύκλιος τοῦ κυρίου Σαγκάστα, ἂν καὶ μίλαγε στ' ὄνομα τῆς Ἰσπανίας, ἐπινοήθηκε, ἂν δὲν συντάχθηκε κιόλας, στὴν Ἰταλία κάτω ἀπ' τὴν ἀμεση ἐπίβλεψιν ἐκείνου τοῦ δοκιμασιμένου βασιλιά Βίκτωρα Ἐμμανουήλ, εὐτυχισμένου πατέρα τοῦ ἀτυχοῦ Ἀμεδαίου.

Οἱ διώξεις ἐνάντια στὴ Διεθνή στὴν Ἰταλία, προέρχονταν ἀπὸ τρεῖς διαφορετικὰς κατευθύνσεις: πρῶτος, ὅπως εὐκόλα μπορεῖτε νὰ φανταστεῖτε, τὴν καταράστηκε ὁ ἴδιος ὁ πάπας. Τὸ ἔκανε μὲ τὸν πιὸ πρωτότυπο τρόπο μπλέκοντας σ' ἓνα μόνο ἀνάθεμα ὅλα τὰ μέλη τῆς Διεθνούς, τοὺς μαζόνους, τοὺς γιακωβίνους, τοὺς ρασιοναλιστὰς, τοὺς Θεϊστὰς καὶ τοὺς φιλελεύθερους καθολικοὺς. Σύμφωνα μὲ τὸν ὄρισμὸ τοῦ ἀγίου πατέρα, ὑποτίθεται ὅτι ἦταν μέλη αὐτῆς τῆς παράνομης Ἐνωσις ὄλοι αὐτοὶ πού δὲν ὑποτάσσονταν τυφλὰ στὴν ἐμπνευσμένη ἀπ' τὸ Θεὸ πολυλογία του. 26 χρόνια πρὶν, ἓνας Πρῶτος στρατηγὸς ἔδινε τὸν ἴδιον ὄρισμὸ γιὰ τὸν κομμουνισμὸ: «Ξέρετε», ἔλεγε στοὺς στρατιῶτες του. «τί σημαίνει νὰ εἶσαι κομμουνιστὴς; Σημαίνει νὰ σκέπτεσαι καὶ νὰ ἐνεργεῖς ἐνάντια στὴ σκέψιν καὶ τὴν ὑπέρτατη θέλησιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως».

Ἄλλὰ ὁ ρωμαιοκαθολικὸς πάπας δὲν ἦταν ὁ μόνος πού καταράστηκε τὴ Διεθνή. Ὁ φημισμένος ἐπαναστάτης Γκιουζέπε Μαντσίνι⁷, πιὸ γνωστὸς στὴ Ρωσία ὡς Ἰταλὸς πατριώτης, συνωμότης κι ἀγκιτάτορας, παρὰ σὰ μεταφυσικὸς θεϊστὴς καὶ θεμελιωτὴς τῆς νέας ἐκκλησίας στὴν Ἰταλία, ναί, ἀκριβῶς ὁ Μαντσίνι, θεώρησε χρῆσιμο κι ἀναγκαῖο τὸ 1871, ἀμέσως μετὰ τὴν ἦττα τῆς Παρισίνης Κομμούνας⁸, ὅταν οἱ αἰμιόβοροι δῆμιοι τῶν Βερσαλλίων τουφεκίζανε κατὰ χιλιάδες τοὺς ἀοπλους κομμουνάρους, νὰ ὑποστηρίξει τὸ ἀνάθεμα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τὶς ἀστυνομικὰς διώξεις τοῦ κράτους μὲ τὸ δικό του ἀνάθεμα, τὸ ὑποτιθέμενο πατριωτικὸ κι ἐπαναστατικὸ, ἀλλὰ στὴν οὐσία ἀστικὸ καὶ συνάμα θεολογικὸ. Νόμιζε ὅτι ὁ λόγος του ἦταν ἀρκετὸς γιὰ ν' ἀναχαιτίσει στὴν Ἰταλία κάθε ἐνδειξιν συμπάθειας γιὰ τὴν Παρισινὴ Κομμούναν καὶ νὰ πνίξει στὴ γέννησίν τους τὶς ἐργατικὰς ὁργανώσεις πού εἶχαν ἀρχίσει νὰ δυναμώνουν. Συνέδηκε διωκτικῶς τὸ ἀντίθετο: τίποτα δὲν εὐνόησε περισσότερο τὴ διάδοσιν ἐκείνης τῆς συμπάθειας καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν ἐργατικῶν ὁργανώσεων ἀπ' τὸ δικό του πανηγυρικὸ καὶ παλλόμενον ἀνάθεμα.

Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις, ἀπ' τὴ μεριά τῆς, ἐχθρὸς τοῦ πάπα ἀλλὰ ἀκόμα περισσότερο τοῦ Μαντσίνι, δὲν κάθησε μὲ σταυρωμένα χέρια. Δὲν κατάλαβε ἀμέσως τὸν κίνδυνον πού προερχόταν ἀπ' τὴ Διεθνή, ἡ ὁποία

είχε μιὰ γρήγορη εξέλιξη όχι μόνο στις πόλεις αλλά και στα χωριά της 'Ιταλίας. Σκεπτόταν ότι ή καινούργια Ένωση θα μπορούσε ν' αντιπαλέψει τις επιτυχίες της αστικοδημοκρατικής προπαγάνδας του Μαντσίνι: κι είναι αλήθεια ότι κάτω απ' αυτή την προοπτική δέν έκανε έναν υπολογισμό τελείως λαθεμένο. Πείστηκε όμως πολύ γρήγορα ότι ή προπαγάνδα των άρχων της Κοινωνικής Έπανάστασης, σ' ένα πληθυσμό πού ήταν σέ αναβρασμό, πού ή ίδια ή κυβέρνηση τόν είχε δδηγήσει στο τελευταίο σκαλοπάτι της φτώχειας και της καταπίεσης, ήταν πολύ πιό επικίνδυνη απ' όλες τις κινητοποιήσεις και πολιτικές επιχειρήσεις του Μαντσίνι. 'Ο θάνατος του μεγάλου 'Ιταλού πατριώτη, πού ήρθε λίγο μετά την όργισμένη του επέμβαση ενάντια στην Παρισινή Κομμούνια και στη Διεθνή, καθησύχασε την 'Ιταλική κυβέρνηση απ' αυτή την πλευρά. Με τó θάνατο του άρχηγού του, τó κόμμα του Μαντσίνι δέ θα μπορούσε νά την άπειλήσει από δω και πέρα. Η διαδικασία άποσύνθεσης του κόμματος είχε φτάσει κιόλας σέ προχωρημένο στάδιο κι επειδή ή καταγωγή του, κι οι σκοποί του όπως κι ή ίδια του ή σύνθεση, ήταν άποκλειστικά άστικές, είχαμε μιὰ άλλη φανερή άπόδειξη της άνικανότητας πού μαστίζει σήμερα κάθε άστικό έγχείρημα. Άντίθετα, ή προπαγάνδα κι ή όργάνωση της Διεθνούς στην 'Ιταλία είναι ένα τελείως διαφορετικό πράγμα. Κατευθύνονται άποκλειστικά κι άμεσα στο περιβάλλον των χειρώναντων έργων στους όποιους συγκεντρώνεται, στην 'Ιταλία όπως και σέ όλες τις άλλες χώρες της Εύρώπης, όλη ή ζωή, όλη ή δύναμη και τó μέλλον της σύγχρονης κοινωνίας. Παίρνουν μέρος σ' αυτές πολύ λίγα άτομα απ' τόν άστικό κόσμο πού, έχοντας άρχίσει νά μισούν με όλη τους την ψυχή τó τωρινό πολιτικό, οίκονομικό και κοινωνικό καθεστώς, γύρισαν τις πλάτες τους στην τάξη της καταγωγής τους κι άφοιώθηκαν άποκλειστικά στη λαϊκή υπόθεση. Αυτόι όί άνθρωποι είναι λίγοι, αλλά έχουν σ' αντίσταθμισμα μεγάλη αξία με τόν όρο, φυσικά, ότι έκτός απ' τó μίσος τους για την κυριαρχική επιδίωξη της άστικής κοινωνίας, θα καταφέρουν νά καταστρέψουν μέσα τους και τά τελευταία κατάλοιπα προσωπικής φιλοδοξίας. Σ' αυτή την περίπτωση είναι, επαναλαμβάνω, άνεκτίμητοι. 'Ο λαός τους δίνει τη ζωή, τη στοιχειώδη δύναμη, τη βάση κι αυτοί σ' αντίλλαγμα τού προσφέρουν τις θετικές γνώσεις, την ικανότητα για λογική άφαίρεση και γενίκευση, τού μαθαίνουν νά οργανώνεται και νά φτιάχνει ενώσεις πού, με τη σειρά τους, προάγουν τη συνειδητή δημιουργική του δύναμη, δίχως την όποια καμιά νίκη δέν είναι δυνατή.

Στην 'Ιταλία και τη Ρωσία άναδείχτηκε ένας άρκετά μεγάλος άριθμός τέτοιων νέων, πολύ μεγαλύτερος απ' ότι σέ κάθε άλλη χώρα. Άλλά σπουδαιότερο άκόμα είναι τó γεγονός ότι στην 'Ιταλία υπάρχει ένα τεράστιο προλεταριάτο, από τη φύση του άσυνήθιστα έξυπνο, αλλά πού στερείται συχνά τη μόρφωση κι είναι παντού φτωχό· αυτό τó προλεταριάτο άποτελείται από δυό ή τρία εκατομμύρια εργάτες των πόλεων, πού δουλεύουν στα εργοστάσια και έ μικρές βιοτεχνίες κι από είκοσι

έκατομμύρια περίπου γεωργούς πού δέν κατέχουν τίποτα. Όπως είπαμε πιό πάνω, αυτή τήν άφανισμένη μάζα ανθρώπων, ή καταπιεστική κι άρπακτική διοίκηση τών άνωτερων τάξεων κάτω άπ' τό σκήπτρο του βασιλά, έλευθερωτή και νομέα τών Ιταλικών γαιών, τήν οδήγησε σέ τέτοιο βαθμό άπελπισίας ώστε ακόμα κι οί ύποστηρικτές κι οί συνένοχοι τής τωρινής διοίκησης, αρχίζουν νά δηολογοούν και ν' άναγνωρίζουν άνοιχτά στή Βουλή και στις επίσημες έφημερίδες, ότι είναι άδύνατο νά συνεχιστεί αυτή ή κατάσταση κι ότι είναι άναγκαίο νά γίνει κάτι για τό λαό, άν θέλουν ν' άποφύγουν ένα σαρωτικό, λαϊκό κατακλυσμό.

Σέ κανένα άλλο μέρος ή Κοινωνική Έπανάσταση δέ βρίσκεται τόσο κοντά όσο στήν 'Ιταλία, σέ κανένα, ούτε στήν 'Ισπανία κι ως πραγματοποιείται: τώρα εκεί ή επίσημη έπανάσταση, ενώ στήν 'Ιταλία φαίνονται όλα ήσυχά. Στήν 'Ιταλία όλος ό πληθυσμός περιμένει ένα κοινωνικό μετασχηματισμό, αυτό έγινε πιά ή καθημερινή του, συνειδητή φιλοδοξία. Μπορούμε λοιπόν νά φανταστούμε με τί άνθρωπιά, με τί ένθουσιασμό και με ποιά αισθηση άναγκαιότητας έγινε δεκτό τό πρόγραμμα τής Διεθνούς — κι αυτό ισχύει ακόμα και σήμερα — άπ' τό Ιταλικό προλεταριάτο. Δέν ύπάρχει στήν 'Ιταλία, σ' αντίθεση με τήν πλειοψηφία τών ευρωπαϊκών χωρών, μιá ειδική κατηγορία εργαζομένων πού νά εύνοούνται κατά κάποιο τρόπο από ύψηλούς μισθούς, πού νά μπορούν νά επιδείξουν ένα είδος φιλολογικής μόρφωσης και νά είναι έμποτισμένοι από άστικές άρχές, ιδέες και ματαιοδοξία ώστε ό εργαζόμενος πού άνήκει σ' αυτή τήν κατηγορία νά διαφοροποιείται άπ' τόν άστό μόνον έξαιτίας τής πραγματικής του θέσης κι όχι τών συμπαθειών του. Αυτούς τούς εργαζόμενους τούς συναντάμε κυρίως στή Γερμανία και τήν 'Ελβετία' στήν 'Ιταλία, αντίθετα, σπανίζουν, είναι τόσο λίγοι πού χάνονται μέσα στή μάζα χωρίς ν' αφήνουν τό παραμικρό, ίχνος ή έπιρροή.

Στήν 'Ιταλία κυριαρχεί εκείνο τό προλεταριάτο, τό λουμπεν προλεταριάτο, για τό όποίο ό κ. κ. Μάρξ και "Ενγκελς" και πίσω τους όλη ή γερμανική σοσιαλδημοκρατική σχολή, μιλάνε με μιá βαθιά περιφρόνηση και πολύ άδικα, γιατί σ' αυτό και μόνο σ' αυτό, όχι φυσικά σ' εκείνο τό άστικοποιημένο στρώμα τής εργατικής μάζας πού μιλήσαμε πιό πάνω είναι άποκρυσταλλωμένη όλη ή έξυπνάδα κι όλη ή δύναμη τής μελλοντικής Κοινωνικής Έπανάστασης.

Θά επανέλθουμε άργότερα σ' αυτό τό θέμα' για τήν ώρα ως άρκεστούμε στό έξής συμπέρασμα: άκριβώς χάρη σ' αυτή τήν ύπεροχή του πολύ φτωχού προλεταριάτου, ή προπαγάνδα κι ή οργάνωση τής Διεθνούς θ' άποκτήσουν στήν 'Ιταλία ένα χαρακτήρα βαθιάς κι άληθινά λαϊκής προσχώρησης κι επιπλέον, άκριβώς γι' αυτό, δέ θά περιοριστούν μόνο στις μεγάλες πόλεις αλλά θά διαδοθούν άμέσως και στόν άγροτικό πληθυσμό.

Η Ιταλική κυβέρνηση κατάλαβε πολύ καλά τήν άπειλή πού αντιπροσωπεύει αυτό τό κίνημα και προσπαθεί χωρίς έπιτυχία, νά τό καταπνίξει με κάθε μέσο. Δέ δημοσιεύει ήχηρές έγκυκλίους, αλλά δρā όπως

ἀρμόζει σ' ένα ἀθόρυβο ἀτυνομικό καθεστώς και καταστέλλει, χωρίς νά ψάχνει για δικαιολογίες, ἀθόρυβα. Διαλύει τή μιὰ μετά τήν ἄλλη, περιφρονώντας κάθε νόμο, τίς ἐργατικές ἐνώσεις με ἔξαιρση μόνον ἐκείνες πού ἀνάμεσα στά ἐπίτιμα μέλη τους βρίσκονται πρίγκηπες, ὑπουργοί, νομάρχες ἢ γενικά, ἀνθρώποι ἐπιφανείς και διακεκριμένοι. Ὅλες οἱ ἄλλες ἐργατικές ἐνώσεις διώκονται ἀμείλικτα ἀπ' τήν κυβέρνηση, πού γίνεται κύριος τῶν νοκομιέντων τους, τῶν ταμείων τους και κρατάει στίς βρωμερές φυλακές της τά μέλη τους για πολλούς μήνες, χωρίς καμιὰ δίκη, χωρίς καν ἀνάκριση.

Δέ χωρεῖ καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ἰταλική κυβέρνηση ὀδηγεῖται σ' αὐτή τή δραστηριότητα ὄχι μόνον ἀπ' τή δική της κρίση ἀλλά κι ἀπ' τίς συμβουλές και τίς ὑποδείξεις τοῦ ἐπιφανοῦς καγκελλάριου τῆς Γερμανίας, ἔτσι ὅπως, προηγούμενα, ὑπάκουγε με εὐπείθεια στίς διαταγές τοῦ Ναπολέοντα III¹⁰. Τό Ἰταλικό κράτος κατέχει μιὰ ἰδιαίτερη θέση γιατί, ἐνώ με τόν πληθυσμό και τήν ἔκτασή του θάπρεπε νά συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν μεγάλων δυνάμειν, ἀπ' τήν ἀποψη τῆς πραγματικῆς του δύναμης, αὐτό τό ταλαντευόμενο Κράτος, ἔχοντας μιὰ διαβρωμένη διοίκηση και παρόλες τίς προσπάθειες πού ὑπῆρξαν λυπηρά ἀπειθάρχητες κι ἐπιπλέον μισούμενο ἀπ' τίς μάξες και τοὺς μικροαστοὺς, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ με τό ζόρι μιὰ δύναμη δεύτερης κατηγορίας. Γι' αὐτό τοῦ χρειάζεται ένας προσάτης, ένα ἀφεντικό ἔξω ἀπ' τήν Ἰταλία κι ὁ καθένας θά βρεῖ φυσιολογικό τό ὅτι, μετά τήν πτώση τοῦ Ναπολέοντα, ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ κατέλαβε τή θέση τοῦ ἀναγκαίου σύμμαχου ἐκείνης τῆς μοναρχίας, πού δημιουργήθηκε ἀπ' τίς συνωμοσίες τοῦ Πεδεμόντιου και πού ἔγινε δυνατή οὐσιαστικά ἀπ' τίς προσπάθειες και τά πατριωτικά κατορθώματα τοῦ Μαντοῖνι και τοῦ Γαριβόλδῃ¹¹.

Ἀπ' τήν ἄλλη μεριά, τό χέρι τοῦ ἐπιφανοῦς καγκελλάριου τῆς παγγερμανικῆς αὐτοκρατορίας βαραίνει, σήμερα, ἀρκετά σ' ὅλη τήν Εὐρώπη, με ἔξαιρση ἴσως μόνο τήν Ἀγγλία πού με πολὺ ἀνησυχία βλέπει ν' ἀνατέλλει αὐτή ἡ νέα δύναμη βαραίνει ἀκόμα και στήν Ἰσπανία πού, τουλάχιστον πρὸς τό παρόν, προστατεύεται ἀπ' τήν ἀντιδραστική ἐπιρροή τῆς Γερμανίας με τήν ἐπανάστασή της και τή γεωγραφική της θέση. Ἡ ἐπιρροή τῆς νέας αὐτοκρατορίας ἐπικυρώθηκε με τό μεγάλο της θρίαμβο πάνω στή Γαλλία. Πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι, με τή θέση της, με τίς τεράστιες πηγές πού κατάκτησε και με τήν ἐσωτερική της ὀργάνωση, κατέχει σήμερα, χωρίς ἀμφιβολία, τήν πρώτη θέση ἀνάμεσα στίς μεγάλες εὐρωπαϊκές δυνάμεις και μπορεῖ ὁ καθένας ν' ἀντιληφτεῖ τήν ὑπεροχή της σέ σχέση με κάθε μιὰ ἀπ' αὐτές. Καί φυσικά κανένας δέν ἀμφισβάλλει ὅτι αὐτή ἡ ἐπιρροή θά πρέπει νάναί ἀναπόφευκτα ἀντιδραστική.

Ἡ Γερμανία, ἔτσι ὅπως εἶναι σήμερα, ἐνωμένη κι ἐξοπλισμένη με τή μεγαλοφυή και πατριωτική ἀπάτη τοῦ πρίγκηπα Βίσμαρκ (στὴν πολιτική ὅπως και στίς ἀνώτερες σφαίρες τῆς οἰκονομίας, ἡ ἀπάτη θεωρεῖται ἀρετὴ) ἐπαναπαύεται ἀπ' τή μιὰ μεριά στήν παραδειγματική ὀρ-

γάνωση και πειθαρχία του στρατού της, που φαίνεται έτοιμος να συν-
τρίψει όλο τον κόσμο και να διαπράξει κάθε είδος εγκλήματος, τόσο στο
έσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, με το πρώτο νεύμα του βασιλιά — αυ-
τοκράτορά της κι απ' την άλλη, σ' εκείνο τον πατριωτισμό των πιστών
υπηκόων, σ' εκείνη την υπερβολικά εθνικιστική φιλοδοξία κι εκείνη
την τυφλή ύπακοή, που ή καταγωγή της ανατρέχει βαθιά μέσα στην
ιστορία, όπως επίσης και σ' εκείνη την λατρεία της Θεοποιημένης εξου-
σίας που μέχρι σήμερα χαρακτηρίζει τη γερμανική άριστοκρατία, τους
γερμανούς άστούληδες, τους γερμανούς γραφειοκράτες, τη γερμανική
έκκλησία, όλες τις ενώσεις των γερμανών επιστημόνων και, κάτω απ'
τη δική τους συνδυασμένη έπιρροή, δυστυχώς όχι σπάνια, τον ίδιο το
λαό· έννοω εκείνη τη Γερμανία που, περήφανη για τη δεσποτική κυ-
βερνητική εξουσία του δεσπότη που αντίπροσωπεύει, ταυτίζεται απόλυ-
τα μ' έναν απ' τους δυο πόλους της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνι-
κής κίνησης κι ακριβέστερα με τον πόλο του κρατικού συγκεντρωτισμού,
του Κράτους, της αντίδρασης.

Η Γερμανία είναι ένα κατεχόμενη Κράτος, όπως ήταν ή Γαλλία του
Λουδοβίκου XIV¹² και του Ναπολέοντα I¹³, όπως δέν έπαψε να είναι
μέχρι σήμερα ή Πρωσία. "Όταν ο Φρειδερίκος II¹⁴ ολοκλήρωσε τη
δημιουργία του πρωσικού κράτους, το θέμα παρουσιαζόταν έτσι: θα ή-
ταν ή Γερμανία που θα κατασπάραζε την Πρωσία ή, αντίθετα, ή Πρω-
σία θα κατασπάραζε τη Γερμανία; Σήμερα ξέρουμε ότι ή Πρωσία κα-
τάπιε τη Γερμανία. "Έτσι ή Γερμανία, όσο θάνατι ένα κράτος, παρόλες
τις ψευτο-φιλελεύθερες, συνταγματικές, δημοκρατικές και σοσιαλδη-
μοκρατικές της φόρμες, θ' αποτελεί αναπόφευκτα τον κύριο και πρωταρ-
χικό εκπρόσωπο, την παντοτινή πηγή κάθε δεσποτισμού στην Εύρώπη.

Άρκει να παρατηρήσουμε ότι άφοτου δημιουργήθηκε ο νέος κρα-
τισμός στην Ιστορία, απ' το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα, ή Γερμα-
νία, συμπεριλαμβανόμενη και της αυστριακής αυτοκρατορίας (άφου
είναι γερμανική), τελικά δέν έπαψε ποτέ να είναι το βασικό κέντρο κάθε
εύρωπαϊκής αντίδραστικής κίνησης, ακόμα και στην περίοδο που ο δια-
κεκριμένος έστειμένος, φιλελεύθερος διανοούμενος Φρειδερίκος II, άλ-
ληλογραφούσε με το Βολταίρο¹⁵. Πανέξυπνος κρατιστής, άπόγονος του
Μακιαβέλλι και δάσκαλος του Βίσμαρκ, εξαπέλυσε βρισιές ενάντια σ'
όλους: ενάντια στο Θεό κι ενάντια στους ανθρώπους ανάμεσα στους ο-
ποιους, έννοείται, και στο φιλόσοφο που άλληλογραφούσε και δέν πίστευε
σε τίποτ' άλλο παρά μόνο στη δική του «Ιδέα του Κράτους» που ύποστηρι-
ζόταν λογικά απ' τη «Θείκη δύναμη άμέτρητων ταγμάτων» («Ό Θεός είναι
πάντα με το μέρος των πιο ισχυρών ταγμάτων», έλεγε) εκτός απ' την οικο-
νομική δύναμη και τη μεγαλύτερη δυνατή τελειοποίηση της έσωτερικής
διοίκησης της χώρας, έννοείται μιας διοίκησης μηχανικής και δεσποτι-
κής. Σ' αυτό κατά τη γνώμη του (και τη δική μας), συνοψιζόταν όλη
ή πεμπτοσύνα του Κράτους. "Όλα τα υπόλοιπα δέν ήταν παρά μια άθώα
σάλτα προορισμένη να πλανέψει: τα λεπτά αισθήματα εκείνιων των άν-

θρώπων πού είναι άνίκανοι ν' αντιμετωπίσουν τήν ἀληθινή και σκληρή πραγματικότητα.

Ο Φρειδερίκος ΙΙ τελειοποίησε κι ολοκλήρωσε τόν κρατικό μηχανισμό πού ολκοδόμησαν ο πατέρας κι ο παππούς του και πού είχαν επινοήσει οι πρόγονοί τους κι αυτή ή μηχανή αποδείχτηκε μετά, στά χέρια του ξείου διάδοχού του πρίγκηπα Βισμαρκ, ένα όργανο για τήν κατάκτηση και πιθανώς τήν πρωσογερμανοποίηση τής Εδρώπης.

Παρατηρήσαμε ότι απ' τήν περίοδο τής Μεταρρύθμισης και μετά, ή Γερμανία δέν έπαψε ν' αποτελεί ποτέ τήν κύρια πηγή κάθε εύρωπαϊκής αντιδραστικής κίνησης· απ' τό δεύτερο μισό του 16ου αιώνα ως τό 1815, ή πρωτοδουλία αυτών των κινήσεων άνήκε στην Αύστρια. Απ' τό 1815 ως τό 1866, μοιράστηκε άνάμεσα στην Αύστρια και τήν Πρωσία μέ αναμφίβολη ύπεροχή τής πρώτης, μέχρι τότε πού αυτή διοικούταν απ' τό γέρο πρίγκηπα Μέτερνιχ, δηλαδή, ως τό 1848. Απ' τό 1815 προσχώρησε σ' αυτή τήν Ίερή Συμμαχία τής καθαρά Γερμανικής αντίδρασης, περισσότερο έρασιτεχνικά παρά σάν ἀληθινός συνέταιρος, τό ταταρογερμανικό Κνουτο, τό δικό μας αυτοκρατορικό Κνουτο πασών των Ρωσών.

Σπρωγμένοι απ' τή φυσιολογική έπιθυμία ν' άπαλλαχθούν απ' τή βαριά εύθύνη για όλες τίς άτιμίες πού διαπράχθηκαν απ' τήν Ίερή Συμμαχία, οι Γερμανοί προσπαθούν νά πεισθούν και νά πείσουν τούς άλλους, ότι ο κύριος ύποκινητής τους ήταν ή Ρωσία. Δέν θα είμαστε έμεις, φυσικά, οι ύποστηριχτές τής αυτοκρατορικής Ρωσίας, εξαιτίας ακριβώς τής μεγάλης μας αγάπης για τό ρώσικο λαό κι επειδή έπιθυμούμε τόσο σφοδρά τήν πλήρη του άνάπτυξη κι έλευθερία και μισούμε εκείνη τή δρώμικη πανρωσική αυτοκρατορία, όπως κανένας γερμανός δε θα μπορέσει ποτέ νά τή μισήσει. Αντίθετα μέ τούς Γερμανούς σοσιαλδημοκράτες, πού τό πρόγραμμά τους έχει σάν πρώτο στόχο τή δημιουργία ενός παγγερμανικού Κράτους, οι Ρώσοι σοσιαλιστές επαναστάτες αποβλέπουν, πριν απ' ότιδήποτε άλλο πράγμα, στην πλήρη κατάργηση του Κράτους, πεισμένοι καθώς είναι ότι όσο ο κρατισμός, κάτω απ' οποιαδήποτε μορφή κι αν εκδηλώνεται, θα βαραίνει πάνω στο έθνος μας, ο λαός θάναί αναγκασμένος νά ζει μέσα σέ συνθήκες θλιβερής σκλαβιάς. Όχι, λοιπόν, για νά υπερασπίσουμε τήν πολιτική τής κυβέρνησης, αλλά σεβόμενοι τήν αλήθεια, πού είναι ώφέλιμη σέ κάθε περίπτωση και κάθε στιγμή, άπαντάμε στους Γερμανούς τά ακόλουθα:

Είναι αλήθεια ότι ή αυτοκρατορική Ρωσία, στο πρόσωπο δυο έστεμμένων, του Άλέξανδρου Ι και του Νικόλαου Ι^{ος}, φάνηκε ν' αναμηνύεται πολύ ένεργητικά στις έσωτερικές ύποθέσεις τής Εδρώπης: ο Άλέξανδρος τή γυρούσε απ' τή μιάν άκρη ως τήν άλλη κι έβρισε κι έπαιρνε προκαλώντας πολύ θόρυβο· ο Νικόλαος θύμωνε και βρόνταγε. Άλλά όλα τέλειωναν εκεί. Δέν έκαναν τίποτα, όχι γιατί δέν ήθελαν, αλλά γιατί δέν μπορούσαν, μιας και δέν τό επέτρεπαν οι ίδιοι οι φίλοι τους Γερμανοί, Αύστριακοί και Πρώσοι· τούς παραχωρήθηκε μόνο ο τιμητικός

ρόλος του σκιαχτρου, ενώ οι άληθινοί πρωταγωνιστές ήταν η Αυστρία και η Πρωσία και, κάτω απ' τή διεύθυνση και τήν έδεια και των δύο τους, οι Βουρβώνοι τής Γαλλίας (έναντιον τής Ίσπανίας).

Η αυτοκρατορία πασών των Ρωσιών δέ βγήκε ποτέ απ' τά σύνορά της, εκτός από μιá φορά τó 1849 για νά σώσει τήν αυστριακή αυτοκρατορία πού βρισκόταν σέ κίνδυνο απ' τήν ουγγρική εξέγερση. Στη διάρκεια δλόκληρου του αιώνα μας η Ρωσία κατέστειλε δυο φορές τήν πολωνική επανάσταση, κάνοντάς το και στις δυο περιπτώσεις με τή βοήθεια τής Πρωσίας, πού ενδιαφερόταν για τή διατήρηση τής Πολωνικής σκλαβιάς, τουλάχιστον όσο κι η Ίδια η Ρωσία. Φυσικά μιλάω για τήν αυτοκρατορική Ρωσία. Η λαϊκή Ρωσία είναι αδιανόητη χωρίς τήν ανεξαρτησία και τήν έλευθερία τής Πολωνίας.

Ποιός θά μπορούσε ν' άμφιβάλλει ότι η ρώσικη αυτοκρατορία, στο βάθος, δέν μπορεί νά διανοηθεί κανέναν άλλο τύπο έπιρροής στην Εύρώπη εκτός απ' τόν πιό κακοήθη κι έχθρικό άπέναντι στην έλευθερία; ότι κάθε νέο παράδειγμα κρατικής ώμότητας και θριαμβευτικής καταπίεσης, κάθε νέο πνίξιμο των λαϊκών εξεγέρσεων στο αίμα του λαού, σέ κάθε χώρα, δέν μπορεί νά γίνει χωρίς νά κερδίσει πάντα τήν πιό ένθερμη συμπάθειά της; Άλλά τó θέμα δέν είναι αυτό. Έκεινο πού μās ενδιαφέρει είναι νά προσδιορίσουμε τó βαθμό τής πραγματικής της έπιρροής και νά ξέρουμε αν, χάρη στην έξουσία της, τήν έξυπνάδα της και τούς πόρους της, κατέχει μιá θέση τέτοιας ύπεροχής στην Εύρώπη, πού νά μπορεί νά λύσει με τή δική της επέμβαση τά ευρωπαϊκά προβλήματα.

Άρκει νά εξετάσουμε τήν ιστορία των τελευταίων 60 χρόνων και τόν ίδιο τó χαρακτήρα τής κνουτογερμανικής μας αυτοκρατορίας για ν' άπαντήσουμε άρνητικά. Η Ρωσία άπέχει πολύ απ' τó νάναί εκείνη η ίσχυρή δύναμη πού άρέσκεται νά όνειρεύεται η καλπάζουσα φαντασία των πατενταρισμένων μας πατριωτών η η παιδαριώδης φαντασία των δυτικών και νότιων πανσλαβιστών και των δουλοπρεπών φιλελεύθερων τής Εύρώπης, δλαμμένων απ' τά γερατειά κι απ' τó φόβο και διατεθειμένων νά λυγίσουν κάτω απ' τή μπότα οποιασδήποτε στρατιωτικής δικτατορίας, ντόπιας η ξένης, άρκει νά τούς γλυτώσει απ' τόν τρομερό κίνδυνο πού τούς άπειλεί, δηλαδή, απ' τόν κίνδυνο του δικού τους προλεταριάτου. Αυτοί πού, οδηγούμενοι όχι απ' τίς έλπίδες η τó φόβο, εξετάζουν με καθαρό μυαλό τήν τωρινή κατάσταση τής αυτοκρατορίας, ξέρουν πολύ καλά ότι ως τώρα δέν έπιχείρησε τίποτα και δέν μπορεί νά έπιχειρήσει τίποτα, στη δύση κι ενάντια στη δύση, με δική της πρωτοβουλία, αν δέν τήν καλέσει μιá μεγάλη δυτική δύναμη και σ' αυτή τήν περίπτωση, μιá πολύ στενή της σύμμαχος. Άπό άμνημόνευτους χρόνους όλη η πολιτική της συνίσταται πάνω απ' όλα στο νά παρεισέφχεται, με τόν ένα τρόπο η τόν άλλο, στις έπιχειρήσεις των άλλων και μέχρι τó άρπακτικό μοίρασμα τής Πολωνίας, πού έπινοήθηκε όπως είναι γνωστό, απ' τó Φρειδερίκο ΙΙ, ό οποίος είχε προτείνει στην Αικατερίνη ΙΙ¹⁷ νά μοιραστουν και τή Σουηδία με τόν ίδιο ακριβώς τρόπο, η Πρωσία ήταν

πάντα ή δυτική δύναμη πού έπαιζε αυτό τó ρόλο για τήν πανρωσική αυτοκρατορία.

Στά χέρια τών Πρώσων κρατιστών, ή Ρωσία χρησιμοποιούνταν σά σκιάχρο άπέναντι στο εύρωπαϊκό έπαναστατικό κίνημα κι όχι σάνια σάν προπέτασμα, πού πίσω του έκρυβαν επιδέξια τίς ίδιες τους τίς κατακτητικές κι αντίδραστικές πρωτοβουλίες. Άλλά μετά άπό κείνη τήν καταπληκτική σειρά νικών πού πέτυχαν στη Γαλλία τά πρωσογερμανικά στρατεύματα, μετά τήν όριστική καταστροφή τής γαλλικής ήγεμονίας στην Εύρώπη και τήν αντικατάστασή της άπ' τήν παγγερμανική ήγεμονία, αυτό τó προπέτασμα ήταν περιττό κι άπό τότε πού ή νέα αυτοκρατορία πραγματοποιεί τά πιό άπόκρυφα όνειρα του γερμανικού πατριωτισμού, έτίθεται άνοιχτά μέσα στη λαμπρότητα τής κατακτητικής της δύναμης και τών συστηματικά αντίδραστικών πρωτοβουλιών της.

Ναι, τó Βερολίνο έχει γίνει σήμερα ó άληθινός έγκέφαλος κι ή πρωτεύουσα κάθε λογής αντίδρασης, πού ζει και δρά στην Εύρώπη κι ó πρίγκηπας Βίσαρκ είναι ó επικεφαλής κι ó πρωθυπουργός της. Και μιλάω για τήν αντίδραση πού ζει και δρά κι όχι για κείνη πού είναι έτοιμοθάνατη. Η έτοιμοθάνατη αντίδραση ή αυτή πού κατακύλησε στη νηπιακή ήλικία — κι ή ρωμαιοκαθολική αντίδραση είναι τó πιό χαρακτηριστικό παράδειγμα, πλανιέται ακόμα σάν ένα άπειλητικό φάντασμα, άλλά τώρα πιά χωρίς δύναμη, πάνω άπ' τή Βιέννη και τίς Βρυξέλλες ή άλλη, ή ρώσικη, πού άν και δέν άποτελεί μιá σκιά, τής λείπει ή κρίση και τó μέλλον, συνεχίζει τίς άτιμίες της μέσα στα σύνορα τής αυτοκρατορίας. Άλλά ή ζωντανή αντίδραση, ή Ξυπνη, ή άληθινά ίσχυρή, συγκεντρώνεται στο Βερολίνο κι άρχίζει νά εξαπλώνεται σ' όλες τίς εύρωπαϊκές χώρες μέ άφετηρία τή νέα γερμανική αυτοκρατορία πού κυδερνιέται άπ' τó κρατιστικό δαιμόνιο — και γι' αυτό πολύ άντιλαϊκό — του πρίγκηπα Βίσαρκ.

Αυτή ή αντίδραση δέν είναι τίποτ' άλλο άπ' τήν τελειωτική πραγματοποίηση τής άντιλαϊκής ιδέας του Κράτους, δομημένου μέ μοναδικό σκοπό τήν όργάνωση και τήν πιό πλατιά έκμετάλλευση τής εργασίας για χάρη του συγκεντρωμένου, σ' ένα πολύ περιορισμένο άριθμό προσώπων, κεφαλαίου είναι λοιπόν τó θριαμβευτικό βασίλειο του έβραϊσμού και τής τραπεζοκρατίας κάτω άπ' τήν παντοδύναμη προστασία τής φορολογικής, γραφειοκρατικής κι άστυνομικής έξουσίας πού στηρίζεται, πάνω άπ' όλα, στη στρατιωτική δύναμη και γι' αυτό είναι άναγκαστικά δεσποτική ακόμα κι όταν προσπαθεί νά κρυφτεί πίσω άπ' τήν κοινοβουλευτική φάρσα του ψευτοσυνταγματισμού.

Η τωρινή καπιταλιστική παραγωγή κι ή κερδοσκοπία τών Τραπεζών άπαιτούν, για τή μελλοντική και πιό τέλεια ανάπτυξή τους, ένα τεράστιο κρατικό συγκεντρωτισμό, πού είναι μοναδικός άναφορικά μέ τήν ύποταγή έκατομμυρίων εργαζομένων στην έκμετάλλευση.

Έτσι ή όμοσπονδιακή όργάνωση, άπό κάτω πρós τά πάνω, τής ομάδας τών εργατικών ένώσεων, του δήμου, τών καντονιών και τελικά

τῶν περιφερειῶν καὶ τῶν ἔθνῶν παραμένει ὁ μοναδικὸς ὁρος γιὰ μιὰ ἀληθινὴ ἐλευθερία, ὄχι πλασματικὴ, ἕνας ὁρος, ὅμως, ποὺ προκαλεῖ τὴν ἀποστροφή τοῦ κρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ κάθε οἰκονομικὴ αὐτονομία εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὶς μεθόδους τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τραπεζικῆς κερδοσκοπίας.

Ἀπεναντίας, αὐτὲς συμβιβάζονται θαυμάσια μὲ τὴ λεγόμενη ἀ ν τ ι π ρ ο σ ω π ε υ τ ι κ ῆ δ η μ ο κ ρ α τ ί α· αὐτὴ ἡ νέα μορφή τοῦ Κράτους, θεμελιωμένη στὴν ὑποτιθέμενη κυριαρχία μιᾶς ὑποτιθέμενης λαϊκῆς θέλησης, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἐμφράζεται ἀπ' τοὺς λεγόμενους ἀντιπρόσωπους τοῦ λαοῦ σὲ συνελεύσεις ποὺ λέγονται λαϊκὴ συγκεντρῶναι τοὺς δύο βασικοὺς ὁρους ποὺ εἶναι ἀναγκαῖοι γιὰ τὴν πρόδοσόν τους: τὸν κρατικὸ συγκεντρωτισμὸ καὶ τὴν πραγματικὴ ὑπόταξη τοῦ κυρίαρχου λαοῦ στὴ μειοψηφία τῶν διανοομένων ποὺ τὸν κυβερνᾷ, ποὺ διατείνεται ὅτι τὸν ἀντιπροσωπεύει καὶ ποὺ ἀναπόφευκτα τὸν ἐκμεταλλεύεται.

Ὅταν ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ πολιτικο-κοινωνικὸ πρόγραμμα τῶν μαρξιστῶν, τῶν ὁπαδῶν τοῦ Λασσάλ καὶ τῶν Γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν γενικά, θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐμβαθύνουμε καὶ νὰ ξεκαθαρίσουμε καλύτερα αὐτὴ τὴν ν τ ἔ φ ά κ τ ο ἀλήθεια. Ἄς στρέψουμε τῶρα τὴν προσοχή μας σὲ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τοῦ προβλήματος.

Κάθε ἐκμετάλλευση τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας ὅσο κι ἂν τὴν ἐξωραίσουμε μὲ πολιτικὲς μορφές ὅπως ἡ λαϊκὴ ψευτοθέληση καὶ ψευτο-ἐλευθερία, εἶναι πάντα σκληρὴ γιὰ τὸ λαό.

Γι' αὐτὸ κανένας λαός, ὅσο ὑπομονετικὸς κι ὑπάκουος στὶς ἀρχές κι ἂν εἶναι ἀπ' τὴ φύση του, φθάνοντας ὡς τὸ σημεῖο νὰ μετατρέψει σὲ ἔθιμο αὐτὴ τὴν εὐπειθεια, δὲ θὰ θελήσει ποτὲ νὰ ὑποταχθεῖ ἐθελοντικὰ· γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ θάναται λοιπόν, ἀναγκαῖο νὰ καταφύγουν στὸ συνεχὴ ἐξαναγκασμὸ, στὴ βία κι ἔτσι ὁ ἀστυνομικὸς ἔλεγχος κι ἡ στρατιωτικὴ δύναμη γίνονται ἀπαραίτητοι.

Τὸ σύγχρονο Κράτος, ἀπ' τὴ φύση του καὶ τοὺς σκοποὺς του, εἶναι ἀναγκαστικὰ ἕνα στρατιωτικὸ Κράτος κι ἕνα στρατιωτικὸ Κράτος πρέπει νὰ μετατραπεῖ, ἐξίσου ἀναγκαστικὰ, σὲ κατακτητικὸ Κράτος· γιατί ἂν δὲν κατακτήσει θὰ κατακτηθεῖ, γιὰ τὸν ἀπλὸ λόγο ὅτι ὅπου βασιλεύει ἡ δύναμη, πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ φανερωθεῖ καὶ νὰ δράσει. Ἔτσι, τὸ σύγχρονο Κράτος, γιὰ ἕνα λόγο παραπάνω, πρέπει ὅπωςδὴποτε νὰ γίνῃ ἕνα Κράτος μεγάλο κι ἰσχυρό: αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀναγκαῖος ὁρος γιὰ τὴ διατήρησή του.

Ὅπως ἀκριβῶς ἡ καπιταλιστικὴ παραγωγή κι ἡ τραπεζικὴ κερδοσκοπία, ποὺ τελικὰ κατασπαράζει τὴν ἴδια τὴν παραγωγή γιὰ ν' ἀποφύγει τὴ χρεωκοπία, πρέπει νὰ διευρύνουν συνεχῶς τὰ ὄριά τους σὲ διάφορους τῶν μικρότερων παραγωγῶν καὶ κερδοσκόπων καὶ πρέπει νὰ τείνουν σ' ἕνα μοναδικὸ στόχο, νὰ διεθνοποιηθοῦν, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ σύγχρονο Κράτος, ἀναγκαστικὰ στρατιωτικὸ, φέρνει μέσα του τὴ μοιραία τάση νὰ μετατραπεῖ σ' ἕνα παγκόσμιο Κράτος· ἀλλὰ ἕνα παγκό-

σμιο Κράτος είναι φανερό πώς δε θα μπορούσε να είναι παρά μοναδικό, γιατί όταν συνυπάρχουν δυο κράτη αυτού του είδους τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο, είναι τελείως ἀδύνατο νὰ ἐπιβιώσουν.

Ἡ ἡγεμονία είναι μόνον ἡ ἀπλή ἔκφραση, ἡ δυνατὴ πρακτικὴ ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς ἀπραγματοποίητης τάσης πού ἐνυπάρχει σὲ κάθε Κράτος· ἀλλὰ ὁ πρῶτος ὅρος τῆς ἡγεμονίας είναι ἡ σχετικὴ ἀδυναμία ἢ τουλάχιστον ἡ ὑποταγὴ τῶν γύρω Κρατῶν. Πραγματικά, ἡ γαλλικὴ ἡγεμονία ὅσο διαρκοῦσε, εἶχε σὰν ὄρο τὴν κρατικὴ ἀδυναμία τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας κι ἀκόμα καὶ σήμερα οἱ Γάλλοι, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους είναι κι ὁ Θιέρσο¹⁸, φυσικὰ στὴν πρώτη γραμμῆ, δὲ συγχωροῦν στὸ Ναπολέοντα ΙΙΙ τὸ ὅτι ἐπέτρεψε στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γερμανία νὰ ἐνοποιηθοῦν καὶ νὰ συμμαχήσουν.

Ἡ Γαλλία ἀναγκάστηκε νὰ παραχωρήσει τὴ θέσιν τῆς, πού καταλήφθηκε ἀπ' τὸ γερμανικὸ Κράτος καὶ πού κατὰ τὴ γνώμη μας ἀποτελεῖ σήμερα τὸ μοναδικὸ ἀληθινὸ Κράτος τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Γαλλικὸς λαὸς είναι σίγουρα προορισμένος νὰ παίξει ἓνα σπουδαῖο ρόλο στὴν ἱστορία, ἀλλὰ ἡ κρατικὴ καριέρα τῆς Γαλλίας τέλειωσε. Ὅποιος ξέρει λίγο τὸ χαρακτῆρα τῶν Γάλλων θὰ παραδεχθεῖ μαζί μας ὅτι ἡ Γαλλία θὰ μπορούσε νάβῃ μὰ ἀπ' τὶς μεγάλες δυνάμεις, ἀλλὰ θάταν ἀδύνατο ν' ἀποτελεῖ ἓνα Κράτος δευτερεύον ἢ ἰσοδύναμο μὲ κάποιον ἄλλο. Ἡ Γαλλία σὰν Κράτος κι ὅσο θὰ κυβερνᾶται ἀπὸ κρατιστὲς, ἀπ' τὸν κύριο Θιέρσο, τὸν κύριο Γαμβέττα ἢ κι ἀπ' τοὺς δοῦκες τῆς Ὀρλεάνης, δὲ θὰ παραδεχθεῖ ποτὲ τὴν ταπείνωσὴ τῆς· θὰ προετοιμάζεται πάντα γιὰ ἓνα νέο πόλεμο καὶ θὰ ἐλπίζει πάντα στὴ ρεβάνς καὶ στὴν ἀποκατάσταση τῆς χαμμένης ἡγεμονίας.

Θὰ τὸ πετύχει; Σίγουρα ὄχι. Γιὰ πολλοὺς λόγους. Θ' ἀναφέρουμε μόνον τοὺς δυὸ πιδ σπουδαίους. Τὰ τελευταῖα γεγονότα ἀπόδειξαν ὅτι ὁ πατριωτισμὸς, αὐτὴ ἡ ὑπέρτατη ἀρετὴ, αὐτὴ ἡ ψυχὴ τῆς δυνάμεις τοῦ Κράτους, ἔχει ἐξαφανιστεῖ στὴ Γαλλία. Ἴσως ἐπιβιώνει ἀκόμα στὰ ἀνώτερα στρώματα, κάτω ἀπ' τὴ μορφὴ τῆς ἐθνικῆς ματαιοδοξίας, ἀλλὰ κι αὐτὴ ἡ ματαιοδοξία είναι πιά τόσο ἰσχνή, τόσο φθαρμένη στὶς ρίζες τῆς ἀπ' τὶς ἀστικὲς ἀναγκαιότητες κι ἀπ' τὴν ἀρχὴ πού λέει ὅτι πρέπει νὰ θυσιάζονται τὰ ἰδεαλιστικὰ συμφύροντα μπροστὰ στὰ πρᾶγματικὰ συμφύροντα, πού, στὴ διάρκεια τοῦ τελευταίου πολέμου, δὲ μπόρεσε, ὅπως στὸ παρελθόν, νὰ μεταμορφώσει σὲ πρότυπα αὐταπάρνησης καὶ σὲ πατριῶτες, τοὺς μεγάλους μαγαζάτορες, τοὺς ἐπιχειρηματίες, τοὺς χρηματιστὲς, τοὺς ἀξιωματικούς, τοὺς στρατηγούς, τοὺς γραφειοκράτες, τοὺς καπιταλιστὲς, τοὺς ἰδιοκτῆτες καὶ τοὺς μορφωμένους ἀπ' τοὺς ἰησοῦτες ἀριστοκράτες. Ὅλοι φοβότουσαν, ὅλοι πρόδιναν, ὅλους τοὺς ἀπασχολοῦσε ἀποκλειστικὰ πῶς νὰ αἰγνοῦσαν τὰ ἀγαθὰ τους, νὰ ἐκμεταλλετοῦνε τὶς ἀτυχίες τῆς Γαλλίας γιὰ νὰ συνωμοτήσουν ἐναντίον τῆς· προσπαθοῦσαν ὅλοι μὲ ἀπαράμιλλη ξεδιαντροπία νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοία τοῦ ἀδίσταχτου καὶ σκληροῦ νικητῆ, πού ἦταν πιά κύριος τῶν πεπρωμένων τῆς Γαλλίας· ὁμόφω-

να και χωρίς να φείδονται διακήρυσσαν την ύποταγή, την ταπεινότητα κι επικαλούνταν την ειρήνη... Και τώρα αυτοί οι διεφθαρμένοι αερολόγοι καλύπτονται ακόμα πίσω απ' τὰ εθνικά χρώματα κι αγωνίζονται προσπαθώντας να τὰ ιδιοποιηθούν, αλλά οι ξεφτελιστικές κι αποκρουστικές κραυγές αυτών των «ηρώων» από πεπιασμένο χαρτί, δέν κατορθώνουν να σκεπάσουν τις πολύ συντριπτικές αποδείξεις της ανανδρίας τους.

Ακόμα πιο σπουδαίο, όμως, είναι το γεγονός ότι δὲ δρέθηκε ούτε μιὰ σταγόνα πατριωτισμοῦ μέσα στὸν ἀγροτικό πληθυσμὸ τῆς Γαλλίας. Ὁ Γάλλος ἀγρότης, τελείως ἀπροσδόκητα, ἀπ' τὴ μέρα πού ἐγινε ἰδιοχτήτης, ἔπαψε νάσαι πατριώτης. Τὸν καιρὸ τῆς Ἰωάννας ντ' Ἀρκ, σήκωσε μόνοις στίς πλάτες του ὅλη τὴ Γαλλία. Τὸ 1792 καὶ μετὰ, τὴν προστάτησε νικηφόρα ἐνάντια στὴ στρατιωτικὴ συμμαχία ὀλόκληρης τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ τότε τὰ πράγματα ἦταν διαφορετικά: Χάρη στὴν πώληση, σὲ χαμηλές τιμές, τῆς ἰδιοκτησίας τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀριστοκρατίας, εἶχε γίνει ἰδιοκτήτης ἐκείνης τῆς γῆς πού πρῶτα καλλιεργοῦσε σὰν κολλῆγος καὶ δίκαια φοβόταν ὅτι σὲ περίπτωση ἤττας, οἱ ἀριστοκράτες ἐμιγκρέδες θὰ γύριζαν μαζί μὲ τὰ γερμανικά στρατεύματα καὶ θὰ τοῦ ξανάπαιρναν τὴν ἰδιοκτησία πού μόλις εἶχε ἀποκτήσει· σήμερα δὲν ἔχει πιὰ αὐτοὺς τοὺς φόβους καὶ πραγματικά παρακολούθησε τελείως ἀδιάφορα τὴν ταπεινωτικὴ ἤττα τῆς ἀγαπημένης του πατρίδας. Ἐξω ἀπ' τὴν Ἀλσατία καὶ τὴ Λωρῆνη ὅπου, περίεργα καὶ θὰ λέγαμε σὲ πείσμα τῶν Γερμανῶν πού ἐπιμένουν νὰ τις θεωροῦν σὰν καθαρὰ γερμανικὲς ἐπαρχίες, ἐκδηλώθηκαν δείγματα ἀναμφισβήτητου πατριωτισμοῦ, οἱ ἀγρότες ἔδιωχναν τοὺς Γάλλους καὶ ξένους ἐθελοντές, πού εἶχαν πάρει τὰ ὄπλα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Γαλλίας καὶ τοὺς ἀρνιόντουσαν κάθε βοήθεια ὅταν, πολὺ συχνά, δὲν τοὺς καταγγέλανε στοὺς Πρώσσους, ἐνῶ ὑποδύχονταν τοὺς τελευταίους μ' ἀνοιχτές τις ἀγκαλιές.

Μποροῦμε νὰ δηλώσουμε σὰν ἀναμφισβήτητη ἀλήθεια ὅτι ὁ πατριωτισμὸς δὲ δρῆκε ἄλλο καταφύγιο παρὰ μόνο στὸ προλεταριάτο τῶν πόλεων. Στὸ Παρίσι, ὅπως καὶ σ' ὅλες τις ἄλλες ἐπαρχίες καὶ πόλεις τῆς Γαλλίας, μόνον αὐτὸ θέλησε κι ἀπαίτησε τὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ λαοῦ γιὰ ἓνα πόλεμο μέχρις ἐσχάτων. Καί, γεγονός ἀξιοπρόσεχτο, εἶναι ὅτι ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ προλεταριάτο διοχετεύθηκε ὅλο τὸ μίσος τῶν ἰδιοκτητικῶν τάξεων, σὰ νὰ αἰσθάνονταν προσβλημένες ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι οἱ «μικρότεροι ἀδελφοί» (ἔτσι τοὺς ἀποκαλοῦσε ὁ κύριος Γαμβέττας) ἀπόδειχναν μιὰ πατριωτικὴ ἀρετὴ κι αὐταπάρνηση μεγαλύτερη ἀπὸ κείνες τῶν μεγαλύτερων ἀδελφῶν.

Κι ὅμως οἱ ἰδιοκτητικὲς τάξεις εἶχαν μερικὰ δίκιο. Ἐκεῖνο πού κέντριζε τὸ προλεταριάτο τῶν πόλεων δὲν ἦταν ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς μὲ τὴ στενὴ καὶ παραδοσιακὴ ἔννοια τῆς λέξης. Ὁ ἀληθινὸς πατριωτισμὸς εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, ἓνα πολὺ τιμητικὸ συναίσθημα, ἀλλὰ μένει πάντα ἓνα συναίσθημα, περιορισμένο, ἀποκλειστικὸ, ἀντιανθρώπινο καὶ συχνὰ ζωώδικο. Ἐπομένως πατριώτης εἶναι κείνος πού, ἂν κι ἀγα-

πάει με πολύ θέρμη την πατρίδα του και κάθε τί πού ἀνήκει σ' αὐτήν, μισεῖ παράφορα κάθε τί τὸ ξένο, δὲ θέλει νὰ δώσει οὔτε νὰ πάρει τίποτα, ἀκριβῶς ὅπως κι οἱ δικοὶ μας σλαβόφιλοι.

Ἀπεναντίας στὸ γαλλικὸ προλεταριάτο τῶν πόλεων δὲν ἔμεινε κα-
νένα ἴχνος αὐτοῦ τοῦ μίσους. Ἀκόμα περισσότερο, μπορούμε νὰ ποῦμε
ὅτι σ' αὐτὲς τὶς τελευταῖες δεκαετίες, ἀπὸ τὸ 1848 κι ἀπὸ πολὺ νωρίτερα,
ἀναπτύχθηκε μέσα του, κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροή τῆς διεθνοιστικῆς προ-
παγάνδας, μιὰ διάθεση ἀπόλυτα ἀδελφικὴ γιὰ τοὺς προλετάριους ὄλων
τῶν χωρῶν μαζί με μιὰ ἀδιαφορία, ἐξίσου ἀπόλυτη, γιὰ τὸ λεγόμενον
μεγαλεῖο καὶ τὴ δόξα τῆς Γαλλίας. Οἱ Γάλλοι ἐργάτες ἦταν ἀντίθετοι
στὸν πόλεμον πού ἄρχισε ὁ τελευταῖος Ναπολέων καί, τὴν παραμονὴ αὐ-
τοῦ τοῦ πόλεμου, δῆλωσαν ἀνοιχτά, μ' ἓνα μανιφέστο ὑπογραμμμένο ἀπ'
τὰ μέλη τῆς Διεθνοῦς στὸ Παρίσι, τὴν εἰλικρινὴ κι ἀδελφικὴ τους ἀλ-
ληλεγγύη με τοὺς γερμανοὺς ἐργάτες· κι ὅταν ἀκόμα οἱ γερμανικὲς
στρατιῆς εἰσβάλανε στὴ Γαλλία, ἄρχισαν νὰ ὀπλιζοῦνται ὄχι ἐναντίον τοῦ
γερμανικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ γερμανικοῦ στρατιωτικοῦ δεσποτι-
σμοῦ.

Αὐτὸς ὁ πόλεμος ξέσπασε 6 χρόνια μετὰ τὴν Ἰδρυση τῆς Διεθνοῦς
καὶ 4 μόνο χρόνια μετὰ τὸ πρῶτο τῆς συνέδριον στὴ Γενεύη¹⁰. Καὶ σ'
αὐτὸ τὸ πολὺ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἡ διεθνοιστικὴ προπαγάνδα πέτυ-
χε νὰ δημιουργήσῃ, ὄχι μόνο στὸ γαλλικὸ προλεταριάτο, ἀλλὰ κι ἀνά-
μεσα στοὺς ἐργάτες πολλῶν ἄλλων χωρῶν, πάνω ἀπ' ὅλα ἐκείνων πού
ἀνήκουν στὴ λατινικὴ φυλὴ, ἓνα κόσμον ἰδεῶν, ἀντιλήψεων κι αἰσθημά-
των τελειῶς νέων καὶ πολὺ πλατιῶν· ἔκανε νὰ γεννηθεῖ ἓνα διεθνές, γε-
νικευμένο πάθος, πού γκρέμισε σχεδὸν ὅλες ἐκεῖνες τὶς προκαταλήψεις
κι ὄλους ἐκείνους τοὺς ἄθλιους ὀρίζοντες πού ἀντιπροσώπευαν τὰ πα-
τριωτικὰ πάθη.

Αὐτὸς ὁ νέος τρόπος ἀντιλήψης τοῦ κόσμου, ἐκφράστηκε καθαρὰ
τὸ 1868, στὴ διάρκεια μιᾶς λαϊκῆς συνέλευσης· προσπαθεῖστε νὰ φαντα-
στεῖτε πού; Στὴν Αὐστρία, στὴ Βιέννη καὶ σὺν ἀπάντησιν σὲ μιὰ σειρά
ἀπὸ πολιτικὲς καὶ πατριωτικὲς προτάσεις πού ἔγιναν στοὺς διεννέζους ἐρ-
γάτες ἀπ' τοὺς κύριους σοσιαλιστικοὺς κράτες τῆς Ν. Γερμανίας καὶ τῆς Αὐ-
στρίας, πού ἔτειναν στὴν ἀναγνώρισιν καὶ τὴν πανηγυρικὴ διακήρυξιν
τῆς μιᾶς κι ἀδιαίρετης παγγερμανικῆς πατρίδας. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἄ-
κουσαν μετὰ κατάπληξιν τὶς ἀκόλουθες δηλώσεις:

«Γιατὶ μᾶς μιλάτε γιὰ τὴ γερμανικὴ πατρίδα; Ἐμεῖς εἴμαστε ἐκ-
μεταλλευόμενοι ἐργάτες, πού ἐσεῖς μᾶς κοροιδεῖτε καὶ μᾶς καταπιέζε-
τε πάντοτε κι ὅλοι οἱ ἐργάτες, σ' ὅποια χώρα κι ἂν ἀνήκουν οἱ ἐκμεταλ-
λευόμενοι καὶ καταπιεζόμενοι προλετάριοι ὄλου τοῦ κόσμου, εἶναι ἀδέλ-
φια μας, ἐνῶ οἱ ἀστοί, οἱ καταπιεστές, οἱ κυβερνῶντες, οἱ προστάτες κι
οἱ ἐκμεταλλευτές, εἶναι ὅλοι ἐχθροὶ μας. Ὁ διεθνὴς κόσμος τῶν ἐργα-
ζομένων εἶναι ἡ μοναδικὴ μας πατρίδα· ὁ διεθνὴς κόσμος τῶν ἐκμεταλ-
λευτῶν, ἐκεῖνη εἶναι ἡ χώρα πού μᾶς εἶναι ξένη κι ἐχθρική».

Καὶ γὰρ ν' ἀποδείξουν τὴν εἰλικρίνειαν τῶν λόγων τους, οἱ διεννέζοι

εργάτες έστειλαν ένα μήνυμα συγχαρητηρίων «στους παρισινούς αδελφούς, την πρωτοπορία της διεθνούς χειραφέτησης των εργαζομένων».

Η απάντηση αυτή των διεννέζων εργατών που προερχόταν, έξω από κάθε πολιτική λογική, απ' τα βάθη του λαϊκού ένστικτου, προκάλεσε τότε μεγάλο θόρυβο στη Γερμανία, τρόμαξε όλους τους άστούς δημοκράτες χωρίς να εξαιρείται κι ο γνωστός δευτεράνος κι άρχηγός αυτού του κόμματος, ο δόκτωρ Γιόχαν Τζακόμπι²⁰ και πρόσβαλλε όχι μόνο τα πατριωτικά τους αισθήματα, αλλά και την πίστη στην ιδέα του Κράτους της σχολής του Λασσάλ²¹ και του Μάρξ.

Όφειλεται πιθανόν σε συμβουλή αυτού του τελευταίου το ότι ο κύριος Λήμπνεχτ²², που θεωρείται τώρα σαν ένας απ' τους ήγέτες των γερμανών σοσιαλδημοκρατών, αλλά που πριν από λίγο καιρό ήταν ακόμα μέλος του άστικοδημοκρατικού κόμματος (το πεθαμένο Λαϊκό Κόμμα), πήγε άμέσως απ' τη Λειψία στη Βιέννη για να συναντηθεί με τους διεννέζους εργάτες των όποιων ή «έλλειψη πολιτικού τάκτ» είχε δώσει την εύκαιρία για ένα τέτοιο σκάνδαλο. Πρέπει να του δώσουμε έπαινο για το ότι έnéργησε τόσο καλά, ώστε μερικούς μήνες άργότερα δηλαδή, τον Αύγουστο του 1868, στο συνέδριο των γερμανών εργατών στη Νυρεμβέργη, όλοι οι αντιπρόσωποι του άστριακού προλεταριάτου να υπογράψουν χωρίς την παραμικρή διαμαρτυρία το μωωπικό πατριωτικό πρόγραμμα του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος.

Αυτό χρησίμευε για να γίνει πιο φανερό το βαθύ χάσμα που υπάρχει άνάμεσα στην πολιτική τάση των άρχηγών, λίγο - πολύ μορφωμένων κι άστών, εκείνου του κόμματος και το άσθεντικά έπαναστατικό ένστικτο του γερμανικού ή άστριακού προλεταριάτου. Είναι άλήθεια ότι στη Γερμανία και στην Αυστρία αυτό το λαϊκό ένστικτο, που καταπνίγεται συνέχεια, που άποπροσανατολίζεται απ' τους άληθινούς του σκοπούς, απ' την προσταγάνδα ενός κόμματος, πολύ περισσότερο πολιτικού παρά έπαναστατικού σοσιαλιστικού, αναπτύχθηκε πολύ λίγο απ' το 1868 και δέν μπόρεσε να μετατραπεί σ' ένα συνειδητό λαϊκό κίνημα· αντίθετα, στις λατινικές χώρες, στο Βέλγιο, στην Ίσπανία και κυρίως στη Γαλλία, έλευθερο από κείνο το ζυγό και τη συστηματική διάβρωση, αναπτύχθηκε πλατιά μ' άπόλυτη έλευθερία και μετατράπηκε άληθινά σ' έπαναστατική συνείδηση του προλεταριάτου των πόλεων και των εργοστασίων*.

Παρατηρήσαμε πιο πάνω ότι ή συνείδηση του παγκόσμιου χαρα-

* Δέν υπάρχει άμφιβολία ότι οι προσπάθειες των Άγγλων εργατών που έτειναν στη δική τους χειραφέτηση και στη θελίωση των δικών τους συνθηκών ζωής, είχαν πραγματικά μιá εύνοική άντανάκλαση σ' όλη την άνθρωπότητα. Όμως οι άγγλοι δέν το γνωρίζουν και δέν το επιδιώκουν, ενώ οι γάλλοι το ζέρον και το επιδιώκουν, πράγμα που κατά τη γνώμη μου έχει σαν άποτέλεσμα μιá πελώρια διαφορά, εύνοική για τους γάλλους και δίνει μιá πνοή κι ένα χαρακτήρα άληθινά παγκόσμιο σ' όλα τα έπαναστατικά κινήματα.

κτήρα της Κοινωνικής Ξπανάστασης και της αλληλεγγύης του προλεταριάτου κάθε χώρας, πού είναι ακόμα τόσο λίγο διαδομένη ανάμεσα στους έγγλέζους εργάτες, διαμορφώθηκε κιόλας από πολύ καιρό μέσα στους κόλπους του γαλλικού προλεταριάτου. Αυτό ήξερε απ' τὸ '90²³, ὅτι, δουλεύοντας γιά τὴ δική του ἰσότητα κι ἐλευθερία, χειραφετοῦσε ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λέξεις, πού χρησιμοποιοῦνται σήμερα περιστασιακά σὰ νὰ ἐπρόκειτο γιά κοινοτοπίες, ἀλλὰ πού κάποτε τίς αἰσθανόμαστε βαθιά κι εὐλικρινά, «ἐλευθερία, ἰσότητα κι ἀδελφότητα γιά ὄλο τὸ ἀνθρώπινο γένος», ἀπαντοῦνται σ' ὄλα τὰ ἐπαναστατικά τραγούδια τῆς ἐποχῆς. Ἀποτέλεσαν τὰ θεμέλια τοῦ νέου κοινωνικοῦ πιστεύου καὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ σοσιαλιστικοῦ πάθους τῶν γάλλων εργατῶν Ἐγιναν, μπορούμε νὰ ποῦμε, ἡ δεύτερη φύση τους καὶ καθόρισαν, σὲ πείσμα καὶ τῆς κρίσης τους καὶ τῆς θέλησῆς τους, τὴν κατεύθυνση τῆς σκέψης τους, τῶν φιλοδοξιῶν τους καὶ τῶν δραστηριοτήτων τους. Κάθε γάλλος εργάτης στὰν μετέχει στὴν ἐπανάσταση εἶναι ἀπόλυτα πεισμένος ὅτι δὲν τὸ κάνει μόνο γιά τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ γιά ὀλόκληρο τὸν κόσμο κι ἀκόμα περισσότερο, γιά τὸν κόσμο πέρα απ' τὸν ἑαυτὸ του. Μάταια οἱ ποζιτιβιστὲς κι οἱ ριζοσπάστες ρεπουμπλικάνοι πολιτικοὶ σὰν τὸν κύριο Γαμβέττα, προσπάθησαν καὶ προσπαθοῦν ν' ἀποπροσανατολίσουν τὸ γαλλικὸ προλεταριάτο απ' αὐτὴ τὴν κοσμοπολιτικὴ κατεύθυνση, γιά νὰ τὸ πείσουν, ἀντίθετα, ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσει νὰ σκέπτεται γιά τὴ διευθέτηση τῶν δικῶν του συμφερόντων, ἀποκλειστικά ἐθνικῶν καὶ συνυφασμένων μὲ τὴν πατριωτικὴ ἰδέα τοῦ μεγαλείου, τῆς δόξας καὶ τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τοῦ γαλλικοῦ Κράτους, νὰ ἐξασφαλίσει τὴ δικὴ του ἐλευθερία καὶ προσωπικὴ καλοπέραση, προτοῦ ὀνειρευτεῖ τὴν ἀπελευθέρωση ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας, ὄλου τοῦ κόσμου. Οἱ προσπάθειές τους εἶναι ἐπιφανειακά πολύ λογικές, ἀλλὰ μάταιες· δὲν μπορεῖ νὰ μετατραπεί ἡ φύση, γιὰτὶ αὐτὸ τὸ ὀνειρο ἔγινε ἀπόλυτα φυσικὸ γιά τὸ γαλλικὸ προλεταριάτο κι ἔσβυσε απ' τὸ μυαλὸ καὶ τὴν καρδιά του, ἀκόμα καὶ τὰ τελευταῖα ἔχνη κρατικοῦ πατριωτισμοῦ.

Τὰ γεγονότα τοῦ 1870 - 71 τὸ ἀπόδειξαν. Σ' ὄλες τίς γαλλικὲς πόλεις τὸ προλεταριάτο ἀπαιτοῦσε νὰ ὀπλιστεῖ ὄλος ὁ πληθυσμὸς καὶ νὰ γίνεῖ γενικὴ κινητοποίηση ἐνάντια στους γερμανοὺς· δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι θὰ πετύχαινε στίς προθέσεις του ἀν δὲν ἐξουδετερώνονταν απ' τὴ μιά μεριά, απ' τὴ δειλία καὶ τὴ μαζικὴ προδοσία τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς ἀστικῆς τάξης, πού προτιμοῦσε χίλιες φορές νὰ ὑποταχθεῖ στους Πρώσους παρά νὰ δώσει ὀπλα στὸ προλεταριάτο κι απ' τὴν ἄλλη, απ' τὴ συστηματικὴ ἀντιδραστικὴ ἀντίσταση τῆς «Κυβέρνησης Ἐθνικῆς Ἀμυνας» στὸ Παρίσι καὶ στὴν ἐπαρχία κι απ' τὴν ἐξίσου ἀντιστατικὴ ἀντίδραση ἐνὸς δικτάτορα, τοῦ πατριώτη Γαμβέττα.

Ὀπλιζόμενοι ἐκεῖνο τὸ λίγο πού ἦταν δυνατὸ κάτω απ' αὐτὲς τίς συνθήκες, ἐνάντια στους γερμανοὺς κατακτητὲς, οἱ γάλλοι εργαζόμενοι ἦταν ἀπόλυτα πεισμένοι ὅτι ἀγωνίζονται γιά τὴν ἐλευθερία καὶ τὰ δι-

καιώματα τόσο του γερμανικού προλεταριάτου όσο και για τα δικά τους. Τους άπασχολούσε όχι το μεγαλείο κι η τιμή του γαλλικού Κράτους, αλλά η νίκη του προλεταριάτου πάνω στη μισητή στρατιωτική δύναμη, που γινόταν στα χέρια της αστικής τάξης το όργανο για την υποδούλωσή τους. Μισούσαν τα γερμανικά στρατεύματα όχι γιατί ήταν γερμανικά, αλλά γιατί ήταν στρατεύματα. Τα στρατεύματα που έστειλε ο κύριος Θιέρσος ενάντια στην Κομμούνια ήταν καθαρά γαλλικά· κι όμως μέσα σε λίγες μέρες έκαναν περισσότερα εγκλήματα απ' όσα τα γερμανικά στρατεύματα σ' ολόκληρη τη διάρκεια του πολέμου. 'Απ' αυτό θγαίνει το συμπέρασμα ότι κάθε στρατός, της δικής σου ή άλλης χώρας, είναι εξίσου έχθρος του προλεταριάτου κι οι γάλλοι έργαζόμενοι το ξέρουν· γι' αυτό το λόγο η ένοπλη εξέγερσή τους δεν ήταν μιá εξέγερση πατριωτική.

Η εξέγερση της Κομμούνιας του Παρισιού ενάντια στην «Έθνική» συνέλευση των Βερσαλλιών²⁴ κι ενάντια στο «σωτήρα της πατρίδας» Θιέρσο, που πραγματοποιήθηκε απ' τους παρισινούς εργάτες μπροστά στα μάτια των γερμανικών στρατευμάτων που περικύκλωναν ακόμα το Παρίσι, αποκαλύπτει τέλεια εκείνο το μονόπλευρο πάθος που έμφυχώνει σήμερα το γαλλικό προλεταριάτο για το οποίο δεν υπάρχει πιά ούτε πρέπει να υπάρξει στο μέλλον άλλος σκοπός, άλλος στόχος κι άλλος πόλεμος, απ' την Κοινωνική Έπανάσταση. Αυτό, εξάλλου, εξηγεί τέλεια την ύστερική μανία της κυβέρνησης των Βερσαλλιών και των υποστηρικτών της, καθώς και τις πρωτάκουστες ωμότητες που διαπράχθηκαν με τις δικές της διαταγές κι εύχές, πάνω στα νικημένα μέλη της Κομμούνιας. Πραγματικά, απ' την πλευρά του κρατικού πατριωτισμού, οι παρισίνοι εργάτες είχαν διαπράξει ένα φοβερό εγκλημα: μπροστά στα μάτια των γερμανικών στρατευμάτων που περικύκλωναν το Παρίσι, που αποτέλειωναν την καταστροφή της πατρίδας και κοριοτροποιούσαν τη δύναμη και το έθνικό μεγαλείο, που είχαν λαδώσει θανάσιμα την έθνική τιμή, αυτοί οι εργάτες, παρασυρμένοι από ένα άγριο πάθος, επαναστατικό σοσιαλιστικό, διακήρυσσαν την οριστική κατάργηση του Γαλλικού Κράτους, τη διάλυση της κρατικής ενότητας της Γαλλίας, γιατί ήταν άσυμβίβαστη με την αυτονομία των γαλλικών κοινοτήτων. Οι γερμανοί μείωναν μόνο τα όρια και τη δύναμη της πολιτικής τους πατρίδας, ενώ αυτοί, οι εργάτες, ήθελαν να τη εκμηδενίσουν και γι' αυτό άποδείξουν καλύτερα τους καταστροφικούς τους σκοπούς, έριξαν και την κολώνα του Βαντώμ²⁵, εκείνη τη μεγαλοπρεπή μαρτυρία της παλιάς γαλλικής δόξας!

'Από πολιτική και πατριωτική άποψη ποιά άλλο εγκλημα θα μπορούσε ποτέ να συγκριθεί μ' αυτή την πρωτάκουστη έεροσυλία; Και πρέπει να ξέρουμε ότι το παρισινό προλεταριάτο το είχε κάνει όχι τυχαία, ούτε κάτω από την έπιρροή κάποιου δημαγωγού ή σε μιá από κείνες τις στιγμές μεγάλου φανατισμού, που εμφανίζονται συχνά στην ιστορία κά-

θε χώρας κι ιδιαίτερα στη Γαλλία. "Όχι, αυτή τή φορά οι παρισίνοι εργάτες έδρασαν με ήρεμία, συνειδητά. Αυτή ή συνειδητή άρνηση του κρατικού πατριωτισμού ήταν, δηλαδή, ή εκδήλωση ενός πολύ δυνατού λαϊκού πάθους, όχι προσωρινού αλλά βαθιά ριζωμένου, θά μπορούσαμε νά πούμε λογικού, πού μετατράπηκε σέ λαϊκή συνείδηση, πάθος πού άποκάλυπτε, ξαφνικά, σ' ένα κόσμο σαστισμένο, ένα είδος άβύσσου, χωρίς τέρμα, έτοιμης νά καταβροχθήσει δλόκληρο τό ύπάρχον σύστημα μ' όλους τούς θεσμούς του, μ' όλες τις άνέσεις του, όλα του τά προνόμια και μ' όλο τόν πολιτισμό του.

Φάνηκε τότε με μιá καθαρότητα τρομερή κι άναμφισβήτητη, ότι θά ήταν άδύνατη στο μέλλον μιá συμφιλίωση ανάμεσα στο προλεταριάτο, άπ' τή μιá μεριά, άγριο και πεινασμένο, κυριαρχούμενο άπ' τό επαναστατικό σοσιαλιστικό πάθος και διατεθειμένο μ' έπιμονή νά δημιουργήσει ένα διαφορετικό κόσμο, πού θά βασίζεται στις άρχές τής ανθρώπινης αλήθειας, τής δικαιοσύνης, τής έλευθερίας, τής ισότητας και τής αδελφότητας (άρχές πού είναι άνεκτές σέ μιá άξιοσέβαστη κοινωνία μόνο σάν άντικείμενα άθών ρητορικών ασκήσεων), κι άπ' τήν άλλη, στον κόσμο των μορφωμένων και τις προνομιουχες τάξεις, πού υπεράσπιζαν με άπελιτισμένη ένεργητικότητα τήν κρατική, νομική, μεταφυσική, Θεολογική και στρατιωτικο-άστυνομική τάξη, σάν τό τελευταίο όχυρό πού μπορεί σήμερα νά προστατεύσει τό πολύτιμο προνόμιο τής οικονομικής εκμετάλλευσης· ανάμεσα σ' αυτούς τούς δυό κόσμους, λέω, τήν ανθρωπότητα των χειρώνακτων εργατών κι εκείνη τής μορφωμένης κοινωνίας, πού έμπεριέχει, όπως ξέρουμε, κάθε λογής ποιότητα, όμορφιά κι άρετή, ή ειρήνη δέν είναι δυνατή.

Είναι ένας πόλεμος ζωής και θανάτου! Κι αυτό συμβαίνει όχι μόνο στη Γαλλία, αλλά σέ όλη τήν Εύρώπη και αυτός ό πόλεμος δέν μπορεί νά τερματιστεί παρά με τήν άποφασιστική νίκη του ενός και τήν όριστική καταστροφή του άλλου.

"Η ό άστικός κόσμος θά πετύχει νά καταστείλει και νά ύποδουλώσει τό αυθόρμητο πνεύμα εξέγερσης του λαού, με τρόπο πού νά άναγκάσει (με τή βοήθεια των λογχών, του κνούτου και τής ράβδου, πού θά τις έχει εύλογήσει, χωρίς καμιά άμφιβολία, κάποιος Θεός και θά τις έχει εξηγήσει όρθολογικά ή επιστήμη) τις εργαζόμενες μάζες νά δουλεύουν όπως πρώτα, πράγμα πού θά σήμαινε τότε τήν πλήρη καλινόρθωση του Κράτους στην πιό ειλικρινή του μορφή, δηλαδή, κάτω άπ' τή μορφή τής στρατιωτικής δικτατορίας ή ενός αυτοκρατορικού καθεστώτος· ή οι εργαζόμενες μάζες θ' άποτινάξουν όριστικά τό μισητό κι αιώνιο ζυγό και θά καταστρέψουν άπ' τις ρίζες τήν άστική εκμετάλλευση κι επομένως τήν ίδια τή βάση του άστικού πολιτισμού, πράγμα πού θά σημαίνει τό θρίαμβο τής Κοινωνικής Έπανάστασης, τήν κατάργηση ότιδήποτε σχετίζεται με τό Κράτος.

Δηλαδή, τό Κράτος άπ' τή μιá μεριά κι ή Κοινωνική Έπανάσταση άπ' τήν άλλη, αυτοί είναι οι δυό πόλοι πού ό άνταγωνισμός τους άντι-

προσωπείει την ίδια την ουσία της σημερινής κοινωνικής ζωής σ' όλη την Ευρώπη, αλλά πού είναι πολύ πιό άπτη στή Γαλλία, άπ' όστι όποιαδήποτε άλλη χώρα. Ό κόσμος του Κράτους, πού άγκαλιάζει όλους τους άστούς, συμπεριλαμβανομένων, έννοείται, των άστικοποιημένων άριστοκρατών, θρήκε τό κέντρο του, τό τελευταίο του καταφύγιο και την τελευταία του άμυνα, στις Βερσαλλίες. Η Κοινωνική επανάσταση πού ύπέσται μιά τρομερή ήττα στο Παρίσι, αλλά πού όμως δε συντρίφθηκε ούτε κοριοτοποιήθηκε, άγκαλιάζοντας σήμερα, όπως και στο παρεθόν, όλο τό προλεταριάτο των πόλεων και των εργοστασίων, άρχίζει κιόλας νά φθάνει, διαμέσου της συνεχούς της προπαγάνδας, στον άγροτικό πληθυσμό, τουλάχιστον στή Ν. Γαλλία, όπου αυτή ή προπαγάνδα άναπτύχθηκε και διαδόθηκε πολύ πλατιά. Η έχθρική αντιπαράθεση των δύο κόσμων, για πάντα πιά άσυμβίβαστων, άποτελεί τή δ ε ύ τ ε ρ η αίτία πού κάνει άπόλυτα άδύνατο για τή Γαλλία νά ξαναγίνει ένα Κράτος κυρίαρχο και πρώτου μεγέθους.

Όλα τά προνομιοϋχα στρώματα της γαλλικής κοινωνίας θά ήθελαν, χωρίς άμφιβολία, νά δάλουν πάλι την πατρίδα τους σ' αυτή τή θαυμάσια κι επιδλητική θέση· αλλά, την ίδια στιγμή, είναι τόσο άπορροφημένα άπ' τό πάθος της φιλαργυρίας, του πλουτισμού έναντι όποιασδήποτε θυσίας, του άντιπατριωτικού έγωϊσμού, πού για νά πραγματοποιήσουν αυτό τον «πατριωτικό» σκοπό είναι διατεθειμένα, δε χρειάζεται νά τό πούμε, νά θυσιάσουν τ' άγαθά, τή ζωή, την έλευθερία του προλεταριάτου, αλλά θ' άρνηθούν νά θυσιάσουν έστω και τό παραμικρό άπ' τά πρόνόμιά τους και θά προτιμήσουν νά ύποστούν τον ξένο ζυγό, παρά νά παραιτηθούν άπ' την ιδιοκτησία τους ή νά επιτρέψουν την ισότητα στις τύχες και τά δικαιώματα.

Έκείνο πού διαδραματίζεται σήμερα μπροστά στα μάτια μας το επιδειβαιώνει. Όταν ή κυβέρνηση του κύριου Θιέρσου άνάγγειλε έπίσημα στή συνέλευση των Βερσαλλιών την ύπογραφή της όριστικής συμφωνίας με την κυβέρνηση του Βερολίνου, με βάση την όποία τά γερμανικά στρατεύματα θά έπρεπε ν' άποσυρθούν τό Σεπτέμβρη άπ' τις γαλλικές έπαρχίες πού κατείχαν άκόμα, ή πλειοψηφία της συνέλευσης, πού άντιπροσώπευε τή συμμαχία των προνομιοϋχων τάξεων της Γαλλίας, έσκυψε τό κεφάλι· οι γαλλικοί τίτλοι πού άντιπροσώπευαν με τρόπο πιό ζωντανό και πιό άληθινό τά συμφέροντα της πλειοψηφίας κατάρρευσαν όπως μετά από μιά κρατική καταστροφή... Φάνηκε ότι ή μ ι σ η τ ή, β ι α ι η κ ι ά τ μ ω τ ι κ ή, για τή Γαλλία, παρουσία του θριαμβευτή γερμανικού στρατού ήταν, αντίθετα, για τους προνομιοϋχους Γάλλους πατριώτες, τους εκπρόσωπους της άστικής άρετής και του άστικού πολιτισμού, μιά παρηγοριά, μιά υπεράσπιση, μιά σανίδα σωτηρίας κι ότι ή προσεχής του άποχώρηση σήμαινε γι' αυτούς μιά θανατική καταδίκη.

Νά ό περιεργος πατριωτισμός της γαλλικής άστικής τάξης πού προσπαθεί νά σωθεί διαμέσου της άτιμωτικής ύποταγής της πατρίδας. Σ' αυτούς πού θάθελαν άκόμα νά τό άμφισθητήσουν, δε χρειάζεται πα-

ρά νά δείξουμε μιὰ οποιαδήποτε γαλλική συντηρητική ἐφημερίδα. Είναι γνωστό σέ ποιό βαθμό, δλα τὰ ρεύματα τοῦ ἀντιδραστικοῦ κόμματος, οἱ θοναπαρτιστές, οἱ νομιμόφρονες, οἱ ὀρλεανιστές, φοβήθηκαν, ταραχτήκαν, ἐξοργίστηκαν γιά τὴν ἐκλογή τοῦ παρισινοῦ βουλευτῆ κυρίου Μπαροντέ²⁶. Μὰ ποῖος εἶναι αὐτός ὁ Μπαροντέ; Είναι μιὰ ἀπ' τὴς πολλῆς μετριότητος τοῦ κόμματος τοῦ κυρίου Γαμβέττα, συντηρητικὸς λόγῳ ἀρχῶν, ἐνοστικτοῦ καὶ κλίσσης, κάτω ἀπ' τὴ μάσκα μιᾶς δημοκρατικῆς καὶ ρεπουμπλικάνικης φρασεολογίας πού ἁμως δὲν ἐμποδίζει καθόλου, ἀλλὰ ἀντίθετα διευκολύνει θαυμάσια, τὴν ἐφαρμογὴ τῶν πιδ ἀντιδραστικῶν μέτρων, μὲ λίγα λόγια γιά ἕναν ἄνθρωπο πού δὲν εἶχε οὔτε καὶ θά ἔχει ποτὲ τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν Ἐπανάσταση καὶ πού τὸ 1870 - 71 ὑπῆρξε ἕνας ἀπ' τοὺς πιδ ἐνθερμούς ὑποστηρικτῆς τῆς ἀστικῆς τάξης στὴ Λυών. Ἄλλὰ σήμερα, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι ἀσσοὶ πατριώτες, νομίζει ὅτι εἶναι πιδ συμφέρον νὰ ἐμφανίζεταὶ κάτω ἀπ' τὴ σημαία τοῦ κυρίου Γαμβέττα, πού κάθε ἄλλο παρά ἐπαναστατικὴ εἶναι. Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐκλέχτηκε στὸ Παρίσι, σὲ πείσμα τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας Θιέρσου καὶ τῆς μοναρχικῆς ψευτολαϊκῆς συνέλευσης πού βασίλευε στὶς Βερσαλλίεσ. Κι' ἡ ἐκλογή αὐτῆς τῆς ἀσημότητος ἔφτασε νὰ φέρει τὴν ἀναταραχὴ σ' ὀλόκληρο τὸ συντηρητικὸ κόμμα! Καὶ ξέρετε ποῖο εἶναι τὸ βασικὸ τους ἐπιχείρημα; Οἱ γερμανοί!

Ἄνοιχτε μιὰ ἐφημερίδα καὶ διαβάστε πῶς ἀπειλοῦν τὸ γαλλικὸ προλεταριάτο γιά τὴν ὀργὴ τοῦ πρίγκηπα Βίσμαρκ καὶ τοῦ αὐτοκράτορά του' τί ὠραῖος πατριωτισμός!

Ἄκριβῶς ἔτσι, ζητᾶνε τὴ βοήθεια τῶν γερμανῶν ἐνάντια στὴ γαλλικὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση πού τοὺς ἀπειλεῖ. Μέσα στὴ γελοία τους παραφροσύνη πῆραν καὶ τὸν ἄθῳ Μπαροντέ γιά ἐπαναστάτη σοσιαλιστῆ.

Μιὰ τέτοια συμπεριφορὰ ἀπὸ μέρους τῆς γαλλικῆς ἀστικῆς τάξης, προσφέρει λίγες ἐλπίδες γιά μιὰ ἀναβίωση τῆς δυνάμεις τοῦ Κράτους καὶ τὴν κυριαρχία τῆς Γαλλίας, διαμέσου τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν προνομιούχων τάξεων.

Ἄλλὰ κι ὁ πατριωτισμὸς τοῦ γαλλικοῦ προλεταριάτου δὲν ὑπόσχεταὶ μεγάλα πράγματα. Τὰ ὄρια τῆς πατρίδας του διευρύνθηκαν τόσο ὥστε νὰ περιλαβαίνουν σήμερα τὸ προλεταριάτο ὅλου τοῦ κόσμου σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀστικὴ τάξη, συμπεριλαμβανόμενης καὶ τῆς γαλλικῆς. Οἱ διακηρύξεις τῆς παρισινῆς Κομμούνας ὑπῆρξαν ἀποφασιστικῆς πάνω σ' αὐτὸ κι οἱ συμπάθειες πού ἐκδηλώνουν σήμερα πιδ καθαρὰ οἱ Γάλλοι ἐργάτες γιά τὴν ἰσπανικὴ ἐπανάσταση (κυρίως στὴ Ν. Γαλλία ὅπου διαφαίνεται μιὰ εἰλικρινῆς τάση γιά ἀδελφικὴ ἐνότητα μὲ τὸ ἰσπανικὸ προλεταριάτο κι ἐπιπλέον γιά τὴ δημιουργία μ' αὐτὸ μιᾶς λαϊκῆς δημοσπονδίας, βασισμένης στὴ χειραφετημένη ἐργασία καὶ στὴ συλλογικὴ ἰδιοκτησία, πέρα ἀπὸ ἔθνικῆς διαφορῆς καὶ κρατικὰ σύνορα), αὐτῆς οἱ συμπάθειες κι αὐτῆς οἱ φιλοδοξίες, λέω, ἀποδείχνουν ὅτι γιά τὰ γαλλικὸ

προλεταριάτο, όπως ακριβώς και για τις προνομιούχες τάξεις, ή εποχή του κρατικού πατριωτισμού έχει τελειώσει.

Μπροστά σε μια τέτοια έλλειψη πατριωτισμού σε όλα τα στρώματα της γαλλικής κοινωνίας και, σήμερα, στον άνοιχτο και χωρίς περιορισμούς πόλεμο που διεξάγεται ανάμεσά τους, πώς είναι δυνατόν να ανοικοδομηθεί ένα ισχυρό Κράτος; Όλο το κρατικό ταλέντο του γέρου πρόεδρου της Δημοκρατίας, καταναλώθηκε ασκοπα και τ' άμετρητα θύματα, που θυσιάστηκαν απ' αυτόν στο θυμό της πατρίδας όπως, λογουχάρη, η απάνθρωπη σφαγή δεκάδων χιλιάδων μελών της παρισινήs Κομμούνας, των γυναικών και των παιδιών τους κι ή άλλο τόσο απάνθρωπη έξορσα δεκάδων χιλιάδων άλλων στη Νέα Καληδονία, θα πρέπει να θεωρηθούν αναγκαστικά σαν ασκοπες θυσίες.

Μάταια ο κύριος Θιέρσος προσπαθεί να αποκαταστήσει την τάξη, την ήσυχια στο έσωτερικό της χώρας, το παλιό σ τ ά τ ο υ ς κ θ ό και τη στρατιωτική δύναμη της Γαλλίας. Το οικοδόμημα του Κράτους κλονίζεται συνθέμελα απ' το συνεχή ανταγωνισμό του προλεταριάτου και της έτοιμοθάνατης αστικής τάξης, θρυμματίζεται κι απειλεί από στιγμή σε στιγμή να καταρρεύσει. Πού τάχα θα μπορέσει, αυτό το γέρικο και προσδλημένο από μια άνιάτη άρρώστεια Κράτος, να βρει τη δύναμη για να πολεμήσει ενάντια στο νέο και για την ώρα ισχυρό γερμανικό Κράτος; Τώρα πιά, επαναλαμβάνω, ο ρόλος της μεγάλης δύναμης δεν άνηκε στη Γαλλία. Η εποχή της πολιτικής της δύναμης τερματίστηκε ανεπίστρεπτα όπως κι έκεινη του φιλολογικού, μοναρχικού και ρεπουμπλικανικού, κλασικισμού της. Όλα τα παλιά θεμέλια του Κράτους άποσυνθίθονται και μάταια ο Θιέρσος προσπαθεί να οικοδομήσει πάνω τους τη συντηρητική του δημοκρατία, δηλαδή, το παλιό μοναρχικό Κράτος, με μια ψευδοδημοκρατική ταμπέλα που μόλις φρεσκάρησε. Και μάταια επίσης ο άρχηγός του ριζοσπαστικού κόμματος ο κύριος Γαμβέττας, ο βέβαιος διάδοχος του Θιέρσου, υπόσχεται να οικοδομήσει ένα νέο Κράτος, που θάπρεπε να είναι πιο δημοκρατικό, πάνω σε νέες τάχα βάσεις, γιατί αυτές οι βάσεις δεν υπάρχουν και δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν.

Στη δύσκολη περίοδο που περνάμε, ένα ισχυρό Κράτος, αξιο αυτού του ονόματος, δεν μπορεί παρά να έχει μια μόνο βάση: το στρατιωτικό και γραφειοκρατικό συγκεντρωτισμό. Η βασική διαφορά της μοναρχίας απ' τη δημοκρατία βρίσκεται στο γεγονός ότι στην πρώτη, ο γραφειοκρατικός κόσμος καταπιέζει κι άπομυζά το λαό για να άποκομίσει μεγαλύτερα κέρδη για τους προνομιούχους, τις ιδιοκτητικές τάξεις και για τις τσέπες του στ' όνομα του βασιλιά, ενώ στη δημοκρατία θα καταπιέζει και θ' άπομυζά το λαό με τον ίδιο τρόπο, για τις ίδιες τσέπες και τις ίδιες τάξεις, στ' όνομα, όμως, της λαϊκής θέλησης. Στη δημοκρατία, το λεγόμενο έθνος, το νόμιμο έθνος, που υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύεται απ' το Κράτος, πνίγει και θα πνίγει πάντοτε το ζωντανό και πραγματι-

κό λαό. Ἄλλὰ ὁ λαὸς δὲ θα νιώσει καθόλου ξαλαφρωμένος, ὅταν τὸ ραβδί πού τὸν χτυπάει θά πάρει τ' ὄνομα τοῦ λαϊκοῦ ραβδίου.

Τὸ κοινωνικὸ ζήτημα, τὸ πάθος γιὰ τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση, κατέκτησε τὸ γαλλικὸ προλεταριάτο. Καί πρέπει νὰ ἱκανοποιηθεῖ ἢ νὰ δαμασθεῖ καί νὰ καταπιεστεῖ· ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἱκανοποιηθεῖ παρὰ μόνον μὲ τὴ συντριβὴ τῆς κρατικῆς βίας, ἡ ὁποία ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῶν ἀσπῶν. Σὰν ἐπακόλουθο βλέπουμε ὅτι κανένα Κράτος, ὅσο δημοκρατικὸς κι ἂν εἶναι οἱ μορφές του, ἀκόμα κι ἡ πιὸ κόκκινη πολιτικὴ δημοκρατία, λαϊκὴ μόνον μὲ τὴν ψεύτικη ἔννοια πού εἶναι γνωστὴ σὰ λαϊκὴ ἀντιπροσώπευση, δὲ θά εἶναι ποτὲ σὲ θέση νὰ προσφέρει στοὺς λαὸ ἐκεῖνον πού θέλει, δηλαδῆ, τὴν ἐλεύθερη ὀργάνωση τῶν συμφερόντων του ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, χωρὶς καμιά ἐπέμβαση, κηδεμονία ἢ βία ἀπὸ πάνω, γιατί κάθε κράτος καί τὸ πιὸ δημοκρατικὸ, ἀκόμα καί τὸ ψευτο - Λαϊκὸ Κράτος πού ἐπινόησε ὁ κύριος Μάρξ, δὲν ἀντιπροσωπεύει τίποτ' ἄλλο παρὰ τὴ διακυβέρνηση τῶν μαζῶν ἀπὸ πάνω ἀπὸ μιὰ μειοψηφία διανοουμένων, δηλαδῆ τὴν πιὸ προνομιοῦχα, πού τάχα καταλαβαίνει τὴ θέληση καί τίς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ καλύτερα ἀπ' αὐτόν.

Εἶναι, λοιπόν, ἀδύνατο γιὰ τίς ἰδιοκτητικὰ καί κυβερνητικὰ τάξεις νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ λαϊκὸ πάθος καί τίς λαϊκὰς διεκδικήσεις, γι' αὐτὸ ἀπομένει μόνον ἓνα μέσο, ἡ βία τοῦ Κράτους, μὲ μιὰ λέξη τὸ ἴδιο τὸ Κράτος, γιατί Κράτος σημαίνει ἀκριβῶς βία, ἡ κυριαρχία διαμέσου τῆς βίας, ὅταν εἶναι δυνατὸ καλυμμένης, ὅταν εἶναι τελειῶς ἀπαραίτητο ὤμης κι ἀπροκάλυπτης. Τώρα ὁ κύριος Γαμβέττας ἀντιπροσωπεύει τὰ ἀστικὰ συμφέροντα ὅπως κι ὁ ἴδιος ὁ Θιέρσο· σὰν αὐτόν, θέλει ἓνα ἰσχυρὸ Κράτος καί τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία τῶν μεσαίων τάξεων συμμαχώντας ἴσως μὲ τοὺς ἀστικοποιημένους ἐργάτες, πού ἀποτελοῦν στὴ Γαλλία ἓνα ἀρκετὰ ὑπολογίσιμο μέρος τοῦ προλεταριάτου. Ἡ μοναδικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα σ' αὐτόν καί τὸ Θιέρσο θρῖσκεται στοὺς γεγονόδες ὅτι ὁ τελευταῖος βασανίζεται ἀπὸ προλήψεις καί προκαταλήψεις τῆς ἐποχῆς του κι ἀναζητᾷ τὴ βοήθεια καί τὴ σωτηρία μόνον στὴν πολὺ πλούσια ἀστικὴ τάξη, ἐνῶ ἀτενίζει μὲ δυσπιστία τίς δεκάδες κι ἑκατοντάδες ἀκόμα χιλιάδες τῶν νέων μνηστῆρων τῆς ἐξουσίας πού προέρχονται ἀπ' τὴ μικροαστικὴ τάξη κι ἀπ' τὴν τάξη τῶν ἐργατῶν πού ἀναφέραμε κι οἱ ὁποῖοι φιλοδοξοῦν νὰ γίνουν ἀστοί· ἐνῶ ἀντίθετα ὁ κύριος Γαμβέττας, παραγκωνισμένος ἀπ' τοὺς μεγαλοαστοὺς πού ὡς τώρα κυριαρχοῦσαν στὴ Γαλλία, σκοπεύει νὰ θεμελιώσῃ τὴν πολιτικὴν του ἐξουσία, τὴ δημοκρατικὴν του δικτατορία, πάνω ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀστικὴ πλειοψηφία πού ὡς τώρα ἦταν ἀποκλεισμένη ἀπ' τὰ εὐεργετήματα καί τίς τιμὲς τῆς κρατικῆς διοικήσεως.

Εἶναι βέβαιος καί μὲ τὸ δίκιο του, πῶς ὅταν πετύχει, μὲ τὴ βοήθεια αὐτῆς τῆς πλειοψηφίας, νὰ γίνῃ κύριος τῆς ἐξουσίας, οἱ εὐποροὶ τάξεις, οἱ γαιοκτῆμονες, οἱ τραπεζίτες, οἱ ἔμποροι κι οἱ βιομηχανοὶ, κοντολογίης, ὅλοι οἱ μεγάλοι κερδοσκόποι, ἐκεῖνοι πού πλουτίζουν σὲ βάρος

της χειρωνακτικής εργασίας περισσότερο από κάθε άλλον, θα πάνε με τὸ μέρος του, θα τὸν ἀναγνωρίσουν καὶ θα τοῦ προσφέρουν τὴ συμμαχία τους καὶ τὴ φιλία τους πού, φυσικά, αὐτὸς δὲ θ' ἀρνηθεῖ, γιατί ὄντας ἕνας ἀνθρώπος τοῦ Κράτους, ξέρει πολὺ καλὰ ὅτι κανένα Κράτος καὶ ἀκόμα περισσότερο κανένα ἰσχυρὸ Κράτος, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιδιώσει χωρὶς ἐκείνη τὴ συμμαχία καὶ ἐκείνη τὴ φιλία.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ Κράτος τοῦ Γαμβέττα θάναί ἐξίσου καταπιεστικὸ καὶ καταστροφικὸ γιὰ τὸ λαὸ ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα, πού ἦταν πῶς εἰλικρινῆ ἀλλὰ ὄχι πῶς καταπιεστικά· καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ θὰ περιθληθεῖ μὲ μεγάλες δημοκρατικὲς ἐξουσίες, θὰ μπορεῖ νὰ ἐγγυηθεῖ μὲ περισσότερη δύναμη καὶ σιγουριά τὴν ἤσυχη καὶ γενικευμένη ἐκμετάλλευση τῆς λαϊκῆς εργασίας ἀπ' τὴν πλοῦσια καὶ ἀρπακτικὴ μειοψηφία.

Κρατιστὴς τῆς νέας σχολῆς, ὁ κύριος Γαμβέττας δὲ φοβᾶται οὕτε τις πῶς ἀκραῖες δημοκρατικὲς φόρμες, οὔτε τὴν καθολικὴ ψήφο. Ξέρει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο πόσο ἀσήμιαντες ἐγγυήσεις προσφέρουν αὐτὲς στὸ λαὸ καὶ, ἀντίθετα, τὴν ἀξία, πού ἔχουν γιὰ τὰ άτομα καὶ τις τάξεις πού τὸν ἐκμεταλλεύονται· ξέρει ὅτι ὁ κυβερνητικὸς δεσποτισμὸς δὲν εἶναι ποτέ τόσο τρομερὸς καὶ τόσο ἰσχυρὸς ὅσο ὅταν στηρίζεται στὴ λεγόμενη ἀντιπροσώπευση τῆς λεγόμενης λαϊκῆς θέλησης.

Γι' αὐτὸ, ἂν τὸ γαλλικὸ προλεταριάτο ἀφηνόταν νὰ παραπλανηθεῖ ἀπ' τις ὑποσχέσεις τοῦ φιλόδοξου δικηγόρου, ἂν ὁ κύριος Γαμβέττας κατόρθωνε νὰ ξαπλώσει αὐτὸ τὸ θυελλῶδες προλεταριάτο στὸ Προκρούσειο κρεβάτι τῆς δημοκρατίας του, θὰ πετύχαινε ἀναμφισβήτητα νὰ παλινρθώσῃ τὸ γαλλικὸ Κράτος καὶ νὰ τοῦ προσδώσῃ ὄλο του τὸ περασμένο μεγαλεῖο καὶ δύναμη.

Ἄλλὰ τὸ βασικὸ εἶναι ὅτι αὐτὴ ἡ προσπάθεια δὲν μπορεῖ νὰ πετύχει. Δὲν ὑπάρχει σήμερα καμιά δύναμη στὸν κόσμον, δὲν ὑπάρχει κανένα πολιτικὸ ἢ θρησκευτικὸ ὄργανο πού νὰ μπορέσει νὰ στήσει στὸ προλεταριάτο ὄλο τοῦ κόσμου καὶ κυρίως στὸ γαλλικὸ, τὴ φιλοδοξία τῆς οικονομικῆς χειραφέτησης καὶ τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος. Ὅτι καὶ νὰ κάνει ὁ κύριος Γαμβέττας, ἀπειλώντας μὲ τις λόγχεις, κολακεύοντας μὲ τὰ λόγια, δὲ θὰ μπορέσει ποτέ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν πρωτοφανῆ δύναμη πού κρύβεται πίσω ἀπ' αὐτὲς τις φιλοδοξίες καὶ δὲ θὰ πετύχει ποτέ νὰ ζέψει, ὅπως μιά φορά, τις μάζες τῶν χειρῶνακτων ἐργαζόμενων στὴν χρυσοποικιλτὴ ἄμαξα τοῦ Κράτους. Κανένα ρητορικὸ λουλούδι δὲ θὰ μπορέσει νὰ γεμίσει καὶ νὰ μειώσῃ τὴν ἄβυσσος πού χωρίζει πάντα τὴν ἀστική τάξη ἀπ' τὸ προλεταριάτο, οὔτε νὰ δώσῃ ἕνα τέλος στὴ λυσσασιμένη πάλη ἀνάμεσά τους. Αὐτὴ ἡ πάλη θ' ἀπαιτήσῃ τὴ χρησιμοποίησιν κάθε μέσου καὶ κάθε διαθέσιμης δυνάμεις τοῦ Κράτους καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲ θ' ἀπομείνουν στὸ γαλλικὸ Κράτος οὔτε τὰ μέσα, οὔτε οἱ ἀναγκαῖες δυνάμεις γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴ ἀνάμεσα στ' ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη. Πῶς τότε, θὰ μπορέσει ν' ἀνταγωνιστεῖ τὴν αὐτοκρατορία τοῦ Βίσαρκ;

Τὰ διωρφα λόγια καὶ οἱ ἀπολογητικὲς τῶν πατριωτῶν τοῦ γαλλικοῦ

Κράτους δὲν ἐξυπηρετοῦν, ἡ Γαλλία σὰν Κράτος εἶναι καταδικασμένη νὰ καταλάβει στὸ μέλλον μιὰ μέτρια καὶ πολὺ δευτερεύουσα θέση καί, ἀκόμα χειρότερα, θὰ πρέπει νὰ ὑποταχθεῖ στὴν ἀνώτερη διοίκηση, στὴν ἐξουσία καὶ στὴ φιλικὴ κηδεμονία τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἔτσι ὅπως εἶχε ὑποταχθεῖ, πρὶν ἀπ' τὸ 1870, τὸ ἰταλικὸ Κράτος στὴν πολιτικὴ τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας.

Πραγματικά, ἡ κατάσταση εἶναι πολὺ εὐνοϊκὴ γιὰ τοὺς γάλλους κερδοσκόπους ποὺ βρῆκαν τὸν τρόπο νὰ παρηγορηθοῦν στὴ διεθνή ἀγορά, μὰ δὲν εἶναι καθόλου ζηλευτὴ ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς ἐθνικῆς ματαιοδοξίας, ποὺ τόσο ἀφθονεῖ ἀνάμεσα στοὺς πατριῶτες τοῦ γαλλικοῦ Κράτους. Ὡς τὸ 1870 μπορούσαμε ἀκόμα νὰ πιστεύουμε ὅτι ἐκείνη ἡ ματαιοδοξία θὰ ἦταν ἱκανὴ νὰ ρίξει τοὺς πιδὸ σκληροὺς καὶ ἀνυποχώρητους ὑπερασπιστὲς τῶν ἀστικῶν προνομίων στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης, ἀν αὐτὸ θὰ μπορούσε νὸ γλυτώσει τὴ Γαλλία ἀπ' τὴν ἦττα καὶ τὴν ὑποδούλωση στοὺς γερμανοὺς. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 1870 κανένας δὲν περιμένει κάτι τέτοιο ἀπ' αὐτούς· ὅλοι ξέρουν πῶς ἐκείνοι εἶναι ἔτοιμοι νὰ δεχτοῦν ὅτιδήποτε, ἀκόμα καὶ τὴ γερμανικὴ κηδεμονία, παρὰ ν' ἀπαρνηθοῦν τὴν προσοδοφόρα κυριαρχία πάνω στὸ δικό τους προλεταριάτο.

Δὲν εἶναι τότε ξεκάθαρο ὅτι τὸ γαλλικὸ Κράτος δὲ θὰ ξαναβρεῖ πιά τὴν παλιά του δύναμη; Μήπως αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἴσως τερματίστηκε ἡ παγκόσμια ἀποστολὴ τῆς Γαλλικῆς ὑπεροχῆς; Ὅπωςδήποτε ὄχι· αὐτὸ σημαίνει ἀπλᾶ ὅτι ἡ Γαλλία, χάνοντας ἀνεπίστρεπτα τὸ μεγαλεῖο τῆς σὰν Κράτος, θὰ πρέπει ν' ἀναζητήσει ἓνα νέο μεγαλεῖο στὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση.

Ἀλλὰ ἀν δὲν εἶναι ἡ Γαλλία, ποῖο ἄλλο Κράτος στὴν Εὐρώπη θὰ μπορέσει ν' ἀμφισβητήσει τὴν ὑπεροχὴ τῆς νέας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας;

Δὲν θὰ εἶναι βέβαια ἡ Μεγάλῃ Βρεταννία. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ Ἀγγλία δὲν ὑπῆρξε ποτέ, αὐστηρὰ μιλώντας, ἓνα Κράτος μὲ τὴ στενὴ καὶ νέα ἔννοια τῆς λέξης, δηλαδή, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ στρατιωτικοῦ, ἀστυνομικοῦ καὶ γραφειοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Ἡ Ἀγγλία ἀντιπροσωπεύει περισσότερο μιὰ δημοσπονδία προνομιοῦχων συμφερόντων, μιὰ αὐτόνομη κοινωνία στὴν ὁποία κυριάρχησε ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἡ γαιοκτητικὴ ἀριστοκρατία, ποὺ σήμερα συντάχθηκε μαζί τῆς ἡ οἰκονομικὴ ἀριστοκρατία, ἀλλὰ καὶ μιὰ κοινωνία στὴν ὁποία, ὅπως καὶ στὴ Γαλλία ἀν καὶ κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς μορφές, τὸ προλεταριάτο ἐπιδιώκει καθαρὰ καὶ ἀπειλητικὰ τὴν ἐλευθερία στὴν οἰκονομικὴ ἰδιοκτησία καὶ στὰ πολιτικὰ δικαιώματα.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ, ἡ ἐπιρροὴ τῆς Ἀγγλίας στὶς πολιτικὲς ὑποθέσεις τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπῃς ὑπῆρξε πάντοτε μεγάλη, ἀλλὰ στηρίχτηκε πάντα πολὺ περισσότερο στὸν πλοῦτο παρὰ στὴν ὀργανωμένη στρατιωτικὴ δύναμη. Στὶς μέρες μας ὅλοι ξέρουν ὅτι αὐτὴ ἔχει μειωθεῖ σημαντικά. 30 χρόνια πρὶν δὲ θὰ εἶχε ἀνεχθεῖ τόσο ἡσυχὰ ὅστε τὴν κατάκτηση

των επαρχιών του Ρήνου απ' τους γερμανούς, ούτε τη ρώσικη υπερχή στη Μαύρη θάλασσα, ούτε τη ρώσικη διεξόδου στην Κίνα. Μια τόσο συστηματική συγκατάβαση αποδειχνει την αναμφισβήτητη πολιτική της παρακμής, που επιτείνεται δλο και περισσότερο χρόνο με το χρόνο. Τήν κύρια αίτια αυτής της παρακμής πρέπει κι εδώ να την αναζητήσουμε στον ανταγωνισμό ανάμεσα στον κόσμο της χειρωνακτικής εργασίας και σ' αυτόν της εκμεταλλευτικής αστικής τάξης, που κυριαρχεί πολιτικά.

Η Κοινωνική Έπανάσταση στην Αγγλία βρίσκεται πιδ κοντά απ' ότι νομίζουμε και σε καμιά άλλη χώρα δέ θάναι τόσο τρομερή, γιατί πουθενά άλλου δέ θά συναγτήσσει μια τόσο λυσσασμένη και τόσο καλά οργανωμένη αντίσταση, όπως σ' αυτή τη χώρα.

Δέ χρειάζεται να μιλήσουμε καθόλου για την Ισπανία και την Ιταλία. Δέ θά γίνουν ποτέ επικίνδυνες δυνάμεις ούτε κι ισχυρά Κράτη, όχι από έλλειψη μέσων, αλλά γιατί το λαϊκό αίσθημα τείνει μοιραία και στις δυδ σ' ένα σκοπό τελείως διαφορετικό.

Η Ισπανία, που έχασε τη φυσιολογική της ζωή απ' τον καθολικό φανατισμό και το δεσποτισμό του Κάρολου V και του Φίλιππου I κι έγινε ξαφνικά πλούσια όχι απ' την εργασία του λαού, αλλά απ' το άσχημο και το άμερικάνικο χρυσάφι, προσπάθησε στη διάρκεια του 16ου και του 17ου αιώνα να φορτωθεί στις πλάτες της την όχι αξιοζήλευτη τιμή της εγκαθίδρυσης με τη βία μιας παγκόσμιας μοναρχίας. Τδ πλήρωσε άκριδά. Η περίοδος της δυνάμης της συνέπεσε άκριδώς με την άρχή της διανοητικής, ήθικης κι ύλικής της πτώχευσης. Μετά από μια σύντομη κι άφύσικη κινητοποίηση όλων των δυνάμεών της, που την έκαναν φόβητρο και μισητή σ' όλη την Εύρώπη και που πέτυχε ν' αναχαιτίσει για μια στιγμή, αλλά μόνο μια στιγμή, το προοδευτικό κίνημα της ευρωπαϊκής κοινωνίας, εξαντλήθηκε και συθίστηκε σ' εκείνη την κατάσταση της άπόλυτης νάρκης, αδυναμίας κι απάθειας στην οποία παράμεινε, όριστικά άτιμασμένη απ' την ήλιθια και τερατώδη διακυβέρνηση των Βουρδώνων, ώσπου να εισβάλει σ' αυτή ή Ναπολέων I και να τάρξει με την άρπακτικότητα του τον αιωνόβιο λήθαργό της.

Φάνηκε τότε ότι ή Ισπανία δέν είχε πεθάνει. Σώθηκε απ' τον ξενικό ζυγό με μια εξέγερση άποκλειστικά λαϊκή κι άπόδειξε ότι οι λαϊκές, άμόρφωτες κι άοπλες, μάζες είναι ικανές ν' αντίσταθούν στα καλύτερα στρατεύματα του κόσμου, όταν εμπνέονται από ένα ισχυρό κι ήμίθυμο πάθος. Άπόδειξε ακόμα και κάτι άλλο, ότι, δηλαδή, για να διατηρηθεί ή έλευθερία, το λαϊκό πάθος, ακόμα κι ή λαϊκή άγνοια, είναι προτιμότερες απ' τον άστικό πολιτισμό.

Οι γερμανοι καμαρώνουν συγκρίνοντας με την Ισπανική την έθνική τους εξέγερση του 1812 και 1813, που δέν ήταν όμως καθόλου λαϊκή. Οι Ισπανοί, άπομονωμένοι, ξεσηκώθηκαν ενάντια στην τεράστια δύναμη του κατακτητή, που ήταν ώς τότε άήττητος, ενώ οι γερμανοι δέν

κουνήθηκαν ενάντια στο Ναπολέοντα παρά μόνο μετά τη συντριβή του στη Ρωσία. Ώς εκείνη τη στιγμή δεν υπήρξε κανένα παράδειγμα κάποιας γερμανικής έπαρχιας ή πόλης, που να τόλμησε να προβάλλει την παραμικρή αντίσταση στις νικηφόρες γαλλικές στρατιές. Οι γερμανοί είναι σε τέτοιο βαθμό συνθησιμένοι στην ύπακοή, αυτή τη θεμελιακή αρετή του Κράτους, που η θέληση του νικητή έγινε γι' αυτούς ίερη άμείωως μόλις αντικατάστησε, απ' τα πράγματα, εκείνη των έσωτερικών αρχών. Οι ίδιοι οι Πρώσοι στρατηγοί παραδίδοντας τὸ ένα μετά τὸ άλλο τὰ φρούρια, τὰ πιδέξοπλισμένα όχυρά και τὴν πρωτεύουσα, έπαναλάμβαναν τις περίφημες λέξεις, που έγιναν παροιμιώδεις, που πρόφερε ο τότε διοικητής του Βερολίνου: «Η ήμερία είναι τὸ πρώτο καθήκον του πολίτη».

Μόνο τὸ Τυρόλο εξαιρείται. Ὁ Ναπολέων συνάντησε εκεί μιαν αντίσταση πραγματικά λαϊκή. Ἀλλά τὸ Τυρόλο, όπως είναι γνωστό, αποτελεί τὴν πιδέ καθυστερημένη και άμόρφωτη περιοχή τῆς Γερμανίας και τὸ παράδειγμά του δέ βρήκε μιμητές σε καμιά άλλη περιοχή τῆς μορφωμένης Γερμανίας.

Η λαϊκή εξέγερση είναι απ' τὴ φύση τῆς ένδοτικώδικη, χαοτική και σκληρή, προυποθέτει πάντα μιὰ θυσία και μιὰ τεράστια σπατάλη τῶν δικῶν τῆς, και άλλων ιδιοκτησιῶν. Οι λαϊκές μάζες είναι πάντα πρόθυμες γι' αυτές τις θυσίες: αντιπροσωπεύουν μιὰ κτηνώδikh και άγρια δύναμη, ίκανή να διαπράξει ήρωϊσμούς και να φτάσει σε στόχους που φαίνονται άδύνατοι ακριβῶς επειδή, κατέχοντας λίγα πράγματα, πολύ συχνά τίποτα, δεν είναι διαθρωμένες απ' τὸ ένδοτικο τῆς ιδιοκτησίας. Ὅταν είναι άναγκαίο για τὴν άμυνα ή τὴ νίκη, οι μάζες δεν ύποχωροῦν μπροστά στην καταστροφή τῶν χωριῶν και τῶν πόλεων τους και αφού γενικά ή ιδιοκτησία άνήκει σε άλλους, άχι σπάνια διεγείρει σ' αυτές τὸ πάθος για καταστροφή. Αυτό τὸ άναμφισβήτητα άρνητικό πάθος δεν τούς επιτρέπει ν' άρθοῦν στο ύψος του έπαναστατικοῦ σκοποῦ: αλλά χωρίς τὴν καταστροφή ή έπανάσταση είναι άκατανόητη και άδύνατη, γιατί δεν μπορεί να υπάρξει έπανάσταση χωρίς μιὰ πλατιά και παθιασμένη καταστροφή, μιὰ ύγιη και γόνιμη καταστροφή, που ακριβῶς απ' αὐτή και διαμέσου αὐτῆς δημιουργοῦνται και γεννιοῦνται οι νέοι κόσμοι.

Μιὰ τέτοια καταστροφή είναι άσυμβίβαστη με τὴν άστική συνείδηση, με τὸν άστικό πολιτισμό, γιατί αὐτὸς είναι ολοκληρωτικά θεμελιωμένος πάνω στη φανατική λατρεία τῆς Θεοποιημένης ιδιοκτησίας. Ὁ Β'U'RGER ή άστός, θά προτιμήσει να χάσει τὴ ζωή, τὴν τιμή, τὴν έλευθερία του παρά να παραιτηθεί απ' τὴν ιδιοκτησία του: ή ίδια ή ιδέα τῆς έπιβουλῆς στην ύπαρξή τῆς ή ή άπαίτηση τῆς καταστροφῆς τῆς για ένα σκοπό, του φαίνεται ίεροσυλία: γι' αὐτὸ δέ θά φτάσει ποτέ ως τὴν καταστροφή τῶν σπιτιῶν και τῶν πόλεων του, έστω και αν τὸ απαιτεί ή υπεράσπιση τῆς πατρίδας: να γιατί ο γάλλος άστός τὸ 1870 και ο γερμανός Β'U'RGER ως τὸ 1813, ύποκύφανε τόσο εύκολα στους τυχεροῦς κατακτητές τους. Είδαμε ακόμα πῶς ή κατοχή ενός αγαθοῦ έφτασε για

ν' αποθαρρύνει τούς Γάλλους αγρότες και νά σβύσει σ' αυτούς την τελευταία φλόγα πατριωτισμού.

Γιά νά προσθέσουμε, λοιπόν, δυό λόγια αναφορικά με τή λεγόμενη γερμανική λαϊκή εξέγερση ενάντια στό Ναπολέοντα, επαναλαμβάνουμε, πρώτα απ' όλα, ότι αυτή ξέσπασε μόνο τή στιγμή πού τά διαλυμένα στρατεύματά του υποχωρούσαν απ' τή Ρωσία κι όταν τά πρωσικά συντάγματα κι άλλες γερμανικές μονάδες, πού μέχρι πριν από λίγο αποτελούσαν τμήματα τού στρατού τού Ναπολέοντα, προσχώρησαν στους Ρώσους και, δεύτερο, ότι ακόμα και τότε δεν είχαμε ακριβώς στή Γερμανία μιιά λαϊκή και γενικευμένη εξέγερση, γιατί τά χωριά κι οι πόλεις παρέμειναν ήσυχες όπως πρώτα και δημιουργήθηκαν μόνον ομάδες νεαρών έθελοντών, πού οι πιό πολλοί ήταν φοιτητές, πού ενσωματώθηκαν άμεσα στόν τακτικό στρατό, κάτι, δηλαδή, πού είναι τελείως αντίθετο με τή μέθοδο και τό πνεύμα των λαϊκών εξεγέρσεων.

Κοντολογής, οι νεαροί γερμανοί πολίτες ή καλύτερα οι πιστοί υπήκοοι, έρεθισμένοι απ' τά φλογερά κηρύγματα των φιλοσόφων τους και φλογισμένοι απ' τά τραγούδια των ποιητών τους, πήραν τά όπλα για νά υπερασπίσουν και ν' άνορθώσουν τό γερμανικό Κράτος, γιατί τότε ακριβώς έμφανίστηκε στή Γερμανία ή ιδέα ενός παγγερμανικού Κράτους. Ένώ αντίθετα ό Ισπανικός λαός ξεσηκώθηκε διόθυμα για νά υπερασπίσει ενάντια στόν ισχυρό κι άναιδή εισβολέα, την έλευθερία της πατρίδας και την ανεξάρτητη ύπαρξη τού λαού.

Από τότε ή Ίσπανία δεν ξαναυθίστηκε στή νάρκη κι εδώ και 60 χρόνια σηκώνει τό φορτίο της αδιάκοπης αναζήτησης νέων μορφών για μιιά νέα ζωή. Και τί δε δοκίμασε ή δύστυχη! 'Απ' τήν άπόλυτη μοναρχία πού καλινορθώθηκε δυό φορές ως τό σύνταγμα της βασίλισσας Ίσαβέλλας, απ' τόν Έσπαρτέρο στόν Ναρθάεζ, απ' τό Ναρθάεζ στόν Πριμ κι απ' αυτόν στόν βασιλιά Άμεδαίο, απ' τό Σαγκάστα στόν Ζορίλλα²⁷ σά νά ήθελε νά δοκιμάσει όλες τις δυνατές μορφές της συνταγματικής μοναρχίας και νά καταλήξει σ' ένα αποτέλεσμα περιορισμένο, καταστροφικό, αδύνατο. Έξίσου αδύνατη άποδείχθηκε κι ή συντηρητική δημοκρατία, δηλαδή, ή έξουσία των κερδοσκόπων, των πλούσιων ιδιοκτητών και των τραπεζιτών κάτω από δημοκρατικές μορφές. Άλλο τόσο απαράδεκτη άποδείχτηκε πολύ γρήγορα κι ή μικροαστική πολιτική δημοσπονδία έλβετικού τύπου.

Αντίθετα, είναι σημαντικός ό τρόπος με τόν όποιο κυρίεψε τήν Ίσπανία τό σοσιαλιστικό δαιμόνιο. Οι αγρότες της Άνδαλουσίας και της Έστραμαδούρας, χωρίς νά ζητήσουν τήν άδεια κανενός και χωρίς νά περιμένουν διαταγές, κατέλαβαν και συνεχίζουν νά κατέχουν τά κτήματα των παλιών γαιοκτημόνων. Η Καταλωνία, με έπικεφαλής τή Βαρκελώνη, εκδήλωσε με σθένος τήν ανεξαρτησία και τήν άυτονομία της. Ο λαός της Μαδρίτης ανακήρυξε τήν δημοσπονδιακή δημοκρατία κι άρνιέται νά βάλλει τήν επανάσταση κάτω απ' τις μελλοντικές έντολές της Συντακτικής Συνέλευσης. Στις όρειες επαρχίες, πού βρίσκονται κάτω

ἀπ' τὴν ἐξουσία τῆς καρλικῆς ἀντίδρασης, ἡ Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση ἀναπτύσσεται μπροστὰ στὰ μάτια ὄλων: βλέπουμε νὰ διεκδικοῦνται τὰ FUEROS²⁸ κι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κοινοτήτων, ἐνῶ καίγονται ὅλες οἱ διοικητικὲς καὶ δικαστικὲς πράξεις· σ' ὅλη τὴν Ἰσπανία οἱ στρατιῶτες ἀδελφώνονται μὲ τὸ λαὸ κι ἐκδιώκουν τοὺς ἀξιοματικoὺς τους. Ἀρχίζει ἡ γενικὴ, δημόσια κι ἰδιωτικὴ, χρεωκοπία, ὁ πρῶτος ὁρος τῆς κοινωνικο - οἰκονομικῆς ἐπανάστασης.

Μὲ λίγα λόγια, ὀρισκόμαστε μπροστὰ στὴν πιδ γενικευμένη καταστροφὴ καὶ ἐξάρθρωση, ὅλα γκρεμίζονται ἀπὸ μόνα τους, πεταγμένα ἔξω καὶ καθαρισμένα ἀπ' τὴν ἐσωτερικὴ σαπίλα. Δὲν ὑπάρχουν πιά οὔτε οἰκονομικὲς ὑπηρεσίες, οὔτε στρατός, οὔτε δικαιοσύνη, οὔτε ἀστυνομία· δὲν ὑπάρχουν πιά οὔτε Κρατικὴ ἐξουσία, οὔτε Κράτος, ἀλλὰ συνεχίζει νὰ ὑπάρχει ὁ ἀνανεωμένος κι ἰσχυρὸς λαὸς ποὺ σήμερα ἐμφυχύνεται ἀπ' τὸ σοσιαλεπαναστατικὸ πάθος. Κάτω ἀπ' τὴ συλλογικὴ διεύθυνση τῆς Διεθνoῦς καὶ τῆς Συμμαχίας τῶν Ἐπαναστατῶν Σοσιαλιστῶν, πυκνώνει τὶς τάξεις του, ὀργανώνει τὶς δυνάμεις του κι ἐπιδιώκει νὰ δημιουργήσει πάνω στὰ εἰρήπια τοῦ Κράτους καὶ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, ποὺ βρίσκονται στὰ πρόθυρα τῆς καταστροφῆς, τὴ δική του κοινωνία, τὴν κοινωνία τοῦ χειραφετημένου ἐργαζόμενου ἀνθρώπου.

Ἡ Ἰταλία, ὅπως κι ἡ Ἰσπανία, θρίσκειται στὶς παραμονές τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης. Κι ἐδῶ, παρὰ τὶς ἀπόπειρες τῶν συνταγματικῶν μοναρχικῶν καὶ παρὰ τὶς ἠρωϊκὲς προσπάθειες τῶν δυὸ περιφρημῶν ἡγετῶν, τοῦ Μαντοίνι καὶ τοῦ Γαριβάλδη, ἡ ἰδέα τοῦ κρατισμοῦ δὲν κατόρθωσε κι οὔτε θὰ κατορθώσει ποτὲ νὰ θλαστήσει, γιατί εἶναι ἀντίθετη μ' ὄλο τὸ πνεῦμα, τὶς ἐσωτικῶδικοις ἐπιθυμίες καὶ τὶς τωρινὲς ἀνάγκες τῶν μεγάλων μαζῶν τοῦ ἀγροτικοῦ προλεταριάτου καὶ τοῦ προλεταριάτου τῶν πόλεων.

Ὅπως ἡ Ἰσπανία ἔτσι κι ἡ Ἰταλία ἔχει χάσει ἀπὸ καιρὸ καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἀμετάκλητα, τὶς παλιὲς ἐνωτικὲς καὶ συγκεντρωτικὲς παραδόσεις τῆς Ρώμης, παραδόσεις ποὺ διατηροῦνται στὰ ἔργα τοῦ Δάντη, τοῦ Μακιαβέλλι καὶ στὴ σύγχρονη πολιτικὴ φιλολογία, ἀλλὰ ὅπως ὅποτε ὄχι καὶ στὴ ζωντανὴ λαϊκὴ μνήμη· ἡ Ἰταλία, λέω, ἔχει διατηρήσει μόνον μιὰ ζωντανὴ παράδοση, τὴν παράδοση τῆς ἀπόλυτης αὐτονομίας ὄχι μόνον τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινοτήτων. Σ' αὐτὴ τὴν πραγματικὰ ὄμοια μὲ τοῦ λαοῦ πρωταρχικὴ πολιτικὴ ἀντίληψη, προστίθεται ἐξάλλου κι ἡ ἱστορικὴ κι ἐθνογραφικὴ ἑτερογένεια τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, στὶς ὁποῖες μιλοῦνται τόσο διαφορετικὲς διάλεκτοι, ὥστε οἱ κάτοικοι μιᾶς ἐπαρχίας νὰ καταλαβαίνουν μὲ δυσκολία καὶ συχνὰ νὰ μὴν καταλαβαίνουν καθόλου τὶς διαλέκτους τῶν ἄλλων. Καταλαβαίνετε, τότε, πόσο πολὺ ἀπέχει ἡ Ἰταλία ἀπ' τὴν ὕλοποίηση τοῦ νέου πολιτικοῦ ἰδανικοῦ, τοῦ ἰδανικοῦ, δηλαδὴ, τῆς κρατικῆς ἐνότητας. Στὴν πραγματικότητα, αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι ἡ Ἰταλία εἶναι κοινωνικὰ διαιρεμένη. Ἀντίθετα καὶ παρόλες τὶς διαφορὲς τῶν διαφόρων διαλέκτων, ἡθῶν κι ἐθίμων, ὑπάρχει ἕνας χαρακτήρας κι ἕνας κοινὸς ἰταλικὸς τύπος, ποὺ

επιτρέπει την άμεση διαφοροποίηση του Ιταλού απ' οποιαδήποτε άλλη φυλή ακόμα και του νότου.

Απ' την άλλη πλευρά, τα πραγματικά υλικά συμφέροντα κι η εκπληκτική ταυτότητα των ήθικων και πολιτιστικών επιδιώξεων, ενώνουν με τον πιό στενό δεσμό τις Ιταλικές επαρχίες. Ύστερα, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι όλα αυτά τα συμφέροντα κι αυτές οι επιδιώξεις στρέφονται άκριτως ενάντια στην πολιτική ενότητα που σφυρηλατείται με τη βία και τείνουν αντίθετα, να εγκαθιδρύσουν την κοινωνική ενότητα ύστερα απ' αυτό μπορούμε να θεσπιάσουμε και ν' αποδείξουμε ακόμα, με τη βοήθεια ενός μεγάλου αριθμού γεγονότων της σημερινής Ιταλικής ζωής, ότι αν επιβληθεί με τη βία ή πολιτική και κρατική της ενότητα, θα έχει σαν αποτέλεσμα την κοινωνική διάσπαση και, κατά συνέπεια, η καταστροφή του νέου Ιταλικού Κράτους θα έχει σα βέβαιο αποτέλεσμα την ελεύθερη κοινωνική του ενότητα.

Είναι φανερό ότι όλα αυτά αυτά άφορουν μόνο τις λαϊκές μάζες. Γιατί στα άνωτερα στρώματα της Ιταλικής αστικής τάξης, όπως συμβαίνει και σ' όλες τις άλλες χώρες, μαζί με την κρατική ενότητα δημιουργείται, αναπτύσσεται κι επεκτείνεται πάντοτε περισσότερο, η κοινωνική ενότητα της προνομιάς τάξης, που εκμεταλλεύεται τη λαϊκή εργασία.

Σαν τέτοια τάξη καθορίζεται σήμερα στην Ίταλία η CONSCORTERIA (=εταιρία, συνεταιρισμός). Η τελευταία άγκαλιάζει όλο τον επίσημο γραφειοκρατικό και στρατιωτικό, άστυνομικό και διοικητικό κόσμο, όλο τον κόσμο των μεγαλοϊδιοκτητών, των βιομηχάνων, των εμπόρων και των τραπεζιτών, όλους τους δικηγόρους κι όλουςκληρο τον επίσημο και μισοεπίσημο φιλολογικό κόσμο κι όλουςκληρο το Κοινοβούλιο, απ' όπου ή δεξιά έπωφελείται απ' όλα τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ή διοίκηση, ενώ ή άριστερά φλέγεται απ' την επιθυμία να κυριαρχήσει πάνω σ' αυτό τον ίδιο διοικητικό μηχανισμό.

Έτσι στην Ίταλία, όπως κι όπουδήποτε άλλο, κυριαρχεί ή μία κι άδιαίρετη πολιτική τάξη των κατεργαριών που ληστεύουν τη χώρα σ' όνομα του Κράτους και τη διευθύνουν με γνώμονα τον προσπορισμό όσο το δυνατό μεγαλύτερων κερδών, κρατώντας το λαό στο πιό χαμηλό επίπεδο άνεχίας κι άπελπισίας.

Άλλά, παρόλο που ή πιό φοβερή άθλιότητα πλήττει εκατομμύρια προλετάριους, δεν αποτελεί ακόμα ένα κίνητρο για την επανάσταση. Ό άνθρωπος είναι προικισμένος απ' τη φύση με μία άξιοθαύμαστη ύπομονη που συχνά, είναι άλήθεια, φτάνει στην άπελπισία και μόνο ό διάβολος ξέρει ως ποιά σημείο μπορεί ν' άντέξει όταν, μαζί με την άθλιότητα που τον περιορίζει σ' άνήκουστες στερήσεις και σ' έναν άργό θάνατο από άσιτία, ύποφέρει κι από κείνη την άνοησία, απ' τα θλακώδη αίσθήματα, από κείνη την άπόλυτη έλλειψη συνείδησης των δικών του δικαιωμάτων και από κείνη την άδιατάρακτη ύπομονη κι ύπακοή, που άνάμεσα σ' όλους τους λαούς χαρακτηρίζουν μ' ένα ειδικό τρόπο τους Ίνδοίστες της

Ἄνατολης καὶ τοὺς γερμανοὺς. Ἐνας ἄνθρωπος πού ἔχει γίνει τέτοιος δὲ θά ξανασταθεῖ ποτὲ στὰ πόδια του: θά πεθάνει, ἀλλὰ δὲ θά ἐξεγερθεῖ. Ἄλλὰ εἰς τὴν ὁδηγηθεῖ στὴν ἀπελπισία τότε μπορεῖ νὰ ἐξεγερθεῖ. Ἡ ἀπελπισία εἶναι ἓνα αἰσθημα δὲξὺ καὶ παθιασμένο. Ἐξαφανίζει τὴν ἀδράνεια καὶ τὴν ὑποταγὴν καὶ προὑποθέτει, ἂν ὄχι τίποτ' ἄλλο, ἓναν κάποιον βαθμὸν κατανόησης τῆς δυνατότητος νὰ φθάσει κανεὶς σ' ἓνα ἀνώτερο ἐπίπεδο.

Μὲ λίγα λόγια, εἶναι ἀδύνατον νὰ παραμείνει κανεὶς γιὰ πολὺ στὴν κατάστασιν τῆς ἀπελπισίας. Ἡ τελευταία σπρώχνει γρήγορα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ θάνατον ἢ εἰς τὴν δράσιν. Σὲ ποιά δράσιν; Φυσικὰ εἰς τὴν δράσιν γιὰ τὴν κατάκτησιν καλύτερων συνθηκῶν ζωῆς. Ἀκόμα καὶ ὁ γερμανός, εἰς τὴν ἀπελπισίαν, παύει νὰ τὰ μετράει δια. Βέβαια προτοῦ νὰ ὁδηγηθεῖ κανεὶς εἰς τὴν ἀπελπισία, χρειάζεται νὰ ὑποστῇ πολλὰ προσβολὰς, πολλὰς κακοτυχίας, πολλὰ δεινὰ καὶ νὰ ὑποφέρει πολὺ.

Ἄλλὰ οὐτε ἡ ἀθλιότης καὶ ἡ ἀπελπισία μαζί εἶναι ἀρκετεῖς γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴν Κοινωνικὴν Ἐπαναστάσιν. Θά πετύχουν νὰ προκαλέσουν τοπικὰ ἀναταραχὰς, μὰ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ κινητοποιήσουν ὀλόκληρὰς μάζας. Γιὰ νὰ φτάσουμε ἐκεῖ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ διαθέτῃ ὁ λαὸς ἓνα κοινὸ ἰδανικόν, ἀναπτυσσόμενο ἱστορικὰ μέσα ἀπ' τὰ βάθη τοῦ λαϊκοῦ ἐνστικτοῦ, πού νὰ τροφοδοτεῖται καὶ νὰ διαδίδεται, νὰ φωτίζεται ἀπὸ μιὰ ὀλόκληρην σειρά σημαντικῶν γεγονότων, ἀπὸ σκληρὰς καὶ πικρὰς ἐμπειρίας εἶναι ἀναγκασιὸν νὰ ἔχει ὁ λαὸς μιὰ γενικὴν ἰδέαν γιὰ τὸ δίκιον του καί, μιὰ βαθιὰ, παθιασμένην, θρησκευτικὴν, ἂν θέλετε, πίστην σ' αὐτὸ τὸ δίκιον. Ὅταν αὐτὴ ἡ ἰδέα καὶ αὐτὴ ἡ πίστις συνδυάζονται εἰς τὸν λαόν μετὰ τὴν ἀθλιότητα πού τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀπελπισίαν, τότε ἡ Κοινωνικὴ Ἐπαναστάσις εἶναι ἀναπόφευκτὴ, ἔρρισκεται κοντὰ καὶ καμιά δύναμις δὲν μπορεῖ νὰ τῆς ἀντισταθεῖ.

Ὁ ἰταλικὸς λαὸς ἔρρισκεται ἀκριβῶς σ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Ἡ ἀθλιότης καὶ αὐτὰ πού ὑφίσταται εἶναι μεγάλα. Ἐλάχιστα ξεπερνιοῦνται ἀπὸ κείνα πού ὑφίσταται ὁ ρώσικος λαός. Ἄλλὰ τὸ ἰταλικὸν προλεταριάτον ἔχει ἀναπτύξει, σ' ἓνα ἐπίπεδον πολὺ ἀνώτερον ἀπ' τὸ ἐπίπεδον πού ἔχει φθάσει σήμερον τὸ ρώσικον προλεταριάτον, μιὰ ἰσχυρὰ ἐπαναστατικὴ συνείδησιν πού μέρα μετὰ τὴν ἄλλη προσδιορίζεται μετὰ ὀλοῦν καὶ μεγαλύτερη δύναμιν καὶ καθαρότητα. Τὸ ἰταλικὸν προλεταριάτον, ἔξυπνον καὶ φλογερὸν ἀπ' τὴν φύσιν του, ἀρχίζει νὰ καταλαβαίνει τέλεια τί τοῦ συμβαίνει καὶ τί χρειάζεται γιὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γενικευμένην καὶ πλήρην χειραφέτησιν.

Σ' αὐτὴν τὴν προοπτικὴν, τὸν ἐξυπηρέτησε πάρα πολὺ ἡ προπαγάνδα τῆς Διεθνούς πού, μόνον σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα δύο χρόνια, διαδόθηκε μετὰ μεγάλη ἐνεργητικότητα καὶ σὲ μεγάλη ἔκτασιν. Αὐτὴ ἔχει προσφέρει ἀκριβῶς ἢ καλύτερα ἔχει ὀξύνει εἰς τὸ ἰταλικὸν προλεταριάτον αὐτὸ τὸ ἰδανικόν, πού ἤδη τῷ ἔχει ἐπινοήσει ἀπ' τὴν ἀρχὴν τὸ ξεχωριστὸν δὲξὺ ἐνστικτόν του καὶ χωρὶς τὸ ὅποιο, ὅπως ἔχομεν πεῖ, ἡ ἐξέγερσὶς του θάναί ἀδύνατον, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ δεινὰ του. Αὐτὴ ἡ προπαγάνδα τοῦ ξεκαθαρίζει τὸ σκοπὸν πού πρέπει νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ ταυτόχρονα τοῦ

άνοίγει τὸ δρόμο καὶ τοῦ προσφέρει τὰ μέσα γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς λαϊκῆς δύναμης.

Φυσικά, αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ προτείνει, πρὶν ἀπ' ὅλα, στὸ λαὸ τὴν κατάργηση τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς φτώχειας καὶ τὴν ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν διαμέσου τῆς συλλογικῆς, ὑποχρεωτικῆς κι ἴσης ἐργασίας γιὰ ὅλους. Κι ὕστερα, τὴν κατάργηση τῶν ἀφεντικῶν καὶ κάθε εἶδους ἐξουσίας, τὴν ἐλεύθερη ὀργάνωση τῆς ζωῆς τῆς χώρας σὲ σχέση μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ, ὄχι ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω. Γι' αὐτὴ τὴν ὀργάνωση θὰ φροντίσει ὁ ἴδιος ὁ λαός, δημιουργώντας, ἔξω ἀπὸ κάθε κοινοβούλιο καὶ κυβέρνηση, τὴν ἐλεύθερη ἔνωση ἐκείνων ποὺ δουλεύουν στὰ χωράφια, στὰ ἐργοστάσια, τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν ἐθνῶν. Καὶ τέλος, σ' ἕνα ὄχι μακρινὸ μέλλον, θὰ δημιουργήσει τὴν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἐθνῶν πάνω στὰ εἰρήπια ὅλων τῶν κρατῶν.

Ἄξιζει νὰ παρατηρήσει κανεὶς δι: στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Ἰσπανία, τὸ κρατικοκομμουνιστικὸ πρόγραμμα τοῦ Μάρξ δὲν εἶχε ἀπολύτως καμιὰ ἀπήχηση, ἐνῶ ἀντίθετα τὸ πρόγραμμα τῆς περίφημης Συμμαχίας τῶν Ἐπαναστατῶν Σοσιαλιστῶν, ποὺ κήρυττε ἕναν δίχως ὄρους πόλεμο ἐνάντια σὲ κάθε εἶδους κυριαρχία, σὲ κάθε εἶδους κηδεμονία, ἀρχὴ ἢ κυβερνητικὴ ἐξουσία, ἔγινε γενικὰ δεκτὸ μ' ἐνθουσιασμό.

Μέσα σ' αὐτὲς τὶς συνθήκες ἕνας λαός θὰ μπορεῖ νὰ χειραφετηθεῖ, νὰ οἰκοδομήσει τὴ ζωὴ του πάνω σὲ μιὰ πλήρη ἐλευθερία ὅλων καὶ τοῦ καθένα, ἀλλὰ δὲ θὰ μπορεῖ ποτέ, μὲ κανένα τρόπο, ν' ἀπειλήσει τὴν ἐλευθερία τῶν ἄλλων λαῶν: Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ φοβόμαστε μιὰ κατακτητικὴ πολιτικὴ ἀπὸ μέρους τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ, ἀντίθετα, πρέπει νὰ ἐμπιστευόμαστε τὴν ἐπερχόμενη Κοινωνικὴ τους Ἐπανάσταση.

Τὰ μικρὰ Κράτη σὰν τὴν Ἑλβετία, τὸ Βέλγιο, τὴν Ὁλλανδία, τὴ Δανία καὶ τὴ Σουηδία, γιὰ τὶς ἴδιες αἰτίες, ἀλλὰ προπαντὸς ἐξαιτίας τῆς πολιτικῆς τους ἀσημαντότητας, δὲν ἀντιπροσωπεύουν μιὰν ἀπειλή γιὰ κανένα ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἔχουν πολλοὺς λόγους γιὰ νὰ φοβοῦνται, μὲ τὴ σειρά τους, τὴν ἐπίθεση τῆς νέας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀπομένουν ἀκόμα ἡ Αὐστρία, ἡ Ρωσία κι ἡ Πρωσικὴ Γερμανία. Ὅταν μιλάει κανεὶς γιὰ τὴν Αὐστρία εἶναι ἴσως σὰ νὰ μιλάει γιὰ μιὰ ἄρρωστη ποὺ δὲν παίρνει γιαιτριά καὶ ποὺ βαδίζει γοργὰ πρὸς τὸ θάνατο. Αὐτὴ ἡ αὐτοκρατορία, ποὺ θεμελιώθηκε πάνω σὲ δυναστικούς δεσμούς καὶ στὴ στρατιωτικὴ βία, συγχροτήθηκε ἐξάλλου ἀπὸ 4 ἀντίθετες κι ἐχθρικές ἀνάμεσά τους φυλές, ποὺ ὑποτάχθηκαν ὁμοῦ στὴν ἡγεμονία τῆς γερμανικῆς φυλῆς, ποὺ τὴ μισοῦν οἱ ἄλλες 3 καὶ ποὺ ἀντιπροσωπεύει ἀριθμητικὰ μόνο τὸ ἕνα τέταρτο τοῦ πληθυσμοῦ· ὁ μισὸς ἀπ' αὐτὸ τὸν πληθυσμὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ σλάβους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν αὐτονομία τους καὶ ποὺ διαιρέθηκαν τελευταῖα σὲ δύο Κράτη, τὸ ἕνα μαγιαροσλάβικο καὶ τὸ ἄλλο γερμανοσλάβικο. Μιὰ τέτοια αὐτοκρατορία, λέω, μπό-

ρεσε να επιζήσει μόνο στο μέτρο που κατόρθωνε να κυριαρχεί χωρίς συγκρούσεις ή στρατιωτικό - αστυνομικούς δεσποτισμούς. Στα τελευταία 25 χρόνια αυτού του αιώνα (Σ. τ. Ε., του 19ου αιώνα) αυτό το Κράτος δέχθηκε θανατηφόρα πλήγματα. Μια πρώτη ήττα του κατάφερε η Έπανασταση του 1848, που έβαλε τέλος στο παλιό σύστημα και στην παλιά διοίκηση του πρίγκηπα Μέττερνιχ²⁰. Από τότε η πρόσκαιρη ύπαρξή του συνεχίζεται με ήρωικές προσπάθειες και με διάφορα τονωτικά. Ο αυτοκράτορας της Ρωσίας Νικόλαος βοήθησε στα 1849 αυτό το Κράτος να σωθεί. Και το τελευταίο αναζήτησε τη συτηρία του στην εγκαθίδρυση μιας αλαζωνικής ολιγαρχικής διοίκησης, κάτω απ' τον πρίγκηπα Σβάρτσενμπεργκ³⁰ κι έναν Ίησουίτη σλαβόφιλον τάσεων, τον κόμη του Θούβ³¹, τον συντάκτη του Κογκροδάτου. Μ' αυτούς θυβίστηκε στην πιά άπελπισμένη κληρικαλική και πολιτική αντίδραση και στην οικοδόμηση του πιά δεσποτικού κι άνελέητου συγκεντρωτισμού σ' όλες τις επαρχίες του, άνεξάρτητα απ' τις έθνικές διαφορές τους. Άλλά η δεύτερη ήττα, που της κατάφερε ο Ναπολέων ΙΙΙ στα 1859³², άπόδειξε ότι ο στρατιωτικό - αστυνομικός συγκεντρωτισμός δέν μπορούσε πιά να σώσει την αυτοκρατορία. Από κείνη τη στιγμή επιδόθηκε στο φιλελευθερισμό. Προσκήθηκε απ' τη Σαξωνία ο άφελής κι άτυχος αντίπαλος του πρίγκηπα Βίσμαρκ (που τότε ήταν άκόμη κόμης), ο θαρώνος Μπέστ³³, που άρχισε ν' άπελευθερώνει τους διάφορους λαούς στα γρήγορα, με τρόπο όμως που να πετυχαίνει ταυτόχρονα τη διατήρηση της κρατικής τους ένότητας. Ζητούσε, σά να λέγαμε, να λύσει ένα πρόβλημα που ήταν άπλά άλυτο.

Έπρόκειτο άκριβώς για την Ικανοποίηση και των 4 φυλών που συγκροτούσαν την αυτοκρατορία: σλάβων, μαγιάρων, γερμανών και βλάχων*, που είναι πολύ διαφορετικοί απ' τη φύση τους, τη γλώσσα τους, τά χαρακτηριστικά τους και το πολιτιστικό τους επίπεδο. Άλλά επιπλέον, η μία φυλή έχθρεύεται την άλλη, γεγονός που δέν τους επιτρέπει να παραμείνουν ύποταγμένες στο Κράτος παρά μόνο διαμέσου της κυβερνητικής βίας.

Άλλά έγινε άκριβώς για να Ικανοποιηθούν οι γερμανοί, που η πλειοψηφία τους, ένω επιθυμούσε ένα φιλελεύθερο σύνταγμα, άπαιτούσε ταυτόχρονα μ' επιμονή να διατηρήσει στα χέρια της τó παλιό δικαίωμα της κυριαρχίας τους πάνω στον κρατικό μηχανισμό της άυστριακής μοναρχίας ένω, μαζί με τους έβραίους, άποτελούσαν μόνο τó ένα τέταρτο του πληθυσμού.

Ίσως να μη βρίσκουμε έδω καμιάν άλλη άπόδειξη της αλήθειας που τόσο άκούραστα έχουμε ύποστηρίξει, έχοντας την πίστη ότι απ' τη γενική της κατανόηση έξαρτάται η γρήγορη λύση κάθε κοινωνικού ζη-

* Τó Ούγγρικό βασίλειο είχε 5.000.000 μαγιάρους, 5.000.000 σλάβους, 2.700.000 ρουμάνους, 1.800.000 έβραίους και γερμανούς και 500.000 από άλλες φυλές συνολικά, 15.000.000 κατοίκους.

τήματος, ότι, δηλαδή, τὸ Κράτος, κάθε Κράτος, ἀκόμα κι ἐκεῖνο ποὺ παρουσιάζεται σὰν τὸ πιὸ φιλελεύθερο καὶ δημοκρατικό, εἶναι θεμελιωμένο ἀναγκαστικά στὴν ὑπεροχή, τὴν κυριαρχία, τὴ βία κι ἐπομένως σὸ δεσποτισμό, ποὺ εἶναι, ἂν θέλετε, κρυφός, ἀλλὰ τότε ἀκόμα πιὸ ἐπικίνδυνος.

Οἱ γερμανοὶ κρατιστὲς καὶ γραφειοκράτες, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἀπ' τὴ φύση τους, στηρίζουν τὶς ἀξιώσεις τους σὸ ἱστορικό τους δικαίωμα κατάρκτησης κι ἀρχαιότητας ἀπ' τὴ μὴ καὶ στὴ δῆθεν πολιτιστική τους ὑπεροχή ἀπ' τὴν ἄλλη. Στὸ τέλος αὐτῆς τῆς εἰσαγωγῆς θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ δείξουμε ὡς ποῖο σημεῖο φθάνουν οἱ ἀπαιτήσεις τους. Γιὰ τὴν ὥρα, περιοριζόμαστε στοὺς αὐστριακοὺς γερμανοὺς, ὅσο δύσκολο κι ἂν εἶναι νὰ διαχωρίσουμε τὶς ἀξιώσεις τους ἀπ' τὶς γενικότερες γερμανικὲς διεκδικήσεις.

Τὰ τελευταία χρόνια οἱ γερμανοὶ αὐστριακοὶ ἔχουν καταλάβει — κι ἡ καρδιά τους πονάει — πὺς θάπρεπε ν' ἀπαρνηθοῦν, τουλάχιστον πρὸς στιγμή, τὴν ἀπαίτησή τους νὰ κυριαρχοῦν πάνω στοὺς μαγιάρους, στοὺς ὁποίους ἔχουν ἀναγνωρίσει τελικὰ τὸ δικαίωμα γιὰ μιὰ αὐτόνομη ὑπαρξη. Οἱ μαγιάροι, ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς ἄλλες φυλὲς ποὺ ὑπάρχουν στὴν αὐτοκρατορία, εἶναι, ὕστερα ἀπ' τοὺς γερμανοὺς, ἕνας λαὸς ποὺ θέλει δικό του Κράτος. Παρὰ τὶς ἄγριες διώξεις καὶ τὰ πιὸ δρακόντεια μέτρα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις προσπάθησε ἀπ' τὸ 1850 ὡς τὸ 1859 νὰ συντρίψει τὴν ἀντίστασή τους, οἱ μαγιάροι, ὄχι μόνο δὲν ἀπαρνήθηκαν τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία, ἀλλὰ ὑπερασπίστηκαν κι ὑπερασπίζονται ὡς τώρα τὸ δικαίωμά τους, ποὺ σύμφωνα μ' αὐτοὺς εἶναι ἐξίσου ἱστορικό, στὴν κρατικὴ κυριαρχία πάνω σ' ὅλες τὶς φυλὲς ποὺ κατοικοῦν μαζί τους στὸ οὐγγρικό βασίλειο, μολονότι ἀντιπροσωπεύουν λίγο περισσότερο ἀπ' τὸ ἕνα τρίτο ὀλόκληρου τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ τοῦ βασιλείου*.

Ἄν ἡ ἄτυχη αὐστριακὴ αὐτοκρατορία χωριζότανε σὲ δύο Κράτη περὶπου τῆς ἴδιας δυνάμεις κάτω ἀπὸ ἕνα μόνο στέμμα τὸ καθένα — τὸ Κράτος τὸ δῶθε ἀπ' τὸν ποταμὸ Λέιτα ἢ οὐλαβογερμανικὸ μὲ 20.500.000 κατοίκους (ἀπ' τὰ ὁποῖα 7.200.000 γερμανοὶ κι ἕβραιοὶ, 11.500.000 σλάβοι καὶ σχεδὸν 1.800.000 ἰταλοὶ κι' ἀπ' ἄλλες ἐθνικότητες) καὶ τὸ Κράτος τὸ πέρα ἀπ' τὸ Λέιτα³⁴, οὐγγρικό ἢ μαγιαροουλαβορουμανογερμανικό — θ' ἀποδείχονταν ὅτι κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο Κράτη, ἐξαιτίας τῆς ἐσωτερικῆς τους σύνθεσης, δὲν μπορεῖ ν' ἀποτελέσει μιὰ δύναμη οὔτε σήμερα οὔτε σὸ μέλλον.

Στὸ βασίλειο τῆς Οὐγγαρίας, παρόλο ποὺ ὑπάρχει ἕνα φιλελεύθε-

* Σὲ 36.000.000 κατοίκους ἀντιστοιχοῦν 16.500.000 σλάβοι (5.000.000 πολωνοὶ καὶ ρουμάνοι, 7.250.000 ἄλλη σλάβοι τοῦ Βορρᾶ, τσέχοι, μοραβοὶ, οὐλαβάκοι καὶ 4.250.000 ρουμάνοι, 600.000 ἰταλοὶ, 9.000.000 γερμανοὶ καὶ ἕβραιοὶ καὶ σχεδὸν 1.500.000 κάτοικοι ἄλλης καταγωγῆς.

ρο σύνταγμα και παρόλο που οι μαγιάροι κυβερνήτες έχουν μιάν αναμφισβήτητη επιδεξιότητα, ο φυλετικός ανταγωνισμός, αυτή ή χρόνια αρρώστεια της αυστριακής μοναρχίας, δέ λιγότεψε. Τό μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, που βρίσκεται κάτω απ' την κυριαρχία των μαγιάρων, δέ θέλει κι ούτε θά θέλει ποτέ έθελοντικά, νά είναι κάτω απ' τό ζυγό τους. Γι' αυτό ανάμεσα σ' αυτούς και τους μαγιάρους διεξάγεται μιá άδιάκοπη πάλη. Οι σλάβοι στηρίζονται και στους σλάβους της Τουρκίας κι οι Ρουμάνοι στο φιλικό πληθυσμό της Βλαχίας, της Μολδαβίας, της Βεσσαραβίας και της Μπουκοβίνας. Οι μαγιάροι, που αποτελούν τό ένα τρίτο του πληθυσμού, είναι αναγκασμένοι νά ζητήσουν βοήθεια και προστασία απ' τή Βιέννη. Η αυτοκρατορική Βιέννη δέν έχει ακόμα χωνέψει τήν αυτονομία της Ούγγαρίας και όπως όλες οι δυναστικές κυβερνήσεις που άφανίζονται, έρωτοτροπεί μέ τήν κρυφή έλπίδα μιás θαυματουργής άποκατάστασης της χαμένης δύναμης, στηρίζεται, σ' αυτούς τους έσωτερικούς άγώνες που έμποδίζουν τό βασίλειο της Ούγγαρίας νά ίσχυροποιηθεί και γι' αυτό ύποδαυλίζει μυστικά τά πάθη των σλάβων και των ρουμάνων έναντίον των μαγιάρων. Οι μαγιάροι κυβερνήτες και πολιτικοί τό ξέρουν και γι' αυτό, σάν άντεπιθεση, καλλιεργούν μυστικές σχέσεις μέ τό Βίσμαρκ που, προβλέποντας έναν αναπόφευκτο πόλεμο έναντίον της αυστριακής αυτοκρατορίας, που είναι ήδη καταδικασμένη σέ άφανισμό, συζητάει μ' εύχαρίστηση μέ τους μαγιάρους.

Τό δώθε απ' τόν ποταμό Λέιτα (Σισαίτανια) ή γερμανοσλαβικό Κράτος, δέ βρίσκεται, πραγματικά, σέ καλύτερη κατάσταση. Και παραπάνω από 7 εκατομμύρια γερμανοί, συμπεριλαμβανομένων σ' αυτούς και των Έβραίων, άπαιτούν νά κυβερνήσουν εδώ 11,5 εκατομμύρια σλάβους.

Αυτή ή άξίωση είναι αναμφισβήτητα παράλογη. Μπορεί νά ειπωθεί ότι απ' τήν πιό μακρινή έποχή, ή ιστορική άποστολή των γερμανών ήταν ή κατάκτηση της σλαβικής γης, ή καταστροφή, ή καταπίεση κι ό «έκπολιτισμός», δηλαδή, ή γερμανοποίηση ή ή άστικοποίηση των σλάβων. Έτσι γεννήθηκε ανάμεσα στα δυό έθνη ένα άμοιβαίο μίσος, βαθύ κι ιστορικό, που τρεφόταν απ' τήν ειδική θέση που κατείχε τό καθένα.

Οι σλάβοι μισούν τους γερμανούς όπως κάθε νικημένος λαός μισεί τό νικητή του, αλλά δέν ύποτάσσονται και στο βάθος της ψυχής τους παραμένουν έξεγερμένοι. Οι γερμανοί μισούν τους σλάβους όπως τ' άφεντικά μισούν συνήθως τους σκλάβους τους· τους μισούν άκριβώς εξαιτίας του μίσους, που βέβαια τό άξίζουν, που έχουν προκαλέσει στους σλάβους έναντίον τους· τους κατέχει μόνιμα ένας άσυνείδητος φόβος που τόν άναζωπυρώνει ή ζωντανή ιδέα κι ή έλπίδα των σλάβων γιά τήν άπελευθέρωσή τους.

Όπως κάθε ξένος εισβολέας και κάθε καταπιεστής ξένου λαού, οι γερμανοί μισούν και συνάμα περιφρονούν, άδικα, τους σλάβους. Έχουμε άποδείξει γιατί τους μισούν. Τους περιφρονούν γιατί, παρόλες τίς προσπάθειες, οι σλάβοι δέ μπόρεσαν ή δέ θέλησαν νά γερμανοποιηθούν.

Είναι άξιοσημείωτο ότι οι γερμανοί πρώσοι άποδοκίμασαν τους γερμανούς αυστριακούς φτάνοντας στο σημείο να κατηγορούν την αυστριακή κυβέρνηση για προδοσία, για τó ότι δέ βρήκε τόν τρόπο να γερμανοποιησει τους σλάβους. Έχουν τήν πεποίθηση — και στο βάθος έχουν δίκιο— ότι αυτό είναι ένα τεράστιο παράπτωμα πού διαπράχθηκε σέ βάρος τών πατριωτικών συμφερόντων όλων τών γερμανών, έναντίον του π α γ γ ε ρ μ α ν ι σ μ ο υ.

Οί σλάβοι αυστριακοί, πού άπειλούνταν ή καλύτερα καταδιώκονταν από παντού, άν κι όχι ακόμα δριστικά έκμηδενισμένοι, έκτός άπ' τους πολωνούς, άπ' τó μισητό παγγερμανισμό, άντέταξαν σ' αυτόν έναν πύο άηδιαστικό παραλογισμό, ένα ιδανικό έξίσου αντίθετο στην έλευθερία και τó ίδιο θανατηφόρο για τó λαό, τόν πανσλαβισμό*.

Δέ θέλουμε να πούμε ότι όλοι οι σλάβοι τής Αυστρίας, χωρίς να λογαριάσουμε και τους πολωνούς, ακολουθούν αυτό τó ιδανικό πού είναι τόσο άπείσιτο όσο κι επικίνδυνο και τó όποιο δέν συμπαθούν ούτε οι σλάβοι τών παλιών τούρκικων έδαφών, παρά τις προσπάθειες πού άκούραστα έκαναν οι ρώσοι πράκτορες μεταξύ τους. Όμως, παραμένει τó γεγονός ότι έξακολουθεί νάγαι πλατιά διαδομένη ανάμεσα στους σλάβους τής Αυστρίας, ή έλπίδα τής χειροφέρνης και τής άπελευθέρωσης πού έρχεται άπ' τήν Πετρούπολη.

Τό άπέραντο και, ως τó πούμε ξεκάθαρα, δικαιολογημένο μίσος τους, τους έχει οδηγήσει σ' ένα τέτοιο σημείο τρέλλας πού ξεχνώντας, όταν δέν τó άγνοούν τήν άθλιότητα πού ύποφέρει ή Λιθουανία, ή Πολωνία,

* Είμαστε αδιάλλαχτοι έχθροί τόσο του π α ν σ λ α β ι σ μ ο υ όσο και του π α γ γ ε ρ μ α ν ι σ μ ο υ κι έχουμε σκοπό ν' αφιερώσουμε μια ξεχωριστή μελέτη σ' αυτό τó θέμα πού, κατά τή γνώμη μας, έχει έξαιρετικό ένδιαφέρον. Για τήν ώρα, περιοριζόμαστε να πούμε ότι θεωρούμε σάν άμεσο κι ιερό καθήκον τής ρώοικης έπαναστατικής νεολαίας, ν' αντίταχθεί μ' όλες της τις δυνάμεις και με κάθε δυνατό μέσο στην πανσλαβική προπαγάνδα πού διαδίδεται στή Ρωσία και προπαντός στις άλλες σλαβικές χώρες από Ικανοποιημένους σλαβόφιλους ή από έπίσημους άπεσταλμένους τής ρώοικης κυβέρνησης. Οί τελευταίοι προσπαθούν να κάνουν τους άτυχους σλάβους να πιστέψουν ότι ό τóσρος τής Πετρούπολης, διαποτισμένος από βαθιά αγάπη για τους άδελφούς του σλάβους και για τήν ξεφτυλισμένη ρωσική αυτοκρατορία, πού μισείται άπ' τó λαό κι άποτελεί τήν καταστροφή του, πού έχει πνίξει τήν Ούκρανία και τήν Πολωνία, τής όποίας ένα κομμάτι έχει πουλήσει στους γερμανούς, μπορεί και θέλει να έλευθερώσει τις σλαβικές χώρες άπ' τó γερμανικό ζυγό κι αυτό τήν ίδια στιγμή πού ή κυβέρνηση τής Πετρούπολης πουλάει τή Βοημία και τή Μοραβία, παζαρεύοντάς τες χωρίς ντροπή, στον πρίγκιπα Βίσμαρκ, για να ξεπληρώσει τή βοήθεια πού τής ύποσέθηκε στην Άνατολή.

ή μικρή Ρωσία, για να μη μιλήσουμε για το λαό της μεγαλωρωσίας, κάτω απ' το μοσχοβίτικο και πετροπολίτικο δεσποτισμό, περιμένουν τη σωτηρία απ' το κνούτο του τσάρου μας πασών των Ρωσιών!

Δέν πρέπει να μάς ξενίζει το γεγονός ότι μπόρεσαν ν' αναπτυχθούν μέσα στις σλαβικές μάζες τόσο παράλογες ελπίδες. Δέν ξέρουν την ιστορία, άγνοούν όλα όσα συνέβηκαν στο έσωτερικό της Ρωσίας και το μόνο που έχουν άκούσει να λέγεται είναι πώς, σε πείσμα των γερμανών, άκριβώς κάτω απ' τη μύτη τους, δημιουργήθηκε μια άχανής αυτοκρατορία που αυτοπροσδιορίζεται ξεκάθαρα σά σλαβική και που είναι τόσο ισχυρή ώστε να την τρέμουν οι μισητοί γερμανοί. "Αν οι γερμανοί τη φοβούνται αυτό σημαίνει ότι οι σλάβοι πρέπει να χαίρονται γι' αυτό" αν οι γερμανοί τη μισούν αυτό σημαίνει ότι οι σλάβοι πρέπει να την αγαπούν.

"Όλ' αυτά είναι πολύ φυσικά. Έχεινο όμως, που είναι παράξενο, έντελώς θλιβερό κι άσυγχώρητο, είναι ότι μέσα στους κόλπους της μορφωμένης αύστροσλαβικής τάξης μπόρεσε να οργανωθεί ένα κόμμα επικεφαλής του όποίου πρόσωπα μεγάλης πείρας, έξυπνα και καλά πληροφορημένα, κήρυσσαν άνοιχτά τον πανσλαβισμό ή, σύμφωνα με μερικούς, τη χειραφέτηση των σλαβικών φυλών διαμέσου μιας άποφασιστικής ρώσικης επέμβασης και σύμφωνα με άλλους, την ίδρυση ενός μεγάλου σλαβικού βασιλείου κάτω απ' το σκήπτρο του ρώσου τσάρου.

Θά πρέπει να σημειώσουμε έδω πόσο βαθιά διείσδυσε στις ψυχές των σλάβων πατριωτών, αυτή ή δδελυρή, γερμανική έκπολιτιστική, ούσιαστικά άστική, επίδραση που, κατά συνέπεια, είναι ύποχρεωτικά ύπέρ ενός ισχυρού κράτους. Γεννημένοι σε μια γερμανοποιημένη άστική κοινωνία, εκπαιδευμένοι σε γερμανικά σχολεία και πανεπιστήμια, συνηθισμένοι να σκέπτονται, να αισθάνονται και να θέλουν άλλά γερμανικά, θά μεταμορφώνονταν σε τέλειους γερμανούς, αν ό σκοπός που επιδίωκαν δέν ήταν καθεαυτός άντιγερμανικός. Θά ήθελαν και το πιστεύουν, να έλευθερώσουν, με γερμανικά μέσα και μεθόδους, τους σλάβους απ' το γερμανικό ζυγό. Έξαιτίας της γερμανικής τους εκπαίδευσης, δέν κατάφεραν ν' ανακαλύψουν άλλα μέσα άπελευθέρωσης πέρα απ' το σχηματισμό σλαβικών κρατών ή ενός μόνο μεγάλου Κράτους των σλάβων. Γι' αυτό το κράτος προτείνουν όλοι έναν άντικειμενικό σκοπό καθαρά γερμανικό. Γιατί το σύγχρονο Κράτος, συγκεντρωτικό, γραφειοκρατικό - στρατιωτικό κι άστυνομικό του τύπου π.χ. της νέας γερμανικής αυτοκρατορίας ή της αυτοκρατορίας πασών των Ρωσιών είναι άκριβώς γερμανικό δημιούργημα: στη Ρωσία επιδιώνουν τά ταταρικά στοιχεία του παρελθόντος, είναι άλήθεια, άλλά κι ή εύγένειά τους, ένω στη Γερμανία διατηρείται απ' αυτά τά στοιχεία μόνο ό τρόπος που ενεργούν.

Οι σλάβοι, απ' το χαρακτήρα κι απ' τη φύση τους, είναι μια φυλή κατηγορηματικά μη πολιτική κι επομένως δέν ενδιαφέρονται για το κράτος. Άνώφελα θυμούνται οι τσέχοι το μεγάλο τους βασίλειο της Μοραβίας κι οι σέρβοι το βασίλειο του Ντουσαν. Πρόκειται για έφήμερα

έπεισόδια ή για παλιά παραμύθια. Η αλήθεια είναι ότι καμιά σλάβικη φυλή δεν πέτυχε ποτέ να δημιουργήσει μόνη της ένα Κράτος.

Η πολωνική μοναρχο - δημοκρατία δημιουργήθηκε από μια διπλή έπιρροή, τή γερμανική και τή λατινική, όταν ο άγροτικός πληθυσμός, άποφασιστικά νικημένος, ύποδουλώθηκε στην τάξη των εύγενών ή όποία, σύμφωνα με τή μαρτυρία και τή γνώμη πολλών πολωνών Ιστορικών και συγγραφέων (μεταξύ των όποιων και του Μικεβιτς³⁵) δεν είχε καν σλαβική καταγωγή.

Τό βασίλειο τής Βοημίας ή των τσέχων έγινε κατ' εικόνα και όμοίωση του γερμανικού και κάτω άπ' τήν άμεση γερμανική έπιρροή. Αυτό έξηγεί τό γεγονός πως ή Βοημία έγινε μέσα σ' ένα σύντομο χρονικό διάστημα όργανικό μέλος κι άναπόσπαστο στοιχείο τής γερμανικής αυτοκρατορίας.

Τήν Ιστορία τής πανρωσικής αυτοκρατορίας και του σχηματισμού της τή γνωρίζουν όλοι. Σ' αυτή συγκλίνουν τό ταταρικό κνούτο, ή βυζαντινή εύλογία κι ό μανδариноστρατιωτικός κι άστυνομικός γερμανικός πολιτισμός. Ό φτωχός λαός τής Μεγάλης Ρωσίας κι ύστερα άπ' αυτόν οι άλλοι λαοί, μικρορωσοί, λιθουανοί, πολωνοί, δε θα πάρουν μέρος στη συγκρότησή της παρά μόνο κάτω άπό κράτος όιας.

Οι σλάβοι δεν έχουν φτιάξει ποτέ άπό μόνοι τους ή με δική τους πρωτοβουλία ένα Κράτος. Αυτό δε συζητείται. Και δεν τό έχουν φτιάξει ποτέ γιατί ποτέ δεν ήταν μία φυλή κατακτητών. Μόνο οι κατακτητικοί λαοί δημιουργούν τό Κράτος και τό δημιουργούν έτσι πού με τή μεσολάβησή του να έχμεταλλεύονται τους σκλαβωμένους λαούς.

Οι σλάβοι είναι στην ούσία μία φυλή ειρηνική κι άγροτική. Άνυπότακτοι άπέναντι σ' εκείνο τό φιλοπόλεμο πνεύμα πού έμφύχωνε αντίθετα τις γερμανικές φυλές, ήταν, φυσικά, γι' αυτό πάντοτε έχθρικοί άπέναντι σε κάθε τάση για δημιουργία Κράτους, τάση πού άπ' τήν άρχή είχε άναπτυχθεί στις γερμανικές φυλές. Ζώντας χωρισμένοι κι άνεξάρτητοι μέσα στις άγροτικές τους κοινότητες, πού τις διεύθυναν σύμφωνα με τις πατριαρχικές συνήθειες των παλιών, πάντα όμως πάνω στη βάση τής άρχής τής έκλογής, άπολαμβάνοντας όλοι έξίσου τά προϊόντα τής κοινοτικής γής, δεν είχαν και δεν γνώρισαν ποτέ τήν τάξη των εύγενών και δεν έχουν μιάν ειδική κάστα Ιερέων: ήταν όλοι ίσοι μεταξύ τους πραγματοποιώντας έτσι, είναι αλήθεια με μία πατριαρχική έννοια μόνο κι ύστερα με τρόπο πολύ λίγο πλήρη, τήν Ιδέα τής ανθρώπινης αδελφότητας. Δεν ύπήρχε σταθερός πολιτικός δεσμός άνάμεσα στις διάφορες κοινότητες. Άλλ' όταν διαγραφόταν ή άπειλή ενός κοινού κινδύνου, όπως ή εισβολή μιας ξένης φυλής, δημιουργούσαν μία πρόσκαιρη άμυντική συμμαχία' όταν όμως έξαφανιζόταν ο κίνδυνος, διαλυόταν κι αυτή άκόμα ή φαινομενική πολιτική ένωση. Γι' αυτό δεν ύπήρχε και δε θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει ένα σλάβικο Κράτος. Άλλ' αντίθετα ύπήρχε ένας κοινωνικός, αδελφικός δεσμός άνάμεσα σ' όλες τις σλάβικες φυλές, τις φιλόξενες στον άνώτατο βαθμό.

Είναι φυσικό πώς με μιὰ τέτοια ὀργάνωση θὰ βρίσκονταν ἀνυπεράσπιστοι μπροστὰ στὶς εἰσβολές καὶ τὶς κατακτήσεις τῶν πολεμικῶν φυλῶν, πᾶν ἄπ' ὄλα τῶν γερμανικῶν, πού ζήταγαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχία τους σὲ κάθε κατεύθυνση. Ὅτι ἀπόμεινε, ὑποτάχθηκε σχεδὸν ὄλο στοὺς τούρκους, στοὺς τάταρους, στοὺς μαγιάρους καὶ προπαντὸς στοὺς γερμανοὺς.

Ἀπ' τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 10ου αἰῶνα ἀρχίζει ἡ βασιανιστικὴ καὶ συνάμα ἡρωϊκὴ ἱστορία τῆς σκλαβιάς τους. Στὴν μακροχρονιή, ἀδιάκοπη καὶ λυσσασιμένη πάλη ἐναντίον τῶν εἰσβολέων θὰ χυθεῖ πολὺ αἷμα γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς γῆς τους. Στὸν 11ο αἰῶνα κίβλας, ἀνακαλύπτουμε δυὸ σημαντικὰ γεγονότα: τὴ γενικὴ ἐξέγερση τῶν σλάβων εἰδωλολατρῶν, τῶν ἐγκαταστημένων μεταξὺ τοῦ ὄντερ, τοῦ ἔλβα καὶ τῆς Βαλτικῆς θάλασσας, ἐναντίον τῶν γερμανῶν ἱπποτῶν καὶ ἱερέων καὶ τὴν ὄχι λιγότερο περίφημη ἀνταρσία τῶν ὑπόδουλων πολωνῶν ἐναντίον τῆς κυριαρχίας τῶν εὐγενῶν. Ὑστερα, μέχρι τὸν 15ο αἰῶνα, ἀνακαλύπτουμε τὴ σποραδική, βουθὴ, ἀλλ' ἀδιάκοπη πάλη τῶν δυτικῶν σλάβων ἐναντίον τῶν γερμανῶν, τῶν νότιων σλάβων ἐναντίον τῶν τούρκων καὶ τῶν βορειοανατολικῶν σλάβων ἐναντίον τῶν τατάρων.

Στὸ 15ο αἰῶνα ἔχουμε τὴν ἔνδοξη καὶ μερικὲς φορές νικηφόρα, καθαρὰ λαϊκὴ ἐπανάσταση τῶν τσέχων οὐσιτῶν³⁶. Ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὶς θρησκευτικὲς τους ἀρχές, πού τὶς θεωροῦμε σὰν πρόσχημα, βρίσκονταν, ἀναμφίβολα, πολὺ πιὸ κοντὰ στὰ ἰδανικὰ τῆς ἀνθρώπινης ἀδελφότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ ἀπὸ κείνους τοὺς καθολικοὺς ἢ προτεστάντες πού τοὺς διαδέχτηκαν. Πρέπει νὰ προσέξουμε τὸν κατὰφωρα κοινωνικὸ καὶ ἀντικρατικὸ χαρακτήρα αὐτῆς τῆς ἐπανάστασης. Αὐτὴ ἡ ἐξέγερση τῆς σλαβικῆς κοινότητος ἦταν πού στράφηκε ἐναντίον τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους.

Στὸ 17ο αἰῶνα οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Οὗς νικῆθηκαν ὀριστικὰ ὕστερα ἀπὸ μιὰ σειρά προδοσιῆς τῆς μικροαστικῆς τάξης τῆς Πράγας, πού εἶχε μισογερμανοποιηθεῖ. Ὁ μισὸς σχεδὸν τσέχικος λαὸς εἶχε σφαχτεῖ καὶ τὰ χωράφια του εἶχαν μοιραστεῖ σὲ ἀποικοὺς πού προέρχονταν ἀπ' τὴ Γερμανία. Οἱ γερμανοὶ καὶ οἱ Ἰησοῦτες τους θριάμβευαν καὶ γιὰ περισσότερο ἀπὸ δυὸ αἰῶνες μετὰ ἀπὸ κείνη τὴν αἱματηρὴ ἦττα, ὁ δυτικὸς σλαβικὸς κόσμος παραμένει ἀδρανὴς καὶ βουθὸς κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν γερμανοφρόνων θριαμβευτῶν. Τὴν ἴδια ἐποχὴ οἱ νότιοι σλάβοι ζοῦσαν ὑπόδουλοι κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία τῆς φυλῆς τῶν μαγιάρων ἢ κάτω ἀπ' τὸν τούρκικο ζυγὸ. Ἀλλὰ σ' ἀντιστάθμισμα, ἡ σλαβικὴ ἐξέγερση, στ' ὄνομα ἐκείνων τῶν ἰδίων λαϊκο-κοινοτικῶν ἀρχῶν, ἀρχισε ν' ἀφυπνίζεται στὰ βορειοανατολικά.

Χωρὶς νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν ἀπελπισμένη πάλη τοῦ μεγάλου Νόβγοροντ, τοῦ Πσκόφ καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν ἐναντίον τοῦ τσάρου τῆς Μόσχας στὸ 16ο αἰῶνα, οὔτε γιὰ τὴ μαχητικὴ ὑποστήριξη τῆς μεγαλορωσικῆς συνέλευσης ἐναντίον τοῦ βασιλεῖ τῆς Πολωνίας, τῶν ἰησοῦτῶν, τῶν μοσχοδιτῶν δογιάρων καί, γενικὰ, ἐναντίον τῆς κυριαρχίας τῆς μο-

σχοβίτικης εξουσίας στις αρχές του 17ου αιώνα, ως θυμηθούμε την περίφημη εξέγερση του μικρορώσικου πληθυσμού και των λιθουανών εναντίον των πολωνών ευγενών και την κατοπινή, ακόμα πιο αποφασιστική, εξέγερση των αγροτών του Βόλγα κάτω απ' την καθοδήγηση του Σ τ έ ν κ α Ρ α ζ ί ν ³⁷ και τέλος, 100 χρόνια μετά, την όχι λιγότερο περίφημη εξέγερση του Πουγκατσέφ³⁸. Σ' όλα αυτά τα κινήματα, ξεσηκώματα κι εξεγέρσεις, που ήταν καθαρά λαϊκές, ξαναβρισκόμαστε με πάντα το ίδιο μίσος για το Κράτος, την ίδια επιθυμία για τη δημιουργία ενός ελεύθερου και κοινοτικού αγροτικού συστήματος.

Τέλος στο 19ο αιώνα, που μπορεί να ονομαστεί αιώνας της γενικής αφύπνισης της σλάβικης φυλής. Δέ μιλάμε, βέβαια, για την Πολωνία. Αυτή ποτέ δεν άποκομήθηκε, γιατί απ' τη μέρα της ληστρικής άρπαγής της ελευθερίας της, πολέμησε πάντα εναντίον των 3 ληστρικών δυνάμεων, χωρίς να τη σταματήσουν ούτε οι Μουράγιεφ³⁹ ούτε οι Βίσιμαρκ. Θά πολεμάει πάντα ωσπου να ξαναβρεί την ελευθερία της. Δυστυχώς για την Πολωνία, τα ήγετικά της κόμματα μέχρι σήμερα, που αποτελούνται ακόμα στην πλειοψηφία τους από ευγενείς, δεν παραιτήθηκαν απ' το πρόγραμμά τους για το Κράτος κι αντί ν' αναζητήσουν τη χειραφέτηση και την ανανέωση της χώρας τους στην Κοινωνική Έπανάσταση, τ' αναζητούν, υπακούοντας στις παλιές παραδόσεις ή στην προτασία ενός Ναπολέοντα ή στη συμμαχία με τους Ίησουίτες και τους αυστριακούς φεουδάρχες.

Άλλ' ο αιώνας μας είδε το ζύπημα των δυτικών και νότιων σλάβων. Παρόλες τις γερμανικές — πολιτικές, αστυνομικές κι εκπολιτιστικές — προσπάθειες, ή Βοημία ξεσηκώθηκε ξανά, ύστερα από ένα λήθαργο που κράτησε 3 αιώνες και, σαν χώρα καθαρά σλάβικη, έγινε ο φυσικός πόλος έλξης όλου του δυτικοσλάβικου κινήματος. Η τούρκικη Σερβία πάει ν' αναλάβει τον ίδιο ρόλο απέναντι σ' όλο το νοτιοσλάβικο κίνημα.

Άλλά ή αφύπνιση των σλάβικων φυλών βάζει ένα έρώτημα εξαιρετικά ένδιαφέρον και, μπορούμε να πούμε, μοιραίο.

Με ποιό τρόπο θά πραγματοποιηθεί ή σλάβικη αναγέννηση; Με το παλιό σύστημα της κρατικής εξουσίας ή διαμέσου της πραγματικής χειραφέτησης όλων των λαών, τουλάχιστον όλων εκείνων των ευρωπαϊκών, με τη χειραφέτηση όλου του ευρωπαϊκού προλεταριάτου από κάθε ζυγό και πρωταρχικά απ' τον κρατικό ζυγό;

Άραγε οι σλάβοι όφείλουν και μπορούν ν' απαλλαγούν απ' τον ξένο ζυγό και προπαντός απ' το γερμανικό, που είναι ο πιο μισητός, χρησιμοποιώντας με τη σειρά τους τις ίδιες μεθόδους εισβολής, κατάκτησης κι οικόδομησης, υποχρεώνοντας τις σλάβικες μάζες να γίνουν αυτό που άπορρίπτουν, να μεταμορφωθούν, δηλαδή, από πιστοί ύποτακτικοί των γερμανών σε πιστούς ύποτακτικούς των σλάβων ή μόνο με την άλληλέγγυα εξέγερση όλου του ευρωπαϊκού προλεταριάτου, διαμέσου της Κοινωνικής Έπανάστασης;

Τὸ μέλλον τῶν σλάβων εξαρτιέται ἀπ' τὴν ἐπιλογὴν ποῦ θὰ κάνουν οἱ ἴδιοι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ δρόμους. Ἀλλὰ ποῖον ἀπ' τοὺς δυὸ πρέπει νὰ διαλέξουν;

Πιστεύουμε ὅτι τὸ νὰ θάλεις τὸ πρόβλημα ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ τὸ λύσεις. Ἀντίθετα μ' ἐκεῖνο ποῦ εἶπε ὁ βασιλιάς Σολομώντας, τὸ παρελθὸν δὲν ξαναγυρίζει ποτέ. Τὸ σύγχρονο κράτος, ποῦ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὴν ὑλοποίηση τῆς παλιᾶς ἰδέας τῆς κυριαρχίας, ἀντιπροσωπεύει ἐπίσης, ὅπως ὁ Χριστιανισμὸς, τὴν τελευταία μορφή τῆς θεολογικῆς πίστεως ἢ τῆς θρησκευτικῆς σκλαβιάς. Τὸ γραφειοκρατικὸ, στρατιωτικὸ - ἀστυνομικὸ καὶ συγκεντρωτικὸ Κράτος ποῦ ἔχει σὰ σκοπὸ, ἀπ' τὴν ἴδια τὴ φύση τῆς ἐσωτερικῆς του δομῆς, νὰ κατακτήσει, νὰ καταπνίξει ὅτιδήποτε ὑπάρχει, ζεῖ κι ἀνανεῖ γύρω ἀπ' αὐτὸ, αὐτὸ τὸ κράτος, ποῦ βρῆκε τὴν ὀριστικὴν του ἔκφραση στὴν παγερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἔχει φάει τὰ ψωμιά του. Οἱ μέρες του εἶναι μετρημένες κι ὄλοι οἱ λαοὶ ἐλπίζουν ὅτι μὲ τὴν κατάρρευσή του θὰ ἔρθῃ κι ἡ δική τους ἀπόλυτη ἀπελευθέρωση.

Εἶναι ποτέ δυνατό νὰ κάνουν οἱ σλάβοι μιὰν ἀντιανθρώπινη, ἀντιλαϊκὴ καὶ καταδικασμένη κιόλας ἀπ' τὴν ἀρχή, ἐπιλογὴ; Καὶ γιατί νὰ τὸ κάνουν; Πραγματικὰ τὸ Κράτος δὲν εἶναι κάτι τὸ σπουδαῖο. Ἀντίθετα, εἶναι ἐγκληματικὸ, αἰσχρὸ, μιὰ κατάρρα γιὰ τοὺς σύγχρονους ἀνθρώπους καὶ γιὰ κείνους ποῦ ἔρχονται. Ἡ μήπως οἱ σλάβοι ζήτησαν τὸ μίσος ὄλων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ποῦ κέρδισαν οἱ γερμανοὶ; Τοὺς θέλγει μήπως ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς παγκόσμιου Μεσσία; Στὸ διάβολο τότε ὄλοι ἐκείνοι οἱ σλάβοι μ' ὀλόκληρο τὸ μέλλον τους σὰν πολεμιστὲς ἄν, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια σκλαβιάς, πόνων καὶ σιωπῆς, θὰ ἔφταναν νὰ προτείνουν νέες ἀλυσίδες στὴν ἀνθρωπότητα!

Καὶ τί θὰ κέρδιζαν οἱ σλάβοι; Ποιὰ πλεονεκτήματα θὰ εἶχαν οἱ σλαβικὲς ἐργαζόμενες μάζες ἀπ' τὴ δημιουργία ἐνὸς μεγάλου σλαβικοῦ Κράτους; Βέβαια, κράτη αὐτοῦ τοῦ εἶδους προσφέρουν ἀναντίρρητα πλεονεκτήματα, ὅχι σὲ ἑκατομμύρια προλετάρους, ἀλλὰ μόνο στὴν προνομίονα μειοψηφία, στὸν κληρὸ, στοὺς εὐγενεῖς, στὴν ἀστικὴ τάξη κι ἴσως σ' ἐκείνους τοὺς διανοοῦμενους ποῦ, σ' ὄνομα τῆς ἀναγνωρισμένης τους πολυμάθειας καὶ τῆς δῆθεν διανοητικῆς τους ἀνωτερότητας, νομίζουν ὅτι εἶναι προορισμένοι νὰ κυβερνήσουν τίς μάζες. Τὰ προνόμια εἶναι γιὰ μερικὲς χιλιάδες καταπιεστές, δεσμοφύλακες κι ἐκμεταλλευτὲς τοῦ προλεταριάτου. Γιὰ τὸ προλεταριάτο, γιὰ τίς μάζες τῶν χειρῶνακτων ἐργαζομένων, ὅσο πιὸ μεγάλο εἶναι τὸ Κράτος, τόσο πιὸ βαρεῖές εἶναι οἱ ἀλυσίδες, τόσο πιὸ στενὴ εἶναι ἡ φυλακή.

Ἔχουμε ἀποδείξει κι ἐπιβεβαιώσει προηγουμένα ὅτι ἡ κοινωνία δὲν μπορεῖ νάναί ἓνα Κράτος, οὔτε νὰ διατηρηθεῖ σὰν τέτοιο, χωρὶς νὰ μεταμορφωθεῖ σ' ἓνα Κράτος κατακτητικὸ. Ὁ ἴδιος ἀνταγωνισμὸς ποῦ στὸ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο καταστρέφει καὶ καταβροχθίζει τὰ μικρὰ καὶ μεσαία κεφάλαια, ἐργοστάσια κι ἐργαστήρια, μικρὲς ἀγροτικὲς ἰδιοκτησίες κι ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις πρὸς ὄφελος τῶν μεγάλων κεφαλαίων, ἐργο-

στασιών, ιδιοκτησιών κι εμπορικῶν επιχειρήσεων, καταστρέφει και καταβροχθίζει τὰ μικρὰ και μεσαία Κράτη πρὸς ὄφελος τῶν μεγάλων αυτοκρατοριῶν. Γι' αὐτό, κάθε Κράτος πού θέλει νὰ ὑπάρχει πραγματικά και νὰ μὴν ἀναφέρεται μόνο τ' ὄνομά του στὸ χάρτη και πού δὲ θέλει νὰ ἐξαρτιέται ἀπ' τὴ γενναιοφροσύνη τῶν γειτόνων του γι' ὅσο χρόνο αὐτὰ εἶναι διατεθειμένα νὰ ἀνέχονται τὴν παρουσία του, πού θέλει, δηλαδή, νά ναι πραγματικά ἀνεξάρτητο, πρέπει ἀναγκαστικά νὰ μεταμορφωθεῖ σ' ἓνα κατακτητικὸ Κράτος.

Ἄλλὰ τὸ νὰ εἶναι κατακτητικὸ Κράτος σημαίνει νὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ κρατᾷ κάτω ἀπὸ βίαιη κυριαρχία ἑκατομμύρια ἄτομα ἑνὸς ξένου λαοῦ. Εἶναι, δηλαδή, ἀπαραίτητο νὰ δημιουργήσῃ μιὰ πάρα πολὺ μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμη. Κι ὅπου κυριαρχεῖ ἡ στρατιωτικὴ δύναμη ἀποχαιρετεῖστε τὴν ἐλευθερία! Ἀποχαιρετεῖστε, πάνω ἀπ' ὅλα, τὴν ἐλευθερία και τὴν εὐημερία τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ. Ἀπ' αὐτὸ προκύπτει ὅτι ἡ δημιουργία ἑνὸς μεγάλου σλάβικου Κράτους δὲ σημαίνει τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὴν ἐπιβολὴ μιᾶς μεγάλης σκλαβιάς στὸ σλάβικο λαό. «Ἄλλὰ», θὰ ποῦν οἱ ὀπαδοὶ τῆς δημιουργίας ἑνὸς σλάβικου κράτους, «ἐμεῖς δὲ θέλουμε ἓνα μόνο σλάβικο Κράτος, ἀλλ' ἀντίθετα εὐχόμεστε τὴ δημιουργία διάφορων Κρατῶν, ἀποκλειστικὰ σλάβικων, μεσαίου μεγέθους τοῦ μεγέθους ἐκείνου πού μπορεῖ νὰ ἐγγυηθεῖ τὴν ἀνεξαρτησία τῶν σλάβικων λαῶν». Ἄλλ' αὐτὸς ὁ τρόπος ὀπτικῆς τοῦ θέματος στρέφεται ἐναντίον τῆς λογικῆς και τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἐναντίον τῆς ἴδιας τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων. Κανένα Κράτος μεσαίου μεγέθους δὲν μπορεῖ νά ναι σήμερα ἀνεξάρτητο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲ θὰ ὑπάρξουν πολλὰ σλάβικα κράτη ἢ ὅτι θὰ ὑπάρξει ἓνα μόνο μεγάλο πανσλαβικὸ Κράτος, τοῦ κνούτου, τῆς Ἁγίας Πετρούπολης, πού θὰ καταβροχθίσει ὅλα τ' ἄλλα.

Πῶς ἀλλιῶς θὰ ἦτανε δυνατό γιὰ ἓνα σλάβικο Κράτος, νὰ καταφέρει νὰ νικήσῃ τὴ γιγάντια δύναμη τῆς νέας παγερμανικῆς αυτοκρατορίας χωρὶς νὰ γίνῃ, μὲ τὴ σειρά του, ἐξίσου γιγάντιο κι ἰσχυρό; Ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζει κανεὶς στὴν ἀλληλέγγυα δράση πολλῶν χωριστῶν Κρατῶν πού τὰ ἐνώνει μόνο τὸ συμφέρον, πρῶτα ἀπ' ὅλα γιὰ τὴν κι δταν ἀκόμα οἱ συνασπισμένες ὀργανώσεις κι ἑτερογενεῖς δυνάμεις εἶναι ἴσες ἢ και ἀνώτερες ἀριθμητικὰ ἀπὸ κείνες τοῦ ἀντιπάλου, θὰ εἶναι πάντα πιὸ ἀδύνατες ἀπ' αὐτές, γιὰ τὴν ὁ ἀντίπαλος ἔχει ὁμοιογένεια κι ἡ ὀργάνωσή του, ὑπακούοντας σὲ μιὰ μόνο καθοδήγηση, σὲ μιὰ μόνο θέληση, εἶναι πιὸ συνεκτικὴ κι ἀποτελεσματικὴ. Ποτὲ, λέω, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπολογίζει κανεὶς στὴν ἀρμονικὴ συνεργασία διαφορετικῶν δυνάμεων ἀκόμα κι δταν τὰ συμφέροντά τους ὑπαγορεύουν τὴ συμμαχία. Οἱ κυβερνήτες, ὅπως κάθε ἀπλὸς θνητὸς, προσβάλλονται γρήγορα ἀπὸ στραβωμάρα πού τοὺς ἐμποδίζει νὰ διακρίνουν, πέρα ἀπ' τὰ συμφέροντα και τὸ ἐνδεχόμενο πάθος, τὶς βασικὲς ἀπαιτήσεις τῆς κατάστασῆς τους.

Στὰ 1863 ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Σουηδία κι ἀκόμα ἡ Αὐστρία, εἶχαν συμφέρον νὰ ὑποστηρίξουν τὴν Πολωνία ἐναντίον τῆς Ρωσίας, ἀλ-

λά, φυσικά, καμιά απ' αυτές τις χώρες δεν επέμβηκε να τη βοηθήσει. Στα 1864, ακόμα πιο φανερό ήταν το συμφέρον της Άγγλιας, της Γαλλίας και περισσότερο απ' όλες της Σουηδίας κι ίσως και της Ρωσίας, για να πάρουν το μέρος της Δανίας, που απειλούνταν από αustry - πρωσική εισβολή ή, για να το πούμε καλύτερα, από πρωσσο - γερμανική εισβολή! Άλλά ούτε και τότε κινήθηκε κανείς. Τέλος, στα 1870, ή Άγγλια, ή Ρωσία κι ή Αύστρια, χωρίς να μιλήσουμε για τα μικρά Κράτη του Βορρά, θάπρεπε, στ' όνομα του κατάφωρου συμφέροντός τους, να εμποδίσουν τη θριαμβευτική προέλαση των πρωσσο - γερμανικών στρατευμάτων στη Γαλλία, ως το ίδιο το Παρίσι και σχεδόν ως το νότο. Άλλά και σ' αυτή την περίπτωση κανένας δεν επέμβηκε και μόνον όταν ή νέα γερμανική δύναμη άρχισε να τους άπειλει όλους, καταλάβαινε ότι θάπρεπε να επέμβουν, άλλά ήταν πιά πολύ άργά.

Δέν πρέπει λοιπόν να δίνεται έμπιστοσύνη στην έξυπνάδα της κυβέρνησης των γειτονικών δυνάμεων. Πρέπει να ύπολογίζει κανείς στις δικές του δυνάμεις κι οι τελευταίες θά πρέπει νάβαι τουλάχιστον ίσες μ' εκείνες του έχθρου. Κι ύστερα, κανένα σλάβικο Κράτος, παρμένο χωριστά, δέ θά κατόρθωνε ν' άντισταθεί σε μιá έπίθεση της παγγερμανικής αυτοκρατορίας.

Άλλά δέ θά μπορούσε κανείς ν' άντιπαρθέσει στον παγγερμανικό συγκεντρωτισμό μιá πανσλαβική άμοσπονδία, δηλαδή, μιá ένωσση άνεξάρτητων σλαβικών Κρατών, κατά το παράδειγμα της Β. Άμερικής ή της Έλβετίας; Και σ' αυτή την ύπόθεση θά πρέπει ν' άπαντήσουμε άρνητικά.

Άρχικά, για να δημιουργηθεί όποιαδήποτε ένωσση, είναι άπαραίτητη ή καταστροφή της πανρωσικής αυτοκρατορίας, ό χωρισμός της σ' έναν κάποιο άριθμό ξεχωριστών ή συνδεδεμένων μεταξύ τους με άπλους άμοσπονδιακούς δεσμούς Κρατών, γιατί διαφορετικά ό σεβασμός της άνεξαρτησίας και της έλευθερίας των μικρών ή μεσαιών σλαβικών Κρατών, που θά συγκροτούν μιá τέτοια ένωσση, είναι άπλά άδιανόητος όταν ύπάρχει αυτή ή ύπέριμετρα μεγάλη αυτοκρατορία.

Άς ύποθέσουμε ότι ή αυτοκρατορία της Πετρούπολης κατακερματίζεται σε περισσότερα ή λιγότερα έλεύθερα Κράτη κι ότι ή Πολωνία, ή Βοημία, ή Σερβία, ή Βουλγαρία κλπ. οργανωμένες με βάση την άνεξαρτησία, σχημάτιζαν μ' αυτά τα νέα ρώσικα Κράτη μιáν άπέραντη σλάβικη άμοσπονδία. Άκόμα και σ' αυτή την περίπτωση θεβαίνουμε ότι μιá τέτοια άμοσπονδία δέ θά ήταν σε θέση να παλέψει έναντίον του παγγερμανικού συγκεντρωτισμού για τον άπλούστατο λόγο ότι ή κρατικο - στρατιωτική δύναμη θάβαι πάντα με το μέρος του συγκεντρωτισμού.

Μιá άμοσπονδία Κρατών θά μπορούσε να έγρηθει σε κάποιο βαθμό την άστική έλευθερία μá δέ θά μπορούσε να δημιουργήσει μιá κρατική στρατιωτική δύναμη άκριβώς έπειδή είναι μιá άμοσπονδία.

Η κρατική δύναμη άπαιτεί άπόλυτα το συγκεντρωτισμό: Αυτό το άποδείχνου" τα παραδείγματα της Έλβετίας και των Ε. Π. Α. Η Έλ-

βελία ακριβώς για ν' αυξήσει τις κρατικές και στρατιωτικές της δυνάμεις, έχει σήμερα ανοιχτές συγκεντρωτικές τάσεις. Κι η Β. Αμερική κατάφερε νά διατηρήσει ως τώρα τη μορφή της συνομοσπονδίας μόνον επειδή στην αμερικανική ηπειρο δέν υπάρχουν δίπλα στη μεγάλη δημοκρατία Κράτη Ισχυρά και συγκεντρωτικά όπως η Ρωσία, η Γερμανία ή η Γαλλία.

Έτσι λοιπόν για ν' αντιταχθεί κανείς στον κρατικό και πολιτικό παγερμανικό πού θριαμβεύει, διαθέτει ένα μόνο μέσο: τη δημιουργία ενός πανολαδικού Κράτους. Από οποιαδήποτε οπτική γωνία κι αν παρατηρήσει κανείς αυτή τη λύση, θα δει ότι είναι εξαιρετικά δυσάρεστη για τους σλάβους, γιατί οδηγεί αναπόφευκτα στη γενική τους υποδούλωση κάτω απ' τ' κροῦτο πασών των Ρωσιών. Άλλ' αυτό τουλάχιστον θα επέτρεπε νά πετύχουν τόν αντικειμενικό στόχο, δηλαδή, τὸ χτύπημα της γερμανικής δύναμης και τὴν ὑποταγή των γερμανών στον πανολαδικό ζυγό ἢ στο ζυγό της αυτοκρατορίας της Πετρούπολης;

Όχι. Όχι μόνο δέ θα τὸ επέτρεπε, ἀλλὰ είναι και καθαρά αναποτελεσματικό. Είναι ἀλήθεια ότι οί γερμανοί της Εὐρώπης δέν είναι παραπάνω ἀπὸ 50,5 ἑκατομμύρια (συμπεριλαμβανόμενων και τῶν 9 ἑκατομμυρίων αὐστριακῶν). Ἄς υποθέσουμε τώρα ότι τὸ δνειρο τῶν γερμανῶν πατριωτῶν θά ὀλοποιούνταν τέλεια κι ότι ἡ παγερμανική αυτοκρατορία θά συμπεριλάβαινε τὸ Φλαμανδικὸ μέρος τοῦ Βελγίου, τὴν Ὀλλανδία, τὴ γερμανικὴ Ἑλβετία, ὅλη τὴ Δανία κι ἀκόμα τὴ Σουηδία και Νορβηγία, πού ὅλες μαζί ἔχουν ἕνα πληθυσμὸ κατά τι περισσότερο ἀπὸ 15 ἑκατομμύρια άτομα. Κι ὕστερα; Ὅταν οί γερμανοί θά ἔφταναν σὴν Εὐρώπη τὸν τεράστιο ἀριθμὸ τῶν 66 ἑκατομμυρίων, οί σλάβοι θά ἦταν πάντα γύρω στὰ 90 ἑκατομμύρια. Ἀπὸ ἀριθμητικὴ ἀποψη ὁ ολαδικὸς πληθυσμὸς θά ἦταν ἀνώτερος σχεδὸν κατά τὸ ἕνα τρίτο ἀπ' τὸ γερμανικό. Παρόλα αὐτὰ ἐπιμένουμε νά ὑποστηρίζουμε ότι κανένα πανολαδικὸ Κράτος δέ θά μπορέσει ποτὲ νά φτάσει τὸ δυναμικὸ και τὴ στρατιωτικὴ δύναμη πού διαθέτει σήμερα ἡ παγερμανικὴ αυτοκρατορία. Γιατί; Ἐπειδὴ στο γερμανικὸ αἷμα, στο γερμανικὸ «ἔνστικτο», σὴν γερμανικὴ παράδοση ὑπάρχει τὸ πάθος γιὰ τὴν κρατικὴ τάξη, γιὰ τὴν πειθαρχία τοῦ Κράτους. Αὐτὸ τὸ πάθος ὄχι μόνο λείπει ἀπ' τοὺς σλάβους ἀλλὰ κι ἐπενεργοῦν σ' αὐτοὺς πάθη διαμετρικὰ ἀντίθετα και γι' αὐτὸ τὸ λόγο, γιὰ νά ἐδραιωθεῖ ἡ πειθαρχία χρειάζεται νά πέσει δούρδουλας, ἐνῶ κάθε γερμανὸς τὴ δέχεται ἐλεύθερα και μὲ τὴν πεποίθηση ότι βοηθεῖ ἔτσι σὴν καταπίεσή του. Ἡ ἐλευθερία του βρίσκεται ἀκριβῶς στο ότι είναι καλὰ γυμνασμένος και στο νά σκύβει μ'εὐχαρίστηση τὸ κεφάλι μπροστὰ σὲ κάθε ἐξουσία. Ἐξάλλου οί γερμανοί είναι ἕνας λαὸς σοβαροὺς κι ἐργατικός, είναι μορφωμένοι, οἰκονόμοι, τακτικοί, ἀκριβεῖς, διορατικοί, πού ξέρουν τί δέν είναι ἀπαγορευμένο σ' αὐτοὺς καθὼς και νά πολεμοῦν μὲ θαυμάσιο τρόπο, δταν είναι ἀναγκαῖο και προπαντὸς δταν τὸ ἀπαιτοῦν οί ἀνώτερες ἀρχές. Ἀκόμα περισσότερο, ἡ στρατιωτικὴ και διοικητικὴ τους ὀργάνωση ἀναπτύχθηκε στον ἀνώτατο βαθμὸ κι ἔφτασε σ' ἕνα

ἐπίπεδο πού δέ θά μπορέσει νά φθάσει ποτέ κανένας ἄλλος λαός. Πῶς εἶναι δυνατὸν νά φανταστούμε ὅτι οἱ σλάβοι θά καταφέρουν νά τοὺς συαγωνιστοῦν στοῦ ἐπίπεδο τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης;

Οἱ γερμανοὶ ἀναζητοῦνε τὴν ἐλευθερία τους καὶ τὴ ζωὴ τους στοῦ Κράτος. Γιὰ τοὺς σλάβους, ἀντίθετα, τὸ Κράτος εἶναι ἕνας τάφος. Οἱ σλάβοι ὀφείλουν ν' ἀναζητήσουν τὴ χειραφέτησή τους ἔξω ἀπ' τὸ Κράτος, ὄχι μόνον στὴν πάλῃ ἐναντίον τοῦ γερμανικοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐξέγερση ὄλων τῶν λαῶν ἐναντίον ὄλων τῶν Κρατῶν, στὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση.

Οἱ σλάβοι θά μπορέσουν ν' ἀπελευθερωθοῦν, θά μπορέσουν νά καταστρέψουν τὸ μισητὸ γερμανικὸ Κράτος, ὄχι σιγοντάροντας τὴ χωρὶς περιεχόμενον ἐπιθυμία νά ὑποδουλώσουν, μὲ τὴ σειρά τους, τοὺς γερμανοὺς, νὰ τοὺς δάλουν κάτω ἀπ' τὴ δική τους κυριαρχία, νὰ κάνουν τοὺς γερμανοὺς σκλάβους τους, ἀλλὰ καλώντας τους μόνον νὰ πάρουν μέρος στὴν κοινὴ ἐλευθερία, στὴν ἀδελφότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων, πού θά δημιουργηθεῖ πάνω στὰ ἐρείπια ὄλων τῶν ὑπαρχόντων Κρατῶν. Ἀλλὰ τὰ Κράτη δὲν αὐτοκαταστρέφονται. Θά καταστραφοῦν μόνον ἀπ' τὴν ἐπανάσταση ὄλων τῶν λαῶν καὶ ὄλων τῶν φυλῶν, ἀπ' τὴν Παγκόσμια Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση.

Τὸ μοναδικὸ καθήκον τῶν ἀνθρώπων πού ἐπιθυμοῦν εἰλικρινὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν σλάβικων φυλῶν ἀπ' τὸν αἰώνιο ζυγὸ τους εἶναι ἡ ὀργάνωση τῶν λαϊκῶν δυνάμεων πού θά πραγματοποιήσουν αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση.

Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς πρωτοπορίας θά πρέπει νά καταλάβουν ὅτι ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ἀποτελοῦσε στοῦ παρελθόν τὴν ἀδυναμία τῶν σλάβικων λαῶν, δηλαδὴ, ἀκριβῶς ἡ ἀνικανότητά τους νά οἰκοδομήσουν ἕνα Κράτος, ἀντιπροσωπεύει σήμερα τὴ δύναμή τους, τὸ δικαίωμά τους σ' ἕνα μέλλον καὶ προσδίδει ἕνα νόημα σ' ὄλα τὰ σημερινὰ λαϊκὰ τους κινήματα. Παρὰ τὴν τεράστια ἀνάπτυξη τῶν σύγχρονων Κρατῶν, σὰν κύρια συνέπεια τῆς ἐξαιρετικῆς τους μεγέθυνσης πού ἔφερε, κατὰ τρόπο ἐντελῶς λογικὸ καὶ ἐξαιτίας τῆς ἀκαταμάχητης ἀνάγκης, τὴν ἀρχὴ τοῦ κρατισμοῦ μέχρι τὰ ὅρια τοῦ παράλογου, ἔγινε φανερὸ ὅτι οἱ μέρες τῶν Κρατῶν καὶ τοῦ λεγόμενου συγκεντρωτισμοῦ εἶναι μετρημένες καὶ ὅτι βρῖσκεται κοντὰ ἡ μέρα τῆς συνολικῆς χειραφέτησης τῶν χειρωνακτικῶν ἐργαζόμενων μαζῶν καὶ τῆς ἐλεύθερης κοινωνικῆς τους ὀργάνωσης ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, χωρὶς καμιά κυβερνητικὴ ἐπέμβαση, διαμέσου τῶν ἐλεύθερων λαϊκῶν ἐνώσεων, πέρα ἀπὸ κάθε κρατικὸ σύνορο καὶ ἀπ' ὅποιαδήποτε ἔθνικὴ διαφορά, πάνω στὴ μοναδικὴ βάση τῆς ὀλοτέλα ἐξανθρωπισμένης καὶ ἀπόλυτα ἀλληλέγγυας σ' ὄλες τὶς διαφορετικῆς τῆς ὄψεις παραγωγικῆς ἐργασίας.

Οἱ πρωτοπόροι σλάβοι πρέπει τελικὰ νά καταλάβουν ὅτι τέλειωσε ὁ καιρὸς τῶν ἀθῶνων παιχνιδιῶν μὲ τὴ σλάβικη φιλολογία καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτα πιδ φονικὸ γιὰ τὸ λαό, ἀπ' τὸ νά μπαίνει σὰν ἰδανικὸ κάθε σφοδρῆς λαϊκῆς ἐπιθυμίας ἡ λεγόμενὴ ἀρχὴ τῆς ἐθνικότητας. Ἡ ἐθνι-

κόττητα δὲν εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη ἀρχή. Εἶναι μιὰ ἀρχή ἱστορική, τοπικιστική, ἕνα γεγονός πού ἔχει ἀναμφίβολα τὸ δικαίωμα, ὅπως κι ὁποιοδήποτε ἄλλο πραγματικό κι ἀβλαβές φαινόμενο, ν' ἀναγνωριστεῖ δημόσια. Κάθε λαός, ὅσο μικρός κι ἂν εἶναι, ἔχει τὰ δικά του χαρακτηριστικά, τὸ δικό του εἰδικό τρόπο ζωῆς, ὀμίλλας, αἰσθησης, σκέψης κι ἐνεργειᾶς· κι αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικά, αὐτοὶ οἱ τρόποι, ἀντιπροσωπεύουν ἀκριβῶς τὴν οὐσία τῆς ἐθνικότητος, τὸ ἀποτέλεσμα ὅλης τῆς ἱστορικῆς ζωῆς κι ὄλων τῶν συνθηκῶν ζωῆς ἐκείνου τοῦ λαοῦ.

Κάθε λαός, ὅπως ἀκριβῶς καὶ κάθε ἄτομο, εἶναι κείνος πού εἶναι ἄθελά του κι ἔχει ἀναμφίβολα τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι αὐτὸ πού εἶναι. Νὰ εἶναι κείνο πού ὀνομάζεται ἐθνικὸ δικαίωμα. Ἀλλὰ ἂν ἕνας λαός κι ἕνα ἄτομο ὑπάρχουν μ' ἕναν κάποιο τρόπο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικά, δὲ συνάγεται ἀπ' αὐτὸ ὅτι ἔχουν τὸ δικαίωμα ἢ τὸ συμφέρον, νὰ κάνουν ὁ ἕνας τὴν ἐθνικότητά του καὶ τὸ ἄλλο τὴν ἀτομικότητά του ξεχωριστὲς ἀρχές μὲ τίς ὁποῖες θὰ πρέπει ν' ἀσχολούμαστε αἰώνια. Ἀντίθετα, ὅσο λιγότερο σκέφτονται τὸν ἑαυτὸ τους, τόσο περισσότερο ἀλληλοδιεισδύουν στὴν παγκόσμια ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τόσο περισσότερο ζωντανεύουν καὶ προσδίδουν ἕνα νόημα ὁ ἕνας στὴν ἐθνικότητά του καὶ τὸ ἄλλο στὴν ἀτομικότητά του.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς σλάβους. Θὰ παραμείνουν ἐξαιρετικά ἀσήμαντοι κι ἀξιολύπητοι στὸ βαθμὸ πού θὰ συνεχίσουν νὰ ἱκανοποιούνται μὲ τὴ στενή, ἐγωϊστικὴ καὶ συνάμα ἀφρητημένη σλαβοφιλία τους, πού εἶναι ξένη καὶ γι' αὐτὸ ἀντίθετη στὸ πρόβλημα καὶ στὴν ὑπόθεση γενικά τῆς ἀνθρωπότητος καὶ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ κερδίσουν, σὰ σλάβοι, τὴ θέση πού τοὺς ἀνήκει μέσα στὴν ἱστορία καὶ τὴν ἐλεύθερη ἀδελφότητα τῶν ἐθνῶν, προτοῦ νὰ διαποτιστοῦν, μαζί μ' ὄλους τοὺς ἄλλους, ἀπ' τὸ παγκόσμιο συμφέρον.

Σὲ κάθε ἱστορικὴ ἐποχῇ, ὑπάρχει ἕνα συλλογικὸ ἀνθρώπινο συμφέρον, πού κυριαρχεῖ πάνω σ' ὅλα τ' ἄλλα συμφέροντα πού ἔχουν ἕνα ἐπιμέρους κι ἀποκλειστικὰ ἐθνικὸ ἐνδιαφέρον. Ὁ λαός ἢ οἱ λαοὶ πού αἰσθάνονται τὴν ἐπιθυμία νὰ ὑπηρετήσουν τὸ παγκόσμιο συμφέρον ἢ πού τὸ κατανοοῦν ἀρκετά, πού παθιάζονται γι' αὐτὸ κι ἀφιερώνουν ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἐνεργητικότητά τους σ' αὐτὸ, γίνονται, ἀληθινά, οἱ λαοὶ πού δημιουργοῦν τὴν ἱστορία. Τὰ κυρίαρχα συμφέροντα κάθε ἰδιαίτερης ἐποχῆς ἦταν, κάθε φορὰ, τὰ συμφέροντα μιᾶς διαφορετικῆς τάξης. Κι ἔτσι, χωρὶς ν' ἀνατρέξουμε βαθιὰ στὸ παρελθόν, ὑπῆρξε κι ἕνα συμφέρον περισσότερο Θεϊκὸ παρά ἀνθρώπινο κι ἀκριβῶς, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἐχθρικό γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν εὐημερία τῶν λαῶν, τὸ κυριαρχικὸ καὶ κατακτητικὸ, σὲ μέγιστο βαθμὸ, συμφέρον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς καθολικῆς θρησκείας. Κι οἱ λαοὶ πού θὰ νιώσουν τὴν πιὸ μεγάλη ἐπιθυμία καὶ πόθο ν' ἀφιερωθοῦν σ' αὐτὸ τὸ συμφέρον, οἱ γερμανοί, οἱ γάλλοι, οἱ ἰσπανοὶ καὶ μερικὰ ὀ πολωνοί, θὰ γίνουν ἀκριβῶς χάρη σ' αὐτὸ κι ὁ καθένας στὸ δικό του περιβάλλον, λαοὶ πού βαδίζουν στὴν πρώτη γραμμῆ.

Ἀκολούθησε ἡ περίοδος τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης καὶ τῆς

θρησκευτικής εξέγερσης. Τό ανθρωπιστικό συμφέρον τής 'Αναγέννησης βρίσκει στην πρώτη γραμμή τούς Ιταλούς, έπειτα τούς γάλλους και σέ μικρότερο βαθμό, τούς Άγγλους, τούς δλλανδούς και τούς γερμανούς. 'Αλλά ή θρησκευτική εξέγερση, πού είχε πρωταρχικά ένεργοποιήσει τή Ν. Γαλλία, έφερε στην πρώτη γραμμή, τό 15ο αιώνα, τούς ολάβους οπαδούς τού Ούς. 'Υστερα από μιá ήρωϊκή πάλη πού κράτησε έναν αιώνα, οι οπαδοί τού Ούς συντρίφτηκαν, όπως πριν άπ' αυτούς οι άλμπιγέζοι γάλλοι. Κι άκριδώς τότε ή Μεταρρύθμιση άναζωογόνησε τό γερμανικό, γαλλικό, άγγλικό, έλβετικό και σκανδιναυϊκό λαό. Στη Γερμανία χάνει γρήγορα τό χαρακτήρα τής εξέγερσης, πού είναι άσυμβίβαστος μέ τό γερμανικό χαρακτήρα και παίρνει τή μορφή μιáς ειρηνικής μεταρρύθμισης τού Κράτους, πού οδήγησε άμεσα στην έδραϊωση τού κρατικού δεσποτισμοϋ, πού είναι πιό έπιστημονικός, πιό συστηματικός και πιό έντεχνος. Στη Γαλλία, ύστερα από μιá μακρόχρονη και αίματηρή πάλη πού έξυτηρέτησε πολύ τήν εξέλιξη τής έλευθερης σκέψης σ' αύτή τή χώρα, έκμηδενίστηκε άπ' τό θρίαμβο τού καθολικισμού. 'Αντίθετα, στην 'Ολλανδία, τήν 'Αγγλία και ύστερα στις ΕΠΑ, οι οπαδοί τής θά καταφέρουν νά δημιουργήσουν ένα νέο, αλλά άστικό άντικρατικό πολιτισμό, οικονομιστικό και φιλελεύθερο.

Τό μεταρρυθμιστικό θρησκευτικό κίνημα, πού στό 16ο αιώνα άγκάλιασε σχεδόν όλη τήν Εϋρώπη, θά προκαλέσει έτσι τήν εμφάνιση δυό βασικά ρευμάτων μέσα στόν άστικό κόσμο: τό οικονομικό - φιλελεύθερο άστικό ρεύμα, πού είχε άρχικά έπικεφαλής του τήν 'Αγγλία και ύστερα τήν 'Αγγλία και τήν 'Αμερική και τό κρατικό - δεσποτικό ρεύμα, πού κι αυτό είναι ούσιαστικά άστικό και προτεσταντικό, από τότε πού ένσωματώνει στοιχεία άπ' τήν καθολική εϋγένεια και είναι έξάλλου δλοκληρωτικά ύποταγμένο στό Κράτος. Αυτό τό ρεύμα άντιπροσωπεύονταν πρωταρχικά άπ' τή Γαλλία και τή Γερμανία, πρώτα άπ' τό άστριακό κι ύστερα άπ' τό πρσσοϊκό ρεύμα.

Η μεγάλη επανάσταση πού σημάδεψε τά τέλη τού 18ου αιώνα προώθοσε πάλι, πρός τις πρώτες θέσεις, άν όχι στην πρώτη - πρώτη, τή Γαλλία. Αύτή ή επανάσταση δημιούργησε ένα νέο κοινό συμφέρον τής ανθρωπότητας, αλλά στό κ α θ α ρ ά π ο λ ι τ ι κ ό επίπεδο. Αυτό τό ιδανικό έφερε μέσα του μιάν άθεράπευτη αντίθεση κι ήταν έπομένως άπραγματοποιήτο, γιατί ή πολιτική έλευθερία χωρίς τήν οικονομική ισότητα και, γενικά, κάθε πολιτική έλευθερία, δηλαδή, ή έλευθερία μέσα στά πλαίσια τού Κράτους, είναι παραλογισμός.

'Ετσι ή γαλλική επανάσταση παρουσίασε, μέ τή σειρά τής, δυό βασικές τάσεις πού είναι αντίθετες και σέ διαρκή πάλη μεταξύ τους, αλλά ταυτόχρονα κι άξεχώριστες. Θά λέγαμε ότι ήταν άναγκαστικά ίσοδύναμες στην ταυτόσημη επιδίωξή τους για τήν συστηματική εκμετάλλευση τού προλεταριάτου, τών χειρωνακτικά εργαζόμενων, πρός όφελος τής μειοψηφίας τών εισοδηματιών πού ό αριθμός τους μειώνεται πάντα, αλλά και πού πάντα πλουτίζει όλοένα και περισσότερο.

*Ένα απ' αυτά τὰ δυὸ ρεύματα θέλει νὰ οικοδομήσει πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ἐργατικῆς δουλειᾶς τὴ λαϊκὴ δημοκρατία. Τὸ ἄλλο, ποὺ ἔχει μεγαλύτερη συνέπεια, τείνει νὰ θεμελιώσῃ τὸ μοναρχικὸ δεσποτισμὸ, δηλαδὴ, τὸν καθαρὰ κρατικὸ δεσποτισμὸ, τὸ συγκεντρωτικὸ, γραφειοκρατικὸ κι ἀστυνομικὸ Κράτος, τὴ στρατιωτικὴ δικτατορία, ποὺ μόλις καὶ μετὰ βίας καλύπτονται πίσω ἀπὸ ἀφελεῖς συνταγματικούς τύπους.

Τὸ πρῶτο ρεῦμα πάει σήμερα νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσία κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγηση τοῦ κυρίου Γαμβέττα. Τὸ δεύτερο, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν πρίγκηπα Βίσμαρκ, εἶναι κιόλας κυρίαρχο στὴν πρωσσικὴ Γερμανία.

Εἶναι δύσκολο νὰ κρίνει κανεὶς ποιά απ' τὶς δυὸ τάσεις εἶναι καλύτερη γιὰ τὸ λαὸ ἢ ἀκριβέστερα ποιά απ' αὐτὲς τὶς δυὸ ἀντιπροσωπεύει τὸ μικρότερο κακὸ, βλάπτει λιγότερο τὸ λαὸ, τὶς μάζες τῶν ἐργατῶν, τὸ προλεταριάτο. Τείνουν κι οἱ δυὸ μὲ τὴν ἴδια πεισματικὴ προσπάθεια στὴ δημιουργία καὶ τὴν ἰσχυροποίηση ἑνὸς δυνατοῦ Κράτους κι ἐπομένως, στὴν πλήρη ὑποδούλωση τοῦ προλεταριάτου.

*Ἐναντίον αὐτῶν τῶν δυὸ εὐνοϊκῶν γιὰ τὸν κρατισμὸ ρευμάτων, ποὺ εἶναι ἐχθρικά ἀπέναντι στὸ λαὸ, τοῦ ρεπουμπλικάνικου καὶ τοῦ νεο - μοναρχικοῦ, ποὺ γεννήθηκαν ταυτόχρονα ἀπ' τὴ μεγάλη ἀστικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1789 - 1793, ἀναπτύχθηκε μέσα ἀπ' τ' ἄδυστα τῆς καρδιάς τοῦ προλεταριάτου, ἀρχικὰ τοῦ γαλλικοῦ καὶ τοῦ αὐστριακοῦ κι ὕστερα τοῦ προλεταριάτου τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, μιὰ δόλοτελα νέα ἀντίληψη ποὺ στοχεύει ἀποφασιστικὰ στὴν κατάργηση κάθε ἐκμετάλλευσης καὶ κάθε πολιτικῆς, νομικῆς, διοικητικῆς, κυβερνητικῆς καταπίεσης κι ἐπομένως στὴν κατάργηση ὅλων τῶν τάξεων, διαμέσου τῆς οικονομικῆς ἰσότητος, τῆς συλλογικῆς ἰδιοκτησίας τῶν οικονομικῶν μέσων καὶ στὴν κατάργηση τοῦ τελευταίου τους στηρίγματος, τοῦ Κράτους.

Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόγραμμα τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης.

*Ἔτσι, σήμερα, γιὰ ὅλες τὶς χῶρες τοῦ πολιτισμένου κόσμου ὑπάρχει ἓνα μόνο παγκόσμιο πρόβλημα, ἓνα καὶ μοναδικὸ παγκόσμιο συμφέρον: ἡ ὀλοκληρωτικὴ κι ὀριστικὴ χειραφέτηση τοῦ προλεταριάτου ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευση κι ἀπ' τὸν κρατικὸ ζυγὸ. Εἶναι φανερὸ πῶς αὐτὸ τὸ πρόβλημα δὲ θὰ μπορέσει νὰ λυθεῖ χωρὶς μιὰ τρομερὴ κι αἱματηρὴ πάλη κι ὅτι ἡ πραγματικὴ θέση ἢ ἡ σημασία κάθε ἔθνους θὰ ἐξαρτηθεῖ ἄμεσα ἀπ' τὸ νόημα, ἀπ' τὴ φύση κι ἀπ' τὸ μέτρο τῆς δουλειᾶς, ποὺ θ' ἀφιερῶσει σ' αὐτὴ τὴν πάλη.

Δὲν εἶναι, ἐπομένως, φανερὸ ὅτι οἱ σλάβοι πρέπει ν' ἀναζητήσουν καὶ νὰ καταφέρουν νὰ κατακτήσουν τὴ θέση ποὺ τοὺς ἀνήκει μέσα στὴν ἱστορία καὶ στὴν ἀδελφικὴ ἔνωση τῶν λαῶν, μόνο διαμέσου τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης;

*Ἀλλὰ ἡ Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση δὲν μπορεῖ νάβῃ ἢ μεμονωμένη ἐπανάσταση ἐνὸς μόνο λαοῦ. Εἶναι οὐσιαστικὰ μιὰ διεθνὴς ἐπανάσταση γιὰ τὴν ὁποία, οἱ σλάβοι ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν ἐλευθερία, θὰ πρέπει, ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἐλευθερίας, νὰ ἐνώσουν τοὺς πόθους καὶ τὴν ὀρ-

γάνωση τῶν ἴδιων τῶν λαϊκῶν δυνάμεων μὲ τοὺς πόθους καὶ τὶς ὀργανώσεις τῶν λαϊκῶν δυνάμεων ὄλων τῶν χωρῶν: τὸ σλαβικὸ προλεταριάτο πρέπει νὰ προσχωρήσει μαζικὰ στὴ Διεθνή Ἑνωσὴ Ἐργαζομένων.

Ἐίχαμε κιόλας τὴν εὐκαιρία νὰ θυμηθούμε τὴν θαυμάσια διακήρυξη ὑπὲρ τῆς Διεθνούς Ἀδελφότητας, ποὺ ἔγινε ἀπ' τοὺς Βιεννέζους ἐργάτες ὅταν θ' ἀρνηθοῦν στὰ 1868, παρὰ τὶς πιεστικὲς ὑποδείξεις τῶν αὐστριακῶν πατριωτῶν καὶ σ ο ο υ ἄ β ω ν⁴⁰, νὰ κρατήσουν τὴν παγγερμανικὴ σημαία, βεβαιώνοντας κατηγορηματικὰ ὅτι οἱ ἐργάτες ὄλου τοῦ κόσμου εἶναι ἀδέλφια τους κι ὅτι δὲ θ' ἀναγνωρίσουν κανένα ἄλλο πεδίο πάλης ἔξω ἀπὸ κεῖνο τῆς διεθνούς ἀλληλεγγύης τοῦ προλεταριάτου ὄλων τῶν χωρῶν. Τὴν ἴδια ἐποχὴ, θὰ ὀρκιστοῦν καὶ θὰ τὸ ποῦν καθαρὰ καὶ κατηγορηματικὰ, ὅτι εἰδικὰ αὐτοί, ὅσιν αὐστριακοὶ ἐργάτες, δὲ θὰ μπορέσουν νὰ σηκώσουν τὸ ἐθνικιστικὸ λάβαρο, δοσμένου μάλιστα ὅτι τὸ αὐστριακὸ προλεταριάτο ἀποτελεῖται ἀπ' τὶς πιὸ ἑτερογενεῖς φυλές: μαγιάρους, Ἰταλοὺς, ρουμάνους καί, πάνω ἀπ' ὅλα, σλάβους καὶ γερμανοὺς κι ἐπομένως γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο, ἔπρεπε ν' ἀναζητήσουν μιὰ συγκεκριμένη λύση τῶν προβλημάτων τους ἔξω ἀπ' τὰ πλαίσια τοῦ λεγόμενου Ἐθνικοῦ Κράτους.

Ἄκόμα ἓνα θῆμα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση κι οἱ αὐστριακοὶ ἐργάτες θ' ἀρχίσουν νὰ καταλαβαίνουν ὅτι ἡ χειραφέτηση τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατη μέσα στὰ πλαίσια ὁποιοῦδήποτε Κράτους κι ὅτι ὁ πρῶτος ὁρος αὐτῆς τῆς χειραφέτησης εἶναι ἡ καταστροφὴ ὄλων τῶν Κρατῶν. Τώρα μιὰ τέτοια καταστροφὴ ἔχει γίνεῖ δυνατὴ μόνο μὲ τὴν ἀλληλεγγύη τοῦ προλεταριάτου ὄλων τῶν χωρῶν. Ὁ σκοπὸς ἀκριβῶς, τῆς Διεθνούς Ἑνώσεως Ἐργαζομένων εἶναι ἡ ὀργάνωση αὐτοῦ τοῦ προλεταριάτου πάνω σὲ οἰκονομικὴ βάση. Ἄν οἱ γερμανοὶ ἐργάτες τῆς Αὐστρίας τὸ εἶχαν καταλάβει αὐτό, θ' ἀναλάμβαναν οἱ ἴδιοι ὄχι μόνο τὴν πρωτοβουλία τῆς δικῆς τους χειραφέτησης, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν πρωτοβουλία τῆς ἀπελευθέρωσης ὄλων τῶν μὴ - γερμανικῶν λαϊκῶν μαζῶν ποὺ συγκροτοῦν τὴν αὐστριακὴ αὐτοκρατορία καὶ ποὺ σ' αὐτές, φυσικά, συμπεριλαμβάνονται ὄλοι οἱ σλάβοι... Σ' αὐτοὺς πρῶτοι ἐμεῖς κάνουμε τὴ σύσταση νὰ συμμαχήσουν μὲ τοὺς γερμανοὺς γιὰ νὰ καταργήσουν τὸ Κράτος, δηλαδή, τὴ φυλακὴ τοῦ λαοῦ καὶ νὰ θεμελιώσουν ἓνα νέο διεθνὴ ἐργατικὸ κόσμος, βασισμένο στὴν πιὸ πλήρη ἰσότητα καὶ στὴν ἐλευθερία.

Ἄλλὰ οἱ αὐστριακοὶ ἐργάτες δὲν ἔχουν κάνει αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα ἀρχικὰ θήματα καὶ δὲ θὰ τὰ κάνουν γιὰτὶ ἀπ' τὸ πρῶτο κιόλας θῆμα, θὰ τοὺς χτυπήσει ἡ γερμανο - πατριωτικὴ προπαγάνδα τοῦ κ. Λήμπνεχτ καὶ τῶν ἄλλων σοσιαλδημοκρατῶν ποὺ πῆγαν μαζὶ του στὴ Βιέννη, ἂν δὲν κάνω λάθος τὸν Ἰούλη 1868, μὲ τὸν εἰδικὸ σκοπὸ νὰ ἐκτρέψουν τὸ σωστὸ κοινωνικὸ ἔνστικτο τῶν αὐστριακῶν ἐργατῶν ἀπ' τὸ δρόμο τῆς διεθνούς ἐπανάστασης καὶ νὰ τὸ στρέψουν ἀντίθετα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς πολιτικῆς κινητοποίησης ποὺ εὐνοεῖ τὴ δημιουργία ἐνδὸς ἐνιαίου Κράτους, ποὺ τὸ χαρακτηρίζουν λ α ἱ κ ὄ, προφανῶς παγγερμανικοῦ,

κοντολογής, για να υλοποιηθεί το πατριωτικό ιδανικό του πρίγκηπα Βίσμαρκ, αλλά σ' ένα επίπεδο σοσιαλδημοκρατικό και διαμέσου μιας εθνικής κινητοποίησης, δήθεν νόμιμης, του λαού.

"Όχι μόνο οι σλάβοι, αλλά ούτε κι οι γερμανοί εργαζόμενοι θα πρέπει ν' ακολουθήσουν αυτό το δρόμο για τον απλούστατο λόγο ότι ένα Κράτος, ακόμα κι αν αυτοπροσδιορίζεται 10 φορές σά λαϊκό κι αν ακόμα στολίζεται με τους πιο δημοκρατικούς τύπους, θ' αποτελεί αναπόφευκτα μιὰ φυλακή για το προλεταριάτο. Έτσι θα είναι αδύνατο για τους σλάβους ν' ακολουθήσουν αυτό το δρόμο γιατί αυτό θα ήταν σά να μπαίνανε έθελοντικά κάτω απ' το γερμανικό ζυγό, πράγμα που το συχαίνεται κάθε σλάβικη καρδιά.

Γι' αυτό, όχι μόνο δε θα επιδιώξουμε να πείσουμε τους σλάβους αδελφούς μας να προσχωρήσουν στο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα των γερμανών εργατών, επικεφαλής του όποιου βρίσκεται απ' την αρχή ένα είδος τριανδρίας που έχει πάρει δικτατορικές εξουσίες απ' τους κυρίους Μάρξ και Ένγκελς και, πίσω της και στις διαταγές της, οι κύριοι Μπέμπελ και Λήμπνεχτ και μερικοί έβραιοι που αγαπούν το γράψιμο. Αντίθετα, θα καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια για να εμποδίσουμε το σλάβικο προλεταριάτο ν' αυτοκτονήσει προσχωρώντας σ' αυτό το κόμμα που δεν είναι καθόλου λαϊκό, δοσμένου ότι από άποψη τάσης, τελικού σκοπού και μέσων πάλης είναι ένα κόμμα καθαρά αστικό κι ακόμα περισσότερο, αποκλειστικά γερμανικό, πράγμα που σημαίνει θάνατο για τους σλάβους.

"Όσο πιο ενεργητικά το σλάβικο προλεταριάτο αποκρούσει, για να διαφυλάξει τη δική του άκεραιότητα, όχι μόνο κάθε συμμαχία αλλά και κάθε προσέγγιση σ' αυτό το κόμμα, τόσο πιο στενά θα πρέπει να προσεγγίσει, για την ίδια του την άκεραιότητα, και να συμμαχήσει με τη Διεθνή Ένωση Εργαζομένων. ("Όταν λέμε να μην πλησιάζουν οι σλάβοι αυτό το κόμμα δεν εννοούμε βέβαια τους εργαζομένους — μέλη του, αλλά την δράση του και προπαντός τους ηγέτες του που είναι πάντα και σε κάθε περίπτωση άστοι). Δεν πρέπει να συγχέουμε το γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα με τη Διεθνή. Γιατί το πολιτικό - πατριωτικό πρόγραμμα εκείνου δεν έχει τίποτα το κοινό με το πρόγραμμα της Διεθνούς, άλλ' είναι ακριβώς το αντίθετό του. Είναι πολύ αληθινό ότι, στο κίβδηλο συνέδριο της Χάγης, οι όπαδοι του Μάρξ είχαν συζητήσει να επιβάλλουν το πρόγραμμά τους σ' όλη τη Διεθνή. 'Αλλ' αυτή η απόπειρα προκάλεσε τόσο έντονες διαμαρτυρίες απ' τη μεριά της Ισπανίας, της Ιταλίας, ενός μέρους της Ελλάδας, της Γαλλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας, της Αγγλίας κι ακόμα ενός μέρους των ΕΠΑ, ώστε έγινε σ' όλους φανερό ότι, έξω απ' τους γερμανούς, κανένας δεν ήθελε να δεχτεί το γερμανικό πρόγραμμα. Θα έρθει, χωρίς άλλο, η μέρα που το ίδιο το γερμανικό προλεταριάτο θ' αποκρούσει αυτό το πρόγραμμα, αφήνοντάς το στους ηγέτες του, στους άστοις φ υ ρ ε ρ του. Αυτό θα συμβεί μόλις το γερμανικό προλεταριάτο συνειδητοποιήσει καλύτερα τ' αληθινά του συμφέροντα, που είναι αναπόσπαστα απ' τα συμφέροντα του προλετα-

ριάτου όλων των άλλων χωρών και την καταστροφική επιρροή αυτού του προγράμματος, πού δεν τ' έχει διατυπώσει το ίδιο το προλεταριάτο, αλλά, αντίθετα, τού έχει επιβληθεί.

Έτσι, τὸ σλάβικο προλεταριάτο, επαναλαμβάνουμε, γιὰ ν' ἀπαλλαγεί ἀπ' τὸ ζυγὸ πού τὸ καταπιέζει, θὰ πρέπει νὰ προσχωρήσει μαζικὰ στὴ Διεθνή, νὰ δημιουργήσει τμήματα στὸ ἐργοστάσιο, στὸ ἐργαστήριο καὶ στὴν ὑπαιθρο, νὰ τὰ ἐνώσει σὲ τοπικὲς ὁμοσπονδίες καὶ, ἀν ἀποδειχτεῖ πῶς εἶναι ἀναγκαῖο, νὰ ἐνωματώσει αὐτὰ σὲ μιὰ συνομοσπονδία ὅλων τῶν σλάβων. Μέσα στὴ Διεθνή, πού μᾶς ἐλευθερώνει ὅλους μας ἀπ' τὴν πατρίδα πού ταυτίζεται μὲ τὸ Κράτος, οἱ σλάβοι ἐργαζόμενοι πρέπει καὶ μποροῦν νὰ προχωρήσουν ἀδελφικὰ γιὰ νὰ συναντήσουν τοὺς γερμανοὺς ἐργαζόμενους, χωρὶς νὰ τρέφουν τὴν παραμικρὴ προκατάληψη γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους, ἀλλὰ ἢ συμμαχία μ' αὐτοὺς σὲ ἄλλη βάση ἔξω ἀπ' τὴ Διεθνή, εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατη.

Αὐτὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς δρόμος πού ὁδηγεῖ στὴ χειραφέτηση τῶν σλάβων. Ἀλλὰ ὁ δρόμος πού βαδίζει σήμερα ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῆς σλάβικης νεολαίας τῆς δύσης καὶ τοῦ νότου, κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγηση τῶν μισοαγγράμματων πατριωτῶν της, πού εἶναι ἄξιοι περισσότερο ἢ λιγότερο αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, ἔχει φιλοκρατικὸ καὶ μοιραῖο γιὰ τίς λαϊκὲς μάζες χαρακτήρα.

Ἄς πάρουμε τὸ παράδειγμα τῆς τούρκικης Σερβίας ἢ, ἀκριβέστερα, αὐτοῦ τοῦ σέρβικου πριγκηπάτου, πού εἶναι ἡ μοναδικὴ ἔξω ἀπ' τὴ Ρωσία περιοχή, μαζὶ μὲ τὸ Μαυροβούνιο, ὅπου τὸ σλάβικο στοιχεῖο εἶχε πετύχει μιὰ περισσότερο ἢ λιγότερο ἀνεξάρτητη πολιτικὴ ὑπαρξή⁴¹. Ὁ σέρβικος λαὸς ἔχει χύσει πολλὴ αἷμα γιὰ ν' ἀπελευθερωθεῖ ἀπ' τὸν τούρκικο ζυγὸ ἀλλὰ μόλις ἀπελευθερώθηκε ἀπ' τοὺς τούρκους βρέθηκε ξανά ὑποδουλωμένος σ' ἓνα νέο Κράτος, πού τὸ ὀνομάζουν τώρα σέρβικο πριγκηπάτο, πού ὁ ζυγὸς του εἶναι ἕξιςσον βαρὺς ὅσο κι ὁ τούρκικος. Μόλις αὐτὸ τὸ τμήμα τοῦ σερβικοῦ ἐδάφους ἀπόκτησε τὴ φόρμα, τὸ καθεστῶς, τοὺς νόμους, τοὺς θεσμοὺς ἑνὸς Κράτους, περισσότερο ἢ λιγότερο κανονικοῦ, ἡ λαϊκὴ ζωὴ κι ἡ λαϊκὴ δύναμη, πού εἶχαν κάνει τὴν ἡρωικὴ πάλη ἐναντίον τῶν τούρκων νὰ πετύχει τὴν πλήρη νίκη πάνω σ' αὐτοὺς, ἐξαφανίστηκαν σὰν ἀστραπή. Ὁ λαὸς, πού σίγουρα δὲν ξέρεي πολλὰ κι εἶναι ἐξαιρετικὰ φτωχός, ἀλλὰ ἐνεργητικὸς καὶ παθιασμένος καὶ πού, ἀπ' τὴ φύση του, ἀγαπάει τὴν ἐλευθερία, μεταμορφώθηκε σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα σ' ἓνα βουδὸ κι ἀπαθὲς κοπάδι, σὲ θύμα ληστείας καὶ τοῦ γραφειοκρατικοῦ δεσποτισμοῦ.

Στὴν τούρκικη Σερβία δὲν ὑπάρχουν εὐγενεῖς, οὔτε μεγάλοι γαιοκτῆμονες. Δὲν ὑπάρχουν διαφιλήχανοι οὔτε ὑπερβολικὰ πλούσιοι ἔμποροι. Ὅμως παρόλα αὐτὰ, ξεφύτρωσε ἐκεῖ μιὰ νέα γραφειοκρατικὴ ἀριστοκρατία, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ νέους, πού μορφώθηκαν, μερικὰ μ' ἔξοδα τοῦ Κράτους, στὴν Ὀδησσό, στὴ Μόσχα, στὴν Πετρούπολη, στὴ Βιέννη, στὸ Παρίσι καὶ στὴν Ἑλβετία. Μιὰ κι εἶναι ἀκόμα νέοι καὶ δὲν ἔχουν διαφθαρεῖ ὑπηρετιῶντας τὸ Κράτος, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ξεχωρίζουν γιὰ τὸ

φλογερό πατριωτισμό τους, για την αγάπη τους απέναντι στο λαό, για ένα άρκετά ειλικρινή φιλελευθερισμό κι ακόμα, σ' αυτά τὰ τελευταία χρόνια, για τις δημοκρατικές και σοσιαλιστικές τους ιδέες. Άλλά μόλις μπουν στην ύπηρεσία του Κράτους, ή σιδερένια λογική τής θέσης τους, οί έπιτακτικές ανάγκες πού είναι έμφυτες σέ όρισμένες ιεραρχικές σχέσεις και τὰ πολιτικά προσοδοφόρα προνόμια, κυριαρχουν κι οί νεαροί πατριώτες μεταμορφώνονται σέ κυνικούς γραφειοκράτες ένω συνεχίζουν, άλλοιμονο!, νά θεωρουν τούς έαυτούς τους πατριώτες και φιλελεύθερους. Άλλά είναι πολύ γνωστό τί σημαίνει νάσαι ένας φιλελεύθερος γραφειοκράτης. Είναι άσύγκριτα χειρότερος από ένα στενοκέφαλο, αντίδραστικό κρατικό υπάλληλο.

Έπιπλέον, οί άπαιτήσεις μιās όρισμένης θέσης καταλήγουν πάντα νά κυριαρχουν πάνω στα εύγενικά αισθήματα, τις προθέσεις και τούς καλούς σκοπούς. Έπιστρέφοντας πίσω, οί νεαροί σέρβοι πού εκπαιδεύτηκαν στόν έξωτερικό, αισθάνονται ιδιαίτερα ύποχρεωμένοι, έπειδή αυτή ή εκπαίδευση όφειλεται στην κυβέρνηση κι έγινε μ' έξοδά της, ώστε οί περισσότεροι άπ' αυτούς νά ζήσουν χρόνια στο έξωτερικό κι ακόμα, έξαιτίας τής άδυναμίας τους νά θρουν άλλην άπασχόληση, γίνονται κρατικοί υπάλληλοι και κατά συνέπεια, μέλη τής μοναδικής άριστοκρατίας τής χώρας, τής γραφειοκρατικής τάξης. Μόλις ένσωματωθούν σ' αυτή την τάξη γίνονται άθελά τους έχθροι του λαου.

Θά ήθελαν κι αυτό είναι σχεδόν δέβαιο, ειδικά στην άρχή, ν' απελευθερώσουν το λαό τους ή τουλάχιστον νά βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής του, άλλα είναι τώρα άναγκασμένοι νά τόν καταπιέζουν και νά τόν ληστεύουν. Άρκει νά περάσουν 2 - 3 χρόνια σέ μιιά τέτοια θέση για νά προσαρμοστουν και τελικά νά τήν άποδεχτουν, έστω κιάν χρησιμοποιουν, κάποια δικαιολογία, κάποιο φιλελεύθερο ή βασισμένο στο δημοκρατικό δογματισμό ψέμα. Η έποχή μας είναι γεμάτη από ψέματα αυτού του είδους. Όταν συμφιλιωθούν με την άμελικτη άνάγκη ή όταν δέν έχουν τή δύναμη νά παλέψου, γίνονται τότε κατεργάρηδες με πατέντα και κατεργάρηδες τόσο πιό επικίνδυνοι για το λαό, όσο πιό φιλελεύθερες και δημοκρατικές είναι οί δημόσιες έκδηλώσεις τους.

Έπειτα οί πιό άσυνειδητοι κι οί πιό πανούργοι άνάμεσά τους, εκείνοι πού πετυχαίνουν ν' άποκτήσουν μιιά κάποια έπιρροή στη μικροσκοπική κυβέρνηση αυτού του μικροσκοπικού κράτους, άρχίζουν νά στρέφονται δεξιά κι άριστερά: στο έσωτερικό τής χώρας, πρós τόν πρίγκηπα πού βασιλεύει ή σ' όποιοδήποτε άλλο πού διεκδικεί το θρόνο (ή έπιχείρηση έκθρόνισης ενός πρίγκηπα κι αντίκατάστασής του με κάποιον άλλο όνομάζεται στο σέρβικο πριγκιπάτο «επανάσταση») ή, και συνήθως ταυτόχρονα, πρós τις κυβερνήσεις των μεγάλων προστάτιδων δυνάμεων, τής Ρωσίας, τής Αύστρίας, τής Τουρκίας και σήμερα τής Γερμανίας, πού στην Άνατολή, όπως κι όπουδήποτε άλλο, κατέλαβε τή θέση τής Γαλλίας, ή ακόμα συχνότερα σ' όλες μαζί.

Ἔτσι, εὐκολα μπορεί νά φανταστεῖ κανεὶς πόσο ἀνετη κι ἐλεύθερη εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ σ' αὐτὸ τὸ Κράτος, ἐνῶ δὲν πρέπει νά ξεχνᾶμε ποτὲ ὅτι τὸ σέρβικο πριγκηπάτο εἶναι ἓνα συνταγματικὸ Κράτος ὅπου ὅλοι οἱ νόμοι ψηφίζονται ἀπ' τὴ σ κ ο υ π σ τ ῖ ν α⁴², πού ἔχει ἐκλεγεί ἀπ' τὸ λαό.

Μερικοὶ σέρβοι παρηγοριοῦνται μὲ τὴν ἰδέα ὅτι αὐτὴ ἡ κατάστασις, στὸ βῆθος προσωρινή, εἶναι σήμερα ἓνα ἀναπόφευκτο κακό, πού θά πρέπει ὁμως σίγουρα νά ἐξαφανιστεῖ μόλις τὸ μικρὸ πριγκηπάτο, ἐπεκτείνοντας τὰ σύνορά του κι ἀγκαλιάζοντας ὅλα τὰ σέρβικα ἐδάφη (μερικοὶ, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, μιλάνε γιὰ ὅλα τὰ γιουγκοσλάβικα ἐδάφη) θ' ἀνασυστήσῃ σ' ὅλο του τὸ μεγαλεῖο τοῦ βασιλείου τοῦ Ντουσιάν⁴³. Τότε, δεδαιώγουν, θά ἔρθῃ γιὰ τὸ λαὸ ἡ μέρα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πιδ μεγάλης εὐημερίας.

Ἔτσι ἀκριβῶς, ὑπάρχουν σέρβοι πού πιστεύουν ἀκόμα μ' ἀφέλεια σὲ τέτοια πράγματα!

Ναί! Φαντάζονται πῶς ὅταν αὐτὸ τὸ Κράτος μεγαλώσῃ, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηκόων του θά διπλασιαστεῖ, θά τριπλασιαστεῖ, θά δεκαπλασιαστεῖ, θά γίνῃ πιδ λαϊκὸ κι ὅλοι οἱ ὄροι ὑπαρξῆς του, οἱ κυβερνητικὲς του πράξεις θά στρέφονται λιγότερο ἐνάντια σὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ καὶ σ' ὅλα τὰ λαϊκὰ ἐνστικτα.

Ἄλλὰ σὲ τί βασίζονται αὐτὲς τὲς ἐλπίδες ἢ ὑποθέσεις; Στὴ θεωρία; Ἄλλ' ἀπὸ θεωρητικὴ ἀποψη συνάγεται τὸ ἀντίθετο, ὅτι ὅσο πιδ μεγάλο εἶναι τὸ Κράτος, τόσο πιδ περίπλοκη γίνεται ἡ ὀργάνωσή του καί, συνακόλουθα, τόσο πιδ ξένο εἶναι πρὸς τὸ λαό.

Ὅσο περισσότερο τὰ συμφέροντά του γίνονται ἀντίθετα μὲ τὰ συμφέροντα τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τόσο πιδ ἀφόρητος γίνεται ὁ Κρατικὸς ζυγὸς καὶ τόσο πιδ ἀδύνατος ὁ ἔλεγχος τοῦ λαοῦ πᾶνω στὸ Κράτος κι ἡ κρατικὴ διοίκηση ἀπομακρύνεται ἀκόμα περισσότερο ἀπ' τὴ λαϊκὴ αὐτοδιεύθυνση.

Ἡ μήπως βασίζονται τὲς ἐλπίδες τους στὴν πρακτικὴ ἐμπειρία τῶν ἄλλων χωρῶν; Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ νά κοιτάξουμε τὴ Ρωσία, τὴν Αὐστρία, τὴν αὐξημένη ἐδαφικὰ Πρωσσία, τὴν Ἀγγλία, τὴ Γαλλία, τὴν ἴδια τὴν Ἰταλία, ἀκόμα καὶ τὲς ΕΠΑ, ὅπου ὅλες οἱ ὑποθέσεις διευθύνονται ἀπὸ μιὰ τάξη οὐσιαστικὰ ἀστική, πού συγκροτήθηκε ἀπὸ πολιτικούς ἢ ἀπὸ ἐπιχειρηματίες πολιτικούς, ἐνῶ οἱ μάζες τῶν χειρώνακτων ἐργαζομένων καταπιέζονται καὶ τρομοκρατοῦνται, σχεδὸν ὅπως καὶ σὰ μοναρχικὰ Κράτη.

Βέβαια, θά βρεθεῖ κάποιος σέρβος μὲ μεγάλη κουλτούρα γιὰ νά παρατηρήσῃ ὅτι ἐδῶ δὲν πρόκειται πραγματικὰ γιὰ τὲς λαϊκὲς μάζες, ἀφοῦ αὐτὲς ἔχουν καὶ θά ἔχουν ἀναλάβῃ τὸ καθήκον, διαμέσου τῆς ὕληξης καὶ σκληρῆς δουλειᾶς τους, νά τρέφουν, νά ντύνουν καὶ νά συντηροῦν τὸν ἀνθὸ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους, πού ἐκπροσωπεῖ ἀληθινὰ τὴ χώρα καὶ πού γι' αὐτὸ εἶναι μόνον ἓνα πρόβλημα καλλιεργημένων τάξεων, περισσότερο ἢ λιγότερο προνομιούχων.

Πρόκειται ακριβώς γι' αυτό: ότι οι λεγόμενες μορφωμένες τάξεις, οι εύγενείς κι η αστική τάξη, που κάποτε ανθίζαν πραγματικά και κινητοποιούνταν επικεφαλής του ζωντανού και προοδευτικού πολιτισμού σ' όλη την Ευρώπη, σήμερα έχουν αποκτηνωθεί κι έγιναν χυδαίες απ' το πάχος και την ξάπλα στις μαλακές πολυθρόνες. Κι αν αντιπροσωπεύουν ακόμα κάτι, αυτό είναι πραγματικά η πιο μισητή και καταραμένη ιδιότητα της ανθρώπινης φύσης. Πρέπει να σημειώσουμε ότι αυτές οι τάξεις, πέ μια χώρα που διέθετε τόσο μεγάλη κουλτούρα όπως είναι η Γαλλία, υπήρξαν ως τώρα ανίκανες να υπερασπιστούν την ανεξαρτησία τους έναντι των γερμανών. Έχουμε δει και βλέπουμε ως τώρα ότι, και σ' αυτή ακόμα τη Γερμανία, εκείνες οι τάξεις είναι καλές μόνο για να παράγουν δουλικούς λακέδες.

Τέλος, παρατηρούμε ότι στη τούρκικη Σερβία, αυτές οι τάξεις δεν έχουν εμφανιστεί ακόμα. Υπάρχει μόνο η γραφειοκρατική τάξη. Έτσι, το σέρβικο Κράτος θα καταπιέζει το σέρβικο λαό μόνο και μόνο για να χοντραίνουν οι υπάλληλοί του.

Άλλοι, ακόμα, μισούν μ' όλη τους την ψυχή τη σημερινή οργάνωση του σέρβικου πριγκηπάτου, την ανέχονται όμως σαν ένα μέσο, σαν ένα αναγκαίο όργανο χειραφέτησης των σλάβων που θρίσκονται ακόμα κάτω απ' τον τούρκικο κι αυστριακό ζυγό. Όταν έρθει η κατάλληλη στιγμή, λένε, το πριγκηπάτο θα μπορέσει ν' αποτελέσει τη βάση και την αφετηρία μιας γενικής εξέγερσης των σλάβων.

Πρόκειται κι εδώ για μιὰ απ' αυτές τις δλέθριες αταπάτες που πρέπει κάποτε να εξαφανιστούν ολότελα για το ίδιο το συμφέρον των σλάβων.

Είναι: επηρεασμένοι απ' το παράδειγμα του βασιλείου του Πεδεμόντιου που, όπως μας δεβαιώνουν, είχε απελευθερώσει κι ένώσει όλη την Ιταλία. Η Ιταλία όμως απελευθερώθηκε μόνη της, αφού είχε ύποστη αναρίθμητες ήρωϊκές θυσίες για μισό αιώνα συνέχεια. Την πολιτική της ανεξαρτησία τη χρωστάει, πρώτα απ' όλα, στα 40 χρόνια αδιάκοπων κι ακαταμάχητων προσπαθειών του μεγάλου της πολίτη Γκιουζέππε Μαντσίνι, που ήξερε ν' αναστήσει, αν μπορούμε να το πούμε έτσι κι ύστερα να εκπαιδεύσει την Ιταλική νεολαία στην επικίνδυνη, αλλά ένδοξη υπόθεση της παράνομης πατριωτικής δράσης. Ναι, χάρη στα πρώτα 20 χρόνια δουλειάς του Μαντσίνι είναι που στα 1848, όταν ο εξεγερμένος λαός προσκάλεσε ξανά όλο τον ευρωπαϊκό κόσμο στη γιορτή της επανάστασης, θα βρεθούν σε κάθε πόλη της Ιταλίας, απ' το Νότο ως το Βορρά, φάλαγγες δόλοκληρες από τολμηρούς νέους που θα ύψωσαν τη σημαία της επανάστασης. Τους ακολούθησε όλη η Ιταλική αστική τάξη. Και στο βασίλειο της Λομβαρδίας — Βενετίας, που θρίσκóταν τότε κάτω απ' την αυστριακή κυριαρχία, ξεσηκώθηκε όλος ο λαός. Κι ο τελευταίος, μόνος του, χωρίς καμιά στρατιωτική βοήθεια, καταδίωξε τ' αυστριακά συντάγματα απ' το Μιλάνο ως τη Βενετία.

Τί έκανε τότε τὸ βασιλικὸ Πεδεμοντιο; Τί έκανε ὁ βασιλιάς Κάρολος Ἀλβέρτος, πατέρας τοῦ Βίκτωρα Ἐμμανουήλ, ἐκεῖνος ὁ ἴδιος πού δταν ἦταν κληρονομικὸς πρίγκηπας (1821) παράδωσε στοὺς αὐστριακοὺς καὶ Πεδεμοντέζους δῆμιους τοὺς συντρόφους του, πού εἶχαν ὑφάνει τὴ συνωμοσία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἰταλίας. Ἡ πρώτη κίνηση τοῦ Πεδεμοντέζου βασιλιά ἦταν νὰ παραλύσει τὴν ἐπανάσταση σ' ὅλη τὴν Ἰταλία διαμέσου ὑποσχέσεων, μηχανορραφιῶν καὶ συνωμοσιῶν. Ἦθελε πολὺ νὰ βάλει χέρι σ' ὅλη τὴν Ἰταλία, ἀλλὰ μισοῦσε τὴν ἐπανάσταση στὸν ἴδιο βαθμὸ, τουλάχιστον, πού τὴ φοβόταν. Παράλυσε κυριολεκτικὰ τὴν ἐπανάσταση, τὴ δύναμη καὶ τὴν ὀρμὴ τοῦ λαοῦ κι ὕστερα ἀπ' αὐτό, δὲν ὕπηρξε πολὺ δύσκολο γιὰ τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα νὰ ἐπιβληθοῦν.

Ἵ γιὸς του, Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ὀνομάστηκε ἐλευθερωτὴς τῆς ἰταλικῆς γῆς καὶ συντελεστὴς τῆς ἐνότητάς της. Πρόκειται γιὰ μιὰ αἰσχρὴ συκοφαντία. Ἐν μπορεὶ κάποιος νὰ ὀνομαστῆ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἰταλίας αὐτὸς εἶναι ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, αὐτοκράτορας τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ ἡ Ἰταλία ἀπελευθερώθηκε μόνη της καί, αὐτὸ πού μετράει περισσότερο, ἐνοποιήθηκε μόνη της, σὲ ἀγνοία τοῦ Βίκτωρα Ἐμμανουήλ κι ἐνάντια στὴ θέληση τοῦ Ναπολέοντα III.

Ὅταν στὰ 1860, ὁ Γαριβάλδης ἐπιχείρησε τὴν περίφημη ἐκστρατεία του στὴ Σικελία καὶ τὴν ἴδια ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ τῆς ἀναχώρησής του ἀπ' τὴ Γένοβα, ὁ κόμης Καβούρ, ὑπουργὸς τοῦ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, εἰδοποίησε τὴν κυβέρνησι τῆς Νάπολης γιὰ τὸν κίνδυνο πού τὴν ἀπειλοῦσε. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Σικελίας κι ὄλου τοῦ Ναπολιτάνικου βασιλείου ἀπ' τὸ Γαριβάλδη, ὁ Βίκτωρας Ἐμμανουήλ ἀποδέχτηκε φυσικῶτα καὶ τίς δυὸ περιφέρειες πού τοῦ πρόσφερε, χωρὶς πολλὲς εὐχαριστίες.

Καὶ τί έκανε μέσα σὲ 30 χρόνια ἡ διοίκησή του γι' αὐτὴ τὴν ἄτυχη Ἰταλία; Τὴν κατὰστρεψε, ἀπλῶς τὴν ἐγδύσε καὶ τώρα, πού εἶναι μισητὸς σὲ ὄλους, ὁ δεσποτισμὸς του ὀδήγησε τὸν κόσμον ὡς τὸ σημεῖο νὰ θυμᾶται μ' εὐγνωμοσύνη τοὺς ἐστεμμένους Βουρβώνους.

Ἐτσι ἐλευθερώνουν οἱ βασιλιάδες καὶ τὰ Κράτη τοὺς ὑπηκόους τους; ἐκεῖνοι πού θὰ εἶχαν τὸ μεγαλύτερον συμφέρον νὰ μελετήσουν προσεχτικὰ τὴ σύγχρονη ἱστορία τῆς Ἰταλίας εἶναι οἱ σέρβοι.

Ἐνα ἀπ' τὰ συστήματα πού χρησιμοποιεῖ ἡ σέρβικη κυβέρνησι γιὰ νὰ καταπραῖνει τὸν πατριωτικὸ πυρετὸ τῆς νεολαίας της εἶναι τὸ νὰ δίνει περιοδικὰ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ κηρύξει τὸν πόλεμον στὴν Τουρκία τὴν ἐπόμενη ἀνοιξη ἢ, μερικὲς φορές, τὸ φθινόπωρον, δταν θὰ ἔχουν τελειώσει οἱ δουλειὲς στὰ χωράφια. Κι ἡ εὐκολόπιστη νεολαία κινήτοποιεῖται καὶ κάθε καλοκαίρι προετοιμάζεται, δταν, ναί, κάποιος ἀπρόβλεπτο ἐμπόδιο, κάποια διπλωματικὴ νότα ἀπὸ μέρους κάποιου ἀπ' τίς προσατίτιδες δυνάμεις, πετυχαίνει πάντα ν' ἀνατρέψει τὰ σχέδια κήρυξης τοῦ πολέμου, πού γι' αὐτὸ ἀναβάλλεται γιὰ 6 μῆνες ἢ ἕνα χρόνον, ἔτσι ὥστε ὅλη ἡ ζωὴ τῶν σλάβων πατριωτῶν νὰ καταναλώνεται σὲ ἀχρηστες

κι έκνευριστικές άναμονές, πού είναι προορισμένες νά μήν τελειώσουν ποτέ.

Τò σέρβικο πριγκηπάτο όχι μόνο δέν είναι σέ θέση νά έλευθερώσει τις σλάβικες φυλές, άλλ' άντίθετα, έξαιτίας τών μηχανορραφιών και τών σκευωριών του, είναι περισσότερο από βέβαιο ότι τις διαιρεί και τις έξασθενίζει. Οι βούλγαροι π.χ. είναι διατεθειμένοι ν' άναγνωρίσουν τούς σέρβους σάν άδελφούς, μά δέ θέλουν ν' άκούνε νά γίνεται λόγος για τò σέρβικο βασίλειο τού Ντουσιάν' τò ίδιο συμβαίνει και μέ τούς κροάτες, τούς μαυροβούνιους και τούς σέρβους τής Βοσνίας.

Για όλες αυτές τις χώρες ύπάρχει μόνο μιá διεξοδος, ένας δρόμος για νά πετύχουν τήν ένότητά τους: ή Κοινωνική Έπανάσταση. Και σέ καμιá περίπτωση ένας πόλεμος μεταξύ κρατών πού θά όδηγούσε μόνο στην ύποδούλωση όλων αυτών τών χωρών στη Ρωσία ή στην Αύστρια ή, τουλάχιστον άρχικά, σò μοίρασιά τους ανάμεσα σ' αυτές τις δυό δυνάμεις.

Μέ τή βοήθεια τού ούρανοϋ, ή τσέχικη Βοημία δέν κατάφερε άκόμα ν' άνασυστήσει τò βασίλειο και τήν κορώνα τού Βένεσλαβ⁴⁴, πού ήπολάμβανε παλιά τόσο μεγάλη αίγλη και δόξα. Η αύστριακή κεντρι-ιή κυβέρνηση μεταχειρίζεται τή Βοημία σάν μιá άπλή έπαρχία πού δέν έχει ούτε τά προνόμια τής Γαλικίας και πάνω άπ' όλα, ύπάρχουν στη Βοημία τόσα πολιτικά κόμματα όσα και σ' όποιοδήποτε άλλο σλάβικο Κράτος. Ναι, έτσι εισχώρησε στην πολιτιστική διαμόρφωση τής τσέχικης νεολαίας εκείνο τò ελαθερό γερμανικό πνεύμα πολιτικαντισμοϋ. Έ-ται αυτή διατρέχει τόν κίνδυνο νά χάσει τελικά κάθε ίκανότητα κατανόησης τού ίδιους της τού λαοϋ.

Ό τσέχικος άγροτικός πληθυσμός άντιπροσωπεύει έναν άπ' τούς καλύτερους τύπους σλάβων. Στις φλέβες του τρέχει τò αίμα τών οπαδών τού Ούς, τò καυτό αίμα τών τ α μ π ο ρ ί ν ι⁴⁵. Σ' αυτό τόν πληθυσμό παραμένει πάντοτε ζωντανή ή θύμηση τού Ζ ι ζ κ α⁴⁶. Μάς φαίνεται, μέ βάση τήν έμπειρία και τις μνήμες μας άπ' τò 1848, ότι μιá άπ' τις ιδιότητες πού ζηλεύουν πολλά μέλη τής τσέχικης φοιτητικής νεολαίας είναι ή στάση φίλιας κι ειλικρινούς άδελφосύνης άπέναντι σò λαό. Τò τσέχικο προλεταριάτο τής πόλης δέν είναι κατώτερο άπ' τούς άγρότες, ούτε άπ' τήν άποψη τής ενεργητικότητας, ούτε άπ' τήν άποψη τής φλογερής αυταπάρησης. Και τò έδειξε αυτό σò 1848.

Έργάτες κι άγρότες άγαποϋν τή φοιτητική νεολαία και τής έχουν εμπιστοσύνη. Άλλά οι νεαροί τσέχοι πατριώτες δέν πρέπει νά όπολογιζούν πολϋ σ' αυτή τήν εμπιστοσύνη. Άν οι φοιτητές δέν κατορθώσουν ν' ανακαλύψουν μέσα τους ένα πλατύ κι άποτελεσματικό αίσθημα δικαιοσύνης, ισότητας κι έλευθερίας και μιá πραγματική άγάπη για τò λαό, πού είναι άναγκαία για νά προχωρήσουν μαζί του, αυτή ή εμπιστοσύνη θ' άδυνατίσει σίγουρα και θά καταλήξει νά σβύσει όλότελα. Ό τσέχικος λαός —και μέ τ' όνομα λαός έννοοϋμε, πόντα, ουσιαστικά τò προλεταριάτο κι έπομένως, έδω, τò προλεταριάτο τής Βοημίας— επιθυμεί σάν κάτι φυ-

σικό κι άκαταμάχητο ότι και τó προλεταριάτο όλων τών άλλων χωρών τήν οικονομική χειραφέτηση, τήν Κοινωνική Έπανάσταση.

Θάταν ένας λαός άδικημένος άπ' τή φύση ή άποκτηνωμένος άπ' τήν Ιστορία ή, γιά νά μιλήσουμε, πιδ καθαρά, θάταν έξαιρετικά άνόητος κι άπαθής, άν μπορούσε νά παραμείνει άπόσβλητος άπ' αύτή τή βαθιά έπιθυμία πού άντιπροσωπεύει τó μόνο ούσιαστικό και παγκόσμιο αίτημα τού καιρού μας. Ή τσέχικη νεολαία δέ θά έκανε κάτι τέτοιο στοδ λαό κι άκόμα κι άν τó ήθελε, αύτός δέν θά τó έξίξε. Έχουμε κι άπ' άλλου τήν άναμφισβήτητη άπόδειξη τού ζωηρότατου ένδιαφέροντος πού τρέφει γιά τó κοινωνικό ζήτημα τó δυτικοσλάβικο προλεταριάτο. Σ' όλες τίς άυστριακές πόλεις όπου ó σλάβικος πληθυσμός είναι άναμιγμένος μέ τó γερμανικό, οι σλάβοι έργάτες παίζουν ενεργητικό ρόλο σ' όλες τίς γενικότερες προλεταριακές εκδηλώσεις. Άλλά σ' αυτές τίς πόλεις δέν ύπάρχουν, συνήθως, άλλες εργατικές οργανώσεις εκτός άπό κείνες πού έχουν υιοθετήσει τó πρόγραμμα τής γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας γιά χάρη τής οποίας, ούσιαστικά, οι σλάβοι έργάτες, παρασυρμένοι άπ' τó σοσιαλεπαναστατικό τους ένστικτο, προσχωρούν σ' ένα κόμμα πού ó φανερός τελικός του σκοπός, πού έχει εκφραστεί μέ ειλικρίνεια, είναι ή οίκοδόμηση τού παγγερμανικού Κράτους, δηλαδή, μιάς άπέραντης γερμανικής φυλαχής.

Αυτό τó φαινόμενο είναι πολύ θλιβερό, αλλά και πολύ φυσικό. Γιά τούς σλάβους εργαζόμενους άνοίγονται δυό δρόμοι: ή, σπρωγμένοι άπ' τó παράδειγμα τών γερμανών εργαζόμενων πού ή κοινωνική κατάσταση, ή κοινή μοίρα, ή πείνα, ή άθλιότητα και οι κάθε λογής καταπιέσεις τούς έχουν κάνει άδέλφια τους, θά προσχωρήσουν σ' εκείνο τó κόμμα πού ύπόσχεται τή δημιουργία, είναι άλήθεια, ένός Κράτους γερμανικού, αλλά και ρητά λαϊκού, μ' όλα τά δυνατά πλεονεκτήματα σέ βάρος τών καπιταλιστών και τών ιδιοκτητών και σέ όφελος τού προλεταριάτου, ή, έχοντας πειστεί άπ' τήν πατριωτική προπαγάνδα τών λαμπρών κι άξιοσέβαστων ήγετών τους κι άπ' τήν νεολαία τους, πού είναι μέν δρμητική, αλλά σπάνια σκέφτεται άκόμα, θά προσχωρήσουν σ' εκείνο τó κόμμα πού, στις γραμμές του και στην ήγεσία του, θά συναντήσουν εκείνους πού άποτελούν καθημερινά τούς έχμεταλλευτές και καταπιεστές τους, δηλαδή, τούς άστούς, διομήχανους, έμπορους, άισχροκερείς χρηματιστές, Ιησουίτες παπάδες, φεουδάρχες μέ άπέραντα τσιφλίκια, πού τά κληρονόμησαν ή τ' άπόκτησαν. Αυτό τó κόμμα, πού στοδ βάθος έχει μεγαλύτερη συνοχή άπ' τó προηγούμενο, τούς ύπόσχεται μιάν έντική φυλακή. Δηλαδή, ένα σλάβικο Κράτος, τήν άνασύσταση, σ' όλο του τó άρχαίο μεγαλείο, τού βασιλείου τού Βένεσολαβ, λές και κείνο τó μεγαλείο θά μπορούσε νά κάνει λιγότερο σκληρή τή μοίρα τών τσέχων εργαζόμενων.

Άν οι τσέχοι εργαζόμενοι δέ θά έχουν, πραγματικά, καμιάν άλλη διέξοδο εκτός άπ' αυτούς τούς δυό δρόμους, έμεις θά τούς συμβουλευάμε νά διαλέξουν τόν πρώτο έδω, τουλάχιστον, άν και σφάλλοντας, θά μοιραστούν τήν κοινή τύχη τών άδελφών τους στη δουλειά, στις πεποιθήσεις

και στη ζωή και δέν έχει καμιά σημασία αν αυτοί είναι ή δέν είναι γερμανοί. Διαλέγοντας τó δεύτερο δρόμο είναι, αντίθετα, υποχρεωμένοι να θεωρούν σαν αδελφούς τούς άμεσους δήμιούς τους, αυτούς που ρουφάνε τó αίμα τους και θ' αναγκαστούν να φορτωθούν τις πιό βαρειές άλυσίδες σ' όνομα τής γενικής χειραφέτησης τών σλάβων. Έδω τούς εξαπατούν, εκεί τούς πουλάνε.

Άλλά υπάρχει κι ένας τρίτος δρόμος άμεσης σωτηρίας: ή συνδικαλιστική όργάνωση τών άγροτικών και εργατικών ενώσεων με βάση τó πρόγραμμα τής Διεθνούς. Έννοείται ότι δέν πρόκειται για κείνο τó πρόγραμμα που προπαγανδίζεται σ' όνομα τής Διεθνούς άπ' τó σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τής Γερμανίας, τó σχεδόν άποκλειστικά πατριωτικό και πολιτικό, αλλά για κείνο που έχει γίνει σήμερα άποδεκτό άπ' όλες τις ελεύθερες όμοσπονδίες τής Διεθνούς Ένωσης Έργαζομένων, δηλαδή, τών Ιταλών, Ισπανών, γάλλων, βέλγων, άγγλων, τών εργατών τής Γιούρα και ενός μέρους τών άμερικάνων εργατών. Δηλαδή, εκείνο τó πρόγραμμα που άπορρίπτουν μόνο οι γερμανοί*.

Έχουμε τήν πεποίθηση ότι αυτή είναι ή μοναδική διέξοδος για τούς τσέχους όπως και για όλους τούς άλλους σλάβικούς λαούς, που ζητάνε ν' άπελευθερωθούν άπό κάθε ζυγό, είτε πρόκειται για γερμανικό, είτε όχι. Έξω άπ' αυτό τó δρόμο δέν υπάρχει τίποτ' άλλο άπό λάθος. Για τούς υπεύθυνους και τούς ήγέτες τού κόμματος, τούς άτιμους και φιλόδοξους, υπάρχουν τιμές και συγκεκριμένα κέρδη. Για τις εργαζόμενες μάζες υπάρχει μόνο ή σκλαβιά.

Τό πρόβλημα σήμερα μπαίνει πολύ καθαρά μπροστά στους νεαρούς τσέχους διανοούμενους και σ' όλη τή σλάβικη νεολαία γενικά: μήπως αυτή θέλει να εκμεταλλευτεί τó λαό άπ' τόν όποιο προέρχεται, να πλουτίσει άπ' τή δουλειά του και να ίκανοποιήσει σε βάρος του τις ταπεινές της φιλοδοξίες; Τότε θά ταχθεί με τó μέρος τών παλιών σλαδόφιλων κομμάτων, με τούς Παλάσι, τούς Ρίεγκερ, τούς Μπράουνερ⁴⁷ και οία. Προσθέτουμε, όμως, άμέσως ότι, ανάμεσα στους νέους που άκολουθούσαν αυτούς τούς ήγέτες, υπάρχουν πολλοί, τυφλωμένοι και ξεγελασμένοι, που άληθινά δέ θέλουν τίποτα για τόν έαυτό τους, αλλά που σαν άνθρωποι επιδέξιοι, θέλουν να βοηθήσουν τó λαό. Ένα λειτουργήμα που σε κάθε περίπτωση πολύ λίγο προκαλεί τó φθόνο.

Αντίθετα, εκείνοι που επιθυμούν άληθινά κι ειλικρινά τήν πλήρη χειραφέτηση τών λαϊκών μαζών, θ' άκολουθήσουν μαζί μας τó δρόμο τής Κοινωνικής Έπανάστασης, άφού δέν υπάρχουν άλλοι δρόμοι που να οδηγούν στην κατάκτηση τής λαϊκής ελευθερίας.

Όμως, σ' όλες τις σλάβικες χώρες τής Δύσης, κυριαρχεί μέχρι σήμερα ή παλιά πολιτική, ή πιό σκληρή ιδέα τού Κράτους: παρουσιάζε-

* Στη Ζυρίχη δημιουργήθηκε ένα τμήμα που προσχώρησε στην όμοσπονδία τής Γιούρα.

ται απλά μιὰ γερμανική κωμωδία μεταφρασμένη τσέχικα. Κι όχι μιὰ μόνο, ἀλλὰ δυο κωμωδίες: μιὰ τσέχικη και μιὰ ἄλλη πολωνική. Ποιός, δὲ γνωρίζει τὴν ἀξιοθρήνητη ἱστορία τῶν ἐναλλασσομένων συμμαχιῶν και ρήξεων ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς τῆς Βοημίας και τῆς Γαλικίας και κείνη τὴ σειρά ἀπὸ κωμικά θεάματα ποὺ προσφέρονται ἀπὸ τσέχους και γαλικιανοὺς βουλευτές, μαζί ἢ ξεχωριστά, στὸ αὐστριακὸ Ράιχ-στανγκ; Ὅλο αὐτὸ ἦταν ἀπ' τὴν ἀρχὴ και παραμένει ἀκόμα μιὰ Ἰη-σουτιτικο - φεουδαρχική σκευωρία. Καί μ' αὐτὰ τὰ ἐλεεινά, μπορούμε νὰ ποῦμε ἀνετα, τὰ ταπεινά μέσα, ἐλπίζουν αὐτοὶ οἱ κύριοι, ν' ἀπελευθερώσουν τοὺς συμπαριώτες τους! Ἐξοχοὶ ἄνθρωποι τοῦ Κράτους ποὺ δταν ὁ ἄμεσος γείτονάς τους, ὁ πρίγκηπας Βίσημαρκ, νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ διασχεδάσει, τὸ κάνει κοιτάζοντάς τους!

Ὅμως, ἡ τριανδρία τῶν τσέχων κρατιστῶν, Παλάσκι, Ρίεγκερ και Μπράουνερ, ὕστερα ἀπ' τὴν περίφημη ἤττα στὴ Βιέννη, ποὺ ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀπ' τίς τόσες προδοσίες τῶν συμμάχων τῆς τῆς Γαλικίας, ἀποφάσισε νὰ κάνει μιὰ τολμηρὴ ἐπίδειξη. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς σλάβικης ἐθνογραφικῆς ἔκθεσης, ποὺ ὀργανώθηκε εἰδικὰ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ στὴ Μόσχα στὰ 1867, θὰ πᾶνε κι οἱ τρεῖς προσωπικά, μὲ συνοδεία σλάβων ἀπ' τὴ δύση και τὸ νότο, γιὰ νὰ ἐπευφημίσουν τὸ λευκὸ τσάρ⁴⁸, τὸ δῆμιο τοῦ σλαβο - πολωνικοῦ λαοῦ. Ἐγίναν δεκτοὶ στὴ Βαρσοβία ἀπὸ ρώσους στρατηγούς, ἀπὸ ρώσους ὑπάλληλους κι ἀπὸ ρωσίδες κυρίες. Κι ἐκεῖ, στὴν πολωνικὴ πρωτεύουσα, μέσα στὴ νεκρικὴ σιγὴ τοῦ πολωνικοῦ πληθυσμοῦ, αὐτοὶ οἱ σλάβοι ὑπερασπιστὲς τῆς ἐλευθερίας θὰ φιλήσουν και θ' ἀγκαλιάσουν αὐτοὺς τοὺς ρώσους ἀδελφοκτόνους, θ' ἀνταλλάξουν προδόσεις μαζί τους και θὰ ἐξυμνήσουν τὴ σλάβικη ἀδελφοσύνη!

Οἱ λόγοι, ποὺ στὴ συνέχεια θὰ ἐκφωνήσουν στὴ Μόσχα και στὴν Πετρούπολη, εἶναι γνωστοὶ σὲ ὄλους. Κοντολογῆς, ποτὲ δὲν ἐκφράστηκε μιὰ τόσο ἐπνεϊδιστὴ λατρεία μιᾶς ἄγριας κι ἀνελέητης ἐξουσίας και μιὰ τόσο ἐγκληματικὴ προδοσία τῆς σλάβικης ἀδελφότητας, τῆς ἀλήθειας, τῆς ἐλευθερίας, ὅπως ἐκεῖνες ποὺ ἐκδηλώσανε αὐτοὶ οἱ σπουδαῖοι φιλελεύθεροι, δημοκράτες και φίλοι τοῦ λαοῦ. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ ἐκεῖνοι οἱ κύριοι θὰ ξαναγυρίσουν ἡσυχα στὸ συνέδριό τους τῆς Πράγας και δὲ θὰ θρεθεῖ κανεὶς νὰ τοὺς πει δι εἶχαν διαπράξει όχι μόνο μιὰν ἀτιμία, ἀλλὰ και μιὰν ἠλιθιότητα. Ναί, μιὰ ἠλιθιότητα ἐντελῶς ἄχρηστη, γιὰτὶ αὐτὴ ἡ ἐπίσκεψη δὲν ἐξυπηρέτησε και δὲ διευκόλυνε τὴν ὑπόθεσή τους στὴ Βιέννη. Τώρα τὰ πράγματα εἶναι πιδὲ ξεκάθαρα. Δὲν ἀποκατέστησαν στὴ θέση του τὸ βασίλειο τοῦ Βένεσολαβ, μὲ τὴν παλιά του ἀνεξαρτησία και καταλήξανε σ' αὐτὸ, δηλαδὴ, στὸ νὰ τοὺς ἀφαιρέσει ἡ πρόσφατη μεταρρύθμιση τοῦ Κοινοβουλίου τὴν τελευταία πολιτικὴ ἐξέδρα πᾶνω στὴν ὁποία μπορούσαν νὰ κινήθουν ὡς πολιτικοί.

Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις, μετὰ τίς ἀτυχίες τῆς στὴν Ἰταλία, ἀναγκασμένη νὰ παραχωρήσει μιὰ κάποια ἐλευθερία, μέσα σὲ ὀρισμένα βέβαια ὄρια, στὸ βασίλειο τῆς Οὐγγαρίας, ἦταν γιὰ μεγάλο χρονικὸ διά-

στημα άπασχολημένη με τή διοργάνωση του πέρα άπ' τον Λέιτα Κράτους της. Τά δικά της ένοτικτα κι οι άπαιτήσεις των φιλελεύθερων και δημοκρατικών γερμανών, τήν έσπρωχαν προς τήν κατεύθυνση του συγκεντρωτισμού. Άλλά οι σλάβοι και πάνω άπ' όλους, ή Βοημία κι ή Γαλικία, στηριγμένοι στο φεουδαρχικό - κληρικό κόμμα, θ' άπαιτήσουν μεγαλόφωνα ένα όμοσπονδιακό σύστημα. Η κυβέρνηση δίσταζε ως τότε τή χρονιά. Τελικά άποφάσισε, τώρα, ανάμεσα στην άπελπισία των σλάβων και τήν όχι μικρότερη χαρά των φιλελεύθερων και δημοκρατικών γερμανών, ν' άνασυστήσει σ' όλα τά έδάφη που συγκροτούν τό πέρα άπ' τό Λέιτα Κράτος, τό παλιό γερμανικό γραφειοκρατικό καθεστώς.

Πρέπει όμως νά σημειώσουμε ότι ή αυστριακή αυτοκρατορία δέν έγινε πιδ ίσχυρη εξαιτίας αυτού. Όλοι οι γερμανοί κι οι έβραιοί της αυτοκρατορίας θά πηγαίνουν άπό δω και πέρα νά έμπνευστούν στο Βερολίνο. Ταυτόχρονα, ένα μέρος των σλάβων στρέφεται προς τή Ρωσία κι άλλοι, όδηγημένοι άπό ένα πιδ σίγουρο ένοτικτο, άναζητούν τή σωτηρία τους στο σχηματισμό μιās λαϊκής όμοσπονδίας. Κανένας πιδ δέν περιμένει τίποτα άπ' τή Βιέννη. Μήπως δέν είναι ξεκάθαρο ότι ή αυστριακή αυτοκρατορία έχει φάει γενικά τά φωμιά της κι ότι διατηρείται άκόμα φαινομενικά στη ζωή εξαιτίας της σκόπιμης ύπομονής της Ρωσίας και της Πρωσίας, που καιροσκοπούν και δέ θέλουν άκόμα νά τή διαμελίσουν γιατί ή κάθε μία τους έλπίζει νά πάρει τή μερίδα του λέοντος στην πρώτη κατάλληλη εύκαιρία;

Αυτό έχει σά συνέπεια τό ότι ή Αυστρία δέν είναι σέ θέση ν' αντιταχθεί στη νέα πρωσο - γερμανική αυτοκρατορία. Άς δούμε τώρα άν είναι ίκανή γι' αυτό ή Ρωσία.

Μήπως, φιλε άναγνώστη, δέν είναι άλήθεια ότι ή Ρωσία πραγματοποίησε άνήκουστες προόδους, άπό κάθε άποψη, άφούτου άνέβηκε στο θρόνο ό αυτοκράτορας Άλέξανδρος ΙΙ, που βασιλεύει τώρα μακάρια;

Άν πραγματικά θέλουμε νά σταθίσουμε τις προόδους που έγιναν στη Ρωσία αυτά τά τελευταία 20 χρόνια, θά ήταν άρκετό νά συγκρίνουμε τήν άπόσταση που τή χώριζε άπό τότε π.χ. στα 1836, άπ' τήν Εύρώπη με τήν άπόσταση που τή χωρίζει σήμερα: είναι μιá πρόοδος που φαίνεται έκπληκτική. Είναι άλήθεια ότι ή Ρωσία δέ βελτιώθηκε πολύ. Άλλά ή έπίσημη κι άνεπίσημη, γραφειοκρατική κι άστική Δ. Εύρώπη, χειροτέρεψε άρκετά σέ τρόπο που ή άπόσταση που τις χώριζε νά μειωθεί πάρα πολύ.

Ποιός γάλλος και ποιός γερμανός, λογουχάρη, θά τολμούσε νά μιλάει άκόμα γιά ρώσικη άγριότητα και βαρβαρότητα, ύστερα άπ' τά τρομερά εκλήματα που διέπραξαν οι γερμανοί στα 1870 στη Γαλλία; Ποιός γάλλος θά μπορούσε νά εξακολουθεί νά μη μιλάει γιά τήν όκνηρία και τις δωροδοκίες των κρατικών υπάλληλων και των πολιτικών, ύστερα άπ' τό βούρκο που άποκαλύφθηκε και που παραλίγο νά καταπιεί όλο τό γαλ-

λικό πολιτικό και γραφειοκρατικό κόσμο; Για την ώρα αυτά είναι άρκετά. Οι ρώσοι κρατιστές, παλιάνθρωποι, μοχθηροί, κλέφτες και δήμειοι όταν άτενίζουν τους γάλλους και τους γερμανούς συναδέλφους τους δέ βρίσκουν κανένα λόγο για να κοκκινίζουν. Σ' όλη την έπίσημη κι άνεπίσημη Εύρώπη έχει άρχισει να διαμορφώνεται, από ήθικη άποψη, ένα κλίμα κτηνωδίας ή, τουλάχιστον, κάτι που πλησιάζει πολύ την κτηνωδία.

Τά πράγματα είναι διαφορετικά άπ' την άποψη της πολιτικής δύναμης άν κι έδω, τουλάχιστον στο μέτρο που άφορά το γαλλικό Κράτος, οι δικοί μας φλογεροί πατριώτες μπορούν νανάι πάντα υπερέφανοι, έξαιτίας του γεγονότος ότι ή Ρωσία είναι άναμφίβολα πιό ανεξάρτητη άπ' τη Γαλλία κι άνώτερη της. Ό Βίσμαρκ φλερτάρει με τη Ρωσία κι ή νικημένη Γαλλία φλερτάρει με το Βίσμαρκ. Είναι πιό καιρός να μάθουμε: ποιός είναι ό συσχετισμός δυνάμειων άνάμεσα στην πανρωσική αυτοκρατορία και την παγγερμανική αυτοκρατορία, που κυριαρχεί σίγουρα στην εύρωπαϊκή ήπειρο;

Κι ό τελευταίος, άκόμα, από μās τους Ρώσους ξέρει καλά τί άντιπροσωπεύει στην έσωτερική της ζωή αυτή ή εύγενικιά πανρωσική αυτοκρατορία. Για λίγα άτομα, ίσως για χιλια, μ' επικεφαλής τον αυτοκράτορα, την οικογένειά του κι όλους τους ένδοξους υπηρέτες τους αυτή ή αυτοκρατορία είναι μιá ανεξάντλητη πηγή πλούτου στον όποίο δέ συμπεριλαμβάνεται ή έξυπνάδα κι ή άνθρώπινη ήθικη. Για έναν πιό πλατύ κύκλο, που πρόκειται όμως πάντα για μιá μικρή μειοψηφία, ό όποιος άποτελείται από μερικές δεκάδες χιλιάδες άτομα, άνώτερους άξιωματικούς, πολιτικούς κι εκκλησιαστικούς υπάλληλους, πλούσιους ίδιοκτήτες, έμπορους, καπιταλιστές και παράσιτα, αυτή ή αυτοκρατορία είναι ένας προστάτης γενναίοδωρος και συγκαταβατικός άπέναντι στίς άρκετά προσοδοφόρες νόμιμες κλεψιές. Για τη μεγάλη μάζα των υπαλλήλων, που έξακολουθεί νανάι άσήμαντη σέ σχέση με τη μεγάλη μάζα του λαού, είναι μιá «τσιγκούνα» τροφός και για τ' άμέτρητα εκατομμύρια άτομα, το λαό που δουλεύει, είναι, φυσικά, μιá άστοργη μητριά, ένας άνελέητος καταπιεστής κι ένας δολοφόνος τύραννος.

Έτσι ήταν ή αυτοκρατορία πριν άπ' την άγροτική μεταρρύθμιση, έτσι παράμεινε κι έτσι θάναι. Δέ χρειάζεται να το άποδείξω στους ρώσους. Μήπως υπάρχει έστω κι ένας ένήλικος ρώσος που να μην το ξέρει; Η κοινωνία των διανοουμένων ύποδιαιρείται σέ τρεις κατηγορίες προσώπων: ή μιá άποτελείται από κείνους που, ένω το ξέρουν, κρίνουν ότι δέν τους συμφέρει καθόλου να παραδεχτούν αυτή την άλήθεια, που, όμως, γι' αυτούς όπως και για κάθε άλλο είναι άναμφισβήτητη ή δεύτερη άποτελείται από κείνους που δέν το παραδέχονται γιατί φοβούνται και τέλος, ή τρίτη που άποτελείται από κείνους που, ένω δέν έχουν το θάρρος να κάνουν κάτι, τουλάχιστον το παραδέχονται. Υπάρχει άκόμα και μιá τέταρτη κατηγορία που, δυστυχώς, άποτελείται από λίγους ανθρώπους οι όποιοι είναι άφοσιωμένοι άποκλειστικά στην ύπόθεση του λαού και δέν άρκούνται μόνο να λένε εκείνο που σκέπτονται: Υπάρχει:

και μιὰ πέμπτη κατηγορία πού αποτελείται από δχι και πολλά άτομα, τὰ οποια δὲ βλέπουν ἢ δὲν καταλαβαίνουν τίποτα, ἀλλὰ γι' αὐτοὺς δὲν ἔχουμε νὰ ποῦμε τίποτα.

Κάθε καλόπιστος ρώσος παρατηρητῆς πρέπει νὰ θγάλει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ αὐτοκρατορία μας δὲν μπορεῖ ν' ἀλλάξει τοποθέτηση ἀπέναντι στοῦ λαοῦ. Εἶναι ἀπ' τῆ φύση τῆς ὁ καταστροφείας τοῦ λαοῦ, ἐκείνη πού τοῦ πίνει τὸ αἷμα. Ὁ λαὸς τῆ μισεῖ ἐνστικτώδιστα κι ἡ αὐτοκρατορία εἶναι ἀναγκασμένη νὰ τὸν καταπιέζει, γιατί ἀκριβῶς στὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ βασίζεται τόσο ἡ ὑπαρξη ὄσο κι ἡ δύναμή της. Γιὰ νὰ καταφέρει νὰ διατηρήσει τὴν τάξη στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, γιὰ νὰ κρατήσει ἀρραγῆ τὴ δική της ἐνότητα πού ἔχει ἐπιβάλλει μὲ τὴ βία, γιὰ νὰ διατηρήσει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἐξωτερικῆς της δύναμης, ἔστω γι' ἀμυντικούς κι δχι γιὰ ἐπιθετικούς σκοποὺς, αὐτὴ ἡ αὐτοκρατορία χρειάζεται εἶνα κεράστιο στρατό. Πρόσθετα σ' αὐτὸ τὸ στρατό, πρέπει νὰ διαθέτει ἀκόμα μιὰν ἀστυνομία, μιὰν ἀχανῆ γραφειοκρατία, ἕναν ἐπίσημο κληρο... κοντολογῆς, ἕναν ἀπέραντο ἐπίσημο κόσμο πού ἡ συντηρησή του, γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τίς ἀπάτες του, βαρύνει ἀναπόφευκτα τὸ λαό.

Μόνον ἀνόητοι, ἀμαθεῖς κι ἠλίθιοι μποροῦν νὰ φανταστοῦν ὅτι τὸ οποιοδήποτε σύνταγμα, ἀκόμα και τὸ πιδ δημοκρατικὸ και τὸ πιδ φιλελεύθερο, μπορεῖ νὰ βελτιώσει τίς σχέσεις ἀνάμεσα στοῦ Κράτος και στοῦ λαοῦ. Θὰ ἦταν ἀκόμα δύσκολο νὰ πετύχεις νὰ τροποποιήσεις τὴν κατάσταση, χειροτερεύοντάς την, δηλαδή, νὰ τὴ κάνεις πιδ μισητῆ και δυσβάσταχτη ἀπ' ὄσο εἶναι, ἀλλὰ ὄσο γιὰ νὰ τὴ βελτιώσεις αὐτὸ εἶναι ἀληθινὰ κάτι τὸ παράλογο! Ὅσο θὰ ὑπάρχει, ἡ αὐτοκρατορία θὰ πνίγει τὸ λαό. Ἐνα εὐεργετικὸ σύνταγμα γιὰ τὸ λαὸ εἶναι δυνατὸ μόνο μ' ἕναν ὄρο: τὴν καταστροφή τῆς αὐτοκρατορίας.

Δὲ θὰ σπαταλήσουμε, ἐπομένως, τὸν καιρὸ μας ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας γιατί πιστεύουμε ὅτι δὲ θὰ μπορούσε νάσαι χειρότερη. Ἀντίθετα, θὰ ἐξετάσουμε ἀν ἔχει πραγματικὰ φτάσει σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο πού θὰ μπορούσε νὰ δώσει ἕνα περιεχόμενο, δχι βέβαια ἀνθρώπινο, ἀλλὰ, ἀν δχι τίποτ' ἄλλο, πολιτικὸ στὴν ὑπαρξή της. Ἄν, δηλαδή, πέτυχε μ' ἀνείπωτες θυσίες, πού ἔκανε βέβαια χωρὶς τὴ θέλησή της, ἀλλὰ πού ἀκριβῶς γι' αὐτὸ εἶναι πολὺ πιδ σκληρές, νὰ δημιουργήσει μιὰν ἐνοπλὴ δύναμη, ἱκανὴ ν' ἀντιμετωπίσει τὴν ἐνοπλὴ δύναμη τῆς νέας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὅλο τὸ ρώσικο π ο λ ι τ ι κ ὸ πρόβλημα ἐντοπίζεται σήμερα σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Ὅσο γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ πρόβλημα ξέρουμε τώρα ὅτι εἶναι μόνον ἕνα: τὸ πρόβλημα τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης. Ἄς πᾶψουμε, λοιπόν, ν' ἀσχολοῦμαστε μ' αὐτὸ κι ἄς δοῦμε ἀν ἡ Ρωσία εἶναι σὲ θέση νὰ πολεμήσει ἐναντίον τῆς Γερμανίας. Οἱ ὄροκοι, τὰ φιλιὰ και τὰ δᾶκρυα, πού ξοδεύονται ἀφειδῶς στὶς αὐτοκρατορικὲς αὐλὲς τοῦ θεοῦ στοῦ Βερολῖνο και τοῦ ἀνψιοῦ στὴν Ἄγία Πιτρούπολη, δὲ λογαριάζον-

ται καθόλου. Είναι γνωστό ότι στην πολιτική όλα αυτά δεν αξίζουν ούτε ένα ξερό σūκο. Το θέμα που έχουμε βάσει δεν μπορεί πια ν' άγνοηθεί μπροστά στη σημερινή θέση της Γερμανίας, που μεταβλήθηκε μέσα σ' ελάχιστο χρόνο σ' ένα πελώριο και παντοδύναμο Κράτος. Κι δηλ ή ιστορία μας άποδείχνει κι ή πιδ όρθολογική λογική μας τó δεβαιώνει, ότι δυό Κράτη ίδιας δύναμης δε μπορούν νά συνυάρχουν δίπλα - δίπλα, ότι αυτό είναι αντίθετο με την ούσία και τή δομή τους, που ή πιδ άναγκαία κι άπαραίτητη εκδήλωσή τους είναι ή ύπεροχή. Κι αυτή άκριθώς είναι που δεν παραδέχεται την ισότητα των δυνάμεων. Μιά άπ' αυτές τις δυνάμεις θά πρέπει όπωσδήποτε νά συντριβεί και νά ύποταχθεί στην άλλη.

Ναι. Αυτό άποτελεί σήμερα μια βασική άνάγκη για τή Γερμανία. Ύστερα άπό έναν εξαιρετικά μακρόχρονο πολιτικό έξευτελισμό, έγινε ξαφνικά ένα παντοδύναμο Κράτος στην εύρωπαϊκή ήπειρο. Πώς θά μπορούσε ν' άνεχθεί νάχει δίπλα της, θά λέγαμε σχεδόν κάτω άπ' τή μύτη της, μια δύναμη τελείως άνεξάρτητη άπ' αυτή, που δεν κατάφερε ακόμα νά τή νικήσει και που αυτή την άντιμετωπίζει άπ' την ίδια θέση! Και πια είναι ύστερα αυτή ή δύναμη; Η Ρωσία, ή πιδ μισητή!

Πιστεύουμε ότι λίγοι ρώσοι άγνοούν πόσο μισούν τή Ρωσία οι γερμανοί, όλοι οι γερμανοί, μα πάνω άπ' όλους οι άστοι γερμανοί κι ο ίδιος ο γερμανικός λαός που επηρεάζεται άπ' αυτούς. Μίσησαν και μισούν ακόμα τους γάλλους. Άλλ' αυτό τó μίσος δεν είναι τίποτα μπροστά σ' εκείνο που τρέφουν για τή Ρωσία. Αυτό τó μίσος άποτελεί ένα άπ' τά πιδ ισχυρά έθνικά πάθη των γερμανών. Πώς γεννήθηκε αυτό τó έθνικό μίσος; Έχει άρκετό ένδιαφέρον ν' ανακαλύψουμε τις ρίζες του: ήταν ή άσύγκριτα πιδ άνθρώπινη, άν και γερμανική, διαμαρτυρία τού πολιτισμού έναντίον τής ταταρικής μας βαρβαρότητας. Στη συνέχεια, άκριθώς γύρω στα 1820, αυτό τó πάθος πήρε τó χαρακτήρα της πιδ συνεπούς διαμαρτυρίας ένός πολιτικού φιλελευθερισμού έναντίον τού πολιτικού δεσποτισμού. Έκείνη την εποχή, πρέπει νά σημειωθεί, οι γερμανοί έπαιρναν τόν έαυτό τους στα σοβαρά για φιλελεύθερο και πίστευαν στο φιλελευθερισμό τους. Άπεχθάνονταν τή Ρωσία γιατί εκπροσωπούσε τó δεσποτισμό. Άν μπορούσαν και θέλανε άληθινά νά είναι δίκαιοι, θάπρεπε τουλάχιστον νά μοιράσουν έξίσου αυτό τó μίσος άνάμεσα στη Ρωσία, την Πρωσία και την Αύστρια. Άλλ' αυτό θά έρχόταν σέ αντίθεση με τόν πατριωτισμό τους. Έτσι, θά ρίξουν δηλ την εύθύνη για τήν Έρη Σύμμαχία στη Ρωσία.

Στις άρχές της δεκαετίας τού 1830, ή πολωνική επανάσταση γένησε την πιδ μεγάλη συμπάθεια στη Γερμανία κι ή αίματηρή της καταστολή δυνάμωσε τήν άγανάκτηση των φιλελεύθερων γερμανών έναντίον της Ρωσίας. Όλο αυτό ύπήρξε πολύ φυσικό και δικαιολογημένο παρόλο που, και σ' εκείνη την περίπτωση, θά ήταν ίσως πιδ σωστό νά στρεφόταν ένα μέρος αυτής της άγανάκτησης ένάντια στην Πρωσία, που βοήθησε άναμφισόητα τή Ρωσία στην άξιοκατάκριτη κίνη έπι-

χείριση της καταπίεσης της Πολωνίας. Και τη βοήθησε κιόλας όχι από γενναιοφροσύνη, αλλά σπρωγμένη απ' το δικό της συμφέρον, γιατί η απελευθέρωση των βασιλείων της Πολωνίας και της Λιθουανίας θα είχε σά μοιραία συνέπεια τόν ξεσηκωμό δόλοκληρης της πρωσσοικης Πολωνίας και θα επνιγε έτσι στη γέννησή της την πρωσσοικη μοναρχικη δύναμη.

Στό δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1830 γεννιέται ένα άλλο κίνητρο μίσους των γερμανών για τη Ρωσία, ένα κίνητρο πού προσδίνει σ' αυτό το μίσος έναν δλότελα νέο χαρακτήρα, όχι πιά φιλελεύθερο, αλλά πολιτικό κι εθνικό. Ξανάγινε θέμα συζήτησης τó ζήτημα των σλάβων και πολύ γρήγορα οι σλάβοι της Αυστρίας και της Τουρκίας ενώθηκαν σ' ένα κόμμα πού άρχισε νά ελπίζει και νά περιμένει τη βοήθεια της Ρωσίας. Στη δεύτερη δεκαετία του αιώνα κιόλας, μιά μουσικη όργάνωση δημοκρατικών, ιδιαιτερα τó νότιο τμήμα αυτής της όργάνωσης πού είχε σαν ήγέτες τούς Πεστέλ, Μουράβιεφ - Αποστόλ και Μπεστούγιεφ - Ριούμιν⁴², συνέλαβε για πρώτη φορά την ιδέα μιάς ελεύθερης πανολαδικής δημοσπονδίας. Ό αυτοκράτορας Νικόλαος οικειοποιήθηκε αυτή την ιδέα, αλλά την κατάλαβε με τó δικό του τρόπο. Η ελεύθερη πανολαδικη δημοκρατία μεταμορφώθηκε στη σκέψη του σ' ένα πανολαδικό κι αυτοκρατορικό Κράτος πού θα ήταν, δέ χρειάζεται νά τó πώ, κάτω απ' τó δικό του σκίπτρο.

Στίς άρχές των δεκαετιών '30 και '40, ρώσοι πράκτορες στάλθηκαν απ' τη Μόσχα και την Πετρούπολη στά σλάβικα εδάφη, μερικοί επίσης, ενώ άλλοι με την εύχάριστη ιδιότητα των βοηθητικών. Αυτοί οι τελευταίοι άνηκαν στην, καθόλου μουσικη πραγματικά, Έταιρεία των Σλαβόφιλων της Μόσχας. Έτσι άρχίζει μιά πανολαδιστικη προπαγάνδα μεταξύ των σλάβων της δύσης και του νότου. Στά πλαίσια αυτής τυπώθηκε ένας μεγάλος αριθμός από μπροσουρες. Αυτές οι μπροσουρες, πού μερικες είχαν γραφτεί κι άλλες μεταφραστεί στά γερμανικά, θα κατατρομάξουν στά σοβαρά τó κοινό πού πιστευε στόν παγγερμανισμό. Οι γερμανοί πιστεψαν ότι εφθασε ή συντέλεια του κόσμου. Η ιδέα ότι ή Βοημία, αυτή ή παλιά χώρα της αυτοκρατορίας πού βρίσκεται στην καρδιά της Γερμανίας, μπορεί ν' άποχωρήσει και νά γίνει μιά ανεξάρτητη σλάβικη χώρα ή, άς μήν τó δεηθεί ό ούρανόσ, μιά ρώσικη έπαρχία, κάνει συντρίμια την όρεξη και τά όνειρά τους κι από κείνη τη μέρα εκτοξεύονται έναντίον της Ρωσίας κάθε λογής θρисиές. Άπό τότε ώς τώρα, τó μίσος των γερμανών για τη Ρωσία μεγαλώνει δλοένα και περισσότερο. Έχει πάρει σήμερα πολύ πλατιές διαστάσεις.

Οι ρώσοι, απ' τη μεριά τους, τουλάχιστον, είναι πολύ φειδωλοί στίς επιθέσεις τους έναντίον των γερμανών. Πώς είναι, λοιπόν, δυνατό αυτές οι δυό γειτονικές αυτοκρατορίες, ή πανρωσικη κι ή παγγερμανικη, νά παραμεινουν για πολύ άκόμα σέ ειρήνη όταν οι άμοιβαίες τους σχέσεις είναι τόσο διαταραγμένες;

Αυτό δέ σημαίνει ότι ελειψαν, ναί, μέχρι σήμερα οι αιτίες πού θα τις εκαναν νά θέλουν την ειρήνη. Η πρώτη απ' αυτές τις αιτίες είναι

ή Πολωνία. Οι ληστρικές δυνάμεις που σαν άληθινοί πειρατές θα μοιράσουν την Πολωνία ήταν τρεις: ή Αυστρία, ή Πρωσία κι ή Ρωσία. Όμως, είτε την ίδια τή στιγμή τής μοιρασιάς είτε μετά, τó Κράτος που ενδιαφέρθηκε λιγότερο και που διατήρησε αυτή του τή στάση, ήταν ή Αυστρία. Είναι γνωστό ότι ή αυστριακή αλλη διαμαρτυρήθηκε άπ' τήν άρχή ενάντια σ' αυτή τή διανομή και μόνο ύστερα άπό συνεχή διαδήματα του Φρειδερίκου ΙΙ και τής Αικατερίνης ΙΙ, ή αυτοκράτειρα Μαρία Θηρεσία κατέληξε νά δεχτεί τó μερίδιο που προοριζόταν γι' αυτή. Μ' εκείνη τήν εύκαιρία χύθηκαν άφθονα κροκοδειλία δάκρυα, που έμελλε νά μετουν στήν Ιστορία, χωρίς όμως νά τήν έμποδίσουν νά καταπιεί τή μπουκιά. Μήπως μπορούσε νά μήν τή δεχτεί; Έπρόκειτο άκριδώς γιά τήν κατάκτηση ενός στέμματος. Οι νόμοι δέ γίνονται γιά τούς βασιλιάδες κι ή βουλημία τους δέν έχει όρια. Ο Φρειδερίκος ΙΙ σημειώνει στ' άπομνημονεύματά του ότι ή αυστριακή κυδέρνηση, άφου άποφάσισε νά πάρει μέρος στή λεηλασία τής Πολωνίας που έκαναν οι σύμμαχοι, άνακάλυψε έναν άγνωστο παραπόταμο κι έσπευσε άμέσως νά καταλάβει περισσότερα έδάφη άπό κείνα που τής παραχωρούσε ή συνθήκη.

Είναι όπωσδήποτε σημαντικό νά σημειωθεί ότι ή Αυστρία συνέχισε νά δούρεται και νά ίκετεύει, στή διάρκεια αυτής τής ληστείας, ενώ ή Ρωσία κι ή Πρωσία άποτέλειωναν γρήγορα τίς μικρές ληστρικές τους πράξεις, περιγελώντας και χλευάζοντας. Όπως είναι γνωστό, ή Αικατερίνη ΙΙ κι ο Φρειδερίκος ΙΙ άντάλλάσσαν τότε έπιστολές ύψηλου πνευματικού κι άνθρωπιστικού επιπέδου με τούς γάλλους έγκυκλοπαιδιστές. Άλλά τó πιο σημαντικό είναι ότι αυτό γινότανε κι έξακολουθεί νά γίνεται μέχρι σήμερα. Σέ κάθε άπελπισμένη προσπάθεια τής έτυχης Πολωνίας ν' άπελευθερωθεί και ν' άνοιχοδομηθεί, οι άλλες τής Πρωσίας και τής Ρωσίας ξεσηκώνονταν και γίνονταν άνήμερα θηρία, κι έσπευδαν νά συντονίσουν τίς προσπάθειές τους, μυστικά ή άνοιχτά, γιά νά καταπνίξουν τήν εξέγερση ενώ ή Αυστρία, σαν άθέλητος και μπλεγμένος παρά τή θέλησή του συνένοχος, όχι μόνο δέ συγκινοίταν ποτέ, αλλά, αντίθετα, έδινε τή συγκατάθεσή της γιά τά κατασταλτικά μέτρα άπ' τήν άλλη μεριά, φαινότανε σέ κάθε νέα εξέγερση νά θέλει νά βοηθήσει και πραγματικά βοηθούσε ως ένα όρισμένο σημείο τούς Πολωνούς. Αυτό συνέβηκε στα 1831 κι ακόμα πιο φανερά, στα 1862 όταν ο Βίσαρκ τάχθηκε άνοιχτά στο πλευρό του Ρώσου χωροφύλακα. Η Αυστρία επέτρεψε, μυστικά έννοείται, τή μεταφορά όπλων στήν Πολωνία.

Πώς εξηγείται αυτή ή διαφορά συμπεριφοράς; Με τήν ευγενική ψυχή, τήν καλωσύνη ή τó πνεύμα δικαιοσύνης τής Αυστρίας; Όχι. Η εξέγηση είναι πολύ πιο άπλή: με τó συμφέρον της. Η Μαρία Θηρεσία δέν έκλαιγε χωρίς νά ύπάρχει κάποιο κίνητρο. Καταλάβαινε πολύ καλά ότι επιχειρώντας, μαζί με τούς άλλους, νά καταστρέψει τήν πολιτική ύπαρξη τής Πολωνίας, έσκαβε τó λάκο τής αυστριακής αυτοκρατο-

ρίας... Ποιός άλλος γείτονας θα τής ήταν πιό χρήσιμος στά βορειοανατολικά της σύνορα απ' αυτό τὸ εὐγενικό Κράτος, πού διέθετε σίγουρα πολὺ λίγη ἐξυπνάδα, ἀλλὰ πού ἦταν αὐστηρὰ συντηρητικό καὶ καθόλου ἐπιθετικό; Αὐτὸ τὸ Κράτος ἔχει μόνον τὴ γλύτωνα ἀπὸ δυσάρεστους γείτονες σὰν τὴ Ρωσία, ἀλλὰ καὶ τὴ χῶριζε ἐπίσης ἀπ' τὴν Πρωσσία καὶ ἀποτελοῦσε ἔτσι ἕνα ἀνεκτίμητης ἀξίας χαράκωμα ἐναντίον αὐτῶν τῶν δυὸ δυνάμεων, πού εἶχαν πάντα κατακτητικὲς βλέψεις.

Χρειαζόταν μήπως ἡ συνθησιαμένη ἀνοησία καὶ, προπαντός, ἡ διαφθορὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἢ ἡ αὐθάδεια ἠθικὴ μικροπρέπεια καὶ τὸ περήφανο ἀντιδραστικό πείσμα τοῦ γέρο Μέττερνιχ, πού ἐξάλλου πληρωνόταν, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπ' τὶς αὐλὲς τῆς Πετρούπολης καὶ τοῦ Βερολίνου, γιὰ νὰ μὴ γίνεи κατανοητικό ὅτι ἦταν καταδικασμένη ἀπ' τὴν ἱστορία στὴν ἦττα;

Ἡ πανρωσικὴ αὐτοκρατορία καὶ τὸ βασίλειο τῆς Πρωσσίας εἶχαν, ἀντίθετα, μαντέφει πολὺ σωστὰ τὰ πλειονεκτήματα πού θὰ τοὺς πρόσφερε αὐτό. Ἡ πρώτη διανομὴ τῆς Πολωνίας τοὺς χάρισε τὴ σημασία μεγάλης εὐρωπαϊκῆς δυνάμειος. Ἡ δευτέρα τοὺς ἔβαλε σ' ἐκεῖνο τὸ δρόμο πού τὶς ἔχει ὀδηγήσει σήμερα στὴ θέση μιᾶς ἀναμφισβήτητης κυριαρχίας. Ρίχνοντας ταυτόχρονα ἕνα ματωμένο κομμάτι τῆς διαμελισμένης στὰ τέσσερα Πολωνίας στὴν αὐστριακὴ αὐτοκρατορία, πού ἦταν ἀπ' τὴ φύση τῆς σαρκοβόρα, προόριζαν αὐτὴ τὴν αὐτοκρατορία νὰ θυσιαστῆ μετὰ τὴ σειρά της, νάσαι τὸ ἐπόμενο θύμα τῆς ἀκόρεστης, σὰν τὴ δική της, βουλῆς τους. Ἀλλὰ ὅσο αὐτὴ τους ἢ θέληση θὰ ἔμενε ἀνικανοποίητη, θὰ παράμεναν καὶ θάπρεπε νὰ παραμείνουν, σύμμαχοι καὶ φίλοι, παρόλο πού μισοῦνται μ' ὀλη τους τὴν καρδιά. Δὲ θάταν καθόλου περίεργο ἂν, μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς διανομῆς τῆς Ἰδίας τῆς Αὐστρίας, θὰ μάλωναν ἀλλὰ ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή δὲ θὰ μπορούσε νὰ τοὺς χωρίσει τίποτα.

Ἐξάλλου δὲν ἔχουν κανένα συμφέρον νὰ τσακωθοῦν. Ἡ νέα πρωσο - γερμανικὴ αὐτοκρατορία δὲν ἔχει σήμερα στὴν Εὐρώπη καὶ στὸν κόσμον γενικά, κανέναν ἄλλο σύμμαχο ἐκτὸς ἀπ' τὴ Ρωσία ἢ, ἴσως, μετὰ τὴ Ρωσία, καὶ τὶς ΕἴΠΑ. Ὅλοι τὴ φοβοῦνται! Ὅλοι τὴ μισοῦν! Ὅλοι θάταν εὐτυχησμένοι ἂν κατάρρεε, γιὰτὶ πέφτει πάνω σ' ὄλους καὶ ὄλους τοὺς λεηλατεῖ. Γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ, ἐξάλλου, ὀλοκληρωτικὰ τὸ σχέδιο καὶ τὴν Ἰδια τὴ σύλληψη τῆς παγγερμανικῆς αὐτοκρατορίας πρέπει νὰ κάνει καὶ ἄλλες κατακτήσεις. Θὰ πρέπει νὰ πάρει ἀπ' τοὺς Γάλλους ὀλόκληρη τὴ Λωραίνη καὶ ἔχει μόνον ἕνα μέρος της. Θὰ πρέπει νὰ κατακτήσῃ τὸ Βέλγιο, τὴν ὀλλανδία, τὴν Ἐλβετία, τὴ Δανία καὶ ὀλη τὴ σκανδιναβικὴ χερσόνησο. Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ βάλει χέρι στὶς ἐπαρχίες μας τῆς Βαλτικῆς, ἂν θέλει νάσαι ὁ μόνος κυρίαρχος σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα. Κοντολογίης, ἔξω ἀπ' τὸ οὐγγρικὸ βασίλειο πού θ' ἀφήσει στοὺς μαγιάρους καὶ τὴ Γαλικία πού θὰ παραχωρήσει μαζί μετὰ τὴν αὐστριακὴ Μπουκοβίνα στὴ Ρωσία θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώξῃ, σπρωγμένη ἀπ' τὴν Ἰδια τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων, νὰ κατακτήσῃ ὀλόκληρη τὴν Αὐστρία μέχρι καὶ τὴν Τεργέστη καὶ τὴ Βοημία, πού ἡ κυβέρνηση τῆς

Ἄγιος Πετρούπολης οὔτε κἀν θὰ ὀνειρευτεῖ ποτὲ νὰ τὴν παραχωρήσει.

Πιστεύουμε, καὶ τὸ ξέρουμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἀπὸ καιρὸ κιόλας βρίσκονται σὲ διαπραγματεύσεις, περισσότερο ἢ λιγότερο μυστικές, μὲ θέμα τὴ μελλοντικὴ διανομὴ τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας μεταξὺ τῶν αὐτῶν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἄγιος Πετρούπολης καὶ προφανῶς, ὅπως συμβαίνει πάντα στὶς φιλικὲς σχέσεις μεταξὺ μεγάλων δυνάμεων, θὰ προσπαθήσουν νὰ ἐξαπατήσουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη.

Ὅσο μεγάλη κι ἂν εἶναι ἡ δύναμη τῆς πρωσο - γερμανικῆς αὐτοκρατορίας εἶναι φανερό, ἀπὸ μόνο του, ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὴ γιὰ νὰ πραγματοποιήσει τόσο πλατιᾶς κλίμακας ἐπιχειρήσεις ἐνάντια στὴ θέληση ὅλης τῆς Εὐρώπης. Γι' αὐτὸ ἡ συμμαχία μὲ τὴ Ρωσία ἀντιπροσωπεύει καὶ θ' ἀντιπροσωπεύει γιὰ πολὺ καιρὸ μιὰ πραγματικὴ ἀνάγκη.

Ἐπάρχει μιὰ τέτοια ἀνάγκη γιὰ τὴ Ρωσία; Θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ἀμέσως, ὅτι ἡ αὐτοκρατορία μας, περισσότερο ἀπ' οἅτιδήποτε ἄλλο, εἶναι βασικὰ ἕνα στρατιωτικὸ Κράτος.

Μὲ στόχο τὴ δημιουργία μιᾶς μεγάλης στρατιωτικῆς δυνάμεως, θυσίασε ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς ὑπαρξῆς της καὶ θυσιάζει ἀκόμα καὶ τώρα, ὅλο ἐκεῖνο πού θὰ μπορούσε ν' ἀποτελέσει τὴ ζωὴ καὶ τὴν εὐημερία τοῦ λαοῦ. Σὰ στρατιωτικὸ Κράτος βλέπει μπροστά της ἕνα καὶ μόνο σκοπὸ, μιὰ καὶ μοναδικὴ αἰτία δικαιολόγησής της ὑπαρξῆς της: νὰ κατακτάει. Τὸ νὰ θεωρεῖ κανεὶς ὅτι ὁ ἀντικειμενικὸς τῆς στόχος δὲν εἶναι τέτοιος ἀποτελεῖ ἕναν ἀληθινὸ παραλογισμό. Ἡ φυσιολογικὴ ζωὴ τῆς αὐτοκρατορίας μας εἶναι ἡ κατάκτηση, σὲ κάθε κατεύθυνση κι ἔναντι ὅποιουδήποτε τιμήματος. Γνωρίζει πάντα σὲ ποιά κατεύθυνση θὰ στρέψει τὴν κατακτητικὴ τῆς δύναμη.

Δυὸ δρόμοι ἀνοίγονται μπροστά της: ὁ ἕνας πρὸς τὴ δύση, ὁ ἄλλος πρὸς τὴν ἀνατολή. Ὁ δρόμος πρὸς τὴ δύση ἀποτελεῖ μιὰ ἀνοιχτὴ ἀπειλὴ γιὰ τὴ Γερμανία. Εἶναι ὁ πανοραφιστικὸς δρόμος καὶ, συνάμα, ὁ δρόμος τῆς συμμαχίας μὲ τὴ Γαλλία ἐναντίον τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων τῆς πρωσοικῆς Γερμανίας καὶ τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας κι ἴσως τῆς οὐδετερότητας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ΕἴΠΑ.

Ὁ δεύτερος δρόμος περνáει διαμέσου τῶν Δ. Ἰνδιῶν, τῆς Περσίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλης. Θὰ ἐμποδιστεῖ ἀπ' τὴν ἐχθρότητα τῆς Αὐστρίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ, πιθανόν, τῆς Γαλλίας, ἐνῶ θὰ ὑποστηριχθεῖ ἀπ' τὴν πρωσοικὴ Γερμανία καὶ τὶς ΕἴΠΑ.

Ποῖν ἀπ' τοὺς δυὸ δρόμους θὰ διαλέξει ἡ φιλοπόλεμη αὐτοκρατορία μας; Λέγεται ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου, φλογερὸς πανοραφιστής, ἐχθρὸς τῶν γερμανῶν καὶ πιστὸς φίλος τῶν γάλλων, διάλεξε τὸν πρῶτο, ἐνῶ ὁ τωρινὸς αὐτοκράτορας, εὐτυχησμένος φίλος τῶν γερμανῶν κι ἀνηψιὸς πού νοιάζεται πολὺ γιὰ τὸ θεῖο, ἐκδηλώθηκε ὑπὲρ τοῦ δευτέρου δρόμου. Ὅπως δὴποτε, δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ κατευθύνσεις πού τοὺς σπρώχνουν τὰ αἰσθηματὰ τους, ἀλλὰ γιὰ τὴ γνώση τῆς πορείας πού

πρέπει ν' ακολουθήσει ή αυτοκρατορία με κάποια έλπίδα έπιτυχίας και χωρίς νά διατρέχει τόν κίνδυνο νά καταρρεύσει.

Μπορουν μήπως ν' ακολουθήσουν τόν πρώτο δρόμο; Θά βρουν βέβαια τή συμμαχία με τή Γαλλία, μιá συμμαχία, όμως, πού δέν είναι καθόλου σέ θέση νά προσφέρει σήμερα αυτά τά πλεονεκτήματα κι αυτή τήν ύλική κι ήθική δύναμη πού ύποσχόταν 3 ή 4 χρόνια πριν. Ή έθνικη ένότητα τής Γαλλίας καταστράφηκε άθεράπευτα. Μέσα στά όρια τής λεγόμενης μιás κι άδιαίρετης Γαλλίας βρίσκουμε σήμερα 3 ή 4 διαφορετικές κι δλοκληρωτικά αντίθετες μεταξύ τους Γαλλίες: τήν άριστοκρατική και κληρικαλική Γαλλία, πού άποτελείται άπ' τούς εύγενείς, τήν πλούσια άστική τάξη και τόν κλήρο· τήν καθαρά άστική Γαλλία, πού περιλαβαίνει τή μικρομεσαία άστική τάξη· τήν έργατική Γαλλία, πού περιλαβαίνει τό προλεταριάτο τών πόλεων και τών έργοστασίων και, τέλος, τήν άγροτική Γαλλία. "Έξω άπ' αυτές τις δυό τελευταίες, πού θά μπορούσαν νά συμφωνήσουν και πού ήδη στό νότο άρχίζουν νά πλησιάζουν ή μιá τήν άλλη, κάθε πιθανότητα όμοφωνίας αυτών τών τάξεων πάνω σ' ένα όποιοδήποτε σημείο, ακόμα και στό θέμα τής ύπεράσπισης τής πατρίδας, άποκλείεται όλότελα.

Τό είδαμε τελευταία. Οι γερμανοί βρίσκονταν ακόμα στή Γαλλία, είχαν καταλάβει τό Μπελφόντ περιμένοντας τό τελευταίο δισεκατομμύριο κι άπόμειναν 3 ή 4 βδομάδες ως τήν τελική έκκένωση τής χώρας. "Ε, λοιπόν όχι. Ή πλειοψηφία τής Βουλής τών Βερσαλλιών, πού άποτελείται άπό νομιμόφρονες, όρλεανιστές και θοναπαριστές, οι όποιοι είναι όλοι τους λυσσασμένοι αντιδραστικοί, δέ θέλησε νά κάνει λίγη ύπομονή ακόμα κι άνάτρεψε τό Θιέρσο αντικαθιστώντας τον με τό στρατηγό Μάκ Μάόν, πού ύπόσχεται ν' άποκαταστήσει ξανά τήν ήθική τάξη στή Γαλλία με τή δύναμη τής Ξιφολόγγης... Ή έπίσημη Γαλλία έπαψε νάναι ή χώρα τής ζωής, τού πνεύματος, τών θαυμάσιων έξορμήσεων. Φαίνεται νά ξεπέσε ξαφνικά, νά έγινε ή χώρα τής λάσπης, τής δειλίας, τής διαφθοράς, τής κτηνωδίας, τής προδοσίας, τής χυδαιότητας, τής πιό μεγάλης και πού γεμίζει φόβο άνοησίας. Και σάν άποκορύφωμα όλων αυτών φαινόταν νά κυριαρχεί μιá άπεριόριστη άμάθεια. Είναι άπαιρωμένη στόν Πάπα, στόν κλήρο, στήν Ίερή Έξέταση, στούς Ιησουίτες, στήν Παναγία τής Σαλέττε και στόν Άγιο Λάουρο. Ζητάει στά σοβαρά τήν αναγέννηση τής καθολικής εκκλησίας και τής δικής της άποστολής σάν ύπερασπιστή τών συμφερόντων τού καθολικισμού. Οι θρησκευτικές παράτες έχουν πλημμυρίσει τή χώρα και με τις έπίσημες λιτανείες τους έλέγχουν τις διαμαρτυρίες και τά παράπονα τού ήττημένου προλεταριάτου. Βουλευτές, ύπουργοί, νομάρχες, στρατηγοί, καθηγητές, κρατικοί υπάλληλοι παρελαύνουν σ' αυτές τις πομπές με τά κεριά στά χέρια χωρίς ντροπή, χωρίς ούτε λίγη πίστη στήν καρδιά, αλλά μόνο έπειδή «ή πίστη είναι αναγκαία στό λαό». Έξάλλου ύπάρχουν ένα σωρό πιστοί εύγενείς, υπερχόσμιοι και δίκαιοι, εκπαιδευμένοι άπ' τούς Ιησού-

τες, πού ζητούν θορυβώδεια ν' άφοσιωθεί ή Γαλλία στο Θεό, στην ά-
γαμη μητέρα του Θεού.

Κι ενώ ο έθνικός πλούτος ή, καλύτερα, ή έργασία του παραγωγού
δλου του λαϊκού πλούτου, έχει έγκαταλειφτεί στη λεηλασία των κερδο-
σκόπων του Χρηματιστηρίου, των άεριτζήδων, των πλούσιων ιδιοκτητών
και των καπιταλιστών, ενώ δλοι οι άνθρωποι του Κράτους, οι ύπουργοί,
οι βουλευτές, οι ύπάλληλοι κάθε φυλής, πολίτες και στρατιωτικοί, οι δι-
κηγόροι και πάνω, άπ' όλα, οι Ιησούιτες ύποκριτές γεμίζουν χωρίς ντρο-
πή τις τσάντες τους με χρήμα, δηλ ή Γαλλία θρίσκεται κυριολεκτικά
κάτω άπ' την κυριαρχία των παπάδων. Ο κλήρος έχει την άνώτατη
διεύθυνση δλης τής δημόσιας εκπαίδευσης, των πανεπιστημίων, των λυ-
κείων, των κατώτερων σχολείων. Οι Ιερωμένοι ξανάγιναν οι έξοιολογη-
τές κι οι πνευματικοί ποιμένες του γενναίου γαλλικού στρατού, πού θά
χάσει πολύ γρήγορα τή συνήθεια νά πολεμάει τόν έξωτερικό έχθρό, άλ-
λά θά Ισοφαρίσει αύτή την άδυναμία με τó νά γίνει πιό επικίνδυνος
για τόν ίδιο τó λαό του.

Νά ποιά είναι ή άληθινή κατάσταση τής έπίσημης Γαλλίας! Ξε-
πέρασε σέ πάρα πολύ σύντομο χρόνο την Αύστρία του Σβάτσεμπουργκ
μετά τó 1849. Καί ξέρουμε πολύ καλά την τύχη εκείνης τής Αύστρίας
πού, νικημένη στην Ίσπανία, νικημένη στη Βοημία, όδηγήθηκε στην
πλήρη καταστροφή.

Είναι άλήθεια ότι ή Γαλλία, παρά την τελευταία καταστροφή, είναι
πλούσια, πολύ πιό πλούσια άπ' τή Γερμανία, πού κέρδισε πολύ λίγα,
άπό διομηχανική κι έμπορική άποψη, άπ' τά 5 δισεκατομμύρια πού τής
πλήρωσε ή Γαλλία. Αύτός ο πλούτος επέτρεψε στο γαλλικό λαό νά ξα-
ναφτιάξει σέ λίγο χρόνο τά έξωτερικά γνωρίσματα τής συνηθισμένης
του δύναμης κι όργάνωσης. Άλλά δέ χρειάζεται νά έξετάσουμε τά πράγ-
ματα λεπτομερειακά. Άρκει νά ξύσουμε λίγο τó ψεύτικο λοβτρο τής
επιφάνειας για νά πειστούμε ότι μέσα είναι όλα σάπια. Κι αύτό συμ-
βαίνει επειδή άκριβώς δέν άπόμεινε ούτε ή παραμικρή σπίθα άληθινής
ζωής στον κρατικό όργανισμό, πού είναι ακόμα και τώρα πελώριος.

Η έπίσημη Γαλλία θαδίζει προς τó τέλος της κι όποιος ύπερεκτι-
μάει τή συμμαχία της, θά χάσει πολλά! Σ' αύτήν θά μπορούσε ν' άνα-
καλύψει κανείς μόνο την άδυναμία και τó φόβο. Άφοσιώθηκε στον Πά-
πα, στο Χριστό, στην Άγία Παρθένα, στη Θεϊκή λογική και στο ανθρώ-
πινο παράλογο. Έγκαταλείφτηκε στους κλέφτες και στους παπάδες.
Κι αν παρόλα αυτά τής έχει άπομείνει μιá ένοπλη δύναμη, ή τελευταία
θά τής χρησιμεύσει μόνο για την καταστολή και την ύποταγή του δι-
κού της προλεταριάτου. Τί πλεονεκτήματα θά μπορούσε νά έχει κανείς
άπό μιá τέτοια συμμαχία;

Υπάρχει όμως μιá βασική αίτία πού δέν θά επιτρέψει ποτέ στην
κυβέρνησή μας, έχοντας επικεφαλής της τόν Άλέξανδρο ΙΙ ή τόν Άλέ-
ξανδρο ΙΙΙ, ν' ακολουθήσει τó δρόμο τής δύσης, δηλαδή, τó δρόμο τής
πανσλαβικής κατάκτησης. Αύτός ο δρόμος είναι επαναστατικός, με την

Έννοια ότι οδηγεί τους λαούς, όπου πλειοψηφούν οι σλάβοι, άμεσα σε εξέγερση έναντίον των κυριάρχων τους, των αυστριακών και των πρωσο - γερμανών. Αυτό προτάθηκε στον αυτοκράτορα Νικόλαο άπ' τον πρίγκηπα Τάσχεβιτς⁵¹.

Η θέση του Νικόλαου ήταν πολύ επικίνδυνη. Είχε έναντίον του δυο μεγάλες δυνάμεις, την Άγγλία και τη Γαλλία. Η Αυστρία, αναγνωρίζοντας τὰ ευεργετήματα που είχε δεχτεί άπ' αυτόν, τον άπειλούσε. Μόνο ή Πρωσσία, που την είχε ταπεινώσει, του έμενε πιστή. Άλλά κι αυτή, ύποχωρώντας στις πιέσεις των τριών άλλων Κρατών, άρχιζε να κλονίζεται και, μαζί με την αυστριακή κυβέρνηση, του έστελνε συνέχεια διαμαρτυρίες. Ο Νικόλαος, που σαν καλός σλάβος άφέντης έμπιστευόταν πρώτα άπ' όλα στη δική του ίσχυρογνωμοσύνη, έπρεπε να λυγίσει ή να πεθάνει. Νά λυγίσει ήταν τροπή κι ούτε είχε καμιά επιθυμία να πεθάνει. Σ' εκείνη την κρίσιμη στιγμή του ύποδειχθηκε ή ιδέα ν' άνεμίσει την πνολαδική σημαία να κολλήσει πάνω άπ' την αυτοκρατορική κορώνα τὸ φρυγικό σκούφο και να καλέσει σε εξέγερση όχι μόνο τους σλάβους, αλλά και τους μαγιάρους, τους ρουμάνους και τους ιταλούς*.

Ο αυτοκράτορας Νικόλαος τὰ έμπλεξε λίγο αλλά, για να εΐμαστε δίκαιοι, δὲ δίστασε για πολύ. Κατάλαβε ότι δὲν μπορούσε να κλείσει τη ζωή του, που ήταν μιὰ μακρόχρονη ζωή σφραγισμένη άπ' τον πιὸ δηλωμένο δεσποτισμό, στον επαναστατικό στίβο. Προτίμησε να πεθάνει.

Κι είχε δίκιο. Δὲν μπορείς να καυχίσαι για τὸ δεσποτισμό σου στὸ έσωτερικό και να προκαλεις την επανάσταση έξω άπ' τὰ όρια τῆς χώρας σου. Ύστερα αυτό ήταν αδύνατο για τον αυτοκράτορα Νικόλαο, που μόλις θά έκανε τὸ πρώτο βήμα πρὸς αυτή την κατεύθυνση, θά βρισκόταν αντιμέτωπος με την Πολωνία. Πῶς θά μπορούσε να καλέσει σε εξέγερση τους σλάβους κι άλλους λαούς και ταυτόχρονα να συνεχίσει να καταπιέζει την Πολωνία; Και τότε τί θάπρεπε να κάνει για την Πολωνία; Νά τη χειραφετήσει; Ξέχωρα άπ' τὸ γεγονός ότι μιὰ τέτοια χειρονομία θά ήταν τελείως αντίθετη με τὰ ένστικτα του αυτοκράτορα Νικόλαου, όφείλουμε ν' αναγνωρίσουμε ότι ή χειραφέτηση τῆς Πολωνίας ήταν αδύνατη και για τὸ πανρωσικό Κράτος.

Άνάμεσα στους δυο τύπους του Κράτους είχε γίνει μιὰ πάλη που κράτησε αΐωνες. Άναρωτιόμαστε: ποιὸς θά νικήσει, ή θέληση των πολωνών ευγενών ή τὸ κνούτο του Τσάρου; Για να πούμε την αλήθεια, ούτε στὸ ένα στρατόπεδο, ούτε στὸ άλλο υπήρχε κανένας που να νοιάζεται για τὸ λαό. Και τὰ δυο τὸν θεωρούσαν σκλάβο, που δὲν πρέπει να σταματάει ποτέ να δουλεύει, τροφοδότη και βουβὸ στήριγμα του Κράτους. Άρχικά φαινότανε ότι έπρεπε να νικήσουν οι πολωνοί. Διαθέτανε την

* Ο ίδιος ὁ Μαντοϊνι μᾶς πληροφορεΐ ότι εκείνη την εποχή στὸ Λονδίνο την είχαν πλησιάσει ήμιεπίσημοι πράκτορες του Τσάρου και του έκαναν προτάσεις.

κουλτούρα, τή στρατιωτική τέχνη και τήν αξία. Και καθώς ο στρατός τους αποτελούνταν πάνω απ' όλα από μικρούς ευγενείς, αυτοί μάχονταν σαν ελεύθεροι άνθρωποι, ενώ οι ρώσοι σά σκλάβοι. Όλες οι πιθανότητες έγερναν προς τὸ μέρος τῶν πολωνῶν. Και, πραγματικά, γιά πολύ καιρό θά θυγουν νικητές από κάθε πόλεμο, θά ρημάζουν δλόκληρες ρώσικες επαρχίες και μιὰ φορά θά υποτάξουν ακόμα και τήν ίδια τή Μόσχα και θ' άνεβάσουν στο θρόνο τῶν τσάρων τὸν πρίγκηπά τους.

Ἡ δύναμη πού τοὺς ἀπώθησε ἀπ' τή Μόσχα δέν ἦταν τοῦ τσάρου και πολύ λιγότερο ἡ δύναμη τῶν βογιάρων. Ἦταν ἀπλὰ ἡ δύναμη τοῦ λαοῦ. Ὅσο ἡ λαϊκὴ μάζα δέν ἔπαιρνε μέρος στήν πάλη όλες οι πιθανότητες νίκης ἦταν μέ τοὺς πολωνούς. Ἀλλὰ μόλις ἐμφανίστηκε ὁ λαός στή σκηνή γιά πρώτη φορά, τὸ 1612 και γιά δεύτερη φορά, μέ τή μορφή μιᾶς γενικῆς ἐξέγερσης τῶν μικροῦσων και λιθουανῶν δούλων, κάτω ἀπ' τήν ἡγεσία τοῦ Μπογκντάν Κμελνίσκι⁵², ἡ τύχη τοὺς ἐγκατέλειψε δλότελα. Ἀπό τότε, τὸ ελεύθερο Κράτος τῶν ευγενῶν ἄρχισε νά σαπίζει και νά καταρρέει ὡς τή μέρα τῆς δλοκληρωτικῆς του καταστροφῆς.

Τὸ ρωσικὸ κνοῦτο νίκησε χάρη στο λαό και ταυτόχρονα ὁ λαός δέν κατάλαβε ὅτι, σ' ἐνδειξη ευγνωμοσύνης, ὑποδουλώθηκε στήν κληρονομικὴ σκλαβιά τῶν λακέδων τοῦ τσάρου, τῶν φεουδαρχῶν. Σήμερα, ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξανδρος II ἀπελευθέρωσε, μᾶς λένε, τοὺς ἀγρότες: ζέρουμε καλά τί σημαίνει μιὰ τέτοια ἀπελευθέρωση.

Αὐτὸ δέν ἀναιρεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὸ αὐτοκρατορικὸ κνοῦτο πασῶν τῶν Ρωσιῶν θεμελιώθηκε πάνω ἀκριβῶς στὰ ἐρείπια τοῦ Κράτους τῶν πολωνῶν ευγενῶν. Ἀν τῆς γκραμίσεις αὐτῆ τῆ βάση, ἀν τῆς ἀφαιρέσεις ἔκεινες τίς επαρχίες πού στὰ 1772 ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ πολωνικοῦ Κράτους, ἡ ρώσικη αὐτοκρατορία θά ἐξαφανιστεῖ...

Θά ἐξαφανιστεῖ γιατί μέ τήν ἀπώλεια αὐτῶν τῶν επαρχιῶν, τῶν πιδ πλούσιων, τῶν πιδ γόνιμων και τῶν πιδ πυκνοκατοικημένων, ὁ πλοῦτος της, πού δέν εἶναι πολύ σπουδαίος κι ἡ δύναμή της θά λιγότευαν. Αὐτὴ τήν ἀπώλεια θά τήν ἀκολουθοῦσε πολύ γρήγορα κι ἡ ἀπώλεια τῶν επαρχιῶν τῆς Βαλτικῆς και τότε θά συγκροτοῦνταν ξανά και τὸ νέο πολωνικὸ Κράτος, ὄχι μόνο στο χάρτη, ἀλλὰ και στήν πραγματικότητα και μέ μιὰ νέα κι ἐνεργητικὴ ζωή. Ἡ αὐτοκρατορία τότε θά ἔχανε ἀμέσως ὅλη τή μικρο - Ρωσία πού θά γινόταν μιὰ πολωνικὴ ἐπαρχία ἢ ἓνα ἀνεξάρτητο Κράτος. Θά ἔχανε ἐπίσης γιά τήν ίδια αἰτία τὰ σύνορα τῆς Μαύρης θάλασσας. Θ' ἀποκοβόταν ἀπ' τήν Εὐρώπη και θά περιορίζονταν στήν Ἀσία.

Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ αὐτοκρατορία θά μπορούσε τουλάχιστον νά δώσει στή Πολωνία τήν Λιθουανία. Ὅχι, αὐτὸ δέν εἶναι δυνατὸ γιά τοὺς ἴδιους λόγους. Ἡ ἔνωση τῆς Πολωνίας μέ τή Λιθουανία θά δημιουργοῦσε ἀναγκαστικά και μοιραία μιὰ πλατιά βάση ὑποστήριξης γιά τήν κατάκτηση τῶν επαρχιῶν τῆς Βαλτικῆς και τῆς Οὐκρανίας. Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας σημαίνει χάσιμο τῶν πάν-

των ἢ Βαρσοβία θ' ἐνωτόταν ἀμέσως μὲ τὴ Βίλνα, μὲ τὸ Γκρόντο, μὲ τὸ Μίνσκ, ἴσως καὶ μὲ τὸ Κίεβο, χωρὶς νὰ ποῦμε τίποτα γιὰ τὴν Ποντόλια καὶ τὴ Βολίνια.

Καὶ τί θὰ γινόταν ὕστερα; Οἱ πολωνοὶ εἶναι ἕνας λαὸς τόσο ἀνήσυχος ποῦ ἂν τοὺς ἀφήσεις ἔστω καὶ μιὰ γωνίτσα ἐλεύθερη, ἀμέσως συνωμοτοῦν, συνάπτουν μυστικὲς σχέσεις μ' ἄλλες τὶς χαμιμένες ἐπαρχίες μὲ σκοπὸ τὴν ἀνασυγκρότηση τοῦ πολωνικοῦ Κράτους. Στὰ 1861, λογουχάρη, ἡ μόνη ἐλεύθερη πόλη ποῦ τοὺς ἀπόμεινε ἦταν ἡ Κρακοβία. Ἐλοιπόν, ἡ Κρακοβία ἔγινε τὸ κέντρο τῆς πολωνικῆς ἐπαναστατικῆς δράσης. Δὲν εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι ἡ αὐτοκρατορία δὲν μπορεῖ νὰ διατηρήσει τὴν ὑπαρξή της παρὰ μόνον μὲ τὸν ὄρο νὰ καταπνίγει τὴν Πολωνία μὲ τὸ σύστημα τοῦ Μουράβιεφ; Λέμε ἡ αὐτοκρατορία κι ἔχει ὁ ρώσικος λαός, ὁ ὁποῖος κι αὐτὸ τὸ πιστεύουμε βαθιά, δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν αὐτοκρατορία καὶ ποῦ τὰ συμφέροντά του, οἱ ἐνστικτώδικοι πόθοι του, δρῖσκονται σὲ ἀπόλυτη ἀντίθεση μὲ τὰ συμφέροντα καὶ τὶς προκαθορισμένες ἐπιθυμίες τῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ λαοὶ τῆς μεγάλης Ρωσίας, τῆς μικρῆς Ρωσίας, τῆς Λευκορωσίας κι ἄλλοι οἱ ἄλλοι λαοί, μόλις καταρρεύσει ἡ αὐτοκρατορία, θὰ ἐπαναθεμελιώσουν τὴ δική τους ἐλευθερία κι οἱ φιλόδοξοι πολωνικὲς συνωμοσιές δὲ θὰ σημαίνουν γι' αὐτοὺς τίποτα τὸ τρομερὸ. Μποροῦν νὰ ναι θανατηφόροις μόνο γιὰ τὴν αὐτοκρατορία.

Νὰ γιατί κανένας αὐτοκράτορας πασῶν τῶν Ρωσιῶν, ποῦ δὲν ἔχασε τὸ μυαλό του ἢ ποῦ δὲν ὑποχρεώθηκε ἀπὸ μιὰ ἀδήριτη ἀνάγκη, δὲ θὰ δεχτεῖ ποτὲ τὴν ἀπελευθέρωση ἔστω καὶ τοῦ πιὸ μικροῦ κομματιοῦ τῆς Πολωνίας.

Ἄλλὰ πῶς θὰ μπορούσε νὰ καλέσει τοὺς σλάβους σ' ἐξέγερση χωρὶς ν' ἀπελευθερώσει τοὺς πολωνούς; Οἱ αἰτίες ποῦ δὲ θὰ ἐπιτρέψουν στὸ Νικόλαο νὰ ὑψώσει τὴ σημαία τῆς πανσλαδικῆς ἐξέγερσης ὑπῆρχαν ὡς τώρα μὲ τὴ διαφορά ὅτι αὐτὸς ὁ δρόμος πρόσφερε τότε περισσότερες ἐλπίδες κέρδους ἀπ' ὅτι τώρα. Τότε θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑπολογίσει στὴν ἐξέγερση τῶν μαγιάρων καὶ τῆς Ἰταλίας, ποῦ δρῖσκονταν κάτω ἀπ' τὸ μισητὸ ζυγὸ τῆς Αὐστρίας. Σήμερα ἡ Ἰταλία θὰ παραμένει ἴσως οὐδέτερη, ὄντας δοσμένου ὅτι ἡ Αὐστρία θὰ τῆς παραχωροῦσε χωρὶς πολλὰ δυσκολίες, γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὰ ἐμπόδια, τὰ λιγοστὰ Ἰταλικὰ ἐδάφη ποῦ κατέχει ἀκόμα. Ὅσο γιὰ τοὺς μαγιάρους, μπορεῖ κανεὶς νὰ δεβαιώσει μὲ σιγουριά ἔλεποντας τὸ πάθος τους, τὸ καθαρὰ ἀντισλαδικό, ποῦ ἔχει ἀντικαταστήσει ἐκεῖνο τὸ μῖσος, ὅτι θὰ τάσσονταν μὲ τὸ μέρος τῶν γερμανῶν ἐναντίον τῆς Ρωσίας.

Γι' αὐτὸ στὴν ὑπόθεση ἐνὸς πασλαδικοῦ πολέμου, ποῦ θὰ ὑποκινούσε ὁ ρώσος αὐτοκράτορας ἐναντίον τῆς Γερμανίας, αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ ὑπολογίσει μόνον στὴ λιγότερη ἢ περισσότερη δραστήρια ὑποστήριξη τῶν σλάβων καὶ μάλιστα μόνον τῶν αὐστριακῶν σλάβων. Γιατί ἂν τοῦ ἐρχόταν στὸ μυαλό ν' ἀπελευθερώσει καὶ τοὺς σλάβους τῆς Τουρκίας τό-

τε θά ἔστρεφε ἐναντίον του ἕνα νέο ἐχθρό, τὴν Ἀγγλία, αὐτὴ τὴ ζηλιά-
ρα προστάτιδα ἐνὸς κυριάρχου Ὄθωμανικοῦ Κράτους.

Ἄλλὰ ἡ Αὐστρία ἔχει πάνω - κάτω 17 ἑκατομμύρια σλάβους ἔτοι,
ἀν ἀφαιρεθοῦν τὰ 5 ἑκατομμύρια ποὺ κατοικοῦν στὴ Γαλικία, ὅπου
οἱ ρῶσοι, περισσότερο ἢ λιγότερο συμπαθοῦντες, θά διαχωρίζαν τὴ θέ-
ση τους ἀπ' τοὺς πολωνοὺς ἐχθροὺς τῆς Ρωσίας μένοντας οὐδέτεροι, ἀπο-
μένουν 12 ἑκατομμύρια σλάβων στὴν ὑποστήριξη τῶν ὁποίων θά μπο-
ροῦσε νὰ βασιστεῖ ὁ αὐτοκράτορας, ἀποκλειομένων θέβαια ἐκείνων ποὺ
ἔχουν στρατολογηθεῖ στὸν αὐστριακὸ στρατό, οἱ ὅποιοι, σύμφωνα μὲ τὴ
στρατιωτικὴ παράδοση, θά μάχονταν ἐναντίον ὁποιοῦδήποτε τοὺς διέ-
ταζαν οἱ ἡγέτες τους.

Ἄς προσθέσουμε ὅτι αὐτὰ τὰ 12 ἑκατομμύρια δὲν εἶναι συγκεντρω-
μένα σὲ μιὰ - διὸ ἑδαφικὲς περιοχές, ἀλλὰ εἶναι σκορπιασμένα σ' ὅλη
τὴν ἐπικράτεια τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας. Μιλοῦν διαφορετικὲς
διαλέκτους κι εἶναι ἀνακατωμένοι μὲ τοὺς γερμανοὺς, τοὺς μαγιάρους,
τοὺς ρουμάνους καὶ τέλος, τοὺς ἰταλοὺς. Εἶναι θέβαια ἀρκετοὶ γιὰ νὰ
κρατᾶνε σ' ἐπιφυλακτὴ τὴν αὐστριακὴ κυβέρνησις καὶ τοὺς γερμανοὺς
γενικά, ἀλλὰ εἶναι πολὺ λίγοι γιὰ νὰ προσφέρουν στὰ ρώσικα στρατεύ-
ματα μιὰ σοβαρὴ ὑποστήριξη ἐναντίον τῶν ἐνωμένων δυνάμεων τῆς
πρωσικῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ἄλλοίμονο! Ἡ ρώσικη κυβέρ-
νησις τὸ γνωρίζει πολὺ καλά καὶ τὸ ἤξερε πάντοτε καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶ-
χε ὡς τώρα κι οὔτε θά ἔχει ποτὲ τὸ σκοπὸ νὰ ὑποκινήσει ἕνα πόλεμο
ἐναντίον τῆς Αὐστρίας σι' ὄνομα τοῦ πανοραβισμοῦ, ποὺ τελικὰ θά με-
τατρέπονταν σ' ἕνα πόλεμο ἐναντίον ὅλης τῆς Γερμανίας. Ἄλλὰ ἀν ἡ
κυβέρνησὶς μας δὲν εἶχε ποτὲ ἕνα τέτοιο σκοπὸ, γιὰ ποῖο λόγο ἐξαπέλυ-
σε μὲ τοὺς πράκτορες τῆς μιᾶς πανοραβιστικῆς προπαγανδιστικῆς ἐκστρα-
τείας στὴν Αὐστρία; Γιὰ τὸν πολὺ ἀπλό καὶ βασικὸ λόγον ποὺ μόλις πρὶν
ἀπὸ λίγο δείξαμε, δηλαδὴ, ἐπειδὴ ἡ ρώσικη κυβέρνησις χαίρεται πάρα
πολὺ καὶ τῆς εἶναι πολὺ χρήσιμο νὰ ἔχει ἕνα τόσο μεγάλο ἀριθμὸ φα-
νατικῶν καὶ τυφλῶν, συνάμα, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἀνόητων, ὁπαδῶν, σπαρ-
μένων σ' ὅλες τὶς αὐστριακὲς ἐπαρχίες. Μιὰ τέτοια κατάστασις παρα-
λύει, τρελλαίνει, κινητοποιεῖ τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησις καὶ μεγαλώνει
τὴν ἐπιρροήν τῆς Ρωσίας ὄχι μόνον στὴν Αὐστρία, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴν
Γερμανία. Ἡ αὐτοκρατορικὴ Ρωσία ξεστῆκωνε τοὺς σλάβους αὐστρια-
κοὺς ἐναντίον τῶν μαγιάρων καὶ τῶν γερμανῶν γνωρίζοντας καλά ὅτι
τελικὰ θά πρέπει νὰ τοὺς προδώσει καὶ νὰ τοὺς ἐγκαταλείψει στὰ χέ-
ρια τῶν ἴδιων αὐτῶν μαγιάρων καὶ γερμανῶν. Παιχνίδι ἐξευτελιστικόν,
ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴ τοῦ Κράτους.

Ἄρα, σὲ περίπτωσι πανοραβικοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν γερμα-
νῶν, ἡ παρωσικὴ αὐτοκρατορία θά ἐβρισκε λίγους συμμάχους καὶ μι-
κρὴ ὑποστήριξιν στὴ δύσιν. Ἄς δοῦμε τώρα ἐναντία σὲ ποιούς θά ἔπρεπε
νὰ πολεμήσει. Ἀρχικὰ, ἐναντίον ὅλων τῶν πρώσων κι αὐστριακῶν γερ-
μανῶν. Ἐπειτα, ἐναντίον τῶν μαγιάρων καὶ, τέλος, ἐναντίον τῶν πο-
λωνῶν.

"Ας αφήσουμε παράμερα πολωνούς και μαγιάρους κι ας δούμε αν η αυτοκρατορική Ρωσία είναι ικανή να διεξάγει έναν επιθετικό πόλεμο έναντι των ενωμένων δυνάμεων όλης της πρωσικής κι αυστριακής Γερμανίας. Λέμε έναν επιθετικό πόλεμο γιατί τελικά τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς δῆθεν ἀπελευθέρωσης πού θά ἐπιχειρήσει ἡ Ρωσία, θάναί, στήν πραγματικότητα, μιᾶ κατάκτηση τῶν οὐράνων αὐστριακῶν ἀπ' τῆ Ρωσία. Ἐνῶ εἶναι βέβαιο ὅτι ἕνας ἐπιθετικός πόλεμος δέν μπορεῖ νά γίνει ἕνας ἐθνικός πόλεμος γιά τῆ Ρωσία. Εἶναι σχεδόν ἕνας γενικός κανόνας: οἱ λαοί σπάνια συμμετέχουν σέ πολέμους πού ἐπιχειροῦν καί διευθύνουν οἱ κυβερνήτες τους ἔξω ἀπ' τὰ ὄρια τῆς πατρίδας. Ὅταν δέν ἐμπλέκεται ἕνα θρησκευτικό ἢ ἐπαναστατικό συμφέρον αὐτοί οἱ πόλεμοι παίρνουν οἱ περισσότεροί ἕνα πολιτικό χαρακτήρα. Τέτοιοι ὑπῆρξαν γιά τούς γερμανούς, γιά τούς ὀλλανδοούς, γιά τούς ἀγγλοούς ἀκόμα καί γιά τούς σουηδοούς, οἱ πόλεμοι τοῦ 17ου αἰῶνα, ἀνάμεσα στοὺς ὀπαδοούς τῆς Μεταρρύθμισης καί τούς καθολικοούς. Τέτοιοι ὑπῆρξαν γιά τῆ Γαλλία οἱ ἐπαναστατικοί πόλεμοι στά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα. Γιά ὁποιον θέλει ν' ἀναφερθεῖ στή σύγχρονη ἱστορία, γνωρίζουμε μόνο δυὸ παραδείγματα ὅπου ἡ λαϊκή μάζα ἐκδήλωσε μιᾶ πραγματική συμπάθεια γιά τούς πολιτικοούς πόλεμους πού ἔγιναν ἀπ' τίς κυβερνήσεις τους μέ σκοπὸ νά ἐπεκτείνουν τὰ ὄρια τῶν Κρατῶν τους ἢ σ' ὄνομα ἄλλων καθαρά ἐθνικιστικῶν συμφερόντων.

Τὸ πρῶτο παράδειγμα τὸ ἔδωσε ὁ γαλλικός λαός κάτω ἀπ' τὸν Ναπολέοντα Ι. Αὐτὸ τὸ παράδειγμα δέν μπορεῖ νά μᾶς ὀδηγήσει σέ γενικά συμπεράσματα γιατί τ' αυτοκρατορικά στρατεύματα ἦταν ἡ ἄμεση προέκταση, τὸ φυσικό ἀποτέλεσμα θά λέγαμε, τῶν ἐπαναστατικῶν στρατευμάτων τὰ ὀποῖα ὁ γαλλικός λαός συνέχιζε νά τὰ θεωρεῖ ὡς ἐκδήλωση τοῦ ἴδιου τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἰδανικοῦ.

Τὸ δεύτερο παράδειγμα εἶναι πιὸ καθαρό. Πρόκειται γιά τὸ φλογερὸ μεθῦσι πού κατέλαβε τὸ γερμανικὸ λαὸ στή διάρκεια τοῦ μεγάλου πολέμου πού ἐπιχείρησε τὸ πρωσο - γερμανικὸ Κράτος ἑναντίον τῆς δεύτερης γαλλικῆς αυτοκρατορίας. Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορική περίπτωση, πού μόλις τέλειωσε, ὀλος ὁ γερμανικός λαός, ὀλα τὰ στρώματα τῆς γερμανικῆς κοινωνίας μ' ἐξαιρεση ἴσως μιᾶ χούφτα ἐργατῶν, εἶχαν ἐμφυχωθεῖ ἀπ' τὸ αὐστηρά πολιτικό ἰδανικό τῆς συγκρότησης τοῦ παγγερμανικοῦ Κράτους καί τῆς διεύρυνσης τῶν συνόρων. Ἀκόμα καί σῆμερα αὐτὸ τὸ ἰδανικό κυριαρχεῖ πάνω ἀπ' τ' ἄλλα στὸ μυαλὸ καί στήν καρδιά ὀλων τῶν γερμανῶν χωρὶς ταξική διάκριση κι αὐτὸ ἀποτελεῖ σῆμερα τὴν εἰδικὴ δύναμη τῆς Γερμανίας.

Γιά ὁποιον γνωρίζει λίγο τῆ Ρωσία καί τὴν καταλαβαίνει, εἶναι φανερό ὅτι κανένας ἐπιθετικός πόλεμος πού θά ἐπιχειρήσει ἡ κυβέρνησή μας δέν εἶναι δυνατό νά μετατραπεῖ ἀπὸ μᾶς σ' ἐθνικὸ πόλεμο. Πρῶτο, γιατί ὁ λαός μας ὀχι μόνο βρῖσκειται μακριὰ ἀπὸ κάθε ἰδανικό πού ἔχει γιά στόχο τὴν ἐνῶχυση τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καί εἶναι ἐνοστικῶδῆκα ἀντίθετος σέ κάθε τέτοιο ἰδανικό. Τὸ Κράτος εἶναι ἡ φυλακὴ του

γιατί θα έπρεπε να το κάνει πιδ Ισχυρό; Δεύτερο, ανάμεσα στην κυβέρνηση και το λαό δεν υπάρχει καμιά επαφή, κανένας ζωντανός δεσμός, πού να μπορεί να τους ένώσει. Έστω και για μιά στιγμή για μιά οποιαδήποτε υπόθεση. Δηλαδή, δεν υπάρχουν ούτε προθέσεις, ούτε δυνατότητες για μιά άμοιβαία κατανόηση. "Ότι είναι για την κυβέρνηση άσπρο είναι για το λαό μαύρο κι αντίστροφα, ότι είναι άσπρο για το λαό, ή ζωή του, ή εύτυχία του, είναι ο θάνατος για την κυβέρνηση.

Τότε θ' αναρωτηθούμε όπως ο Πούσκιν: «Είναι άραγε κιάλας ο λόγος του τσάρου των Ρώσων τόσο ανίσχυρος;»⁵⁴.

Ναι, είναι «ανίσχυρος», όταν απαιτεί απ' το λαό, όσο είναι αντίθετος στο λαό. 'Αλλά κάνει πώς ρίχνεις ένα μόνο σύνθημα στο λαό: ακινητοποιείστε και κόψτε το κεφάλι των ιδιοκτητών, των γραφειοκρατών, των εμπόρων, πάρτε τα υπάρχοντά τους και μοιράστε τα και τότε μέσα σε μιά μόνο στιγμή θα ξεσηκωθεί ολος ο ρώσικος λαός κι ύστερα από μιά μέρα δε θα υπάρχει ίχνος από εμπορους, γραφειοκράτες κι ιδιοκτήτες σ' όλη την έκταση της ρώσικης γής. Στο βαθμό όμως πού θα διατάξεις το λαό να πληρώσει τον κεφαλικό φόρο, να εφοδιάζει με στρατιώτες το Κράτος και να δουλεύει για τους ιδιοκτήτες και τους εμπορους, ο λαός θα υπακούει παρα τή θέλησή του κάτω απ' την απειλή του ραβδιού, όπως κάνει σήμερα. 'Αλλά μόλις θα μπορέσει δε θα υπακούει πιά. Πού βρίσκεται λοιπόν ή μαγική και θαυματουργική δύναμη του λόγου του τσάρου; 'Αλλά τί πράγμα μπορεί να πει ο τσάρος στο λαό πού να κάνει την καρδιά του να τρέμει και να του ανάβει τή φαντασία; Στά 1828, όταν κήρυξε τον πόλεμο έναντιον της 'Οθωμανικής Πύλης, με πρόσχημα την καταπίεση των δημόθρησκών μας Έλλήνων και οσάδων στην Τουρκία, ο αυτοκράτορας Νικόλαος έπιχείρησε, μ' ένα αναμφέστο πού διαβάστηκε στις εκκλησίες, να υποκινήσει στο λαό το θρησκευτικό φανατισμό. Ή απόπειρα χρεωκόπησε ολοκληρωτικά. "Αν μεταξύ μας υπάρχει ένα τρομερό κι επίμονο θρησκευτικό πνεύμα, είναι μόνο στους Ρασκόλνικους⁵⁵, πού έχουν, ανάμεσα σ' όλους, τή μικρότερη διάθεση ν' αποδεχτούν την εξουσία του Κράτους και του ίδιου του αυτοκράτορα. Στην επίσημη ορθόδοξη εκκλησία βασιλεύει ένα έθιμοτυπικό πού είναι κιάλας νεκρό κι απολιθωμένο μέσα στην πιδ βαθιά άδιαφορία.

Στην άρχή της έκστρατειάς της Κριμαίας, μετά την κήρυξη πολέμου από μέρους της 'Αγγλίας και της Γαλλίας, ο Νικόλαος έπιχείρησε ξανά να υποκινήσει το θρησκευτικό φανατισμό του λαού αλλά είχε την ίδια άποτυχία. "Ας θυμηθούμε τί έλεγε στο λαό στη διάρκεια εκείνου του πολέμου: «'Ο γάλλος θέλει την έλευθερία μας!». Δημιουργήθηκαν βέβαια λαϊκές πολιτοφυλακές, αλλά κανείς δεν ξέριε πώς συγκροτήθηκαν: Έγιναν συνήθως μ' ένα αυτοκρατορικό διάταγμα και με διαταγές των άρχων. 'Επρόκειτο όπως πάντα για έπιστράτευση, αλλά μιά έπιστράτευση σε κατάσταση έπείγουσας ανάγκης και κάτω από μιά άλλη μορφή. Σε πολλές περιπτώσεις αναγκάστηκαν να υποσχεθούν στους άγρότες ότι μόλις τέλειωνε ο πόλεμος θ' άπελευθερώνονταν.

Νά πού είναι τὸ ἐθνικὸ ἰδανικὸ τῶν ἀγροτῶν μας! Μεταξὺ τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν εὐγενῶν ὁ πατριωτισμὸς ἐκδηλώνεται μὲ πιὸ πρωτότυπο τρόπο. Λόγοι πού οἱ περισσότεροὶ εἶναι σέκτη ἀνοησία, κραυγαλέες δηλώσεις πίστες στὴν πατρίδα καί, προπαντός, συμπόσια καὶ κρασοκάνουξη. Ἄλλ' ὅταν χρειάζονται νά δώσει κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς χρήματα καὶ κάποιος ἄλλος νά ἐφευγε γιὰ τὸν πόλεμο ἐπικεφαλῆς τῶν δικῶν του ἀγροτῶν, πολὺ λίγοι ἦταν οἱ ἐθελοντές.

Ὁ καθένας ζήτηγε νά βρεῖ ἀντικαταστάτη. Ἡ γενικὴ ἀπογραφή ἔκανε πολὺ θόρυβο, ἀλλὰ δὲ βγήκε κανένα ἀποτέλεσμα. Κι ὁ πόλεμος τῆς Κριμαίας δὲν ἦταν ἕνας πόλεμος ἐπιθετικὸς ἀλλὰ ἀμυντικὸς. Θὰ μποροῦσε κι ἔπρεπε νά γίνει ἕνας ἐθνικὸς πόλεμος. Γιατὶ δὲν κατάφερε νά γίνει; Ἐπειδὴ οἱ ἀνώτερες τάξεις μας εἶναι σάπιες, ξεφυλισμένες καὶ δειλές κι ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸ ἐχθρὸ τοῦ Κράτους.

Κι αὐτὸς ὁ λαὸς ἔλιπζαν νά ξεσηκωθεί στ' ὄνομα τοῦ σλάβικου ζητήματος! Ἀνάμεσα στοὺς σλαβόφιλους μας ὑπάρχουν μερικοὶ τίμιοι ἀνθρώποι πού πιστεύουν εὐλικρινά ὅτι ὁ ρώσικος λαὸς καίγεται ἀπ' τὴν ἀνυπομονησία νά σπεύσει σὲ βοήθεια ἐκείνων τῶν «σλάβων ἀδελφῶν» πού ἀγνοεῖ ἀκόμα καὶ τὴν ὑπαρξή τους. Θὰ ἐκπλήσσονταν ἀν τοὺς λέγανε ὅτι κι αὐτὸς εἶναι ἕνας σλάβικος λαός. Ὁ κύριος Ντουσίνσκι⁵⁸, μὲ τοὺς πολωνοὺς καὶ γάλλους ὁπαδοὺς του ἀρνιέται χωρὶς ἄλλο ὅτι στὶς φλέβες τῶν μεγάλο - ρώσων τρέχει σλάβικο αἷμα, τοποθετούμενος, ἔτσι ἐνάντια στὴν ἱστορικὴ κι ἐθνολογικὴ ἀλήθεια. Ἀλλὰ ὁ κύριος Ντουσίνσκι πού γνωρίζει τόσο λίγο τὸ λαὸ μας ἀγνοεῖ ἴσως, ὅτι αὐτὸς ὁ λαὸς πολὺ λίγο ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ σλάβικη καταγωγή του. Ἴσως νά μὴν ἔχει τίποτ' ἄλλο νά κάνει, βασανισμένος, πεινασμένος, συντριμμένος καθὼς εἶναι κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ ἐκείνης τῆς αὐτοκρατορίας του αὐτονομιάζεται σλάβικη, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά εἶναι ταταρο - γερμανικὴ.

Δὲν πρέπει νά ἐξαπατοῦμε τοὺς σλάβους. Ἐκεῖνοι πού τοὺς διηγούνται γιὰ μιὰ συμμετοχὴ τοῦ ρώσικου λαοῦ στὸ σλάβικο ζήτημα ἢ τοὺς κοροιδεύουν ἀγρία ἢ λένε ψέματα χωρὶς ντροπὴ ἢ ἀκόμα, λένε ψέματα γι' ἀμφίβολους σκοποὺς. Κι ἀν ἡμεῖς οἱ ρώσοι ἐπαναστάτες σοσιαλιστές, καλοῦμε τὸ σλάβικο προλεταριάτο καὶ τὴ σλάβικη νεολαία νά κάνουνε κοινὴ τὴν ὑπόθεσι τῆς ἐπανάστασις, δὲν τὸ προτείνουμε προβάλλοντας τὴν λιγότερο ἢ περισσότερο σλάβικη καταγωγή μας σὰν κοινὸ πεδίο συνενόησης.

Ἐμεῖς παραδεχόμεστε ἕνα μόνο πεδίο: τὸ πεδίο τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασις, ἔξω ἀπ' τὴν ὁποία δὲ βλέπουμε καμιὰ σωτηρία οὔτε γιὰ τοὺς λαοὺς τους οὔτε γιὰ τὸ δικό μας. Πιστεύουμε ὅτι σ' αὐτὸ ἀκριβὲς τὸ πεδίο μποροῦν, ἔξαιτίας τῶν πάρα πολλῶν κοινῶν σημείων τοῦ χαρακτήρα καὶ τοῦ ἱστορικοῦ τους πεπρωμένου, τῶν καλιῶν καὶ τῶν τωρινῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων τῶν σλάβικων λαῶν κι ἀκόμα ἔξαιτίας τῆς ταυτόσημης τοποθέτησής τους ἀπέναντι στὶς φιλοκρατικὲς τάσεις τῆς γερμανικῆς φυλῆς, νά ἐνωθοῦν ἀδελφικὰ ὄχι γιὰ νά δημιουργήσουν ἕνα κοινὸ Κράτος, ἀλλὰ γιὰ νά καταστρέψουν ὅλα τὰ Κράτη, ὄχι γιὰ νά σχηματί-

ιουν μεταξύ τους ένα κλειστό κόσμο, αλλά για να εμφανιστούν δλοι μα-
ζι στη διεθνή σκηνή, αρχίζοντας, αναγκαστικά, να συμμαχούν με τους
λατινικής καταγωγής λαούς, που απειλούνται σήμερα, όπως κι οι σλά-
βοι, απ' την κατακτητική πολιτική των γερμανών.

Ἄλλ' αὐτὴ ἡ συμμαχία ἐναντίον τῶν γερμανῶν θὰ διατηρηθεῖ μό-
νο μέχρις οὗ οἱ τελευταῖοι, ἀναγνωρίζοντας ἀπ' τὴ δική τους πείρα
πόσα ἀμέτρητα κακὰ προξενεῖ στο λαὸ ἡ ὕπαρξη ἑνὸς Κράτους, ἔστω
καὶ ψευτο - λαϊκοῦ, θ' ἀπελευθερωθοῦν ἀπ' τὸ ζυγὸ του καὶ θ' ἀπαρνη-
θοῦν γιὰ πάντα τὸ μοῖρατο τους πάθος γιὰ τὴν κρατικὴ ἡγεμονία. Τότε
καὶ μόνον τότε, οἱ τρεῖς βασικὲς φυλὲς ποὺ κατοικοῦν στὴν Εὐρώπη, ἡ
λατινική, ἡ σλάβικη καὶ ἡ γερμανική, θὰ σχηματίσουν μίαν ἐλεύθερη καὶ
ἐδελφικὴ συμμαχία. Ἄλλὰ ὡς τότε, ἡ συμμαχία τῶν σλάβικων λαῶν
μὲ τοὺς λατινικοὺς λαοὺς ἐναντίον τῶν εἰσβολῶν τῶν γερμανῶν, ποὺ τοὺς
ἀπειλοῦν καὶ τοὺς δύο, θάνατι μιὰ ἀδήριτη ἀνάγκη.

Ἡ μοῖρα τῆς γερμανικῆς φυλῆς εἶναι παράξενη! Στρέφοντας ἐ-
ναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ τῆς τὸ γενικὸ φόβο καὶ τὸ μῖσος ὄλων,
σπρώχνει τοὺς λαοὺς νὰ ἐνωθοῦν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔνωσε τοὺς σλάβους,
γιατὶ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς τὸ μῖσος γιὰ τοὺς γερμανοὺς,
ποὺ εἶναι βαθιὰ ριζωμένο στὶς καρδιὲς ὄλων τῶν σλάβων, βοήθησε στὴν
ἐπιτυχία τῆς πανσλαβιστικῆς προπαγάνδας περισσότερο ἀπ' ὄλους τοὺς
ἐξωραϊσμοὺς καὶ τίς μηχανογραφίαις τῆς Μόσχας καὶ τῆς Ἁγίας Πε-
τρούπολης. Καὶ τώρα αὐτὸ τὸ μῖσος εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ σπρώξει τὸ σλά-
βικο λαὸ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ λατινικὸ λαὸ.

Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ὁ ρώσικος λαὸς εἶναι κατάβαθα σλάβος. Δὲν
ἀγαπάει τοὺς γερμανοὺς. Ἄλλὰ δὲν ἔχει ἀνάγκη ν' αὐταπατάται: ἡ ἀν-
τιπάθειά του δὲν εἶναι τέτοια ποὺ νὰ τὸν σπρώχνει προσωπικὰ στο νὰ
τοὺς κηρύξει τὸν πόλεμο. Αὐτὴ ἡ ἀντιπάθεια θὰ γίνῃ αἰσθητὴ μόνο ἐκεί-
νη τὴ μέρα ποὺ οἱ γερμανοὶ θὰ εἰσβάλουν στὴ Ρωσία καὶ θὰ θελήσουν
νὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν. Θ' ἀπατηθεῖ πολὺ ὅποιος θὰ στηριζόταν σὲ μιὰ ὀ-
ποιαδήποτε συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ μας σὲ μιὰ ἐπιθετικὴ δράση ἐναντίον
τῆς Γερμανίας.

Ἄπ' αὐτὸ συνάγεται ὅτι ἂν κάποια μέρα ἡ κυβέρνησή μας ἔχει τὴν
πρόθεση νὰ ἐπιχειρήσει μιὰ δράση, θὰ πρέπει νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ
χωρὶς καμιὰ βοήθεια ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ, μὲ τὰ δικά της στρατιωτικά,
οἰκονομικά καὶ κρατικὰ μέσα. Ἄλλὰ θὰ ἦταν ἀρκετὰ αὐτὰ τὰ μέσα γιὰ
νὰ πολεμήσῃ, ἂν ὄχι γιὰ ν' ἀρχίσει μ' ἐπιτυχία ἕναν ἐπιθετικὸ πόλεμο
ἐναντίον τῆς Γερμανίας;

Ὁ ρώσος στρατιώτης εἶναι θαρραλέος, εἶναι ἀλήθεια, ἀλλὰ κι οἱ
γερμανοὶ στρατιῶτες δὲν εἶναι δειλοί. Τὸ ἔχουν ἀποδείξει σὲ τρεῖς δια-
δοχικὲς ἐκστρατείες. Ἐξάλλου ἂν ἡ Ρωσία ἀρχίσει ἕναν ἐπιθετικὸ πό-
λεμο, τὰ γερμανικὰ στρατεύματα θὰ πολεμήσουν στο δικό τους ἔδαφος
κι ἄρα θὰ ὑποστηριχτοῦν ἀπὸ μιὰ γενικὴ πατριωτικὴ κινητοποίηση, αὐ-
τὴ τὴ φορὰ ὁμόφωνη, ὄλων τῶν τάξεων κι ὄλου τοῦ πληθους τῆς Γερ-
μανίας καὶ θὰ ἐνισχύονταν πολὺ ἀπ' τὸ δικό τους πατριωτικὸ φανατι-

σμό, ἐνῶ οἱ ρῶσοι θὰ πολεμοῦσαν παρὰ τῆ θέλησὴ τους, χωρὶς πάθος, ὑπακούοντας ἀπλῶς στὶς διαταγές.

Ὅσο γιὰ τὴ σύγκριση ρώσων καὶ γερμανῶν ἀξιωματικῶν, αὐτὴ εἶναι σὲ θάρος τῶν ρώσων, ἀπὸ μιὰ ἀποψη καθαρὰ ἀνθρώπινη, ὄχι γιὰ τὴ εἶναι ρῶσοι, ἀλλὰ γιὰτὶ ἔτσι τὸ θέλει ἡ καθαρὰ δίκαιη κρίση. Παρὰ τὶς προσπάθειες τοῦ Ὑπουργοῦ Πολέμου μας, τοῦ κύριου Μιλοῦτιν⁵⁷, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀξιωματικῶν μας παραμένει ἐκεῖνο πού ἦταν πάντα, ἀπαίδευτο, πραγματικά ἀσυνεῖδητο· τὰ γυμνάσια, τὸ φαγοπότι, τὰ χαρτιά, τὸ κρασί κι ὅταν δίνεται ἡ εὐκαιρία, ἰδιαιτέρα στοὺς ἀνώτερους βαθμοὺς ἀρχίζοντας ἀπ' τοὺς διοικητὲς λόχου, οὐλαμοῦ ἢ πυροβολαρχίας, ἢ συστηματικὴ καὶ σχεδὸν νομιμοποιημένη κλεψιά, ὅλα αὐτὰ πού συνιστοῦν τὴ ζωὴ τῶν ἀξιωματικῶν μας, τὰ συγχωροῦμε ἀκόμα καὶ σήμερα. Πρόκειται γιὰ ἓνα περιβάλλον στὸν ἔσχατο βαθμὸ ξεφτυλισμένο καὶ συνάμα κτηνώδικο, παρόλο πού μιλᾷ γαλλικά. Ἄλλὰ σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον, μέσα στὴν ἀμάθεια καὶ τὴν παράλογη ἀταξία στὴν ὁποία καταντάει, μπορεῖ κανεὶς ν' ἀνακαλύψει τὴν ἀνθρώπινη καρδιά, τὴν ἱκανότητα κάποιου ν' ἀγαπήσει μὲ τὸ ἔνστικτο καὶ νὰ καταλάβει ἐκεῖνο πού εἶναι ἀνθρώπινο καί, μέσα σ' εὐνοϊκὲς συνθῆκες καὶ κάτω ἀπὸ μιὰ καλὴ ἐπιρροή, νὰ γίνεῖ ἓνας συνεῖδητὸς φίλος τοῦ λαοῦ.

Στὸ περιβάλλον τῶν γερμανῶν ἀξιωματικῶν δὲν ὑπάρχει τίποτ' ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' τοὺς τύπους, τὸ στρατιωτικὸ κανονισμὸ κι ἐκεῖνη τὴ μισητὴ ἀλαζωνεῖα πού χαρακτηρίζει τοὺς ἀξιωματικούς καὶ πού συνίσταται σὲ δύο πράγματα: τὴ δουλικὴ ὑποταγὴ σ' ὄλους τοὺς ἱεραρχικά ἀνώτερους καὶ τὴ βίαιη περιφρόνηση γιὰ ὁποιοδήποτε, κατὰ τὴ γνώμη τους, εἶναι κατώτερος κι ἐπομένως, πρῶτα ἀπ' ὅλα, γιὰ τὸ λαὸ κι ὕστερα γιὰ ὁποιοδήποτε δὲ φορᾷε στολή, μὲ ἐξαίρεση τοὺς ἄλλους πολιτικούς ὑπάλληλους πού προέρχονται ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς.

Μπροστὰ στὸν ἀνώτατο ἄρχοντά του, τὸν ἀρχιδούκα, βασιλιά καὶ τώρα αὐτοκράτορα ὅλης τῆς Γερμανίας, ὁ γερμανὸς ἀξιωματικὸς εἶναι ἓνας σκλάβος ἀπὸ πεποίθηση, ἀπὸ πάθος. Στὸ πρῶτο γνῆσιμο τοῦ χειροῦ του εἶναι ἔτοιμος πάντα κι ὁπουδήποτε, νὰ διαπράξει τὴν πιὸ τρομερὴ ἀγριότητα, νὰ κάψει, νὰ ξεκάνει καὶ νὰ μακελέψει δεκάδες, ἑκατοντάδες πόλεις καὶ χωριά ὄχι μόνο ξένα, ἀλλὰ καὶ ντόπια.

Γιὰ τὸ λαὸ τρέφει ὄχι μόνο περιφρόνηση, ἀλλὰ καὶ μίσος, ἴσως, κάνοντάς του μεγάλῃ τιμῇ, νὰ τὸν θεωρεῖ πάντα σὲ κατὰσταση συναγερμοῦ, ἔτοιμο νὰ ξεσηκωθεί. Ἐξάλλου δὲν εἶναι ὁ μόνος πού τὸ ὑποθέτει. Κι ὅλες οἱ προνομιοῦχες τάξεις εἶναι βέβαιες γι' αὐτὸ σήμερα κι ὁ γερμανὸς ἀξιωματικὸς, ὅπως καὶ κάθε ἀξιωματικὸς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ γενικά, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνα προνομιοῦχο σκυλί πού φυλάει τὶς προνομιοῦχες τάξεις. Ἡ κοινωνία τῶν ἐκμεταλλευτῶν στὴ Γερμανία, ὅπως κι ἀλλοῦ, ἀτενίζει τὸ λαὸ μ' ἓνα φόβο καὶ μὲ μιὰ δυσπιστία πού, δυστυχῶς, δὲν εἶναι πάντα δικαιολογημένη, ἀλλὰ ἀισθάνονται τουλάχιστον ὅτι ἡ συνεῖδητὴ δύναμη πού θὰ καταστρέψει αὐτὸ τὸν κόσμον ἀρχίζει πραγματικά νὰ δημιουργεῖται μέσα στὶς λαϊκὲς μάζες.

Ἡ τρίχα τοῦ γερμανοῦ ἀξιωματικοῦ σηκώνεται, ὅπως κι ἡ τρίχα τοῦ καλοῦ σκυλιοῦ - φύλακα καὶ μόνο στὴ σκέψη τοῦ λαϊκοῦ πλῆθους· οἱ ἰδέες του γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ λαοῦ εἶναι πολὺ πατριαρχικές. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη του ὁ λαὸς πρέπει: νὰ δουλεύει γιὰ νὰ ντύνονται καὶ νὰ συντηροῦνται οἱ ἀφέντες, νὰ ὑπακούει χωρὶς ἀντίρρηση στὴν ἐξουσία, νὰ πληρώνει τοὺς φόρους τοῦ Κράτους καὶ νὰ ἐκτελεῖ τίς κοινοτικές ἀγγαρεῖες κι ὕστερα νὰ κάνει τὸ στρατιώτη, νὰ γυαλίζει τίς μπόττες, νὰ ταΐζει τὸ ἀλογο τοῦ ἀξιωματικοῦ καί, ὅταν αὐτὸς τὸν ὀδηγεῖ κραδαίνοντας τὸ σπαθί, νὰ πυροβολεῖ, νὰ σφάζει, νὰ καρφώνει μὲ τὴν ξιφολόγη τὸν πρῶτο ποῦ τοῦ τυχαίνει μπροστά του κι ὕστερα, μόλις τὸν διατάξουν, νὰ πεθάνει γιὰ τὸν Κάιζερ καὶ τὸ Βάτερλαντ.

Μόλις τελειώσει ἡ ἐνεργητικὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ἂν εἶναι τραυματισμένος κι ἀνάπηρος, πρέπει νὰ ζεῖ ἀπ' τὴν ἐλεημοσύνη, ἂν γυρίσει σῶος κι ὑγιής, πρέπει νὰ μπεῖ στὴν ἐφεδρεία καὶ νὰ παραμείνει ἐκεῖ μέχρι νὰ πεθάνει, ὑπακούοντας πάντα στις ἀρχές, λυγίζοντας πάντα τὴ μέση μπροστά σὲ κάποιον ἀνώτερο κι ἔτοιμος πάντα νὰ δώσει τὴ ζωὴ του μόλις τοῦ τὸ ζητήσουν.

Ὅποιαδήποτε ἐκδήλωση τοῦ λαοῦ θὰ ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μ' αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ κάνει τὸ γερμανὸ ἀξιωματικὸ ἐξω φρενῶν. Καταλαβαίνει κανεὶς, ἐπομένως, γιὰτί εἶναι τόσο μεγάλο τὸ μίσος του γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες. Αὐτὴ ἡ λέξη περιλαβαίνει, γενικά, γι' αὐτὸν τὸ σύνολο τῶν δημοκρατῶν, ἀκόμα καὶ τῶν φιλελεύθερων, ὅποιοιδήποτε χοντρικά τολμάει, σ' ἓνα βαθμὸ ἢ μ' ὅποιοιδήποτε τρόπο, νὰ κάνει ἢ νὰ θέλει ἢ νὰ σκέπτεται κάτι ἀντίθετο μὲ τὴ σκέψη καὶ τὴν ἐνδοξη θέληση τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ αὐτοκράτορα, ἀφέντη ὅλης τῆς Γερμανίας.

Εὐκόλα, λοιπόν, μπορεῖ νὰ φανταστεῖ κανεὶς μὲ ποῖο ξεχωριστὸ μίσος ὁ γερμανὸς ἀξιωματικὸς βλέπει τοὺς ἐπαναστάτες σοσιαλιστὲς κι ἀκόμα καὶ τοὺς δημοκράτες σοσιαλιστὲς τῆς χώρας του. Καὶ μόνο στὴ θύμηση πὼς ὑπάρχουν τρελλαίνεται καὶ θεωρεῖ αἰσχρὸ νὰ μιλάει γι' αὐτοὺς χωρὶς νὰ ξεπλένει τὸ στόμα του. Ἀλλοίμονο ἂν πέσει στὰ χέρια του κανεὶς ἀπ' αὐτούς. Καὶ δυστυχῶς, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ πῶ, πολλοὶ δημοκράτες σοσιαλιστὲς ἔχουν πέσει τελευταῖα στὰ χέρια τους. Μὴν ἔχοντας τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς βασανίσουν ἢ νὰ τοὺς τουφεκίσουν ἀμέσως κι οὔτε νὰ τοὺς ἀρχίσουν στις γροθιές, προσπαθοῦν μὲ ἀγγαρεῖες, μὲ καταπίσεις, μὲ χειρονομίες καὶ βρισιές νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ὀργή τους καὶ τὴ χυδαία τους μνησικακία. Ἀλλὰ ἂν τοὺς τὸ ἐπιτρέψουν οἱ ἀνώτεροί τους, ἂν τοὺς τὸ διατάξουν, μὲ πόσο φανατικὸ ζήλο καί, προπαντός, μὲ πόση ὑπεροψία θ' ἀναλάβαινε ἓνας ἀξιωματικὸς τὸ ρόλο τοῦ βασανιστῆ καὶ τοῦ σαρκοβόρου θηρίου.

Ἐξετάστε αὐτὰ τ' ἀπολίτιστα ἄγρια θηρία, αὐτὸν τὸν ἀπὸ προορισμὸ μπόγια, αὐτὸν τὸν ἀπὸ πεποίθηση λακέ!

Ἄν εἶναι νέος θ' ἀνακαλύψετε ἐκπληκτοὶ ἀντὶ γιὰ ἓνα δράκο ἓνα ξανθὸ ἐφηβο μὲ ροδοκόκκινη σάρκα κι ἓνα ἐλαφρὸ χνουδι κάτω ἀπ' τὴ μύτη, μετριόφρονα, φιλήσυχο ἂν ὄχι δειλὸ. ἀλλὰ περήφανο, τοῦ ὁποῖου

μπορείς ήδη να μαντέψεις την ύπεροψία κι αναντίρρητα συναισθηματικό. Γνωρίζει απόξω δλο τὸ Γκαίτε καὶ τὸ Σίλλερ κι ὄλη ἡ μεγάλη ἀνθρωπιστικὴ φιλολογία τοῦ περασμένου αἰώνα ἔχει περάσει μέσα ἀπ' κεφάλι του χωρὶς νὰ τοῦ ἀφήσει οὔτε τὸ παραμικρὸ ἴχνος ἀνθρωπιστικῆς σκέψης, οὔτε τὸ παραμικρὸ αἶσθημα ἀνθρωπιᾶς μέσα στὴν καρδιά του.

Οἱ γερμανοὶ καὶ προπαντὸς οἱ γερμανοὶ ὑπάλληλοι: κι ἀξιοματικοί, ἔπρεπε νὰ λύσουν ἕνα πρόβλημα ποῦ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ φαίνεται ἄλυτο: νὰ ἐνώσουν τὴν παιδεία μὲ τὴν βαρβαρότητα, τὴ γνώση μὲ τὴ δουλοπρέπεια. Ἀπὸ κοινωνικὴ ἀποψη αὐτὸ τοὺς κάνει συχαμεροὺς καὶ ταυχρονα τοὺς ἐξευτελλίζει πολὺ ἀπέναντι στὴ λαϊκὴ μάζα εἶναι συγγολοὶ κι ἀνελέητοι ἔχθροὶ, ἀλλὰ ἀπέναντι στοῦ Κράτος πολῦτιμοὶ ὑπηρέτες.

Ἀπ' τὴν ἀποψη ἐνὸς τακτικῶ ἑστρατοῦ εἶναι δύσκολο νὰ φανταστεῖς κάτι ἀνώτερο ἀπ' τὸ γερμανὸ ἀξιοματικό. Εἶναι ἕνας ἀνθρωπος ποῦ διαθέτει μαζί γνώση κι ἀμάθεια, δειλία καὶ τόλμη, τὴν πιὸ αὐστηρὴν πειθαρχία μὲ τὴν ἱκανότητα πρωτοβουλίας, τὴ μέθοδο μὲ τὴ σκληρότητα, τὴ σκληρότητα μὲ μιὰ ἔμφυτη καλωσύνη, μιὰ κάποια ἔξαρση, μονόπλευρη κι ἀρνητικὴ εἶναι ἀλήθεια, μὲ μιὰ σπάνια ὑπακοή στὴ θέληση τῶν ἡγετῶν. Εἶναι ἕνα ὄν πάντα διατεθειμένο νὰ κόψει λαίμους ἢ νὰ κομματιάσει δεκάδες, ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες ἀνθρώπινα ὄντα στοῦ πρώτου γνέφισμο τῶν ἡγετῶν του, σιωπηλό, ἤσυχο, πάντα ὑπάκουο στοὺς ἀνωτέρους, ἀλλὰ ἀλαζωνικό, παγερά περιφρονητικό κι ἀν χρειαστεῖ, σκληρὸ μὲ τὸ στρατιώτη. Ἕνας ἀνθρωπος ποῦ ἡ ζωὴ του συνίσταται σὲ δύο λέξεις: νὰ ὑπακούει καὶ νὰ διατάζει.

Ἡ ἐκπαίδευση τῶν στρατιωτῶν, οὐσιαστικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ὀργάνωση ἐνὸς ἑστρατοῦ φτάνει στοῦ γερμανικῶ ἑστρατοῦ σὲ μιὰ συστηματικὴ τελειότητα ποῦ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ σ' ἕνα μακρόχρονο διάστημα κι ἔχει δοκιμαστεῖ στὴν πράξη. Ἡ βασικὴ ἀρχὴ ποῦ συνιστᾷ τὸ θεμέλιο αὐτῆς τῆς πειθαρχίας ἐκφράζεται σὲ τοῦτο τὸν ὀρισμὸ ποῦ ἔχουμε ἀκούσει νὰ ἐπαναλαμβάνεται τελευταία ἀπὸ πολλοὺς πρώσσοις, σάξωνες, βαυαροὺς κι ἄλλους ἀξιοματικούς γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ ὀποῖοι μετὰ τὸ τέλος τῆς ἑστρατείας στὴ Γαλλία, περνοῦν κατὰ τμήματα διαμέσου τῆς Ἑλβετίας γιὰ νὰ μελετήσουν ἀναμφίβολα τοὺς τόπους καὶ νὰ φτιάξουν σκαριφήματα ποῦ θὰ χρῆσιμευαν σὲ περίπτωση ἀνάγκης: νὰ, αὐτὸς ὁ ὀρισμὸς: «Γιὰ νὰ ἐξουσιάζεις τὴν ψυχὴ τοῦ στρατιώτη πρέπει πρώτα νὰ ἐξουσιάζεις τὸ σῶμα του».

Ἄλλὰ πῶς τὸ πετυχαίνουν; Μὲ συνεχεῖς ἀσκήσεις. Μὴν πιστεύετε ὀτι οἱ γερμανοὶ ἀξιοματικοὶ δὲν ἐκτιμοῦν τὸ ρυθμικὸ θηματισμὸ. Κάθε ἄλλο. Τὸν θεωροῦν σὰν ἕνα ἀπ' τὰ καλύτερα μέσα γιὰ νὰ ζυπνᾶνε τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ γιὰ νὰ ἐξουσιάζουν δλο τὸ σῶμα τοῦ στρατιώτη. Ἰστερα ἔρχεται ὁ χειρισμὸς κι ἡ συντήρηση τῶν ὀπλων καὶ ἡ τέλεια τάξη τῶν πραγμάτων, ποῦ ἀναγκάζουν τὸ στρατιώτη ν' ἀπασχολεῖται ἀπ' τὸ πρῶο ὄς τὸ θράδου καὶ ποῦ τὸν κάνουν νὰ αἰσθάνεται ὀτι τὸν παρακολουθεῖ σὲ κάθε του κίνηση τὸ αὐστηρὸ καὶ ψυχρὸ βλέμμα τῶν ἡγετῶν του ποῦ τὸν μαγνητίζει. Τὸ χειμῶνα, δταν ὑπάρχει περισσότερος

διαθέσιμος χρόνος, οι στρατιώτες στέλνονται στο σχολείο όπου τους μαθαίνουν να γράφουν, να διαβάζουν, να λογαριάζουν αλλά όπου, πάνω απ' όλα, είναι υποχρεωμένοι να μαθαίνουν απόψε ένα στρατιωτικό κώδικα γεμάτο από λατρεία για τον αυτοκράτορα και περιφρόνηση για το λαό: να είσαι ο φρουρός του αυτοκράτορα και να πυροβολείς το λαό. Αυτό είναι το άπάνθισμα της πολιτικής κι αστικής εκπαίδευσης του στρατιώτη.

Ο στρατιώτης που μένει 3, 4 ή 5 χρόνια σ' ένα τέτοιο περιβάλλον δεν μπορεί να βγει απ' αυτό δίχως να έχει πάθει κάποια ζημιά. Το αποτέλεσμα είναι ταυτόσημο, αν και μ' άλλη μορφή, μ' εκείνο του αξιωματικού. Θέλουν να κάνουν το στρατιώτη ένα τυφλό μαστούρι. Ένω ο αξιωματικός πρέπει νάναι ένα μαστούρι γεμάτο ζωή, ένα μαστούρι από πεποίθηση, σκέψη, ιδανικά, πάθος. Το περιβάλλον του είναι η κοινωνία των αξιωματικών. Δε θα κάνει ούτε ένα βήμα έξω απ' αυτό το περιβάλλον. Όλο το σώμα των αξιωματικών, έμποτισμένο από κείνο το πνεύμα που περιγράψαμε πιδ πάνω, κατασκοπεύει καθένα απ' τα μέλη του. Άλλοίμονο στο δυστυχισμένο που από άπειρία ή κάποιο αίσθημα θα τολμήσει να συνδεθεί μ' ένα άλλο περιβάλλον. Αν αυτό το περιβάλλον είναι ασήμαντο από πολιτική άποψη τον περιπαίζουν απλά. Αν όμως έχει κάποια πολιτική γραμμή όχι σύμφωνη με την κοινή γραμμή των αξιωματικών, αν θάναι, δηλαδή, φιλελεύθερος ή δημοκρατικός ή, ακόμα χειρότερο, επαναστάτης σοσιαλιστής, τότε αυτός ο δυστυχής είναι χαμένος. Κάθε συνάδελφος θα γίνει κι ένας καταδότης του.

Η ανώτερη διοίκηση προτιμάει, κατά κανόνα, να παραμένουν οι αξιωματικοί μαζί όσο γίνεται περισσότερο και προσπαθεί ν' αφήνει τόσο στους αξιωματικούς όσο και στους στρατιώτες, όσο το δυνατό λιγότερο ελεύθερο χρόνο. Η εκπαίδευση των αξιωματικών κι η αδιάκοπη επίβλεψη την οποία πρέπει να ύφιστανται, τους τρώει κιόλας τα τρία τέταρτα της μέρας. Το υπόλοιπο πρέπει ν' αφιερώνεται στην τελειοποίησή τους και στις στρατιωτικές επιστήμες. Ένας αξιωματικός πριν να φτάσει στο βαθμό του ταγματάρχη πρέπει να περάσει διάφορες δοκιμασίες. Του αναθέτουν με διάφορα προσχήματα επείγουσες εργασίες κι απ' το αποτέλεσμα αυτών θα κριθεί αν ή προπαρασκευή του του επιτρέπει ν' ανέθει σε ανώτερους βαθμούς.

Όπως βλέπουμε το στρατιωτικό περιβάλλον στη Γερμανία, όπως και στη Γαλλία, είναι ένα περιβάλλον αυτοέγκλειστο κι αυτό αποτελεί την απόλυτη έγγυση ότι θάναι έχθρικό απέναντι στο λαό.

Άλλά οι γερμανοί αξιωματικοί έχουν όμως ένα τεράστιο πλεονέκτημα απέναντι στους γάλλους και γενικά στους ευρωπαϊκούς συναδέλφους τους. Οι γερμανοί αξιωματικοί διακρίνονται απ' όλους τους αξιωματικούς του κόσμου για τη βαθιά και πλατιά κουλτούρα τους, για τη θεωρητική και πρακτική γνώση της στρατιωτικής επιστήμης, για τη θερμή, απόλυτη, σχολαστική αφοσίωσή τους στο επάγγελμα των όπλων, για

τήν ἀκρίβεια, τή φροντίδα, τήν αὐτοκυριαρχία, τήν ἐπίμονη ὑπομονή κι ἀκόμα γιά μιά σχετική τιμιότητα.

Διαμέσου αὐτῶν τῶν ἰδιότητων ἡ ὀργάνωση κι ὁ ἐξοπλισμός τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων εἶναι πραγματικά γεγονότα και δὲν ὑπάρχουν μόνο στό χαρτί, ὅπως συνέβαινε στή Γαλλία τήν ἐποχή τοῦ Ναπολέοντα III κι ὅπως ἐπίσης συμβαίνει συχνά σέ μᾶς, στή Ρωσία. Ἐξω ἀπ' αὐτό, ἐξαιτίας αὐτῶν τῶν ἐξαιρετικῶν πρωτερημάτων τῶν γερμανῶν ἀξιωματικῶν, ὁ πολιτικός και προπαντός, ὁ στρατιωτικός ἔλεγχος εἶναι ὀργανωμένος μέ τέτοιο τρόπο πού νά κάνει ἀδύνατη κάθε ἀπάτη. Ἀντίθετα ἀπ' ὅτι συμβαίνει σέ μᾶς, ἀπό κάτω πρὸς τὰ πάνω κι ἀπό πάνω πρὸς τὰ κάτω, ὅπου ὀλοι ξεφεύγουμε ἀπ' τίς εὐθύνες και γίνεται ἀδύνατο νά γνωρίσει κανεὶς τήν ἀλήθεια.

Σκεφτεῖτε τα ὀλα αὐτὰ κι ὕστερα πέστε ἀν ἀπομένει στό ρώσικο στρατό κάποια δυνατότητα πού νά τὸν σπρώξει σ' ἓνα ἐπιθετικό πόλεμο ἐναντίον τῆς Γερμανίας. Θά πείτε ὅτι ἡ Ρωσία μπορεί νά παρατάξει ἓνα ἑκατομμύριο ἄντρες. Ὅμως τὰ ὀργανωμένα κι ὀπλισμένα στρατεύματα δὲ θά φτάσουν τὸ ἑκατομμύριο. Ἄς παραδεχτοῦμε ὁμως ὅτι γίνεται κι αὐτό, τὰ μισὰ θά πρέπει νά ἀπλωθοῦν στό ἀπέραντο ἔδαφος τῆς αὐτοκρατορίας γιά νά κρατήσουν σέ τάξη στό ἐσωτερικό ἔχειον τὸν εὐτυχισμένο λαό, πού θά μπορούσε νά καταλήξει νά θυμώσει ἐξαιτίας τῆς τῶσης εὐτυχίας. Πόσοι στρατιῶτες θά χρειαστοῦν γιά τήν Οὐκρανία, τή Λιθουανία και τήν Πολωνία; Θά εἶναι τόσο πολλοὶ πού μόλις και μετὰ βίας θά μπορέσετε νά στείλετε στή Γερμανία ἓνα στρατό ἀπὸ 500.000 ἄντρες. Μέχρι σῆμερα ἡ Ρωσία δὲ διέθετε ποτὲ ἓναν παράμοιο στρατό.

Ἄλλὰ στή Γερμανία θά συγκρουστεῖτε μ' ἓνα στρατό πραγματικά ἐνὸς ἑκατομμύριου πού, ἀπ' τήν ἀποψη τῆς ὀργάνωσης, τῆς στρατιωτικῆς δεξιότητάς, τοῦ ἠθικοῦ και τοῦ ἐξοπλισμοῦ, εἶναι ὁ πρῶτος στὸν κόσμο. Θά ἔχει πίσω του τήν τεράστια πολιτοφυλακή ὀλου τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ πού ἴσως, ἀν ὄχι σίγουρα, δὲ θά ξεσηκωνόταν ἐναντίον τῶν γάλλων ἀν ὁ νικητῆς τοῦ τελευταίου πόλεμου ἦταν ὁ Ναπολέον III, ἀλλὰ πού θά ξεσηκωνόταν σάν ἓνας ἄνθρωπος ἐναντίον μίας ρώσικης εἰσβολῆς.

Ἡ Ρωσία, θά πείτε, δηλ. ἡ πανρωσική αὐτοκρατορία, θά μπορούσε νά στρατολογήσει, ἀν χρειαστεῖ, ἄλλο ἓνα ἑκατομμύριο ἄντρες. Ναί, βέβαια, ἀλλὰ μόνο στό χαρτί. Θά εἶναι ἀρκετὸ νά κυκλοφορήσει ἓνα διάταγμα γιά τήν ἐπιστράτευση μερικῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων ἐφέδρων και νά τὸ ἑκατομμύριο. Ἄλλὰ πῶς νά τοὺς μαζέψει; Ποιὸς θά πάει νά τοὺς συγκεντρώσει; Οἱ στρατηγοὶ σας τῆς ἐφεδρείας, ὑπάσιιστὲς στρατηγῶν, ὑπάσιιστὲς τοῦ αὐτοκράτορα, ταγματάρχες ἡ διοικητῆς φρουρῶν τῆς ἐφεδρείας, ὑπάρχουν ὀλοι μόνο στὰ χαρτιά. Οἱ κυβερνήτες σας, οἱ ὑπάλληλοι, Θεέ μου, πόσες δεκάδες κι ἑκατοντάδες χιλιάδες ἄντρες θά πεθάνουν ἀπ' τήν πείνα πρὶν νά «ντυθοῦν»; Καί, τέλος, πού θά βρεῖτε ἓναν ἀρκετὸ ἀριθμὸ ἀξιωματικῶν γιά νά ὀργανώσετε αὐτὸ τὸ νέο στρα-

τὸ τοῦ ἑνὸς ἑκατομμύριου ἀντρῶν, μὲ τί θὰ τοὺς ὀπλίσετε; Μὲ μπαστού-
νια;

Δὲν ἔχετε ἀρκετὰ χρήματα γιὰ νὰ ὀπλίσετε ὅπως πρέπει τὸ πρῶτο
ἑκατομμύριο κι ἀπειλεῖτε νὰ ὀπλίσετε ἕνα δεύτερο ἑκατομμύριο; Κανέ-
νας τραπεζίτης δὲ θὰ σᾶς δώσει πίστωση. Ἄλλὰ κι ἂν σᾶς ἔδινε, θὰ
χρειαζόταν ἕνας ὀλόκληρος χρόνος γιὰ νὰ ὀπλίσετε ἕνα ἑκατομμύριο
ἄντρες.

Ἄς συγκρίνουμε τὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀδυναμία σας μὲ τὸν πλοῦτο
καὶ τὴ δύναμη τῶν γερμανῶν. Ἡ Γερμανία πήρε ἀπ' τὴ Γαλλία 5 δι-
σεκατομμύρια. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ξόδεψε τὰ 3 ἀπ' αὐτὰ γιὰ ὀρισμένα
ἔξοδα, γι' ἀνταμοιβὴ πριγκίπων, ἀνθρώπων τοῦ Κράτους, στρατηγῶν,
συνταγματάρχων, ἀξιωματικῶν, ὄχι βέβαια καὶ στρατιωτῶν καὶ γιὰ νὰ
πληρώσει μερικὰ ταξίδια στὸ ἐσωτερικὸ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ. Ἀπομένουν
2 δισεκατομμύρια ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τῆς, γιὰ νέα ὀχυρω-
ματικὰ ἔργα, γιὰ τὴν ἐπισκευτὴ τῶν πολυάριθμων παλιῶν φρουρῶν, γιὰ
παραγγελίες νέων κανονιῶν, ὀπλων κλπ. Ναι, ὅλη ἡ Γερμανία ἔχει γί-
νει σήμερα μιὰ τρομερὴ ἀποθήκη ὀπλων, εἶναι ὀπλισμένη σὰν ἀστακός.
Καὶ σεῖς ἐλπίζετε, ὀπλισμένοι κι ἐκπαιδευμένοι μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, νὰ τὴ
νικήσετε;

Μὲ τὸ πρῶτο βήμα, μόλις πατήσετε τὸ ἕνα σας πόδι σὲ γερμανικὸ
ἔδαφος, θ' ἀναγκαστεῖτε νὰ τὸ βάλετε στὰ πόδια, ἀπηνῶς καταδιωγμέ-
νοι κι ὁ ἐπιθετικὸς σας πόλεμος θὰ μεταβληθεῖ γρήγορα σ' ἕνα ἀμυντικὸ
πόλεμο. Τὰ γερμανικὰ στρατεύματα θὰ περάσουν τὰ πανρωσικὰ σύνο-
ρα.

Ἄλλὰ τότε, τουλάχιστον, θὰ ὑποκινήσουν ἐναντίον τους τὴ γενικὴ
ἐξέγερση τοῦ ρώσικοι λαοῦ; Ναι, ἂν γερμανοὶ μποῦν στὶς ρώσικες ἐ-
παρχίες καὶ θὰ βαδίσουν πρὸς τὴ Μόσχα. Ἄλλ' ἂν δὲ διαπράξουν αὐτὴ
τὴν ἀδελφία καὶ βαδίσουν βόρεια πρὸς τὴν Ἁγία Πετρούπολη, διαμέ-
σου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βαλτικῆς, θὰ βροῦν πάρα πολλοὺς φίλους ἀνά-
μεσα ὄχι μόνο στοὺς μικροαστοὺς, τοὺς προτεστάντες παπάδες καὶ τοὺς
Ἑβραίους, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀνικανοποίητους θαρῶνους καὶ τοὺς φοιτητὲς
γυιούς τους καὶ διαμέσου αὐτῶν, ἀνάμεσα σ' ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ στρα-
τηγῶν, ἀξιωματικῶν, ἀνώτερων καὶ κατώτερων ὑπάλλωλων, ποὺ κα-
τάγονται ἀπ' αὐτὲς τίς ἐπαρχίες καὶ κατοικοῦν στὴν Ἁγία Πετρούπολη
κι εἶναι σκορπισμένοι σ' ὀλόκληρη σχεδὸν τὴ Ρωσία. Θὰ ξεσηκώνονταν
ἀκόμα κι ἡ Πολωνία κι ἡ μικρὴ Ρωσία ἐναντίον τῆς ρώσικης αὐτοκρα-
τορίας.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀνάμεσα σ' ὄλους τοὺς ἐχθροὺς ποὺ καταπιέζουν
τὴν Πολωνία ἀπ' τὴ μέρα τοῦ διαμελισμοῦ τῆς, ἡ Πρωσσία ἀποδείχθη-
κε ὁ πιὸ ἥπιος ἐχθρὸς, ὁ πιὸ συστηματικὸς κι ἄρα τόσο πιὸ ἐπικίνδυνος.
Ἡ Ρωσία ἐνήργησε βάρβαρα σὰν βάρβαρη δύναμη ποὺ εἶναι, σφάζοντας,
ἀπαγχονίζοντας, βασανίζοντας τοὺς Πολωνοὺς, ἐξορίζοντας χιλιάδες
στὴ Σιβηρία, χωρὶς νὰ πετύχει, συνοπτικὰ, νὰ ρωσοποιήσει ἐκεῖνο τὸ
μέρος τῆς Πολωνίας ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῆς καὶ δὲν τὸ ἔχει κατορθώ-

σει ακόμα και σήμερα, παρά τις συνταγές του Μουράγιεφ. Ούτε κι η Αυστρία, απ' τή μεριά της, δέν κατάφερε νά γερμανοποιησει τή Γαλικία κι εξάλλου ούτε και πού τὸ ἐπιχείρησε.

Ἡ Πρωσσία, ἀληθινὸς ἐκπρόσωπος τῆς γερμανικῆς φυλῆς και τῆς μεγάλης γερμανικῆς ὑπόθεσης, τῆς ἐξαναγκαστικῆς και τεχνικῆς γερμανοποίησης τῶν χωρῶν πού δέν εἶναι γερμανικῆς, βρίσκεται στὸ στάδιο τῆς γερμανοποίησης, ἐναντι ὁποιοδήποτε τιμήματος, τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ντάντσιχ και τοῦ δουκάτου τοῦ Πόζναν καθὼς και τῆς ἐπαρχίας τοῦ Καί-νιξμπεργκ πού κατέχει ἤδη ἀπὸ πολὺ καιρό. Θὰ χρειαζόταν πολὺ καιρὸς γιὰ νά συντάξουμε τὸν κατάλογο τῶν μέσων πού χρησιμοποίησε γιὰ νά φτάσει στὸ σκοπὸ της. Ἐνα απ' αὐτά, ἡ ἀποικιοποίηση σὲ πλατιά κλίμακα τῆς πολωνικῆς γῆς ἀπὸ μέρους τῶν γερμανῶν ἀγροτῶν, εἶχε ἕνα μεγάλο ἐνδιαφέρον.

Στὰ 1807, ἡ πλήρης χειραφέτηση τῶν ἀγροτῶν μὲ τὸ δικαίωμα ἐξαγορᾶς τῆς γῆς, γιὰ τὴν ὁποία παραχωρήθηκε κάθε εἶδος διευκόλυνση, συνέβαλε πολὺ στὸ νά κάνει ἀγαπητὴ τὴν πρωσσικὴ κυβέρνησι. στοὺς πολωνοὺς ἀγρότες. Ὑστερα δημιουργήθηκαν ἀγροτικὰ σχολεῖα στὰ ὁποῖα και διαμέσου τῶν ὁποίων, διαδόθηκε ἡ γερμανικὴ γλῶσσα. Διαμέσου μερικῶν παρόμοιων μέτρων, τὸ ἕνα τρίτο τοῦ δουκάτου τοῦ Πόζναν γερμανοποιήθηκε πέρα γιὰ πέρα, ἤδη στὰ 1848. Καὶ δὲ μιλάμε γιὰ τίς πόλεις. Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῆς Πολωνίας μιλοῦσαν στὶς πόλεις ἡ γερμανικὴ γλῶσσα, ἀφοῦ τὴ μιλοῦσε ἡ μεγάλη μάζα τῶν ἀστών, τῶν βιοτεχνῶν και, προπαντός, οἱ γερμανο - ἔβραιοι, πού εἶχαν βρεῖ ἐδῶ γερὰ ἀποκούμπι. Εἶναι γνωστὸ απ' τοὺς πιὸ μακρινοὺς καιροὺς ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν πόλεων αὐτῆς τῆς πολωνικῆς περιοχῆς διοικούνταν μὲ βάση τὸ λεγόμενο δικαίωμα τοῦ Μαγδεμβούργου⁵⁶. Ἄρα ἡ Πρωσσία εἶχε φτάσει τοὺς στόχους της σὲ μιὰ περίοδο ἡμέρας. Ἄλλὰ θταν ὁ πολωνικὸς πατριωτισμὸς ὑποκίνησε ἡ ἐπιχείρησε νά προκαλέσει ἕνα λαϊκὸ κίνημα, τίποτα δέν τοὺς ἐμπόδισε νά καταφύγουν σ' ὁποιοδήποτε καταπιεστικὸ και δάρδαρο μέσο. Εἶχαμε κιόλας τὴν εὐκαιρία νά παρατηρήσουμε ὅτι κάθε φορὰ πού ἡ Πρωσσία ἐπρόκειτο νά καταστειλε μιὰ πολωνικὴ ἐξέγερση ὄχι μόνο μέσα στὰ ὄριά της, ἀλλὰ ἀκόμα και στὸ βασίλειο τῆς Πολωνίας, ἐπέδειξε πάντα μιὰ ἐξαιρετικὴ τιμιότητα ἀπέναντι στὴ Ρωσία και τὴν πιὸ σταθερὴ ἀλληλεγγύη, βοηθώντας την. Οἱ πρῶσοι: χωροφύλακες, συγχωρεῖστε με, οἱ μεγαλόφυχοι πρῶσοι: ἀξιωματικοὶ κάθε ὅπλου, τῆς Φρουρᾶς, ἡ τοῦ στρατοῦ, ἐπιτίθονταν μ' ἕνα περίεργο πάθος ἐναντίον τῶν πολωνῶν πού ἀπωθόνταν στὰ πρωσσικὰ ἐδάφη κι θταν τοὺς ἐπιαναν τοὺς παράδιναν χαιρέκακα στοὺς ρώσους χωροφύλακες, ἐκφράζοντας συχνὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ τοὺς παλούκωναν στὴ Ρωσία. Ἀναφορικὰ μ' αὐτὸ, ὁ Μουράγιεφ, ὁ παλουκωτής, δὲ διέψευσε ποτὲ τὰ ἐγκώμια τοῦ Βίσμαρκ.

Ὡς τὴ μέρα πού ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ μπῆκε στὴν κυβέρνησι, ἡ Πρωσσία ἐνεργοῦσε πάντα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀλλὰ κρυφὰ και μὲ κάποια σεμνότητα, ἀποκηρύσσοντας, θταν μποροῦσε νά τὸ κάνει, ἀκόμα και τίς

δικές της ενέργειες. Ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ είναι ὁ πρῶτος πού ἀφαίρεσε τὴ μάσκα. Ὅχι μόνο ἀναγνωρίζει ἀλλὰ, ἀκόμα περισσότερο, καυχιέται κυνικά καὶ μεγαλόφωνα μπροστὰ στὸ πρωσικὸ κοινοβούλιο καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ διπλωματία, ὅτι εἶχε χρησιμοποιήσει ὅλη του τὴν ἐπιρροὴ πάνω στὴ ρώσικη κυβέρνησι γιὰ νὰ τὴν πείσει νὰ καταπνίξει μιὰ γιὰ πάντα τὴν Πολωνία, χωρὶς νὰ διστάσει νὰ πάρει τὰ πιδ σκληρὰ μέτρα. Ἡ Πρωσία ἦταν ἔτοιμη καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι νὰ τῆς προσφέρει τὴν πιδ ἐνεργητικὴ ὑποστήριξι.

Τέλος, μόλις πρόσφατα, ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ πληροφόρησε τὸ Κοινοβούλιο γιὰ τὴ σταθερὴ ἀπόφασιν τῆς κυβέρνησις νὰ ξεριζώσῃ ὅτι εἶχε ἀκόμα ἀπομείνει ἀπ' τὸ ἔθνικὸ πολωνικὸ αἰσθημα, οἷς ἐπαρχίες πού θρῖσκονταν κάτω ἀπὸ πρωσο - γερμανικὴ διοίκησι. Δυστυχῶς, ὅπως ἔχουμε κιόλας παρατηρήσει, οἱ πολωνοὶ τοῦ Πόζναν ὅπως καὶ τῆς Γαλιτίας ἔχουν δέσει, περισσότερο ἀπ' ὅσο ποτὲ ἄλλοτε, τὴν ἔθνικὴ τους ὑπόθεσι μὲ τὴν ἐξουσία τοῦ Πάπα. Οἱ ἰησοῦιτες, τὰ μοναστικὰ τάγματα καὶ οἱ ἐπίσκοποι τοὺς ὑπερασπίζονται. Ὅπως συνέβηκε ἤδη στὸ 17ο αἰῶνα, οἱ πολωνοὶ δὲ θὰ μείνουν εὐχαριστημένοι ἀπὸ μιὰ τέτοια συμμαχία καὶ φιλία. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι δικὴ τους ὑπόθεσι καὶ ὄχι δικὴ μας.

Θυμηθῆκαμε διὰ αὐτὰ γιὰ ν' ἀποδείξουμε ὅτι οἱ πολωνοὶ δὲν ἔχουν πιδ τρομερὸ καὶ πιδ ἐπικίνδυνον ἔχθρὸ ἀπ' τὸν πρίγκηπα Βίσμαρκ, πού φαίνεται ὅτι ἔχει ἀναλάβει τὸ καθήκον νὰ τοὺς ἐξαφανίσει ἀπ' τὸ πρόσωπο τῆς γῆς.

Αὐτὸ δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ ὑποκινεῖ τοὺς πολωνοὺς νὰ ξεσηκωνοῦνται ἐναντίον τῶν Ρώσων ὅταν τὸ ἀπαιτοῦν τὰ γερμανικὰ συμφέροντα. Καὶ οἱ πολωνοὶ τὸν μισοῦν ὅπως, ἐπίσης, μισοῦν καὶ τὴν Πρωσία, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ὅλη τὴ Γερμανία καὶ, χωρὶς νὰ θέλουν νὰ τὸ δημολογήσουν, στὸ βάθος τῆς καρδιάς τους συμμερίζονται σ' ἓνα ὄχι μικρότερον βαθμὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους σλάβικους λαοὺς, τὸ ἴδιο ἱστορικὸ μίσος ἐναντίον τῶν γερμανῶν. Αὐτοὶ οἱ πολωνοὶ, παρόλο πού δὲν κατορθώνουν νὰ ξεχάσουν τίς σκληρὰς προσβολὰς πού ἔχουν ὑποστει ἀπ' τοὺς γερμανοὺς, θὰ ξεσηκωθοῦν σίγουρα στὸ κάλεσμα τοῦ πρίγκηπα Βίσμαρκ.

Στὴ Γερμανία, ὅπως καὶ στὴν Πρωσία, ὑπάρχει ἀπὸ καιρὸ ἓνα σοβαρὸ καὶ ἀριθμητικὰ ἰσχυρὸ κόμμα. Μάλιστα, ὑπάρχουν 3 κόμματα: τὸ φιλελεύθερο προοδευτικὸ κόμμα, τὸ καθαρὰ δημοκρατικὸ κόμμα καὶ τὸ κόμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας⁵⁹ πού, προστιθέμενα μαζί, ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀπόλυτη πλειοψηφία στὸ γερμανικὸ καὶ τὸ πρωσικὸ κοινοβούλιο καί, μὲ τρόπο ἀκόμα πιδ ἀπόλυτο, τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Αὐτὰ τὰ κόμματα πού προβλέπουν καὶ σ' ἓνα κάποιο βαθμὸ ἐλπίζουν καὶ ἐπιδιώκουν ἀκόμα τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Ρωσίας, ἔχουν καταλάβει ὅτι ὁ ξεσηκωμὸς τῆς Πολωνίας καί, μέσα σὲ κάποια ὄρια, ἡ ἀνασύστασις τῆς, θάναί ὁ προληπτικὸς ὁρὸς αὐτοῦ τοῦ πόλεμου.

Δὲ χρειάζεται νὰ ποῦμε ὅτι οὔτε ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ, οὔτε κανένας ἀπ' αὐτὰ τὰ κόμματα, θὰ συγκατατεθοῦν ποτὲ νὰ ξαναδώσουν στὴν Πολωνία ὅλες ἐκεῖνες τίς ἐπαρχίες πού τῆς ἀφαίρεσε ἡ Πρωσία. Χω-

ρίς νά μιλήσουμε ἔστω καί γιά τὸ Καίनिξιμπεργκ, δὲ θὰ δώσουν οὔτε τὸ Ντάντσιχ οὔτε καί τὸ παραμικρὸ κομματάκι τῆς ἀνατολικῆς Πρωσίας. Ὅσο γιά τὸ δουκάτο τοῦ Πόζναν θὰ κράταγαν σίγουρα γιά τὸν ἑαυτὸ τους τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτῆς τῆς περιοχῆς, ἀπ' ὅτι φαίνεται, ἀφοῦ τὸ ἔχουν γερμανοποιήσει ὅλο καί τὸ μόνο ποῦ θ' ἄφηναν γιά τοὺς πολωνοὺς εἶναι ἓνα πολὺ μικρὸ κομμάτι, ἀπὸ κείνο ποῦ ἀνῆκε ἄλλοτε στὴν Πολωνία. Σ' ἀντάλλαγμα θὰ ἔδιναν στοὺς πολωνοὺς ὅλη τὴ Γαλικία, συμπεριλαμβανομένου τοῦ Λβόφ καί τῆς Κρακοβίας, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι αὐτὸ τὸ μέρος ἀνῆκει σήμερα στὴν Αὐστρία καί, μὲ ἀκόμα πῶς μεγάλη εὐχαρίστηση, ὅλες ἐκεῖνες τίς περιοχὲς τῆς Ρωσίας ποῦ οἱ πολωνοὶ θὰ κατόρθωναν νὰ καταλάβουν καί νὰ κρατήσουν. Ταυτόχρονα, θὰ πρόσφεραν στοὺς πολωνοὺς χρήματα, σὰ δάνειο ἐγγυημένο ἀπ' τὴ Γερμανία, ὅπλα καί στρατιωτικὴ βοήθεια.

Ποιός, λοιπόν, θὰ μπορούσε ποτὲ ν' ἀμφιβάλλει ἔστω καί γιά μιὰ στιγμή, ὅτι οἱ πολωνοὶ ὄχι μόνο θὰ δεχτοῦν τὴ γερμανικὴ προσφορά, ἀλλὰ καί ὅτι θὰ τὴν ἐκλιπαρήσουν; Ἡ κατάστασή τους εἶναι τόσο ἀπειπιστικὴ ποῦ καί ἂν ἀκόμα τοὺς γινόταν μιὰ πρόταση 100 φορές χειρότερη, δὲ θὰ τὴν ἀπόκρουαν.

Ἐχει περάσει ἓνας αἰώνας ἀπ' τὴ διανομὴ τῆς Πολωνίας καί σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι δὲν πέρασε οὔτε ἓνας χρόνος ποῦ νὰ μὴ χύθηκε τὸ αἷμα τῶν πολωνῶν πατριωτῶν. 100 χρόνια ἀδιάκοποι ἀγῶνες, ἐξεγέρσεις ἀπειπισίας! Ὑπάρχει κανένας ἄλλος λαὸς ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ καυχηθεῖ γιά ἓνα τέτοιο ἡρωϊσμό;

Τί ὑπάρχει ποῦ νὰ μὴν τὸ ἐπιχείρησαν οἱ πολωνοὶ; Συνωμοσιές τῶν εὐγενῶν, συνωμοσιές τῆς ἀστικῆς τάξης, ἔνοπλες ὁμάδες, λαϊκὲς ἀναταραχὲς, ὅλες τίς διπλωματικὲς μηχανογραφίες μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐκκλησίας. Δοκίμασαν τὰ πάντα, συνδέθησαν μὲ ὅλους, ἔχουν παραχωρήσει τὰ πάντα, τὰ ἔχουν προδώσει ὅλα. Πῶς θὰ μπορέσουν ν' ἀρνηθοῦν ὅταν ἡ Ἰδία ἡ Γερμανία, ὁ πῶς ἐπικίνδυνος, ἐχθρὸς, θὰ τοὺς προτείνει βοήθεια μὲ μερικὸς δρους; Φυσικὰ θὰ ὑπάρξουν οὐρανοφίλοι ποῦ θὰ τοὺς κατηγορήσουν γιά προδοσία. Προδοσία τίνος πράγματος; Τῆς σλάβικης συμμαχίας; Τῆς σλάβικης ὑπόθεσης; Ἀλλὰ πῶς ἐκδηλώθηκε αὐτὴ ἡ συμμαχία, καί τί εἶναι αὐτὴ ἡ σλάβικη ὑπόθεση; Δὲν εἶναι ἴσως ἀποτελέσματα τοῦ ταξιδιοῦ ποῦ ἔκαναν οἱ κύριοι Παλάσκυ καί Ριέζερ στὴ Μόσχα, γιά νὰ ἐπισκεφτοῦν τὴν πανσλαβικὴ ἔκθεση καί γιά νὰ προκυνήσουν τὸν τσάρο; Πότε καί πῶς ὑπερασπιζόντας μιὰ τέτοια ὑπόθεση, οἱ σλάβοι σὰ σλάβοι, ἔχουν ἐκφράσει τὴν ἀδελφικὴ τους συμπαθία στοὺς πολωνοὺς; Ἴσως θὰ ἔγινε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ χρησιμοποίησαν ὁ Παλάσκυ καί ὁ Ριέζερ καί ὅλη τους ἡ συνοδεία ἀπὸ σλάβους τῆς δύσης καί τοῦ νότου, ὅταν ἀγκαλιάζονταν στὴ Μόσχα μὲ τοὺς ρώσους στρατηγούς, ποῦ μόλις εἶχαν καθαρῆσει ἀπὸ πάνω τους τὸ πολωνικὸ αἷμα καί τσοῦγκρίζαν τὰ ποτήρια ὑπὲρ τῆς σλάβικης ἀδελφότητος καί στὴν ὑγεία τοῦ σαρκοφάγου τσάρου.

Οἱ πολωνοὶ, ἥρωες καί μάρτυρες, ἔχουν ἓνα ἐνδοξο παρελθόν: οἱ

ολάβοι είναι ακόμα παιδιά κι όλο τó ενδιαφέρον πού έχουν βρίσκεται στό μέλλον. Ό σλάβικος κόσμος, τó σλάβικο ζήτημα, είναι μιá έλπίδα, μιá έλπίδα πού θά μπορέσει νά υλοποιηθεί μόνο διαμέσου τής Κοινωνικής Έπανάστασης' αλλά οι πολωνοί, μιλάμε γιά τούς πατριώτες, πού στήν πλειοψηφία τους ανήκουν στήν καλλιεργημένη τάξη, έδειξαν μέχρι σήμερα πολύ λίγη θέληση γιά μιá τέτοια έπανάσταση.

Τότε τί κοινό μπορεί νά υπάρχει ανάμεσα στό σλάβικο κόσμο, πού είναι ακόμα ανύπαρκτος και στόν κόσμο τών πατριωτών πολωνών πού τó βάζει στά πόδια; Και πραγματικά αν αφαιρέσει κανείς ένα μικρό αριθμό ατόμων πού προσπαθούν νά δημιουργήσουν ένα σλάβικο ζήτημα στό μυαλό και στή γή τών πολωνών, οι πολωνοί, γενικά, δέν ασχολούνται πραγματικά μ' ένα τέτοιο ζήτημα' καταλαβαίνουν καλύτερα τούς μαγιάρους τούς όποιους αισθάνονται πιό κοντά τους και πού μοιάζουν σέ κάμποσα σημεία κι έχουν πολλές κοινές ιστορικές μνήμες, ενώ αυτό πού τούς χωρίζει μέ ριζικό τρόπο άπ' τούς δυτικούς και νότιους σλάβους, είναι ή συμπάθεια αυτών τών λαών γιά τή Ρωσία, δηλαδή, γιά τόν πιό μισητό τους έχθρό.

Ό πολιτικός κόσμος στήν Πολωνία, όπως κι οι πολωνοί έμιγκρέδες κι όπως συμβαίνει και στις άλλες χώρες, ήταν διαιρεμένος σέ διάφορα κόμματα' υπήρχε τó άριστοκρατικό, τó κληρικαλικό και τó μοναρχικό συνταγματικό κόμμα, τó κόμμα τής στρατιωτικής δικτατορίας, τó κόμμα τών μετριοπαθών ρεπουμπλικάνων πού θαύμαζαν τó σύνταγμα τών ΕΠΑ, τó κόμμα τών κόκκινων ρεπουμπλικάνων πού έμπνεόταν άπ' τούς γάλλους. Ύπήρχε, τέλος, τó πολύ μικρό κόμμα τών σοσιαλδημοκρατών, χωρίς νά μιλήσουμε γιά τά μυστικο - σεχταριστικά ή πιό ακριβέστερα τά εκκλησιαστικά κόμματα. Θά άρκούσε τώρα νά τά κοιτάξουμε όλα άπό λίγο πιό κοντά γιά νά πειστούμε ότι είχαν τήν ίδια βάση: μιá παθιασμένη έπιθυμία, σέ όλα, γιά τήν έπαναστάση τού πολωνικού Κράτους στά όρια πού είχε τó 1772. "Αν παραλειφτούν οι ανταγωνισμοί πού προέρχονται άπό τούς έσωτερικούς άγώνες μεταξύ τών ήγγετών αυτών τών καμιάτων, οι βασικές τους διαφορές βρίσκονταν στήν πεποίθηση πού είχε ό καθένας τους, ότι ό κοινός σκοπός, ή παλινόρθωση τής παλιάς Πολωνίας, δέν μπορούσε νά έπιτευχθεί παρά μόνο μέ τά μέσα πού συμβούλευε μόνο αυτό.

Μπορούμε νά πούμε ότι ως τά 1850, τó μεγαλύτερο μέρος τών πολωνών έμιγκρέδων ήταν έπαναστατικό, ακριβώς γιατί οι περισσότεροι πίστευαν ότι ή άποκατάσταση τής πολωνικής ανεξαρτησίας θά μπορούσε μοιραία νά είναι τó άποτέλεσμα τού θριάμβου τής ευρωπαϊκής επανάστασης. Μπορεί νά προστεθεί ότι στά 1848, δέν υπήρχε ούτε μιá επαναστατική κίνηση σ' όλη τήν Ευρώπη πού νά μήν έπαιρναν μέρος οι Πολωνοί, αν δέν βρίσκονταν επικεφαλής της. "Ας θυμηθούμε τήν έκπληξη πού έδειξε ένας Σάξωνας άναφορικά μ' αυτό τó γεγονός: «όπου υπάρχουν ταραχές εκεί υπάρχουν μοιραία κι οι πολωνοί».

Στά 1850, μετά τήν πλήρη καταστροφή, αυτή ή πίστη στήν έπα-

νάσταση κατέρρευσε. Ξεπρόβαλλε τὸ νέο ναπολεόντειο ἀστὲρι κι ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ Πολωνοὺς ἐμιγχρέδες, τὸ μεγαλύτερο μέρος τους, θὰ γίνουν γιὰ πολλὰ χρόνια φανατικὰ θοναπαρτιστές! Ὅλα τὰ περίμεναν ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ Ναπολέοντα III! Οὔτε ἡ ἀτιμὴ κι ὀλοφάνερη προδοσία τοῦ 1862 - 63 πέτυχε νὰ σκοτώσει αὐτὴ τὴν πίστη, πού ἔσθυσε μόνο μετὰ τὴν ἥττα τοῦ Ναπολέοντα III στὸ Σεντάν.

Ἦστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴν καταστροφὴ ἀπόμεινε μόνο ἕνα καταφύγιο γιὰ τὴν πολωνικὴ ἐλπίδα: τὸ καταφύγιο τῶν πέρα ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια ἰησοιτῶν. Οἱ πολωνοὶ πατριῶτες πού ζοῦσαν στὴν Αὐστρία καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἄλλων, ἔτρεξαν στὴ Γαλικία, σπρωγμένοι ἀπ' τὴν ἀπελπίσια. Ἄλλὰ φανταστεῖτε διὸ ὁ Βίσμαρκ, ὁ ὀρκισμένος τους ἐχθρὸς, στριμωγμένος ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς Γερμανίας, τοὺς πείθει νὰ ξεσηκωθοῦν ἐναντίον τῆς Ρωσίας, κάνοντας ὑπαινιγμὸ γιὰ μιὰ σύντομα πραγματοποιήσιμη ἐλπίδα καὶ δίνοντάς τους πέρ' ἀπ' αὐτὸ χρήμα, δπλα καὶ στρατιωτικὴ βοήθεια. Μποροῦσαν ποτὲ νὰ τ' ἀρνηθοῦν ἔλ' αὐτά;

Εἶναι πολὺ ἀληθινὸ διὸ σ' ἀντάλλαγμα αὐτῆς τῆς ὑποστήριξης θὰ τοὺς ζητηθεῖ νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὶς ἀξιώσεις τους πάνω στὰ περισσότερα ἐδάφη τῆς Πολωνίας πού τῶρα κατέχουν οἱ πρῶσοι. Θὰ ἦταν μιὰ πικρὴ γεύση, ἀλλὰ ὅλοι οἱ πολωνοὶ θὰ ξεσηκωνόνταν ἐναντίον τῆς Ρωσίας, ὑπολογίζοντας διὸ μετὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς Πολωνίας, θὰ μπορούσαν νὰ ξαναπάρουν δλα τὰ πολωνικὰ ἐδάφη. Ἀναγκασμένοι ἀπὸ τὶς περιστάσεις καὶ σίγουροι γιὰ τὴ νίκη τους ἐναντίον τῆς Ρωσίας, θὰ ξεσηκωνόνταν καί, ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τους, θὰ εἶχαν χίλιες φορὲς δίκιο.

Εἶναι ἀλήθεια διὸ μιὰ Πολωνία πού θὰ ἀνασυσταίνονταν μετὰ τὴ βοήθεια τῶν γερμανῶν στρατευμάτων καὶ θὰ βοηθοῦνταν ἀπὸ τὸν πρίγκηπα Βίσμαρκ, θὰ εἶναι μιὰ πολὺ παράξενη Πολωνία. Ἄλλὰ προκειμένου νὰ μὴν ὑπάρχει καθόλου Πολωνία εἶναι προτιμότερο νὰ ὑπάρχει κι ἄς εἶναι παράξενη. Οἱ πολωνοὶ, Ἦστερ' ἀπ' ἔλ' αὐτά, θὰ σκέφτονταν διὸ μπορούσαν ν' ἀπελευθερωθοῦνε ἀργότερα ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ πρίγκηπα Βίσμαρκ.

Συνοψίζοντας, οἱ πολωνοὶ θὰ τὰ δεχτοῦν δλα καὶ ἡ Πολωνία θὰ ξεσηκωθεῖ, θ' ἀκολουθήσει ἡ Λιθουανία, καὶ Ἦστερ' ἀπὸ λίγο ἡ μικρὴ - Ρωσία: οἱ πολωνοὶ πατριῶτες, ἄς τὸ ποῦμε, εἶναι κακοὶ σοσιαλιστὲς καὶ θ' ἀποφύγουν νὰ κάνουν στὴ χώρα τους μιὰ ἐπαναστατικὴ σοσιαλιστικὴ προπαγάνδα πού κι ἂν ἀκόμα τὸ ἤθελαν, ὁ προστάτης τους πρίγκηπας Βίσμαρκ, δὲν θὰ τοὺς τὸ συγχωροῦσε. Ἡ Γερμανία εἶναι πολὺ κοντὰ κι αὐτὴ ἡ προπαγάνδα θὰ μπορούσε νὰ διεισδύσει μετὰ πολὺ εὐκολία στὴν πρῶσικὴ Πολωνία. Ἄλλὰ διὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ στὴν Πολωνία θὰ γίνῃ στὴ Ρωσία κι ἐναντίον τῆς Ρωσίας. Γιὰ τοὺς γερμανοὺς, δ-δπως καὶ γιὰ τοὺς πολωνοὺς, εἶναι πολὺ χρήσιμο νὰ ὑποκινήσουν μιὰ ἀγροτικὴ ἐξέγερση κι αὐτὸ Ἦστερ' ἀπ' ἔλ' αὐτά, θὰ ἦταν τόσο δύσκολο, ἀρκεῖ μόνο νὰ θυμηθοῦμε πόσοι πολωνοὶ καὶ γερμανοὶ εἶναι σκορπισμένοι σήμερα σ' ἔλη τὴ Ρωσία. Οἱ περισσότεροι, ἂν ἔχι ὅλοι, θὰ εἶναι φυσικοὶ σύμμαχοι τοῦ Βίσμαρκ γὰ τῶν Πολωνῶν. Φανταστεῖτε μιὰ κατάσταση αὐ-

του του τύπου: ο στρατός μας νικημένος, υποχωρεί ολότετα διαλυμένος, στο βορρά, οι γερμανοί τον καταδιώκουν βαδίζοντας έναντιον της Πετρούπολης, στα δυτικά και στο νότο οι πολωνοί βαδίζουν έναντιον του Σμόλενσκ και της μικρο - Ρωσίας και, ταυτόχρονα, υποκινημένη από την έσωτερική κι έξωτερική προπαγάνδα, θριαμβεύει στη Ρωσία και στη μικρο - Ρωσία μιá γενική εξέγερση των χωρικών.

Νά γιατί μπορούμε νά θεβαιώσουμε με σιγουριά ότι καμιά κυβέρνηση, κανένας τσάρος, όσο τρελλός κι αν είναι, δέ θά ξεδιπλώσει ποτέ τη σημασία του πανσλαβισμού ή θά προκαλέσει πόλεμο έναντιον της Γερμανίας.

Η νέα μεγάλη γερμανική αυτοκρατορία, ύστερ' από την ολοκληρωμένη νίκη της, πρώτα έναντιον της Αυστρίας· κι έπειτα έναντιον της Γαλλίας, θά έξαναγκάσει νά γίνουν μικρές δυνάμεις και ύποταγμένες, όχι μόνο τις δύο αυτές χώρες αλλά, με τον καιρό, και την πανρωσική μας αυτοκρατορία, πού έχει για πάντα άποκοπεί από την Εύρώπη. Άναφερόμαστε πάντα στην αυτοκρατορία, όχι στο λαό, πού θά μάθει, μόλις, αίσθανθεί την ανάγκη, νά βρεί και ν' άνοιξει όπωσδήποτε τό δρόμο του.

Άλλά για την πανρωσική αυτοκρατορία οι πόρτες της Εύρώπης είναι τώρα για πάντα κλειστές. Τά κλειδιά γι' αυτές τις πόρτες είναι στα χέρια του πρίγκηπα Βίσμαρκ πού δέν θά τά έδινε για τίποτα στον κόσμο στον πρίγκηπα Κορσάκωφ⁶⁰.

Άλλά αν οι βορειοδυτικές πόρτες της κλείστηκαν για πάντα δέν παράμειναν ίσως άνοιχτές εκείνες οι πόρτες, πού είναι ακόμα πιό σίγουρες και πιό πλατιές, στο νότο και στα νοτιο - ανατολικά: ή Μπουχάρα, ή Περσία και τό Άφγανιστάν μέχρι τις ανατολικές Ινδίες; Ούτε ακόμα προς την Κωνσταντινούπολη. Άπό πολύ καιρό οι ρώσοι πολιτικοί, φλογεροί προφήτες του μεγαλείου και της δόξας της πολυαγαπημένης μας αυτοκρατορίας, μαλλώνουν γύρω από τό θέμα της μεταφοράς της πρωτεύουσας, και μαζί μ' αυτή και του κέντρου όλων των δυνάμεων κι όλης της ζωής της αυτοκρατορίας, από τό βορρά στο νότο, από τις άφιλόξενες παραλίες της Βαλτικής θάλασσας στις πάντα άνθισμένες άκρογυαλιές της Μαύρης θάλασσας και της Μεσογείου, κοντολογής, από την Άγία Πετρούπολη στην Κωνσταντινούπολη.

Είναι άλήθεια ότι υπάρχουν μερικοί άχόρταγοι πατριώτες πού θά ήθελαν νά διατηρήσουν σαν πρωτεύουσα την Πετρούπολη και την κυριαρχία στη Βαλτική κι όταν ακόμα θά είχαν στα χέρια τους την Κωνσταντινούπολη. Άλλ' αυτή ή επιθυμία απέχει τόσο πολύ από την πραγματικότητα πού και οι ίδιοι την άπαρνοούν κι όσας, με δική τους πρωτοβουλία, με την έλπίδα νά μήν την δούν ύλοποιημένη παρά την πίστη τους στην παντοδυναμία της πανρωσικής αυτοκρατορίας' από την άλλη πλευρά, τά τελευταία χρόνια συνέβηκε ένα γεγονός πού πρέπει νά τους έχει άνοιξει τά μάτια. Αυτό είναι ή προσάρτηση στο βασίλειο της Πρωσ-

σίας του Σλέσβικ - Χολστάιν και του Άννόβερου, που μεταμόρφωσε έτσι την Πρωσσία σε ναυτική δύναμη του βορρά.

Είναι αξίωμα γενικά αναγνωρισμένο ότι κανένα Κράτος δεν μπορεί να καταταχτεί ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις, αν δεν διαθέτει απέραντα θαλασσινά σύνορα που θα του εξασφαλίζουν άμεσα σύνδεση μ' όλο τον κόσμο, τόσο από υλική όσο και από κοινωνική, πολιτική και ήθικη άποψη. Αυτή η αλήθεια είναι τόσο φανερή ώστε δεν υπάρχει ανάγκη να την αποδείξουμε. "Ας φανταστούμε ένα ισχυρό Κράτος, καλά οργανωμένο και πολύ εύπορο, όσο εύπορο μπορεί να είναι ένας Κράτος, και ας υποθέσουμε ακόμα ότι όρισμένες περιστάσεις το απομόνωσαν από τον υπόλοιπο κόσμο. Μπορείτε να είσατε βέβαιοι ότι ύστερ' από 50 σχεδόν χρόνια, δηλαδή ύστερ' από δύο γενιές, όλα θα λιμνάζουν: οι δυνάμεις του θα είναι εξασθενημένες, το πολιτιστικό του επίπεδο θ' αγγίζει την ηλιθιότητα, η εφημερία του θα μυρίζει σαν το τυρί του Λίμπουργκ.

"Ας παρατηρήσουμε την Κίνα. Από όσα ξέρουμε υπήρξε μια χώρα αναπτυγμένη διανοητικά, καλλιεργημένη και πιθανώς, με τον τρόπο της ευτυχισμένη. Πώς έγινε τόσο αδύνατη ώστε ν' άρκοιιν ελάχιστες προσπάθειες των Ευρωπαϊκών ναυτικών δυνάμεων για να την υποδουλώσουν στη θέλησή τους τουλάχιστον, αν όχι να την κάνουν κτήση τους; Γιατί για αιώνες η Κίνα παράμεινε στάσιμη. Και παράμεινε έτσι για πολλούς αιώνες, απ' τή μία, εξαιτίας των θεσμών της και απ' την άλλη γιατί η πορεία της παγκόσμιας ζωής διαδραματίστηκε τόσο μακριά απ' αυτή ώστε για πολύ καιρό ούτε που κατόρθωσε να την πλησιάσει.

Είναι πολλές οι αναγκαίες συνθήκες για να μπορέσει ένας λαός, κλεισμένος σ' ένα Κράτος, να ενταχθεί στην παγκόσμια εξέλιξη' είναι η φυσική επιτηδειότητα και η σύμφυτη ενεργητικότητα, ή εκπαίδευση, ή ικανότητα εκπλήρωσης μιας παραγωγικής εργασίας και, στο έσωτερικό, ή πιδ πλατιά έλευθερία, μολοντί αυτή είναι άπρόσιτη στη μάζα των υπηκόων ενός Κράτους. Σ' αυτούς τους δρους πρέπει να προστεθούν αναγκαστικά τὰ καράβια και τὸ ναυτικὸ ἐμπόριο, γιατί οι ναυτικές επικοινωνίες επειδή είναι φτηνές, γρήγορες και ακόμα ελεύθερες, με την έννοια ότι ή θάλασσα δεν ανήκει σε κανένα, είναι ανώτερες απ' όλα τὰ άλλα γνωστά μεταφορικά μέσα ακόμα και απ' τούς σιδηροδρόμους. "Ι-τως μιὰ μέρα ή αεροναυτική να γίνει πιδ κατάλληλη από κάθε άποψη, και αυτό θα είναι πολύ ενδιαφέρον γιατί θα εξισώσει τις συνθήκες ανάπτυξης και ζωής όλων των χωρών. "Αλλά σήμερα δεν μπορούμε ακόμα να μιλάμε γι' αυτή σαν ένα πρακτικό μέσο επικοινωνίας και ή θαλασσοπλοία παραμένει ακόμα τὸ βασικὸ μέσο γιὰ τὴν πρόοδο ενός λαοῦ.

Θα έρθει ένας καιρός που δε θα υπάρχουν πια Κράτη, και όλες οι προσπάθειες του επαναστατικού σοσιαλιστικού κήμματος τείνουν να τὰ καταστρέφουν στην Εύρώπη' θα έρθει ένας καιρός που πάνω στα έρείπια των πολιτικών Κρατών θα θεμελιωθεί, μέσα σε συνθήκες απόλυτης ελευθερίας και οργανωμένη από τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω, ή ελεύθερη και άδελφική ένωση των ελεύθερων παραγωγικών συνεταιρισμῶν, των κοινο-

τήτων και τῶν περιφερειακῶν ὁμοσπονδιῶν, πού θ' ἀγκυλιάζει χωρίς καμιά διάκριση, ἐπειδὴ ἡ συμμετοχὴ θὰ γίνεται μὲ βάση τὴν ἐλεύθερη θέληση, τ' ἄτομα κάθε γλώσσας καὶ κάθε ἐθνικότητας' τότε, οἱ θαλασσινοὶ δρόμοι θὰ εἶναι ἀνοιχτοὶ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο' στοὺς κατοίκους τῶν παραλίῶν ἄμεσα, στοὺς κατοίκους τῶν περιοχῶν πού εἶναι μακριὰ ἀπ' τὴ θάλασσα διὰ μέσου τῶν σιδηροδρόμων, πού θὰ εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἐλευθερωμένοι ἀπὸ κάθε κρατικὴ κηδεμονία, ἀπὸ κάθε φόρο, ἀπὸ κάθε διόδια, κανονισμό, ἐμπόδιο, ἀπογόρευση, ἄδεια καὶ διάταγμα. Οἱ κάτοικοι τῶν παραλίῶν θὰ συνεχίσουν ὅμως νὰ ἔχουν πολλὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα ὄχι μόνο ὕλικά, ἀλλὰ καὶ πνευματικὰ καὶ ἠθικά. Ἡ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ παγκόσμιον ἐμπόριο καὶ, γενικὰ, μὲ τὴ συνολικὴ κίνηση τῆς ζωῆς τοὺς βοηθεῖ νὰ προοδεύσουν περισσότερο καὶ, διτιδήποτε κι ἂν κάνετε γιὰ νὰ ὀλοκληρώσετε τὶς σχέσεις, ποτὲ δὲν θὰ μπορέσετε νὰ ἐμποδίσετε τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, πού δὲν ἔχουν αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα, νὰ ζοῦν ἢ νὰ προοδεύουν πιὸ κοπιαστικὰ καὶ πιὸ ἀργὰ ἀπὸ ἐκείνους πού ζοῦν στὰ παράλια.

Νὰ γιατί ἡ ἀεροπλοία θὰ ἔχει τόσο ἐνδιαφέρον. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι ἓνας ὠκεανὸς πού βρέχει ὅλη τὴ γῆ' οἱ ἀκτὲς τῆς εἶναι γιὰ ὅλα τ' ἄτομα κι ἐκεῖνα ἀκόμα πού ζοῦν στοὺς πιὸ ἀπομονωμένους τόπους εἶναι, χωρὶς ἐξαίρεση, ὅλοι λαοὶ θαλασσινοί. Ὅπωςδὴποτε, ὅσο ἡ ἀεροπλοία δὲν θὰ ἔχει ἀντικαταστήσει τὴ ναυσιπλοία, οἱ κάτοικοι τῶν ἀκτῶν θὰ εἶναι, ἀπὸ κάθε ἀποψη, ἄνθρωποι τῆς πρωτοπορίας καὶ θ' ἀποτελοῦν τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς ἀνθρωπότητας.

Ὅλη ἡ ἱστορία καὶ προπαντὸς μεγάλο μέρος τῆς ἱστορικῆς προόδου ὀφείλεται σὲ λαοὺς πού ζούσανε στὶς θαλασσινὲς παραλίες. Ὁ πρῶτος λαὸς πού θεμελίωσε τὸν πολιτισμὸ ἦταν ὁ ἐλληνικὸς καὶ μπορεῖ μάλιστα νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ἡ Ἑλλάδα εἶναι ὀλόκληρη μιὰ παραλία. Ἡ ἀρχαία Ρώμη ἔγινε ἓνας Κράτος ἰσχυρὸ καὶ παγκόσμιον ἐνδιαφέροντος, ἀπ' τὴ στιγμή πού ἔγινε ναυτικὸ Κράτος. Καὶ ποῖον πρέπει νὰ εὐγνωμονοῦμε, στὴ σύγχρονη ἱστορία, γιὰ τὴ γέννηση τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τοῦ ἐμπορίου, τῶν τεχνῶν, τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐλευθερίας τῆς σχέψης, μὲ λίγα λόγια, γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς ἀνθρωπότητας; Τὴν Ἰταλία πού βρέχεται ὀλόκληρη σχεδὸν ἀπὸ τὴ θάλασσα, ὅπως ἡ Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν Ἰταλία σὲ ποῖον ἔλαχε ἡ πρώτη θέση στὴν παγκόσμιον ἐξέλιξη; Στὴν Ὀλλανδία, στὴν Ἀγγλία, στὴν Γαλλία καί, γιὰ νὰ τελειώνουμε, στὴν Ἀμερικὴ.

Ἄς πάρουμε ἀντίθετα τὴ Γερμανία. Ὁ γερμανικὸς λαὸς ἔχει πολλὰς κι ἀναμφισβήτητες ἰκανότητες. Π.χ., τὴν ἐξαιρετικὴ προθυμία του γιὰ τὴ δουλειά, τὴ φυσικὴ συνήθεια γιὰ τὸ στοχασμὸ καὶ τὴν ἐπιστήμη, τὸ αἰσθητήριον, πού ἔκαμε νὰ ξεπηδήσουν μεγάλοι καλλιτέχνες, ζωγράφοι, ποιητές, καὶ ἀκόμα μιὰ βαθεῖα ὑπερβατικὴ πού ἔδωσε φιλοσόφους μεγάλης φήμης. Κι ἀναρωτιόμαστε: γιατί ἡ Γερμανία μὲ τέτοιο λαὸ ἔμεινε πίσω ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἀγγλία ἀπ' ὅλες τὶς ἀπόψεις, ἐκτὸς ἀπὸ κείνη πού τὶς ξεπέρασε ὅλες, δηλαδὴ τῆς ἀνάπτυξη τῆς στρα-

τιωτικής, αστυνομικής και γραφειοκρατικής κρατικής τάξης; Και γιατί ακόμα και σήμερα είναι από έμπορική άποψη, κατώτερη από την Ολλανδία και από βιομηχανική άποψη κατώτερη από το Βέλγιο:

Η απάντηση είναι: γιατί σ' αυτή δεν υπήρξε ποτέ ούτε ελευθερία ούτε αγάπη για την ελευθερία, ούτε απαίτηση ελευθερίας. Αυτή η απάντηση θα ήταν σωστή σ' ένα της μέρους, αλλά αυτό το χαρακτηριστικό δεν θα ήταν η μοναδική αιτία. Υπάρχει μια άλλη αιτία το ίδιο ενδιαφέρον: η έλλειψη μεγάλων άκτων. Στο 13ο αιώνα, ακριβώς όταν γεννιόταν η Χάνσα, η Γερμανία δεν υπόφερε από την έλλειψη μιας θαλάσσιας διεξόδου τουλάχιστο στη Δύση. Η Ολλανδία και το Βέλγιο της άνηκαν ακόμα κι ακριβώς αυτό τον αιώνα το εμπόριο της Γερμανίας άρχισε να παρουσιάζει μια σχετικά πλατιά ανάπτυξη. Από τότε ως τον 14ο αιώνα οι ολλανδικές πόλεις κεντρισμένες από το πνεύμα πρωτοβουλίας τους και από τόλμη, πέρα από την αγάπη της ελευθερίας, θ' άρχισουν φανερά ν' απομακρύνονται από τη Γερμανία και να την απέχθονονται. Αυτός ο χωρισμός ολοκληρώθηκε οριστικά στον 16ο αιώνα και η μεγάλη αυτοκρατορία, αδέξιος κληρονόμος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, μεταμορφώθηκε σ' ένα Κράτος σχεδόν δλότελα ήπειρωτικό. Μόνο ένα στενό παραθύρι του άπόμεινε πρός τη θάλασσα, μεταξύ Ολλανδίας και Δανίας, πού δεν άρκοϋσε καθόλου για ν' άναπνεύσει ελεύθερα αυτή η τόσο μεγάλη χώρα. Να γιατί άπλώθηκε στη Γερμανία μια παράξενη ύπνηλια δμοια με το λήθαργο της Κίνας.

Άπ' εκείνη τη στιγμή κάθε πρωτοποριακό πολιτικό κίνημα της Γερμανίας, με στόχο τη δημιουργία ενός νέου κι ισχυρού Κράτους, συγκεντρώνεται στο έκλογικό σώμα του Βραδεμβούργου. Πραγματικά, οι έκλογείς του Βραδεμβούργου, έπιθυμώντας σταθερά την κατάκτηση των άκτων της Βαλτικής, θά προσφέρουν εξαιρετική ύπηρεσία στη Γερμανία δημιουργώντας, με μια έννοια, τους δρους του σημερινού μεγαλείου της, πρώτα με την κατάκτηση του Καίνιξιμπεργκ κι έπειτα, όταν θά γίνει η πρώτη διανομή της Πολωνίας, με την κατάκτηση του Δάντσιχ. Άλλ' έλ' αυτό δεν θά ήταν άρκετό, αν δεν κατακτιόταν το Κίελο και, γενικά, έλο το Σλέσβιγγ - Χολστάιν.

Αυτές οι νέες κατακτήσεις της Πρωσίας χειροκροτήθηκαν άπ' έλη τη Γερμανία. Όλοι μας είμαστε μάρτυρες του πάθους πού οι γερμανοί έλων των διαφόρων Κρατών, του Βορρά, της Άνατολής, του Νότου ή του Κέντρου, παρακολουθούν τις εξέλιξεις του θέματος του Σλέσβιγγ - Χολστάιν. Και πλανώνται πολύ εκείνοι πού θά ήθελαν να δοϋν σ' ένα τέτοιο πάθος μια συμπάθεια για τους καταπιεζόμενους στενούς συγγενείς γερμανούς, άπ' τον δανέζικο, όπως ύποστηρίζεται, δεοποτισμό. Έπρόκειτο για ένα δλότελα άλλο ενδιαφέρον. Ήταν το ιδανικό του παγγερμανικού Κράτους, ένα ιδανικό κατάκτησης θαλάσσιων συνόρων και των μεγάλων δρόμων των θαλασσιών έπικοινωνιών, ένα ιδανικό πού έβαζε σά στόχο τη δημιουργία ενός ισχυρού γερμανικού ναυτικού.

Τό θέμα ενός γερμανικού ναυτικού συζητήθηκε από τά 1840 - 41

και θυμάμαστε τον ένθουσιασμό που υποδέχτηκε δλόκληρη ή Γερμανία τó ποίημα τού Χέρβεγκ: «Τό γερμανικό ναυτικό»⁶¹.

Οι γερμανοί, τó ξαναλέμε ακόμα μιá φορά, είναι ένα κρατικό δημιούργημα στόν άνωτατο βαθμό κι αυτός ó κρατισμός ξεπερνάει μέσα τους κάθε άλλο πάθος και κάψα, άλλα γερμανικά, τó ένστικτο τής έλευθερίας. 'Αλλ' άκριθώς αυτό είναι εκείνο που πρós τó παρόν άποτελεί τó ειδικό τους μεγαλείο. 'Υπηρετεί και θά υπηρετεί ακόμα για κάμποσο καιρό χωρίς νά πάψει ν' άποτελεί τόν άμεσο στυλοβάτη για όλα τά φιλόδοξα σχέδια τού δεσπότη τού Βερολίνου.

Οι γερμανοί είναι ένας εκπαιδευμένος λαός και γνωρίζουν ότι χωρίς σταθερά θαλασσινά σύνορα δέν μπορούν νά μιλάνε για ίσχυρό Κράτος. Γι' αυτό δηλώνουν, ακόμα και σήμερα, σέ αντίθεση με κάθε ένθολογική και γεωγραφική αλήθεια, ότι ή Τεργέστη ύπηρεζε, είναι και θά είναι μιá γερμανική πόλη κι ότι ó Δούναβης, σ' όλο του τó μήκος, είναι ποτάμι γερμανικό. Θέλουν τή θάλασσα. Κι αν δέν τούς σταματήσει ή Κοινωνική 'Επανάσταση, μπορούμε νά είμαστε βέβαιοι ότι σέ 10 ή 20 χρόνια, κι ίσως και σέ λιγότερα, γιατί τά γεγονότα διαδέχονται σήμερα τó ένα τ' άλλο πολύ γρήγορα, θά κατακτήσουν σύντομα όλη τή γερμανική Δανία, όλη τή γερμανική 'Ολλανδία κι όλο τó γερμανικό Βέλγιο. Μπορούμε νά πούμε ότι όλ' αυτό μπαίνει στη φυσική λογική τής πολιτικής τους κατάστασης και τών ένστικτώδινων έπιθυμιών τους.

Σ' αυτό τó δρόμο, ξεπεράστηκε κιόλας ένα στάδιο.

Η Πρωσία, που είναι σήμερα ή ένσάρκωση, ó έγκέφαλος και μαζί τó στήριγμα τής Γερμανίας, έγκαταστάθηκε σταθερά στη Βαλτική θάλασσα και στη Βόρεια θάλασσα.

Η άνεξαρτησία τής Βρέμης, τού 'Αμβούργου, τού Λιούμπεκ, τού Μέκλεμπουργκ και τού 'Ολτενμπουργκ είναι μιá κίνηση άσήμενη και κενή. 'Ολ' αυτά τά μέρη μαζί με τó Χολστάιν, τó Σλέσβινγκ και τó 'Αννόβερο, άποτελούν τώρα μέρος τής Πρωσίας κι αυτή, πλουτισμένη με τó γαλλικό χρήμα, κατασκευάζει δύο δυνατούς στόλους: έναν στη Βαλτική και τόν άλλον στη Βόρεια θάλασσα. Κι όταν τελειώσει τó σκάψιμο τού καναλιού που θά ένώνει τίς δύο θάλασσες τότε και οι δύο στόλοι θά ένωθούν και θά γίνουν ένας. 'Οντας ήδη άνώτερος αυτός ó στόλος από τούς στόλους τής Δανίας και τής Σουηδίας, σέ λίγα χρόνια θά είναι πιό ίσχυρός από τó ρώσικο στόλο τής Βαλτικής και τότε ή ρώσικη κυριαρχία στη Βαλτική θά καταποντιστεί. 'Αντίο Ρήγγα, αντίο Ρέβελ, αντίο Φινλανδία κι αντίο 'Αγία Πετρούπολη με τήν άπόρθητη Κρονστάνδη σου!

'Ολ' αυτό θά φανεί σαν παραλήρημα, κακολογία, στους παθιασμένους μας πατριώτες, τούς συνηθισμένους νά υπερβάλλουν τή δύναμη τών πανρωσικών δυνάμεων, ένω δέν είναι τίποτα άλλο από μιá άκριθή έρμηνεία γεγονότων που έχουν κιόλας γίνει, που βασίζεται σέ μιá άκριθή έκτίμηση τού χαρακτήρα και τών συνηθειών τών γερμανών και τών ρώσων,

ξέχωρα πάντα από τις οικονομικές πηγές, την άσυνειδησία, την επιμέλεια και την ικανότητα των υπαλλήλων των δύο κρατών, για να μη μιλήσουμε καθόλου για την επιστήμη που προσφέρει ένα άποφασιστικό πλεονέκτημα σ' όλες τις γερμανικές επιχειρήσεις απέναντι στις ρώσικες.

Οι κρατικές υπηρεσίες στη Γερμανία δεν δίνουν όμορφα αποτελέσματα. Αυτά είναι πολύ λίγο ευχάριστα και θα μπορούσαμε να πούμε μέχρι κι άποτρόπαια, που δεν παύουν, όμως, να είναι σοβαρά κι αποτελεσματικά.

Οι κρατικές υπηρεσίες στη Ρωσία δίνουν κι αυτές όχι όμορφα και πολύ λίγο ευχάριστα αποτελέσματα, αλλά πάντα σχεδόν στην πιο χονδροειδή και στην πιο στείρα μορφή (που μπορούν να πάρουν). "Ας υποθέσουμε λογουχάρη, πως σε μια δοσμένη στιγμή στη Γερμανία και στη Ρωσία οι κυβερνήσεις χορηγούν μια ίση πίστωση, ως πούμε ένα εκατομμύριο, ένα εκατομμύριο για τη χρηματοδότηση κάποιας επιχείρησης, π. χ., για την ναυπήγηση ενός πλοίου, πόσα νομίζετε ότι θα κλέψουν στη Γερμανία; "Ίσως εκατό χιλιάδες, έστω διακόσιες. 'Αλλά σ' αντίλλαγμα οι όχτακόσιες χιλιάδες θα πάνε σίγουρα για τη συγκεκριμένη δουλειά που θα τελειώσει με την άκρίβεια και την έμπειρα που χαρακτηρίζει τους γερμανούς. Τι θα συμβεί στη Ρωσία; Στη Ρωσία θ' αρχίσουμε με το κλέψιμο του μισού. Το ένα τέταρτο θα χαθεί στο δρόμο από άμελεια κι άγνοια. Γι' αυτό το λόγο θα είναι πάρα πολύ αν με το τελευταίο τέταρτο που έμεινε πετύχουμε να φτιάξουμε έστω και κάτι σάπιο, καλό για επίδειξη, αλλά όχι για να το μεταχειριστούμε.

Πώς ύστερα θα καταφέρει ο Ρώσικος στόλος ν' αντισταθεί στον γερμανικό και τα ναυτικά όχυρά της Βαλτικής κι ιδιαίτερα ή Κροναστάνδη, ν' άντέξουν στα πυρά των γενναίων γερμανών, που θα τα βομβαρδίζουν όχι μόνο με σιδερένιες αλλά και με χρυσές βόμβες;

'Αντίο κυριαρχία στη Βαλτική θάλασσα. 'Αντίο πολιτικό ένδιαφέρον και δύναμη της πρωτεύουσας του βορρά, που οικοδομήθηκε από τον Πέτρο⁶² ανάμεσα στους φιλανδικούς βάλτους! "Αν ο έντιμωτάτος μας μεγάλος καγκελλάριος πρίγκηπας Κορσάκωφ δεν είχε χάσει δόλτελα τα μυαλά του, έπρεπε να επαναλαβαίνει πολύ συχνά αυτές τις φράσεις στις μέρες που ή Πρωσία λεηλατούσε άτιμώρητα, σαν να είχε τη δική μας συγκατάθεση, τη Δανία, που ήταν και σύμμαχος μας. Πρέπει να έχει καταλάβει ότι από την μέρα που ή Πρωσία στηρίχτηκε σ' όλη τη Γερμανία, είχε σχηματίσει μ' αυτή μια αδιάσπαστη ένότητα, μια άπιστευτα ισχυρή ήπειρωτική δύναμη. "Ότι από τότε, με λίγα λόγια, που ή νέα γερμανική αυτοκρατορία, ή δημιουργημένη κάτω απ' το σκήπτρο της Πρωσίας, είχε καταλάβει στη Βαλτική τις σημερινές της θέσεις, που αποτελούνε μεγάλη άπειλή για όλα τ' άλλα Κράτη των ακτών της, είχε τελειώσει και ή ήγemonία της Πετρούπολης σ' αυτή τη θάλασσα. "Ότι το μεγάλο πολιτικό οικοδόμημα του Πέτρου σωριάστηκε σ' έρείπια και μαζί του θα γκρεμιζότανε κι ή ίδια ή δύναμη του πανρωσικού Κράτους

ἄν, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ μεγάλου ναυτικοῦ δρόμου τοῦ βορρᾶ, δὲν τῆς ἀνοιγότανε ἕνας νέος δρόμος στὸ νότο.

Εἶναι φανερὸ ὅτι στὴ Βαλτική θὰ κυριαρχήσουν οἱ γερμανοί. Τὰ κλειδιά αὐτῆς τῆς θάλασσας εἶναι ἀκόμα στὰ χέρια τῆς Δανίας. Αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια. Ἄλλὰ ὅλοι καταλαίνουν ὅτι αὐτὸ τὸ μικρὸ φτωχὸ Κράτος δὲν ἔχει πιά, ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι, ἄλλη ἐκλογή ἀπὸ τὸ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ δημοσπονδία μὲ τὴ Γερμανία, πρῶτα ἐλεύθερα, γιὰ νὰ καταβροχθιστεῖ γρήγορα ἀπὸ τὸν παγγερμανικὸ Κρατικὸ συγκεντρωτισμὸ. Πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι σὲ λίγο ἡ Βαλτικὴ θάλασσα θὰ μεταμορφωθεῖ σὲ θάλασσα ἀποκλειστικὰ γερμανικὴ κι ὅτι ἡ Ἁγία Πετρούπολη θὰ πρέπει νὰ χάσει κάθε πολιτικὸ ἐνδιαφέρον.

Ὁ πρίγκηπας Κορσάκωφ θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ γνωρίζῃ αὐτὰ ὅταν ἔδινε τὴ συγκατάθεσή του γιὰ τὴ διανομὴ τοῦ βασιλείου τῆς Δανίας καὶ τὴν προσάρτηση τοῦ Σλέσβινγκ καὶ τοῦ Χολστάιν στὴν Πρωσία. Ἡ ἴδια ἡ δύναμη τῶν πραγμάτων μᾶς βάζει μπροστὰ στὸ δίλημμα: ἢ ὁ πρίγκηπας Κορσάκωφ ἔχει προδώσει τὴ Ρωσία ἢ πέτυχε σ' ἀντιστάθμισμα τῆς θυσίας τῆς ἡγεμονίας τοῦ πανρωσικοῦ Κράτους στὰ βορειοανατολικά, τὴν κατηγορηματικὴ διαβεβαίωση τοῦ πρίγκηπα Βίσαρκ ὅτι θὰ βοηθήσῃ τὴ Ρωσία ν' ἀποκτήσῃ μιὰ νέα δύναμη στὰ νοτιοανατολικά.

Γιὰ μᾶς, ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς τέτοιας συμφωνίας, ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς ἀμυντικῆς κι ἐπιθετικῆς συμμαχίας ποῦ συμφωνήθηκε μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πρωσίας, ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Παρισιοῦ ἢ ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πολωνικῆς ἐξέγερσης τοῦ 1863 ὅταν ὄλες σχεδὸν οἱ εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις, ἐκτὸς τῆς Πρωσίας, παρασυρμένες ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας θὰ διαμαρτυρηθοῦν ἔντονα κι ἐπίσημα ἐναντίον τῆς ρώσικης βαρβαρότητας, γιὰ μᾶς, λέμε, μιὰ ρητὴ συμφωνία μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Πρωσίας, ποῦ ὑποχρέωνε καὶ τοὺς δύο ποῦ τὴν ὑπόγραψαν, δὲν εἶναι ἀπίθανη μόνον ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς τέτοιας συμμαχίας μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴ μακάρια σιγουριά, κι ἂν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, τὴν ἀπλότητα, μὲ τὴν ὁποία ὁ πρίγκηπας Βίσαρκ ἐπιχείρησε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ μεγάλου μέρους τῆς Γερμανίας, μολονότι ἀπειλήθηκε ἀπὸ μιὰ ἐπέμβαση τῆς Γαλλίας καὶ τὸν ἀκόμα πιὸ ἀποφασιστικὸ πόλεμο ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἡ μικρότερη ἐκδήλωση ἐχθρότητας ἀπὸ μέρους τῆς Ρωσίας, ὅπως θὰ ἦταν π.χ., καὶ μιὰ ἀπλὴ μόνον μετακίνηση ρωσικῶν στρατευμάτων πρὸς τὰ πρωσσικὰ σύνορα, θ' ἀρκοῦσε γιὰ νὰ σταματήσῃ καὶ τοὺς δύο πολέμους, εἰδικὰ τὸν δεύτερο, τὴ νικηφόρα πορεία τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ. Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι στὸ τέλος τοῦ τελευταίου πολέμου ὅλη ἡ Γερμανία καὶ προπαντὸς τὸ βόρειο μέρος τῆς χώρας, ἦταν ὀλοκληρωτικὰ ἀπογυμνωμένη ἀπὸ στρατεύματα ὅτι ἡ μὴ ἐπέμβαση τῆς Αὐστρίας σὲ ὑποστήριξη τῆς Γαλλίας ἐξηγήθηκε μόνον ἀπὸ τὴ ρωσικὴ δῆλωση, ὅτι, ὅταν ἡ Αὐστρία θὰ κίνοῦσε τὰ στρατεύματά της, ἡ Ρωσία θὰ ἔστειλε τὰ δικά της ἐναντίον της· κι ἂν δὲν ἐπενέβησαν ἡ Ἰταλία κι ἡ Ἀγγλία, αὐτὸ ἔγινε γιὰτὶ ἡ Ρωσία δὲν τὸ ἠθέλε. Ἄν ἡ Ρωσία δὲν ἐκδήλωνόταν ὅταν μιὰ τόσο ἀποφασισμένη σύμμα-

χος του πρωσο - γερμανικου αυτοκρατορα, οι γερμανοι δεν θα ειχαν ποτε καταλαβει το Παρισι.

"Αρα, ο Βίσμαρκ ήταν σίγουρος ότι η Ρωσία δεν θα τον πρόδινε. Σε τί στήριζε αυτή την πεποίθηση; Στους δεσμούς συγγένειας και προσωπικής φιλίας των δύο αυτοκρατόρων; 'Αλλά ο Βίσμαρκ είν' ένας άνθρωπος πολύ έξυπνος και πολύ πρακτικός για να υπολογίζει σε αισθήματα στην πολιτική. "Ας υποθέσουμε ότι ο αυτοκράτοράς μας, προικισμένος, όπως δλοι το ξέρουν, μ' ευαίσθητη καρδιά και με μιá αξιόλογη εύκολία να χύνει δάκρυα, έγκαταλείπονταν σ' αισθήματα τέτοιου είδους, σαν εκείνα που συχνά έξωτερικεύονται στις αυτοκρατορικές κραιπάλες. Γύρω του δρίσκονται ή κυβέρνηση, ή αυλή, ο κληρονόμος του θρόνου, που όπως φαίνεται συχαίνεται τους γερμανούς, και για να τελειώνουμε ο μεγάλος μας πολιτικός, ο έντιμώτατος πρίγκηπας Κορσάκωφ' δλοι αυτοί, μαζί με την κοινή γνώμη και με την ίδια τή δύναμη των πραγμάτων, θα του είχαν θυμίσει ότι ένα Κράτος καθοδηγείται από τά συμφέροντα κι όχι από τά αισθήματα.

Ούτε μπορούσε να υπολογίζει ο Βίσμαρκ στην ταυτότητα των ρωσικών και πρωσικών συμφερόντων. Μιά τέτοια ταυτότητα δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρχει παρά μόνο σ' ένα σημείο: το πολωνικό ζήτημα, 'Αλλ' αυτό το ζήτημα είναι κιόλας λυμένο από πολύ καιρό κι ή λύση είναι αντίθετη από κάθε άποψη με τά συμφέροντα του ρωσικού Κράτους γιατί εύνοει τή δημιουργία μιáς άπέραντης και ισχυρής γερμανικής αυτοκρατορίας, που γειτονεύει άμεσα με τή Ρωσία. 'Η ύπαρξη των δύο μεγάλων γειτονικών αυτοκρατοριών προϋποθέτει τόν πόλεμο, που θα τελειώσει μόνο με τήν καταστροφή τής μιáς από τίς δύο.

Αυτόσ ο πόλεμος, τó επαναλαβαίνουμε, είναι αναπόφευκτος, αλλά μπορεί ν' αναβληθεί αν οι δυο αυτοκρατορίες καταφέρνουν να είναι πολύ ισχυρές στο έσωτερικό και να μην έχουν άρκετά άπλωμένα τά σύνορά τους, ώστε να μπορούν να κηρύξουν έναν αποφασιστικό πόλεμο, μιá πάλη ζωής και θανάτου. Γι' αυτό αν και ή μιá απέχθάνεται τήν άλλη, συνεχίζουν να δοηθιούνται και να εύνοούνται από τίς κινήσεις τους, ελπίζοντας ή κάθε μιá να πετύχει τήν καλύτερη χρησιμοποίηση αυτής τής άθέλτης συμμαχίας, και ν' άποκτήσει μεγαλύτερες δυνάμεις και περισσότερα μέσα, προβλέποντας τó μελλοντικό κι αναπόφευκτο πόλεμο' αυτή άκριδώς τή θέση παίρνουν και ή Ρωσία και πρωσική Γερμανία.

'Η γερμανική αυτοκρατορία θέλει καιρό ακόμα για να ισχυροποιηθεί, τόσο έσωτερικά όσο κι έξωτερικά. Στο έσωτερικό άποτελεί ένα παράξενο μείγμα μικρών και μεσαίων κυρίαρχων Κρατών καταδικασμένων, δέβαια, να καταστραφούν αλλά πού, τώρα, στέκονται στα πόδια τους, και προσπαθούν με κάθε θυσία να σώσουν τά λείψανα μιáς παρακμιακής άνεξαρτησίας. Στο έξωτερικό, ή ταπεινωμένη Αύστρια, που δεν έχει όμως άκρια συντριβεί και ή νικημένη Γαλλία, κι άκριδώς γι' αυτό άσυμφιλίωτη, παρατηρούν με ύποψία τή νέα γερμανική αυτοκρατορία. 'Εξάλλου ή νέα γερμανική αυτοκρατορία θέλει καιρό ακόμα για να έπεκτείνει άρκε-

τά τὰ σύνορά της. Ὑπακούοντας στίς δικές τους ἐσωτερικές ἀνάγκες, τὰ στρατιωτικά Κράτη ὄνειρεύονται νέες κατακτήσεις, νέους πολέμους. Ἀφοῦ ἔχει προκαθορίσει σά σκοπό τὴν ἀποκατάσταση τῆς μεσαιωνικῆς αὐτοκρατορίας στὰ παλιά της σύνορα, ἡ Γερμανία ὄνειρεύεται αὐτὸ καὶ σπρώχεται πρὸς τὰ ἐκεῖ μοιραία κι ὁ παγγερμανικὸς πατριωτισμὸς, πού ἔχει κατακλύσει ὅλη τὴ γερμανικὴ κοινωνία ὄνειρεύεται ἄρα τὴν προσάρτηση ὅλης τῆς Αὐστρίας, ἐκτὸς τῆς Οὐγγαρίας, ἀλλὰ περιλαμβάνει τὴν Τερρέστη καὶ τὴ Βοημία, ὅλη τὴ γερμανικὴ Ἑλβετία, μέρος τοῦ Βελγίου, ὅλη τὴν Ὀλλανδία καὶ τὴ Δανία, πού τῆς εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν οἰκοδόμησι τῆς ναυτικῆς τῆς δυνάμεως· σχέδια γιγάντια πού ἡ πραγματοποίησή τους θὰ τῆς στοιχίσει τὴν ἔχθρα μεγάλου μέρους τῆς ὕπαικου καὶ νότιας Εὐρώπης καὶ πού κατὰ συνέπεια θὰ γίνῃ δυνατὴ μόνο μὲ τὴ ρωσικὴ συγκατάθεσι. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἡ νέα γερμανικὴ αὐτοκρατορία χρειάζεται τὴ ρωσικὴν συμμαχία.

Ὅυτε ἡ πανρωσικὴ αὐτοκρατορία, ἀπὸ τὴν πλευρὰ της, μπορεῖ νὰ κάνει λιγότερο χωρὶς τὴν συμμαχία μὲ τὴν πρωσικὴν γερμανία. Ἡ παραίτησι ἀπὸ νέες προσαρτήσεις ἢ τὴν ἐπέκτασι στὰ βορειανατολικά ἐπιτρέπει τὴ στροφὴ πρὸς τὰ νοτιανατολικά. Ἐχοντας ἐγκαταλείψει στὴν Πρωσσία τὴν ἡγεμονία στὴ Βαλτικὴ θάλασσα πρέπει νὰ κατακτήσῃ καὶ νὰ ἐνωματώσῃ στίς κτήσεις της τὴ Μαύρη θάλασσα. Ἄλλοιῶς θ' ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι πραγματικὴ κι ἐπικερδῆς αὐτὴ ἡ κυριαρχία στὴ Μαύρη θάλασσα θὰ πρέπει νὰ καταληφθῇ ἡ Κωνσταντινούπολι, πού χωρὶς αὐτὴ ὄχι μόνο θὰ μπορούσε νὰ τῆς φραχθῇ ὅποιαδήποτε στιγμὴ ἢ διέξοδος στὴ Μεσόγειο, ἀλλὰ κι ἡ ἴδια ἢ πόρτα τῆς Μαύρης θάλασσας θὰ παρέμενε πάντα ὀλιγοχρηστὸς ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ στόλους, ὅπως συνέβηκε τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου τῆς Κρμαίας.

Ἄρα ὁ μοναδικὸς σκοπὸς πού ἐπιδιώκει ἡ κυβέρνησή μας, περισσότερο ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο, εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολι. Ἡ πραγματοποίησι αὐτοῦ τοῦ σχεδίου θλάπτει ὅλα τὰ συμφέροντα τῆς νότιας Εὐρώπης στὰ ὅποια συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γερμανίας, δοσμένου ὅτι ἡ ἀπεριόριστη κυριαρχία τῆς Ρωσίας στὴ Μαύρη θάλασσα θὰ ἔβαζε ὅλη τὴν ἀκτὴ τοῦ Δούναβη κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπιρροή της.

Παρόλ' αὐτὰ δὲ χωρεῖ καμιά ἀμφιβολία ὅτι ἡ Πρωσσία, ἀναγκασμένη νὰ στηριχθῇ στὴ ρωσικὴν συμμαχία γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκτέλεσι τῶν δικῶν της ἐπεκτατικῶν σχεδίων στὴ δύση, ἔχει κατηγορηματικὰ ὑποσχεθῆ ἰσχυρὰ στὴ ρωσικὴν πολιτικὴν στὰ νοτιανατολικά. Ὅπως εἶναι ἐξίσου ἀναμφίβολο ὅτι θὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν πρώτην εὐκαιρία γιὰ νὰ προδώσῃ τὴν ὑπόσχεσή της.

Ὅμως δὲν πρέπει νὰ περιμένουμε μιὰ παραβίασι τῆς συνθήκης αὐτῆ τῆ στιγμῆ, πού μόλις ἄρχισε νὰ μπαίνει σ' ἐφαρμογή. Ἐχομε δεῖ ποιά θερμὴ ὑποστήριξι, ἔδωσε ἢ πρῶσο - γερμανικὴ αὐτοκρατορία στὴν πανρωσικὴν αὐτοκρατορία στὸ θέμα τῆς κατάρτησης τῶν ἄρων τῆς

συνθήκης του Παρισίου, που ήταν καταπιεστικοί για τη Ρωσία, και δέν υπάρχει αμφιβολία ότι θα συνεχίσει να την υποστηρίζει με την ίδια θέρμη και στο θέμα της περιοχής Τσίβα⁸³. Ήξάλλου συμφέρει στους γερμανούς να επεκτείνονται όσο τὸ δυνατό πιδ μακριά, πρὸς τὴν ἀνατολή.

Ἄλλι ποιὸ εἶναι τὸ κίνητρο πὸ παρακίνησε τὴ ρωσικὴ κυβέρνηση νὰ ἐπιχειρήσει μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς περιοχῆς Τσίβα; Δέν μπορούμε νὰ σκεφτοῦμε ότι τὴν εἶχε κάνει γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὰ συμφέροντα τῶν ἐμπόρων καὶ τοῦ ρωσικοῦ ἐμπορίου. Ἄν αὐτὴ ἦταν ἡ αἰτία θὰ μπορούσαμε ν' ἀναρωτηθοῦμε γιὰτί δέν ἐνεργεῖ ὁμοια καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἴδιας τῆς Ρωσίας, ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τῆς π.χ., ἐναντίον τοῦ γενικοῦ κυβερνήτη τῆς Μόσχας κι ἐναντίον, γενικά, ὄλων τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πόλεων, πὸ δλάφτουν κι ἀπομυζοῦν μ' ὁποιο μέσο μποροῦν τὸ ρωσικὸ ἐμπόριο καὶ τοὺς ρώσους ἐμπόρους.

Ποιὸ τ' ὄφελος τῆς χώρας μας ἀπὸ τὴν προσάρτηση μιᾶς ἐρήμου; Ὁ καθένας θὰ εἶν' ἔτοιμος ν' ἀπαντήσει πὸς εἶναι φανερὸ ότι ἡ κυβέρνησή μας ἔκαμε αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία μὲ σκοπὸ νὰ φέρει στὴν ἀνατολὴ τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ δικαιολογία εἶναι καλὴ μόνο γιὰ τοὺς ἐπίσημους κι ἀκαδημαϊκοὺς λόγους ἢ γιὰ τὰ βιβλία, τίς μπροσοῦρες καὶ τίς ἐπιθεωρήσεις τῶν δογματικῶν πὸ πάντα εἶναι γεμάτες ἀπὸ εὐγενικὲς ἠλιθιότητες καὶ πὸ πάντα λέγε τ' ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο πὸ εἶναι καὶ πὸ γίνεται· ἀλλὰ ἐμεῖς δέν μπορούμε ν' ἀρκεστοῦμε σ' αὐτό. Νὰ τί παριστάνουμε! Ἡ κυβέρνηση τῆς Πετρούπολης καθοδηγείται γιὰ τίς ἐπιχειρήσεις τῆς καὶ τὴ δράση τῆς ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴ τῆς ἀποστολή! Αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ κάνει νὰ πεθάνει ἀπὸ τὰ γέλια ὁποιον ξέρει ἔστω καὶ λίγο τὸ χαρακτήρα καὶ τίς παρορμήσεις τῶν κυβερνητῶν μας.

Ἄς μὴ μιλήσουμε καθόλου γιὰ τοὺς νέους ἐμπορικοὺς δρόμους πὸ πρέπει νὰ ἀνοίξουν γιὰ τίς Ἰνδίες. Ἡ ἐμπορικὴ πολιτικὴ εἶναι πάντα ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας καὶ ποτὲ δέν ὑπῆρξε ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωσίας. Τὸ ρωσικὸ Κράτος εἶναι ἀντίθετα καὶ θὰ μπορούσε νὰ πει καεὶς ἀποκλειστικά, ἕνα στρατιωτικὸ Κράτος. Σ' αὐτὸ τὰ πάντα εἶναι ὑποταγμένα σ' ἕνα καὶ μοναδικὸ σκοπὸ: τὴν παντοδυναμία μιᾶς αὐταρχικῆς ἐξουσίας. Ἡ κυριαρχία, τὸ Κράτος εἶναι τὰ οὐσιαστικὰ πράγματα, ὅλα τ' ἄλλα, ὁ λαὸς, τὰ συμφέροντα τῶν διαφόρων στρωμάτων, ἡ εὐκαιρία τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου κι ἐκεῖνο πὸ ὀνομάζεται πολιτισμὸς, εἶναι, παρόμοια, μέσα γιὰ νὰ ἐπιτύχει αὐτὸς ὁ μοναδικὸς σκοπὸς. Χωρὶς ἕναν κάποιον βασμὸ πολιτισμοῦ, χωρὶς τὴ βιομηχανία καὶ χωρὶς τὸ ἐμπόριο δέν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει Κράτος καὶ, μάλιστα, σύγχρονο Κράτος· γιὰτί ὁ λεγόμενος ἐθνικὸς πλοῦτος δέν ἀνήκει καθόλου στὸ λαὸ ἐνῶ ὁ πλοῦτος τῶν προνομιοῦχων τάξεων εἶναι ἀντίθετα μιὰ δύναμη. Στὴ Ρωσία ὅλος ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος ἀνήκει στὸ Κράτος πὸ μὲ τὴ σειρά του συντηρεῖ μιὰ ὑπέριμετρα μεγάλῃ κρατικὴ τάξη πὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ στρατιωτικοὺς, πολιτικοὺς καὶ ἱερωμένους. Ἡ ἀπληστία τοῦ δημόσιου ταμείου, ἡ διασπάθιση τοῦ δημοσίου χρήματος, ἡ καταλήστεψη τοῦ λαοῦ, πὸ ἀποτελοῦν

όπουδήποτε γενικό κανόνα, είναι οι πιο αληθινές εκφράσεις του ρωσικού κρατιστικού πολιτισμού.

Δέν πρέπει να μας προκαλεί καθόλου εκπληξη το γεγονός ότι ανάμεσα στα πιθανά κίνητρα που ώθησαν τη ρωσική κυβέρνηση να πραγματοποιήσει την εκστρατεία στη Τσίβα, θα μπορούσε να υπήρχαν και εμπορικά κίνητρα· ήταν ανάγκη ν' ανοίξει για κείνους τους ανθρώπους που πύκνωναν τις τάξεις τους γύρω από την εξουσία και στους οποίους προσθέτουμε και τους εμπόρους, ένα νέο πεδίο δράσης, που θα τους πρόσφερε νέα έδαφη για λεηλασία. Από εκείνη λοιπόν την πλευρά δέν μπορούμε να περιμένουμε κάποια σημαντική αύξηση του πλούτου και της δύναμης του Κράτους. Αντίθετα, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι από οικονομική άποψη ή επιχείρηση θα καταλήξει να είναι περισσότερο μία χασούρα παρά ένα κέρδος.

Γιατί τότε πήγαμε στη Τσίβα; Για να εκπαιδεύσουμε το στρατό; Για δεκαετίες ο Καύκασος χρησίμεψε σά στρατιωτική σχολή. Άλλά μόλις ειρήνεψε ο Καύκασος, δημιουργήθηκε ή ανάγκη ν' ανοίξει μιá άλλη σχολή. Έτσι λοιπόν θα μπορούσε να δει κανείς μιá εκστρατεία έναντιον της Τσίβα. Άλλά μιá τέτοια εξήγηση άντέχει πολύ λίγο σέ μιá εξέταση ακόμα κι όταν ή ρωσική κυβέρνηση θεωρηθεί σαν ιδιαίτερα άνοητη κι άδέξια. Η πείρα που άπόκτησαν τά στρατεύματά μας στην Ήρημο της Τσίβα είναι άπόλυτ' ανεφάρμοστη σ' έναν πόλεμο έναντιον της δύσης. Έξάλλου κοστίζει πολύ γιατί τά ένδεχόμεν' άποτελέσματα δέν μπορούν ούτε κατά προσέγγιση ν' αναπληρώσουν την ούσία των έξόδων και των ζημιών.

Μήπως ή ρωσική κυβέρνηση είχε πάρει στα σοβαρά την ιδέα να κατακτήσει τις Ίνδίες; Δέν έχουμε μεγάλη εμπιστοσύνη στη σοφία των κυβερνητών μας, άλλ' όμως δέν μπορούμε να πιστέψουμε ότι έχουν προκαθορίσει ένα τόσο παράλογο σκοπό. Να κατακτήσουν τις Ίνδίες! Με ποιόν, γιατί και με ποιá μέσα; Θα χρειαζόταν ή μετατόπιση του μισού, τουλάχιστο, ρωσικού πληθυσμού πρὸς την άνατολή· και πώς ύστερα να κατακτήσεις τις Ίνδίες, πράγμα που μπορείς να τὸ κατορθώσεις μόνον όταν θα έχεις ύποτάξει τις τόσες και τόσες πολεμικές φυλές του Άφγανιστάν; Η κατάκτηση του Άφγανιστάν, του όπλισμένου και κατευθυνόμενου μερικά άπό τους Άγγλους, θα ήταν τὸ λιγότερο τρεις ή τέσσερις φορές πιο δύσκολη άπό την κατάκτηση της Τσίβα.

Άν επρόκειτο μόνο για κατάκτηση γιατί να μην άρχιζε με την Κίνα; Είναι μιá χώρα πολύ πλούσια άπό κάθε άποψη, και για μας πιο εύκολη ή πρόσβαση πρὸς αὐτήν άπ' ότι είναι πρὸς τις Ίνδίες, γιατί δέν ύπάρχει τίποτα και κανένας μεταξύ αὐτῆς και της Ρωσίας. Ίδου ή Ρόδος, ίδου και τὸ πῆδημα.

Οί άναταραχές και οί έσωτερικοί πόλεμοι που έγιναν ή χρόνια άρρώστεια της Κίνας, άν τους εκμεταλλεύμαστε, θα μπορούσαν πραγματικά να μας επιτρέψουν να επεκτείνουμε σημαντικά τις κατακτήσεις μας σ' εκείνη την περιοχή και φαίνεται αληθινά ότι ή ρωσική κυβέρνηση κά-

τι μαγειρεύει πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Βλέπουμε καθαρὰ ὅτι προσπαθεῖ ν' ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν Κίνα τὴν Μογγολία καὶ τὴ Μαντζουρία καὶ μπορεῖ ἕνα ὥραϊο πρῶι νὰ μάθοιμε ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς πέρασε τὰ δυτικὰ σύνορα τῆς Κίνας. Εἶναι μιὰ ἐπιχείρηση τόσο περισσότερο ἐπικίνδυνη ὅσο μᾶς ξαναφέρνει τραγικὰ στὴ μνήμη τὶς περιφημῆς ἐπιχειρήσεις τῶν Ρωμαίων ἐναντίον τῶν γερμανικῶν λαῶν, ποὺ οἱ νίκες τους, ὅπως ξέροισιμε, κατάληξαν στὴν καταστροφή καὶ τὴν ὑποταγὴ τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας στὶς βάρβαρες γερμανικὲς φυλές.

Ἡ Κίνα ἔχει ἀπὸ μόνη τῆς τετρακόσια, ἄλλοι τὰ ὑπολογίζουν σὲ ἑξακόσια, ἑκατομμύρια κατοίκους, ποὺ βρίσκονται στριμωγμένοι στὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀρχίζουν τώρα νὰ μετακινουῦνται μαζικὰ, σὰν ἐν' ἀσταμάτητα ρεῦμα, ἄλλοι στὴν Αὐστραλία, ἄλλοι στὴν Καλιφόρνια διασχίζοντας τὸν Εἰρηνικὸ ὠκεανό, ἐνῶ ἄλλοι ἀκόμα θὰ μπορούσαν ν' ἀρχίσουν νὰ μετακινουῦνται πρὸς τὸ βορρᾶ καὶ βορειανατολικά. Καὶ τότε; Τότε σ' ἐν' ἀνοιγοκλείσιμο τοῦ ματιοῦ, ὅλη ἡ Σιβηρία, ὅλη ἐκεῖνη ἡ περιοχή ποὺ ἀπλώνεται ἀπὸ τὸ Στενό τῆς Χώρας τῶν Τατάρων μέχρι τὰ Οὐράλια καὶ τὴν Κασπία θάλασσα, δὲν θὰ εἶναι πιά ρωσική.

Θὰ πρέπει νὰ σκεφτεῖτε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπέραντη περιοχή, ποὺ ἡ ἐπιφάνειά τῆς (12.220.000 τετρ. χλμ.) εἶναι εἴκοσι φορές σὰν τὴ Γαλλία (528.600 τετρ. χλμ.) ἔχει σήμερα μόνο ἕξη ἑκατομμύρια κατοίκους, ἀπ' τὰ ὅποια μόνο τὰ 2.600.000 σχεδὸν εἶναι ρώσσοι καὶ οἱ ὑπόλοιποι τάταροι καὶ φινλανδοὶ καὶ λίγοι εἶναι στρατιῶτες. Πῶς νὰ ἐμποδίσαι τὴν εἰσβολὴ τῶν κινέζων μαζῶν ποὺ δὲν θὰ πλημμυρίσουν μόνο τὴ Σιβηρία καὶ τὶς νέες κατακτήσεις στὴν Κεντρικὴ Ἀσία, ἀλλὰ θὰ ξεχειλίσουν πέρ' ἀπὸ τὰ Οὐράλια φθάνοντας μέχρι τὸ Βόλγα;

Αὐτὸς εἶναι ὁ κίνδυνος ποὺ σχεδὸν σίγουρα μᾶς ἀπειλεῖ ἀπὸ τὴν ἀνατολή. Κι εἶναι σφάλμα νὰ ὑποτιμᾶμε τὶς κινέζικες μάζες: εἶναι ἀπειλητικὲς καὶ μόνο γιὰ τὸν ἀριθμὸ τους. Ἀπειλητικὲς ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς τους αὐξησης, ποὺ κάνει σχεδὸν ἀδύνατη μιὰ κατοπινὴ συνύπαρξη μέσα στὰ σύνορα τῆς Κίνας· ἀπειλητικὲς ἀκόμα καὶ γιὰτὶ δὲν θεωροῦν καθήκον τους νὰ κρίνουν τὰ πράγματα στὴν ἴδια βάση ποὺ τὰ κρίνουν οἱ κινέζοι ἔμποροι, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ εὐρωπαῖοι ἔμποροι κάνουν τὶς κομπίνες τους στὴ Σαγγάη, στὴν Καντώνα, στὸ Μαϊματσίν. Στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Κίνας ζοῦνε μάζες λιγότερο παραμορφωμένες ἀπὸ τὸν κινέζικο πολιτικισμό, ἀσύγκριτα πῶς ἐνεργητικὲς καὶ χωρὶς ἄλλο πῶς φιλοπόλεμες, συνηθισμένες στὴν πάλη ἀπὸ τοὺς ἀδιάκοπους ἐσωτερικοὺς πολέμους ποὺ στὴ διάρκειά τους χάνονται δεκάδες καὶ ἑκατοντάδες χιλιάδες ἄτομα. Πρέπει ἀκόμα νὰ παρατηρήσοιμε ὅτι τελευταῖα ἔχουν ἐξοικειωθεῖ μὲ τὴν πρακτικὴ τῶν νέων ὄπλων καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς πειθαρχίας, αὐτὸ τὸ λουλούδι, αὐτὴ τὴν τελευταία λέξη τοῦ κρατικοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Προσθέστε πέρ' ἀπ' αὐτὸ σ' αὐτὴ τὴν πειθαρχία, σ' αὐτὴ τὴν πρακτικὴ τῶν νέων ὄπλων καὶ τῆς σύγχρονης τεχνικῆς, τὴν πρωτόγονη βαρβαρότητα τῶν κινέζικων μαζῶν, τὴν ἔλλειψη σ' αὐτὲς ὅποιασδήποτε ἰδέας ἀνθρώπινης διαμαρτυρίας, ὅποιοῦδήποτε ἐνστίχτου ἐλευθερίας καὶ

τή συνθήθεια στή δουλική ύπακοή, και τὸ γεγονός ὅτι ὄλ' αὐτὸ γίνεται ἓνα μίγμα κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν καθοδήγησις ἑνὸς πλήθους τυχοδιωκτῶν στρατιωτικῶν, ἀμερικανῶν κι εὐρωπαϊῶν, πού ἔχουν κατακλύσει τὴν Κίνα ξεκινώντας ἀπὸ τὴν τελευταία γαλλο - ἀγγλικὴ ἐκστρατεία στὰ 1860. Ἐπίσης μὴν ξεχνάτε τὴν τρομερὴ ἀνάπτυξη τοῦ πληθυσμοῦ, ἀναγκασμένου νὰ ἐπιζητεῖ μιά διέξοδο και θὰ καταλάβετε πόσο μεγάλος εἶν' ὁ κίνδυνος πού μᾶς ἀπειλεῖ ἀπὸ τὴν ἀνατολή.

Ἡ ἀθῶα σὰν παιδὶ ρώσικη κυβέρνησή μας παίζει μ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν κίνδυνο... Σπρωγμένη ἀπὸ τὸν παραλογισμό τῆς ἐπέκτασης τῶν συνόρων της και μὴ λογαριάζοντας καθόλου τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ρωσία εἶναι τόσο ἀραιοκατοικημένη, τόσο φτωχὴ και τόσο ἀνίσχυρη ὥστε μέχρι σήμερα δὲν ὑπῆρξε ἱκανή, και δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ εἶναι, νὰ πετύχει τὴν ἐγκατάσταση πληθυσμοῦ στὴν ἐπαρχία τοῦ Ἄμουρ πού κατέκτησε τελευταία, σὲ μιά ἔκταση 2.100.000 τετρ. χλμ. (σχεδὸν τέσσερις φορές πῖο μεγάλη ἀπὸ τὴ Γαλλία) ὅπου κατοικοῦν μαζί μὲ τοὺς στρατιῶτες και τοὺς ναῦτες, μόνο 65.000 κάτοικοι. Καὶ μπροστὰ σὲ μιά τέτοια ἀδυναμία, μπροστὰ στὴ γενικὴ ἀθλιότητα ὄλου τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, πού οἱ δημόσιες ἐξουσίες τὸν ἔχουν ρίξει σὲ συνθήκες ἐντελῶς ἀπελπιστικὲς ὥστε νὰ μὴν τοῦ μένει ἄλλη διέξοδος και διαφυγὴ ἔξω ἀπ' τὴν πῖο καταστροφικὴ ἐξέγερση, μπροστὰ ἀκριβῶς σὲ τέτοιες συνθήκες, ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις δειρεύεται ὅτι θὰ μπορέσει νὰ σταθεροποιήσει τὴν κυριαρχία της σ' ὄλη τὴν ἀνατολικὴ Ἀσία.

Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ προχωρήσει τουλάχιστο μὲ κάποια ἐλάχιστη πιθανότητα ἐπιτυχίας, θὰ ἔπρεπε ὄχι μόνο νὰ γυρίσει τίς πλάτες στὴν Εὐρώπη και ν' ἀρνηθεῖ κάθε ἐπέμβαση στὶς εὐρωπαϊκὲς ὑποθέσεις (κι ἀναφορικὰ μ' αὐτὸ ὁ πρίγκηπας Βίσαρκ δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσε σήμερα τίποτα καλύτερο) ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε και νὰ μετακινήσει ὄλη τὴ στρατιωτικὴ της δύναμη πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Σιβηρίας και τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας και νὰ βαδίσει γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀνατολῆς ὅπως ὁ Ταμερλάνος, μ' ὄλο της τὸ λαό. Ἀλλὰ πίσω ἀπὸ τὸν Ταμερλάνο ὑπῆρχε ἓνας λαός, ἐνῶ ὁ ρωσικὸς λαός δὲν θ' ἀκολουθῆσει τὴ ρωσικὴ κυβέρνησις.

Ἄς ξαναγυρίσουμε στὶς Ἰνδίες. Ὅσο παράλογη κι ἄν εἶναι ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζει νὰ κατακτῆσει τίς Ἰνδίες και νὰ σταθεροποιήσει ἐκεῖ τὴ δική της κυριαρχία. Ἡ Ἀγγλία κατέκτησε τίς Ἰνδίες κατὰ πρῶτο λόγο διὰ μέσου τῶν ἐμπορικῶν της ἐταιριῶν. Στὴ χώρα μας δὲν ὑπάρχουν τέτοιες ἐταιρίες και στὴν καλύτερη περίπτωσις ὑπάρχουν μόνο φαινομενικά. Ἡ Ἀγγλία ἐκμεταλλεύεται τρομακτικὰ τίς Ἰνδίες και τοὺς ἔχει ἐπιβάλλει ἓνα ἐξαναγκαστικὸ ἐμπόριο, διὰ μέσου τῆς θάλασσας, μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς φοβεροῦ ἐμπορικοῦ και πολεμικοῦ στόλου, ἐνῶ ἡμεῖς δὲν ἔχομε παρόμοιο στόλο και, στὴ θέση τῆς θάλασσας, μᾶς χωρίζει ἀπ' τίς Ἰνδίες μιά ἀτέλειωτη ἔρημος. Αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀληθινὰ καμιὰ περίπτωσις νὰ κατακτήσουμε τίς Ἰνδίες.

Ἀλλὰ ἄν δὲν μπορούμε νὰ τίς κατακτήσουμε, μπορούμε τουλάχισ-

στον να καταστρέψουμε ή, έστω και να κλονίσουμε την αγγλική κυριαρχία, υποκινώντας ντόπιες εξεγέρσεις, βοηθώντας αυτές τις εξεγέρσεις και υποστηρίζοντάς τες, αν είναι αναγκαίο, με στρατιωτικές επεμβάσεις.

Βέβαια, μπορούμε να το κάνουμε ακόμα κι αν θα στοίχιζε, σε μας πού δεν είμαστε πλούσιοι ούτε σε χρήμα, ούτε σ' ανθρώπους, πολύ μεγάλες απώλειες και ανθρώπων και χρήματος. 'Αλλά γιατί πρέπει να υποστούμε αυτές τις απώλειες; Μόνο για να ικανοποιήσουμε ένα παιδικό καπρίτσιο να κάνουμε τους Άγγλους να θυμώσουν χωρίς κανένα πλεονέκτημα δικό μας άλλ' αντίθετα, σε βάρος μας; "Όχι. Αυτό θα γίνει γιατί οι Άγγλοι το παράκαναν' και πού μας εμποδίζουν; Σ τ ή ν Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ο ύ π ο λ η. "Όσο ή 'Αγγλία θα διαθέτει κάποια δύναμη ποτέ δεν θα συγκατατεθεί, και για τίποτα στον κόσμο, να βρίσκεται στα χέρια μας ή Κωνσταντινούπολη, ή πρωτεύουσα όχι μόνο της πανρωσικής αυτοκρατορίας ή της σλάβικης αυτοκρατορίας, αλλά και της ανατολικής αυτοκρατορίας.

Αυτή, λοιπόν, είναι ή αίτια πού ή ρωσική κυβέρνηση έκαμε τον πόλεμο στην Τσίβα και γι' αυτό, γενικά, προσπαθεί από καιρό να γειτονεύει με τις 'Ινδίες. Ζητάει ένα σημείο στήριξης απ' όπου να μπορεί να δλάψει την 'Αγγλία και, αφού δεν υπάρχει τίποτ' άλλο, την απειλεί στις 'Ινδίες. 'Ελπίζει έτσι να συνηθίσουν οι Άγγλοι στην ιδέα ότι ή Κωνσταντινούπολη πρέπει να γίνει ρωσική πόλη και να τους αναγκάσει να συγκατατεθούν σ' αυτή την προσάρτηση πού είναι πάντα δλο και περισσότερο απαραίτητη στη Ρωσία με το συγκεντρωτικό της Κράτος.

'Η ήγεμονία της στη Βαλτική θάλασσα χάθηκε για πάντα. Δεν θα είναι βέβαια το πανρωσικό Κράτος, πού υποστηρίζεται απ' τις ξιφολόγχες κι απ' το κνούτο, πού το μισεί δηλ ή μάζα του φυλακισμένου κι άλυσοδεμένου λαού, αρχίζοντας από τα λαδ της ίδιας της μεγαλωρωσίας, με το πεσμένο ήθικό, το άποδιοργανωμένο και σε κατάρρευση από την δεσποτική αυθάδεια, άνοησία και ληστεία, δεν θα είναι βέβαια ή ενοπλη δύναμή του, πού υπάρχει περισσότερο στα χαρτιά παρά στην πραγματικότητα και πού στρέφεται εναντίον των άοπλων συστηματικά, τουλάχιστο όσο θα μας λείπει το θάρρος, πού θα μπορέσει να πολεμήσει εναντίον της θουμιάσια οργανωμένης δύναμης της αναστημένης γερμανικής αυτοκρατορίας. Πρέπει, λοιπόν, ν' άπαρνηθούμε τις ελπίδες μας στη Βαλτική θάλασσα και να περιμένουμε τή στιγμή πού όλες οι βαλτικές έπαρχίες θα μεταμορφωθούν σε μιá γερμανική έπαρχία; Μόνο μιá λαϊκή επανάσταση θα μπορέσει να το εμποδίσει. 'Αλλά μιá τέτοια επανάσταση είναι ό θάνατος του Κράτους και σίγουρα ή κυβέρνησή μας δεν θα άναζητήσει τή σωτηρία της σ' αυτήν.

Γι' αυτήν δεν υπάρχει άλλη σωτηρία από τή συμμαχία της με τή Γερμανία, εφόσον, όντας άποχρεωμένη ν' άπαρνηθεί τή Βαλτική θάλασσα για χάρη των γερμανών, είναι τώρα άναγκασιμένη ν' άναζητήσει στη Μαύρη θάλασσα ένα νέο πεδίο δράσεως, μιá νέα βάση για τή δύναμή της ή, πιδό απλά, για τήν ίδια της τήν ύπαρξη και τήν πολιτική της σημα-

σία· αλλά δέν μπορεί νά τό πετύχει αυτό, χωρίς τή συγκατάθεση και τή βοήθεια τών γερμανών.

Οί γερμανοί έχουν ύποσχεθεί νά τήν βοηθήσουν; Να! Είμαστε σίγουροι γι' αυτό. Έχουν αναλάβει νά προσφέρουν αυτή τή βοήθεια στό ρωσικό Κράτος μέ μιá συνθήκη πού ρητά συμφωνήθηκε μεταξύ του πρίγκηπα Βίαιαρκ και του πρίγκηπα Κορσάκωφ· αλλά είμαστε άλλο τόσο σίγουροι ότι αυτοί δέν θά τήν δώσουν ποτέ. Δέν θά τήν δώσουν γιατί δέν μπορούν νά έγκαταλείψουν στήν προαίρεση τής Ρωσίας τίς δχθες τους στό Δούναβη και τό έμπόριο πού κάνουν διά μέσου του Δούναβη κι ακόμα γιατί είναι αντίθετο στό συμφέρον τους νά ευνόησουν τήν έγκαθίδρυση μιáς νέας ρωσικής ήγεμονίας, μιáς μεγάλης πανολαδικής αυτοκρατορίας στη νότια Εύρώπη. Αυτό θά Ισοδυναμούσε από τήν πλευρά τής παγγερμανικής αυτοκρατορίας μ' αυτόκτονία. Άλλο πράγμα είναι νά κατευθύνεις και νά σπρώχνεις τά ρωσικά στρατεύματα πρòς τήν Κεντρική Άσία, πρòς τήν Τσίβα, μέ τό πρόσχημα ότι αυτός είναι ό πιò σύντομος δρόμος για τήν Κωνσταντινούπολη.

Είμαστε σίγουροι ότι ό πρίγκηπας Κορσάκωφ, ό μεγάλος μας πατριώτης, πολιτικός και διπλωμάτης, κι ό βασικός του κύριος, ό αυτοκράτορας Άλέξανδρος Νικολάγιεβιτς, έχουν παίξει τόν πιò θλακώδικο ρόλο σ' αυτή τή θλιβερή Ιστορία κι ότι ό περίφημος γερμανός πατριώτης και πειρατής πολιτικός, ό πρίγκηπας Βίαιαρκ τούς έχει περιπαίξει μ' επιδεξιότητα, ακόμα πιò μεγάλη από εκείνη πού έδειξε σέ βάρος του Ναπολέοντα ΙΙΙ.

Άλλά τό ζήτημα έχει πιá ξεκαθαρίσει και δέν μπορεί ν' αλλάξει. Η νέα γερμανική αυτοκρατορία πού έγινε Ισχυρή κι άπειλητική, κοροϊδεύει τούς έχθρους της κι εκείνους πού τήν φθονούν. Δέν θά είναι, δέβαια, ό αδύναμος δυνάμεις τής Ρωσίας πού θά μπορέσουν νά τήν χτυπήσουν. Μόνο μιá επανάσταση θά μáς γλυτώσει. Και μέχρι νά θριαμβεύσει ή επανάσταση στη Ρωσία ή στην Εύρώπη, εκείνη πού θά νικάει και πού θά τούς διευθύνει δλους θά είναι ή Γερμανία μέ τόν αναπτυγμένο κρατικό μηχανισμό της· τό ρώσικο Κράτος, όπως κι όλα τ' άλλα ήπειρωτικά Κράτη τής Εύρώπης, θά επιδιώνει από δώ και πέρα μόνο μέ τήν άδεια και τή συγκατάδασή της.

Όλ' αυτό, άληθινά, είναι βαθειά προσβλητικό για τήν καρδιά κάθε πατριώτη ρώσου πολιτικού, αλλά ένα γεγονός, όσο κι αν είναι ύβριστικό, παραμένει πάντα ένα γεγονός· ό γερμανοί έγιναν περισσότερο από ποτέ άλλοτε ό κύριοί μας και δέν είναι τυχαίο πώς δλοι ό γερμανοί τής Ρωσίας έχουν γιορτάσει μέ τόση θέρμη και πάταγο τή νίκη τών γερμανικών στρατευμάτων στη Γαλλία, καθώς επίσης και τό ότι δλοι ό γερμανοί τής Άγίας Πετρούπολης έχουν ύποδεχτεί μέ τόση άγαλλιαση τόν νέο τους παγγερμανικό αυτοκράτορα.

Σήμερα, σ' όλη τήν εύρωπαϊκή ήπειρο, μόνο ένα Κράτος παράμεινε άληθινά ανεξάρτητο: ή Γερμανία. Να! Άνάμεσα σ' όλες τίς ήπειρωτικές δυνάμεις, μιλάμε μόνο για τίς μεγάλες γιατί είναι φανερό ότι ό

μικρές και μεσαίες δυνάμεις είναι αναγκαστικά καταδικασμένες πρώτα να υποδουλωθούν κι ύστερα να καταρρεύσουν γρήγορα, μεταξύ όλων των Κρατών πρώτης κατηγορίας από άποψη μεγέθους, μόνο μία παγγερμανική αυτοκρατορία ικανοποιεί όλους τους δρους της πιδόλοκληρωμένης ανεξαρτησίας. "Όλα τ' άλλα κράτη εξαρτώνται απ' αυτή. Κι αυτό όχι μόνο γιατί πέτυχε στα τελευταία αυτά χρόνια θαυμάσιες νίκες έναντιον της Δανίας, της Αυστρίας και της Γαλλίας· όχι μόνο γιατί κυρίεψε τὰ όχυρά αυτής της τελευταίας και τις στρατιωτικές της έφεδρείες και την ανάγκασε να της πληρώσει πέντε δισεκατομμύρια· ή γιατί, με την προσάρτηση της Άλσατίας και της Λωρραίνης, πέτυχε να καταλάβει στα σύνορα της Γαλλίας μια πρώτη τάξης στρατιωτική θέση, τόσο από άμυντική όσο και από επιθετική άποψη· όχι μόνο γιατί ο γερμανικός στρατός, από άποψη αριθμητική, από πειθαρχία, από οργάνωση, από άκρίβεια στην εκτέλεση και από έπιστημονική στρατιωτική κατάρτιση των αξιωματικών καθώς και των ύπαξιωματικών και στρατιωτών του, χωρίς να μιλάμε για την αναντίρρητη κι ασύγκριτη τελειότητα του γενικού του έπιτελείου, ξεπερνάει σήμερα κατά τρόπο απόλυτο όλους τους στρατούς που υπάρχουν στην Εύρώπη· όχι μόνο γιατί ή απόλυτη πλειοψηφία του γερμανικού πληθυσμού αποτελείται από έγγράμμιατους ανθρώπους, πολύ εργατικούς και παραγωγικούς, αρκετά εκπαιδευμένους για να μην πω καλλιεργημένους και ταυτόχρονα ειλικρινείς, ύπάκουους στις άρχές και στους νόμους, κι όχι μόνο γιατί ή γερμανική διοίκηση και ή γραφειοκρατία έχουν, να πούμε, συγκεκρμενοποιήσει εκείνο τὸ ιδανικό που μάταια προσπαθούν να φτάσουν ή γραφειοκρατία και ή διοίκηση όλων των άλλων Κρατών...

"Όλ' αυτά τὰ πλεονεκτήματα έχουν βέβαια συμβάλλει και συμβάλλουν άκόμα στις έκπληκτικές έπιτυχίες του νέου γερμανικού Κράτους, αλλά δέν πρέπει ν' αναζητήσουμε σ' αυτά την πρωταρχική αίτία της συντριπτικής σημερινής του δύναμης. "Έτσι, μπορούμε να πούμε πως δια εκείνα τὰ πλεονεκτήματα δέν είναι τίποτα άλλο από τις εκδηλώσεις μιας πιδό γενικής και πιδό θαθειάς αίτίας που βρίσκεται στη βάση όλης της δημόσιας γερμανικής ζωής. Αυτή ή αίτία είναι τὸ ε ν σ τ ι κ τ ο τ η ς σ υ λ λ ο γ ι κ η ς ζ ω η ς, που είναι τὸ τυπικό χαρακτηριστικό του γερμανικού λαού.

Αυτό τὸ ένστικτο αποτελείται από δύο στοιχεία φαινομενικά αντίθετα αλλά πάντα άξεχώριστα: ένα δουλικό ένστικτο ύποταγής έναντι όποιασδήποτε θυσίας, στην μακάρια και συνετή δύναμη που θριαμβεύει, με τὸ πρόσχημα της ύπακοής που όφειλουμε στις λεγόμενες νόμιμες άρχές· και ταυτόχρονα ένα άυταρχικό ένστικτο ύποδούλωσης, διοίκησης, κατάκτησης, καταπίεσης, συστηματικά όποιου είναι πιδό άδύνατος. Αυτά τὰ δύο ένστικτα έχουν φτάσει σ' ένα σημαντικό βαθμό εξέλιξης σχεδόν σ' όλους τους γερμανούς, μ' εξαίρεση φυσικά τὸ προλεταριάτο, που οί συνθήκες του αποκλείουν κάθε δυνατότητα ίκανοποίησης τουλάχιστο του δεύτερου ένστικτου. Αυτά τὰ ένστικτα, που δέν χωρίζονται ποτέ άλλ' άν-

τίθεται συμπληρώνονται και δικαιολογούνται άμοιβαία, βρίσκονται και τὰ δύο στὴ βάση τῆς πατριωτικῆς γερμανικῆς κοινωνίας.

Ἡ κλασικὴ ὑπακοή τῶν γερμανῶν στὶς ἀρχές κάθε βαθμοῦ και κατηγορίας, ἐπιβεβαιώνεται ἀπ' ὅλη τὴν ἱστορία τῆς Γερμανίας. Ἰδιαιτέρα, ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἱστορία της, ποὺ ἀντιπροσωπεύει μιὰν ἀδιάκοπη σειρά ἀπὸ ἥρωικά ἔπη ὑποταγῆς και ὑπομονῆς. Μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων, μέσα στὴν καρδιά τοῦ γερμανοῦ διαμορφωνόταν μιὰ ἀληθινὴ θεοποίηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, μιὰ θεοποίηση ποὺ βαθμιαία γενίκευε μιὰ θεωρία και μιὰ γραφειοκρατικὴ πρακτικὴ ποὺ, χάρη στὶς προσπάθειες τῶν γερμανῶν διανοουμένων, ἔγινε ἔπειτα ἡ βάση ὅλης τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ποὺ διδασκότανε στὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια.

Ἡ ἱστορία μᾶς διαβεβαιώνει καθαρά γιὰ τὶς κατακτητικὲς και καταπιεστικὲς φιλοδοξίες τῆς γερμανικῆς φυλῆς, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς σταυροφοροὺς ἱππότες και τοὺς τεύτονες βαρῶνους τοῦ μεσαίωνα και φτάνοντας μέχρι και τὸν τελευταῖο ἀστὸ φιλισταῖο τῶν ἡμερῶν μας.

Και κανένας ἄλλος δὲν ἔχει ὑποφέρει περισσότερο ἀπ' αὐτὲς τὶς φιλοδοξίες ὅσο ἡ σλάβικη φυλὴ. Μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῶν γερμανῶν, τουλάχιστο στὰ βόρεια και στ' ἀνατολικά και φυσικά μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὴν καταλαβαίνουν οἱ γερμανοί, ἦταν, και φαίνεται νὰ εἶναι ἀκόμα, ἡ ἐκμηδένιση, ἡ ὑποδούλωση και ἡ βίαιη γερμανοποίηση τῶν σλάβικων φυλῶν.

Αὐτὴ ἡ μακριὰ κι ὀδυνηρὴ ἱστορία, ποὺ ἡ θύμησή της εἶναι βαθειὰ χαραγμένη στὶς σλάβικες καρδιές, θὰ γίνεῖ σίγουρα αἰσθητὴ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς τελευταίας κι ἀναπόφευκτης πάλης τῶν σλάβων ἐναντίον τῶν γερμανῶν, ἀν δὲν προλάβει νὰ τοὺς συμπιλιώσει ἡ Κοινωνικὴ Ἑπανάσταση.

Γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε σωστὰ τὶς ἐπεκτατικὲς τάσεις ὅλης τῆς γερμανικῆς κοινωνίας, ἀρκεῖ νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὶς ἐξελίξεις τοῦ γερμανικοῦ πατριωτισμοῦ ὕστερ' ἀπ' τὰ 1816.

Ἀπ' τὰ 1525, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς αἱματηρῆς κατάπνιξης τῆς ἐξέγερσης τῶν χωρικῶν, μέχρι τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰῶνα, τὴν ἐποχὴ τῆς φιλολογικῆς τῆς ἀναγέννησης, ἡ Γερμανία, παράμενε θυθιαμένη σ' ἕναν λήθαργο, ποὺ διακόπτονταν κάθε τόσο ἀπ' τὶς κανονίες, ἀπ' τὶς τρομερὲς πράξεις και τὶς συμφορὲς κάποιου ἀνελέητου πολέμου τοῦ ὁποῖου ἀποτελοῦσε συχνὰ και τὸ θέατρο και τὸ θῦμα. Σ' αὐτὲς τὶς εὐκαιρίες ξύπναγε ἀπ' τὸν ὕπνο τῆς τρομαγμένη ἀλλὰ ἔπειτα ξαναγύριζε γρήγορα σ' αὐτόν, νανουρισμένη ἀπὸ τὶς λουθηρανικὲς διδασκαλίες.

Στὴ διάρκεια ὅλης αὐτῆς τῆς περιόδου, δηλαδὴ γιὰ δυόμισι αἰῶνες, και κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ αὐτῶν τῶν διδασκαλιῶν ἔγινε ἡ ὀλοκληρωμένη ἐπεξεργασία ἐκείνης τῆς εἰδικῆς τους ιδιότητος ὑπακοῆς και δουλικῆς ὑποταγῆς ποὺ φτάνουν μέχρι τὸν ἥρωισμό. Ταυτόχρονα βλάστησε και πότισε ὅλη τὴ ζωὴ, τὴ σάρκα ὅπως και τὸ αἷμα, κάθε γερμανοῦ ἐκεῖνο τὸ σύστημα τῆς χωρὶς ὁρους ὑποταγῆς και τῆς θεοποίησης τῆς ἐξουσίας. Θ' ἀναπτυχθοῦν μαζί ἡ σχολαστικὰ συστηματοποιη-

μένη επιστήμη της διοίκησης και η απρόσωπη και απάνθρωπη γραφειοκρατική πρακτική. Κάθε γερμανός υπάλληλος μεταμορφώνεται σ' έναν Ιερωμένο του Κράτους έτοιμο να θυσιάσει τον πολυαγαπημένο του γιό, αν όχι με το τσεκούρι, έστω με την πέννα του σφραγιδοφύλακα, στο βωμό που είναι αφιερωμένος στο Κράτος. "Όσο για τη μεγαλόφυχη ευγένεια της Γερμανίας, αυτή δντας άνικαη να κάνει κάτι διαφορετικό από τις μηχανορραφίες που επιδίδονται οι λακέςδες κι από το επάγγελμα των δπλων, πρόσφερε την αύλική και διπλωματική της άτιμία και το μισθοφορικό σπαθί της στις αύλές της Εύρώπης, που την πλήρωναν καλύτερα. Ένώ ο γερμανός άστός, ύποτελής μέχρι θανάτου, ύπόφερε, δούλευε άδιάκοπα ,πλήρωνε χωρίς μουρμούρες έξοντωτικούς φάρους, άρνιούνταν να ζει στριμωγμένος και παρηγοριόταν με την Ιδέα της άθανασίας της ψυχής. Η έξουσία των άμέτρητων κυριάρχων που νέμονταν την Γερμανία ήταν άπεριόριστη. Οι καθηγητές προπηλακίζονταν μεταξύ τους κι ύστερα έτρεχαν να καταγγείλουν ο ένας τον άλλον στις άρχές' οι φοιτητές, που μοίραζαν τον καιρό τους μεταξύ των νεκρών επιστημών και της μύρας, ήταν σ' όλα άντάξιοί τους. "Όσο για τον εργαζόμενο λαό κανένας δέν μιλούσε γι' αυτόν, ούτε και σκεφτόταν τίποτα.

Τέτοια ήταν η κατάσταση της Γερμανίας στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, όταν ξαφνικά, σαν από θαύμα, ξεπρόβαλλε μέσα από εκείνη την άπέραντο άβυσσο χυδαιότητας και χαμέρπειας, μία θαυμάσια φιλολογία που άρχίζει με τον Λέσσινγκ και συμπληρώνεται με τον Γκαίτε, τον Κάντ, τον Φίχτε και τον Χέγκελ. Είναι άξιοσημείωτο ότι αυτή η φιλολογία γεννιέται κάτω άπ' τή άμεση έπιρροή της γαλλικής φιλολογίας του 17ου και του 18ου αιώνα, την κλασσική άρχικά κι ύστερα τή φιλοσοφική. Άλλά στά έργα του Λέσσινγκ ήταν που πρωτάρχισε ν' άποκτῆ ένα χαρακτήρα, ένα περιεχόμενο και μία φόρμα άπόλυτα πρωτότυπες που βγήκαν, θά μπορούσαμε να πούμε, από τῆ ίδια τῆ σπλάχνα της σύγχρονης γερμανικής ζωής.

Κατά την κρίση μας, αυτή η φιλολογία άποτελεί τή μεγαλύτερη, κι ίσως τή μοναδική, άξία της σύγχρονης Γερμανίας. Με θάρρος και μεγάλη πληρότητα μαζί, έδωσε μία σημαντική ώθηση στο ανθρώπινο πνεύμα κι άνοιξε στη σκέψη νέους όρίζοντες. Η πιό μεγάλη της άξία θρίσκειται στο γεγονός ότι αν και διατηρούσε ένα κάποιο χαρακτήρα βασικά έθνικό ύπήρξε ταυτόχρονα ανθρωπιστική, παγκόσμια, πράγμα που έξάλλου συνιστῆ, γενικά, τή χαρακτηριστική νότα δλης η σχεδόν δλης της εύρωπαϊκής φιλολογίας του 18ου αιώνα.

Άλλ' ένω η γαλλική φιλολογία κι ιδιαίτερα ο Βολταίρος, ο Ρουσσώ, ο Ντιντερό κι οι άλλοι Έγκυκλοπαιδιστές ζητούσαν να μεταφέρουν όλα τ' ανθρώπινα προβλήματα άπ' τὸ πεδίο της θεωρίας στο πεδίο της πρακτικής, η γερμανική φιλολογία διατήρησε με- άυτηρότητα και συστολή τὸ δικό της άφηρημένα θεωρητικό και, πιό συγκεκριμένα, πανθειστικό χαρακτήρα. Ίπήρξε η φιλολογία του άφηρημένου, ποιητικού και μεταφυσικού ανθρωπισμού, που από την κορυφή του οι μύστες παρατηρούσαν

μέ περιφρόνηση τὴν πραγματικὴ ζωὴ. Μία περιφρόνηση ποὺ ἦταν ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά δικαιολογημένη, γιατί ἡ καθημερινὴ γερμανικὴ ζωὴ ἦταν χυδαία κι ἀηδιαστικὴ.

Ἡ γερμανικὴ ζωὴ διαιρεῖται, δηλαδὴ, σὲ δύο ἀντίθετες σφαῖρες ποὺ ἀναιρούσαν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ συνάμα ἀλληλοσυμπληρώνονταν. Ἡ μιὰ ἀντιπροσώπευε ἕναν προηγμένο καὶ φιλελεύθερο ἀνθρωπιστικὸ κόσμο, ὅμως ἀπόλυτα ἀφηρημένο· ἡ ἄλλη ἕναν κόσμο ποὺ κληρονομήθηκε ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ ἀφοσιώθηκε στὴ χυδαιότητα καὶ στὴν ἀηδία. Ἔτσι διχοταμημένη βρῆκε αἰφνιστικὰ τὴ Γερμανία ἢ γαλλικὴ ἐπανάσταση.

Εἶναι ἀξιοσημείωτη ἡ μεγάλῃ συγκατάθεση καί, μπορούμε νὰ ποῦμε, ἡ θετικὴ συμπάθεια μετὰ τὴν ὁποία ἔγινε δεχτὴ αὐτὴ ἡ ἐπανάσταση ἀπ' ὅλη σχεδὸν τὴ φιλολογικὴ Γερμανία. Ὁ Γκαίτε ζάρωσε λίγο τὸ μέτωπο καὶ μουρμούρισε ὅτι ὁ θόρυβος ἀπὸ ἐκεῖνα τ' ἀνήκουστα γεγονότα διατάρασσε καὶ διέκοπτε τὸ νῆμα τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν τοῦ ἐνασχολήσεων καὶ τῶν ποιητικῶν τοῦ σκέψων. Ὅμως τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐκπροσώπων καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς σύγχρονης φιλολογίας, τῆς μεταφυσικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, θὰ χειροκροτήσουν μετὰ χαρὰ τὴν Ἐπανάσταση ἀπ' τὴν ὁποία περίμεναν τὴν πραγματοποίησιν ὅλων τῶν ἰδανικῶν τους. Ὁ τεκτονισμὸς, ποὺ ἐπαίξε ἀκόμα ἕναν ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα ρόλο, στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, ἐνώνοντας σὲ μιὰ ἀόρατὴ ἀλλ' ἀρκετὰ πραγματικὴ ἀδελφότητα τοὺς πρὸ προχωρημένους ἀνθρώπους ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, ἀποκατάστησε ζωντανούς δεσμούς μετὰ τῶν γάλλων ἐπαναστατῶν καὶ τῶν εὐγενῶν γερμανῶν στοχαστῶν. Ὅταν τὰ ἐπαναστατικὰ στρατεύματα, μετὰ τὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση τοῦ Μπράνσβικ⁶⁴ ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσει ἄτακτα, θὰ περάσουν τὸ Ρῆνο θὰ γίνουν γιὰ πρώτη φορὰ δεχτὰ σὰν ἐλευθερωτὲς τῶν γερμανῶν.

Αὐτὴ ἡ ἐκδήλωση συμπάθειας τῶν γερμανῶν ἀπέναντι στοὺς γάλλους δὲν κράτησε πολὺ. Οἱ γάλλοι στρατιῶτες, ὅπως ταιριάζει στοὺς γάλλους, ὑπῆρξαν φυσικὰ πολὺ διαχυτικοί καί, σὰν ρεπουμπλικάνοι, ἀξιοκἀθε συμπάθειας. Ἄλλὰ δὲν ἔπαυαν νὰ εἶναι στρατιῶτες, δηλαδὴ ἐκπρόσωποι κι ὑπῆρέτες τῆς βίας. Ἡ παρουσία τέτοιου εἶδους ἐλευθερωτῶν δὲν ἄργησε πολὺ νὰ γίνῃ μισητὴ στοὺς γερμανοὺς καὶ ἡ συμπάθειά τους κρύωσε σημαντικὰ. Ἐξάλλου, ἡ ἴδια ἡ ἐπανάσταση πῆρε γρήγορα ἕνα χαρακτῆρα τόσο ἐνεργητικὸ ποὺ δὲν μπορούσε μετὰ κανένα τρόπο νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τίς ἀφηρημένες ἰδέες καὶ τὴν κλίση τῶν γερμανῶν γιὰ τὴ φιλισταϊκὴ σκέψη. Ὁ Χάινε διηγεῖται πὺς σ' ὅλη τὴ Γερμανία μόνον ἕνας φιλόσοφος τοῦ Καίनिξμπεργκ, ὁ Κάντ, διατήρησε μέχρι τέλος τὴν συμπάθειά του γιὰ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση, παρὰ τὰ ἐγκλήματα τοῦ Σεπτέμβρη, τὴν ἐκτέλεση τοῦ Λουδοβίκου XVI καὶ τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας καὶ παρὰ τὴν τρομοκρατία τοῦ Ροβεσπιέρου.

Κατόπιν, ἡ Δημοκρατία ἀντικαταστήθηκε πρῶτ' ἀπ' τὸ Διευθυντήριο ἔπειτα ἀπ' τὴν Ὑπατεία καί, τέλος, ἀπ' τὴν Αὐτοκρατορία. Ὁ ρεπουμπλικάνικος στρατὸς θὰ μεταμορφωθῇ σὲ τυφλὸ καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ νικηφόρο ὄργανο τῆς ναπολεόντειας φιλοδοξίας, ποὺ ἦταν τόσο πελώρια

ὥστε νὰ φτάνει τὴν τρέλλα καὶ στὸ τέλος τοῦ 1806, μετὰ τὴ Μάχη τῆς Ἰένας, ἡ Γερμανία ὑποδουλώθηκε ὀριστικά.

Ἡ νέα τῆς ζωῆ ἀρχίζει ἀπ' τὸ 1807. Ποιὸς δὲν γνωρίζει τὴ θαυμάσια ἱστορία τῆς γρήγορης ἀνάστασης τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσίας καί, χάρις σ' αὐτὴ, ὅλης τῆς Γερμανίας; Στὰ 1806 ὅλη ἡ δύναμη τοῦ Κράτους πού εἶχε κληρονομήσει ὁ Φρειδερίκος ΙΙ ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὸν παπῶ του, εἶχε ἐκμηδενιστεῖ. Ἡ ὀργανωμένη καὶ πειθαρχημένη στρατιὰ τοῦ μεγάλου ἡγέτη ἦταν ἐκμηδενισμένη. Ὅλ' ἡ Γερμανία καὶ ὅλ' ἡ Πρωσία, μ' ἐξαιρέση τὸν Καϊνίξμπεργκ, κατακτημένες ἀπὸ τὰ γαλλικὰ στρατεύματα διοικούσαν στὴν πραγματικότητα ἀπὸ γάλλους νομάρχες καὶ ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὴ τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσίας διατηρήθηκε μόνον χάρις στὴν ἐπέμβαση τοῦ Ἀλέξανδρου Ι, αὐτοκράτορα πασῶν τῶν Ρωσῶν.

Σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη κατάσταση σχηματίστηκε μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων, πού ἦταν φλογεροὶ πρῶσοι ἤ, καλύτερ' ἀκόμα, γερμανοὶ πατριῶτες, ἔξυπνοί, θαρραλεοί, ἀποφασιστικοί, πού διδαγμένοι ἀπ' τὸ ὑποδειγματικὸ μάθημα τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης, συνέλαβαν τὴν ἰδέα νὰ σώσουν τὴν Πρωσία καὶ τὴ Γερμανία διαμέσου μεγάλων φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων. Σὲ μιὰν ἄλλη στιγμὴ, ἄς ποῦμε πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Ἰένας ἢ, ἂν θέλετε, μετὰ τὸ 1815 ὅταν ἡ ἀντίδραση τῶν γραφειοκρατῶν — εὐγενῶν ἔφτανε στὸ ἀπόγειό της, οὔτε πού θὰ εἶχαν τολμήσει νὰ ἐρωτοτροπήσουν μὲ τέτοιου εἶδους μεταρρυθμίσεις. Τὸ στρατιωτικὸ καὶ αὐλικὸ κόμμα θὰ τίς εἶχε καταπνίξει καὶ ὁ βασιλιάς Φρειδερίκος — Γουλιέλμος ΙΙΙ⁶⁵, πού ἦταν τόσο ἀγαθὸς ὅσο καὶ ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴν ἀναγνωρίζει τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία πού τοῦ εἶχε δοθεῖ ἀπ' τὸ θεό, θὰ τοὺς εἶχε κλείσει στὶς φυλακὲς τοῦ Σπαντάου μόλις θὰ εἶχαν τολμήσει ν' ἀνοίξουν τὸ στόμα τους γιὰ τέτοιες μεταρρυθμίσεις.

Ἀλλὰ στὰ 1807 ἡ κατάσταση ἦταν διαφορετικὴ. Τὸ στρατιωτικὸ - γραφειοκρατικὸ καὶ ἀριστοκρατικὸ κόμμα ἦταν καμιατιασμένο, συγχυσμένο καὶ ταπεινωμένο σὲ σημεῖο πού νὰ ἔχει χάσει τὴ μιλιὰ του καὶ ὁ βασιλιάς εἶχε πάρει ἕνα τέτοιο μάθημα ὥστε νὰ μεταβληθεῖ ἔστω καὶ γιὰ λίγο, ἀπὸ ἀνόητος σ' ἕνα ἔξυπνο ἄτομο. Ὁ βαρῶνος Στάιν⁶⁶, ὅταν ἔγινε πρωθυπουργός, ἐπιχείρησε μὲ σταθερότητα τὴ συντριβὴ τῆς παλιᾶς τάξεως καὶ τὴν καθιέρωση μιᾶς νέας ὀργάνωσης τοῦ συστήματος στὴν Πρωσία.

Ἡ πρώτη του πράξη ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τῶν χωρικῶν ἀπὸ τὴ δουλοπαροικία παραχωρώντας τους ὄχι μόνον τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τὴν πρακτικὴ δυνατότητα ν' ἀποκτήσουν γῆ σὰν προσωπικὴ τους ἰδιοκτησία. Ἡ δευτέρα πράξη του ἦταν ἡ κατάργησις τῶν προνομίων τῶν εὐγενῶν καὶ ἡ ἰσοπέδωσις τῆς κάθε τάξεως ἀπέναντι στὸ νόμο, στὶς στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ὑποχρεώσεις. Κατὰ τρίτο λόγο, ἀναδιοργάνωσε τὴν ἐπαρχιακὴ καὶ δημοτικὴ διοίκησι μὲ βάση τὴν ἀρχὴ τῆς ἐκλογῆς. Ἀλλὰ τὸ κύριο ἔργο του ἦταν ἡ ὀλοκληρωμένη ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ ἢ καλύτερα ἡ μεταμόρφωσις σὲ στρατὸ ὀλόκληρου τοῦ πρωσικοῦ

λαού, πού διαιρέθηκε σέ τρεῖς κατηγορίες: τὸν ἐνέργο στρατό, τὸν περιφερειακὸ στρατὸ καὶ τὸ στρατὸ ἐφόδου. Ὁλ' αὐτὰ ὁ βαρῶνος Στάιν τὰ στεφάνωσε ἀνοίγοντας πλατιά τις πόρτες καὶ προσφέροντας ἄσυλο στὰ πρῶσιμὰ πανεπιστήμια, σ' ἑπιξυμνο, φλογερὸ καὶ ζωντανὸ ὑπῆρχε στὴ Γερμανία καὶ ἐπιφώτισε στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Βερολίνου τὸν περίφημο Φίχτε⁶⁷ πού μόλις τὸν εἶχε ἐξορίσει ὁ δούκας τῆς Βαϊμάρης, ὁ φίλος καὶ προστατὴς τοῦ Γκαίτε, νὰ διδάξει τὸν ἀθεϊσμό.

Ὁ Φίχτε ἄρχισε τὰ μαθήματά του μ' ἓνα φλογερὸ, ἰδιαίτερα ἐπαινεστικὸ λόγο πρὸς τὴ γερμανικὴ νεολαία, ἀλλὰ πού δημοσιεῖτο ὕστερα μὲ τὸν τίτλο «Λόγος πρὸς τὸ γερμανικὸ ἔθνος». Σ' αὐτὸν πρόβλεπε πολὺ καλὰ καὶ μὲ πολλὴ διαύγεια τὸ μελλοντικὸ πολιτικὸ μεγαλεῖο τῆς Γερμανίας καὶ ἐκφράζει τὴν πατριωτικὴ καὶ περήφανή του πεποίθηση ὅτι τὸ γερμανικὸ ἔθνος εἶναι προορισμένον νὰ γίνῃ ἡ ὑπέρτατη ἔκφραση ἂν ὄχι ὁ ὀδηγὸς ἦ, ἄς ποῦμε, ὁ φωτιστέφανος τῆς ἀνθρωπότητας. Αὐτὴ εἶναι μιὰ αὐταπάτη στὴν ὁποία θὰ πέσουν κι ἄλλοι λαοί, ἂν καὶ εἶχαν μεγαλύτερο δικαίωμα νὰ τὸ λένε ἀπ' τοὺς γερμανοὺς, ὅπως ἦταν εἰδικὰ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ ρωμαῖοι καὶ στὶς μέρες μας οἱ γάλλοι. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ αὐταπάτη εἶναι θαθεῖα ριζωμένη στὴ συνείδηση κάθε γερμανοῦ κι ἔχει πάρει σήμερα στὴ Γερμανία διαστάσεις ἐξαιρετικὰ διαστρεβλωτικῆς καὶ κτηνώδεις. Στὸ Φίχτε εἶχε τουλάχιστον ἓνα χαρακτῆρα παρὸλ' αὐτὰ ἡρωϊκὸ. Ὁ Φίχτε τὴ διακήρυξε μπροστὰ στὶς γαλλικῆς λόγχεις σὲ μιὰ στιγμή πού τὸ Βερολῖνο κυβερνιόταν ἀπὸ ἓναν στρατηγὸ τοῦ Ναπολέοντα καὶ στοὺς δρόμους ἀντηχοῦσαν τὰ γαλλικὰ ταμποῦρλα. Ἐξάλλου ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸν κόσμον πού εἶχε ὁ ἰδεαλιστὴς φιλόσοφος, πού ὑποστήριζε τὴν πατριωτικὴ του περηφάνεια, ἀνάδινε πλατιά ἓναν οὐμανισμό, ἐκεῖνον τὸν ἀνοιχτὸ οὐμανισμό, σὲ μεγάλο μέρος πανθεϊστικὸ, μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι διαποτισμένη ἡ μεγάλῃ γερμανικὴ φιλολογία τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἄλλὰ οἱ σύγχρονοι γερμανοὶ ἂν καὶ συνεχίζουν νὰ ὑποστηρίζουν τὶς υπερβολικῆς ἀξιώσεις τοῦ πατριώτη τους φιλόσοφου, ἔχουν ἀπορρίψει τὸν οὐμανισμό του. Ἀπλοῦστατα δὲν τὸν καταλαβαίνουν σὲ σημεῖο σχεδὸν νὰ περιγελοῦν τὴν ἰδέα του σὰν μιὰ ἐκτρωματικὴ ἀντίληψη, ἀφηρημένη καὶ στὴν πραγματικότητα ἀπραγματοποίητη. Ὁ πατριωτισμὸς τοῦ πρίγκηπα Βίσιμαρκ ἢ τοῦ κυρίου Μάρξ τοὺς εἶναι πολὺ πιὸ κατανοητὸς.

Ὅλοι γνωρίζουν τὸν τρόπο πού θὰ χρησιμοποιήσουν ἀργότερα οἱ γερμανοὶ γιὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἥττα τοῦ Ναπολέοντα στὴ Ρωσία, ἀπὸ τὴν ἀτυχεὴ ἀποχώρησή του ἢ, καλύτερα, ἀπὸ τὴ φυγὴ του μὲ τὴ στρατιὰ συντριμμένη, γιὰ νὰ ξεσηκωθοῦν κι αὐτοί. Κορδώνονται ἀκόμα γιὰ ἐκεῖνη τὴν ἐξέγερση, μὰ ἔχουν ἀπόλυτα ἄδικο. Ποτὲ δὲν ὑπῆρξε ἓν' αὐθόρμητο λαϊκὸ ξεσηκωμὰ ἀλλὰ, ὅταν ὁ συντριμμένος Ναπολέοντας δὲν ἦταν πιὰ ἐπικίνδυνος οὔτε ἐπίφοδος, τὰ γερμανικὰ σώματα, πρῶτα τὰ πρῶσιμὰ καὶ ὕστερα τ' αὐστριακὰ, πού ἀρχικὰ κατευθύνονταν πρὸς τὴ Ρωσία, θὰ στραφοῦν ὕστερα ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντα, ἀφοῦ ἐνώθησαν μὲ τὸ νικητὴ ρωσικὸν στρατὸ πού τὸν καταδίωκε. Ὁ νόμιμος ἀλλὰ γιὰ τὴν ὥρα ἀτυχὸς βασιλεὺς τῆς Πρωσίας, Φρειδερίκος Γουλιέλμος III ἀγκά-

λιασε στο Βερολίνο με δάκρυα στα μάτια, γεμάτος συγκίνηση κι ευγνωμοσύνη, τόν απελευθερωτή του, τόν αυτοκράτορα πασών τών Ρωσιών κι ύστερα κυκλοφόρησε μιὰ διακήρυξη πού καλοῦσε τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἐξεγερθοῦν νόμιμα ἐναντίον τοῦ παράνομου καὶ θρασὺ Ναπολέοντα. Ὑπάκουοι στὸ λόγο τοῦ βασιλιᾶ καὶ πατέρα τους οἱ γερμανοὶ, καὶ εἰδικὰ ἡ πρωσικὴ νεολαία, θὰ ξεσηκωθοῦν καὶ θὰ σχηματίσουν λεγεῶνες πού ἀμέσως θὰ ἐνσωματωθοῦν στὸν τακτικὸ στρατό. Ἀλλὰ ἕνας πρῶσος μυστικοσύμβουλος⁶⁸, περίφημος κατάσκοπος καὶ ἐπίσημος χαφιές, δὲν θ' ἀπατηθεῖ πολὺ δταν στὴ μπροσούρα του, τὴ δημοσιευμένη στὰ 1816, πού προκάλεσε τὴν ἀγανάκτηση ὄλων τῶν πατριωτῶν, ἀρνούμενη ὅποια-δήποτε αὐθόρμητὴ δράση τοῦ λαοῦ στὴ διάρκεια τῆς ἀπελευθέρωσης, δεβαίωνε δι: «οἱ πρῶσοι πολῖτες θὰ πάρουν τὰ ὄπλα μόνο δταν τοὺς τὸ διατάξει ὁ βασιλιάς κι ὅτι σ' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ ἥρωϊκὸ ἢ ἀσυνήθιστο, ἀλλὰ μόνο ἡ ἀπλὴ ἐκπλήρωση τοῦ καθήκοντος ἀπὸ μέρους κάθε πιστοῦ ὑπήκουου».

Ὅπως καὶ νάχε τὸ πράγμα, ἡ Γερμανία ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸ γαλλικὸ ζυγὸ καὶ μόλις τέλειωσε ὁ πόλεμος ἀφιερώθηκε στὸ ἔργο τῆς εσωτερικῆς ἀνοικοδόμησής κάτω ἀπὸ τὴν ὑπέρτατὴ διεύθυνσή τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας. Τὸ πρῶτο πράγμα πού ἔκανε ἦταν νὰ θγάλει ἀπὸ τὴ μέση⁶⁹ τ' ἀναρίθμητα κυρίαρχα κρατίδια μὲ τὸ νὰ τὰ μεταμορφώσει ἀπὸ Κράτη ἀνεξάρτητα σὲ Κράτη ὑποταγμένα καὶ μισθοφορικά, τιμώντας καὶ ἀνταμοιβόντάς τα ἀπλόχερα μὲ τὰ λεφτὰ πού εἶχαν παρθεῖ ἀπὸ τοὺς Γάλλους. Ὑπῆρχαν τότε ἀκόμα στὴ Γερμανία 39 Κράτη κι ἄλλοι τόσοι πρίγκηπες.

Τὸ δεύτερο ἦταν νὰ καθορίσει τίς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς πρίγκηπες καὶ στοὺς ὑπηκόους τους.

Στὸν καιρὸ τῆς πάλης, δταν τὸ σπαθὶ τοῦ Ναπολέοντα ἦταν σηκωμένο πάνω ἀπ' ὄλους, οἱ πρίγκηπες, μεγάλοι καὶ μικροί, εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν πιστῶν ὑπηκόων, ὁ καθένας ἀπ' τὸ λαό του, καὶ κατὰ συνέπεια θὰ τοὺς δώσουν ἕνα σωρὸ ὑποσχέσεις. Ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις κι ὕστερα ὄλοι ἄλλοι, εἶχε ὑποσχεθεῖ ἕνα σύνταγμα. Ἀλλὰ μόλις ἔπαψε νὰ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος, οἱ κυβερνήσεις θὰ πειστοῦν διὰ ἕνα σύνταγμα θὰ ἦταν ἀχρηστο. Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις, πού διοικοῦσε ὁ πρίγκηπας Μέττερνιχ, δὴλῳσε δημόσια διὰ θέλει νὰ γυρίσει πίσω στὴν ἀρχαία πατριαρχικὴ τάξη. Ἐπίσης ὁ καλὸς αυτοκράτορας Φραγκίσκος - Ἰωσήφ, πού τὸν ὑποστήριζαν πλατιά ἡ διεννέζοι ἀστοί, τὸ δεβαίωσε χωρὶς νὰ μαοάει τὰ λόγια του στὴ διάρκεια μιᾶς ἀκρόασης πού εἶχε παρχωρηθεῖ στοὺς καθηγητὲς τοῦ λυκείου Λάμπαχ:

«Σήμερα», εἶπε, «εἶναι τῆς μόδας οἱ νέες ἰδέες. Ἐγὼ δὲν μπορῶ καὶ δὲν θὰ θελήσω ποτὲ νὰ τοὺς προσφέρω τὴν ἐκτίμησή μου. Διατηρεῖστε τίς παλιὲς ἀντιλήψεις. Μ' αὐτὲς οἱ πρόγονοί μας ὑπῆρξαν εὐτυχημένοι. Γιατὶ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ εἴμαστε κι ἐμεῖς; Ἐγὼ δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ σοφοὺς ἀλλ' ἀπὸ ἐντιμοὺς καὶ πιστοὺς ὑπηκόους. Ὅποιος θέλει νὰ μὲ

ὕπηρετήσῃ πρέπει νὰ διδάσκει αὐτὸ πὸν διατάζω ἐγώ. "Ὅποιος δὲν μπορεῖ ἢ δὲν θέλει νὰ τὸ κάνει νὰ φύγει, ἀλλιῶς θὰ τὸν διώξω ἐγώ».

Ὁ αὐτοκράτορας Φραγκίσκος - Ἰωσήφ κράτησε τὸ λόγο του. Στὴν Αὐστρία, μέχρι τὰ 1848 βασίλευε μιὰ ἀπεριόριστη αὐθαιρεσία. Ἐγκαθιδρύθηκε ἐν' αὐστηρὸν σύστημα διακυβέρνησης πὸν ὁ βασικὸς τελικὸς του σκοπὸς ἦταν ν' ἀποκοιμίσῃ καὶ ν' ἀποβλακώσῃ τοὺς ὑπηκόους. Ἡ σκέψῃ ἔπεσε σὲ λήθαργο καὶ ἐξαφανίστηκε καὶ στὰ ἴδια ἀκόμα τὰ πανεπιστήμια. Τῇ θέσῃ τῆς ζωντανῆς ἐπιστήμης ἔπαιρνε μιὰ διδασκαλία ἀπολιθωμένη. Δὲν ἀναπτύχθηκε καμιά φιλολογία. Ἡ μόνῃ, πὸν ἀναπτύχθηκε περιορίστηκε σὲ πρωτόγονα ρομάντζα, μὲ σκανδαλιστικὸ περιεχόμενο καὶ πεσομιστικὰ ποιήματα. Οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες ἔχουν 50 χρόνια καθυστέρηση ἀπέναντι στὸ ἐπίπεδο πὸν βρισκόνταν στὴν ὑπόλοιπῃ Εὐρώπῃ. Καμιά πολιτικὴ ζωὴ. Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο λίμναζαν ὅπως στὴν Κίνα. Ὁ λαὸς, ἡ ἐργαζόμενη μάζα, ἦταν ὀλοκληρωτικὰ σκλαβωμένος. Κι ἂν δὲν ἴσχυε αὐτὸ γιὰ τὴν Ἰταλία καὶ, μερικὰ, γιὰ τὴν Οὐγγαρία πὸν τάραζαν τὸν εὐτυχισμένο ὕπνο τῶν νομιμοφρόνων αὐστριακῶν ὑπηκόων μὲ τίς στασιαστικὰς τοὺς κινητοποιήσεις, θὰ μποροῦσε νὰ πάρῃ κανεὶς ὅλη αὐτὴ τὴν αὐτοκρατορία γιὰ ἓνα ἀπέραντο βασίλειο τῶν νεκρῶν.

Ὁ Μέττερνιχ, στηριγμένος σ' αὐτὸ τὸ βασίλειο, προσάβησε 39 ὀλοκληρὰ χρόνια νὰ φέρῃ ὅλη τὴν Εὐρώπῃ σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση. Γίνεται ὁ «θεμέλιος λίθος», ἡ ψυχὴ, ὁ ὁδηγὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀντίδρασης καὶ ἡ κύρια ἀπασχόλησὴ του ὑπῆρξε φυσικὰ νὰ καταστρέφῃ κάθε φιλελεύθερη θέληση στὴ Γερμανία.

Αὐτὸ πὸν τὸν ἀπασχολοῦσε βασικὰ ἦταν ἡ Πρωσία, ἓνα νέο Κράτος, πὸν εἶχε πάρῃ θέση μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων μόνον στὸ τέλος τοῦ προηγούμενου αἰῶνα χάρῃ στὴν ἰδιοφυία τοῦ Φρειδερίκου II, χάρῃ στὴ Σιλεσία πὸν εἶχε ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν Αὐστρία καὶ ὕστερα, χάρῃ στὸν τολμηρὸ φιλελευθερισμὸ τοῦ βαρῶνου Στάιν, τοῦ Σάρνχορστ⁷⁰, καὶ ἄλλων δημιουργῶν τῆς πρωσικῆς ἀνάστασης, οἱ ὁποῖοι, ἀκριβῶς γι' αὐτὸ, βρέθηκαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος ὅλης τῆς Γερμανίας.

Θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ὅλες οἱ καταστάσεις, ὅλα τὰ γεγονότα πὸν διαδέχονταν τελευταῖα τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ὅλες οἱ δοκιμασίες, οἱ ἐπιτυχίες, οἱ νίκες καὶ τὸ ἴδιο τὸ συμφέρον τῆς Πρωσίας θὰ ἔπρεπε νὰ σπρώχνουν τὴν κυβέρνησὴ της νὰ συνεχίσει νὰ βαδίζει ἀποφασιστικὰ σ' ἐκεῖνο τὸ νέο δρόμο πὸν σ' αὐτὸν μπόρεσε νὰ βρεῖ ἔπειτα τόση ἐπιτυχία καὶ τὴ σωτηρία. Αὐτὸς πὸν τὴ φοβοῦσαν καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν τὴν συγχωροῦσε ἦταν ὁ πρίγκηπας Μέττερνιχ.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Φρειδερίκου III κιόλας, ὅταν ὄλ' ἡ ἄλλη Γερμανία εἶχε πέσει στὸ πὸν χαμηλὸ ἐπίπεδο πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑποταγῆς, θύμα μιᾶς κτηνώδους διοικήσεως, πὸν δὲν ἐνοιωθε ντροπὴ καὶ ἦταν κυνικὴ, καὶ τῶν μηχανοραφιῶν καὶ τῶν διεφθαρμένων αὐλῶν μὲ τίς ἀλόγιστες ἀρπακτικὰς ὀρέξεις, ἡ Πρωσία μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἰδανικὸ μιᾶς ἐντιμῆς, χρηστῆς καὶ δίκαιης, ὅσο τὸ δυνατόν,

διοίκησης. Για να ποιήσε την αλήθεια μόνο ένας αμείλιχτος και τρομερός δεσπότης υπάρχει πάντα: η λογική του Κράτους ή η λογική του συμφέροντος του Κράτους, στην οποία έπρεπε να θυσιάζεται και μπροστά στην οποία έπρεπε να υποτάσσεται κάθε άλλη λογική. 'Αλλά σ' αντίσταθιαμα, ήταν λιγότερο αυθαίρετη, διεφθαρμένη και προσωπική απ' ότι τα υπόλοιπα γερμανικά Κράτη. 'Ο πρώσος υπήκοος ήταν ένας σκλάβος του Κράτους, του ένσαρκωμένου στο πρόσωπο του βασιλιά, αλλά δεν ήταν το παιχνιδάκι της αλλαγής του, των ακόλουθων και των εύνοιμένων του, όπως συνέβαινε στην υπόλοιπη Γερμανία. Γι' αυτό μέχρι τώρα, δηλ η Γερμανία κοίταζε την Πρωσσία με ιδιαίτερο σεβασμό.

Αυτός ο σεβασμός αύξηθηκε σημαντικά και μεταμορφώθηκε σε συγκεκριμένη συμπάθεια μετά το 1807, όταν το πρωσικό Κράτος, που είχε φτάσει στο χείλος σχεδόν της ολοκληρωτικής καταστροφής, άρχισε να ζητάει τη σωτηρία του, κι άρα τη σωτηρία της Γερμανίας, στις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις κι όταν, ύστερ' από μία σειρά επιτυχημένων μεταρρυθμίσεων, ο βασιλιάς της Πρωσίας κάλεσε όχι μόνο το δικό του λαό αλλά κι δηλ τη Γερμανία να ξεσηκωθεί έναντιον του γάλλου εισβολέα, υποσχόμενος να δώσει στους υπηκόους του, στο τέλος του πολέμου, το πιό πλατύ και φιλελεύθερο σύνταγμα. 'Επιπρόσθετα, είχε όρισει και την ήμερομηνία που θα έπρεπε να έχει εκπληρωθεί αυτή η υπόσχεση: την 1 Σεπτέμβρη 1815. Αυτή η επίσημη βασιλική υπόσχεση δημοσιεύτηκε στις 22 Μάη 1815, μετά την επιστροφή του Ναπολέοντα από το νησί 'Ελβα και πριν από τη μάχη του Βατερλώ και δεν ήταν τίποτα περισσότερο από την επανάληψη της συλλογικής υπόσχεσης, που έκαναν όλοι οι Εύρωπαίοι μονάρχες που συγκεντρώθηκαν στο συνέδριο της Βιέννης, όταν η πληροφορία της απόβασής του Ναπολέοντα τους είχε δλους πανικοβάλλει και τρομοκρατήσει. Αυτή η υπόσχεση αποτέλεσε ένα από τα πιό ενδιαφέροντα σημεία των Πράξεων της γ ρ μ α ν ι κ ή ς Σ υ ν ο μ ο σ π ο ν δ ί α ς που δημιουργήθηκε τότε.

Μερικοί μικροί πρίγκηπες της κεντρικής και νότιας Γερμανίας θα κρατήσουν μ' αρκετή έντιμότητα την υπόσχεσή τους. 'Όσο για τη βόρεια Γερμανία, όπου κυριαρχούσε κατά τρόπο αποφασιστικό το στοιχείο των εύγενών, της γραφειοκρατίας και του στρατού, εκεί το παλιό άριστοκρατικό καθεστώς, που άνοιχτά κι ενεργητικά προστατευόταν από την Αυστρία, θα παραμείνει ανέπαφο.

'Απ' τα 1815 ως το Μάη του 1819, δηλ' η Γερμανία είχε έλπισει ότι, αντίθετ' απ' την Αυστρία, η Πρωσσία θα είχε πάρει κάτω απ' τη δική της ισχυρή προστασία τη γενική επιθυμία για φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις. 'Όλες οι συνθήκες και το ξεκάθαρο και φανερό συμφέρον της πρωσικής κυβέρνησης φαινόταν ότι θα έκαναν την κυβέρνηση της Πρωσίας να πάρει αυτή την κατεύθυνση. Χωρίς να μιλήσουμε για την επίσημη υπόσχεση του βασιλιά Φρειδερίκου Γουλιέλμου ΙΙΙ που δημοσιεύτηκε το Μάη 1815, για όλες τις δοκιμασίες που πέρασε η Πρωσσία από το 1807 και για την θαυμάσια ανάστασή της, που όφειλόταν κυρίως

στο φιλελευθερισμό της κυβέρνησής της, πού ήταν όλα πράγματα πού θα έπρεπε να την ώθήσουν περισσότερο προς αυτή την κατεύθυνση. Τέλος, μια ακόμα πιά ενδιαφέρουσα παρατήρηση θα έπρεπε να παρακινήσει την κυβέρνηση της Πρωσίας να γίνει ο ειλικρινής και αποφασισμένος προστάτης των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων: η ιστορική έχθρότητα μεταξύ της νεαρής πρωσικής μοναρχίας και της παλιάς αυστριακής αυτοκρατορίας.

Ποιός θα έμπαινε επικεφαλής της Γερμανίας, ή Αυστρία ή η Πρωσία. Αυτό ήταν το ερώτημα πού πρόβαλαν τα περασμένα γεγονότα κι η λογική δύναμη των αντίστοιχων θέσεων τους. Η σκλαδωμένη Γερμανία, συνηθισμένη στην ύπακοη, μη γνωρίζοντας ούτε επιθυμώντας να ζήσει ελεύθερα, ζητούσε έναν ισχυρό αφέντη, έναν ανώτατο άρχηγό πού να του δοθεί ολοκληρωτικά και πού, αφού θα την έχει ενώσει σ' ένα κι αδιαίρετο Κράτος, θα της έδινε μια ισχυρή θέση μεταξύ των βασικών ευρωπαϊκών δυνάμεων. Ένας τέτοιος κύριος θα μπορούσε να είναι τόσο ο αυτοκράτορας της Αυστρίας όσο κι ο βασιλιάς της Πρωσίας. 'Αλλ' ήταν αδύνατο να τó κάμουν κι οι δύο μαζί χωρίς να εξουδετερώσει ο ένας τόν άλλο και χωρίς την έγκριση της αδύναμης κι εξασθενιασμένης Γερμανίας. Ήταν φυσικό να ζητήσει ή Αυστρία ν' αποκρούσει τή Γερμανία. Δέν μπορούσε να κάνει άλλιώς. 'Αφού πιά είχε ουσιαστικά στήσει και είχε πέσει σέ τέτοια κατάσταση γεροντικής παρακμής, όπου κάθε κίνηση γίνεται θανατηφόρα και ή άκνησία γίνεται ουσιαστικός δρος για να παρατείνει τή δική της γερασμένη ύπαρξη, της ήταν άναγκαίο να υπερασπίσει, για τήν ίδια της τή σωτηρία, τήν άκνησία όχι μόνο στή Γερμανία αλλά και σ' όλη τήν Εύρώπη. 'Οποιαδήποτε εκδήλωση ζωής στο λαό, κάθε προοδευτική επιθυμία σ' οποιαδήποτε γωνιά της ευρωπαϊκής ήπειρου, ήταν γι' αυτή μια θρυσιά και άπειλή. 'Επειδή πλησίαζε τó τέλος της, θα ήθελε να πεθάνουν όλοι μαζί της. Στην πολιτική ζωή, όπως και σ' οποιοδήποτε άλλο είδος ζωής, τó να βαδίζεις προς τά πίσω ή άπλά και μόνο να παραμένεις άκίνητος στο ίδιο σημείο, ισουδυναμεί μέ θάνατο. Καταλαβαίνει κανείς τότε γιατί ή Αυστρία διέθεσε τις τελευταίες της δυνάμεις, πού ήσαν ακόμα σημαντικές από ύλική άποψη, για να καταπνίξει ανέλεητα και άδυσώπητα κάθε κίνηση στην Εύρώπη γενικά και στή Γερμανία ιδιαίτερα.

'Επειδή άκριβώς, γι' αυτό τó λόγο, μια τέτοια πολιτική ήταν άπαραίτητη για τήν Αυστρία, ή πολιτική της Γερμανίας έπρεπε να είναι διαμετρικά αντίθετη. Μετά τούς ναπολεόντειους πολέμους, μετά τó συνέδριο της Βιέννης, πού τή μεγέθυσε σημαντικά σέ βάρος της Σαξωνίας, από τήν όποια άφαίρεσε μια όλόκληρη έπαρχία, και περισσότερο άπ' όλα μετά τή μοιραία μάχη τού Βατερλώ, όπου νίκησαν οι στρατοί - σύμμαχοι της Πρωσίας κάτω άπ' τήν καθοδήγηση τού Μπλύχερ και της 'Αγγιλίας άπ' τόν Ουέλλινγκτον, μετά τή δεύτερη θριαμβευτική είσοδο των πρωσικών στρατευμάτων στο Παρίσι, ή Πρωσία βρέθηκε να κατέχει τήν πέμπτη θέση μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων. 'Αλλά,

ἀπό την ἀποψη τῆ πραγματικῆς δυνάμεις, τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων καὶ τῆ γεωγραφικῆς τῆς ἀκόμα θέσης ἀπέιχε πολὺ ἀπ' τὸ νὰ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' ἐκεῖνες. Τὸ Στεττίνου, τὸ Ντάντσιχ καὶ τὸ Καίνιξμπεργκ στὴ Μαύρη θάλασσα ἦταν ὅλα μαζί ἀνεπαρκῆ γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς σημαντικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου. Ἡ Πρωσία εἶχε ἐπεκταθεῖ ἀνισα καὶ χωριζόταν ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες τοῦ Ρήνου, πού εἶχε κατακτήσει τελευταία, ἀπὸ ξένες κτήσεις. Ἔτσι, ἀπὸ στρατιωτικὴ ἀποψη ἐμφάνιζε σύνορα ὄχι κατάλληλα, πού ἔκαναν πολὺ εὐκόλη μὰ ἐπίθεση πού θὰ προερχόταν ἀπὸ τὴ Γερμανία τοῦ Νότου, ἀπὸ τὸ Ἀννόβερο, ἀπὸ τὴν Ὁλλανδία, ἀπ' τὸ Βέλγιο καὶ ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ πάρα πολὺ δύσκολη τὴν ὑπεράσπισή τους. Καὶ τέλος, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς στὰ 1815 μόλις πλησίαζε τὰ 15 ἑκατομμύρια.

Παρ' ὅλη αὐτὴ τὴν ὕλικὴ ἀδυναμία, πού ἦταν πῶς σαφῆς στὴν ἐποχὴ τοῦ Φρειδερίκου II, ἡ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἰδιοφυία τοῦ μεγάλου βασιλιὰ κατόρθωσε νὰ δημιουργήσῃ τὴν πολιτικὴ σημασία καὶ τὴ στρατιωτικὴ δυνάμη τῆς Πρωσίας. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ἔργο ἐκμηδενίστηκε ἀπ' τὸν Ναπολέοντα. Μετὰ τὴ μάχη τῆς Ἰένας ἐγινε ἀναγκαία ἡ ἀναδημιουργία ὄλων ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ εἶδαμε ὅτι ἀπλά, διὰ μέσου μιᾶς σειρᾶς μεταρρυθμίσεων ἀπὸ τὶς πῶς τολμηρῆς καὶ φιλελεύθερες, οἱ πολιτικοὶ πατριῶτες, οἱ καλλιεργημένοι καὶ ζύπνιοι, θὰ πετύχουν ὄχι μόνον νὰ ξαναδώσουν στὴν Πρωσία τὸ προηγούμενο κύρος καὶ τὴ δυνάμη τῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ δυναμώσουν σημαντικά. Τὴν ἀνέβασαν πραγματικά σὲ τέτοιο ἐπίπεδο ὥστε ἡ Πρωσία μπόρεσε νὰ καταλάβῃ ἀνάμεσα στὶς μεγάλες δυνάμεις μιὰ θέση πού δὲν ἦταν ἡ τελευταία, ἀλλὰ πού δὲν θὰ πετύχαινε νὰ τὴν κρατήσῃ γιὰ πολὺ καιρὸ ἂν δὲν συνέχιζε ἀδιάκοπα νὰ δάξει σὰ στόχο τὸ δυνάμωμα τοῦ δικοῦ τῆς πολιτικοῦ ρόλου καὶ τῆς δικῆς τῆς ἠθικῆς ἐπιρροῆς καὶ τὴν ἐπέκταση καὶ τὸ πλάτεμα τῶν συνόρων τῆς.

Γιὰ νὰ φτάσῃ σ' αὐτὰ τ' ἀποτελέσματα ἀνοίγονταν στὴν Πρωσία δύο δρόμοι. Ὁ ἕνας, τουλάχιστον μὲ τὴν πρώτη ματιὰ, πῶς λαϊκός· ὁ ἄλλος καθαρὰ κρατικὸς καὶ στρατιωτικὸς. Παίρνοντας τὸν πρῶτο δρόμο ἡ Πρωσία θὰ ἔπρεπε νὰ μπεῖ ἀποφασιστικά ἐπικεφαλῆς τοῦ γερμανικοῦ συνταγματικοῦ κινήματος. Ὁ βασιλιὰς Φρειδερίκος Γουλιέλμος III, ἀκολουθώντας τὸ περιφθιμο παράδειγμα τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὁράγκης (1648) θὰ ὄφειλε νὰ γράψῃ στὴ σημασίᾳ του: «Γιὰ τὴν προτεσταντικὴ πίστη καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Γερμανίας» καὶ νὰ πρωταγωνιστήσῃ ὕστερα ἀνοικτὰ στὴν πάλη ἐναντίον τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τοῦ αὐστριακοῦ δεσποτισμοῦ. Παίρνοντας τὸν δεύτερο δρόμο, παραβιάζοντας δηλαδὴ, τὸν ἴδιο του τὸν ἐπίσημο βασιλικὸ λόγο καὶ ἀπαρνούμενος ὀριστικά κάθε μελλοντικὴ φιλελεύθερη μεταρρύθμιση στὴν Πρωσία, θὰ ἔπρεπε, μὲ τὴν ἴδια εἰλικρίνεια, νὰ συμπαραταχθεῖ μὲ τὴ γερμανικὴ ἀντίδραση καὶ ταυτόχρονα νὰ συγκεντρώσῃ ὅλη του τὴν προσοχὴ καὶ κάθε προσπάθεια στὴ βελτίωση τῆς ἐσωτερικῆς διοίκησης καὶ τοῦ στρατοῦ, ἔχοντας μπροστὰ στὰ μάτια του τὶς ἐνδεχόμενες μελλοντικὲς κατακτήσεις.

Υπήρχε, όμως κι ένας τρίτος δρόμος πού τόν είχαν ανακαλύψει κιάλας από πολύ καιρό οι ρωμιαίοι αυτοκράτορες, ο Αβγουστος κι οι διάδοχοί του, πού χάθηκε ύστερ' άπ' αυτούς και πού τόν ξαναανακάλυψε μόνο τά τελευταία χρόνια ο Ναπολέοντας ΙΙΙ και τόν καθάρισε καλά και τόν βελτίωσε ο μαθητής του πρίγκηπας Βίσμαρκ. Είναι ο δρόμος της κρατιστικής ανάπτυξης, του στρατιωτικού και πολιτικού δεσποτισμού, μασαρεμένων κι εξωραϊσμένων με τις πιό πλατιές και μαζι πιό άδλαβείς μορφές της λαϊκής εκπροσώπησης.

Άλλ' αυτός ο δρόμος ήταν ακόμα δλότελ' άγνωστος στα 1815. Κανένας δέν καταλάβαινε καθαρά αυτή τήν άλήθεια, πού σήμερα είναι δλοφάνερη ακόμα και στους πιό ήλιθιους δεσπότες. Κανένας δέν καταλάβαινε ότι οι λεγόμενες συνταγματικές ή αντιπροσωπευτικές μορφές δέν αποτελούσαν, με κανένα τρόπο, εμπόδιο για τόν κρατικό, στρατιωτικό, πολιτικό και οικονομικό δεσποτισμό· άλλ' ότι, αντίθετα, τόν ναμιμοποιούν και, δίνοντάς του τήν κίβδηλη όψη της λαϊκής κυβέρνησης, μπορούν ν' αύξήσουν τήν συνοχή και τήν έσωτερική του δύναμη.

Δέν τό ήξεραν και δέν μπορούσαν νά τό ξέρουν γιατί ή όριστική ρήξη μεταξύ της εκμεταλλεύτριας τάξης και του προλεταριάτου, πού ήταν τό θύμα της εκμετάλλευσης, δέν είχε ξεκαθαρίσει τόσο για τήν άστική τάξη όσο και για τό ίδιο τό προλεταριάτο, όπως είναι καθαρή στην εποχή μας. Τότε όλες οι κυβερνήσεις και οι ίδιοι οι άστοι σκέπτονταν ότι ο λαός παραμένει προσκολλημένος στην ούρά της άστικής τάξης κι ότι άρκοϋσε αυτή νά κινηθεί, νά κάνει ένα νόημα, για νά ξεσηκωθεί μαζι της δλόκληρης ο λαός εναντίον της κυβέρνησης. Σήμερα τά πράγματα άλλαξαν. Η άστική τάξη σ' όλες τις εύρωπαϊκές χώρες φοβάται περισσότερο από ότιδότηποτε άλλο τήν κοινωνική επανάσταση και ξέρει ότι εναντίον αυτής της άπειλής δέν έχει άλλη έλπίδα άπ' τό Κράτος. Γι' αυτό θέλει και άπαιτεί πάντα ένα ι σ χ υ ρ ό Κράτος ή για νά τό πούμε πιό άπλά, μιá στρατιωτική δικτατορία. Για νά προστατέψει τή δική της δημοκρατική κενοδοξία, για νά ξεγελάσει καλύτερα τή λαϊκή μάζα, θέλει αυτή τή δικτατορία ντυμένη με τούς τύπους της έθνικης αντιπροσώπησης, τύποι πού της επιτρέπουν νά εκμεταλλευτεί τή μάζα του λαού σ' όνομα του Ι δ ι ο υ τ ο υ λ α ο υ.

Άλλά στα 1815 ούτε αυτός ο φόβος ούτε αυτή ή πολιτική πονηριά είχαν εκδηλωθεί σε κάποιο από τά Κράτη της Εύρώπης. Αντίθετα, ή άστική τάξη ήταν, όπουδότηποτε, ειλικρινής και φιλελεύθερη. Πίστευε ακόμα ότι δουλεύοντας για τόν έαυτό της, δούλευε για όλους. Άρα δέν τήν τρώμαζε ο λαός και δέν φοδόνταν νά τόν ύποκινήσει εναντίον της κυβέρνησης, γιατί όλες οι κυβερνήσεις, στηριζόμενες όσο ήταν δυνατό στους εύγενείς, έπαιρναν άπέναντι στην άστική τάξη, πού τή θεωρούσαν επαναστατική τάξη, μιá στάση έχθρική.

Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι στα 1815, όπως κι άργότερα, θα ήταν άρκετή ή παραμικρή δήλωση από μέρους της Πρωσίας ή θ' άρκοϋσε ο βασιλιάς της Πρωσίας νά δώσει ένα σκιώδες σύνταγμα στους ύπη-

κόους τους, για να τον χαιρετίσει σαν άρχηγό δλ' η Γερμανία. Σ' εκείνη την περίοδο δλοι οι μη πρώσοι γερμανοί δέν είχαν μπορέσει ακόμα ν' αναπτύξουν μέσα τους εκείνη τη βίαιη απέχθεια έναντίον της Πρωσσίας πού άποκαλύφτηκε άργότερα, ειδικά στά 1848. Άντίθετα, όλες οι γερμανικές χώρες την παρατηρούσαν γεμάτες έλπίδα, περιμένοντας άκριβώς άπ' αύτή την άπελευθερωτική λέξη, και θ' άρκοϋσαν οι μισοί άπ' εκείνους τους φιλελεύθερους κι άντιπροσωπευτικούς θεαμούς, πού τον τελευταίο καιρό είχε παραχωρήσει τόσο γενναιοψυχα ή πρωσοική κυβέρνηση, χωρίς μ' αύτό να δλάφει στο έλάχιστο τη δεσποτική της έξουσία, στους γερμανούς πρώσσους κι ακόμα στους μη πρώσσους, μ' έξαίρεση τους αϋστριακούς, για ν' άναγνώρισει δλη ή μη αϋστριακή Γερμανία την πρωσοική ήγεμονία.

Αύτό άκριβώς φοβόταν περισσότερο από ότιδ ήποτε άλλο ή Αϋστρία γιατί θά ήταν άρκετό, από τότε κιόλας, να την όδηγήσει σε μία κατάσταση πρόσκαιρη και χωρίς διεξοδο σαν κι αύτή πού θρίσκεται σήμερα. Η άπώλεια της πρώτης θέσης στη γερμανική Συνομοσπονδία σήμαινε ότι έπαυε να είναι μία γερμανική δύναμη. Έχουμε δει ότι οι γερμανοί είναι τό ένα τέταρτο του πληθυσμού της αϋστριακής αϋτοκρατορίας. Μέχρις ότου οι γερμανικές έπαρχίες και μερικές σλαβικές έπαρχίες της Αϋστρίας όπως ή Βοημία, ή Μοραβία, ή Σιλεσία και ή Στιρία, να σχηματίσουν από κοινοϋ ένα στοιχείο της γερμανικής Συνομοσπονδίας, οι αϋστριακοί γερμανοί, στηριγμένοι στους άλλους πολυάριθμους κάτοικους της Γερμανίας, μπορούσαν κατά κάποιο τρόπο να θεωρούν δλη την αϋστριακή αϋτοκρατορία σαν γερμανική αϋτοκρατορία. Άλλά μόλις ή αϋτοκρατορία χωριστεί από τη γερμανική Συνομοσπονδία, όπως συνέβαινε σήμερα, τά έννά της εκατομμύρια γερμανοί, και τότε ό γερμανικός της πληθυσμός ήταν μειοψηφία, θ' άποδείχονταν πολύ λίγοι για να μπορούν να κρατήσουν στα χέρια τους τά Ιστορικά πρωτεία. Στους γερμανούς της Αϋστρίας θά έμενε μία μοναδική λύση: να πάφουν πιά να ύποτάσσονται στον οίκο των Άψβούργων και να ένωθούν με την ύπόλοιπη Γερμανία. Αϋτοί τείνουν άκριβώς σ' αύτό, άλλοι άσυνείδητα κι άλλοι συνείδητά. Αϋτή ή τάση, όμως, καταδικάζει την αϋστριακή αϋτοκρατορία σε σύντομο θάνατο.

Τη στιγμή πού ή πρωσοική ήγεμονία θά σταθεροποιηθει στη Γερμανία, ή αϋστριακή κυβέρνηση θ' άναγκαστεί να χωρίσει τις γερμανικές της έπαρχίες από τό γερμανικό σύνολο, γιατί, πρώτ' άπ' όλα, άφήνοντάς τες στο σύνολο της γερμανικής Συνομοσπονδίας θά τις ύπόβαλλε και θά ύποβαλλόταν κι αύτή ή ίδια διά μέσου αυτών, στην κυριαρχία του βασιλιά της Πρωσσίας. Και κατά δεύτερο λόγο, γιατί σαν συνέπεια αυτου ή αϋστριακή αϋτοκρατορία θά θρίσκόταν διαιρεμένη σε δύο μέρη: ένα γερμανικό, πού θ' άναγνώριζε την πρωσοική ήγεμονία κι ένα άλλο πού θά άναγνώριζε αύτήν, πράγμα πού θά σήμαινε την ίδια την καταστροφή της αϋτοκρατορίας.

Έπ ήρχε άληθινά και μι' άλλη λύση κι ό πρίγκηπας Σδάτσεμπεργκ

ἐπιχείρησε νὰ τὴν ἐπιβάλλει ἀπὸ τὰ 1850, ἀλλὰ ἀπότυχε. Γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ πετύχει, ὅπως ἤθελε ἡ λύση, νὰ μεταμορφώσει ὅλη τὴν αὐτοκρατορία σ' ἓνα ἀδιαίρετο Κράτος πού θὰ ἐνσωμάτωνε τὴν Οὐγγαρία, τὴν Τρανσυλβανία καὶ ὅλες τὶς σλάβικες καὶ ἰταλικές ἐπαρχίες, στὴ γερμανικὴ Συνομοσπονδία. Αὐτὴ ἡ ἀπόπειρα δὲν μποροῦσε νὰ πετύχει γιατί τῆς ἀντιτάχθηκε μὲ περηφάνεια ἡ Πρωσσία καὶ μαζί μὲ τὴν Πρωσσία τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Γερμανίας, ὅπως ἤδη ἀντιτάχθηκε στὰ 1850, καὶ συνάμα ὅλες οἱ μεγάλες δυνάμεις, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ τὴ Ρωσία. Καὶ γιὰ νὰ τελειώσουμε, θὰ ἐξεγείρονταν τὰ τρία τέταρτα τοῦ γερμανοποιημένου αὐστριακοῦ πληθυσμοῦ, σλάβοι, μαγιάροι, ρουμάνοι καὶ Ἴταλοι στοὺς ὁποίους φαινόταν ἐπονεϊδιστὴ καὶ μόνο ἡ ἰδέα ὅτι μπορεῖ νὰ γίνουν γερμανοί.

Ἡ Πρωσσία καὶ ὀλ' ἡ Γερμανία, θ' ἀντιτάσσονταν φυσικὰ σὲ μιὰ τέτοια ἀπόπειρα πού ἡ ἐνδεχόμενη πραγματοποίησή της θὰ κατέστρεφε τὴν πρώτη καὶ θὰ τῆς στεροῦσε τὸν εἰδικὰ γερμανικὸ χαρακτήρα της.

Ὅσο γιὰ τὴ Γερμανία, αὐτὴ δὲν θὰ μποροῦσε πιά ν' ἀποτελεῖ τὴν πατρίδα τῶν γερμανῶν καὶ θὰ γινόταν ἓνα εἶδος χασοτικῆς καὶ ἀναγκαστικῆς συσώρευσης τῶν πῦθ διαφορετικῶν ἔθνοτήτων. Ἡ Ρωσία καὶ ἡ Γαλλία δὲν θὰ τὸ ἐπέτρεπαν, γιατί ὑποδουλώνοντας ἡ Αὐστρία ὅλη τὴ Γερμανία θὰ γινόταν ξαφνικὰ ἡ πῦθ ἰσχυρὴ δύναμη τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου.

Στὴν Αὐστρία μόνο ἓνα πράγμα ἔπιενε νὰ κάνει: νὰ μὴν πνίξει τὴ Γερμανία μὲ μιὰ πλήρη ἔνωση μαζί της καὶ ταυτόχρονα νὰ ἐμποδίσει τὴν Πρωσσία νὰ μπεῖ ἐπικεφαλῆς τῆς γερμανικῆς Συνομοσπονδίας. Ἀκολουθώντας μιὰν ὁμοία πολιτικὴ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπολογίξει στὴν πραγματικὴ ὑποστήριξη τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας. Πραγματικὰ, ἡ πολιτικὴ τῆς τελευταίας μέχρι χιτῆς, δηλαδὴ μέχρι τὸν πόλεμο τῆς Κρμαίας, ἦταν ἀκριβῶς νὰ ὑποδαυλίζει συστηματικὰ τὴν ἐχθρότητα πού ὑπῆρχε μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας μέχρι πού καμιά ἀπὸ τὶς δύο νὰ μὴ μπορεῖ νὰ μπεῖ πάνω ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ταυτόχρονα εἶτε νὰ σπέρνει τὴ δυσπιστία καὶ τὸ φόβο μεταξὺ τῶν μικρῶν καὶ μεσαίων γερμανικῶν Κρατῶν, εἶτε νὰ τὰ προστατεύει ἀπ' τὴν Αὐστρία καὶ ἀπ' τὴν Πρωσσία.

Ἄν πάρουμε σὰ δοσμένο ὅτι ἡ ἐπιρροὴ τῆς Πρωσσίας στὴν ὑπόλοιπη Γερμανία ἦταν οὐσιαστικὰ ἠθικὴ καὶ πάνω ἀπ' ὅλα βασιζόταν στὴν ἐλπίδα ὅτι σύνταγμα ἡ πρωσιτικὴ κυβέρνησις, πού εἶχε προσφέρει τελευταία τόσες ἀποδείξεις τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τοῦ φωτισμένου της φιλελευθερισμοῦ, θὰ παραχωροῦσε ἓνα σύνταγμα στοὺς ὑπηκόους της, σὰν ἐκπλήρωση τῆς ὑπόσχεσης πού εἶχε δώσει, καὶ μ' αὐτὸ θὰ θρῖσκόταν ἐπικεφαλῆς τοῦ πρωτοποριακοῦ κινήματος ὅλης τῆς Γερμανίας, ἡ κύρια φροντίδα τοῦ πρίγκηπα Μέντερνιχ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ παρεμπόδιση τοῦ βασιλιά τῆς Πρωσσίας νὰ δώσει αὐτὸ τὸ Σύνταγμα στοὺς ὑπηκόους του καὶ νὰ τὸν κάμει νὰ μπεῖ καὶ αὐτός, μαζί μὲ τὸν αὐστριακὸ αὐτοκράτορα, ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀντιδραστικοῦ κινήματος στὴ Γερμανία. Γιὰ τὴν πραγματοποίησι αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ πετυχαίνει τὴ θερμὴ ὑποστήριξη τῆς Γαλ-

λίας, πού κυβερνιόταν από τούς Βουρβώνους και τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρου πού εἶχε σά σύμβουλο τόν Κάμη Ἀράξεβ⁷¹.

Ὁ πρίγκηπας Μέντερνιχ θρῆκε παρόμοια θερμὴ ὑποστήριξη μέσα στὴν ἴδια τὴν Πρωσσία, ἔξω ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ἀπ' ὄλους τούς πρῶσσοις εὐγενεῖς, ἀπὸ τὴν ἀνώτερη στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ γραφειοκρατία καί, τέλος ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν βασιλιά.

Ὁ βασιλιάς Φρειδερίκος Γουλιέλμος III ἦταν πάρα πολὺ καλός. Ἀλλὰ ἦταν ἕνας βασιλιάς. Δηλαδή, ὅπως ἀρμόζει σ' ἕνα βασιλιά, δεσποτικὸς ἀπὸ τὴ φύση του, ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσή του κι ἀπ' τὴ συνήθεια. Καὶ εἶχε ἀκόμα κάτι περισσότερο: ἦταν θρησκευόμενος καὶ γιὸς ἑνὸς πιστοῦ τῆς εὐαγγελικῆς ἐκκλησίας πού τὸ πρῶτο τῆς δόγμα θεβαιώνει δι: «κάθε ἐξουσία προέρχεται ἀπ' τὸ θεό». Πίστευε σοβαρὰ δι τὸν εἶχε χρίσει ὁ κύριος μὲ τὸ δικαίωμα, ἢ καλύτερα μὲ τὸ καθήκον νὰ διατάζει καὶ νὰ ὑποκρῶνε κάθε ὑπῆκοο νὰ ὑπακούει καὶ νὰ ἐκτελεῖ χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἀντίρρηση. Μιά τέτοια πνευματικὴ τοποθέτηση δὲν μπορούσε νὰ συμφωνήσει μὲ τὸ φιλελευθερισμό. Εἶν' ἀλήθεια δι στὸν καιρὸ τῶν ἐθνικῶν συμφορῶν εἶχε δώσει ἕνα σωρὸ φιλελεύθερες ὑποσχέσεις στοὺς πιστοὺς τοῦ ὑπηκόους. Ἀλλὰ τὸ εἶχε κάνει μόνο γιὰ νὰ ὑπακούσουν στὴν ἀνάγκη τοῦ Κράτους πού μπροστά του, σὰν μπροστά σὲ ὑπέρτατο νόμο, εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ὑποκλίνεται κι ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς. Ἀλλὰ τώρα οἱ δυστυχίες εἶχαν πάρει τέλος κι ἄρα δὲν ἦταν πιὰ ἀνάγκη νὰ κρατήσῃ μιά ὑπόσχεση πού ἡ πραγματοποιήσή της θὰ ἦταν βλαβερὴ γιὰ τὸν ἴδιο τὸ λαό.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐμπερτ τὸ ἐξήγησε πολὺ καλὰ σ' ἕνα ἀπὸ τὰ κηρύγματά του: «Ὁ βασιλιάς», εἶπε, «συμπεριφέρθηκε σὰν ἕνας ἐξυπνος πατέρας. Τὴν ἡμέρα τῶν γενεθλίων του ἢ τῆς σωτηρίας του, συγκινημένος ἀπὸ τὴν ἀγάπη πού τοῦ εἰδείξαν τὰ παιδιά του τούς ἔδωκε διάφορες ὑποσχέσεις. Ὑστερα, διαν εἶδε μὲ τὴν ἀναγκαῖα ἡρεμία τὰ πράγματα, τίς ἔχει τροποποιήσει καὶ ἔχει ἀποκαταστήσει τὴ φυσικὴ καὶ σωτήρια ἐξουσία του». Γύρω ἀπ' αὐτὸν δλ' ἡ αὐλή, ὄλο τὸ σῶμα τῶν στρατηγῶν κι δλ' ἡ μεγάλη γραφειοκρατία, ἦταν διαποτισμένοι ἀπ' τὸ ἴδιο πνεῦμα. Στὸν καιρὸ τῶν συμφορῶν, πού οἱ ἴδιοι ἦταν ὑπεύθυνοι, ἐπειδὴ χτύπησαν τὴν Πρωσσία, τὸ εἶχαν βουλώσει κι εἶχαν ὑποφέρει σιωπηλὰ τίς ἀναπόφευκτες μεταρρυθμίσεις τοῦ βαρῶνου Στάιν καὶ τῶν βασικῶν του συνεργατῶν. Ἀλλὰ μόλις πέρασε ὁ κίνδυνος θὰ ξαναρχίσουν νὰ συνωμοτοῦν καὶ νὰ κακκαρίζουν πιὸ δυνατὰ ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ.

Ἦταν ὄλοι εἰλικρινεῖς ἀντιδραστικοὶ ὄσο κι ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς, ἀν ὄχι περισσότερο ἀπὸ τὸν βασιλιά. Ὅχι μόνο δὲν καταλάβαιναν τὸν ἐνωτικὸ γερμανικὸ πατριωτισμὸ ἀλλὰ τὸν ἀποστρέφονταν μ' ὄλη τους τὴν ψυχὴ. Ἀπόκρουσαν τὴ γερμανικὴ σημαία πού ταῦτιζαν μὲ τὴ σημαία τῆς ἐξέγερσης. Τὸ μόνο πού ἀναγνώριζαν ἦταν ἡ πολυαγαπημένη τους Πρωσσία πού, ὄμως, ἦταν διατεθειμένοι νὰ τὴν καταστρέψουν γιὰ δεύτερη φορὰ, παρὰ νὰ κάμουν ἔστω καὶ τὴν παραμικρὴ παραχώρηση στοὺς μισητοὺς φιλελεύθερους. Ἡ ἰδέα δι ἔπρεπε ν' ἀναγνωρίσουν στὴν ἀστικὴ

τάξη ένα οποιοδήποτε δικαίωμα και, ιδιαίτερα, το δικαίωμα στην κριτική και στον έλεγχο, ή ιδέα μιας πιθανής εξίσωσης μ' αυτήν, τους έκανε θηρία και τους προκαλούσε μιά απερίγραπτη αγανάκτηση. Έπιθυμούσαν κι ήθελαν την επέκταση και το πλάτεμα των πρωσικών συνόρων μόνο δια μέσου των κατακτήσεων. Ο αντίκειμενικός σκοπός που είχαν προκαθορίσει φαινόταν καθαρά από την αρχή: αντίθετα με το φιλελεύθερο κόμμα, που επιχειρούσε να γερμανοποιήσει την Πρωσία, αυτοί είχαν θελήσει πρώτα να πρωσοποτήσουν τη Γερμανία.

Έκτός απ' αυτό, αρχίζοντας απ' τον αρχηγό τους, το φίλο του βασιλιά, τον πρίγκηπα Βιτχενστάιν⁷² που έγινε άμέσως ύστερα πρωθυπουργός, τα «έπαιρναν» όλοι τους από τον πρίγκηπα Μέττερνιχ. Έναντιόν τους στεκόταν μιά μικρή ομάδα ανθρώπων, φίλων και συναγωνιστών του βαρώνου Στάιν, που είχε κιόλας υποβάλλει την παραίτησή του. Αυτή ή χούφτα των πατριωτών πολιτικών, συνέχιζε να κάνει πάρα πολύ μεγάλες προσπάθειες για να κρατήσει το βασίλειό στο δρόμο των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων αλλά μη βρίσκοντας υποστήριξη από καμιά μεριά, εκτός από τη μεριά της κοινής γνώμης, περιφρονημένη εξίσου από το βασίλειό, την αύλη, τη γραφειοκρατία και το στρατό, παραγκωνίστηκε γρήγορα. Το χρυσάφι του Μέττερνιχ, ο αυτόνομος αντιδραστικός δρόμος που υιοθέτησαν οι γερμανικοί ανώτεροι κύκλοι, θ' αποδείξουν ότι ήταν πολύ πιό ισχυροί.

Στην Πρωσία μόνο ένας δρόμος έμεινε για να μπορέσει να πραγματοποιήσει τα δικά της σχέδια, τα ειλικρινά φιλελεύθερα: ή βελτίωση και ή βαθμιαία αύξηση των διοικητικών κι οικονομικών μέσων καθώς και των στρατιωτικών δυνάμεων, με την πρόβλεψη μελλοντικών κατακτήσεων στην ίδια τη Γερμανία, δηλαδή ο δρόμος της βαθμιαίας κατάκτησης ολόκληρης της Γερμανίας. Έξ'άλλου αυτός ο δρόμος ανταποκρινόταν τέλεια στην παράδοση και την ίδια τη φύση της στρατιωτικής, γραφειοκρατικής και αστυνομικής πρωσικής μοναρχίας, που μ' ένα λόγο ήταν υπέρ του κρατισμού ή της ναυμιμοποιημένης βίας σ' όλες της τις εξωτερικές κι εσωτερικές εκδηλώσεις. Σ' αυτή την εποχή άρχισε ν' αναπτύσσεται στους επίσημους γερμανικούς κύκλους το **Ι δ α ν ι κ ό τ ο υ λ ο γ ι κ ο ύ κ α ι φ ω τ ι σ μ έ ν ο υ δ ε σ π ο τ ι σ μ ο ύ**, που θα οδηγήσει την Πρωσία μέχρι τα 1848. Αυτό το ιδανικό ήταν τόσο αδύνατο σέ σχέση με τις φιλελεύθερες επιθυμίες του παγγερμανικού πατριωτισμού όσο ήταν κι ο δεσποτικός σκοταδισμός του πρίγκηπα Μέττερνιχ.

Έναντιόν αυτής της αντίδρασης, που εκδηλώθηκε με συμπαγή και ομοιάμορφο τρόπο στην εσωτερική κι εξωτερική πολιτική τόσο της Αυστρίας όσο και της Πρωσίας, ξεπρόβαλλε φυσικά, περισσότερο ή λιγότερο σ' όλη τη Γερμανία, άλλ' ειδικά στο Νότο, ή αντίθεση του φιλελεύθερου πατριωτικού κόμματος. Έπρόκειτο για ένα είδος μοναρχίας, που θα κρατήσει κάτω από διάφορες μορφές αλλά μ' άποτελέσματα σχεδόν πάντα όμοια και πάντα εξαιρετικά άξιολύπητα για τους γερμανούς φιλελεύ-

θερους, 55 δλόκληρα χρόνια, από τό 1815 ως τό 1870. Αὐτή ἡ πάλη μπορεί νά ὑποδιαιρεθεῖ σέ διάφορες περιόδους:

1) Τήν περίοδο τοῦ φιλελευθερισμοῦ καί τῆς γαλλοφοβίας τῶν φευτορομαντικῶν, ἀπό τὰ 1815 ως τὰ 1830·

2) τήν περίοδο τῆς ἀνακάλυψης τοῦ νέου, ἀλλά κατὰ μμητικὸ τρόπο ἐκφρασμένου γαλλικοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἀπό τὰ 1830 ως τὰ 1840·

3) τήν περίοδο τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ καί τοῦ ριζοσπαστισμοῦ, ἀπό τὰ 1840 ως τὰ 1848·

4) τήν περίοδο, πού ὑπῆρξε μάλιστα πολὺ σύντομη, τῆς ἀποφασιστικῆς κρίσης πού κλείνει μὲ τὸ θάνατο τοῦ γερμανικοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἀπό τὰ 1848 ως τὰ 1850 καί τέλος.

6) τήν περίοδο πού ἀρχίζει μὲ μιὰ λυσσασιμένη πάλη ἥ, ὅπως λέγεται ἀλλιῶς, μὲ τήν τελευταία μάχη τοῦ φιλελευθερισμοῦ πού πεθαίνει, ἐναντίον τοῦ **χ ρ α τ ι σ μ ο ὕ**, σὲ πρῶτο κκοινοβούλιο, πού τελειώνει μὲ τὸν ὀριστικὸ θρίαμβο τῆς πρῶσιτικῆς μοναρχίας, ἀπό τὰ 1850 ως τὰ 1870.

Ὁ γερμανικὸς φιλελευθερισμὸς τῆς **π ρ ὠ τ η ς π ε ρ ι ὀ δ ο υ** ἀπό τὰ 1815 ως τὰ 1830 δὲν ἦταν ἓνα φαινόμενο ἀπομονωμένο. Ἦταν ἓνα ἔθνικὸ παρακλάδι καί σίγουρα πολὺ πρωτότυπο, τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ γενικά, πού εἶχε ἀρχίσει σχεδὸν σ' ὀλόκληρη τήν Εὐρώπη, ἀπό τὴ Μαδρίτη ως τὴν Πετρούπολη καί ἀπό τὴ Γερμανία ως στήν Ἑλλάδα, μιὰ πολὺ ἐνεργητικὴ πάλη ἐναντίον τῆς ἀντίδρασης ὀλης τῆς μοναρχικῆς, ἀριστοκρατικῆς καί κληρικαλικῆς Εὐρώπης, πού θριάμβευε μὲ τὴν παλινὀρθωση τῶν Βουρβῶνων σὲ τὸν θρόνοιο τῆς Γαλλίας, Ἰσπανίας, Νάπολης καί Πάργας· τοῦ πάπα καί μαζί μ' αὐτὸν τῶν Ἰησοιτῶν στὴ Ρώμη· τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Πεδεμόντιου σὲ Τουρίνο καί μὲ τὴν παλινὀρθωση τῆς αὐστριακῆς ἐξουσίας στήν Ἰταλία.

Ὁ βασικὸς καί ἐπίσημος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς ἀληθινᾶ διεθνούς ἀντίδρασης ὑπῆρξε ἡ Ἱερὰ Συμμαχία, πού ἐγινε ἀρχικά μεταξὺ τῆς Ρωσίας, τῆς Πρωσίας καί τῆς Αὐστρίας καί στήν ὀποία θὰ προσχωρήσουν ἔπειτα ὀλες ἀπόλυτα ὀ μικρὲς καί μεγάλες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις, ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ρώμης καί τῆς Τουρκίας. Ἡ καταγωγή τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ὑπῆρξε ρομαντικὴ. Ἡ πρώτη ἰδέα γιὰ μιὰ παρόμοια συμμαχία γεννιέται στὴ μουσικιστικὴ φαντασία τῆς περιφημῆς βαρῶνης Κρούντενερ⁷³, πού ἦταν εὐνοούμενη τοῦ Πάπα, νεανίζοντα γυναικὰ, Ἀλέξανδρου I, πού δὲν ἦταν ἀκόμια γιὰ πέταμα. Τὸν εἶχε πείσει πὼς εἶναι ὀ λευκὸς ἄγγελος, ὀ σταλμένος ἀπ' τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ σώσει τὴ δυστυχισμένη Εὐρώπη ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ μαύρου ἀγγελοιο, τοῦ Ναπολέοντα, καί γιὰ ν' ἀποκαταστήσει τὴ Θεϊκὴ τάξη στὴ γῆ. Ὁ Ἀλέξανδρος Παύλοβιτς πίστεψε μ' εὐχαρίστηση σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ καί γι' αὐτὸ πρότεινε στὴν Αὐστρία καί τὴν Πρωσία νὰ συνάψουν, μιὰ Ἱ ε ρ ἡ Σ υ μ μ ε α χ ι α. Τρεῖς μονάρχες εὐλογημένοι ἀπ' τὸ Θεὸ θὰ καλέσουν γιὰ μάρτυρα τὴν ἁγία Τριάδα καί θὰ ὀρκιστοῦν ὀ ἓνας στὸν ἄλλο ἁ-

πόλυτη κι αδιάλυτη αδελφούνη και θα διακηρύξουν σαν στόχο της συμμαχίας τὸ θρίαμβο τῆς Θεϊκῆς θέλησης τῆς ἠθικῆς, τῆς δικαιοσύνης και τῆς εἰρήνης στὴ γῆ. Θὰ ὑποσχεθοῦν νὰ ἐνεργοῦν πάντα ὕστερ' ἀπὸ κοινὴ συμφωνία, βοηθώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλο μὲ συμβουλές και ἐνέργειες, μὲ τὴν εὐκαιρία κάθε πάλης πού θὰ ὑποκινουσε ἐναντίον τους τὸ πνεῦμα τοῦ σκότους, δηλαδή, οἱ ἐπιθυμίες τῶν λαῶν νὰ ἐλευθερωθοῦν. Στὴν πραγματικότητα, μὰ τέτοια ὑπόσχεση σήμαινε ὅτι θὰ ἔκαναν ἕναν πόλεμο ἀλληλέγγυο κι ἀνελέητο ἐναντίον κάθε ἐκδήλωσης τοῦ φιλελευθερισμοῦ στὴν Εὐρώπη, ὑπερασπίζοντας μέχρι τέλος και μὲ κάθε μέσο τοὺς φεουδαρχικοὺς θεσμούς, πού εἶχε χτυπήσει και καταστρέψει ἡ ἐπανάσταση και πού τοὺς εἶχε ἀποκαταστήσει ξανά ἢ παλινὸρθωση.

Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν ὁ φλύαρος και ἡ μελοδραματικὴ φιγούρα τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ὁ ἀληθινός της ἐγκέφαλος ἦταν ὁ πρίγκηπας Μέττερνιχ. Τότε, ὅπως στὸν καιρὸ τῆς μεγάλης ἐπανάστασης κι ὅπως και σήμερα, ἡ Γερμανία ὑπῆρξε τὸ βάθρο τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀντίδρασης.

Μὲ τὴν Ἱερὴ Συμμαχία, ἡ ἀντίδραση γίνεται διεθνῆς και κατὰ συνέπεια και οἱ ἐπαναστάσεις ἐναντίον της παίρνουν ἕναν χαρακτήρα ἐξίσου διεθνῆ. Ἡ περίοδος ἀπ' τὰ 1815 ὡς τὰ 1830, ὑπῆρξε στὴ δυτικὴ Εὐρώπη, ἡ τελευταία ἡρωικὴ περίοδος τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἡ βίαιη παλινὸρθωση τῆς ἐξουσίας τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας και τῶν φεουδαρχικο - κληρικῶν θεσμῶν, ἀφαιρώντας ξανά ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀξιοσέβαστη τάξη ὅλα τὰ πλεονεκτήματα πού εἶχε κατακτήσει μὲ τὴν ἐπανάσταση, ὄφειλε φυσικά νὰ τὴν κάνει μιὰ τάξη λιγότερο ἢ περισσότερο ἐπαναστατικὴ. Στὴ Γαλλία, στὴν Ἱταλία, στὴν Ἰσπανία, στὸ Βέλγιο, στὴ Γερμανία οἱ ἀστοὶ θὰ καταφύγουν στὴν Ἰδρυση μυστικῶν ἐταιριῶν μὲ σκοπὸ ν' ἀνατρέψουν τὴν τάξη πού πάλι εἶχε θριαμβεύσει. Στὴν Ἀγγλία, σύμφωνα μὲ τίς συνήθειες ἐκείνης τῆς χώρας, πού ἦταν ἡ μόνη ὅπου ὁ συνταγματισμός εἶχε ριζώσει βαθιά, αὐτὴ ἡ γενικὴ πάλη τοῦ ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ ἐναντίον τοῦ ξαναναστημένου φεουδαρχισμοῦ, πῆρε τὸ χαρακτήρα τῆς νόμιμης κινητοποίησης και τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐπανάστασης. Στὴ Γαλλία, στὸ Βέλγιο, Ἱταλία κι Ἰσπανία πῆρε τὴν ἀποφασιστικὴ ἐκείνη ἐπαναστατικὴ κατεύθυνση πού εἶχε ἀντανάκλαση ἀκόμα και στὴ Ρωσία και στὴν Πολωνία.

Σ' αὐτές τίς χώρες κάθε μυστικὴ ἐταιρία πού ἀνακαλυπτόταν και καταστρεφόταν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, ἀντικαθιστοῦνταν ἀμέσως ἀπὸ μιὰν ἄλλη. Ὅλες πρότειναν τὸ ἴδιο πράγμα. Δηλαδή, τὴν ἐνοπλὴ ἐξέγερση και τὴν ὀργάνωση τῆς ἐξέγερσης. Ὅλ' ἡ ἱστορία τῆς Γαλλίας ἀπὸ τὰ 1815 ὡς τὰ 1830 ὑπῆρξε μιὰ σειρά ἀπὸ ἀπόπειρες γιὰ νὰ χτυπηθεῖ ὁ θρόνος τῶν Βουρβόνων. Ὑστερ' ἀπὸ πολλὲς ἀποτυχίες, οἱ Γάλλοι θὰ πετύχουν στὰ 1830 τὸν ἀντικειμενικὸ τους σκοπὸ. Ὅλοι γνωρίζουν τὴν ἱστορία τῶν ἐξεγέρσεων στὴν Ἰσπανία, στὴ Νάπολη, στὸ Πεδεμόντιο (Στ.Μ. τῆς περιοχῆς πού βρίσκεται στὰ πόδια τῶν βουνῶν), δηλαδή τῶν Ἀλπεων, ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς Ἱταλίας) τῶν Δεκεμβριστῶν στὴ Ρωσία. Σ' ὅλες αὐτές τίς χώρες, σὲ μερικὲς μ' ἐπιτυχία σὲ ἄλλες ὄχι, τὰ κινήματα

θά πάρουν έναν πολύ σοβαρό χαρακτήρα. Χύθηκε πολύ αίμα· θυσιάστηκαν πολλοί· με λίγα λόγια ή πάλη υπήρξε σκληρή και πολύ συχνά ήρωική. "Ας δούμε τώρα τή συνέβαινε εκείνο τόν καιρό στή Γερμανία.

Σ' δλη αὐτή τήν περίοδο, ἀπό τὰ 1815 ὡς 1830, μόνο δυὸ γεγονότα εἶναι ἀξιοσημείωτα ἀναφορικά με τὸ φιλελεύθερο πνεῦμα στή Γερμανία. Τὸ ἓνα ἦταν ἡ περίφημη συνέλευση τοῦ Βάρτημπουργκ στὰ 1817⁷⁴. Στὸ φρούριο τοῦ Βάρτημπουργκ, πού χρησίμευε κάποτε στὸ Λούβρο γιὰ μωσικὸ καταφύγιο, συγκεντρώθηκαν 500 φοιτητὲς ἀπ' ὅλη τὴ Γερμανία με τήν τρίχρωμη γερμανικὴ ἐθνικὴ σημαία καὶ με ὁμοία τρίχρωμες λουρίδες στὸ πέτο.

Τὰ πνευματικὰ παιδιὰ τοῦ πατριώτη καθηγητῆ καὶ στιχουργοῦ "Αρντ⁷⁵, ἐκείνου πού σύνθεσε τὸν περίφημο ὕμνο: «WO IST DAS DEUTSCHE VATERLAND» καὶ τοῦ Γιάν⁷⁵, ἐξίσου πατριωτικοῦ πατέρα τῶν γερμανῶν μαθητῶν τοῦ λυκείου πού με τὶς τέσσερις λέξεις: «ἐνεργητικὸς, εὐσεβής, χαροῦμενος, ἐλεύθερος», εἶχε ἐκφράσει τὸ ἰδανικὸ τῆς γερμανικῆς νεολαίας με τὰ μακριὰ ξανθὰ μαλλιά, οἱ φοιτητὲς τῆς θόρειας καὶ νότιας Γερμανίας, θά κρίνουν ἀναγκαῖο νὰ ἐνωθοῦν γιὰ νὰ διακηρύξουν μεγαλόφωνα μπροστὰ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη καὶ ἰδιαίτερα μπροστὰ σ' ἔλους τοὺς ἐπίσημους ἀντιπροσώπους τῆς Γερμανίας τὶς διεκδικήσεις τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Ποιὲς ἦταν αὐτὲς οἱ διεκδικήσεις καὶ ποιὲς ἐκείνες οἱ δηλώσεις;

Στὴν Εὐρώπη, ἦταν τῆς μόδας ἐκείνο τὸν καιρὸ ἡ συνταγματικὴ μοναρχία. Ἡ φαντασία τῆς ἀστικῆς νεολαίας δὲν μπορούσε νὰ πᾶει πρὸ πέρα οὔτε στὴ Γαλλία, οὔτε στὴν Ἰσπανία κι οὔτε στὴν Ἰταλία κι οὔτε στὴν Πολωνία. Μόνο στὴ Ρωσία, ἓνα κομμάτι τῶν Δεκεμβριστῶν, γνωστὸ με τ' ὄνομα «E τ α ι ρ ί α τ ο Ὑ Ν ό τ ο υ», πού διευθυνόταν ἀπὸ τοὺς Πεστὲλ καὶ Μουράβιεφ — Ἄποστόλ, ζητοῦσε τὴν καταστροφὴ τῆς ρώσικης αὐτοκρατορίας καὶ τὴ δημιουργία μιᾶς ολαβικῆς ὁμοσπονδιακῆς δημοκρατίας μαζί με τὴ διανομὴ ὅλης τῆς γῆς στὸ λαό.

Οἱ γερμανοὶ δὲν σκέφτονταν τίποτα παρόμοιο, οὔτε ἤθελαν νὰ καταστρέψουν τίποτα. Γιὰ ἓνα ἔργο τέτοιου εἶδους, πού εἶναι ὁ πρῶτος κι ἀναγκαῖος ὅρος κάθε σοβαρῆς ἐπανάστασης, εἶχαν καὶ τότε τὴν ἴδια μικρὴ θέληση πού ἔχουν τώρα. Οὔτε κατὰ διάνοια τοὺς περνοῦσε ἡ σκέψη νὰ σηκώσουν ἓνα ἱερόσυλο καὶ ἀνατρεπτικὸ χέρι ἐναντίον ἔστω κι ἑνὸς ἀπὸ τοὺς μονάρχες τους. Ἐπιθυμοῦσαν καὶ ζητοῦσαν μόνο κάποιος, ἔστω κι ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πατέρες μονάρχες, ν' ἀποφασίσει νὰ τοὺς παραχωρήσει ἓνα ὁποιοδήποτε σύνταγμα. Τὸ μόνο πού ἐπιθυμοῦσαν ἦταν ἓνα ἐνιαῖο γερμανικὸ κοινοβούλιο πάνω ἀπ' ὅλα τὰ ξεχωριστὰ κοινοβούλια κι ἓναν παγγερμανικὸ αὐτοκράτορα, πού νὰ ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐθνικὴ ἐνότητα πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς διάφορους μονάρχες. Ἡ διεκδίκηση, ὅπως βλέπετε, ἦταν ἀπίστευτα μετριοπαθὴς καί, ἄς τὸ ποῦμε, παράλογη στὸν ἀνώτατο βαθμὸ. Ἦθελαν μιὰ μοναρχικὴ συναμοσπονδία καὶ ταυτόχρονα ὄνειρεύονταν ἓνα ἐνιαῖο καὶ ἰσχυρὸ γερμανικὸ Κράτος, πού ἦταν ὀλοφάνερα παραλογισμὸς. Ἄρκει, ὁμῶς, νὰ κοιτάξουμε ἀπὸ πρὸ κοντὰ τὸ γερμανικὸ

πρόγραμμα για να διακρίνουμε ότι ο φαινομενικός του παραλογισμός προέρχεται από μια παρεξήγηση. Αυτή η παρεξήγηση οφείλεται στη λαθεμένη υπόθεση ότι οι γερμανοί μπορεί κάποτε να διεκδικήσουν την εθνική δύναμη κι ενότητα μαζί με την ελευθερία. Οι γερμανοί δεν έχουν ποτέ αισθανθεί την ανάγκη της ελευθερίας. Γι' αυτούς, η ζωή είναι απόλυτ' άκατανόητη χωρίς μια κυβέρνηση, δηλαδή χωρίς μια θέληση και μια ανώτερη σκέψη, χωρίς ένα δυνατό χέρι να τους οδηγεί. Όσο πιδ δυνατό είναι αυτό το χέρι, τόσο πιδ περήφανοι νιώθουν και τόσο πιδ δημοφής γίνεται η ζωή γι' αυτούς. Δεν ήταν η Έλλειψη ελευθερίας, που εξάλλου δεν ήξεραν να την κάνουν, εκείνο που τους λυπούσε, ήταν η Έλλειψη μιας και αδιαίρετης εθνικής δύναμης, που να ενώνει μυριάδες μικρές τυραννίες προσφέροντάς τους μιαν αναμφισβήτητη ύπαρξη. Το μυστικό πάθος τους, ο μοναδικός τους στόχος ήταν η δημιουργία ενός πελώριου, βίαιου και ακάθεκτου παγγερμανικού Κράτους που μπροστά του θά τρέμουν όλ' οι άλλοι λαοί.

Γι' αυτό ποτέ δε θέλησαν μια λαϊκή επανάσταση. 'Απ' αυτή την άποψη οι γερμανοί αποδείχτηκαν τραγερά λογικοί. Πραγματικά, η δύναμη του Κράτους δεν μπορεί να είναι τ' αποτέλεσμα μιας λαϊκής επανάστασης· μερικές φορές μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μιας νίκης που πετυχαίνει μια οποιαδήποτε τάξη έναντιον της εξέγερσης του λαού, όπως συνέβαινε στη Γαλλία· αλλά και στη Γαλλία για τή δημιουργία ενός Ισχυρού Κράτους χρειάστηκε το δυνατό και δεσποτικό χέρι του Ναπολέοντα. Οι φιλελεύθεροι Γερμανοί απέχθονταν τον δεσποτισμό του Ναπολέοντα, αλλά ήσαν έτοιμοι να λατρέψουν τή δύναμη του πρωσσικού ή αυστριακού Κράτους, αρκεί να συγκατατεθεί να μετασχηματιστεί σε παγγερμανική δύναμη.

Τό περίφημο τραγούδι του "Αρντ: «WO ITS DAS DEUTSCHE VATERLAND» που ύπηρξε μέχρι σήμερα ό εθνικός ύμνος της Γερμανίας, εκφράζει ολοκληρωμένα αυτή τή φλογερή επιθυμία για τή δημιουργία ενός Ισχυρού Κράτους. Ρωτάει: «Ποιά είναι η γερμανική πατρίδα; Η Πρωσία; Η Αυστρία; Η Γερμανία του βορρά ή του νότου; Η ανατολική ή η δυτική;». Κι απαντάει: «Όχι, όχι, όχι, η πατρίδα είναι πολύ πιδ μεγάλη». Συγκροτείται από κάθε μέρος: «όπουδήποτε αντηχεί ή γερμανική γλώσσα κι όπουδήποτε αυτή ψάλλει ύμνους στον ούράνιο Θεό».

Κι όπως οι γερμανοί είναι από τά πιδ γόνιμα έθνη της γης, στέλνοντας τους άποικιστές τους παντού και γεμίζοντας τις πρωτεύουσες της Εύρώπης και της 'Αμερικής κι ακόμα και της Σιβηρίας, βγαίνει τό συμπέρασμα ότι πολύ γρήγορα όλ' ή γήινη σφαίρα θά πρέπει να ύποταχτεί στην εξουσία του παγγερμανικού αυτοκράτορα.

Αυτή ύπηρξε ή άλλητην ή σημασία της συσχέντρωσης των φοιτητών στο Βάρτημπουργκ. Ζητούσαν και προσκαλούσαν έναν παγγερμανικό άφέντη, που ενώνοντάς τους σε μια δέσμη, διοικώντας τους με μια μπακκέτα, δυναμωμένος από τήν παθητική κι έθελοντική ύπακοή τους, θά έκανε όλη τήν Εύρώπη να τρέμει.

Ἄς δοῦμε τώρα μὲ ποῖο τρόπο θὰ πετύχουν νὰ ἐκδηλώσουν τὴ δυσαρέσκειά τους. Πρῶτα, στὴ γιορτὴ τοῦ Βάρτημπουργκ θὰ τραγουδήσουν τὸν περίφημο ὕμνο τοῦ Λούθηρου: «Ὁ θεὸς μας εἶναι ἕνα δυνατὸ φρούριο», κι ἔπειτα τὸ «WO ITS DAS DEUTSCHE VATERLAND». Θὰ φωνάξουν «ζήτω» σὲ κάθε γερμανὸ πατριώτη καὶ θὰ σφουρίζουν τοὺς ἀντιδραστικούς. Τελειώνοντας, θὰ βάλλουν φωτιὰ σὲ κάθε ἀντιδραστικὸ φυλλάδιο. Κι αὐτὸ ἦταν ὄλο.

Πιὸ ἀποκαλυπτικὰ θὰ εἶναι δύο ἄλλα γεγονότα ποὺ θὰ συμβοῦν στὰ 1819. Ἡ δολοφονία τοῦ ρώσου κατάσκοπου Κότζμπουε ἀπ' τὸν φοιτητὴ Σάντ⁷⁶, καὶ ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ κρατικοῦ συμβούλου τοῦ μικροῦ δουκάτου τοῦ Νασσάου, φὸν Μπέλ, ποὺ ἔγινε ἀπ' τὸν νεαρὸ φαρμακοποῦ Κάρλ Λένινγκ⁷⁷. Καὶ οἱ δύο ἀπόπειρες ὑπῆρξαν πολὺ ἀνόητες γιατί δὲν μπορούσαν νὰ ἔχουν καμιὰ χρησιμότητα. Ἄλλὰ τουλάχιστον ἐκφράζανε εἰλικρινῆς πάθος, ἥρωισμό, θυσία κι ἐνότητα σκέψης, λόγου καὶ δράσης, ποὺ χωρὶς αὐτὰ ἡ ἐπαναστατικὴ πέφτει ἀναπόφευκτα στὴ ρητορικὴ καὶ μετατρέπεται σ' ἕνα μισητὸ ψέμα.

Ἐξω ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ γεγονότα, τὴν πολιτικὴ, δηλαδή, δολοφονία ποὺ πραγματοποιοῦσε ὁ Σάντ καὶ τὴν ἀπόπειρα τοῦ Λένινγκ, ὅλες οἱ ἄλλες ἐκδηλώσεις τοῦ γερμανικοῦ φιλελευθερισμοῦ δὲν θὰ ξεπεράσουν τὰ ὄρια τῆς πιὸ ἀπλοϊκῆς καὶ πιὸ ξεφτυλισμένης ρητορικῆς. Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ περίοδος ἀποθέωσης τοῦ πιὸ ἀγρίου τευτονισμοῦ. Οἱ γερμανοὶ φοιτητές, γιοὶ φιλισταίων καὶ οἱ ἴδιοι μελλοντικοὶ φιλισταῖοι, φανταζόντουσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ὡς τὸν γερμανοὺς τῆς ἐποχῆς ποὺ περιγράφουν ὁ Τάκιτος κι ὁ Καίσαρας, ὡς πολεμιστὲς ποὺ κατάγονταν ἀπ' τὸν Ἀρμίνιο, αὐτόχθονες, κάτοικοι τῶν ἀδιαπέραστων δασῶν. Καὶ τότε γεννιόταν μέσα τους μιὰ θαθεῖα περιφρόνηση ὄχι γιὰ τὸ δικὸ τους μικραστικὸ κόσμον, ἀλλὰ γιὰ τὸν θάταν λογικὸν, ἀλλὰ γιὰ τὴ Γαλλία, γιὰ τοὺς γάλλους καὶ, γενικὰ, γιὰ ὅτιδήποτε ἔφερε τὴ σφραγίδα τοῦ γαλλικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γαλλοφοβία ἔγινε στὴ Γερμανία μιὰ ἀληθινὴ ἐπιδημία. Οἱ φοιτητὲς τῶν πανεπιστημίων μεταμορφώνονταν σὲ παλιούς γερμανοὺς, ὅπως οἱ δικοὶ μας σλαβόφιλοι τῶν δεκαετιῶν '40 καὶ '50 καὶ ἔσβηναν τὴν νεανικὴ τους φλόγα κατεβάζοντας ἀπίστευτες ποσότητες μύρας, ἐνῶ μὲ συνεχεῖς μοναμαχίες, ποὺ συνήθως εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τραύματα στὸ πρόσωπον, εἰδειχναν τὴν πολεμικὴ τους παληκαριά. Ἡ νεολαία ἐκφράζε τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὸν φευτοφιλελευθερισμὸ τῆς καὶ τὸν ἱκανοποιούσε πέρα γιὰ πέρα, ξελαρυγγιαζόμενη σὲ πολεμικὰ πατριωτικὰ τραγούδια ἀνάμεσα, στὰ ὅποια ὁ ἔθνικὸς ὕμνος «Ποῦ εἶναι ἡ γερμανικὴ πατρίδα;», τὸ προφητικὸ τραγούδι τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ποὺ πραγματοποιοῦντο σήμερον ἢ σχεδὸν πραγματοποιοῦντο, εἶχε καταλάβει ἐννοεῖται τὴν πρώτη θέση.

Συγκρίνοντας αὐτὲς τὶς ἀποδείξεις μὲ ἐκεῖνο ποὺ συνέβηκε στὴν περίοδο τοῦ φιλελευθερισμοῦ στὴν Ἰταλία, Ἰσπανία, Γαλλία, Βέλγιο, Πολωνία, Ρωσία καὶ Ἑλλάδα, θὰ πρέπει ν' ἀναγνωριστῆ ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ ἄκακον καὶ ξεφτυλισμένον ἀπ' τὸ γερμανικὸ φιλελευθερισμὸν, ποῦ, στὶς πιὸ θερμῆς τοῦ ἐκδηλώσεις, ἦταν σφραγισμένος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ αἰσθη-

μα δουλικής ύποταξης, πίστης ή, για να το πούμε πιο ευγενικά, από εκείνο τον εύλαβικό σεβασμό για το μονάρχη και την εξουσία που το θέαμά της έκανε τον Μπέρνε να κραυγάσει με πόνο αυτό που όλοι γνωρίζουν και που το έχουμε κιόλας αναφέρει: «Άλλοι λαοί μπορεί να είναι σκλάβοι αλλά έμεις οι γερμανοί είμαστε πάντα λακέδες»*.

Πραγματικά, ο γερμανικός φιλελευθερισμός, αν εξαίρέσουμε λίγα άτομα και σπάνιες περιπτώσεις, δεν υπήρξε τίποτ' άλλο από μια τυπική εκδήλωση της γερμανικής δουλοπρέπειας, της φιλοδοξίας εξυπηρέτησης όλου του έθνους. Υπήρξε μόνο ή μετάφραση, που αποδοκιμάστηκε από τη λογοκρισία, της πανεπιστημιακής έπιθυμίας να αισθανθεί να την πιέζει το βάρος του δυνατού αυτοκρατορικού χεριού. Άλλ' αυτή ή απαίτηση των πιστών υπηκόων φάνηκε σά μια έπαναστατική πράξη στους κυβερνήτες και καταδιώχτηκε σάν εξέγερση.

Αυτό δικαιολογείται με την έχθρότητα που υπήρχε μεταξύ Αυστρίας και Πρωσίας. Η κάθε μία τους θά ήθελε να καταλάβει τον εξαφανισμένο θρόνο του Μπαρμπαρόσσα, αλλά καμιά από τις δύο δεν μπορούσε να δεχτεί να καταληφθεί αυτός ο θρόνος από τον αντίπαλο πράγμα που σήμαινε ότι, με την ταυτόχρονη ύποστήριξη της Ρωσίας και της Γαλλίας, δουλεύοντας σύμφωνα με τη θέλησή τους, αν και με κίνητρα όλοτετα διαφορετικά, τόσο ή Αυστρία όσο και ή Πρωσία θ' άφιερώνονταν στην καταστολή, όπως γίνηκε με την εκδήλωση ενός εξτρεμιστικού φιλελευθερισμού, της κοινής για όλους τους γερμανούς έπιθυμίας δημιουργίας μιας ένιαίας κι ισχυρής αυτοκρατορίας.

Η δολοφονία του Κότςμπουε υπήρξε το σύνθημα της πιο άγριας αντίδρασης. Θα γίνουν άμέσως συνέδρια και διασκέψεις πριγκίπων και ύπουργών κι ακόμα κατόπιν διεθνή συνέδρια, που θα πάρουν μέρος ο αυτοκράτορας Άλέξανδρος Ι κι ο άπεσταλμένος της Γαλλίας. Με μια σειρά μέτρα, που καθιερώθηκαν με διατάγματα που εκδόθηκαν απ' τη γερμανική Συνομοσπονδία οι φτωχοί γερμανοί φιλελεύθεροι δούλοι θα δεθούν πιστάγκωνα άπαγορεύτηκαν οι γυμναστικές ασκήσεις και τά πατριωτικά τραγούδια και τους άφησαν έλεύθερη μόνο την μύρα. Παντού άποκαταστάθηκε ή λογοκρισία. Και τί συνέβηκε; Η Γερμανία ήσύχασε στη στιγμή. Οι «BURSHENSCHAFTEN»⁷⁸ θά ύπακούσουν χωρίς ύποψία διαμαρτυρίας και για 11 χρόνια, απ' τά 1819 ως τά 1830, σ' όλη τη γερμανική επικράτεια δεν θά παρουσιαστεί ούτε ή παραμικρή εκδήλωση όποιασδήποτε πολιτικής ζωής.

Αυτό το γεγονός είναι τόσο σημαντικό ώστε ο γερμανός καθηγη-

* Η δουλοπρέπεια είναι μια έθελοντική σκλαβιά. Γεγονός παράξενο! φαίνεται πως δεν μπορεί να ύπάρξει χειρότερη σκλαβιά από εκείνη των γερμανών. Οι ρώσοι φοιτητές ποτέ δεν κρατούσαν άπέναντι στους καθηγητές και στην εξουσία αυτή τη δουλική στάση που μέχρι τώρα μπορεί κανείς να παρατηρήσει σ' όλη τά μάζα των γερμανών φοιτητών.

της Μύλλερ⁷⁹, πού έχει γράψει μιὰ ιστορία ἀρκετά ἀκριβόλογη κι ελλιπική, τῶν 50 χρόνων ἀπ' τὸ 1816 ὡς τὸ 1865, ἐκθέτοντας τίς περιστάσεις αὐτῆς τῆς ἀληθινὰ θαυματουργῆς κι ἀπρόβλεπτης εἰρηνολοίῃσης, γράφει: «Θὰ χρειαστοῦν μήπως κι ἄλλες ἀποδείξεις τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Γερμανία δὲν εἶναι κατάλληλη γῆ γιὰ μιὰ ἐπανάσταση;».

Ἡ δεύτερη περίοδος τοῦ γερμανικοῦ φιλελευθερισμοῦ ἀρχίζει στὰ 1830 καὶ τελειώνει στὰ 1840. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο θὰ μιμηθοῦν σχεδὸν τυφλὰ τοὺς Γάλλους. Οἱ Γερμανοὶ σταματᾶνε νὰ τρῶνε κοκόρια (Σ.τ.Ε., ὁ κόκορας εἶναι τὸ ἔθνικὸ σύμβολο τῶν γάλλων) καί, σ' ἀντιστάθμισμα, μετατοπίζουν ὅλο τὸ μίσος τους πρὸς τὴ μεριά τῆς Ρωσίας.

Ὁ γερμανικὸς φιλελευθερισμὸς θ' ἀφυπνιστεῖ ξανά ὕστερ' ἀπὸ 11 χρόνια λήθαργο, ὄχι ἀπὸ δικῆς του αἰτίας, ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ κείνες τίς 3 μέρες τοῦ Ἰούλη στὸ Παρίσι πού θὰ δώσουν τὸ πρῶτο γερὸ χτύπημα στὴν Ἱερὴ Συμμαχία μὲ τὴν ἐκδίωξη τοῦ νόμιμου βασιλιά τῆς. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση στὸ Βέλγιο καὶ στὴν Πολωνία. Ἀκόμα κι ἡ Ἰταλία κινήθηκε, ἀλλὰ ξεπουλημένη ἀπ' τὸ Λουδοβίκο Φίλιππο στοὺς αὐστριακοὺς, θὰ ὑποβληθεῖ σ' ἕναν ἀκόμα βαρύτερο ζυγὸ. Στὴν Ἰσπανία, ξέσπασε ἕνας ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῆς Μαρίας Χριστίνας καὶ τῶν καρλιστῶν. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τίς συνθήκες ἡ Γερμανία δὲν μπορούσε νὰ μὴν ξυπνήσει.

Τὸ ξύπνημα ὑπῆρξε τόσο πιὸ εὐκολο ὅσο ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἰούλη τρόμαξε μέχρι θανάτου ὅλες τίς γερμανικὲς κυβερνήσεις μαζί καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας. Ὡς τὴν ἀνοδο τοῦ πρίγκηπα Βίσμαρκ καὶ τὴν ἀναρρίχηση τοῦ βασιλιά κι αὐτοκράτορά του στὸ γερμανικὸ θρόνο, ὅλες οἱ γερμανικὲς κυβερνήσεις, παρὸλα τὰ ἐξωτερικὰ σημάδια τῆς στρατιωτικῆς, πολιτικῆς κι ἀστικῆς δύναμης, ἦταν ἠθικὰ ἀδύναμες καὶ δὲν εἶχαν τὴν ἐλάχιστη ἐμπιστοσύνη στοὺς ἑαυτοὺς τους.

Αὐτὸ τ' ἀναμφισβήτητο γεγονὸς φαίνεται νὰ ξεχωρίζει περισσότερο, δοσμένης τῆς συναισθηματικῆς κληρονομίᾶς καὶ τῆς πίστεως τῆς γερμανικῆς φυλῆς. Γιὰ ποιὸ πράγμα ἔπρεπε λοιπὸν ν' ἀνησυχοῦν καὶ τί φοβόντουσαν αὐτὲς οἱ κυβερνήσεις; Οἱ κυβερνήσεις αἰσθάνονταν καὶ γνώριζαν, ὅτι οἱ γερμανοὶ, ἀν καὶ εἶναι ὑπάκουοι ὅπως ἀρμόζει σὲ πιστοὺς ὑπηκόους, δὲν μπορούσαν ὁμως νὰ τίς ὑποφέρουν. Τί εἶχαν κάνει λοιπὸν γιὰ νὰ προκαλέσουν τὸ μίσος μιᾶς φυλῆς πού ἔχει τόσο ἀναπτυγμένη τὴν τάση νὰ λατρεύει τοὺς ἡγέτες τῆς; Ποιῆς, μὲ λίγα λόγια, ἦταν οἱ αἰτίες αὐτοῦ τοῦ μίσους;

Τὰ κίνητρα ἦταν δύο: πρῶτο, τὰ στοιχεῖα πού προέρχονταν ἀπὸ τὴν τάξη τῶν εὐγενῶν δρίσκονταν περισσότερο μέσα στὴ γραφειοκρατία καὶ τὸ στρατό. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἰούλη εἶχε διαλύσει τὰ λείψανα τῆς φεουδαρχικῆς καὶ τῆς κληρικαλικῆς κυριαρχίας στὴ Γαλλία· ἀκόμα καὶ στὴν Ἀγγλία, σὰ συνέπεια αὐτῆς τῆς ἴδιας ἐπανάστασης, θριάμβευσε ἡ ἀστικο - φιλελεύθερη μεταρρύθμιση. Γενικὰ, ἀπὸ τὰ 1830 ἀρχίζει ἡ ὀλοκλη-

ρωμένη νίκη της άστικής τάξης στην Ευρώπη, μ' εξαίρεση τη Γερμανία. Έκει, ως αυτά τὰ τελευταία χρόνια, δηλαδή μέχρι πού ήρθε ο άριστοκράτης Βίσαρκ, τὸ φεουδαρχικό κόμμα συνέχιζε νὰ βασιλεύει. "Όλες οί κυβερνητικές θέσεις και μεγάλο μέρος τῶν κατώτερων θέσεων τόσο στή διοίκηση όσο και στὸ στρατό, ήταν στα χέρια του. "Όλοι ξέρουν μὲ πόση περιφρόνηση οί ἀλαζονικοί άριστοκράτες τῆς Γερμανίας, οί πρίγκηπες, οί κόμητες, οί βαρώνοι, ως κι οί μικροί «φόν» θὰ μεταχειριστοῦν τὴν άστική τάξη. Είναι πολὺ γνωστὸ τὸ περίφημο ἀξίωμα τοῦ πρίγκηπα Βίντισγκρετς⁸⁰, τοῦ αὐστριακοῦ στρατηγοῦ πού βομβάρδισε τὴν Πράγα στὰ 1848 και τὴ Βιέννη στὰ 1849: «'Ο άνθρωπος είναι άνθρωπος μόνο ἀπὸ βαρώνος και πάνω».

Ἡ ὑπεροχὴ τῶν εὐγενῶν ήταν τόσο πιδ ὑπερβολική γιὰ τοὺς γερμανοὺς άστούς, όσο αὐτοί οί εὐγενεῖς θρίσκονταν ἀπὸ κάθε ἀποψη, τόσο αναφορικά μὲ τὸν πλοῦτο όσο και τὸ βαθμὶ κοουλτούρας, σὲ μιὰ κατάσταση άσύγκριτα κατώτερη ἀπὸ κείνη τῆς άστικῆς τάξης. Κι όμως, οί άριστοκράτες ήταν πού διοικοῦσαν τὰ πάντα. Οί άστοί διέθεταν μόνο τὸ δικαίωμα νὰ πληρώνουν και νὰ ὑπακούουν. "Όλ' αὐτὸ τοὺς ήταν ἐξαιρετικά δυσάρεστο. Γι' αὐτὸ, παρὰ τὰ πρωτεία πού ἔδιναν στή λατρεία τῶν νόμιμων βασιλιάδων τους, δὲν μπορούσαν πιδ νὰ ὑποφέρουν τίς κυβερνήσεις πού θρίσκονταν σχεδὸν ἀποκλειστικά στὰ χέρια τῶν εὐγενῶν.

Πρέπει, όμως, νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι εἶχαν παλλές φορές ἐπιχειρήσει, χωρὶς ἀποτέλεσμα, ν' ἀποτινάξουν τὸ ζυγὸ τῶν εὐγενῶν, πού ἀντίθετα ἐπέζησε ἀκόμα και στὰ θυελλώδικα χρόνια 1848 και 1849 και μόνο τώρα ἀρχίζει νὰ καταργεῖται συστηματικά ἀπ' τὸν εὐγενῆ τῆς Πομερανίας πρίγκηπα Βίσαρκ.

Ἐν' ἄλλα και πιδ ἐνδιαφέρον κίνητρο μίσους τῶν γερμανῶν ἐναντίον τῶν κυβερνήσεών τους τὸ ἔχουμε κιάλας ἐξηγήσει. Οί κυβερνήσεις ήταν ἀντίθετες στήν ἐνοποίηση τῆς Γερμανίας σ' ἓνα ἰσχυρὸ Κράτος. Αὐτὸ σήμαινε ὅτι πρόσβαλλαν τ' άστικά και πολιτικά ἐνστικτα τῶν άστῶν πατριωτῶν. Οί κυβερνήτες τὸ ἤξεραν και γι' αὐτὸ δὲν ἐμπιστεύονταν τοὺς ὑποκόους τους, τοὺς φοβόντουσαν σοβαρά, όσο κι ἂν αὐτοί θὰ προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν τὴν φωτισμένη τους ὑποταγή και τὴν ἀπόλυτη ἀθωότητά τους.

Διαμέσου αὐτῶν τῶν παραξηγήσεων οί κυβερνήσεις θ' ἀνησυχίσουν σοβαρά γιὰ τίς συνέπειες τῆς ἐπανάστασης τοῦ 'Ιούλη' ήταν τόσοσ ὁ φόβο τους πού ήταν ἀρκετὴ μιὰ ἀθῶα φασαρία χωρὶς νὰ χυθεῖ οὔτε σταγόνα αἷμα, ἓνα «PUTSCH» (σὺμφωνα μὲ τὴ γερμανική ἔκφραση), γιὰ ν' ἀναγκαστοῦν οί βασιλιάδες τῆς Σαξωνίας και τοῦ Ἀγγόβερου και οί δουκεσ τῆς Ἔσσης, Ντάρνστατ και Μπράνδνικ νὰ παραχωρήσουν στοὺς ὑπηκόους τους ἓνα σύνταγμα. Ἐξάλλου, ἡ Πρωσσία κι ἡ Αὐστρία, ἀκόμα κι ὁ πρίγκηπας Μέττερνιχ, πού μέχρι τότε ήταν ἡ ψυχὴ τῆς ἀντίδρασης σ' ὅλη τὴ Γερμανία, συμβούλευαν τώρα τὴ γερμανική Συναμοσπονδία νὰ μὴν ἀντιταχτεῖ στίς ν ὀ μ ι μ ε ς διεκδικήσεις τῶν πιστῶν γερμανῶν ὑ-

πηκών. Στά κοινοβούλια του Νότου, οι ηγέτες των λεγόμενων φιλελεύθερων κομμάτων, που μιλούσαν πάντα πιδ ανοιχτά, απαιτούσαν τη δημιουργία ενός εθνικού κοινοβουλίου και την εκλογή ενός αυτοκράτορα της της Γερμανίας.

“Ολ’ αυτό θα δάραине απ’ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πολωνικῆς ἐπανάστασης. Ἄν εἶχε νικήσει, ἡ πρῶσικὴ μοναρχία, στερημένη ἀπ’ τὴ βορειοανατολικὴ δάση στήριξῆς τῆς κι ἀναγκασμένη νὰ ἐγκαταλείψει, ἀν δχι δλες, τουλάχιστον μερικὲς ἀπ’ τὶς πολωνικὲς τῆς κτήσεις, θὰ δρισκόταν ὑποχρεωμένη νὰ ἀναζητήσει μιὰ νέα δάση στήριξῆς. Αὐτὴ θὰ δρισκότανε στὴν ἴδια τὴ Γερμανία καὶ δοσμένου διτι δὲν ἦταν ἀκόμα σὲ θέση νὰ τὴν κατακτήσει, θὰ ἐπρεπε νὰ κερδίσει τὴν ἀγάπη καὶ τὴ φιλία τῆς ὑπόλοιπης Γερμανίας διαμέσου φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων καὶ προσκαλώνας ἀποφασιστικὰ δλους τοὺς γερμανοὺς νὰ μποῦν κάτω ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ σημαία... Συνοπτικὰ, θὰ πραγματοποιούνταν τότε ἐκεῖνο πού, ἀν καὶ ὑλοποιήθηκε σήμερα μὲ ἄλλους τρόπους, θὰ μπορούσε νὰ εἶχε γίνει τότε μὲ πιδ φιλελεύθερη μορφή. Ἄντι νὰ κυριαρχεῖ δπως σήμερα ἡ εἰκόνα τῆς Πρωσίας πού καταδροχθίζει τὴ Γερμανία, θὰ μπορούσε νὰ κυριαρχεῖ ἡ εἰκόνα τῆς Γερμανίας πού καταδροχθίζει τὴν Πρωσία. Ἄλλὰ θὰ ὑπῆρχε γιὰ πάντα μόνο μιὰ ἐντύπωση· γιὰτὶ στὴν πραγματικότητα ἡ Γερμανία θὰ ὑποτάσσονταν δπωσδήποτε ἐξαιτίας τῆς ἀνώτερης κρατικῆς δργάνωσης τῆς Πρωσίας.

Ἄλλὰ οἱ Πολωνοί, ἐγκαταλειμμένοι καὶ προδομένοι ἀπ’ δλη τὴν Εὐρώπη καὶ παρὰ τὴν ἥρωικὴ τους ἀντίσταση, στὸ τέλος νικηθήκαν. Ἡ Βαρσοβία κατέρρευσε καὶ μαζί τῆς θὰ καταρρεύσουν δλες οἱ ἐλπίδες τοῦ γερμανικοῦ πατριωτισμοῦ. Ὁ βασιλιάς Φρειδερίκος Γουλιέλμος ΙΙΙ, πού εἶχε τόσο πολὺ ὑποστηρίξει τὸν κουνιάδο του, τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαο, ἐνθαρρυμένος ἀπ’ τὴ νίκη, ἔριξε τὴ μάσκα καὶ ξανάρχισε νὰ καταδιώκει περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε τοὺς γερμανοὺς πατριώτες. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι θὰ συγκεντρώσουν τότε δλες τὶς δυνάμεις τους καὶ θὰ κάνουν τὴν τελευταία τους διαδήλωση, πού ἀν καὶ δὲν ἦταν βίαιη ἔκαμε στὸν καιρὸ τῆς πολὺ θόρυβο, κι ἔγινε γνωστὴ στὴ σύγχρονη ἱστορία τῆς Γερμανίας μὲ τ’ δνομα πολιτικῆς γιορτῆς τοῦ Χάμπαχ, τὸ Μάη τοῦ 1832.

Αὐτὴ τὴ φορά στὸ Χάμπαχ τοῦ Παλατινοῦ τῆς Βαυαρίας θὰ συγκεντρωθοῦν σχεδὸν 30.000 ἄντρες καὶ γυναῖκες. Οἱ ἄντρες εἶχαν τυλιχτεῖ μὲ τρίχρωμες λουρίδες, οἱ γυναῖκες μὲ τρίχρωμες σάρπες καὶ δλοι ἦταν φυσικὰ κάτω ἀπὸ τὴν τρίχρωμη σημαία⁸¹. Σ’ αὐτὴ τὴ συγκέντρωση δὲν εἰπώθηκε πιά τίποτα γιὰ μιὰ δμοσπονδία τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ χωρῶν, παρὰ μόνο γιὰ μιὰ παγγερμανικὴ συγκεντροποίηση. Πολλοὶ δμληγῆτες π.χ. ὁ δόκτορας Βίρθ⁸², θὰ μεταχειριστοῦν τὴν ἔκφραση γερμανικὴ δημοκρατία ὡς καὶ τὴν ἔκφραση εὐρωπαϊκὴ δμοσπονδιακὴ δημοκρατία τῶν Ἐνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἄλλὰ ἦταν μόνο λόγια. Λόγια ὀργῆς, μνησικακίας, ἀπελπισίας, πού ἀγγίζαν τὶς καρδιὲς τῶν γερμανῶν ἐξαιτίας τῆς δλοφάνερης ἀντιπά-

θειας ἢ ἀνικανότητας πού ἐδειξαν οἱ γερμανοὶ μονάρχες γιὰ νὰ δημιουργήσουν μιὰ παγγερμανικὴ αὐτοκρατορία. Λόγια κακεντρέχειας πού πίσω τους δὲν ὑπῆρχε οὔτε θέληση οὔτε ὀργάνωση οὔτε, πολὺ περισσότερο, καμιά δύναμη.

Ἡ συγκέντρωση τοῦ Χάμπαχ, ὅμως, δὲν πέρασε χωρὶς συνέπειες. Οἱ χωρικοὶ τοῦ Παλατινοῦ δὲν θ' ἀρκεστοῦν στὰ λόγια. Ὀπλισμένοι μὲ δικράνια καὶ δρεπάνια θ' ἀρχίσουν νὰ καταστρέφουν τοὺς πύργους τῶν εὐγενῶν, τὰ τελωνεῖα καὶ τὰ κυβερνητικὰ κτίρια, καίγοντας δὲ τὰ ντοκουμέντα, ἀρνούμενοι νὰ πληρώσουν τὸν κεφαλικὸ φόρο, ἀπαιτώντας τὴ γῆ καὶ πάνω σ' αὐτὴ τὴ γῆ, τὴν πλήρη ἐλευθερία. Αὐτὴ ἡ ἀγροτικὴ ἐξέγερση, πού στίς πρῶτες τῆς ἐνέργειες ἐμοίαζε πολὺ μὲ τὴ γενικὴ ἐξέγερση τῶν γερμανικῶν χωρικῶν τοῦ 1525, φόβισε τρομερὰ ὄχι μόνον τοὺς συντηρητικοὺς, ἀλλ' ἀκόμα καὶ τοὺς φιλελεύθερους καὶ τοὺς ρεπουμπλικάνους, πού ὁ ἀστικὸς τους φιλελευθερισμὸς ἦταν ἀσυμβίβαστος μὲ μιὰν ἀληθινὰ λαϊκὴ ἐξέγερση. Ἀλλά, γιὰ γενικὴ ἱκανοποίησή τους, αὐτὴ ἡ νέα ἀπόπειρα ἀγροτικῆς ἐξέγερσης πνίγηκε στὸ αἷμα ἀπ' τὸ βαυαρικὸ στρατό.

Μιὰ ἄλλη συνέπεια τῆς «γιορτῆς τοῦ Χάμπαχ», ὑπῆρξε ἡ ἀνεύθυνη, ἀν καὶ πολὺ πιὸ θαρραλέα, κι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη ἀξιασεβασμοῦ, ἐπίθεση 70 ὀπλισμένων φοιτητῶν ἐναντίον τῆς φρουρᾶς πού προστάτευε τὴν ἐδρα τῆς γερμανικῆς Συνομοσπονδίας στὴν Φρανκφούρτη⁸³. Αὐτὴ ἡ ἐπιχείρηση ἦταν παράλογη γιὰτὶ ἡ γερμανικὴ Συνομοσπονδία ἔπρεπε νὰ χτυπηθεῖ ὄχι στὴν Φρανκφούρτη ἀλλὰ στὸ Βερολίνο καὶ τὴ Βιέννη καὶ γιὰτὶ 70 φοιτητὲς δὲν ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ συντρίψουν τὴ δύναμη τῆς ἀντίδρασης στὴ Γερμανία. Εἰν' ἀλήθεια ὅτι πίστευαν πὼς μαζί τους θὰ ξεσηκωνόταν ὁ πληθυσμὸς τῆς Φρανκφούρτης, χωρὶς οὔτε κἀν νὰ ὑποφιαστοῦν ὅτι ἡ κυβέρνηση εἶχε πληροφορηθεῖ ἤδη πρὶν ἀπὸ πολλὰς μέρες γι' αὐτὴ τὴν παράλογη ἀπόπειρα. Ἡ κυβέρνηση δὲν εἶχε κρίνει ἀναγκαῖο νὰ τὴν προλάβει. Ἀλλ' ἀντίθετα τὴν ἀφῆσε νὰ τραβήξει τὸ δρόμο τῆς γιὰ νὰ ἔχει ὕστερα ἓνα καλὸ πρόσχημα γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἐξάλειψη τῶν ἐπαναστατικῶν καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν τάσεων στὴ Γερμανία.

Καὶ πράγματι. Μετὰ τὴν ἐπίθεση τῆς Φρανκφούρτης, ἐξαπολύθηκε σ' ὀλόκληρη τὴ Γερμανία ἡ πιὸ τρομερὴ ἀντίδραση. Στὴ Φρανκφούρτη συστήθηκε μιὰ κεντρικὴ ἐπιτροπὴ πού κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχο τῆς ἔπρεπε νὰ ἐνεργοῦν οἱ εἰδικὲς ἐπιτροπὲς ὄλων τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν Κρατῶν⁸⁴. Στὴν κεντρικὴ ἐπιτροπὴ ἔπαιρναν φυσικὰ μέρος οἱ αὐστριακοὶ καὶ πρῶσοι κρατικοὶ ἀνακρίτες. Οἱ γερμανοὶ ὑπάλληλοι καὶ οἱ χαρτοποιεῖς ἦταν εὐτυχεσιμένοι γιὰτὶ ἐκεῖνη τὴν περίοδο ἔσοδεύτηκε γιὰ γράψιμο μιὰ ἀπίθανη ποσότητα χαρτιοῦ. Περισσότερ' ἀπὸ 1800 ἄταμα πιάστηκαν σ' ὅλη τὴ Γερμανία κι ἀνάμεσά τους πολλοὶ ἀξιοσεβαστοὶ ἀνθρωποὶ, καθηγητὲς, γιατροὶ, δικηγόροι, μὲ λίγα λόγια ὄλος ὁ ἀνθὸς τῆς φιλελεύθερης Γερμανίας. Πολλοὶ θὰ πετύχουν νὰ διαφύγουν, ἀλλὰ καὶ πολ-

λοι θά παραμείνουν στη φυλακή μέχρι τὰ 1840, ἐνῶ ἄλλοι θ' ἀπολυθοῦν μόλις τὸ 1848.

Ἔχουμε ξαναδεῖ ἀρκετοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὀργισμένους φιλελεύθερους στὸ προσωρινὸ κοινοβούλιο κι ἔπειτα στὴν ἐθνικὴ συνέλευση τοῦ Μάρτη 1848. Ὅλοι χωρὶς καμιά ἐξαίρεση θ' ἀποδειχτοῦν λυσσασμένοι ἀντιδραστικοί.

Μετὰ τὴ «γιορτὴ τοῦ Χάμιπαχ», τὴν ἐξέγερση τῶν ἀγροτῶν τοῦ Παλατινοῦ, τὴν ἐπίθεση στὴ Φρανκφούρτη καὶ τὴν πολέμοι δίκη ποὺ ἀκολούθησε, ἐξαφανίστηκε κάθε πολιτικὴ κίνηση στὴ Γερμανία καὶ μετὰ νεκρικὴ σιγὴ βασίλευε μέχρι τὰ 1848. Σὲ ἀντιστάθμισμα, τὸ κίνημα μετατοπίστηκε στὸ φιλολογικὸ πεδίο.

Ἔχουμε κιόλας πεῖ ὅτι ἀντίθετ' ἀπὸ τὴν πρώτη περίοδο (1815 - 1830), μιὰ περίοδο μανιακῆς γαλλοφοβίας, αὐτὴ ἡ δεύτερη περίοδος τοῦ γερμανικοῦ φιλελευθερισμοῦ (1830 - 1840), ὅπως καὶ ἡ τρίτη περίοδος (μέχρι τὰ 1848) θά μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἰδιαίτερα φιλογαλλικὴ, τουλάχιστο σ' ὅτι ἀφορᾷ τὰ πολιτικὰ γραφτὰ. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τῆς νέας τάσης θρῖσκονται δύο ἔβραιοι, ὁ προικισμένος ποιητῆς Χάινε κι ὁ ἀξιολόγος μαχητῆς Μπένε⁸⁵. Κι οἱ δύο εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὸ Παρίσι στὶς πρώτες ἡμέρες τῆς ἐπανάστασης τοῦ Ἰούλη ἀπ' ὅπου, ὅπως με τοὺς στίχους του κι ὁ ἄλλος με τὶς ἐπιστολές του, θ' ἀρχίσουν νὰ προπαγανδίζουν στοὺς γερμανοὺς τὶς γαλλικὲς θεωρίες, τοὺς γαλλικοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν παρισινὴ ζωὴ.

Μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ἔχουν προκαλέσει μιὰ πλήρη στροφὴ τῆς γερμανικῆς φιλολογίας. Τὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ οἱ βιβλιοθήκες θά γεμίσουν ἀπὸ μεταφράσεις κι ἀποτυχημένες μμήσεις τῶν γαλλικῶν δραμάτων, μελοδραμάτων, κωμωδιῶν καὶ ρομάντζων. Ὁ νέος ἀστικὸς κόσμος ἀρχίσει νὰ σκέφτεται, νὰ αἰσθάνεται, νὰ μιλάει, νὰ χτενίζεται καὶ νὰ ντύνεται ἀλλὰ γαλλικά, ἐνῶ αὐτὸ δὲν τὸν ἔκανε πιὸ ἀγαπητὸ, ἀλλὰ ἀπλὰ πιὸ γελοῖο.

Ἄλλὰ στὴν ἴδια αὐτὴ περίοδο βλάσταινε στὸ Βερολίνο μιὰ πιὸ σοβαρὴ τάση, πιὸ ἰσχυρὴ καὶ προπαντὸς ἀσύγκριτα πιὸ συγγενικὴ μὲ τὸ γερμανικὸ πνεῦμα. Ὅπως συμβαίνει συχνὰ στὴν ἱστορία, ὁ θάνατος τοῦ Χέγκελ⁸⁶ ποὺ συνέβηκε λίγο μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ἰούλη, δυνάμωσε στὸ Βερολίνο, σ' ὅλη τὴν Πρωσσία κι ἀργότερα, σ' ὅλη τὴ Γερμανία, τὴν ὑπεροχὴ τῆς μεταφυσικῆς του σκέψης, τὴ βασιλεία τοῦ Χεγκελιανισμοῦ.

Ἡ Πρωσσία, ἀφοῦ εἶχε ἀπαρνηθεῖ, τουλάχιστο γιὰ ἓνα διάστημα καὶ γιὰ αἰτίες ποὺ τὶς ἔχουμε κιόλας πεῖ, τὴν ἐνοποίηση τῆς Γερμανίας σ' ἓνα μόνο κι ἀδιαίρετο Κράτος διαμέσου φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, δὲν μπορούσε καὶ δὲν ἤθελε παρὸλα αὐτὰ ν' ἀπαρνηθεῖ ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἠθικὴ καὶ ὀλικὴ τῆς ὑπεροχῆς ἀπάναντι στ' ἄλλα γερμανικὰ Κράτη. Ἀντίθετα, ζητοῦσε πάντα νὰ κάμει ἑτοῖς ποὺ νὰ συγχλίνουν σ' αὐτὴν τὰ πνευματικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα ὅλης τῆς Γερμανίας.

Τὸ πέτυχε χρησιμοποιώντας δύο μέσα: τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου καὶ τὴν τ ε λ ω ν ε ι α κ ῆ ἔ ν ω σ η.

Στὴ διάρκεια τῶν τελευταίων χρόνων τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου ΙΙΙ, ὑπουργὸς παιδείας ἦταν ὁ μυστικὸσὺμβουλος φόν Ἄλτενστάιν⁸⁷, πολιτικὸς ποὺ ἀνήκε στὴν παλιὰ φιλελεύθερη σχολὴ τοῦ βαρῶνου Στάιν, τοῦ Βίλχελμ φόν Χοῦμπολτ καὶ τῶν ἄλλων. Στὸ μέτρο ποὺ ἐπέτρεπαν ἐκεῖνοι οἱ καιροὶ τῆς ἀντίδρασης καὶ σ' ἀντίθεση μὲ δλους τοὺς ἄλλους πρῶσσοις ὑπουργοὺς συναδέλφους του καὶ τὸ Μέντερνιχ, ποὺ σδύνοντας συστηματικὰ κάθε πνευματικὸ φῶς ἔλιπιζε νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὸ βασίλειο τῆς ἀντίδρασης στὴν Αὐστρία καὶ σ' ὄλη τὴ Γερμανία, ὁ Ἄλτενστάιν προσπάθησε, παραμένοντας πιστὸς στὶς παλιῆς φιλελεύθερες παραδόσεις, νὰ συγκεντρώσῃ στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Βερολίνου δλους τοὺς προοδευτικὸς ἀνθρώπους τοὺς πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς τῆς γερμανικῆς κουλτούρας, μὲ τέτοιο τρόπο ποὺ, ἐνῶ ἡ πρωσικὴ κυβέρνηση σὲ κοινὴ συμφωνία μὲ τὸν Μέντερνιχ καὶ μὲ τὴν ἐνθάρρυνση τοῦ Νικολάου, κατέπιγιε μὲ κάθε μέσο τὸ φιλελευθερισμὸ καὶ τοὺς φιλελεύθερους, τὸ Βερολῖνο μετατράπηκε σὲ κέντρο, σὲ ζωντανὴ φλόγα τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τῆς Γερμανίας.

Ὁ Χέγκελ, ποὺ ἀπὸ τὰ 1818 εἶχε προσκληθεῖ ἀπ' τὴν πρωσικὴν κυβέρνηση νὰ καταλάβῃ τὴν ἔδρα τοῦ Φίχτε, πέθανε στὰ 1831. Ἄλλ' ἄφηγε πίσω του στὰ πανεπιστήμια τοῦ Βερολίνου, τοῦ Καίनिξμπεργκ καὶ τῆς Χάλλε μιὰ δλόκληρη σχολὴ νέων καθηγητῶν, ἐκδοτῶν τῶν ἔργων του, θαυμαστῶν του καὶ φλογερῶν ἐρμηνευτῶν τοῦ δόγματός του. Χάρη στὶς ἀκούραστες προσπάθειῆς τους αὐτὸ τὸ δόγμα διαδόθηκε γρήγορα ὀχι μόνο σ' ὄλη τὴ Γερμανία ἀλλὰ καὶ σὲ πολλῆς ἄλλες εὐρωπαϊκῆς χῶρες, ἀκόμα καὶ στὴ Γαλλία, ὀπου μπῆκε ὀμως ἀγνώριστο, ἀπὸ τὸν Βίκτωρα Κάζεν. Ἐνας μεγάλος ἀριθμὸς ἔξυπνων γερμανῶν καὶ μὴ γερμανῶν συγκεντρώθηκε στὸ Βερολῖνο, ποὺ θεωρήθηκε ὀσαν ἡ ζωντανὴ πηγὴ ἐνὸς νέου φωτός, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε τόπος μιὰς νέας ἀποκάλυψης. Αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει ζήσει ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ καταλάβῃ πόση γοητεία ἀσχοῦσε αὐτὸ τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα στὶς δεκαετιῆς '30 καὶ '40. Πιστευόταν ὀτι τὸ ἀπόλυτο, ποὺ τὸ ἀναζητοῦσαν οἱ ἀνθρωποὶ ἀπὸ πάντα, βρέθηκε τελικὰ κι ἐξηγήθηκε κι ὀτι μποροῦσε νὰ τ' ἀγοράσει κανεὶς στὸ Βερολῖνο χοντρικῶς καὶ λιανικῶς.

Στὴν πραγματικότητα, ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ, ὀπῆρξε ἕνα ἀξιοπαρατήρητο γεγονός στὴν ἱστορία τῆς ἐξέλιξης τῆς σκέψης. Ἦταν ἡ τελευταία λέξη τοῦ πανθειστικῦ κι ἀφηρημῆνα ἀνθρωπιστικῦ κινήματος τῆς γερμανικῆς σκέψης, ποὺ ἀρχισε μὲ τὰ ἔργα τοῦ Λέσσιγγ καὶ ἀναπτύχθηκε ὀλοκληρωμῆνα ἀπ' τὸν Γκαίτε. Ἦταν ἕνα κίνημα ποὺ δημισούργησε ἕναν κόσμο ἄπειρο ἀπέραντο, πλοῦσιο, ἀνεδασμῆνο καὶ προκισμῆνο μὲ ἀπόλυτη λογική, ἀλλὰ ποὺ παράμεινε ξένος πρὸς τὴν πραγματικότητα, πρὸς τὴ ζωὴ καὶ πρὸς τὴ γῆ, ὀσαν τὸν οὐρανὸ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν θεολόγων. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνος ὀ κόσμος, ὀπως ὀ ἀντικαθρεφτισμὸς, μὴ φτάνοντας στὸν οὐρανὸ καὶ μὴν ἀγγίζοντας τὴ γῆ, μετέωρος μεταξὺ οὐρανοῦ

καί γῆς, μεταμόρφωσε τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τῶν ὁπαδῶν του ἢ τῶν κατοίκων του, πού τὸν ἀντανακλοῦσαν καί τὸ μεταμόρφωναν σὲ μιὰ ἀδιάκοπη σειρά ἀναπαραστάσεων κι ὑπερβατικῶν ἐλπίδων, τοὺς ἔκανε ἀνίκανους νὰ ζήσουν ἤ, αὐτὸ πού εἶναι χειρότερο, τοὺς καταδίκασε νὰ κάνουν ἐδῶ στὸν πραγματικὸ κόσμον δλότελα τ' ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο πού λάτρευαν στὸ πολιτικὸ καί μεταφυσικὸ τοὺς ἰδανικόν.

Ἔτσι ἐξηγγεῖται τὸ περίεργον καί ἀρκετὰ γενικευμένον φαινόμενον, πού ἀκόμα καί σήμερον κάνει ἐντύπωση στὴ Γερμανία, δηλαδὴ τὸ ὅτι οἱ φλογεροὶ θαυμαστὲς τῶν Λέσσιγγκ, Σύλλερ, Γκαίτε, Κάντ, Φίχτε καί Χέγκελ μπόρεσαν καί μποροῦν ἀκόμα νὰ ὑπηρετοῦν σάν πειθαρχικοὺς ἐκτελεστῆς, κι οἱ περισσότεροι μ' εὐχαρίστηση, ἔκεινα τὰ μέτρα τὰ πολὺ λίγο φιλελεύθερα καί πολὺ λίγο ἀνθρωπιστικά, πού θεσπίζουν οἱ κυβερνήσεις. Θὰ μπορούσε ἀκόμα νὰ εἰπωθεῖ ὅτι, γενικά, ὅσο πιὸ ἀνεθρασυμένον εἶναι ὁ ἰδανικὸς κόσμος τῶν γερμανῶν, τόσο πιὸ μισητὲς καί χυδαῖες εἶναι ἡ ζωὴ τους καί οἱ ἐνέργειές τους στὴ ζωντανὴ πραγματικότητά.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ ἦταν τὸ ὀριστικὸ στεφάνωμα αὐτοῦ τοῦ ὑπερβολικῶν ἰδανικοῦ κόσμου. Τὸν ἐξέφραζε καί τὸν ἐξηγοῦσε δλοκληρωμένα διαμέσου τῶν μεταφυσικῶν τῆς κατασκευῶν καί κατηγοριῶν καί ταυτόχρονα, τὸν σκότουνε διαμορφώνοντας μὲ μιὰ σιδερένια λογικὴ τὴ συνείδηση ὅτι αὐτὴ ἡ ἴδια καί ἐκεῖνος ὁ κόσμος ἦταν στὴν οὐσία, χωρὶς θεμέλια, ὅτι στερούνταν κάθε ἀξία κι ὅτι ἦταν, γιὰ νὰ τὰ ποῦμε ὀλα, κενός.

Ἡ Χεγκελιανὴ σχολὴ διαιρέθηκε, ὅπως ἔχομε σημειώσει, σὲ δύο ἀντίθετα ρεύματα. Ἀνάμεισά τους, φυσικά, δημιουργήθηκε ἕνα τρίτον ρεῦμα, τὸ ρεῦμα τοῦ κέντρου πού δὲν ἔχομε τίποτα νὰ ποῦμε γι' αὐτὸ ἐδῶ. Ἐν' ἀπ' αὐτὰ, κι ἀκριβῶς τὸ συντηρητικὸν ρεῦμα, βρῆκε στὴ νέα φιλοσοφία τὴ δικαίωση καί τὴ νομιμοποίησιν τοῦ στάτους κῆδ, προσκολλομένου στὸ γνωστὸ ἀξίωμα τοῦ Χέγκελ: «Αὐτὸ πού εἶναι πραγματικὸν εἶναι λογικόν». Αὐτὸ τὸ ρεῦμα δημιούργησε τὴ λεγόμενη ἐπίσημη φιλοσοφία τῆς πρωσικῆς μοναρχίας, πού εἶχε κίβλας παρουσιαστῆ ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν Χέγκελ σάν τὸ ἰδανικὸν τῆς πολιτικῆς ὀργάνωσης.

Ἄλλὰ τὸ ἀντίθετον ρεῦμα τῶν λεγομένων ἐ π α ν α σ τ α τ ὠ ν Χ ε γ κ ε λ ι α ν ὠ ν, ἀποδείχθηκε πιὸ λογικὸν ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν Χέγκελ καί πολὺ πιὸ τολμηρὸν ἀπ' αὐτόν. Ἀφαίρεσε ἀπ' τὸ δόγμα του τὴ συντηρητικὴ μάσκα κι ἀποκάλυψε ὀλη του τὴ γυμνότητά, τὴν ἀνελέγητη ἄρνηση πού ἀποτελεῖ πραγματικὰ τὴν οὐσία του. Ἐπικεφαλῆς αὐτοῦ τοῦ ρεύματος μπῆκε ὁ περίφημος Φόβερμπαχ⁸⁸ πού ἀνάπτυξε τίς λογικὲς του συνέπειες ὀχι μόνον μέχρι τὴν ἄρνηση ὀλου τοῦ Θεϊκοῦ κόσμου ἀλλὰ καί μέχρι τὴν ἄρνηση τῆς ἴδιας τῆς μεταφυσικῆς. Δὲν μπορούσε νὰ πάει πιὸ πέρα. Μεταφυσικὸς κι ὁ ἴδιος θὰ παραχωρήσει τὴ θέση του στοὺς νόμιμους διαδόχους του, στοὺς ἐκπροσώπους τῆς ὀλιστικῆς ἢ ρεαλιστικῆς σχολῆς, πού τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς, ὀπως, π.χ., ὁ Μπύχνερ⁸⁹, ὁ Μάρξ κι ἄλλοι δὲν θὰ πετύχουν καί δὲν πετύχανε μέχρι τώρα ν' ἀπελευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν κυριαρχία μιᾶς ἀφηρημένης καί μεταφυσικῆς σκέψης.

Στά 1830 - 1840 ήταν κοινή ή πεποίθηση ότι η επανάσταση που έρχόταν σαν συνέπεια του χειγκελιανισμού, του ανεπτυγμένου από την άποψη της απόλυτης άρνησης, θα ήταν αίγουρα πιδ θαθιά και πιδ ανελέητη και θα έφερνε καταστροφές πολύ μεγαλύτερες από κείνες της επανάστασης του 1793. Σκέφτονταν έτσι γιατί η φιλοσοφική σκέψη που έπεξεργάστηκε ο Χέγκελ και που αναπτύχθηκε μέχρι τις άκρες της λογικές συνέπειες από τους μαθητές του, ήταν πραγματικά πιδ δλοκληρωμένη, πιδ απόλυτη και πιδ θαθιά από τη σκέψη του Βολταίρου και του Ρουσσώ που, όπως σημειώσαμε, θα είχε πιδ άμεση και όχι πάντα πιδ θετική έπιρροή στην εξέλιξη και προπαντός στην έκβαση της πρώτης γαλλικής επανάστασης. Γι' αυτό δέν υπάρχει άμφιβόλλα ότι, π.χ., οι θαυμαστές του Βολταίρου, αυτού του ένστικτώδικο καταφρονητή της λαϊκής μάζας, της ά ν ό τ η ς κ λ ε ι ο ψ η φ ί α ς, ύπηρξαν πολιτικοί του είδους του Μιραμπώ και ότι ο πιδ φανατικός οπαδός του Ζ. Ζ. Ρουσσώ, ο Μαξιμιλιανός Ροβεσπιέρος, ύπηρξε εκείνος που άποκατάστησε την αντιδραστική θείκη και πολιτική τάξη στη Γαλλία.

Στά χρόνια των δεκαετιών 1830 και 1840 σκέπτονταν πώς δταν θα σήμαινε πάλι η ώρα της επαναστατικής δράσης οι δόκτορες της φιλοσοφίας της Χειγκελιανής σχολής θα έχουν ξεπεράσει ακόμα και τους πιδ τολμηρούς γάλλους άκτιβιστές της δεκαετίας του 1790 και θα καταπλήξουν τον κόσμο με την επαναστατικότητα που προέρχεται από μιά τραχειά κι άδυσώπητη λογική. Ο ποιητής Χάινε έγραψε πάνω σ' αυτό το θέμα μερικά πολύ δμορφα λόγια: «Όλες οι επαναστάσεις σας», έλεγε στους γάλλους, «δέν θα είναι τίποτ' άπέναντι στη δική μας μελλοντική γερμανική επανάσταση. Έμεις που είχαμε την τόλμη να καταστρέψουμε συστηματικά, έπιστημονικά, δλόκληρο τον θείκό κόσμο, δέν θα σταματήσουμε μπροστά σέ κανένα γήινο είδωλο και θα ήσυχάσουμε μόνον δταν, πάνω στα έρείπια των προνομίων και της εξουσίας, θα έχουμε οικοδομήσει την πιδ δλοκληρωμένη ισότητα κι έλευθερία για δλόκληρο τον κόσμο». Σχεδόν με τα ίδια λόγια ο Χάινε άνάγγειλε στους γερμανούς τα μελλοντικά θαύματα της γερμανικής επανάστασης. Πολλοί τον πίστεψαν. Άλλά, άλλοίμονο, ήταν ύπεραρκετή η έμπειρία του 1848 και του 1849 για να κάνει σκόνη αυτή την πίστη. Οι γερμανοί επαναστάτες όχι μόνο δέν θα ξεπεράσουν τους ήρωες της πρώτης γαλλικής επανάστασης, άλλ' ούτε και θα πετύχουν ν' άντέξουν τη σύγκριση με τους γάλλους επαναστάτες του 1830.

Ποιά ήταν η αίτια αυτής της θλιβερης άποσύνθεσης; Αυτή εξηγείται φυσικά, και πρό παντός, άπ' τον ξεχωριστό ιστορικό χαρακτήρα των γερμανών που του προδιαθέτει πολύ περισσότερο στην ύπακοή των πιστών παρά στην εξέγερση, αλλά και άπ' την άφηρημένη μέθοδο που αρχίζουν την επανάσταση. Κι έδω ακόμα σύμφωνα με τη φύση τους, δέν πάνε άπ' τη ζωή στη σκέψη, άλλ' άπ' τη σκέψη στη ζωή. Αυτός που ξεκινάει από την άφηρημένη σκέψη δέν θα μπορέσει ποτέ να φτάσει στη ζωή, γιατί δέν υπάρχει δρόμος που να δδηγεί άπ' τη μεταφυσική στη

ζωή. Χωρίζονται από μιὰ άδυσσο. Νά πετάξει πάνω άπ' αὐτή τήν άδυσσο, νά πραγματοποιήσει ένα «πήδημα θανάτου» ἢ εκείνο πού ὁ ἴδιος ὁ Χέγκελ ὀνόμαζε «ποιοτικό πήδημα» άπ' τόν κόσμο τῆς λογικῆς στόν κόσμο τῆς φύσης, τῆς πραγματικῆς ζωῆς, εἶναι κάτι πού δέν τό πέτυχε ακόμα κανείς καί κανείς δέν θά τό πετύχει ποτέ. Αὐτός πού άκολουθεῖ τήν άφαίρεση θά πεθάνει μαζί της.

Ἡ ζωή, σάν συγκεκριμένη λογική κίνηση, εἶναι στόν κόσμο τῆς ἐπιστήμης ἢ πορεία άπ' τό πραγματικό γεγονός στήν ἰδέα πού τό άρχαλιάζει, τό εκφράζει καί κατά συνέπεια τό ἐξηγεῖ. Καί στόν πρακτικό κόσμο εἶναι ἡ κίνηση πού πηγάζει άπ' τήν κοινωνική ζωή πρὸς τήν ὄσο τό δυνατό λογική ὀργάνωσή της σύμφωνα μέ τίς ἐνδείξεις, τίς συνθήκες, τίς ἀνάγκες καί τίς περισσότερο ἢ λιγότερο αὐθόρμητες ἀπαιτήσεις αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς.

Αὐτός εἶναι ὁ πλατύς δρόμος τοῦ λαοῦ, τῆς πραγματικῆς καί συνολικῆς χειραφέτησης, πού ὅλοι μπορεῖ νά τήν φτάσουν καί, κατά συνέπεια, πού εἶναι ἀληθινά λαϊκή, ὁ δρόμος τῆς ἀ ν α ρ χ ι κ ῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης πού γεννιέται μόνη της μέσ' άπ' τοὺς κόλπους τοῦ λαοῦ καταστρέφοντας ὅλα ὅσα εἶν' ἀντίθετα στό γενναιόδωρο γέμισμα τῆς ζωῆς του, γιά νά ξεπεταχθοῦν, ἀπό τὰ ἴδια τὰ βάθη τῆς ὑπαρξης αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, οἱ νέες μορφές μιᾶς ἐλεύθερης κοινωνίας.

Ὁ δρόμος πού προτείνουν οἱ κύριοι μεταφυσικοὶ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικός. Ὀνομάζουμε μεταφυσικοὺς ὄχι μόνο τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Χέγκελιανοῦ δόγματος, πού δέν εἶναι οἱ περισσότεροι στόν κόσμο, ἀλλά καί τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ θετικισμοῦ καί γενικά, ὄσους δέχονται σήμερα μιᾶ θεοποιημένη ἐπιστήμη. Γενικά ὄλους ἐκείνους πού ἐπινοοῦν μέ τόν ἕναν ἢ τόν ἄλλο τρόπο, κι ακόμα μέ βάση τήν πιδ λεπτομερειακή μελέτη, πού δέν εἶναι πάντα ἀναγκαστικά ἡ καλύτερη, τοῦ παρελθόντος καί τοῦ παρόντος, ἕνα ἰδανικό κοινωνικῆς ὀργάνωσης ὄπου, σά σύγχρονοι Προκοῦστες, θέλουν νά διαπλάσουν μέ κάθε θυσία τῆ ζωῆ τῶν μελλοντικῶν γενιῶν. Κοντολογίς, ὄλους ἐκείνους πού δέν θεωροῦν τῆ σκέψη, τήν ἐπιστήμη, μόνο σάν μιᾶ ἀπό τίς οὐσιαστικές ἐκδηλώσεις τῆς φυσικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλά πού περιορίζουν τὰ ὄρια αὐτῆς τῆς φτωχῆς ζωῆς σέ σημείο πού νά μὴ δλέπουν σ' αὐτῆ τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τήν ἐκδήλωση τῆς δικῆς τους σκέψης καί τῆς ἐπιστήμης τους. Πού εἶναι φυσικά πάντα ἀτελής.

Μεταφυσικοὶ καί θετικιστές, ὄλοι αὐτοὶ οἱ παλατιανοὶ τῆς ἐπιστήμης καί τῆς σκέψης, πού πιστεύουν ὅτι στ' ὄνομά της ἔχουν καθήκον νά διατυπῶνουν τοὺς νόμους τῆς ζωῆς εἶναι, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, ἀντιδραστικοί. Δέν εἶναι δύσκολο νά τό ἀποδείξουμε.

Χωρὶς ν' ἀ μιλάμε γιά τῆ μεταφυσικῆ γενικά, πού λίγοι θά ἐνδιαφέρονταν γι' αὐτῆ μέχρι τόν καιρὸ τῆς πιδ θαυμασίας ἀνθισῆς της. Ἡ ἐπιστήμη μέ τήν πιδ πλατεῖα σημασία τῆς λέξης, ἡ σοδαρῆ καί ἀξία αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ἐπιστήμη, μπορεῖ νά γίνει προσιτῆ μόνο σέ μιᾶ ἀσημαντῆ μειοψηφία. Σέ μᾶς στή Ρωσία, π.χ., πόσοι μποροῦν νά θεωρηθοῦν

σάν σοβαροί επιστήμονες σ' έναν πληθυσμό ογδόντα εκατομμυρίων; Θα μπορούσαμε να υπολογίσουμε γύρω στα χίλια πρόσωπα που μιλούν για επιστήμη, αλλά θα βρεθούν ίσως μόνο μερικές εκατοντάδες από κείνους που την κατέχουν καλά. 'Αλλά, αν η επιστήμη πρέπει να υπαγορεύει τους νόμους της ζωής εκατομμυρίων ανθρώπων, δηλαδή της συντριπτικής πλειοψηφίας, αυτοί οι άνθρωποι θα κυβερνούνταν από 100 ή 200 επιστήμονες στην πραγματικότητα, από ακόμα λιγότερους, γιατί όλες οι επιστήμες δεν κάνουν τον άνθρωπο ικανό να κυβερνάει την κοινωνία, ούτε ακόμα κι η επιστήμη των επιστημών, το σύνολο όλων των επιστημών, ή κοινωνιολογία, που προϋποθέτει για τον τυχερό επιστήμονα μια σοβαρή προκαταβολική γνώση όλων των άλλων επιστημών. 'Αλλά πόσοι επιστήμονες αυτού του είδους υπάρχουν στη Ρωσία, αν όχι σ' όλη την Ευρώπη; Ίσως 20 ή 30· κι αυτοί οι 20 ή 30 επιστήμονες θα έπρεπε να κυβερνήσουν τη γη; Μπορεί κανείς να φανταστεί έναν πιδ παράλογο και πιδ μισητό δεσποτισμό απ' αυτόν;

'Εντούτοις το πιδ φανερό πράγμα είναι ότι κι αν ακόμα αυτοί οι 30 επιστήμονες θα μπορούσαν να το κάνουν, αν θα συμφωνούσαν, αυτό θα ήταν σέ θάρος όλης της ανθρωπότητας. 'Από την ίδια του τη φύση κάθε επιστήμονας έχει διάφορες διανοητικές και ήθικες διαστρεφές και τά βασικά του όίτσια είναι ότι υπερβάλλει τις γνώσεις του, την έξυπνάδα του και ότι υποτιμάει τους άλλους που δεν γνωρίζουν. Δώστε του την έξουσία και θα γίνει ό πιδ ανυπόφορος απ' όλους τους τυράννους, γιατί ή άλοζονεία του επιστήμονα είναι άπεχθής, προσβλητική και καταπιέζει περισσότερο από ότιδήποτε άλλο. Θα γίνετε, σκλάβοι των σχολαστικών. Τί ώραία μοίρα για την ανθρωπότητα! 'Αφήστε τους ελεύθερο τό δρόμο και θ' άρχίσουν να κάνουν στην ανθρωπότητα αυτά τά πειράματα που κάνουν σήμερα σ' όνομα της επιστήμης στα κουνέλια, στους γάτους και τά σκυλιά.

Σεβόμαστε τους επιστήμονες όσο τό αξίζουν αλλά, για να διατηρηθούν ή έξυπνάδα τους και ή ήθικότητά τους, δεν τους παραχωρούμε κανένα κοινωνικό προνόμιο και δεν τους αναγνωρίζουμε άλλο δικαίωμα απ' τό δικαίωμα που έχουν όλοι να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους, τις σκέψεις τους και τις γνώσεις τους. Η έξουσία δεν πρέπει να δίνεται ούτε σ' αυτούς ούτε σέ κανέναν άλλον, γιατί εκείνος που παίρνει κάποια έξουσία μεταμορφώνεται αναπόφευκτα, σύμφωνα μ' έναν άπαράλλαχτο κοινωνικό νόμο, σέ καταπιεστή κι έκμεταλλευτή της κοινωνίας.

'Αλλά, θα πούν, ή επιστήμη δεν θα μένει πάντα κληρονομιά μιας ελάχιστης μειοψηφίας; Θα έρθει ό καιρός που θα γίνονται επιστήμονες όλοι κι ό καθένας. Λοιπόν, άπέχουμε ακόμα πολύ απ' εκείνο τον καιρό και θα πρέπει να πραγματοποιήσουμε ένα σωρό επιστημονικούς μετασχηματισμούς προτού να φτάσουμε εκεί. Στο μεταξύ πιδς θα θέλει να βάλλει την τυχη του στα χέρια των επιστημόνων, στα χέρια αυτών των Ιερέων της επιστήμης; Για πιδ σκοπό τότε θα την πάρουμε απ' τά χέρια των χριστιανών παπάδων;

Πιστεύουμε πως άπατιούνται βαθιά εκείνοι που φαντάζονται ότι

μετά την Κοινωνική επανάσταση θά γίνουν δλοι ἐπιστήμονες. Ἡ ἐπιστήμη σάν τέτοια, αὔριο ὅπως καί σήμερα, θά εἶναι μιὰ ἀπό τίς πολλές κοινωνικές εἰδικότητες μέ μόννη τή διαφορά ὅτι αὐτή ἡ εἰδικότητα, πού σήμερα μποροῦν νά τήν ἀποκτήσουν μόνο λίγα ἄτομα πού ἀνήκουν στίς προνομιούχες τάξεις, τότε, χωρίς πιά ταξικές διαφορές ἀφοῦ οἱ τάξεις θά ἔχουν καταργηθεῖ γιά πάντα, θά μποροῦν νά τήν ἀποκτήσουν ὅλα τ' ἄτομα πού θά ἔχουν τήν κλίση ἢ τήν ἀγάπη γιά νά τήν μελετήσουν, ὅμως ποτέ γιά νά ξεφύγουν ἀπό τή συλλογική χειρωνακτική ἐργασία πού θά εἶναι ὑποχρεωτική γιά ὅλους.

Κοινή κληρονομιά θά γίνει μόνο ἡ γενική ἐπιστημονική ἐκπαίδευση καί, ἰδιαίτερα, ἡ διδασκαλία τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ἡ συνήθεια νά σκέφτεσαι ἀφηρημένα καί νά γενικεύεις τά γεγονότα, δηλαδή νά θγάξεις τά περισσότερο ἢ λιγότερο σωστά συμπεράσματα. Ἄλλά θά ὑπάρχει πάντα ἕνας μικρός ἀριθμός ἐγκυκλοπαιδικῶν ἐγκεφάλων καί γι' αὐτό κοινωνιολόγων ἐπιστημόνων. Ἄλλ' ἄλλοίμονο στήν ἀνθρωπότητα ἀν ἡ σκέψη γίνει ἡ πηγή κι ὁ μοναδικός ὁδηγός τῆς ζωῆς, ἀν οἱ ἐπιστήμες καί ἡ μελέτη μποῦν ἐπικεφαλῆς τῆς διακυβέρνησης τῆς κοινωνίας. Ἡ ζωὴ θά στέρευε καί ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία θά μεταμορφωνόταν σ' ἕνα κοπάδι βουβῶ καί δουλικό. Ἡ διακυβέρνηση τῆς ζωῆς ἀπό τήν ἐπιστήμη δέν θά ἔδινε ἄλλ' ἀποτελέσματα ἀπό τήν ἀποκτίνωση τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἐμεῖς οἱ ἀναρχικοὶ ἐπαναστάτες, πού εὐνοοῦμε τή γενική ἐκπαίδευση τοῦ λαοῦ, τή χειραφέτηση καί τήν πιό πλατειά ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καί πού κατά συνέπεια εἰμαστέ ἐχθροὶ τοῦ Κράτους καί κάθε ἐνίσχυσης τοῦ κρατισμοῦ, δεβαιώνουμε, ἀντίθετα ἀπ' ὅλους τοὺς μεταφυσικούς, τοὺς θετικιστῆς καί ὅλους τοὺς ἐπιστήμονες ἢ ὄχι πού λατρεύουν τή θεοποιημένη ἐπιστήμη, ὅτι ἡ φυσικὴ ζωὴ προηγεῖται πάντα τῆς σκέψης, ἡ ὅποια εἶναι μόνο μιὰ ἀπό τίς λειτουργίες τῆς, ἀλλά πού δέν εἶναι ποτέ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σκέψης, ὅτι αὐτὴ θ' ἀναπτυχθεῖ ξεκινώντας ἀπ' τὸ δικό τῆς θάθος διαμέσου μιᾶς διαδοχῆς διαφόρων γεγονότων καί ποτέ μέ μιὰ σειρά ἀφηρημένα ἀντανακλαστικά κι ὅτι αὐτὰ τὰ τελευταῖα, προϊόντα πάντα τῆς ζωῆς, πού μέ τή σειρά τῆς ποτέ δέν πηγάζει ἀπ' αὐτά, δείχνουν μόνο σάν χιλιόμετροι δείχτες τήν κατεύθυνσή τῆς καί τίς διαφορές φάσεις τῆς δικῆς τῆς κι ἀνεξάρτητης ἐξέλιξης.

Σύμφωνα μ' αὐτῆς τίς πεποιθήσεις, ἐμεῖς ὄχι μόνο δέν ἔχουμε σά σκοπό, οὔτε τήν πιό ἐλάχιστη θέληση νά ἐπιβάλλουμε στοῦ λαοῦ μας ἢ σ' ὅποιονδήποτε ἄλλο λαό, ἕνα ὅποιοδήποτε ἰδανικό κοινωνικῆς ὀργάνωσης θγαλμένο ἀπό τὰ βιβλία ἢ πού τὸ ἔχουμε ἐπινοήσει ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀλλά ἔχοντας τήν πεποίθηση ὅτι οἱ λαϊκῆς μάζες φέρνουν μέσα τους, στὰ λιγότερο ἢ περισσότερο ἐξελιγμένα ἐνοστικά τους, στήν ἱστορία τους, στίς καθημερινές τους ἀνάγκες καί στίς συνειδητῆς ἢ ἀσυνειδητῆς ἐπιθυμίες τους, ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς μελλοντικῆς φυσικῆς τους ὀργάνωσης, ζητάμε γ' ἀνακαλύψουμε αὐτὸ τὸ ἰδανικό μέσα στὸν ἴδιο τὸ λαό. Καί καθὼς κάθε ἐξουσία τοῦ Κράτους, κάθε κυβέρνηση, ἀπό τήν ἴδια τῆς τήν φύση κι ἀπό

τήν Ίδια της τή θέση Ξω από τὸ λαὸ καὶ πάνω ἀπ' αὐτόν, ὀφείλει ἀναγκαστικά νὰ ἐπιδιώκει νὰ τὸν ὑποτάξει σὲ μιὰ ὀργάνωση καὶ γιὰ σκοποὺς ποὺ τοῦ εἶναι ξένοι, ἔμεῖς δηλώνουμε ὅτι εἴμαστε ἔχθροὶ κάθε κυβέρνησης, κάθε κρατικῆς ἐξουσίας, ἔχθροὶ ὁποιασδήποτε κρατικῆς ὀργάνωσης γενικὰ καὶ πιστεύουμε ὅτι ὁ λαὸς θὰ μπορέσει νὰ εὐτυχήσει καὶ νὰ ἐλευθερωθεῖ μόνο ὅταν, ὀργανωμένοι ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, διαμέσου ἐνώσεων ἀνεξάρτητων καὶ ἀπόλυτα ἐλεύθερων καὶ Ξω ἀπὸ κάθε ἐπίσημη κηδεμονία, ἀλλὰ ὄχι Ξω ἀπὸ διαφορὰς καὶ ἐξίσου ἐλεύθερες ἐπιρροὲς ἀνθρώπων καὶ κομμάτων, θὰ δημιουργηθεῖ αὐτὸς ὁ ἴδιος τῆ δικῆ του ζωῆ.

Αὐτὲς εἶναι οἱ πεποιθήσεις τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλιστῶν καὶ γι' αὐτὸ μᾶς ὀνομάζουν ἀναρχικοὺς. Ἐμεῖς δὲν διαμαρτυρόμαστε ἔναντιον αὐτοῦ τοῦ ὀρισμοῦ γιατί εἴμαστε πραγματικὰ ἔχθροὶ κάθε ἀρχῆς, γιατί ξέρουμε ὅτι ἡ ἐξουσία διαφθείρει τόσο ἐκείνους ποὺ τὴν ἔχουν στὰ χέρια τους ὅσο καὶ ἐκείνους ποὺ πρέπει νὰ ὑποταχτοῦν σ' αὐτή. Κάτω ἀπὸ τὴν ὀλέθρια ἐπιρροή της οἱ πρῶτοι μεταμορφώνονται σὲ φιλόδοξους καὶ ἀπληστους δεσπότες, σ' ἐκμεταλλευτὲς τῆς κοινωνίας γιὰ τὸ δικό τους ὄφελος ἢ τῆς κᾶστας τους καὶ οἱ ἄλλοι σὲ σκλάβους.

Οἱ κάθε εἶδους, ἰδεαλιστὲς, μεταφυσικοὶ, θετικιστὲς ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἐπιστήμης ἀπέναντι στῆ ζωῆ, ἐπαναστάτες, δογματικοὶ, ὅλοι μαζί μὲ τὴν ἴδια φλόγα ἀν καὶ μὲ διαφορετικὰ ἐπιχειρήματα, ὑπερασπίζονται τὴν ἰδέα τοῦ Κράτους καὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἀναγνωρίζοντας, ὅ λ ὅ τ ε λ α λ ο γ ι κ ᾶ, ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψή τους, τὴ μοναδικὴ σωτηρία τῆς κοινωνίας. Ὁ λ ὅ τ ε λ α λ ο γ ι κ ᾶ, γιατί μιὰ καὶ υἱοθετήθηκε ἡ βασικὴ ἀρχή, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι ὀλέθρια λαθεμένη, ὅτι ἡ σκέψη προηγεῖται τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀφηρημένη θεωρία τῆς κοινωνικῆς πρακτικῆς, καὶ ὅτι γι' αὐτὸ ἡ κοινωνικὴ ἐπιστήμη πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀφετηρία τῶν κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν καὶ ἐπαναστάσεων, αὐτοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι ἀναγκαστικά νὰ ἐγάλουν τὸ συμπέρασμα ὅτι, μιὰ καὶ εἶναι δοσμένο πῶς ἡ σκέψη, ἡ θεωρία, ἡ ἐπιστήμη, τουλάχιστο γιὰ τὴν ὥρα, ἀποτελοῦν τὴν κληρονομία μιᾶς μειοψηφίας, αὐτὴ ἡ μειοψηφία θὰ πρέπει ἐπομένως νὰ διευθύνει τὴν κοινωνικὴ ζωὴ ὄχι μόνο προωθώντας ἀλλὰ καὶ κατευθύνοντας διὰ τὰ ἔθνικα κινήματα καὶ ὅτι τὴν ἐπομένη τῆς ἐπανάστασης, ἡ νέα ὀργάνωση τῆς κοινωνίας θὰ πρέπει νὰ γίνῃ ὄχι διαμέσου τῆς ἐλεύθερης σύνδεσης, ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, τῶν ἐνώσεων, τῶν κοινοτήτων, τῶν περιφερειῶν, τῶν περιοχῶν, σ' ἀρμονία μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ ἔνστικτα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ διαμέσον μόνο τῆς δικτατορικῆς ἐξουσίας ἐκείνης τῆς μειοψηφίας τῶν ἐπιστημόνων ποὺ ἀξιώνει νὰ ἐκπροσωπεῖ τὴ συλλογικὴ θέληση.

Εἶναι μὲ δάση τῆ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ ἰσχυρισμοῦ γιὰ ἐκπροσώπηση τοῦ λαοῦ καὶ τὸ συγκεκριμένο γεγονός τῆς κυβέρνησης τῶν λαϊκῶν μαζῶν ἀπὸ μέρους μιᾶς ἀσήμαντης χούφτας προνομιοῦχων, ἐκλεκτῶν, ποὺ ἐξαναγκάζονται οἱ μάζες. νὰ πάρουν μέρος σ' ἐκλογὰς ὅπου δὲν ξέρουν

ούτε καν γιατί και για ποιόν ψηφίζουν' είναι πάνω σ' αυτή την άφηρημένη και παραπλανητική αντίληψη αυτού που ισχυρίζεται ότι είναι σκέψη και θέληση όλου του λαού και της όποιας ό πραγματικός και ζωντανός λαός δεν έχει ούτε την πιό άχνη εικόνα, που βασίζονται εξίσου ή θεωρία για τὸ Κράτος και ή θεωρία της λεγόμενης επαναστατικής δικτατορίας.

Η μοναδική διαφορά μεταξύ της επαναστατικής δικτατορίας και της ύποστηρίξης της ιδέας της ένιςχυσης του Κράτους (Σ.τ.Ε., του κρατισμού) βρίσκεται στην έξωτερική τους μορφή. Πραγματικά και οι δύο αντιπροσωπεύουν, ως τὸ βάθος, την ίδια αρχή της κυβέρνησης της πλειοψηφίας από τή μειοψηφία στ' όνομα της δήθεν άνωριμότητας της πρώτης και της δήθεν έξυπνάδας της δεύτερης. Έτσι είναι εξίσου αντίδραστικές, γιατί και οι δύο έχουν σαν αποτέλεσμα την άμεση κι άναπόφευκτη επιβεβαίωση των πολιτικών και οικονομικών προνομίων της άρχουσας μειοψηφίας και της οικονομικής και πολιτικής σκλαβιάς της λαϊκής μάζας.

Τότε είναι καθαρό τὸ γιατί οι δ ο γ μ α τ ι κ ο ι έ π α ν α σ τ α τ ε ς που έχουν αναθέσει στον έαυτό τους την άποστολή νά καταστρέψουν τις υπάρχουσες έξουσίες και διευθετήσεις (Σ.τ.Ε., δηλαδή την τάξη που επιβάλλεται από και για τή λειτουργία των συστημάτων) για νά δημιουργήσουν πάνω στα έρείπιά τους τή δική τους δικτατορία, δεν υπήρξαν ποτέ και ποτέ δεν θά είναι έχθροι του Κράτους αλλά, αντίθετα, υπήρξαν και θά είναι πάντα οι πιό φλογεροί του υπερασπιστές. Είναι έχθροι των σημερινών έξουσιών μόνο γιατί θέλουν νά τις κατακτήσουν, έχθροι των σημερινών πολιτικών θεσμών μόνο γιατί αποκλείουν τή δυνατότητα της δικτατορίας τους' άλλ' όμως είναι οι πιό φλογεροί φίλοι της έξουσίας του Κράτους που πρέπει νά διατηρηθεί, που χωρίς αυτό ή επανάσταση, αφού θά έχει έλευθερώσει πραγματικά τις λαϊκές μάζες, θά αφαιρούσε άπ' αυτή την ψευτοεπαναστατική μειοψηφία κάθε έλπιδα νά πετύχει νά τις ξαναζέψει σ' ένα νέο κάρρο και νά τις φιλοδώρησει με τά δικά της κυβερνητικά μέτρα.

Αυτό είναι τόσο άληθινό ώστε σήμερα, όταν σ' όλη την Εύρώπη θριαμβεύει ή αντίδραση, όταν όλα τά Κράτη τά κυριευμένα άπ' τὸ πιό λυσσασμένο πνεύμα συντηρητικότητας και καταπίεσης του λαού, όπλισμένα άπ' τὸ κεφάλι ως τά πόδια με τριπλό θώρακα, στρατιωτικό, πολιτικό και οικονομικό έχουν επιδοθεί, με την καθοδήγηση του πρίγκηπα Βίσμαρκ σ' άμείλικτη πάλη εναντίον της Κοινωνικής Έπανάστασης' σήμερα, όταν θά έπρεπε νά σκεφτόμαστε πώς όλοι οι ειλικρινείς επαναστάτες θά μπορούσαν νά ένωθούν για ν' άποκρούσουν την άπελπισμένη επίθεση της διεθνούς αντίδρασης, έμεις βλέπουμε αντίθετα ότι οι δογματικοί επαναστάτες με την καθοδήγηση του κυρίου Μάρξ παίρνουν τὸ μέρος των ύποστηρικτών του κρατισμού εναντίον της επανάστασης του λαού.

Άπό τὸ 1870 ύποστηρίζουν στη Γαλλία τὸν αντίδραστικό ρεπουμπλικάνο θιασώτη της ύπαρξης του κράτους, Γαμβέττα, εναντίον της έ-

παναστατικής Ένωσης του Νότου, που μόνο αυτή μπορούσε να σώσει τη Γαλλία απ' το γερμανικό ζυγό κι από την ακόμα πιό επικίνδυνη συμμαχία, που σήμερα θριαμβεύει, των κληρικών, των νομιμοφρόνων, των όρλεανιστών και των βουαπαριστιών. Στην Ίταλία έρωτοτροπούν με τον Γαριβάλδη και με τα λείψανα του κόμματος του Μαντοίνι στην Ίσπανία πήραν άνοιχτά το μέρος των Καστελλάρ, Π. Ι. Μαργκάλ⁸⁰ και της Συντακτικής της Μαδρίτης και για να τελειώνουμε, στη Γερμανία και γύρω απ' τη Γερμανία, στην Αυστρία, στην Ελλάδα, στην Όλλανδία και στη Δανία είναι στην ύπηρεσία του πρίγκηπα Βίσμαρκ, που τόν θεωρούν, όπως το έχουν όμολογήσει οι ίδιοι, έναν χρησιμότερο επαναστάτη μαχητή, υποστηρίζοντάς τον στην επιχείρηση γερμανοποίησης όλων εκείνων των χωρών.

Είναι τώρα ξεκάθαρο γιατί οι κύριοι δόκτορες φιλόσοφοι της σχολής του Χέγκελ, παρόλη την υπερήφανη επαναστατικότητα τους στον άφηρημένο κόσμο των ιδεών θα αποδείξουν, στα 1848 και στα 1849, ότι δεν είναι στην πραγματικότητα επαναστάτες αλλά, στο μεγαλύτερο μέρος των περιπτώσεων, αντιδραστικοί και γι' αυτό σήμερα οι περισσότεροι απ' αυτούς έχουν γίνει φανατικοί όπαδοί του πρίγκηπα Βίσμαρκ.

Αλλά στα 1830 και 1840, ή ψευτο - επαναστατικότητά τους, που δεν είχε μπει σε δοκιμασία από τίποτα κι από κανένα, είχε περιβληθεί με μεγάλη έμπιστοσύνη. Πίστευαν οι ίδιοι, αν και θα το έκδηλώσουν ουσιαστικά σ' έντελώς άφηρημένες πράξεις, ότι ή πρωσοική κυβέρνηση δεν έδειχνε γι' αυτούς κανένα ενδιαφέρον. Ίσως αυτή αισθανόταν κιάλας ότι δούλευαν για κείνη.

Έξάλλου αυτή ήταν σταθερά προσηλωμένη στην ύλοποίηση του βασικού της σκοπού, δηλαδή, αρχικά, τη θεμελίωση της πρωσοικής ήγεμονίας στη Γερμανία κι έπειτα την άμεση ύποταγή όλης της Γερμανίας στη δική της κυριαρχία που δεν θα μοιραζόταν με τους άλλους, από ένα δρόμο που της φαινόταν πιό άνετος και πιό προνοημακός απ' ότι ο δρόμος των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων ή και μόνο από την ενθάρρυνση της γερμανικής έπιστήμης, δηλαδή, από τον μακρύ οικονομικό δρόμο που θα συναντούσε τις πιό θερμές συμπάθειες όλης της πλούσιας έμπορικης και βιομηχανικής άστικής τάξης, όλου του εβραϊκού χρηματιστικού κόσμου της Γερμανίας, έφόσον ή εύημερία τόσο της μιάς όσο και του άλλου, άπαιτούσε άναγκαστικά ένα μεγάλο κρατικό συγκεντρωτισμό. Ένα σημερινό παράδειγμα αυτού του δρόμου το βρίσκουμε στη γερμανική Έλβετία, όπου μεγάλοι βιομήχανοι, έμποροι και τραπεζίτες άρχισαν να εκφράζουν άνοιχτά τη συμπάθειά τους για μιά πολιτική ένωση με την πελώρια γερμανική άγορά, δηλαδή με την παγγερμανική αυτοκρατορία που έπενεργεί πάνω σ' όλα τα γειτονικά μικρά Κράτη με τη μαγνητική δύναμη και τη άδηφαγία ενός σφυγκτήρα βόα.

Η σύλληψη της ιδέας της δημιουργίας μιάς τ ε λ ω γ ε ι α κ η ς Έ ν ω σ η ς δεν άνήκει στην Πρωσοία αλλά στη Βαυαρία και στη Βιτεμβέργη που είχαν κιάλας πραγματοποιήσει μεταξύ τους μιά όμοια έ-

νωση στα 1828. Ἡ Πρωσία οἰκειοποιήθηκε ἀμέσως γιὰ λογαριασμό της τὴν ἰδέα καὶ τὴν ἐφαρμογὴ της.

Στὴ Γερμανία ὑπῆρχαν πρῶτα τόσα τελωνεῖα καὶ τόσοι φορολογικοὶ κανονισμοί, ὅσα ἦταν καὶ τὰ Κράτη πού τὴν ἀποτελοῦσαν. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἦταν πραγματικὰ ἀνυπόφορη καὶ ὀδήγησε ὅλη τὴ βιομηχανία καὶ τὸ γερμανικὸ ἐμπόριο σὲ μαρασμό. Ἔτσι ἡ Πρωσία παίρνοντας στὰ γερά της χέρια τὴν τελωνειακὴ Ἐνωση τῆς Γερμανίας, τὴν ὠφέλησε αἰγούρα πολὺ. Στὰ 1836 κιόλας, κάτω ἀπὸ τὴν ἀνώτατη καθοδήγηση τῆς πρωσικῆς μοναρχίας τὰ δύο Κράτη τῆς Ἑσσης, ἡ Βαυαρία, ἡ Βιτεμβέργη, ἡ Σαξωνία, ἡ Θουρινγκία, τὸ Μπάντεν, τὸ Νασσάου καὶ ἡ ἐλεύθερη πόλη τῆς Φρανκφούρτης, μὲ σύνολο πληθυσμοῦ περισσότερο ἀπὸ 27 ἑκατ. κατοίκους, ἦταν μέλη αὐτῆς τῆς Ἐνωσης. Παράμεναν ἔξω μόνο τὸ Ἀνωόβερο, τὰ δουκάτα τοῦ Λουξεμβούργου καὶ τὸ Ὀλτενμπουργκ, οἱ ἐλεύθερες πόλεις τοῦ Ἀμβούργου, τοῦ Λιούμπεκ καὶ τῆς Βρέμης καὶ τέλος ὅλ' ἡ αὐστριακὴ αὐτοκρατορία.

Ἄλλὰ ὁ ἀποκλεισμός τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴν τελωνειακὴ Ἐνωση τῆς Γερμανίας εἶχε ἀκριβῶς τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Πρωσία, γιὰτὶ αὐτὸ τὸν ἀποκλεισμό, πού ἀρχικὰ ἦταν μόνο οἰκονομικός, θ' ἀκολουθοῦσε κι ὁ πολιτικός της ἀποκλεισμός.

Γύρω στὰ 1840 ἀρχίζει ἡ τριττὴ περίοδος τοῦ γερμανικοῦ φιλελευθερισμοῦ. Εἶναι μᾶλλον δύσκολο νὰ τὴν χαρακτηρίσει κανεὶς. Περίεργα πλούσια σὲ ποικιλία ἐξελίξεων κάθε διαφορετικοῦ προσανατολισμοῦ σχολῆς, ἐνδιαφέροντος καὶ σκέψης ἀλλ' ἐξίσου φτωχὴ σὲ γεγονότα. Εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴ συγχυσμένη προσωπικότητα καὶ ἀπὸ τὰ χαρτικά γραφτὰ τοῦ βασιλιᾶ Φερδινάνδου Γουλιέλμου IV⁹¹, πού διαδέχτηκε στὸ θρόνο τὸν πατέρα του, ἀκριβῶς στὰ 1840.

Μ' αὐτόν, ἡ τοποθέτηση τῆς Πρωσίας ἀπέναντι τῆς Ρωσίας ἀλάξε τελείως. Ἀντίθετα μὲ τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφὸ του, ὁ νέος βασιλιάς καὶ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας ἀπεχθανόταν τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαο. Αὐτὴ τὴν ἀπέχθεια τὴν πλήρωσε ἀργότερ' ἀκριβὰ καὶ μετανοίωσε πικρὰ γιὰ αὐτὸ καὶ κραυγαλέα, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας του δὲν φοβόταν οὔτε τὸ διάβολο. Μισοεπιστήμονας, μισοποιητῆς, προσβλημένος ἀπὸ μιὰ φυσιολογικὴ ἀδυναμία καὶ πάνω ἀπ' ὅλα μεθύστακας, προστάτης καὶ φίλος τῶν πλανόδιων ρομαντικῶν καὶ τῶν πατριωτῶν ὁπαδῶν τῆς παγγερμανικῆς ἐνωσης ὑπῆρξε, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ πατέρα του, ἡ ἐλπίδα τῶν γερμανῶν πατριωτῶν. Ὅλοι ἐλπίζαν ὅτι θὰ παραχωροῦσε ἓνα σύνταγμα.

Πρῶτη του πράξη ὑπῆρξε ἡ χορήγηση γενικῆς ἀμνηστίας. Ὁ Νικόλαος ζάρωσε τὰ φρούδια, ἀλλὰ σ' ἀντιστάθμισμα χειροκρότησε ὅλη ἡ Γερμανία καὶ οἱ ἐλπίδες τῶν φιλελευθέρων μεγάλωσαν. Ὅμως δὲ χορήγησε τὸ σύνταγμα, ἀλλὰ ἀνέπτυξε, ἀντὶ γι' αὐτό, πολλοὺς πολιτικούς, ρομαντικούς, ἀντιτευτονικούς παραλογισμούς, σὲ βαθμὸ πού κι οἱ ἴδιοι οἱ γερμανοὶ νὰ μὴν καταλαβαίνουν πιά τίποτα.

Κι ὁμως τὸ πράγμα ἦταν πολὺ ἀπλό. Ματαιόδοξος, φιλόδοξος, ἀ-

ίκανος να τελειώσει μ' επιτυχία κάτι, υπερβολικός και ταυτόχρονα αδύναμος να ελέγξει τον εαυτό του και να ενεργήσει, ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος IV ήταν συνάμα, επικούρειος, ευκολόπιστος, ρομαντικός και, γενικά, ένας παρανοϊκός βασιλιάς. Εάν άνθρωπος άίκανος για κάτι πραγματικό, δέν άμφέβαλε για τίποτα. Πίστευε ότι ή βασιλική έξουσία, σύμφωνα με τή Θεϊκή και μυστικιστική άποστολή της πού τήν πίστευε ειλικρινά, του έδινε τó δικαίωμα και τή δύναμη να κάνει ότι του κατέβαινε στο κεφάλι, έναντιον κάθε λογικής κι έναντιον όλων τών νόμων τής φύσης και τής κοινωνίας, όπως, λογουχάρη, να πραγματοποιήσει, τó αδύνατο και να συμβιβάσει τά άπόλυτα άσυμβίβαστα. Γι' αυτό ήθελε να επικρατεί στην Πρωσία. ή άπόλυτη έλευθερία, ενώ ταυτόχρονα ή βασιλική έξουσία θά παράμενε άνέπαφη κι ή αυθαίρετη επέμβαση της άπεριόριστη. Μ' αυτό τó πνεύμα άρχισε να θεοπίζει τó σύνταγμα, άρχικά μόνο για τίς έπαρχίες κι έπειτα, στά 1847, συμπεριλαβε κάτι παρόμοιο σ' ένα κοινό σύνταγμα. Άλλά σ' όλο αυτό δέν ύπήρχε τίποτα τó σοβαρό. Ύπήρχε μόνο ένα πράγμα: με τίς συνεχείς άπόπειρές του, πού συμπλήρωναν ή μιá τήν άλλη και πού αντίτιθονταν ή μιá στην άλλη, είχε όδηγήσει τó παλιό καθεστώς στην κατάρρευση κι έκανε τούς ύπηκόους του άνω κάτω. Όλοι δάλθηκαν να περιμένουν κάτι.

Αυτό τó κάτι ύπήρξε ή έπανάσταση του 1848. Τήν αισθάνονταν όλοι να πλησιάζει όχι μόνο στη Γαλλία και τήν Ίταλία, αλλά και στη Γερμανία. Μάλιστα, ιδίως στη Γερμανία, όπου στη διάρκεια αυτής τής περιόδου, άπ' τά 1840 ως τά 1848, τó άνατρεπτικό πνεύμα τών γάλλων είχε καταφέρει να διεισδύσει. Αυτό τó γαλλικό πνευματικό κλίμα, δέν έμποδίστηκε πραγματικά άπ' τó χεικελιανισμό πού, αντίθετα, προτιμούσε μάλλον να έκφράζει κατάλληλα στη γαλλική γλώσσα, με στομφώδικη σοβαρότητα και με γερμανικό τόνο, τ' άφηρημένα του έπαναστατικά συμπεράσματα. Η Γερμανία δέν είχε ποτέ διαβάσει τόσα γαλλικά βιβλία όσα σ' αυτή τήν περίοδο. Φαινόταν σά να είχε ξεχάσει τή δική της φιλολογία. Ένώ αντίθετα, ή γαλλική φιλολογία, ειδικά ή έπαναστατική, είσχωροσε παντού. Η Ίστορία τών Γιρονδίνων του Λαμαρτίου, τά έργα του Λουί Μπλάν και του Μισελέ, μεταφράζονταν στά γερμανικά μαζί με τά τελευταία ρομάντζα. Κι οι γερμανοί θ' άρχίσουν να δνειρεύονται μ' άνοιχτά μάτια τούς ήρωες τής μεγάλης έπανάστασης και να διανέμουν τούς ρόλους για τά έπερχόμενα: ό ένας φανταζόταν τόν εαυτό του Δαντών ή ότι ήταν ό άξιαγάπητος Καμίλλος Ντεμουλέν, ό άλλος ότι ήταν Ροβεσπιέρος ή Σαιν Ζύστ και κάποιος, τέλος, ότι ήταν ό Μαρά. Άλλά κανένας ή σχεδόν κανένας δέν ήθελε νάναί ό έαυτός του, γιατί για νάσαι πραγματικά ό έαυτός σου χρειάζεται νασαι πραγματικά προικισμένος. Οι γερμανοί τά έχουν όλα, και τή βαθυστόχαστη σκέψη και τ' άνώτερα αισθήματα. Όμως δέν έχουν «φύση» κι άν τήν έχουν, είναι δουλική.

Πολλοί γερμανοί φιλόλογοι, με τήν ιδέα ότι άκολουθοϋν τó παράδειγμα του Χάινε και του Μπέρνε, πού είχε κιόλας πεθάνει, θά μετακι-

νηθούν στο Παρίσι. Οι πιδ αξιόλογοι ανάμεσά τους ήταν ο δόκτορας "Αρνολντ Ρούζ"⁹², ο ποιητής Χέρβεγκ κι ο Κάρλ Μάρξ. Αρχικά σκέφτηκαν νά εκδόσουν μαζί μιάν επιθεώρηση, αλλά κατόπιν θά διαφωνήσουν. Οι δυο τελευταίοι ήταν κιόλας σοσιαλιστές.

Ἡ Γερμανία άρχισε νά γνωρίζει τὸ σοσιαλιστικὸ δόγμα μόνο στὴ δεκαετία τοῦ 1840. Ὁ βιεννέζος καθηγητὴς Στάιν⁹³ ἦταν, μποροῦμε νά ποῦμε, ὁ πρῶτος πὸν ἔγραψε ἕνα βιβλίο γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ στὰ γερμανικά. Ἄλλὰ ὁ πρῶτος σοσιαλιστὴς αγωνιστὴς ἦ, καλύτερα, γερμανὸς κομμουνιστὴς, ἦταν ἀναμφίβολα ὁ ράφτης Βάιτλινγκ⁹⁴, πὸν ἔφτασε στὴν Ἑλβετία στὶς ἀρχές τοῦ 1841 ἀπ' τὸ Παρίσι, ὅπου ὑπῆρξε μέλος τῆς μυστικῆς ἑταιρίας τῶν γάλλων κομμουνιστῶν. Δημιούργησε πολλὲς κομμουνιστικὲς ἑταιρίες μεταξὺ τῶν γερμανῶν βιοτεχνῶν τῆς Ἑλβετίας, ἀλλὰ στὰ τέλη τοῦ 1843 ἐκδόθηκε στὴν Πρωσία, ἀπ' τὸν κύριο Μπλάντσοι, πρόεδρο τότε τοῦ καντονιοῦ τῆς Ζυρίχης καὶ σήμερα περίφημο νομικὸ καὶ καθηγητὴ τοῦ Δικαίου στὴ Γερμανία.

Ἄλλὰ ὁ βασικὸς προπαγανδιστὴς τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴ Γερμανία, πρῶτα παράνομα, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ δημόσια, ὑπῆρξε ὁ Κάρλ Μάρξ.

Ὁ κύριος Μάρξ εἶναι ἑβραϊκῆς καταγωγῆς. Μπορεῖ νά εἰπωθεῖ ὅτι συγκεντρῶνει στὸ πρόσωπό του ὅλες τίς ιδιότητες, καλὲς καὶ κακὲς, αὐτῆς τῆς ἱκανῆς φυλῆς. Νευρικὸς σὲ σημεῖο πὸν νά πέφτει στὸ πιδ χαμηλὸ ἐπίπεδο, σύμφωνα μὲ μερικὸς, ἐξαιρετικὰ φιλόδοξος καὶ ματαιόδοξος, φιλόδικος, μισοαλλόδοξος κι ἀπόλυτος σάν τὸν Ἰαχωβά, τὸν κύριο θεὸ τῶν προγόνων του καί, ὅμοια μὲ αὐτόν, ἐκδικητικὸς μέχρι τρέλλας. Δὲν ὑπάρχει φέμα οὔτε συκοφαντία πὸν νά μὴν εἶναι ἱκανὸς νά ἐκπονήσει καὶ νά διαδόσει ἐναντίον ὁποιοῦδήποτε θά εἶχε τὴν ἀτυχία νά κεντρίσει τὴ ζήλεια ἦ, πράγμα πὸν εἶναι τὸ ἴδιο, τὸ μῖσος του. Καὶ δὲν ὑπάρχει σκευωρία, ὅσο ἀτιμῆ κι ἂν εἶναι, πὸν νά μὴν τὴ χρησιμοποιήσει ἂν, κατὰ τὴν κρίση του, πὸν εἶναι σχεδὸν πάντα λαθεμένη, αὐτὴ ἡ σκευωρία μπορεῖ νά ἰσχυροποιήσει τὴ θέση του, τὴν ἐπιρροή του καὶ νά πλατύνει τὴν ἐξουσία του. Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη εἶναι ἀληθινὰ ἕνας ἔμπειρος πολιτικὸς ἀντρας.

Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀρνητικὲς τοῦ ιδιότητες. Ἄλλὰ ἔχει καὶ πολλὲς θετικὲς. Εἶναι πολὺ ἔξυπνος καὶ διαθέτει μιάν ὑπέρμετρη ἐγκυκλοπαιδικὴ πολυμάθεια. Στὰ 1840 κιόλας, ὄντας δόκτορας τῆς Φιλοσοφίας στὴν Κολωνία, ἀποτελοῦσε τὴν ψυχὴ καὶ μποροῦμε νά ποῦμε τὸ κέντρο, πολλῶν προωθημένων διαπρεπῶν χειρκελιανῶν κύκλων μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε ἀρχίσει τὴν ἐκδοσὴ μιᾶς ἀντιπολιτευτικῆς επιθεώρησης, πὸν ὕστερ' ἀπὸ λίγο ἀπαγορεύτηκε μὲ ὑπουργικὴ διαταγή⁹⁵. Σ' αὐτοὺς τοὺς κύκλους ἀνήκαν κι οἱ ἀδελφοὶ Μπρόυνο κι Ἐντγκαρ Μπάουερ, Μάρξ Στίρνερ⁹⁶ κι ἔπειτα στὸ Βερολίνο, ἡ πρώτη ομάδα τῶν γερμανῶν μηδενιστῶν, πὸν μὲ τὴν κυνική τους λογική θά ξεπεράσουν κατὰ πολὺ τοὺς πιδ βίαιους μηδενιστὲς τῆς Ρωσίας⁹⁷.

Στὰ 1843 μὲ 1844 ὁ κύριος Μάρξ ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι. Ἐκεῖ εἶχε τίς πρῶτες του ἐπαφὲς μὲ τὴν ἑταιρία τῶν γάλλων καὶ γερμα-

νών κομμουνιστών και με τον διόρθωτικό του γερμανοβραίο, τον κύριο Μωυσή Ές⁹⁸, που ήταν προηγούμενα ένας προικισμένος οικονομολόγος και σοσιαλιστής και που άσκησε σημαντική επίδραση πάνω στην επισημονική εξέλιξη του κυρίου Μάρξ. Είναι δύσκολο να θρεις έναν άνθρωπο που να γνωρίζει τόσα πολλά και να διαβάσει τόσο πολύ όσο ο κύριος Μάρξ. Από δω και πέρα ή αποκλειστική του ένασχόληση θάνατι κιάλας ή μελέτη της οικονομικής επιστήμης. Έχει μελετήσει μ' εξααιρετική προσοχή τους άγγλους οικονομολόγους που έχουν ακόμα τό προβάδισμα άπέναντι σ' όλους τους άλλους εξαιτίας, τόσο του θετικού χαρακτήρα της αντίληψής τους όσο και του πρακτικού χαρακτήρα της σκέψης τους, που διαμορφώνεται πάνω στην άνάλυση των άγγλικών οικονομικών γεγονότων και της δυνατής κριτικής και της συνειδητής τόλμης των συμπερασμάτων τους. Σ' όλα αυτά ο κύριος Μάρξ πρόσθεσε δυο νέα συστατικά: πρώτο, την πιά άφηρημένη διαλεκτική, εκείνη που είναι εξααιρετικά νοθευμένη, που την έμαθε στη σχολή του Χέγκελ και που οδηγεί συχνά ως την άπάτη, τη διάστροφή σαν κομμουνιστική άφετηρία.

Ό κύριος Μάρξ έχει, φυσικά, διαβάσει όλους τους γάλλους σοσιαλιστές, άπ' τό Σαιν - Σιμόν⁹⁹ ως τον Προυτόν' είναι άξιοσημείωτο ότι άπεχθανόταν τον τελευταίο και δε χωρεί άμφιβολία ότι στην άνελέτητη κριτική του έναντιόν του Προυτόν υπάρχουν πολλές άλήθειες: ο Προυτόν, παρόλες τις προσπάθειες που έκανε να πατήσει πάνω στο συγκεκριμένο, παράμεινε ιδεαλιστής και μεταφυσικός. Άφετηρία του είναι ή άφηρημένη ιδέα του δικαίου' άπ' τό δίκαιο πηγάζει στο οικονομικό γεγονός ενώ ο κύριος Μάρξ, αντίθετα άπ' τον Προυτόν, έχει διακηρύξει κι άποδειξει την αναμφισβήτητη άλήθεια, που την έχει επιβεβαιώσει ή περασμένη κι ή σύγχρονη ιστορία της ανθρώπινης κοινωνίας, των λαών και των Κρατών, ότι τό οικονομικό γεγονός έχει προηγηθεί και προηγείται πάντα του νομικού και πολιτικού δικαίου. Η έκθεση κι ή άπόδειξη αυτής της άλήθειας άποτελούν μιά άπ' τις βασικές επιστημονικές άξίες του κυρίου Μάρξ.

Άλλ' αυτό που είναι: πιά άξιοσημείωτο και που, έννοείται, ο κύριος Μάρξ δέν παραδέχθηκε ποτέ, είναι τό γεγονός ότι στην πολιτική ο κύριος Μάρξ είναι άμεσος μαθητής του Λουί Μπλάν¹⁰⁰. Ό κύριος Μάρξ είναι άσύγκριτα πιά έξυπνος κι αναμφισβήτητα πιά πολυμαθής άπό κείνο τό μικρό, άτυχο επαναστάτη και πολιτικό, αλλά σαν καλός γερμανός και παρά τό άνάστημά του, παίρνει μαθήματα άπ' τό μικροσκοπικό γάλλο.

Αυτή ή ιδιομορφία εξηγείται άπ' άλλου πολύ εύκολα: ο γάλλος ρήτορας, άστός πολιτικός και δηλωμένος θαυμαστής του Ροβεσπιέρου κι ο σοφός γερμανός, με την τριπλή του ιδιότητα, του Χεγκελιανού, του Έθραίου και του γερμανού, είναι κι οι δυο φανατικοί όπαδοί του Κράτσης και προφητεύουν κι οι δυο τον έξουσιαστικό κομμουνισμό με μόννη διαφορά ότι ο ένας άρκείται σέ ρητορικές δηλώσεις άντι να επιχειρηματολογεί ενώ ο άλλος, στομφώδης επιστήμονας και σχολαστικός γερμανός, σκεπάσει αυτό, που άποτελεί και για τους δυο μιά πολυαγαπημένη άρχή,

μέ κάθε λογής πανουργίες της Χεγκελιανής διαλεκτικής και με τον πλοῦτο τῶν ἀπέραντων γνώσεών του. Ὁ κύριος Μάρξ ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν γερμανῶν κομμουνιστῶν γύρω στὰ 1845. Ἐπειτα, μαζί με τὸν ὑπομονετικό του φίλο Ἐγγελς, ἔξυπνο ὄσο κι αὐτός, ὀπωσδήποτε λιγότερο μορφωμένο ἀλλὰ πιὸ πρακτικό και ἐξίσου πολιτικό συκοφάντη, ψεύτη και μηχανορράφο μ' αὐτόν, δημιούργησε τὴ μυστικὴ ἑταιρεία τῶν γερμανῶν κομμουνιστῶν ἢ σοσιαλιστῶν ὁπαδῶν τῆς διατήρησης τοῦ Κράτους. Ἡ κεντρικὴ τους ἐπιτροπὴ, πού, ὅπως καταλαβαίνετε, διοικούνταν ἀπ' τὸν Ἐγγελς και τὸν Ἰδιο, μετακινήθηκε στὶς Βρυξέλλες, ὕστερα ἀπ' τὴν ἐκτόπισή τους ἀπ' τὸ Παρίσι, ὅπου ἔμειναν ὡς τὰ 1848. Ἐξάλλου, ὡς τότε, ἡ προπαγάνδα τους, ἀν κι εἶχε κάποια διάδοση σ' ὅλη τὴ Γερμανία, παράμεινε στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς μυστικῆς και γι' αὐτὸ δὲν ἔγινε πολὺ ἀντιληπτή.

Βέβαια τὸ (ἐξουσιαστικό) σοσιαλιστικὸ δηλητήριο διεισδύει στη Γερμανία ἀπὸ πολλοὺς δρόμους, μέχρι πού ἐκδηλώνεται και σὲ θρησκευτικὰ κινήματα. Ποιὸς δὲν ἄκουσε νὰ μιλάνε γιὰ τὸ ἐφήμερο θρησκευτικὸ δόγμα, πού ἐμφανίστηκε στὰ 1844 κι ἐξαφανίστηκε στὰ 1848, τὸ γνωστὸ μὲ τ' ὄνομα «νέος καθολικισμός»;

(Σήμερα ἔχει ἐμφανιστεῖ στὴ Γερμανία μιὰ νέα αἵρεση ἐναντίον τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας μὲ τ' ὄνομα «παλιὸς καθολικισμός»).

Ὁ νέος καθολικισμὸς γεννήθηκε με τὸν ἀκόλουθο τρόπο. Ὅπως συμβαίνει σήμερα στὴ Γαλλία ἔτσι και στὴ Γερμανία τοῦ 1844, ὁ καθολικὸς κληρὸς εἶχε τὴν ἰδέα νὰ ὑποκινήσει ξανά τὸ φανατισμὸ τοῦ καθολικοῦ πληθυσμοῦ διαμέσου μιᾶς μεγάλης λιτανείας πρὸς τιμὴ τοῦ ἀδιάρρηκτου Ἑμένα, πού ὅπως λεγόταν, διατηρούνταν στὸ Τρέβιρι. Σχεδὸν ἕνα ἑκατομμύριο προσκυνητὲς ἦρθαν γι' αὐτὴ τὴ λιτανεία ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης και τριγύριζαν με δέος γύρω ἀπ' τὸν ἱερὸ ὕμνο φέροντας: «Ἱερὸ Ἑμένα μεσολάβησε γιὰ μᾶς». Αὐτὸ τὸ γεγονός προκάλεσε ἕνα τεράστιο σκάνδαλο στὴ Γερμανία κι ἔδωσε στοὺς γερμανοὺς ριζοσπάστες τὴν εὐκαιρία νὰ καταγγείλουν αὐτὴ τὴ φάρσα. Εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφτοῦμε στὴ Μπρεσλάβα, στὰ 1848, τὴ μικρὴ μπουραρία ὅπου, ἀμέσως, μετὰ ἀπὸ κείνη τὴ λιτανεία, συγκεντρώθηκαν μερικοὶ σιλεσιανοὶ ριζοσπάστες, πού ἀνάμεσά τους βρισκόταν κι ὁ περιφημὸς κόμης τοῦ Ράιχενμπαχ κι οἱ σύντροφοί του στὸ πανεπιστήμιο: ὁ καθηγητὴς Λυκειοῦ Στάν κι ὁ πρῶν καθολικὸς παπᾶς Γιόχαν Ρόνζ. Με ὑπαγόρευσή τους ὁ Ρόνζ ἔγραψε ἕνα ἀνοιχτὸ γράμμα εὐγλωττης διαμαρτυρίας στὸν ἐπίσκοπο τοῦ Τρέβιρι, πού τὸν χαρακτήριζε Τέρτσελ¹⁰¹ τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἔτσι ξεκίνησε ἡ αἵρεση τοῦ νεοκαθολικισμοῦ. Διαδόθηκε γρήγορα σ' ὅλη τὴ Γερμανία και στὸ δουκάτο τῆς Ποσσανίας και με τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιστροφῆς στὶς συλλογικὲς ἀγάπες τῶν πρώτων χριστιανῶν, διακήρυσσε ἀνοιχτὰ τὸν κομμουνισμὸ. Ἡ κυβέρνηση βρέθηκε σὲ ἀμηχανία και δὲν ἤξερε τί νὰ κάνει, γιατί αὐτὴ ἡ προπαγάνδα εἶχε ἀναμφίβολα θρησκευτικὸ χαρακτήρα και γιατί μέσα στὸν ἴδιο τὸν πληθυσμὸ τῶν διαμαρτυρόμενων σχηματίστηκαν ἔ λ ε ὕ θ ε ρ ε ς κ ο ι-

ν ό ζ η τ ε ς, πού έκδήλωναν, Έστω και μέ μετριοπαθή τόνο, μία σοσιαλιστική πολιτική τάση.

Η διομηχανική κρίση τοῦ 1847, πού εἶχε καταδικάσει σέ ἀφανισμό ἀπ' τή πείνα δεκάδες χιλιάδες ὑφαντουργούς, κέντρισε ἀκόμα περισσότερο τό ἐνδιαφέρον ὅλης τῆς Εὐρώπης γιά τά κοινωνικά ζητήματα. Ὁ ποιητής — χαμαιλέοντας Χάινε, ἔγραψε μ' αὐτή τήν εὐκαιρία ἕνα θαυμάσιο ποίημα, μέ τίτλο «Ὁ Ὑφαντουργός», πού προφήτευε τό γρήγορο ἔρχομό τῆς πιδ ἀνελέτητης Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης.

Ναί, ὅλοι αὐτοί στή Γερμανία περίμεναν, ἀν ὄχι τήν Κοινωνική Ἐπανάσταση, τουλάχιστον μία πολιτική ἐπανάσταση πού ἔλιπζαν ὅτι θάφερνε τήν ἀναγέννηση καί τήν ἀνανέωση τῆς μεγάλης γερμανικῆς πατρίδας. Καί σ' αὐτή τή γενική ἐλπίδα, σ' αὐτή τή συγχροδία ἐλπιδῶν κι ἐπιθυμιῶν, ἡ κυρίαρχη νότα ἦταν οὐσιαστικά πατριωτική κι ἐνίσχυσης τῆς ἰδέας τοῦ Κράτους. Οἱ γερμανοὶ αἰσθάνονταν προσβλημένοι ἀπ' τόν εἰρωνικό θαυμασμό πού οἱ ἄγγλοι κι οἱ γάλλοι, μιλώντας γι' αὐτούς, έκδήλωναν χαρακτηρίζοντάς τους λαό μορφωμένο καί θαυματοχάστο, ἐνώ τούς ἀρνιόντουσαν κάθε πρακτική στάση καί κάθε αἰσθηση τῆς πραγματικότητας. Νά γιατί ὅλες οἱ ἐπιθυμίες τους κι οἱ ἐμπνεύσεις τους κατευθύνονταν πρωταρχικά σ' ἕνα ἀντικειμενικό στόχο: τῆ δημιουργία ἐνός ἐνι αἰ ἰ ο υ κι ἰ σ χ υ ρ ο σ πα γ γ ε ρ μ α ν ι κ ο ῦ Κ ρ ά τ ο υ ς πού, ἀδιάφορο ἀν ἡ μορφή του εἶναι ρεπουμπλικάνικη ἢ μοναρχική, πρέπει νάναί ἀρκετά ἰσχυρό γιά νά προκαλεῖ τό θαυμασμό καί τό φόβο σ' ὅλους τούς γειτονικούς λαούς.

Στά 1848, μαζί μέ τήν Πανευρωπαϊκή ἐπανάσταση, ἄρχισε ἡ τέταρτη περίοδος, ἡ ἐπιθανάτια κρίση τοῦ γερμανικοῦ φιλελευθερισμοῦ. Αὐτή ἡ κρίση τέλειωσε μέ τήν τελειωτική του ἦττα.

Ἀπ' τή θλιθερή νίκη πού πέτυχαν στά 1525 ἐναντίον τῆς μεγάλης ἐξέγερσης τῶν χωρικών οἱ ἐνωμένες δυνάμεις τοῦ φεουδαρχισμοῦ, πού κινόλας ὀλοφάνερα προχωροῦσε στό τέλος του καί πού μόλις τότε ἄρχιζαν νά διαμορφώνονται στή Γερμανία τά σύγχρονα Κράτη, νίκη πού καταβίκαζε ὀριστικά ὅλη τή Γερμανία σέ μία πολὺ μακρόχρονη σκλαβιά κάτω ἀπ' τό γραφειοκρατικό καί κρατικό ζυγό, ποτέ δέν εἶχαν συγκεντρωθεῖ σ' αὐτή τή χώρα, τόσα πολλὰ εὐφλεκτα ὕλικά, τόσα πολλὰ ἐπαναστατικά στοιχεία ὅσα στίς παραμονές τοῦ 1848. Ἡ ἀνικανοποίηση, ἡ ἐλπίδα κι ἡ ἐπιθυμία μιᾶς ἐπανάστασης ἦταν γενικές, μ' ἐξάφραση τήν ἀνώτερη γραφειοκρατία καί τούς εὐγενεῖς. Εἶναι ἀκόμα χαρακτηριστικό αὐτό πού ποτέ δέν εἶχε συμβεῖ στή Γερμανία, ὅτε μετὰ τήν πώση τοῦ Ναπολέοντα, ὅτε στίς δεκαετίες τοῦ '20 ἢ τοῦ '30, δηλαδή, νά βρίσκονται τώρα, ἀληθινά, μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἀστικής τάξης, κατὰ ἑκατοντάδες κι ὄχι κατὰ δεκάδες, οἱ ἄνθρωποι πού αὐτοχαρακτηρίζονταν ὡς ἐπαναστάτες καί πού εἶχαν τό δικαίωμα νά χαρακτηριστοῦν ὡς τέτοιοι, ἀφοῦ δέν ἄρχόνταν πιδ στή στεῖρα φιλολογία καί στίς ρητορικές συζητήσεις, ἀλλά ἦταν πραγματικά ἀποφασισμένοι νά θυσιάσουν ἀκόμα καί τήν ἴδια τους τή ζωή γιά τίς πεποιθήσεις τους.

Ἐχουμε γνωρίσει πολλοὺς τέτοιους ἀνθρώπους. Δὲν ἀνῆκαν βέβαια στὸν κόσμον τῶν πλούσιων ἢ τῆς μορφωμένης καὶ καλλιεργημένης ἀστικής τάξης. Ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν πολὺ λίγοι δικηγόροι, λίγοι γιατροὶ καί, τὸ πῶς ἀξιοσημείωτο, σχεδὸν κανένας φοιτητής, μ' ἐξαίρεση τοὺς φοιτητὲς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ποὺ στὰ 1848 καὶ τὰ 1849, θὰ πάρουν μιὰ πολὺ ἀποφασιστικὴ ἐπαναστατικὴ θέση ἐξαιτίας, ἴσως, τοῦ ὅτι τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιστημονικῆς κατάρτισης ἦταν πολὺ κατώτερο σ' ὄλα τ' ἄλλα γερμανικὰ πανεπιστήμια (δὲ μιλάμε γιὰ τὸ πανεπιστήμιο τῆς Πράγας ποὺ εἶναι σλάβικο).

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σπουδάζουσας νεολαίας τῆς Γερμανίας ἦταν τοποθετημένο ἀπὸ τότε μὲ τὴ μεριά τῆς ἀντίδρασης, ὄχι βέβαια τῆς φεουδαρχικῆς, ἀλλὰ τῆς φιλελεύθερης συντηρητικῆς: αὐτὴ ὑπερασπιζόταν πᾶν ἂν ὅτι:δὴποτε ἄλλο τὴν κρατικὴν τάξη. Μποροῦμε εὐκολὰ νὰ φανταστοῦμε τί ἀπόγινε σήμερα ἐκείνη ἡ νεολαία.

Τὸ ριζοσπαστικὸ κόμμα ἦταν χωρισμένο σὲ δύο ρεύματα. Καὶ τὰ δύο τους εἶχαν διαμορφωθεῖ κάτω ἀπ' τὴν ἄμεση ἐπίδραση τῶν γαλλικῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν. Ἀλλὰ μεταξὺ τους ὑπῆρχε μιὰ μεγάλη διαφορά. Στὸ πρῶτο ἀνῆκαν ἄνθρωποι ποὺ ἐκπροσωποῦσαν τὸν ἀνθὸ τῆς νέας γενιᾶς τῶν γερμανῶν διανοούμενων: διδάκτορες διαφόρων σχολῶν, γιατροί, δικηγόροι κι ἀκόμα διάφοροι ὑπάλληλοι, συγγραφεῖς, δημοσιογράφοι, ρήτορες. Ἦταν, φυσικά, ὄλοι τοὺς βαθιὰ πολιτικοποιημένοι καὶ περίμεναν ἀνυπόμονα τὴν ἐπανάσταση ποὺ θὰ ἀνοίγε πλατιὰ πεδία δράσης γιὰ τὰ ταλέντα τους. Δὲν εἶχε ἀρχίσει καλὰ - καλὰ ἡ ἐπανάσταση κι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ μποῦν ἐπικεφαλῆς τοῦ ριζοσπαστικοῦ κόμματος κι ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς ἐλιγμούς, ποὺ θὰ τὸ ἐξαντλήσουν ἀνώφελα καὶ θὰ τοῦ ἀπορροφήσουν τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα ἐνέργειας. θὰ τὸ υποβιβάσουν στὸ μηδέν.

Ἦπῃρχε ὁμοια καὶ μιὰ ἄλλη κατηγορία ἀνθρώπων, λιγότερο ἐπιφανῶν καὶ λιγότερο φιλόδοξων, ἀλλὰ πῶς εἰλικρινῶν καὶ γι' αὐτὸ ἀπειρα πῶς σοβαρῶν, ποὺ προέρχονταν ἀπ' τὴ μικροαστικὴ τάξη. Ἀνάμεσά τους ἦταν πολλοὶ δάσκαλοι καὶ φτωχοὶ ὑπάλληλοι ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἦπῃρχαν, φυσικά, καὶ δικηγόροι καὶ γιατροί, καθηγητὲς, δημοσιογράφοι, βιβλιοπῶλες ἀκόμα κι ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ἀλλὰ σ' ἓνα ποσοστὸ τόσο μικρὸ ποὺ ἦταν γιὰ κλάματα. Αὐτοὶ ἦταν, πραγματικά, ἄνθρωποι ἀφοσιωμένοι καὶ σοβαροὶ ἐπαναστάτες, γιατί ἦταν ἀφοσιωμένοι ἀπεριόριστα στὴν ὑπόθεση τῆς ἐπανάστασης κι εἶχαν τὴ θέληση νὰ θυσιάστουν ὀλοκληρωτικά καὶ χωρὶς πολλὰ λόγια, γι' αὐτήν. Δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι, ἂν εἶχαν ἄλλες κατευθυντήριες ἀρχές κι ἂν ἡ γερμανικὴ κοινωνία γενικά ἦταν ἱκανὴ καὶ πρόθυμὴ γιὰ τὴ λαϊκὴ ἐπανάσταση, θὰ μπορούσαν νὰ προσφέρουν μεγάλες ὑπηρεσίες.

Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἦταν ἐπαναστάτες ἔτοιμοι νὰ ὑπερασπίσουν ἔντιμα τὴν ἐπανάσταση, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν ξεκαθαρίσει τί εἶναι ἡ ἐπανάσταση καὶ τί θάπρεπε ν' ἀπαιτεῖ κανεὶς ἀπ' αὐτή. Δὲν εἶχαν καὶ δὲν μπορούσαν νὰ ἔχουν οὔτε συλλογικὸ ἔντικτο, οὔτε συλλογικὴ θέληση

και σχέψη. Ήταν άτομικιστές επανάστατες, χωρίς έδαφος να πατούνε κάτω απ' τὰ πόδια τους και, άνίκανοι να έχουν μιὰ κατευθυντήρια αντίληψη, ήταν αναγκασμένοι να υπόταχτουν τυφλά στην πιεστική καθοδήγηση της παλιάς τους σοψής αδελφότητας, που έγιναν στα χέρια της τὰ όργανα για τή συνειδητή ή άσυνειδητη έξαπάτηση της λαϊκής μάζας. Τό άτομικό τους ένοστικτο τούς έσπρωχνε στη συνολική χειραφέτηση, στην ισότητα και στην εθιμερία όλων, ενώ τούς υποχρέωνε, παράλληλα, να δουλεύουν για τó θρίαμβο του παγγερμανικού Κράτους.

Ύπηρχε τότε στη Γερμανία, όπως και σήμερα, ένα ακόμα πιο σοβαρό επαναστατικό στοιχείο, τó προλεταριάτο της πόλης. Είχε αποδείξει στο Βερολίνο, στη Βιέννη και στη Φρανκφούρτη στα 1848 και στα 1849 στη Δρέσδη, στο βασίλειο του Άνωόβερου και στο δουκάτο του Μπάντεν ότι ήταν διαθέσιμο να ίκανό για μιὰ σειρά εξεγέρσεις, μόνον αν καταλάβαινε ότι καθοδηγούνταν με τρόπο έξυπνο και έντιμο. Στο Βερολίνο αποκαλύφθηκε ακόμα ένα στοιχείο που μέχρι τότε είχαμε συναντήσει μόνο στο Παρίσι, τó παιδί του δρόμου, τó «χαμίνι», που ήταν επαναστάτης κι ήρωας ταυτόχρονα.

Έκείνη τήν εποχή στη Γερμανία, τó προλεταριάτο της πόλης θρισκόταν ακόμα, τουλάχιστον στη μεγάλη πλειοψηφία του, σχεδόν ολοκληρωτικά έξω απ' τήν έπιρροή της προπαγάνδας του Μάρξ κι έξω απ' τήν όργάνωση του κομμουνιστικού του κόμματος. Αυτό ήταν αναπτυγμένο κυρίως στις διομηχανικές πόλεις της ρηνανικής Πρωσίας, ούσιαστικά στην Κολωνία· υπήρχαν και παρακλάδια του στο Βερολίνο, στο Μπρεσλάου, και, τόν τελευταίο καιρό, στη Βιέννη, αλλά ήταν πάρα πολύ αδύναμα. Φυσικά, στο γερμανικό προλεταριάτο, όπως και στο προλεταριάτο τών άλλων χωρών, υπήρχαν σε έμβρυακή κατάσταση, με τή μορφή της ένοσικτώδικης διεκδίκησης, τὰ σοσιαλιστικά ίδανικά που εκφράστηκαν, περισσότερο ή λιγότερο καθαρά, απ' τις λαϊκές μάζες σ' όλες τις περασμένες, όχι μόνο πολιτικές αλλά και θρησκευτικές, επαναστάσεις. Άλλά ή διαφορά ανάμεσα σ' αυτή τήν ένοσικτώδικη παρόρμηση και τήν καθαρά εκφρασμένη θέληση για μιὰ κοινωνική επανάσταση ή για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, είναι τεράστια. Μιὰ παρόμοια θέληση δέν εμφανίστηκε στη Γερμανία ούτε στα 1848, ούτε στα 1849, αν και τó περίφημο μανιφέστο τών γερμανών κομμουνιστών, που είχαν έμπνευσει κι είχαν συντάξει οι κύριοι Μάρξ κι Έγγελς, είχε κιόλας δημοσιευτεί τó Μάρτη του 1848.¹⁰² Πέρασε ανάμεσα στο γερμανικό λαό χωρίς ν' αφήσει σοβαρά ίχνη. Τό επαναστατικό προλεταριάτο όλων τών πόλεων της Γερμανίας, ήταν άμεσα υποταγμένο στο κόμμα τών ριζοσπαστών πολιτικών ή της έ ξ τ ρ ε μ ι σ τ ι κ ή ς δ η μ ο κ ρ α τ ί α ς. πράγμα που τού έδινε μιὰ μεγάλη δύναμη. Άλλά αυτή ή άστική δημοκρατία, που ήταν κι ή ίδια άποπροσανατολισμένη τόσο απ' τó πατριωτικό άστικό πρόγραμμα όσο κι απ' τήν όλική άνυπαρξία τών ήγετών της, έβλαψε τó λαό.

Και, τέλος, υπήρχε στη Γερμανία ένα στοιχείο που έχει τώρα έ-

Ξαφαν:στέι: ὁ ἐπαναστάτης ἀγρότης ἦ, τουλάχιστον, ὁ δυνάμει ἐπαναστάτης. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ διατηροῦνταν ἀκόμα σ' ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Γερμανίας λείψανα τοῦ παλιοῦ δικαίου τῆς δουλοπαροικίας, ὅπως ὑπάρχουν ἀκόμα στὰ δύο δουκάτα τοῦ Μαγδεμβούργου. Στὴν Αὐστρία, ἡ δουλοπαροικία κυριαρχεῖ ἀκόμα παντοῦ. Δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι οἱ γερμανοὶ ἀγρότες ἦταν ἱκανοὶ καὶ πρόθυμοι νὰ ἐξεγερθοῦν. Ὅπως στὰ 1830 στὸ Παλατινάτο τῆς Βαυαρίας ἔτσι καὶ στὰ 1848, σ' ὀλόκληρη σχεδὸν τὴ Γερμανία, ὅλοι οἱ ἀγρότες, μόλις ἔμαθαν τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, θὰ κινητοποιηθοῦν καὶ θὰ πάρουν ἀμέσως μέρος μὲ θέρμη, ζωντάρια καὶ ἐνεργητικότητα, στὶς πρῶτες βουλευτικὲς ἐκλογὲς πολυάριθμων ἐπαναστατικῶν κοινοβούλιων. Οἱ ἀγρότες πίστευαν τότε ὅτι αὐτὰ τὰ κοινοβούλια θὰ μπορούσαν καὶ θάθελαν νὰ κάνουν κάτι γι' αὐτοὺς κ: ἔτσι θὰ στείλουν ἐκεῖ γιὰ νὰ τοὺς ἐκπροσωπήσουν τοὺς πιδ ἀποφασιστικοὺς καὶ τοὺς πιδ κόκκινων πολιτικούς τους, στὸ μέτρο φυσικά, πὺ ἓνας γερμανὸς πολιτικός μπορεῖ νάβαι ἀποφασιστικὸς καὶ κόκκινος. Ὅταν, πολὺ γρήγορα, οἱ γερμανοὶ ἀγρότες θὰ πειστοῦν ὅτι δὲν θὰ πετύχαιναν τίποτα τὸ συγκεκριμένο διαμέσου αὐτῶν τῶν κοινοβουλίων, θὰ κρυσώσουν, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ ἦταν ἔτοιμοι γιὰ ὅλα, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴ γενικὴ ἐξέγερση.

Στὰ 1848, ὅπως κιόλας στὰ 1830, οἱ γερμανοὶ φιλελεύθεροι καὶ ριζοσπάστες φοβόντουσαν περισσότερο ἀπ' ὅτιδήποτε ἄλλο αὐτὴ τὴν ἐξέγερση ὅστε καὶ οἱ σοσιαλιστὲς τῆς σχολῆς τοῦ Μάρξ τὴν ἤθελαν. Εἶναι σ' ὅλους γνωστὸ ὅτι ὁ Φερδινάνδος Λασσάλ, ἄριστος μαθητὴς, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος παραδεχόταν, ἐκείνου τοῦ ἀνώτατου ἀρχηγοῦ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, πράγμα πὺ στὴ συνέχεια δὲν ἐμπόδιζε τὸ δάσκαλο νὰ ἐκφράσει, μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ θάνατου τοῦ Λασσάλ,¹⁰³ τὴ ζηλιάρικη καὶ φθονερὴ του ἐχθρότητα ἐναντίον τοῦ λαμπροῦ μαθητῆ του, πὺ εἶχε ξεπεράσει κατὰ πολὺ τὸ δάσκαλο στὸν τομέα τῆς πρακτικῆς ὅλοι, λέω, γνωρίζουν ὅτι πολλές φορές ὁ Λασσάλ εἶχε ἐκφράσει τὴ γνώμη ὅτι ἡ συντριβὴ τῆς ἐξέγερσης τῶν χωρικῶν στὸ 16ο αἰῶνα καὶ ἡ συνακόλουθη ἰσχυροποίηση καὶ ἀνθιση τοῦ γραφειοκρατικοῦ Κράτους στὴ Γερμανία ὑπῆρξαν ἓνας ἀληθινὸς θρίαμβος γιὰ τὴν ἐπανάσταση.

Γιὰ τοὺς κομμουνιστὲς καὶ τοὺς σοσιαλδημοκράτες τῆς Γερμανίας οἱ χωρικοὶ, ὅλοι οἱ χωρικοὶ, εἶναι ἡ ἀντίδραση, ἐνῶ τὸ Κράτος, ὅλα τὰ Κράτη, συμπεριλαμβανόμενου καὶ τοῦ Κράτους τοῦ Βίσμαρχ, εἶναι ἡ ἐπανάσταση.¹⁰⁴ Μὴ νομίζετε ὅτι τοὺς συκοφαντοῦμε. Ἡ ἀπόδειξη τοῦ γεγονότος ὅτι αὐτοὶ σκέφτονται ἀκριβῶς ἔτσι δίνεται ἀπ' τοὺς λόγους τους, τίς προσοῦρες τους, τ' ἄρθρα τους, τίς ἐπιθεωρήσεις καὶ, τέλος, ἀπ' τὰ γράμματά τους. Ὅλο αὐτὸ τὸ ὕλικὸ θὰ τὸ βάλουμε στὴ διάθεση τοῦ ρώσικο λαοῦ μόλις ἔρθει ὁ καιρὸς. Οἱ μαρξιστὲς, γενικὰ, δὲν μποροῦν νὰ σκεφτοῦν μ' ἄλλο τρόπο. Ὅντας ἀδιάλλαχοι ὁπαδοὶ τοῦ Κράτους, πρέπει ν' ἀπεχθάνονται κάθε ἐπανάσταση τοῦ λαοῦ καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἀγροικὴ, γιὰτὶ εἶναι ἀναρχικὴ ἀπ' τὴ φύση τῆς καὶ ἐπιδιώκει ἀμε-

σα την κατάργηση του Κράτους. "Οντας φανατικοί παγγερμανιστές, είναι υποχρεωμένοι ν' απορρίπτουν μίαν αγροτική επανάσταση και μόνο απ' τὸ γεγονός δι: αὐτὴ εἶναι μιὰ επανάσταση εἰδικὰ σλάβικη.

Τὸ μῖσος τους ἐναντίον τῆς ἀγροτικῆς επανάστασης τοὺς ἐνώνει, μὲ συγκινητικὸ τρόπο, μ' ὅλα τ' ἀστικά στρώματα καὶ κόμματα τῆς γερμανικῆς κοινωνίας. Ἐχοῦμε κιόλας παρατηρήσει δι: στὰ 1830 δὲν χρειάστηκε παρὰ νὰ ξεσηκωθοῦν μὲ τὰ δρεπάνια καὶ τὰ δικράνια οἱ χωρικοὶ τοῦ βαυαρικοῦ Παλατινάτου ἐναντίον τῶν φεουδαρχῶν, γιὰ νὰ πέσει ἀπρόοπτα ὁ επαναστατικὸς πυρετὸς ποὺ φαινόταν νὰ φλογίζει τοὺς BURSCHENSCHAFTEN τῆς Ν. Γερμανίας. Στὰ 1848 ἐπαναλαμβάνεται τὸ ἴδιο πρᾶγμα κι ἡ ἀποφασιστικὴ ἀντίθεση τῶν γερμανῶν ριζοσπαστῶν ἐναντίον κάθε ἀπόπειρας ἐξέγερσης τῶν χωρικῶν ἀπ' τὴν ἀρχὴ κιόλας τῆς επανάστασης τοῦ 1848, ὑπῆρξε, μπορούμε νὰ τὸ βεβαιώσουμε μὲ σιγουριά, ἡ βασικὴ αἰτία τῆς ἀποτυχίας ἐκείνης τῆς επανάστασης.

Ἡ επανάσταση αὐτὴ εἶχε ἀρχίσει μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ πρωτοφανεῖς λαϊκὲς νίκες. Στὸ διάστημα σχεδὸν ἐνὸς μήνα, μετὰ τὶς μέρες τοῦ Φλεβάρη στὸ Παρίσι, ὅλοι οἱ θεσμοὶ κι οἱ κυβερνητικὲς δυνάμεις εἶχαν σαρωθεῖ σ' ὀλόκληρη τὴ γερμανικὴ ἐπικράτεια ἀπ' τὸ λαὸ, σχεδὸν χωρὶς προσπάθεια. Αὐτὴ ἡ λαϊκὴ επανάσταση θριάμβευσε στὸ Παρίσι, στὴ Γερμανία, κυβερνήτες καὶ κυβερνήσεις, κατάπληκτες ἀπ' τὸ φόβο κι ἀπ' τὴ συνείδηση τῆς περιφρόνησης ποὺ τὶς περικύκλωνε, θὰ καταρρεύσουν μόνες τους ἢ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη. Εἶναι ἀλήθεια δι: ὑπῆρξε ἓνα εἶδος ἀπόπειρας ἐνοπλῆς ἀντίστασης στὸ Βερολίνο καὶ στὴ Βιέννη, ἀλλὰ ἦταν τελείως ἀσήμαντη καὶ δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ μιλάμε γι' αὐτὴ.

Ἔτσι ἡ επανάσταση θριάμβευσε στὴ Γερμανία σχεδὸν χωρὶς ν' ἀνοίξει μύτη. Οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν, τὰ ἐμπόδια θὰ πέσουν ἀπὸ μόνα τους. Οἱ γερμανοὶ επαναστάτες μπορούσαν νὰ κάνουν δι: ἤθελαν. Τί ἔκαναν;

Θὰ μᾶς ποῦνε δι: ὁ επαναστατικὸς θρίαμβος ἀποδείχθηκε πρόσκαιρος σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη κι ὄχι μόνο στὴ Γερμανία. Ἀλλὰ σ' ὅλες τὶς ἄλλες χώρες ἡ επανάσταση καταπνίχθηκε ἀπὸ ξένες δυνάμεις ὕστερα ἀπὸ μιὰ μακρόχρονη καὶ σοβαρὴ πάλη: στὴν Ἰταλία ἀπ' τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα, στὴν Οὐγγαρία ἀπ' τοὺς ἐνωμένους ρώσους κι αὐστριακοὺς. Στὴ Γερμανία ὁμως, κατάρρευσε ἐξαιτίας τῆς αὐτο - ἀποσύνθεσης τῶν επαναστατῶν.

Θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ δι: τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ στὴ Γαλλία; Ὁχι, στὴ Γαλλία τὰ πρᾶγματα θὰ πάρουν διαφορετικὴ τροπὴ. Τότε ἀκριβῶς ἐμφανίστηκε ἐκεῖ ἓνα σοβαρὸ πρόβλημα ποὺ ἔσπρωξε ἄμεσα ὅλους τοὺς ἀστούς πολιτικούς, ἀκόμα καὶ τοὺς κόκκινους επαναστάτες, στὴν ἀντίδραση. Στὴ διάρκεια τῶν ἀξιοσημειώμενων μερῶν τοῦ Ἰούνη θὰ βρεθοῦν στὴ Γαλλία, γιὰ δευτέρη φορά, ἀντιμέτωποι σὰν ἐχθροὶ τὸ προλεταριάτο κι ἡ ἀστικὴ τάξη καὶ καμὰ συμφιλίωση δὲ θάναί πιά δυνατὴ ἀνάμεσά τους. Τὴν πρώτη φορά εἶχαν βρεθεῖ ἀντιμέτωποι στὴ Λυών.¹⁰⁵

Στή Γερμανία, όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει, το κοινωνικό ζήτημα άρχισε να διεισδύει δειλά, από διάφορους δρόμους, στη συνείδηση του προλεταριάτου, παρόλο που το τελευταίο το αντιμετώπιζε, περισσότερο απ' οποιοδήποτε άλλο ζήτημα, θεωρητικά και σά ζήτημα περισσότερο γαλλικό παρά γερμανικό. Γι' αυτό δέν ήταν δυνατό ν' απομακρύνει το γερμανικό προλεταριάτο απ' τους δημοκρατικούς, που οι εργαζόμενοι θά συνεχίσουν να τους ακολουθούν, δίχως ν' αναρωτιούνται ποτέ αν οι δημοκρατικοί θά ήταν ικανοί να τους οδηγήσουν στη μάχη.

Άλλ' ακριβώς γι' αυτό οι ήγέτες κι οι πολιτικοί του γερμανικού δημοκρατικού κόμματος δέν ήθελαν τις όδομαχίες. Προτιμούσαν πιό πολύ τις αναίμακτες και χωρίς κίνδυνο μάχες που δίνονται σ' εκείνα τα κοινοβούλια, που ο βαρνος Ζελάκι,¹⁰⁶ κράτης εύγενής κι ένα απ' τα όργανα τής άψθουργο - αυστριακής αντίδρασης είχε ονομάσει γραφικά, «Ινστιτούτα άσκησης τής ρητορικής».

Έκείνη την εποχή στη Γερμανία τα κοινοβούλια κι οι συνελεύσεις δέ λογαριάζονταν. Η Έθνοσυνέλευση τής Φρανκφούρτης, που έπρεπε να φτιάξει το Σύνταγμα, θεωρούνταν ή πρώτη ανάμεσα σ' όλες. Απαρτίζονταν από περίπου 600 βουλευτές, που αντιπροσώπευαν όλη τή γερμανική επικράτεια κι είχαν εκλεγεί άμεσα απ' το λαό. Υπήρχαν ακόμα βουλευτές απ' τις καθαρά γερμανικές επαρχίες τής αυστριακής αυτοκρατορίας. Οι σλάβοι τής Μοραβίας και τής Βοημίας είχαν άρνηθεί να στείλουν εκεί δικούς τους αντιπροσώπους, προκαλώντας τήν πιό έντονη αγανάκτηση των γερμανών πατριωτών που δέν μπορούσαν, αλλά προπαντός δέν ήθελαν, να παραδεχτούν ότι ή Βοημία κι ή Μοραβία, έστω κι αν κατοικούνταν από σλάβους, δέν αποτελούσαν, πραγματικά, γερμανικά έδάφη. Έτσι συγκεντρώθηκε στη Φρανκφούρτη, απ' τα πιό μακρινά σημεία τής Γερμανίας, το άθος το γερμανικού πατριωτισμού και φιλελευθερισμού, ή γερμανική διανόηση και κουλτούρα. Όλοι οι πατριώτες κι επαναστάτες των δεκαετιών του '20 και '30, που είχαν τήν τύχη να επιζήσουν ως τότε, όλοι οι περίφημοι φιλελεύθεροι τής δεκαετίας του '40, ξαναβρέθηκαν σ' αυτό το ανώτατο κοινοβούλιο όλης τής Γερμανίας. Και μέσα στη γενική έκπληξη θά παρατηρηθεί άμέσως, απ' τήν πρώτη κιόλας μέρα, ότι τουλάχιστον τα τρία τέταρτα των βουλευτών που είχαν εκλεγεί άμεσα απ' το λαό, ήταν αντιδραστικοί! Κι όχι μόνο αντιδραστικοί, αλλά κι άπειροι στην πολιτική, που ενώ ήξεραν πραγματικά πολλά, ήταν υπερβολικά άφελεις. Πίστευαν σοβαρά ότι θάταν άρκετο να φτιάξουν με τα σοφά τους μυαλά ένα σύνταγμα για όλη τή Γερμανία και να το διακηρύξουν σ' όνομα του λαού, για να γοητευτούν άμέσως όλες οι γερμανικές κυβερνήσεις. Έμπιστευόνταν στις ύποσχέσεις και στους όρκους των γερμανών μοναρχών, σά να μην είχαν κιόλας δοκιμάσει οι ίδιοι κι οι πλάτες των συντρόφων τους τήν άναίσχυνη και συστηματική δολιότητα εκείνων, στα τελευταία 30 και περισσότερα χρόνια, απ' τα 1815 ως τα 1848. Έκείνοι οι εμπνευσμένοι νομικοί κι ιστορικοί δέν καταλάβαιναν αυτή τήν άπλή αλήθεια, που

τήν εξηγεί και τήν επιβεβαιώνει δηλ ή ιστορία, ότι, δηλαδή, για να εξουδετερωθεί μιá οποιαδήποτε πολιτική δύναμη, για να τήν ανατρέψεις και να τήν υποτάξεις, δέν υπάρχει παρά ένα μόνο μέσο: να τήν καταστρέψεις. Έκείνοι οι φιλόσοφοι δέν καταλάβαιναν ότι έναντίον τής πολιτικής αúτης δύναμης δέν μπορεί να υπάρξει άλλη έγγύηση έξω άπ' τήν άπόλυτη καταστροφή της. "Ότι στην πολιτική, όπως σ' ένα στίβο όπου συγκρούονται ανταγωνιστικές δυνάμεις κι ανταγωνιστικά γεγονότα, τά λόγια, οι ύποσχέσεις κι οι όρκοι δέ σημαίνουν τίποτα, άκόμα κι εξαιτίας του ότι μιá πολιτική δύναμη, στο μέτρο που παραμένει μιá πραγματική δύναμη, όφειλει, παρά κι ενάντια στη θέληση τής εξουσίας και τών άφεντάδων που τήν κυβερνούν, σύμφωνα με τή φύση της και με κίνδυνο άυτοκαταστροφής της, ν' άποδλέπει άναγκαστικά και με κάθε θυσία, στην πραγματοποίηση τών δικών της στόχων.

Τό Μάρτη 1948 οι γερμανικές κυβερνήσεις είχαν χάσει τό ήθικό τους, είχαν τρομοκρατηθεί, αλλά δέν είχαν πραγματικά καταστραφεί. Η παλιά κρατική, νομική, οικονομική, πολιτική και στρατιωτική όργάνωση στεκόταν στά πόδια της. Υποχωρώντας στην πίεση τής στιγμής είχαν χαλαρώσει λίγο τά χαλινάκια, αλλά τά ουσιαστικά κέντρα εξουσίας ήταν άκόμα στά χέρια μοναρχών. Η μεγάλη πλειοψηφία τών ύπαλλήλων, που είναι συνηθισμένοι να ύπακώσουν μηχανικά, δηλ ή άστυνομία, όλος ό στρατός τούς ήταν πιστοί όπως και πρώτα, ίσως και περισσότερο από πρώτα, γιατί μέσα σ' εκείνη τή λαϊκή λαίλαπα, που άπειλούσε τήν ίδια τους τήν ύπαρξη, μόνο άπ' τόν έαυτό τους μπορούσαν να περιμένουν τή σωτηρία. Και για να τελειώνουμε, παρά τό γενικό θρίλαβο τής επανάστασης, ή έσπραξη κι ή πληρωμή, τών φόρων γίνονταν με τήν ίδια επιμέλεια όπως και πρώτα.

Στήν άρχή τής επανάστασης, μερικές άπομονωμένες φωνές είχαν ζητήσει, είναι αλήθεια, να σταματήσει ή πληρωμή τών φόρων και γενικά κάθε χαρτοσιού σε είδος ή σε χρήμα, σ' δηλ τήν έκταση τής γερμανικής επικράτειας, μέχρι να συνταχθεί και να δημοσιευτεί ένα νέο σύνταγμα τής Χώρας. Άλλά έναντίον αúτης τής πρότασης, που, αναμφίβολα, είχε ευνοϊκή άπήχηση στο λαό, ιδιαίτερα στους άγρότες, ξεσηκώθηκαν όμόφωνα κι άπειλητικά φωνές άποδοκιμασίας άπ' όλο τόν άστικό κόσμο, όχι μόνο άπ' τούς φιλελεύθερους, αλλά κι άπ' τούς πιό κόκκινους ριζοσπάστες επαναστάτες. Τό γεγονός είναι ότι αυτά τά αιτήματα έτειναν άμεσα στη χρεωκοπία του Κράτους και στην κατάργηση όλων τών κρατικών θεσμών κι αυτό γινόταν τήν ίδια άκριώς στιγμή που όλοι ήταν άπασχολημένοι, αντίθετα, με τή δημιουργία ενός νέου κι άκόμα πιό ισχυρού Κράτους: τό ένα κι άδιαίρετο παγγερμανικό Κράτος! Φανταστείτε! Τήν καταστροφή του Κράτους! Αυτό σημαίνει τή χειραφέτηση και τήν άνάσταση, για τόν ήλίθιο όχλο που δουλεύει χειρωνακτικά, αλλά μιá συμφορά για τούς καθώς πρέπει, για δηλ τήν άστική τάξη που επιδιώνει μόνο χάρη στη δύναμη του Κράτους. Έπειδή στο μυαλό τών μελών τής Έθνοσυνέλευσης τής Φρανκφούρτης και

μαζί τους, ανάμεσα στους ριζοσπάστες της Γερμανίας, δέν μπορούμε νά γεννηθεί ή ιδέα της κατάργησης του Κράτους, πού βρισκόταν στά χέρια τών γερμανών μοναρχών κι επειδή, άπ' τήν άλλη μεριά, δέν ήξεραν και δέν ήθελαν νά οργανώσουν τή λαϊκή δύναμη, πού ήταν άσυμβίβαστη μέ τή μοναρχική, τούς άπόμεινε μόνο ή κατηγορία της πίστης στήν άγιότητα τών ύποσχέσεων και τών όρκων πού έδιναν οί ίδιοι οί μονάρχες.

Δέν θάναί άσχημο νά θυμίζουμε πιδ συχνά σ' εκείνους πού μιλάνε πάντα για τήν ειδική άποστολή της έπιστήμης και τών έπιστημόνων, άναφορικά μέ τήν όργάνωση και τή διακυβέρνηση τών Κρατών, τήν κωμικοτραγική τύχη του άτυχου κοινοβούλιου της Φρανκφούρτης. "Αν κάποια πολιτική συνέλευση άξιζε νά όνομαστέ σοφή, αυτή θά ήταν άκριβώς τó παγγερμανικό κοινοβούλιο, όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένοι οί πιδ περίφημοι καθηγητές όλων τών πανεπιστημίων κι όλων τών γερμανικών σχολών, ιδιαίτερα οί νομικοί, οί οικονομολόγοι κι οί ιστορικοί. Αύτή ή συνέλευση άποκαλύφθηκε και μάλιστα άμέσως, όπως παρατηρήσαμε ήδη παραπάνω, στή μεγάλη της πλειοψηφία τρομερά αντίδραστική σέ τέτοιο βαθμό πού όταν ό Ράντοβιτς,¹⁰⁷ φίλος, έπιμελής άνταποκριτής και πιστός υπρέτης του βασιλιά Φρειδερίου Γουλιέλμου IV, πού εκπροσωπούσε προηγούμενα τήν Πρωσία στή γερμανική Συνομοσπονδία και πού τó Μάη 1848 εκλέχτηκε βουλευτής στήν Έθνοσυνέλευση, πρότεινε σ' αυτή τή συνέλευση νά διακυρώσει έπίσημα τήν άλληλεγγύη της μέ τ' άστριακά στρατεύματα, μ' εκείνη τή γερμανική στρατιά, πού αποτελούνταν σέ μεγάλο μέρος άπό μαγιάρους και κροάτες και πού έξαπολύθηκε άπ' τήν κυβέρνηση της Βιέννης έναντίον τών έξεγερμένων Ιταλών, τó μεγαλύτερο μέρος της, πυρπολημένο άπ' τόν πατριωτικό λόγο του στρατηγού, θά σηκωθεί έπάνω και θά χειροκροτήσει τούς άστριακούς. Μ' αυτό δήλωναν έπίσημα, σ' όνομα όλης της Γερμανίας, ότι ό κύριος στόχος, αν μπορεί νά ειπωθεί, ό μοναδικός στόχος της γερμανικής επανάστασης δέν ήταν πραγματικά ή κατάκτηση της έλευθερίας για τούς γερμανικούς λαούς, αλλά ή οικόδομηση άπ' αυτούς μιας νέας κι άπέραντης πατριωτικής φυλακής πού λεγόταν μια κι άδιαίρετη παγγερμανική αυτοκρατορία.

Η συνέλευση έπέδειξε μια έξίσου κτηνώδεια σκληρότητα άπέναντι στους πολωνούς του δουκάτου του Πόζναν και γενικά άπέναντι στους σλάβους. "Όλες αυτές οί φυλές, πού μισούν τούς γερμανούς, έπρεπε νά καταβροχθιστούν άπ' τó παγγερμανικό Κράτος. Τό άπαιτούσε ή μελλοντική δύναμη και τó μεγαλείο της γερμανικής πατρίδας.

Τό πρώτο έσωτερικό ζήτημα πού παρουσιάστηκε για έξέταση στή σοφή και πατριωτική συνέλευση ήταν τούτο: Θά έπρεπε τά γερμανικά κράτη νά πάρουν τή μορφή μιας δημοκρατίας ή μιας μοναρχίας; Καί φυσικά τó δίλημμα λύθηκε ευνοικά για τή μοναρχία. "Όμως δέν μπορεί κανείς νά συνεχίσει νά κατηγορεί γι' αυτό τούς κυρίως καθηγητές, βουλευτές και νομοθέτες. Είναι ξεκάθαρο ότι αυτοί, σά γνήσιοι κι έπι-

πλέον σοφοί γερμανοί, δηλαδή συνειδητοί κι από πολύ παλιά ύπηρέτες, επιθυμούσαν μ' ὄλη τους τήν ψυχή νά διατηρήσουν τοὺς πολυαγαπημένους τοὺς μονάρχες. Ἀλλά κι ὅταν θά ὑπῆρχε κάποια ἀμφιβολία ἀναφορικά μ' αὐτὸ τὸ θέμα, θά ἔπρεπε νά λυθεῖ, ὅπως ὅποτε, εὐνοϊκὰ γιὰ τὴ μοναρχία γιατί, ἔξω ἀπὸ καμμιά ἑκατοστὴ ἐλικρινεῖς ἐπαναστάτες πού ἔχουμε κιόλας μιλήσει γι' αὐτούς, αὐτὴ ἦταν ἡ θέληση τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης. Ἀπόδειξη αὐτοῦ ἀποτελοῦν οἱ λόγοι τοῦ ἐντιμότατου πατριάρχη τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, πού ἔχει γίνει σήμερα σοσιαλδημοκράτης καὶ πού γι' αὐτὸν τὸν πατριώτη ἀπ' τὸ Καίμπερπεργκ ἔχουμε ἤδη μιλήσει, τοῦ δόκτορα Γιόχαν Γιακόμπι. Νά τί εἶπε στὸ λόγο πού ἔβγαλε στὰ 1859, μπροστὰ στοὺς ψηφοφόρους τοῦ Καίμπερπεργκ: «Σήμερα, κύριοι, καὶ τὸ λέω βαθιὰ πεπεισμένος, δὲν ὑπάρχει σ' ὀλόκληρη τὴ χώρα μας, σ' ὄλο τὸ δημοκρατικὸ κόμμα, δὲν ὑπάρχει, ἐπαναλαμβάνω, οὔτε ἓνας ἄνθρωπος πού ὄχι μόνο νά λέει ὅτι θέλει ἓνα κράτος πού νά μὴν εἶναι μοναρχικό, ἀλλὰ καὶ νά τὸ φαντάζεται». Καὶ πρόσθετε: «Ἄν ὑπῆρξε ποτὲ μιὰ ἐποχὴ πού νά μᾶς ἔδειξε πόσο βαθιὰ ριζωένος εἶναι στὴν καρδιά τοῦ λαοῦ ὁ θεσμὸς τῆς μοναρχίας, αὐτὴ ἡ ἐποχὴ ἦταν ἀκριβῶς τὸ ἔτος 1848». Τὸ δεύτερο ζήτημα ἦταν: ἡ παγγερμανικὴ αὐτοκρατορία. Θά ἔπρεπε νάναί συγκεντρωτικὸ ἢ δημοσπονδιακοῦ τύπου; Ὁ πρῶτος τρόπος ἦταν πιδ λογικὸς καὶ πιδ κοντὰ στὸ στόχο, δηλαδή τὴ δημιουργία ἑνὸς ἰσχυροῦ γερμανικοῦ Κράτους, πού θάταν ἔνα κι ἀδιαίρετο. Ἀλλὰ γιὰ νά πραγματοποιηθεῖ αὐτὸς ὁ στόχος θάπρεπε ν' ἀπογυμνωθοῦν ἀπ' τὴν ἐξουσία, ἀπ' τὸ θρόνο καὶ νά ἐξοριστοῦν ἀπ' τὴ Γερμανία ὄλοι οἱ μονάρχες ἐκτὸς ἀπὸ ἓναν, πράγμα πού σημαίνει ὅτι θ' ἀρχιζαν πολλὲς τοπικὲς ἐξεγέρσεις. Αὐτὸ ἐρχόταν σὲ μεγάλη ἀντίθεση μὲ τὴ γερμανικὴ δουλοπρέπεια καὶ τὸ ζήτημα λύθηκε, σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ ἰδανικό, εὐνοϊκὰ ὑπὲρ τῆς δημοσπονδιακῆς μοναρχίας, δηλαδή, θά ὑπῆρχε ἓνας ἀριθμὸς μικρῶν καὶ μεσαίων Κρατῶν, ἄλλα τόσα κοινοβούλια κι ἐπικεφαλῆς ὄλων αὐτῶν ἓνας μόνο αὐτοκράτορας κι ἓνα μόνο κοινοβούλιο γιὰ τὸ σύνολο τῆς γερμανικῆς ἐπικράτειας.

Ἀλλὰ ποῖος θά ἦταν ὁ αὐτοκράτορας; Αὐτὸ ἦταν τὸ κύριο ἐρώτημα. Ἦταν ξεκάθαρο ὅτι αὐτὴ τὴ θέση δὲν μπορούσε νά τὴν καταλάβει κανένας ἄλλος παρὰ μόνο ἓνας αὐστριακὸς αὐτοκράτορας ἢ ἓνα πρῶσος βασιλιάς. Οὔτε ἡ Αὐστρία οὔτε ἡ Πρωσσία θά ἀνέχονταν ἄλλους.

Οἱ συμπάθειες τῆς πλειοψηφίας τῆς συνέλευσης ἔκλιναν πρὸς τὴ μεριά τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας. Κι αὐτὸ γιὰ πολλὲς αἰτίες: πρῶτο, ὄλοι οἱ γερμανοὶ ἀπεχθάνονταν κι ἀπεχθάνονται ἀκόμα τὴν Πρωσσία, ὅπως οἱ ἴταλοὶ ἀπεχθάνονται τὸ Πεδεμόντιο. Ὅσο γιὰ τὸ βασιλιά Φρειδερίκο Γουλιέλμο IV, ἡ παράξενη κι ἀντιφατικὴ του συμπεριφορὰ, πρὶν κι ὕστερα ἀπ' τὴν ἐπανάσταση, τοῦ εἶχε στερήσει ὄλες τίς συμπάθειες μὲ τίς ὁποῖες εἶχε γίνει δεκτὴ ἢ ἀνοδὸς του στὸ θρόνο. Ἐξᾴλλου, ἡ Ν. Γερμανία ἐξαιτίας τοῦ χαρακτήρα τοῦ πληθυσμοῦ της, πού στὴν

πλειοψηφία του είναι καθολικός κι εξαιτίας τών Ιστορικών της παραδόσεων κι εθίμων, έκλινε άποφασιστικά υπέρ της Αυστρίας. Άλλά ή έκλογή του αυτοκράτορα της Αυστρίας, ήταν άπωσθήποτε άδύνατη, γιατί ή αυστριακή αυτοκρατορία, κλονισμένη άπ' τά επαναστατικά κινήματα στην Ιταλία, στην Ούγγαρία, στη Βοημία και τέλος στην ίδια τή Βιέννη, βρισκόταν στο χείλος μιās άδύσσου, ενώ ή Πρωσία ήταν έξοπλισμένη και προετοιμασμένη, παρά τις κινητοποιήσεις στους δρόμους του Βερολίνου, του Καίνιξμπεργκ, του Πόζναν, του Μπρεσλάου και της Κολωνίας. Οί γερμανοί ήθελαν, πολύ περισσότερο άπ' τήν έλευθερία, μιιά Ισχυρή κι ένοποιημένη αυτοκρατορία. Ήταν ξεκάθαρο σέ δλους ότι μόνο μιιά Πρωσία μπορούσε νά προσφέρει στή Γερμανία έναν άληθινό αυτοκράτορα. Και γι' αυτό, άν οί κύριοι καθηγητές, πού είχαν τήν άπόλυτη σχεδόν πλειοψηφία στο κοινοβούλιο της Φρανκφούρτης, διέθεταν έστω και μιιά σταγόνα κριτικής αίσθησης, ένα ψίχουλο ενέργειας, θάπρεπε, δίχως νά σκεφτούν ούτε γιά μιιά στιγμή, δίχως ταλαντεύσεις, έστω και δίχως τή θέλησή τους, νά προσφέρουν άμέσως τ' αυτοκρατορικό στέμματα στο βασιλιά της Πρωσσίας.

Ό Φρε.δερίκος Γουλιέλμος IV θά τó είχε σίγουρα άποδεχτεί άπ' τήν άρχή της επανάστασης. Ή εξέγερση του Βερολίνου, ή νίκη του λαού πάνω στο στρατό, τόν είχαν πληγώσει κατάκαρδα. Αισθανόταν ταπεινωμένος κι άναζητούσε έναν οποιοδήποτε τρόπο γιά ν' άπαντήσει και ν' άποκαταστήσει τή βασιλική τιμή. Μή βρίζοντας καλύτερο τρόπο, γατζώθηκε με δική του πρωτοβουλία στην αυτοκρατορική κορώνα. Άπ' τις 21 Μάρτη κιόλας, 3 μέρες μετά τήν ήττα του Βερολίνου, απέυθυνε ένα μανιφέστο στο γερμανικό λαό όπου δήλωνε ότι γιά χάρη της σωτηρίας της Γερμανίας έμπαινε επικεφαλής της κοινής γερμανικής πατρίδας. Άφού έγραψε με τó ίδιο του τó χέρι αυτό τó μανιφέστο, άνέθηκε στο άλογό του και με στρατιωτική συνοδεία βάλθηκε νά περιτρέχει θριαμβευτικά τους δρόμους του Βερολίνου, κρατώντας στο χέρι του τήν τρίχρωμη παγγερμανική σημαία. Άλλά τó κοινοβούλιο της Φρανκφούρτης δέν κατάλαβε ή δέν ήθελε νά καταλάβει εκείνο τόν έστω και χοντροκοιμένο ύπαινιγμό κι αντί ν' άνακηρύξει άπλά αυτοκράτορα τó βασιλιά της Πρωσσίας, καταφεύγει όπως κάνουν πάντα εκείνοι οί άνθρωποι πού είναι μύωπες κι άναποφάσιστοι, σ' ένα συμβιβασμό πού, χωρίς νά λύνει τó πρόβλημα, άποτελούσε μιάν άίμεση προσβολή γιά τó βασιλιά της Πρωσσίας. Οί κύριοι καθηγητές θεώρησαν άναγκαίο, προτού εκλέξουν τόν αυτοκράτορα όλης της Γερμανίας, νά έπεξεργαστούν ένα σύνταγμα γιά όλη τή Γερμανία και νά διατυπώσουν ακόμα και τά βασικά δικαιώματα του γερμανικού λαού.

Οί σοφοί νομοθέτες θά δουλέψουν περισσότερο άπό 6 μήνες γιά νά καθορίσουν νομικά εκείνα τά δικαιώματα. Θά έμπιστευτούν τά πρακτικά προβλήματα στην προσωρινή κυβέρνηση πού είχαν φτιάξει οί ίδιοι και πού άποτελούνταν άπό έναν άνεύθυνο άντιβασιλιά του Κρά-

τους κι από ένα υπεύθυνο υπουργικό συμβούλιο. 'Αλλά για μιὰ ακόμα φορά αντιβασίλειος δὲν δρίστηκε ὁ βασιλιάς τῆς Πρωσίας, ἀλλὰ ἕνας αὐστριακὸς ἀρχιδούκας.

Ἡ συνέλευση τῆς Φρανκφούρτης, μετὰ τὴν ἀναγόρευση, ἤθελε νὰ ὀρκιστοῦν σ' αὐτὸν πίστη ὅλες οἱ στρατιωτικὲς δυνάμεις τῆς Συνομοσπονδίας. 'Αλλὰ θὰ ὑπακούσουν μόνον οἱ ἀσήμαντοι στρατοὶ τῶν μικρῶν Κρατῶν, ἐνῶ τὰ στρατεύματα τῆς Αὐστρίας, τῆς Πρωσίας καὶ τοῦ 'Αννόβερου, θ' ἀρνηθοῦν κατηγορηματικά. Τότε ἀποκαλύφθηκε ξεκάθαρα ὅτι ἡ δύναμη, ἡ ἐπιρροή κι ἡ σημασία τῆς συνέλευσης τῆς Φρανκφούρτης δὲν ἦταν τίποτα κι ὅτι οἱ τύχες τῆς Γερμανίας δὲν θ' ἀποφασίζονταν στὴ Φρανκφούρτη, ἀλλὰ στὸ Βερολίνο καὶ τὴ Βιέννη καὶ προπαντὸς στὸ Βερολίνο, γιατί ἡ Βιέννη ἦταν πολὺ ἀπαχολημένη μὲ τὶς δικές της καθαρὰ αὐστριακὲς ὑποθέσεις καὶ πολὺ ἀποκοιμημένη ἀπ' τὶς γερμανικὲς ὑποθέσεις γιὰ νὰ μπορέσει νάχει τὴ δυνατότητα ν' ἀπασχοληθεῖ μ' αὐτές.

Στὸ μεταξὺ τί ἔκανε τὸ λεγόμενο ριζοσπαστικὸ ἢ ἐπαναστατικὸ κόμμα; Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν μὴ πρῶστων μελῶν τοῦ βρισκόταν στὸ κοινοβούλιο τῆς Φρανκφούρτης, ὅπου εἶχαν σχηματίσει μιὰ μειοψηφία. Τὰ ἄλλα βρισκόταν στὰ τοπικὰ κοινοβούλια, ἀλλὰ κι ἐκεῖ σὲ κατὰσταση παράλυσης γιατί πρῶτο, ἡ ἐπιρροή αὐτῶν τῶν κοινοβουλίων στὴν διευθέτηση τῶν ὑποθέσεων τῆς Γερμανίας ἦταν ἀναγκαστικὰ ἀσημαντὴ ἐξαιτίας τοῦ ὅτι καὶ τὰ ἴδια ἦταν πολὺ μικρὰ καὶ δεύτερο, γιατί τὰ κοινοβούλια τοῦ Βερολίνου, τῆς Βιέννης καὶ τῆς Φρανκφούρτης ἦταν χρεωκοπημένα καὶ ξεφτυλισμένα.

Ἡ συντακτικὴ συνέλευση τῆς Πρωσίας, ποὺ πρωτολειτούργησε στὸ Βερολίνο στίς 22 Μάρτη 1848 καὶ συγκροτήθηκε ἀπ' ὅλο σχεδὸν τὸ ἄνθος τοῦ ριζοσπαστισμοῦ, τὸ ἀπόδειξε καθαρὰ. 'Ακούστηκαν σ' αὐτὴν οἱ πιὸ φλογεροί, οἱ πιὸ ρητορικοὶ κι ἀκόμα οἱ πιὸ ἐπαναστατικοὶ λόγοι, ποὺ δὲν ἀκολουθήθηκαν ὅμως ἀπὸ καμιὰ δρᾶση. 'Απ' τὶς πρῶτες συνεδριάσεις τῆς ἀπόκρουσε τὸ σχέδιο συντάγματος ποὺ παρουσίασε ἡ κυβέρνησις καί, ὅπως ἡ συνέλευση τῆς Φρανκφούρτης, σπατάλησε μερικὸς μῆνες συζητώντας τὸ ἴδιό της σχέδιο, ἐνῶ οἱ ριζοσπάστες ἔκαναν ἐπίδειξη τῆς ἐπαναστατικότητάς τους, πρὸς μεγάλη ἔκπληξη τοῦ λαοῦ.

Ὅλη ἡ ἐπαναστατικὴ ἀνικανότητα, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἢ χωρὶς ὄρια ἀνοησία τῶν γερμανῶν δημοκρατῶν, ἀποκαλύφθηκε ξεκάθαρα. Οἱ πρῶσοι ριζοσπάστες θ' ἀφοσιωθοῦν ὀκκληρωτικὰ στὸ κοινοβουλευτικὸ παιχνίδι καὶ θὰ χάσουν κάθε ἐνδιαφέρον, γιὰ ὅτιδήποτε ἄλλο. Πίστευαν σοβαρὰ στὴ δύναμη τῶν κοινοβουλευτικῶν λύσεων κι οἱ πιὸ ἔξυπνοι ἀνάμεσά τους σκέπτονταν ὅτι οἱ νίκες τους στίς κοινοβουλευτικὲς συζητήσεις θὰ μποροῦσαν νὰ κρίνουν ἀποφασιστικὰ τὶς τύχες τῆς Πρωσίας κι ὀλόκληρης τῆς Γερμανίας. Στὴ πραγματικότητα, ὅμως, ἔβαζαν ἕνα ἄλυτο πρόβλημα: τὸ συμβιβασμὸ τῆς αὐτοκυβέρνησης καὶ τῆς δημοκρα-

τικῆς ἰσότητος μὲ τούς μοναρχικούς θεσμούς. Γι' ἀπόδειξη, ἄς θυμηθούμε τὸ λόγο πού ἐκφώνησε τὸν Ἰούνη 1848 ἕνας ἀπ' τούς πιὸ σημαντικούς ἡγέτες ἐκείνου τοῦ κόμματος, ὁ δόκτορας Γιόχαν Γιακόμπι, στοὺς ψηφοφόρους του στὸ Βερολίνο, ἕνας λόγος πού ἐκθέτει καθαρὰ ὅλο τὸ δημοκρατικὸ πρόγραμμα: «Ἡ ἰδέα τῆς δημοκρατίας εἶναι ἡ πιὸ ἀνώτερη κι ἡ πιὸ ξεκάθαρη ἔκφραση τῆς αὐτοκυβέρνησης, τῆς πολιτικῆς ἰσότητος, τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν. Ἐκείνο πού πρέπει νὰ μάθουμε, δηλαδῆ, ἂν εἶναι δυνατόν ἢ ὄχι νὰ ἐφαρμόσουμε τίς δημοκρατικὲς μορφὲς κυβέρνησης στίς σημερινὲς συνθήκες, στὴν πραγματικότητα μιᾶς καθορισμένης στιγμῆς καὶ μιᾶς δοσμένης χώρας, εἶναι ἕνα ἄλλο θέμα πού μόνο ἡ γενικὴ κι ὁμόθυμη θέληση τῶν πολιτῶν μπορεῖ νὰ τὸ λύσει. Ἡ θέση ἐκείνου πού θὰ τολμοῦσε ν' ἀναλάβει τὴν εὐθύνη μιᾶς τέτοιας ἀπόφασης θὰ ἀγγιζε τὰ ὅρια τῆς τρέλλας. Τὸ κόμμα πού θάθελε νὰ ἐπιβάλλει στὸ λαὸ αὐτὸ τὸν τύπο κυβέρνησης θὰ ἦταν τρελλὸ καὶ πραγματικὰ ἐγκληματικὸ. Ὅχι μόνο σήμερα, ἀλλὰ ἀπ' τὸν περασμένο Μάρτη κιόλας, στὴν προκαταρκτικὴ συνέλευση τῆς Φρανκφούρτης, εἶπα τὸ ἴδιο πράγμα στοὺς βουλευτὲς τοῦ Μπάντεν καὶ προσπάθησα νὰ τοὺς ἀποτρέψω, ἀλλὰ μάταια δυστυχῶς, νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ρεπουμπλικάνικη ἐπανάσταση. Σ' ὅλη τὴ Γερμανία, μὲ μόνη ἑξαίρεση τὸ Μπάντεν, ἡ ἐπανάσταση σταμάτησε μὲ σεβασμὸ μπροστὰ στοὺς θρόνους ἀποδειχνοῦντας ἔτσι ὅτι παρόλο πού ἤθελε νὰ φρενάρει τὴν αὐθαιρεσία τῶν βασιλιάδων, δὲν εἶχε πραγματικὰ τὸ σκοπὸ νὰ τοὺς ἐκδιώξει. Πρέπει νὰ σεβόμαστε τὴ συλλογικὴ θέληση καὶ γι' αὐτὸ ἡ μ ο ν α ρ χ ο - σ ο υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῆ μ ο ρ φ ῆ κ υ β ἔ ρ ν η σ η εἶναι ἡ μοναδικὴ δάση πάνω στὴν ὁποία εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ θεμελιώσουμε τὸ νέο πολιτικὸ οἰκοδόμημα».

Ἡ ἀναδιάρθρωση τῆς μοναρχίας πάνω σὲ δημοκρατικὲς δάσεις εἶναι τὸ πρόβλημα πού εἶχαν ἀναλάβει νὰ λύσουν τὰ θαυματοχάστα μυαλά, πού ἦταν ἄνωγες πολὺ λίγο ἐπαναστατικὰ, τῶν ριζοσπαστῶν καὶ τῶν κόκκινων δημοκρατῶν τῆς πρωσσικῆς Συντακτικῆς. Κι ὅσο περισσότερο προχωροῦσαν στὴ λύση του, ἐπινοῶντας νέες συνταγματικὲς ἀλυσίδες μὲ σκοπὸ νὰ τίς χρησιμοποιήσουν γιὰ νὰ αἰχμαλωτίσουν τὴ θέληση τοῦ λαοῦ κι ὄχι γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν αὐθαιρεσία τοῦ Θεϊκοῦ τῆς μοναρχίας, τοῦ σχεδὸν παρανοικοῦ κυρίαρχου, τόσο περισσότερο ἀπομακρύνονταν ἀπ' τὸ ἀληθινὸ πρόβλημα. Ὅσο κι ἂν εἶχε μεγαλώσει ἡ πρακτικὴ τους μυωπία, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ τοὺς ἐμποδίσει νὰ δουν ὅτι ἡ μοναρχία, παρόλο πού νικηθῆκε τὸ Μάρτη, δὲν καταστράφηκε. Κι ἀκόμα ὅτι συνωμοτοῦσε μίρα μεσημέρι κι ὅτι συσπείρωνε γύρω τῆς ὅλον τὸν παλιὸ ἀριστοκρατικὸ, ἀντιδραστικὸ, στρατιωτικὸ, ἀστυνομικὸ καὶ γραφειοκρατικὸ κόσμον, περιμένοντας μόνον τὴν κατάλληλη εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐκδιώξει τοὺς δημοκρατικούς καὶ νὰ θάλει στὸ χέρι τὴν ἐξουσία δ' ἄλλου καὶ στὸ παρελθόν. Τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ δόκτορα Γιακόμπι ἀποδείχνουν ὅτι οἱ πρῶσοι ριζοσπάστες ἔβλεπαν πολὺ καλά τὸν κίνδυνον: «Ἄς μὴν ἔχουμε αὐταπάτες», ἔλεγε, «ὁ ἀπολυταρχισμὸς κι οἱ Γιουν-

κερ*, στην πραγματικότητα δὲν ἐξαφανίστηκαν, οὔτε ἄλλαξαν· εἶναι πολλοὶ ποὺ κρίνουν ἀναγκαῖο νὰ σωπῆσουν καὶ πραγματικά τὸ κάνουν. Θὰ εἴμαστε τυφλοὶ ἂν δὲ βλέπαμε ποὺ στοχεύει ἡ ἀντίδραση...».

Ἔτσι, τότε, οἱ ριζοσπάστες τῆς Πρωσίας θὰ δοῦν ἀρκετὰ καθαρὰ τὸν κίνδυνο ποὺ τοὺς ἀπειλοῦσε. Τί ἔκαναν γιὰ νὰ τὸν ἀποτρέψουν; Ἡ φεουδαρχικὴ μοναρχικὴ ἀντίδραση δὲν ἦταν ἕνα θεωρητικὸ σχῆμα. Ἦταν μιὰ δύναμη. Μιὰ πελώρια δύναμη ποὺ εἶχε πίσω τῆς ἕνα στρατὸ ποὺ φλεγόταν νὰ ξεπλύνει στὸ αἷμα τοῦ λαοῦ τὴν ντροπὴ τῆς ἤττας τοῦ Μάρτη καὶ νὰ παλινορθώσει τὴν ἀμαυρωμένη καὶ ταπεινωμένη βασιλικὴ ἐξουσία καὶ ὅλη τὴ γραφειοκρατία καὶ δόκλιηρο τὸν κρατικὸ μηχανισμό, ποὺ διέθετε ἀνεξάντλητα οἰκονομικὰ μέσα. Ἦταν ποτὲ δυνατό νὰ πιστέψουν οἱ ριζοσπάστες ὅτι θὰ πετύχαιναν νὰ δεσμεύσουν αὐτὴ τὴ δύναμη μὲ νόμους καὶ μ' ἕνα σύνταγμα, ὁδηλαθῆ, ἀπλὰ μὲ χαρτιά; Ναι! Ἦταν τόσο πρακτικοὶ καὶ σοφοὶ ὥστε ἔτρεφαν τέτοιου εἴδους ἐλπίδες. Γιατί πῶς ἄλλιῶς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐξηγήσει τὸ ὅτι αὐτοί, ἀντὶ νὰ πάρουν πραγματικά καὶ πρακτικὰ μέτρα ἐναντίον τῆς θύελλας ποὺ πλησίαζε, εἶχαν σπαταλήσει δόκλιηρους μῆνες συζητώντας γιὰ τὸ νέο σύνταγμα καὶ γιὰ τοὺς νέους νόμους, ποὺ θάπρεπε νὰ ὑποτάξουν ὅλη τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ Κράτους στὸ κοινοβούλιο; Πίστευαν σὲ τέτοιο σημεῖο στὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν κοινοβουλευτικῶν τους συζητήσεων καὶ τῶν νόμων τους, ὥστε νὰ περιφρονήσουν τὸ μοναδικὸ μέσο ποὺ θὰ μπορούσαν ν' ἀντιτάξουν στὴ δύναμη τοῦ Κράτους: τὴν ἐκ τῶν προτέρων ὀργανωμένη λαϊκὴ ἐπαναστατικὴ δύναμη. Ὁ πολὺ εὐκολὸς θρίαμβος τῶν λαϊκῶν ἐξεγέρσεων πάνω στοὺς στρατοὺς, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1848 σ' ὅλες σχεδὸν τίς πρωτεύουσες τῆς Εὐρώπης, ὑπῆρξε μιὰ πληγὴ γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες ὅχι μόνο στὴ Γερμανία, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλες τίς ἄλλες χώρες, γιατί τοὺς δημιούργησε τὴν ἠλίθια πεποίθηση ὅτι θάταν πάντα ἀρκετὴ καὶ ἡ παραμικρὴ λαϊκὴ ἐκδήλωση, γιὰ νὰ συντριβεὶ κάθε στρατιωτικὴ ἀντίσταση. Ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς πεποίθησης οἱ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ριζοσπάστες τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Γερμανίας γενικά, πιστεύοντας ὅτι θὰ μπορούσαν πάντα, ὅτι ἦταν ἀναγκαῖο, νὰ τρομάξουν τὴν κυβέρνησιν μ' ἕνα λαϊκὸ κίνημα, δὲ θὰ θεωρήσουν ἀπαραίτητο οὔτε νὰ τ' ὀργανώσουν οὔτε νὰ τὸ προσανατολίσουν, χωρὶς νὰ μιλάμε γιὰ τὸ δυναμισμό τοῦ πάθους καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ. Ἀντίθετα, ὅπως ταιριάζει στοὺς γενναίους ἀστούς, ἀκόρια καὶ οἱ πρὸ ἐπαναστάτες ἀνάμεσά τους, φοβόντουσαν αὐτὸ τὸ πάθος καὶ αὐτὴ τὴ δύναμη, ἦταν πάντα ἑτοιμοὶ νὰ στραφοῦν ἐναντίον τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ταχθοῦν ὑπὲρ τῆς κρατικῆς καὶ ἀστικῆς κοινωνικῆς τάξης καὶ θεωροῦσαν γενικά ὅτι ὅσο λιγότερο κατάφευγαν στὸ ἐπικίνδυνο μέσο τῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, τόσο τὸ καλύτερο.

* Ἦτοι ὀνόμαζον στὴν Πρωσία τὴν κάστα τῶν εὐγενῶν καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸ - στρατιωτικὸ κόμμα. Ἡ λέξις JUNKER χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀφέντη.

Έτσι οι έπίσημοι έπαναστάτες της Γερμανίας και της Πρωσίας θ' άγνοήσουν τὸ μοναδικὸ μέσο πὸ εἶχαν στὴ διάθεσή τους γιὰ νὰ πετύχουν μιὰ πραγματικὴ κι ὀριστικὴ νίκη ἐναντίον τῆς ἀντίδρασης πὸ ξαναγεννιόταν. Ὅχι μόνο δὲ θὰ θελήσουν νὰ ξέρουν τίποτα γιὰ τὴν ὀργάνωση μιᾶς λαϊκῆς ἐπανάστασης, ἀλλὰ, ἀντίθετα, θὰ ἐπιχειρήσουν νὰ τὴν ἐκτονώσουν και νὰ τὴ σταματήσουν παντοῦ, καταστρέφοντας τὸ μοναδικὸ σοβαρὸ ὄπλο πὸ διέθεταν.

Οἱ μέρες τοῦ Ἰούνη, ἡ νίκη τοῦ στρατιωτικοῦ δικτάτορα και ρεπουμπλικάνου στρατηγοῦ Καβαινιακ¹⁰⁸ ἐναντίον τοῦ παρισινοῦ προλεταριάτου, θάπρεπε ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια τῆς γερμανικῆς δημοκρατίας. Ἡ καταστροφή τοῦ Ἰούνη ὑπῆρξε ὄχι μόνο μιὰ ἀτυχία γιὰ τοὺς παρισινούς ἐργαζόμενους ἀλλὰ κι ἡ πρώτη και θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ, ἡ ὀριστικὴ ἤττα τῆς ἐπανάστασης στὴν Εὐρώπη. Οἱ ἀντιδραστικοὶ κάθε χώρας κατάλαβαν πρῶτα και καλύτερα ἀπ' τοὺς ἐπαναστάτες, ἰδιαίτερα ἀπ' τοὺς γερμανούς, τὴν τραγικὴ και συνάμα εὐνοϊκὴ γι' αὐτοὺς σημασία τῶν μερῶν τοῦ Ἰούνη. Θάπρεπε νὰ βλέπατε τί ἐνθουσιασμὸ θὰ προκαλέσουν σ' ὄλους τοὺς ἀντιδραστικούς κύκλους οἱ πρῶτες εἰδήσεις γιὰ τὰ γεγονότα κείνων τῶν μερῶν. Ἐγίναν δεχτές σὰν ἕνας ἄγγελος σωτηρίας. Παρακινήμενοι ἀπὸ ἕνα ἐνστικτο ἀπόλυτα σίγουρο, θὰ δοῦν στὴ νίκη τοῦ Καβαινιακ ὄχι μόνο τὴ νίκη τῆς γαλλικῆς ἀντίδρασης ἐναντίον τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης, ἀλλὰ και τὴ νίκη τῆς γενικῆς ἢ διεθνούς ἀντίδρασης ἐναντίον τῆς ἐπανάστασης ὄλων τῶν λαῶν. Οἱ στρατιωτικοί, τὰ γενικὰ ἐπιτελεῖα ὄλων τῶν χωρῶν θὰ τὴ χειροκροτήσουν σὰ μιὰ διεθνή σωτηρία τῆς στρατιωτικῆς τιμῆς. Εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ ὅτι οἱ πρῶσοι, σάξωνες, ἀνωβεριανοί, βαυαροὶ ἀξίωματικοὶ θὰ στείλουν ἀμέσως στὸν Καβαινιακ, προσωρινὸ ἀρχηγὸ τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, ἕνα μήνυμα συγχαρητηρίων, μὲ τὴν ἄδεια, ἐννοεῖται, τῶν ἀρχηγῶν τους και τὴν ἐπιδοκιμασία τῶν μοναρχῶν τους. Ἡ νίκη τοῦ Καβαινιακ εἶχε πραγματικὰ μιὰ τεράστια ἱστορικὴ σημασία. Μ' αὐτὴ ἀρχίζει ἡ νέα ἐποχὴ τῆς πάλης πὸ διεξάγει ἡ ἀντίδραση σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο ἐναντίον τῆς ἐπανάστασης. Ἡ ἐξέγερση τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ τοῦ Παρισιοῦ, πὸ κράτησε 4 μέρες, ἀπ' τὶς 23 ὡς τὶς 26 Ἰούνη, ξεπέρασε μὲ τὴν ἐνεργητικότητά και τὴ λυσσασιμένη τῆς ἀγριότητα ὄλες τὶς ἐξεγέρσεις πὸ εἶχαν γίνεοι στὸ Παρίσι. Αὐτὴ ἡ ἐξέγερση ἀποτελεῖ πραγματικὰ τὴν ἀφετηρία τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης, ὄντας ἡ πρώτη φάση τῆς, ἐνῶ ἡ δεῦτερη ἦταν ἡ μόλις τελευταία πράξη τῆς ἀκόμα πὸ ἀπελπισμένης ἀντίστασης τῆς Παρισινῆς Κομμούνιας. Γιὰ πρώτη φορά, στὴ διάρκεια τῆς ἐξέγερσης τοῦ Ἰούνη, θὰ συγκρουστοῦν ἀνοικτὰ κι ἄμεσα ἡ ἀνήμερη δύναμη τοῦ λαοῦ, πὸ δὲν πολεμοῦσε πιά γιὰ λογαριασμὸ ἄλλων, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἑαυτοῦ, χωρὶς τὴν καθοδήγηση κανενός, παίρνοντας ὁ ἴδιος τὴν πρωτοβουλία νὰ ὑπερασπίσει τὰ πὸ ἱερά του συμφέροντα κι ἡ στρατιωτικὴ, κτηνώδικη δύναμη πὸ, μὴν παίρνοντας ὑπόψη τὸν ὀφειλόμενο σεβασμὸ στὶς ἀρχές τοῦ πολιτισμοῦ και τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης και τοῦ ἀνθρώπινου δικαίου και μεθυσιμένη ἀπ'

τήν κτηνώδηκη πάλη, Έκαιγε, Έσφαζε και κατέστρεφε τὰ πάντα δίχως Έλεος.

Σ' όλες τις προηγούμενες επαναστάσεις, τὰ στρατεύματα πού στέλλονταν νὰ πολεμήσουν Έναντίον του λαού, βρίσκοντας Έναντίον τους όχι μόνο τή μάζα του λαού, αλλά και τους άξιοσέβαστους πολίτες πού ήταν επικεφαλής του, τή νεολαία των πανεπιστημίων και των πολυτεχνείων και τέλος τήν Έθνοφρουρά, πού στο μεγαλύτερο μέρος της τή συγκροτούσαν άστοί, Έχαναν άμέσως τὸ ἠθικό τους και πριν ακόμα νικηθούν αναδιπλώνονταν, άποσύρονταν και άδελφώνονταν με τὸ λαό. "Όταν ἡ μάχη Έφτανε στο άποκορύφωμά της, καθιερώνονταν βουδά Ένα είδος άγραφης συμφωνίας, πού πάντα τή σέβονταν τ' αντίπαλα μέρη, πού δὲν επέτρεπε στα πάθη πού Έβραζαν νὰ ξεπεράσουν Ένα κάποιο όριο, λές και τὰ δυό μέρη συμφωνούσαν νὰ διεξάγουν μιὰ μάχη με στομωμένα όπλα. Ούτε σε κανένα πολίτη ούτε σε κανένα στρατιώτη περνούσε ἡ ιδέα ότι μπορούσε άτιμώρητα νὰ γκρεμίζει σπίτια, στο μήκος δλόκληρων δρόμων, νὰ στραγγαλίζει δεκάδες χιλιάδες άοπλους. Τὸ συντηρητικό κόμμα επαναλάβαινε πάντα μιὰ φράση, πού ήταν τότε περίφημη, όταν επιδιόδταν σε μιὰ αντίδραστική ενέργεια και ἤθελε ν' άποκοιμίσει τή δυσπιστία του αντίπαλου κόμματος: «Έκείνη ἡ Έξουσία, πού για νὰ πετύχει νὰ νικήσει τὸ λαό θὰ χρειάζεταν νὰ βομβαρδίσει τὸ Παρίσι, θὰ γινόταν άμμεσα άνυπόστατη»*. Ένας τέτοιος περιορισμός της δύναμης της Έξουσίας είχε πολὺ ένδιαφέρον για τήν επανάσταση και Έξηγγεί τὸ γιατί ὁ λαός κατόρθωνε πάντα νὰ νικάει στο παρελθόν. Ὁ στρατηγός Καβαινιακ ἤθελε νὰ δάλλει τέλος σ' εκείνες τις εύκολες νίκες πού κέρδιζε ὁ λαός Έναντίον των στρατών.

"Όταν ρωτήθηκε γιατί είχε διατάξει τή μαζική εκείνη επίθεση, πού τὸν υποχρέωνε αναπόφευκτα νὰ ξεπαστρέψει Ένα σωρ άμαχους πολίτες, άπάντησε: «Δὲν ἤθελα ν' άτιμαστει για ᄄλλη μιὰ φορά ἡ στρατιωτική τιμή από μιὰ λαική νίκη». Ὁ Καβαινιακ, ὀδηγημένος από μιὰ τέτοια καθαρά στρατιωτική, ᄄλλ' άπόλυτα αντίλαϊκή αντίληψη, είναι ὁ πρώτος πού τόλμησε νὰ χτυπήσει με τὰ κανόνια, προκειμένου νὰ καταστρέψει τὰ σπίτια και ὄλους τους δρόμους πού είχαν καταλάβει οί Έξεγεργμένοι. Και τέλος, τή δεύτερη, τήν τρίτη και τήν τέταρτη μέρα, μετά τή νίκη, θ' άνεχθει, παρά τις συγκινητικές διακηρύξεις στα παραπλανημένα άδέλφια πού τους άνοιγε τήν άδελφική του άγκαλιά, για 3 μέρες συνέχεια, νὰ συνεχίσουν ὁ στρατός και ἡ Έθνοφρουρά νὰ σφάζουν και νὰ τουφεκίζουν χωρίς όίκη 10.000 Έξεγεργμένους, πού ανάμεσά τους θὰ χαθούν, φυσικά, πολλοί άθώοι. "Όλα αυτά Έγιναν με διπλό σκοπό:

* Αυτὰ τὰ λόγια ειπώθηκαν άπ' τὸ θιέρσο όταν, σαν ύπουργός του Λουδοβίκου φιλιππου, υπερασπιζόταν Ένα σχέδιο για τήν όκύρωση του Παρισίου. 31 χρόνια άργότερα ὁ θιέρσο, όντας πρόεδρος της γαλλικής δημοκρατίας, θὰ βομβαρδίσει τὸ Παρίσι για νὰ συντρίψει τήν Κομμούνα.

νά ξεπλύνουν στο αίμα των επαναστατημένων τη στρατιωτική τιμή και ταυτόχρονα ν' αποκόψουν το προλεταριάτο απ' την επιρροή των επαναστατικών κινημάτων, εμπνέοντάς του τον οφειλόμενο σεβασμό στην ανωτερότητα της στρατιωτικής δύναμης και τον τρόμο απέναντι στην αδιαλλαξία της.

Ο Καβαϊνιάκ δέν πέτυχε τον τελευταίο απ' τους στόχους του. Έχουμε δει ότι το μάθημα του Ίούνη δέν εμπόδισε το προλεταριάτο της Κομμούνας του Παρισιού νά ξεσηκωθεί για άλλη μιá φορά κι είμαστε δέβαιοι ότι αυτό το άσύγκριτα πιό σκληρό πλήγμα πού καταφέρθηκε στην Κομμούνα, όχι μόνο δέ θά σταματήσει και δέ θ' αναβάλλει την Κοινωνική Έπανάσταση, άλλ' αντίθετα θά δεκαπλασιάσει την ενεργητικότητα και τό πάθος των φορέων της και θά επιταχύνει τη μέρα του θριάμβου της. Άλλά αν ο Καβαϊνιάκ δέν κατάφερε νά σκοτώσει την Κοινωνική Έπανάσταση, πέτυχε όμως ένα άλλο αποτέλεσμα: νά εκληθενίσει οριστικά τό φιλελευθερισμό και την άστική επαναστατικότητα. Σκότωσε τη δημοκρατία και πάνω στά ερείπιά της παλινόρθωσε τη στρατιωτική δικτατορία.

Έχοντας άπελευθερώσει τη στρατιωτική δύναμη απ' τις άλυσίδες πού της είχε φορέσει ο άστικός πολιτισμός, έχοντας άποδώσει σ' αυτήν δλόκληρη τη φυσική της βαρβαρότητα και μαζί τό δικαίωμα νά δίνει έλεύθερη διεξόδο, χωρίς νά σταματάει μπροστά σέ τίποτα, σ' αυτή την άπάνθρωπη κι άμείλικτη βαρβαρότητα, έκανε άδύνατη από δω και πέρα κάθε άστική αντίδραση. Άφότου ή άποχαλίνωση κι ή δλοκληρωτική καταστροφή έγιναν τό σύνθημα της στρατιωτικής δράσης, ή παλιά άστική επανάσταση, ή κλασσική κι άθώα, μέ τά όδοφράγματά της, έγινε ένα παιδικό παιχνίδι. Για νά παλέψει κανείς μ' επιτυχία έναντίον εκείνης της στρατιωτικής δύναμης, πού σήμερα δέ σέβεται πιά τίποτα και πού συνάμα είναι έξοπλισμένη μέ τά πιό τρομερά εργαλεία καταστροφής και πανέτοιμη νά τά χρησιμοποιήσει όχι μόνο για νά καταστρέψει σπίτια και δλόκληρους δρόμους, αλλά κι δλόκληρες πόλεις μέ τούς κατοίκους τους· για νά πολεμήσει κανείς έναντίον ενός τόσο άγριου κτήνους, πρέπει νά διαθέτει ένα άλλο όχι λιγότερο άγριο θηρίο, αλλά, πιό δίκαιο: την οργανωμένη εξέγερση του λαού, την Κοινωνική Έπανάσταση πού, μέ τον ίδιο τρόπο πού χρησιμοποιεί ή στρατιωτική αντίδραση, δέ θά σταματήσει μπροστά σέ τίποτα και σέ κανένα.

Ο Καβαϊνιάκ, πού πρόσφερε μιá τόσο πολύτιμη ύπηρεσία στη γαλλική και γενικά στη διεθνή αντίδραση, ήταν απ' την άλλη μεριά ένας απ' τούς πιό ειλικρινείς ρεπουμπλικάνους. Δέν έχει μεγάλη σημασία τό γεγονός ότι έλαχε ακριβώς σ' ένα ρεπουμπλικάνο ο κληρος νά βάλει τίς βάσεις της στρατιωτικής δικτατορίας στην Εύρώπη και νά ναι ο άμεσος πρόδρομος του Ναπολέοντα Ι και του αυτοκράτορα της Γερμανίας, όπως ακριβώς σ' ένα άλλο ρεπουμπλικάνο, τον περίφημο πρόδρομό του Ροβεσπιέρο, έλαχε ή άποστολή της προβολής του κρατικού δεσποτισμού, πού άργότερα προσωποποιήθηκε απ' τό Ναπολέοντα Ι; Ίσως δλα αυτά

νά μὴν ἀποδείχνουν ὅτι ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία, πού καταβροχθίζει καὶ συντρίβει τὰ πάντα, τὸ Ἰδανικὸ τῆς παγγερμανικῆς αὐτοκρατορίας, εἶναι ἀναγκαστικά ἡ τελευταία λέξη τοῦ ἀστικοῦ συγκεντρωτικοῦ Κράτους καὶ γενικά τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅπως ἴσως, οἱ γερμανοὶ ἀξιωματικοί, οἱ εὐγενεῖς, οἱ γραφειοκράτες, οἱ κυβερνήτες καὶ οἱ μονάρχες θὰ αἰσθανθοῦν μεγάλη λατρεία γιὰ τὸν Καβαινιακὸν καὶ ἐνθαρρυσμένοι ἀπ' τὴν ἐπιτυχία του θὰ ξαναβροῦν ὀλοφάνερα τὸ θάρρος τοὺς καὶ θὰ ἐπιδοθοῦν σὲ νέες διαμάχες. Στὸ μεταξύ, τί ἔκαναν οἱ γερμανοὶ δημοκράτες; Ἐἶχαν μήπως μυριστεῖ τὸν κίνδυνον πού τοὺς ἀπειλοῦσε καὶ εἶχαν καταλάβει: ὅτι τοὺς ἀπείμαναν μόνον οὐδὲ μίση γιὰ νὰ τὸν ξορκίσουν: ἡ ἀποζέσηση τοῦ ἐπαναστατικοῦ πάθους τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ὀργάνωση τῆς λαϊκῆς δυνάμεως; Ὅχι. Δὲν τὸ εἶχαν καταλάβει. Ἀντίθετα. Καὶ σὰ νὰ τὸ ἔκαναν ἐπιτήδες, θυθίζονταν ἀκόμα περισσότερο σὲ κοινοβουλευτικὲς συζητήσεις καὶ ἔχοντας ἀποφασίσει νὰ γυρίσουν τίς πλάτες του στὸ λαό, θὰ τὸν ἐγκαταλείψουν στὴ διάθεση τῶν πρακτόρων τῆς κάθε λογῆς ἀντίδρασης.

Ἵστερα ἀπ' αὐτὸ εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς ἐκπλήσσει τὸ ὅτι ὁ γερμανικὸς λαὸς κρύωσε ἀπέναντί τους ὀλότιστα καὶ ἔχασε κάθε ἐμπιστοσύνη σ' αὐτοὺς καὶ στὶς ἐπιδιώξεις τους; Καὶ γι' αὐτὸ δταν τὸ Νοέμβρη ὁ βασιλιάς τῆς Πρωσσίας ξανάφερε στὸ Βερολίνο τὴ φρουρά του καὶ ὀνόμασε πρῶθυπουργὸ τὸ στρατηγὸ Μπράντεμπουργκ,¹⁰⁹ μὲ τὸν ὀλοφάνερον σκοπὸ ν' ἀνοίξει τὸ δρόμον σὲ μιὰ ἀπόλυτη ἀντίδραση δταν θὰ δημοσιεύσει τὸ δῶταγμα γιὰ τὴ διάλυση τῆς Συντακτικῆς καὶ θὰ δώσει στὴν Πρωσσία τὸ δικὸ της σύνταγμα, φυσικά στὸν ἀνώτατο βαθμὸ ἀντιδραστικὸ, οἱ ἴδιοι ἐκείνοι βερολινέζοι ἐργάτες, πού τὸ Μάρτη ξεσηκώθηκαν τόσο ὀμόθυμα καὶ πολέμησαν μὲ τόσο θάρρος, ὥστε ἀνάγκασαν τὴ φρουρά νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Βερολίνο, αὐτὴ τὴ φορὰ δὲ θὰ κινηθοῦν ἀλλὰ θὰ βουβαθοῦν καὶ θὰ παρακολουθήσουν ἡσυχά - ἡσυχά τὸ θέαμα τῆς «καταδίωξης τῶν δημοκρατικῶν ἀπ' τοὺς στρατιῶτες».

Νὰ ποιά ἦταν στὴν πραγματικότητα ἡ κατάληξη τῆς ἱλαροτραγωδίας τῆς γερμανικῆς ἐπανάστασης. Προηγούμενα καὶ ἀκριβῶς τὸν Ὀκτώβρη, ὁ πρίγκηπας Βίντισκερτς, εἶχε ἀποκαταστήσει τὴν τάξη στὴ Βιέννη, ὅπου χύθηκε πολὺ αἷμα, γιὰ τὴν οἱ ἀυστριακοὶ ἐπαναστάτες ἀποδείχθηκαν πὺδ ἐπαναστάτες ἀπ' ὅτι οἱ πρῶσοι. Τί ἔκανε, τελοσπάντων, ἡ ἔθνοσυνέλευση τῆς Φρανκφούρτης; Στὰ τέλη τοῦ 1848, εἶχε τελικά θεσπίσει τὰ β α σ ι κ ἄ δ ι κ α ι ὠ μ α τ α καὶ τὸ νέο παγγερμανικὸ σύνταγμα καὶ εἶχε προσφέρει στὸ βασιλιά τῆς Πρωσσίας τὴν αὐτοκρατορικὴ κορώνη. Ἀλλὰ οἱ κυβερνήσεις Αὐστρίας, Πρωσσίας, Βαυαρίας, Ἀννόβερου καὶ Σαξωνίας θ' ἀπορρίψουν τὰ βασικά δικαιώματα καὶ τὸ νεοψηφισμένον σύνταγμα, ἐνῶ ὁ βασιλιάς τῆς Πρωσσίας ἀρνῆθηκε ν' ἀποδεχθεῖ τὴν αὐτοκρατορικὴ κορώνη καὶ ἕστερ' ἀπὸ λίγο ἀνακάλεσε τοὺς βουλευτὲς του. Ἡ ἀντίδραση θριάμβευε σ' ὅλη τὴ γερμανία. Τὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα, πού συηλλθε πολὺ ἀργά, ἀποφασίζει νὰ ὀργανώσει τὴ γενικὴ ἐξέγερση γιὰ τὴν ἀνοίξη τοῦ 1849. Τὸ Μᾶη, ἡ ἐπανάσταση

πού βρισκόταν στα τελευταία της, έριξε τις τελευταίες της αναλαμπές στη Σαξωνία, στο βαυαρικό Παλατινάτο και στο Μπάντεν.

Αυτή ή φλόγα έσβησε παντού με την επέμβαση των πρώσσων στρατιωτών, που θ' αποκαταστήσουν, ύστερα από σύντομες αλλά αιματηρές μάχες, το παλιό καθεστώς σ' όλη τη Γερμανία. Ο πρώσσος κληρονομικός πρίγκηπας, σήμερα αυτοκράτορας και κυρίαρχος, Γουλιέλμος I, που διοικούσε τα στρατεύματα στο Μπάντεν, δέν άφησε να του ξεφύγει ή εύκαιρία να παλουκώσει μερικούς επαναστάτες.

Αυτό ήταν το τραγικό τέλος της μοναδικής και, για πολύ καιρό, τελευταίας γερμανικής επανάστασης. Τώρα αναρωτιόμαστε, ποιά ήταν ή βασική αίτία αυτής της χρεωκοπίας;

Πέρα απ' την πολιτική άπειρία και την άδέξια πρακτική που άποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά των επιστημόνων, πέρα απ' την ολοκληρωτική έλλειψη πολιτικού θάρρους και την άξεπέραστη απέχθεια των γερμανών για τις επαναστατικές δραστηριότητες και τα επαναστατικά μέτρα κι εξαιτίας της παθιασμένης τους αγάπης για ύποταγή στην έξουσία πέρα, τέλος, από μιá αξιοσημείωτη έλλειψη ένστικτου, πάθους κι αίσθησης της έλευθερίας, ή βασική αίτία αυτής της άποτυχίας ήταν ή γενική επιθυμία όλων των γερμανών πολιτών να δημιουργήσουν ένα παγγερμανικό Κράτος.

Αυτή ή επιθυμία που πηγάζει απ' τα βάθη της ψυχής των γερμανών, τους έμποδίζει άποφασιστικά να γίνουν ίκανοί για να πραγματοποιήσουν μιάν επανάσταση. Μιá κοινωνία που θέλει να έγκαθιδρύσει ένα ισχυρό Κράτους, θα επιθυμεί αναπόφευκτα την ύποταγή της στην έξουσία· αντίθετα, μιá επαναστατική κοινωνία θέλει ν' άποτινάξει από πάνω της κάθε έξουσία. Πώς είναι δυνατόν, τότε, να συμπιλιωθούν αυτές οι δυο αντίθετες επιθυμίες, που ή μιá άποκλείει την άλλη; Πρέπει αναγκαστικά να παραλύσουν ή μιá την άλλη, όπως συνέβηκε στους γερμανούς, που στα 1848 δέν θα έχουν ούτε την έλευθερία, ούτε ένα ισχυρό Κράτος, αλλά θα ύποστούν, αντίθετα, μιá φοβερή ήττα.

Αυτοί οι δυο όροι είναι τόσο αντιφατικοί ώστε στην πραγματικότητα δέν μπορούν ποτέ ν' άπαντηθούν συγχρόνως σ' ένα λαό. "Ένας απ' τους δυο πρέπει νάσαι αναγκαστικά μιá πλασματική επιθυμία, που κρύβει πίσω της την πραγματική αλήθεια, όπως συνέβηκε στα 1848. Η δñθεν επιθυμία για έλευθερία ήταν μιá αυταπάτη, μιá πλάνη, ενώ ή επιθυμία δημιουργίας ενός παγγερμανικού Κράτους ήταν πραγματικά σοβαρή. Αυτό είναι σίγουρο, τουλάχιστο αναφορικά μ' όλη την καλλιεργημένη γερμανική άστική κοινωνία, χωρίς να εξαίρουμε τή συντριπτική πλειοψηφία των δημοκρατικών και των πιο κόκκινων ριζοσπαστών. Πρέπει να πιστέψουμε, να ύποθέσουμε, να θεωρήσουμε ότι στο γερμανικό προλεταριάτο ύπάρχει ένα αντικοινωνικό ένστικτο που το κάνει άνίκανο να κατακτήσει την έλευθερία, βλέποντας ότι άνέχεται και ταυτόχρονα μισεί την οικονομική σκλαβιά, που χτυπάει το προλεταριάτο των άλλων χωρών, ενώ ούτε αυτό ούτε τ' άλλα μπορούν ν' άπελευθερω-

θοῦν ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ σκλαβιά, χωρὶς νὰ καταστρέφουν προηγουμένα ἐκείνη τὴν προαιώνια φυλακὴ πού ὀνομάζεται Κράτος. Μποροῦμε μόνο νὰ τὸ ὑποθέτουμε καὶ νὰ τὸ νομίζουμε, ἀφοῦ μᾶς λείπουν οἱ ὕλικές ἀποδείξεις. Ἀντίθετα, ἔχουμε δεῖ ὄχι μόνο στὰ 1848, ἀλλ' ἀκόμα καὶ σήμερα, ὅτι οἱ γερμανοὶ ἐργαζόμενοι ὑπακούουν τυφλὰ στοὺς ἡγέτες τους, ἐνῶ οἱ ὀργανωτικοὶ ἡγέτες τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῶν γερμανῶν ἐργαζομένων, τοὺς ὀδηγοῦν, γιὰ λογαριασμό τους, ὄχι στὴν ἐλευθερία ἢ στὴ διεθνή ἀδελφότητα, ἀλλὰ κατευθεῖαν κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τοῦ παγγερμανικοῦ Κράτους.

Οἱ γερμανοὶ ριζοσπάστες θὰ βρεθοῦν στὰ 1848, ὅπως εἶδαμε, στὴ θλιθερὴ καὶ κωμικοτραγικὴ ἀνάγκη νὰ ξεσηκωθοῦν ἐναντίον τῆς κρατικῆς ἐξουσίας γιὰ νὰ τὴν ὑποχρεώσουν νὰ γίνῃ πιὸ ἰσχυρὴ καὶ πιὸ πλατιά. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι ὄχι μόνο δὲ θέλανε νὰ τὴν καταστρέφουν, ἀλλ' ὅτι, ἀντίθετα, προσπαθοῦσαν μ' ἐπιμέλεια νὰ τὴ διατηρήσουν τὴν ἴδια ἀκριβῶς στιγμὴ πού τὴν πολειοῦσαν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ δραστηριότητά τους ἦταν παραλυμένη καὶ στερημένη κάθε οὐσίας. Ἡ δραστηριότητα τῆς ἐξουσίας δὲν παρουσίαζε αὐτὴ τὴν ἀντίφαση. Ἡ τελευταία, χωρὶς δισταγμὸ, θέλησε νὰ πνίξει τὴν ἐλευθερία, παρόλο πού αὐτὸ θὰ τῆς στερούσε τοὺς πιὸ ἀνεπιθύμητους φίλους τῆς, τοὺς δημοκρατικούς. Τὸ ὅτι οἱ ριζοσπάστες δὲ θὰ σκεφτοῦν καθόλου τὸ θέμα τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ μόνο τῆς δημιουργίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀρκεῖ γιὰ νὰ τ' ἀποδείξει ἓνα γεγονός. Ὅταν ἡ συνέλευση τῆς Φρανκφούρτης, ὅπου ἐπικρατοῦσαν οἱ δημοκρατικοί, πρότεινε τὴν αὐτοκρατορικὴ κορώννα στὸ Φρειδερίκο Γουλιέλμο IV, στὶς 16 Μάρτη 1849, αὐτὸς εἶχε ἤδη καταστρέψει ὀλότελα ὅλες τίς λεγόμενες ἐπαναστατικὲς κατακτήσεις ἢ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ, εἶχε διαλύσει τὴ Συντακτικὴ, πού εἶχε ἐκλεγεί ἄμεσα ἀπ' τὸ λαὸ, εἶχε προσφέρει τὸ πιὸ ἀντιδραστικὸ καὶ πιὸ ἀξιοκαταπρόνητο σύνταγμα καὶ καταδίδωκε τοὺς δημοκρατικούς γεμάτος ὀργὴ γιὰ τὴν προσβολὴ πού εἶχε γίνῃ στὸ πρόσωπο καὶ τὴν κορώννα του, μαζὶ μὲ τὴν ἡττα τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀστυνομικῶν του. Ἀλλ' ὅμως, αὐτοὶ δὲν μποροῦσε νάναί τόσο τυφλοὶ ὥστε νὰ ζητοῦν τὴν ἐλευθερία ἀπὸ ἓναν τέτοιου εἶδους μονάρχη! Τί ἔλπιζαν καὶ τί περίμεναν τότε; Τὸ πα γ γ ε ρ μ α ν ι κ ὸ Κ ρ ἄ τ ο ς! Τώρα ὁ βασιλεὺς δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς δώσει οὔτε αὐτό. Τὸ φεουδαρχικὸ κόμμα, πού θριάμβευε μαζὶ μ' αὐτὸν καὶ πού εἶχε ξαναπάρει τὴν ἐξουσία, ἀντιμάχονταν σθεναρὰ τὴν ἰδέα τῆς ἐνοποίησης. Ἀπεχθάνονταν τὸ γερμανικὸ πατριωτισμὸ ἐπειδὴ τὸν θεωροῦσε αἰτία ἀναταραχῶν καὶ ἀναγνώριζε μόνο τὸ δικό του πρωσοικὸ πατριωτισμὸ. Ὅλοι οἱ στρατιῶτες, οἱ ἀξιωματικοί, οἱ μαθητὲς τῶν στρατιωτικῶν σχολῶν τραγουδοῦσαν τότε μὲ φανατισμὸ τὸ περίφημο πρωσοικὸ πατριωτικὸ τραγούδι: «Ἐγὼ εἶμαι: πρῶσσος, γνῶρισες τὴ σημαία μου;».¹¹⁰

Ὁ Φρειδερίκος θὰ ἤθελε νὰ εἶναι αὐτοκράτορας, ἀλλὰ φοβόταν τοὺς δικούς του, φοβόταν τὴν Αὐστρία, τὴ Γαλλία καὶ προπαντὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαο. Ἀπαντώντας στὴν πολωνικὴ ἀντιπροσωπεῖα πού

του ζητούσε την ελευθερία του δουκάτου του Πόζναν, το Μάρτη 1848, είπε: «Δεν μπορώ να ικανοποιήσω το αίτημά σας γιατί είναι αντίθετο στις επιθυμίες του κουνιάδου μου του αυτοκράτορα Νικόλαου, που είναι αληθινά ένας μεγάλος άνθρωπος! Όταν λέει και είναι και κι όταν λέει όχι είναι και όχι!». Ο βασιλιάς γνώριζε ότι ο Νικόλαος δε θα του επέτρεπε ποτέ να φορέσει την αυτοκρατορική κορώνα· αυτός ήταν ο μοναδικός λόγος που άρνήθηκε κατηγορηματικά να την αποδεχτεί απ' την αντιπροσωπεία της Φρανκφούρτης. Ήταν όμως υποχρεωμένος να κάνει κάτι για τη γερμανική ενότητα και για την πρωσοική ηγεμονία όχι για τίποτ' άλλο, αλλά για να σώσει την τιμή του, που είχε πληγεί, απ' το μανιφέστο του Μάρτη. Γι' αυτό το λόγο ο Φρειδερίκος, εκμεταλλευόμενος τις άφρονες που έδρασαν τα πρωσοικά στρατεύματα με την ευκαιρία της καταστολής των δημοκρατικών και τις έσωτερικές δυσκολίες της Αυστρίας, που ήταν δυναστευμένη απ' τις προόδους του στη Γερμανία, επιχείρησε να σχηματίσει, το Μάη 1848, μια ένωση μεταξύ της Πρωσίας, της Σαξωνίας και του Αννόβερου με σκοπό να συγκεντρώσει στα χέρια της πρώτης όλες τις διπλωματικές και στρατιωτικές υποθέσεις. Αλλά αυτή η συσπείρωση είχε σύντομη διάρκεια. Μόλις η Αυστρία, βοηθημένη απ' το ρωσικό στρατό, ειρηνοποίησε την Ουγγαρία (Σεπτέμβρης 1849), ο Σβάρτσενμπεργκ άξιωσε απειλητικά απ' την Πρωσία να ξαναγυρίσει ολόκληρη τη Γερμανία στην τάξη που υπήρχε από παλιά. Με λίγα λόγια αποκαταστάθηκε η γερμανική Συνομοσπονδία, που ήταν χρήσιμη στην ηγεμονία της Αυστρίας. Η Σαξωνία και το Αννόβερο χωρίστηκαν άμέσως απ' την Πρωσία και θα ένωθούν με την Αυστρία. Η Βαυαρία ακολούθησε το παράδειγμά τους κι ο φιλοπόλεμος βασιλιάς της Βιτεμβέργης δήλωσε με στόμφο ότι «θα πήγαινε με τα στρατεύματά του όπου τον διέταζε ο αυτοκράτορας της Αυστρίας».

Κι έτσι η φτωχή Πρωσία βρέθηκε τελείως απομονωμένη. Τι έπρεπε να κάνει; Τό να υποκύψει στις αξιώσεις της Αυστρίας φαινόταν ανάρμοστο σ' αυτό το μεταϊόδοξο αλλά αδύναμο βασιλιά της. Γι' αυτό διόρισε πρωθυπουργό το φίλο του στρατηγό Ράντοβιτς και διέταξε τα στρατεύματά του να κινηθούν. Παρά λίγο να έρθουν σε σύγκρουση. Αλλά ο αυτοκράτορας Νικόλαος απείλησε τους γερμανούς προειδοποιώντας τους να σταματήσουν και πήγε διαστρικά στη διάσχεψη του Όλμυιτς¹¹ (το Νοέμβρη 1850) όπου άπάγγειλε την ποινή. Ο ταπεινωμένος βασιλιάς υποτάχθηκε. Η Αυστρία θριάμβευσε κι η γ ε ρ μ α ν ι κ ή Σ υ ν ο μ ο σ π ο ν δ ι α συνήλθε πάλι, ύστερα από μια νάρκη που κράτησε 3 χρόνια, έχοντας πιάσει την έδρα της στο παλιό ανάκτορο της Συνομοσπονδίας της Φρανκφούρτης. Σά να μην είχε γίνει ποτέ η επανάσταση. Το μόνο που τη θύμιζε ήταν η τρομερή αντίδραση και κείνο που πρέπει να χρησιμέψει σα ζωτήριο δίδαγμα στους γερμανούς είναι το έξης: εκείνος που δεν επιθυμεί την ελευθερία αλλά την εξουσία δεν πρέπει να παίζει με την επανάσταση.

Με την κρίση του 1848 και του 1849 τερματίζεται άκριβως η Ι-

στορία του γερμανικού φιλελευθερισμού. Η τελευταία έδειξε στους γερμανούς ότι όχι μόνο είναι ανίκανοι να κατακτήσουν την ελευθερία, αλλά ακόμη και να μην τη θέλουν. Έδειξε, εξάλλου, ότι χωρίς την πρωτοβουλία της πρωσσιακής μοναρχίας, ήταν ανίκανοι να πραγματοποιήσουν τον πρώτο κι αληθινό τους στόχο, ότι δεν είχαν τη δύναμη να θεμελιώσουν ένα ένιαιο κι ισχυρό Κράτος. Η αντίδραση που ακολούθησε αυτά τα χρόνια διαφοροποιήθηκε απ' την αντίδραση του 1812 και 1813 σε σημείο που, παράλληλη την πίκρα και το θάρος της τελευταίας αντίδρασης, οι γερμανοί θα καταφέρουν να διατηρήσουν κάτω απ' αυτές τις συνθήκες την αὐταπάτη ότι αγαπούν την ελευθερία κι ότι αν δεν τους είχε εμποδίσει η δύναμη των συνασπισμένων κυβερνήσεων, μια δύναμη πολύ ανώτερη απ' τη δική τους ανατρεπτική δύναμη, θα είχαν τον τρόπο να δημιουργήσουν μια ελεύθερη κι ενοποιημένη Γερμανία. Σήμερα είναι αδύνατες τέτοιες ανακουφιστικές αὐταπάτες. Στους πρώτους μήνες της επανάστασης, δεν υπήρχε απόλυτα καμιά κυβερνητική δύναμη στη Γερμανία που νάχε τη δυνατότητα να τους αντιταχθεί, αρκεί μόνο να είχαν θελήσει να κάνουν κάτι. Στη συνέχεια θα συνεισφέρουν οι ίδιοι, περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο, στην αποκατάσταση αυτής της δύναμης. Στο γεγονός αυτό οφειλόταν το ότι το άρνητικό αποτέλεσμα της επανάστασης, δεν ήταν συνέπεια των εμποδίων, αλλά της εσωτερικής αστάθειας των φιλελευθέρων και των πατριωτών γερμανών.

Η συνείδηση αυτής της αστάθειας φαίνεται να γίνεται η βάση της πολιτικής ζωής κι ο καθοδηγητής της κοινής γνώμης στη Γερμανία. Οι γερμανοί φαίνονται άλλαγμένοι και μεταμορφωμένοι σε πρακτικούς ανθρώπους. Έχοντας παρατηρηθεί απ' τις αφηρημένες, μεγάλες ιδέες τους, που συνιστούν την πεμπτοσύνα της παγκόσμιας σημασίας της κλασσικής φιλολογίας απ' τον Λέσσιγκ ως τον Γκαίτε κι απ' τον Κάντ ως το Χέγκελ, απαρνούμενοι ταυτόχρονα το φιλελευθερισμό, το δημοκρατισμό και το γαλλικό ρεπουμπλικανισμό, θ' αρχίσουν από κείνη τη στιγμή να επιζητούν την υλοποίηση του γερμανικού πεπρωμένου στην κατακτική πολιτική της Πρωσίας. Οφείλουμε να προσθέσουμε, προς τιμή τους, ότι αυτή η μεταμόρφωση δεν έγινε απ' τη μια στιγμή στην άλλη. Τα τελευταία 24 χρόνια, απ' τα 1849 μέχρι σήμερα, συνιστούν μια περίοδο που για λόγους συντομίας την ονομάζουμε π έ μ π τ η π ε ρ ί ο δ ο, που θα πρέπει να την υποδιαϊρέσουμε σε 4 υποπεριόδους:

α) Την περίοδο της απελπισμένης ύποταξης, απ' τα 1849 ως τα 1858, δηλαδή, μέχρι την έναρξη της αντιβασιλείας στην Πρωσία.

β) Την περίοδο απ' τα 1858 ως τα 1866, τελευταία φάση της ηρωικής πάλης του φιλελευθερισμού εναντίον του πρωσσιακού απολυταρχισμού.

γ) Την περίοδο απ' τα 1866 ως τα 1870, η της παράδοσης του νικημένου φιλελευθερισμού.

δ) Την περίοδο απ' τα 1870 μέχρι σήμερα η του θριάμβου της υποδούλωσης, που κυριάρχησε.

Ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ταπεινωσὴ τῆς Γερμανίας φτάνει στὴν π ἔ μ π τ η π ε ρ ί ο θ ο στὸ ἀπόγειό της. Στὸ ἐσωτερικὸ οἱ βουβὸὶ σκλάβοι: στὴ Ν. Γερμανία ὁ αὐστριακὸς ὑπουργὸς, διάδοχος τοῦ Μέττερνιχ, διοικούσε μὲ ἀπολυταρχικὸ τρόπο· στὸ Βορρά, ὁ Μάντεφελ,¹¹² ποῦ εἶχε ταπεινώσει στὸν ἀνώτατο βαθμὸ τὴν πρῶσικὴ μοναρχία στὴ διάσκεψὴ τοῦ Ὀλμυτς (1850) γιὰ νὰ γίνῃ ἀρεστὸς στὴν Αὐστρία καὶ ποῦ, πρὸς μεγάλη ἱκανοποίησὴ τῆς πρῶσικῆς αὐτῆς, τῶν εὐγενῶν, τῆς γραφειοκρατίας καὶ τῶν στρατιωτικῶν, καταδύωκε τοὺς δημοκρατικοὺς ποῦ εἶχαν ξεφύγει ὡς τώρα. Ἄρα, ἀπὸ ἐλευθερία μηδέν· ὅσο γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια, γιὰ τὴν ἀξία, γιὰ τὴ σημασία τῆς Γερμανίας ὡς Κράτος στὸ ἐξωτερικὸ, λιγότερο ἀκόμα καὶ ἀπ' τὸ μηδέν. Τὸ ζήτημα τοῦ Σλέσβιγγ - Χολστέιν, γύρω ἀπ' τὸ ὁποῖο οἱ γερμανοὶ ὄλων τῶν κρατῶν καὶ ὄλων τῶν κοινωμάτων, μ' ἐξάρεσθαι τὸ κόμψια τῆς αὐτῆς, τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν γραφειοκρατῶν — στρατιωτικῶν, δὲ θὰ πάθουν, ἀπ' τὰ 1847 καὶ μετὰ, νὰ ἐκδηλώσουν τὰ πιὸ φλογερὰ πάθη, λύθηκε φανερὰ χάρις στὴν πρῶσικὴ ἐπέμβαση ὑπὲρ τῆς Δανίας. Σ' ὄλα τ' ἄλλα θέματα, ἡ φωνὴ τῆς Ἐνωμένης Γερμανίας ἦ καλύτερα τῆς μὴ ἐνωμένης γερμανικῆς Συνομοσπονδίας, ἀγνοοῦνταν τελείως ἀπ' τὴς ἄλλες δυνάμεις. Ἡ Πρωσία ἦταν ὅσο ποτὲ ἄλλοτε ὑποταγμένη στὴ Ρωσία. Ὁ αὐτοκράτορας Φρειδερίκος, ποῦ ὡς τότε ἀπεχθαινόταν τὸ Νικόλαο, τώρα ὀρκιζόταν μόνον στ' ὄνομά του. Ἡ ἀφοσίωσὴ εἰς τὸ συμφέροντα τῆς αὐτῆς τῆς Ἁγίας Πετρούπολης πῆρε τέτοια ἔκτασιν ποῦ ὁ πρῶσος ὑπουργὸς πολέμου καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Πρωσίας στὴν ἀγγλικὴ αὐτῆ, ποῦ ἦταν φίλος τοῦ βασιλιά, ἔχασαν τὴ θέση τους γιὰτὶ εἶχαν ἐκφράσει τὴ συμπάθειά τους γιὰ τὴς δυτικῆς δυνάμεις.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἱστορία τῆς ἀ χ α ρ ι σ τ ί α ς τοῦ πρίγκηπα Σβάρτσενμπεργκ καὶ τῆς Αὐστρίας, ποῦ τόσο βαθιὰ συγκλόνησε καὶ πρὸς βαλε τὸ Νικόλαο. Ἡ Αὐστρία ποῦ, ἐξαιτίας τῶν συμφερόντων της στὴν ἀνατολὴ ἦταν φυσικὰ ἐθχρική ἀπέναντι στὴ Ρωσία, πῆρε ἀνοιχτὰ τὸ μέρος τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐναντίον της, ἐνῶ ἡ Πρωσία, πρὸς μεγάλη ἀγανάκτησιν ὄλης τῆς Γερμανίας, τῆς ἔμεινε ὡς τὸ τέλος πιστὴ.

Ἡ ἔ κ τ η π ε ρ ί ο θ ο ς ἀρχίζει μὲ τὴν ἀντιβασιλεία τοῦ βασιλιά Γουλιέλμου I,¹¹³ ποῦ σήμερα εἶναι αὐτοκράτορας. Ὁ Φρειδερίκος εἶχε χάσει ὀλότελα τὰ λογικὰ του καὶ ὁ ἀδελφὸς του Γουλιέλμος, ποῦ ἦταν μισητὸς σ' ὄλη τὴ Γερμανία, μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρίγκηπα τῆς Πρωσίας, ἔγινε εἰς τὸ 1858 ἀντιβασιλεὺς καὶ τὸ Γενάρη 1861 βασιλεὺς τῆς Πρωσίας, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ του. Ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, — ἐπιλοχίας, περίφημος παλαιοκωτῆς τῶν δημοκρατικῶν,¹¹⁴ εἶχε καὶ αὐτὸς ἐρωτοτροπήσει κάποτε μὲ τὸ λαϊκὸ φιλελευθερισμὸ. Ὅταν ἀνάλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν ἔβγαλε ἕνα λόγο ὅπου δήλωνε τὴ σταθερὴ του πρόθεσιν νὰ ὑψώσει τὴν Πρωσία καὶ μαζί της ὄλη τὴ Γερμανία στὸ ὕψος ποῦ δικαιούνταν, σεβόμενος ταυτόχρονα τὰ ὄρια ποῦ καθόριζε ἡ συντακτικὴ πράξις γιὰ τὴ

βασιλική* έξουσία και στηριζόμενος πάντα στους λαϊκούς πόθους πού εκφράζονταν στο κοινοβούλιο.

Σύμφωνα μ' αυτή την υπόσχεση, ή πρώτη του κυβερνητική πράξη ήταν ή απόλυση της κυβέρνησης Μάντεφελ, μιας απ' τις πιο αντιδραστικές πού είχαν ποτέ κυβερνήσει την Πρωσία και πού φαινόταν νά ένσαρκώνει, αν μπορούμε νά τό πούμε έτσι, την πολιτική της χρεωκοπία και άποσύνθεση. Ο Μάντεφελ είχε όνομαστεί ύπουργός, τό Νοέμβρη 1850, στά γρήγορα για νά ύπογράψει: όλους τους όρους της συνδιάσκεψης του "Ολμιτς, πού ήταν έξαιρετικά ταπεινωτικοί για την Πρωσία και για νά την ύποτάξει: όριστικά. μαζί μ' όλη τή Γερμανία, στην αυστριακή ήγεμονία. Αυτή ήταν ή θέληση του Νικόλαου, αυτή ήταν ή φλογερή και αυθάδικη έπιθυμία του πρίγκηπα Σβάρτσεμπουργκ, αυτή ήταν ή έπιθυμία και ή θέληση της μεγάλης πλειοψηφίας των πρώσων γιούγκερ και των εύγενων, πού δέν ήθελαν νά ξέρουν τίποτα για την ένωση της Πρωσίας με τή Γερμανία και πού ήταν ίσως πιο άφοσιωμένοι στους αυτοκράτορες της Ρωσίας και της Αυστρίας, παρά στο δικό τους, ύπακούοντας σ' αυτόν μόνο από καθήκον και όχι δέδαια από αγάπη. Για 8 χρόνια συνέχισε ό Μάντεφελ κυβέρνηση την Πρωσία μ' αυτό τό πνεύμα, ταπεινώνοντας την μπροστά στην Αυστρία σε κάθε κατάλληλη εύκαιρία και καταδιώκοντας ανέλεγκτα, στην Πρωσία και σ' όλη τή Γερμανία, δε: μύριζε φιλελευθερισμό και κίνημα ή λαϊκό δικαίωμα. Αυτή ή μισητή κυβέρνηση άντικαταστήθηκε απ' την κυβέρνηση του φιλελεύθερου

* Αυτό τό σεβασμό θα μπορούσε νά τον έχει, όπως φαίνεται, τόσο πιο εύκολα όσο τό σύνταγμα, πού είχε παραχωρήσει από μεγαλοφυχία του ό μονάρχης, δέν περιόριζε καθόλου τή βασιλική έξουσία, παρά μόνο σ' ένα σημείο: τό δικαίωμα νά συνάψει νέα χρέη ή νά επιβάλλει νέους φόρους, δίχως νάκει προηγουμένως τή συγκατάθεση των αντιπροσώπων του έθνους* ή έπιβολή νέων φόρων είχε κίολας έγκριθεί απ' τή Δίαιτα και έτσι δε χρειαζόταν μία νέα ψηφοφορία όταν δούμε ότι τό κοινοβούλιο δέν είχε τό δικαίωμα νά τους καταργήσει. Αυτή ακριβώς ή καινοτομία είναι πού μετέβαλλε τό συνταγματισμό και τον κοινοβουλευτισμό της Γερμανίας σ' ένα στείρο παιχνίδι. Στις άλλες χώρες, Άγγλία, Πορτογαλία, Σουηδία, Δανία κλπ. τό Κοινοβούλιο, διατηρώντας μόνο αυτό τό πραγματικό δικαίωμα ν' άπορρίπτει τους φόρους πού εισηγείται ή κυβέρνηση, μπορεί, αν θέλει, νά κάνει τό ίδιο άδύλωτο σε κάθε κυβέρνηση, πράγμα πού έχει σά συνέπεια ότι του παρέχει ένα οσοδάρό μέσο επέμβασης στις δημόσιες ύποθέσεις. Τό παραχωρημένο σύνταγμα, αφού άφαίρεσε αυτό τό δικαίωμα απ' την πρωςσική Δίαιτα, τής αναγνώρισε τό δικαίωμα ν' άπορρίπτει τους νέους φόρους και τή σύναψη δανείων. Άλλά όπως θα δούμε ό Γουλιέλμος, 3 χρόνια μετά την ύπόσχεσή του ότι τά δικαιώματα του Κοινοβουλίου θα γίνονταν σεβαστά σαν ίερά, αναγκάστηκε νά τά παραδίσει.

πρίγκηπα Χοετζόλλερν - Σιγκμαρίγκεν,¹¹⁵ πού άπ' τήν πρώτη κιόλας μέρα δήλωσε ότι σκοπός τής αντίβασιλείας ήταν ν' άποκαταστήσει τήν τιμή και τήν ανεξαρτησία τής Πρωσίας άπέναντι στη Βιέννη, καθώς επίσης και τή χαμένη της έπιρροή σ' όλη τή Γερμανία. Λίγες λέξεις κι ένέργειες πρós αύτή τήν κατεύθυνση θά ήταν άρκετές για ν' άφυπνίσουν ξανά τόν ένθουσιασμό όλων τών γερμανών. Ξεχάστηκαν όλες οι τελευταίες ταπεινώσεις, οι σκληρότητες και τά έγκλήματα. Ό δήμιος τών δημοκρατικών, ό αντίβασιλιάς κι έπειτα αύτοκράτορας Γουλιέλμος Ι, πού μόλις χτές τόν μισούσαν και τόν καταριόντουσαν όλοι, μεταμορφώθηκε ξαφνικά σέ πολύ άγαπητό, σέ ήρωα και μοναδική έλπίδα. Για νά τεκμηριώσουμε αυτό πού ύποστηρίζουμε αναφέρουμε τούς άνατρεπτικούς λόγους τού περιφημου Γιακόμπι στους έκλογείς τού Καίνιξμπεργκ (11 Νοέμβρη 1858): «Τό διάγγελμα πού έβγαλε ό πρίγκηπας μόλις ανέλαβε τήν αντίβασιλεία, άληθινά άντρίκιο και σύμφωνο μέ τό σύνταγμα, γέμισε μέ νέα πίστη και νέες έλπίδες τις καρδιές όλων τών πρώσων κι όλων τών γερμανών. Όλοι σπεύδουν μέ μιá έξαιρετική όρμη στις έκλογικές κάλπες». Ό ίδιος ό Γιακόμπι έγραψε ξανά στά 1861 τά παρακάτω: «Όταν ό πρίγκηπας - αντίβασιλιάς πήρε στά χέρια του, μέ δική του πρωτοβουλία, τά χαλινάρια τής χώρας όλοι περίμεναν ότι ή Πρωσία θά βαδίσει άπρόσκοπτα στην πραγματοποίηση εκείνου πού πίστευε ότι πρέπει νάναι ό άντικειμενικός της σκοπός. Περιμέναμε ότι οι άνθρωποι στους όποιους είχε έμπιστευτεί ό αντίβασιλιάς τή φροντίδα τής διακυβέρνησης τής χώρας, θά θέράπευαν πριν άπ' όλα, όλα τά κακά πού είχε προξενήσει ή κυβέρνηση στά τελευταία 10 χρόνια: ότι θά έβαζαν τέλος στις άυθαιρεσίες τών ύπαλλήλων κι ότι, έπομένως, θά ζωντάνευαν τό πατριωτικό άίσθημα και τήν ελεύθερη συνείδηση τών πολιτών. Αυτές οι έλπίδες πραγματοποιήθηκαν; Ή φωνή της χώρας άπαντός είναι δυνατά: σ' αυτά τά δυό χρόνια, ή Πρωσία δέν έκανε ούτε τό παραμικρό βήμα πρós τά μπρός και, όπως πρώτα, απέχει πολύ άπ' τήν εκπλήρωση τής ιστορικής της άποστολής».

Ό έντιμότατος δόκτορας Γιακόμπι, τελευταίος πιστός κι εκπρόσωπος τού γερμανικού πολιτικού δημοκρατισμού, θά πεθάνει αναμφίβολα, μένοντας πιστός στό πρόγραμμά του πού, σ' αυτά τά τελευταία χρόνια, θά πλατώνει τόσο πολύ ώστε νά συμπεριλάβει και τό πρόγραμμα τών γερμανών σοσιαλδημοκρατών. Τό ιδανικό του, ή δημιουργία ένός παγγερμανικού Κράτους διαμέσου τής ελευθερίας όλου τού λαού, είναι μιá ούτοπία, ένas παραλογισμός. Τό έχουμε ήδη πεί. Ή συντριπτική πλειοψηφία τών γερμανών πατριωτών κατάληξε νά πιστεύει, μετά τό 1848 και 1849, ότι ή δημιουργία τής παγγερμανικής δύναμης ήταν δυνατή μόνο μέ τά κανόνια και τις λόγχες. Και γι' αυτό ή Γερμανία περίμενε τή σωτηρία της άπ' τή μοναρχική και φιλοπόλεμη Πρωσία.

Όλόκληρο τό φιλελεύθερο έθνικό κόμμα είχε κιόλας εκδηλωθεί άπ' τό 1858, εκμεταλλεύμενο τήν ευκαιρία πού είχαν προσφέρει τά πρώτα συμπτώματα μιás άλλαγής τής κυβερνητικής πολιτικής. Τό πα-

λιό δημοκρατικό κόμμα διασπάστηκε: τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ σχημά-
τισε ἕνα νέο κόμμα, τὸ «προοδευτικὸ κόμμα», ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο ἐξακο-
λούθησε νὰ ὀνομάζεται δημοκρατικόν. Τὸ προοδευτικὸ κόμμα φλεγόταν,
ἀπ' τὴν ἀρχὴν κιόλας, ἀπ' τὴν ἐπιθυμία νὰ συμμετάσχει στὴν κυβέρνη-
ση. Ἀλλὰ θέλοντας νὰ κρατήσει ἀκέραια τὴν τιμὴ του, παρακάλεσε τὴν
κυβέρνηση νὰ τοῦ προσφέρει ἕνα κατάλληλο πρόσχημα πού νὰ δικαιο-
λογεῖ μιὰ τέτοια μεταστροφή, ἀπαιτώντας ἔστω καὶ τὸν τυπικὸ σεβασμὸ
τοῦ συντάγματος. Γοητευόταν ἀπ' τὴν κυβέρνηση καὶ τὴν κέντριζε μέ-
χρι τὰ 1866 ὅταν, θαμπωμένο ἀπ' τὶς λαμπρὲς νίκες ἐναντίον τῆς Αὐ-
στρίας καὶ τῆς Δανίας, θὰ τῆς παραδοθεῖ χωρὶς ὄρους. Τὸ δημοκρατικὸ
κόμμα, ὅπως θὰ δοῦμε, παραδόθηκε στὰ 1870 μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὁ
Γιακόμπι δὲν ἀκολούθησε καὶ δὲ θ' ἀκολουθήσει ποτὲ τὸ γενικὸ παρά-
δειγμα. Οἱ δημοκρατικὲς ἀρχὲς ἦσαν ὅλη τοῦ ἡ ζωῆ. Μισοῖ τὴ βία καὶ
δὲν πιστεύει ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ δημιουργία ἐνὸς ἰσχυροῦ γερμανικοῦ
Κράτους διαμέσου αὐτῆς. Γι' αὐτὸ παραμένει ὁ ἀπομονωμένος κι ἀδύ-
ναμος ἐχθρὸς τῆς τωρινῆς πολιτικῆς τῆς Πρωσίας. Ἡ ἀδυναμία τοῦ
προέρχεται, προπαντός, ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι ἂν κι εἶναι ἕνας φλογερὸς
θιασώτης τοῦ Κράτους, ἀπ' τὴν κορφὴ ὡς τὰ νύχια, ἐπιθυμεῖ εἰλικρινά
τὴν ἐλευθερία, ἐνῶ ποθεῖ ταυτόχρονα καὶ τὴ δημιουργία ἐνὸς ἐνιαίου
γερμανικοῦ Κράτους.

Ὁ σημερινὸς αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Γουλιέλμος I δὲν ἀνέ-
χεται ἀντιθέσεις κι ὅπως ὁ ἀξέχαστος Νικόλαος I, φαίνεται πὼς εἶναι
ἕνας μονολιθικός, μονοκόμματος ἄνθρωπος, μὲ ἄλλα λόγια περιορισμέ-
νος. Εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτός, ἔξω ἀπ' τὸν κόμη τοῦ Σάμפורντ,¹¹⁶ πού δὲν
εἶναι ἀντιδασιλιάς, εἶναι ὁ μόνος πού πιστεύει στὸ δικό του χρίσμα καὶ
στὴ δική του ἀποστολὴ καὶ στὸ δικό του δικαίωμα. Ὁ τελευταῖος, πι-
στὸς βασιλιάς - στρατιώτης, ὑποστηρίζει ὅπως κι ὁ Νικόλαος, ὅτι ἐπι-
κεφαλῆς ὄλων τῶν ἀρχῶν ἔρρισκεται ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος ἢ τὸ κλη-
ρονομικὸ δικαίωμα διακυβέρνησης τοῦ Κράτους. Αὐτὸ ἦταν γιὰ τὴ συ-
νειδηση καὶ τὴ λογικὴ τοῦ ἕνα σοβαρὸ ἔμπόδιο γιὰ τὴν ἐνοποίηση τῆς
Γερμανίας, γιατί ἡ τελευταία τὸν ἀνάγκαζε ν' ἀνατρέψει ἀπ' τὸ θρόνο
τοὺς ὄχι καὶ λίγους νόμιμους μονάρχες. Ἀλλὰ ὁ κώδικας τοῦ Κράτους
περιεῖχε καὶ μιὰ ἄλλη ἀρχή, τὴν ἀρχὴν τοῦ *l e r o ὀ δ ι κ α ι ὠ μ α τ ο ς*
τ ῆ ς κ α τ ἄ κ τ ῆ σ η ς, πού ἔλυνε τὸ πρόβλημα. Ἐνας μονάρχης
πού εἶναι πιστὸς στὰ καθήκοντά του, δὲ θ' ἀποδεχόταν ποτὲ καὶ γιὰ τίποτα
στὸν κόσμον, ἕνα θρόνον πού τοῦ πρόσφερε ἕνας ἐξεγερμένος λαός, πού εἶ-
χε ἐκδιώξει ἀπ' τὸ θρόνον τὸ νόμιμον μονάρχη του, ἀλλὰ δὲ θὰ ξέχναγε
ποτὲ ὅτι εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατακτήσει ἐκεῖνο τὸ λαὸ κι ἐκεῖνο τὸ θρό-
νον, ἀρκεῖ ὁ Θεὸς νὰ εἶχε εὐλογῆσει τὰ ὄπλα του κι ἀρκεῖ νὰ διέθετε ἕ-
να καλὸ πρόσχημα γιὰ νὰ κηρύξει τὸν πόλεμον. Αὐτὴ ἡ ἀρχή, ὅπως καὶ
τὸ δικαίωμα πού πηγάζει ἀπ' αὐτή, ἀναγνωρίζονται πάντα κι ἀναγνωρί-
ζεται ἀκόμα ἀπ' ὄλους τοὺς μονάρχες.

Ὁ Γουλιέλμος I χρειάζοταν, λοιπόν, ἕναν ὑπουργὸ πού θάταν ἰ-
κανὸς νὰ ἐπινοήσει τὰ προσχήματα καὶ νὰ μεγαλώσει τὰ ὄρια τοῦ Κρά-

τους διαμέσου του πολέμου. Αυτός ο άνθρωπος ήταν ο Βίσμαρκ, που ο Γουλιέλμος ζύγισε σωστά την αξία του και τον διόρισε ύπουργό τον Οκτώβρη 1862. Ο ρίγκηπας Βίσμαρκ είναι σήμερα ο πιο ισχυρός άνθρωπος της Ευρώπης. Είναι ο πιο γνήσιος τύπος του αριστοκράτη της Πρωμανίας, μ' εκείνη την δονκιχωτική άφοσίωση στο βασιλικό οίκο, μ' εκείνη την αλύγιστη και τόσο διάφανη στρατιωτική στάση, μ' εκείνη την αυστηρά αυλική αλαζωνεία και μ' εκείνη την ιδιαίτερα περιφρονητική και χλευαστική συμπεριφορά απέναντι στους φιλελεύθερους άστούς πολιτικούς. Δεν προσβάλλεται όταν τον κατατάσσουν στους γιούνκερ, όταν, δηλαδή, τον λένε ευγενή, αλλά ή μοναδική απάντηση που δίνει στους αντίπαλους του είναι: «νά εστέ δέβαινο ότι θά καταφέρουμε νά φανούμε αντίξοι της τιμής των γιούνκερ». Σάν άνθρωπος, είναι πολύ έξυπνος κι απελευθερωμένος απ' τις προκαταλήψεις των γιούνκερ, όπως κι απ' οποιαδήποτε άλλες. Έχουμε χαρακτηρίσει το Βίσμαρκ σαν άμισο συνεχιστή της πολιτικής του Φρειδερίκου II. Σάν κι αυτόν, πίστευε, πρώτα απ' όλα, στη δύναμη κι έπειτα στην έξυπνάδα, που τόσο άφθονα διαθέτει. Πολιτικός μ' όλη τή σημασία της λέξης, όπως ο Φρειδερίκος ο Μεγάλος, δεν πιστεύει ούτε στο Θεό ούτε στο διάβολο, ούτε στην ανθρωπότητα ούτε στους ευγενείς, γιατί όλ' αυτά δεν αποτελούν για κείνον τίποτ' άλλο από μέσα. Για νά πετύχει το στόχο του Κράτους δέ σταματάει μπροστά σέ κανένα Θεϊκό ή ανθρώπινο νόμιο. Δεν άναγνωρίζει καμιά ήθικη στην πολιτική. Ή κτηνωδία και το έγκλημα είναι άνήθικα μόνο όταν δεν φέρνουν τήν έπιτυχία. Πιο ψυχρός και πιο άπαθής απ' το Φρειδερίκος, είναι έξίσου άναιδής κι αλαζονικός μ' αυτόν. Όντας ευγενής, άφου δημιούργησε τή σταδιοδρομία του χάρη στο κόμμα των ευγενών, συνθλίβει συστηματικά το τελευταίο για χάρη των κρατικών συμφερόντων. Το κατηγορεί όπως κατηγορούσε πρώτα τους φιλελεύθερους τους προοδευτικούς, τους δημοκρατικούς. Κοντολογής, κατηγορεί όλους κι όλα, εκτός απ' τον αυτοκράτορα που χωρίς τήν έγκρισή του δέ θά μπορούσε νά έπιχειρήσει ούτε νά πραγματοποιήσει τίποτα. Όμως είναι όλοφάνερο ότι μυστικά, με τους πολú στεγούς του φίλους, κατηγορούσε ακόμα κι αυτόν. Για νά μπορέσουμε νά εκτιμήσουμε το μέγεθος της έπιτυχίας των έγχειρημάτων του Βίσμαρκ, θά πρέπει νά θυμηθούμε ποιοι τον περιστοιχίζαν*. Ο βασιλιάς, άνθρωπος με αυλικές φι-

* Από οίγουρη πηγή έχουμε ένα ανέκδοτο που χαρακτηρίζει τέλεια το Βίσμαρκ. Ποιάς δέν έχει άκούσει νά μιλάνε για κείνο το Σούρτς, έναν απ' τους πιο κόκκινους γερμανούς έπανάστατες του 1848, που έλευθέρωσε τον ψευτοεπανάστατη Κλίνκελ απ' το όχυρό όπου ήταν φυλακισμένος. Ο Σούρτς που είχε πάρει τον Κλίνκελ για ένα επανάστατη όξιο αυτού του όνόματος, άν και πολιτικά δέν όξιζε ούτε μια δεκάρα, πέτυχε, διακινδυνεύοντας τήν έλευθερία του και ξεπερνώντας, με τόλμη κι έξυπνάδα, άπειρα έμπόδια, νά τον έλευθερώσει. Ύστερα απ' αυτό διέφυγε στην Άμερική. Όντας έξυ-

λοδοξίες, με μιὰ εκπαίδευση πού ἡ μισή ἦταν θεολόγου κι ἄλλη μισή ἐπιλοχία, περιστοιχιζόταν ἀπ' τὸ ἀριστοκρατικό - κληρικαλικὸ κόμμα, πού ἦταν ἀπόλυτα ἐχθρικό ἀπέναντι στὸ Βίσμαρκ. Ἔτσι κάθε νέο μέτρο πού ἤθελε νὰ πάρει ὁ Βίσμαρκ, κάθε νέο βήμα ἀπὸ μέρους του, ἀποτελοῦσε μιὰ μάχη. Αὐτὴ ἡ οἰκογενειακὴ πάλη ἀπορροφᾷ τουλάχιστον τὸ μισὸ χρόνο του, τὴ μισὴ ἐξυπνάδα κι ἐνεργητικότητά του κι ἐμποδίζει, ὀλοφάνερα, περιπλέκει καὶ παραλύει τὴ δραστηριότητά του. Αὐτὸ τοῦ παρέχει μερικὰ τὴ δυνατότητα ν' ἀποφύγει νὰ ἐμπλακεῖ σὲ κεῖνα τὰ ἀπερίσκεπτα ἐγχειρήματα πού εἶχε στὸ μυαλό του καὶ πού τὰ ἐπιχείρησε ὁ περίφημος δεσπότης Ναπολέοντας Ι, πού σίγουρα δὲν ἦταν πῶ ἀνόητος ἀπ' τὸ Βίσμαρκ.

Ἡ δημόσια δραστηριότητα τοῦ Βίσμαρκ ἄρχισε στὰ 1847, ὅταν ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του σὰν ἠγέτης τοῦ ἐξτρεμιστικοῦ κόμματος τῶν εὐγενῶν στὴ συνέλευση τῶν ἀντιπροσώπων. Στὰ 1848 ὑπῆρξε λυσσασιμένος ἀντίπαλος τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φρανκφούρτης καὶ τοῦ κοινῶν γιὰ ὅλη τὴ Γερμανία συντάγματος κι ἕνας φανατικὸς σύμμαχος τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, δηλαδὴ, τῆς ἐσωτερικῆς κι ἐξωτερικῆς ἀντίδρασης. Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμετείχε ἐνεργητικὰ στὴ σύνταξη τῆς ὑπεραντιδραστικῆς ἐφημερίδας «KREUZZEITUNG»,¹¹⁷ πού κυκλοφόρησε ἐκεῖνο τὸ χρόνο, καὶ πού συνεχίζει νὰ κυκλοφορεῖ ἀκόμα. Φυσικά, ὑπῆρξε ἕνας φλογερὸς ὑπερασπιστὴς τῶν κυβερνήσεων Μπράντεμπουργκ καὶ Μάντεφελ καὶ ἄρα τῶν ἀποφάσεων τῆς διασκεψῆς τοῦ Ὀλιμπε. Ἀπ' τὰ 1851 ὑπῆρξε πρεσβευτὴς στὴ γερμανικὴ Συνομοσπονδία τῆς Φρανκ-

πνος, ἰκανός, ἐνεργητικός, ἰδιότητες πού λογαριάζονται στὴν Ἀμερικανική, ἔγινε γρήγορα ἠγέτης τοῦ γερμανικοῦ κόμματος, πού ἀριθμεῖ ἑκατομμύρια ὀπαδούς. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου τῆς Ἀπόσισης, οἱ Βόρειοι τοῦ εἶχαν δώσει τὸ βαθμὸ τοῦ στρατηγοῦ (εἶχε κίβλας ἐκλεγεί γερουσιαστής). Μετὰ τὸν πόλεμο, οἱ ΕΠΑ θὰ τὸν στείλουν στὴν Ἰσπανία σὰν ἑκτακτὸ πρεσβευτὴ. Αὐτὸς ἐκμεταλλεύτηκε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴ Ν. Γερμανία, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴν Πρωσσία, ὅπου ἐκκρεμοῦσε ἀκόμα ἐναντίον του ἡ καταδικᾶ οὐ θάνατο, πού τοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ καθηγητῆ Κλίνκελ. Ὁ Βίσμαρκ, μόλις ἔμαθε ὅτι ὁ Σούρτς θριασκόταν στὴ Γερμανία καὶ θέλοντας ν' ἀποκτήσει τὴ συμπάθεια αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου πού ἀκούσε τόσο μεγάλη ἐπίρροή στους γερμανοὺς τῆς Ἀμερικῆς, τὸν προσκάλεσε στὸ Βερολίνο λέγοντας: «Οἱ νόμοι δὲν εἶναι γιὰ ἀνθρώπους σὰν τὸν Σούρτς». Μόλις ὁ Σούρτς ἔφτασε στὸ Βερολίνο, ὁ Βίσμαρκ ἔδωσε ἕνα γεῦμα ὅπου προσκάλεσε ὅλους τοὺς ὑπουργούς του. Μετὰ τὸ δεῖπνο, ὅταν ἔφυγαν οἱ ὑπουργοί, ὁ Σούρτς ἔμεινε μόνος μὲ τὸ Βίσμαρκ προκειμένου νὰ ἔχει μαζὶ του μιὰ ἰδιαίτερη συζήτηση. Τότε ὁ Βίσμαρκ τοῦ λέει: «Εἶδατε κι ἀκούσατε τοὺς συγαστέλους μου' μὲ τέτοιου εἶδους γαϊδούρια εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ κυβερνήσω καὶ νὰ ἀναδημιουργήσω τὴ Γερμανία!».

φούρτης. Ἐκείνη τὴν περίοδο ἦταν πού ἀλλάξε ριζικά τὴ στάση του ἀπέναντι στὴν Αὐστρία. «Ὅταν εἶδα τὴν πολιτικὴ ἀπὸ κοντά, ἦταν σὰ νὰ μοῦ ἔπεσε ἓνα παγὶ πού μοῦ σκέπαζε τὰ μάτια», λέει στοὺς φίλους του. Μόνο ἐκεῖ κατάλαβε πόσο ἐχθρευόταν τὴν Πρωσσία ἢ Αὐστρία κι ἀπὸ φλογερὸς ὑπερασπιστὴς τῆς ἔγινε ὁ ἀσυμφιλίωτος ἐχθρὸς τῆς. Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή, ἡ ἐξαφάνιση κάθε ἐπιρροῆς τῆς Αὐστρίας στὴ Γερμανία κι ὁ ἀποκλεισμός τῆς ἀπ' αὐτὴ τὴν τελευταία, γίνεται ἡ μόνιμη καὶ πιὸ προσφιλὴς σκέψη τοῦ Βίσμαρκ. Ἔτσι βρέθηκε νὰ τρέφει ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα τὰ ἴδια αἰσθήματα μὲ τὸν πρίγκηπα Γουλιέλμο τῆς Πρωσίας, πού μετὰ τὴ διάσκεψη τοῦ Ὀλμιτς μισοῦσε τὴν Αὐστρία σχεδὸν ἐξίσου μὲ τὴν ἐπανάσταση. Γι' αὐτὸ μόλις ἔγινε ἀντιβασιλεὺς ὁ Γουλιέλμος, ἔστρεψε ἀμέσως τὰ μάτια του πρὸς τὸ Βίσμαρκ, στέλνοντάς του πρῶτα σὰν πρεσβευτὴ στὴ Ρωσία, ἔπειτα στὴ Γαλλία καὶ τέλος, τὸν ἔκανε πρωθυπουργό.

Ὅταν ἦταν πρεσβευτῆς, ὁ Βίσμαρκ ἄρχισε νὰ διαμορφώνει τὸ πρόγραμμά του. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέοντας III τοῦ ἔδωσε μερικὰ μαθήματα πάνω στὶς κυβερνητικὲς ἀπάτες. Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας βρέθηκε μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸν ἱκανὸ κι ἀκούραστο ἀκροατὴ του, τοῦ ἀνοίξε τὴν καρδιά του καὶ τοῦ ἔκανε μερικὲς φανερὲς νύξεις γιὰ τὴν ἀνάγκη τροποποίησης τοῦ πολιτικοῦ χάρτη τῆς Εὐρώπης, ἀξιώνοντας γιὰ τὸν ἑαυτοῦ τὰ σύνορα στὸ Ρήνο καὶ τὸ Βέλγιο κι ἀφήνοντας τὴν ὑπόλοιπη Γερμανία στὴν Πρωσσία. Τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν συζητήσεων εἶναι γνωστά: ὁ μαθητὴς ξεπέρασε τὸ δάσκαλο.

Μόλις ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖο, ὁ Βίσμαρκ ἔβγαλε ἓναν προγραμματικὸ λόγος: «Τὰ ὄρια τῆς Πρωσίας εἶναι στενὰ κι ἀταίριαστα γιὰ ἓνα Κράτος πρῶτου μεγέθους. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κατακτήσουμε νέα σύνορα εἶναι ἀπαραίτητο νὰ πλατύνουμε καὶ νὰ τελειοποιήσουμε τὴ στρατιωτικὴ μας ὀργάνωση. Πρέπει νὰ προετοιμασοῦμε γιὰ τὶς ἐπερχόμενες μάχες καί, περιμένοντάς τες, νὰ συγκεντρώσουμε καὶ ν' αὐξήσουμε τὶς δυνάμεις μας. Τὸ λάθος πού κάναμε στὰ 1848 ἦταν ὅτι θελήσαμε νὰ ἐνσποιοῦμε τὴ Γερμανία σ' ἓνα μόνο Κράτος, διαμέσου λαϊκῶν θεσμῶν: Τὰ μεγάλα προβλήματα δὲ λύνονται μὲ τὸ δίκαιο, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη: ἡ δύναμη προηγεῖται πάντα τοῦ δίκαιου». Αὐτὴ ἡ τελευταία φράση τοῦ στοίχισε τὴν ἐχθρότητα τῶν φιλελεύθερων τῆς Γερμανίας ἀπ' τὰ 1862 ὡς τὰ 1866. Ἀλλὰ μετὰ τὰ 1866, δηλαδὴ, μετὰ τὶς νίκες ἐναντίον τῆς Αὐστρίας κι ἰδιαίτερα μετὰ τὰ 1870, δηλαδὴ, μετὰ τὴν ἤττα τῆς Γαλλίας, ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπικρίσεις θὰ μεταβληθοῦν σὲ ἐγκωμιαστικούς διθύραμβους. Μὲ τὸ συνηθισμένο του θράσος, τὸν κυνισμὸ καὶ τὴν περιφρονητικὴ εὐλιχρῖνεια πού τὸν διακρίνουν, ὁ Βίσμαρκ ἐκφράζει ὅλη τὴν οὐσία τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῶν λαῶν, ὅλο τὸ μυστικὸ τῆς σοφίας τοῦ Κράτους, μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Ἡ ἀδιάκοπη κυριαρχία κι ὁ θρίαμβος τῆς δυνάμης, νὰ ποῖα εἶναι ἡ ἀληθινὴ οὐσία, κι ὅλο ἐκεῖνο πού στὴν πολιτικὴ ὀρολογία καθορίζεται σὰ δίκαιο δὲν εἶναι παρὰ ὁ καθαγιασμός ἐνὸς γεγονότος πού ἔχει δημιουργηθεῖ ἀπ' τὴ δύναμη». Εἶναι

φανερό ότι οι λαϊκές μάζες που ποθούν πολύ τη χειραφέτηση, δεν μπορούν να την περιμένουν απ' το θεωρητικό θρίαμβο του άφηρημένου δίκαιου· αυτή την ελευθερία όφείλουν να την κατακτήσουν με τη δύναμη, δηλαδή, όφείλουν να οργανώσουν έξω απ' το Κράτος κι έναντίον του τις αθύβρητες δυνάμεις τους.

Οι γερμανοί, όμως, όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει, δεν ήθελαν την ελευθερία. Ήθελαν ένα ισχυρό Κράτος. Ο Βίσμαρκ το κατάλαβε κι αισθάνθηκε ότι ήταν ικανός να το δημιουργήσει διαμέσου της γραφειοκρατίας και της στρατιωτικής δύναμης της Πρωσίας. Έτσι, με σιγουριά και σταθερότητα, ξεκίνησε για την πραγματοποίηση αυτού του σκοπού, άγνωντας είτε τα δικαιώματα όποιουδήποτε, είτε τη βίαιη πολεμική και τις άμεσες επιθέσεις των φιλελεύθερων και των δημοκρατικών έναντίον του. Σκέφτηκε, αντίθετα απ' τους προκατόχους του, ότι θά γινόντουσαν όλοι σύμμαχοί του μόλις θά έφτανε στο σκοπό.

Ο βασιλιάς - επιλογίας κι ο Βίσμαρκ ό πολιτικός ήθελαν έναν πιό ισχυρό στρατό. Για να το πετύχουν χρειαζόταν ή έπιβολή νέων φόρων κι ή σύναψη νέων δανείων. Η βουλή των αντιπροσώπων του λαού, που απ' αυτή εξαρτιόταν ή επικύρωση των νέων φόρων και δανείων, την άρνιόταν επίμονα. Γι' αυτό διαλύθηκε περισσότερο από μία φορά. Σε μία άλλη χώρα αυτή ή σύγκρουση θά μπορούσε να προκαλέσει μία πολιτική επανάσταση. Αυτό, όμως δεν μπορούσε να συμβεί στην Πρωσία κι ο Βίσμαρκ το ήξερε. Και γι' αυτό, παρά τις άρνήσεις, συγκέντρωσε τα χρήματα που χρειαζόταν όπως μπορούσε, διαμέσου δανείων και φόρων· ή βουλή με τις άρνήσεις της έγινε ό περίγελως αν όχι της Γερμανίας, όλης της υπόλοιπης Εύρώπης. Ο Βίσμαρκ δεν είχε πέσει έξω. Μόλις πέτυχε το σκοπό του έγινε το είδωλο των φιλελεύθερων και των δημοκρατικών.

Ποτέ, ίσως, και πουθενά δεν παρατηρήθηκε μία τόσο γρήγορη και τόσο ολοκληρωτική μεταστροφή των πνευμάτων, όπως εκείνη που συνέβηκε στη Γερμανία ανάμεσα στα 1864 - 1866 και τα 1870. Ο Βίσμαρκ, ως τον αυστρο - πρωσικό πόλεμο έναντίον της Δανίας, ήταν ό πιό αντιδημοφιλής άνθρωπος στη Γερμανία. Στη διάρκεια αυτού του πόλεμου και, προπαντός, ύστερα απ' αυτόν, επέδειξε την πιό θαθιά περιφρόνηση για όλα τα δικαιώματα των λαών και των Κρατών. Είναι γνωστό με ποιά δεξιοτεχνία ή Πρωσία κι ή άνόητη Αυστρία, που όπισθοχώρησε, εκδίωξαν απ' το Σλέσβινγκ και το Χολστάιν το σαξωνικό και άνωβεριανό στρατιωτικό σωμα που κατείχε αυτές τις έπαρχίες με διαταγή της γερμανικής Συνομοσπονδίας· και με τί θράσος ό Βίσμαρκ μοίρασε με την Αυστρία τις κατακτημένες έπαρχίες και πώς, για να τελειώνουμε, κράτησε άποκλειστικά για την Πρωσία το λάφυρο.

Θά έπρεπε να σκεφτεί κανείς ότι μία τέτοια συμπεριφορά θά είχε όποκινήσει την πιό έντονη άγανάκτηση όλων των έντιμων, των έραστών της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, γερμανών. Αντίθετα, από κείνη ακριβώς τη στιγμή είναι που άρχισε ν' άνεβαίνει ή δημοτικότητα του

Βίσμαρκ. Τελικά, οι γερμανοί θα δουν το δίκαιο του κρατικού πατριωτισμού και τη δύναμη μιας κρατικής εξουσίας. 'Ο πόλεμος του 1866 θ' αυξήσει ακόμα περισσότερο το κύρος του Βίσμαρκ' ή σύνομη έκστρατεία της Βοημίας, που θύμιζε τις εκστρατείες του Ναπολέοντα Ι, μία σειρά νίκες που θα ταπεινώσουν την Αυστρία, ή θριαμβευτική πορεία διαμέσου της Γερμανίας, ή λεηλασία των εχθρικών εδαφών, ή προσάρτηση του Άννόβερου, της Έσσης - Κάσσερ και της Φρανκφούρτης σά λαύρο πολέμου, ο σχηματισμός μιας Συνομοσπονδίας του Βορρά κάτω απ' την προστασία του μελλοντικού αυτοκράτορα, όλα αυτά ήταν γεγονότα που θα προκαλέσουν τον ένθουσιασμό των γερμανών. Οι ήγγετες της αντιπολίτευσης στην Πρωσία, οι Βίρτσωφ, οι Σούλτσε - Ντέλιτς¹⁸ κι οι άλλοι, θα βουβαθούν ξαφνικά, δηλώνοντας έτσι ότι είναι ήθικα νικημένοι. Στην πτέρυγα της αντιπολίτευσης άπομενε μόνο μία μικρή ομάδα με ήγγέτη τον εύγενή γέρο Γιακόμπι, που τάχθηκε με το μέρος του Λαϊκού Κόμματος, το όποιο είχε ίδρυθει στη Γερμανία μετά το 1866.

Ύστερα απ' τη σύναψη της συνθήκης ανάμεσα στη νικήτρια Πρωσία και την εκμηδενισμένη Αυστρία, καταργήθηκε ή παλιά γερμανική Συνομοσπονδία και στη θέση της δημιουργήθηκε μία γερμανική Συνομοσπονδία του βορρά που διευθύνεται απ' την Πρωσία, ή όποια παραχώρησε στην Αυστρία, τη Βαυαρία, τη Βιτεμβέργη και το Μπάντεν, το δικαίωμα σχηματισμού μιας Συνομοσπονδίας του νότου. 'Ο βαρώνος Μπέστ, που έγινε ύπουργός της Αυστρίας μετά τον πόλεμο, έχοντας άντιληφθεί τη βασική σημασία μιας τέτοιας Συνομοσπονδίας, άφιέρωσε σ' αυτή την κατεύθυνση όλες του τις δυνάμεις. Άλλά τα άλυτα έσωτερικά προβλήματα και τα πελώρια εμπόδια που έβαζαν τά ίδια τά Κράτη, που αυτή ή Συνομοσπονδία τους ήταν περισσότερο από αναγκαία, τον εμπόδισαν. 'Ο Βίσμαρκ περιγελοόσε τους πάντες: και τη Ρωσία και τη Γαλλία και τους γερμανούς μονάρχες, που ένδιαφέρονταν για τη δημιουργία μιας Συνομοσπονδίας που δε θα επέτρεπε στην Πρωσία νά φτάσει σ' εκείνη τη θέση που κατέχει σήμερα.

Τό Λαϊκό Κόμμα, που μόλις είχε ίδρυθει απ' την άστική τάξη της Ν. Γερμανίας με μοναδικό σκοπό ν' άντιταχθεί στο Βίσμαρκ, είχε ένα πρόγραμμα που στην ούσία ήταν ταυτόσημο με το πρόγραμμα του Μπέστ: το σχηματισμό μιας Συνομοσπονδίας της Γερμανίας του νότου, που θά ναι στενά συνδεμένη με την Αυστρία και θα στηρίζεται στους πιο πλατιούς λαϊκούς θεσμούς. Τό άρχηγείο του «Λαϊκού Κόμματος» ήταν στη Στουτγάρδη. Πέρα απ' τη δημιουργία μιας Συνομοσπονδίας με την Αυστρία είχε και πολλούς άλλους στόχους: γι' αυτό το λόγο φλερτάριζε στη Βαυαρία με τους φανατικούς καθολικούς και τους ιησουίτες κι εύνοουσε την ιδέα μιας συμμαχίας με τη Γαλλία και την Έλβετία. 'Η ομάδα που θα έπιδίωκε τη συμμαχία με τη δημοκρατική Έλβετία ύπήρξε ο βασικός θεμελιωτής της «Άίγλας για την Ειρήνη και την Έλευθερία».¹⁹ Τό πρόγραμμά του ήταν γενικά άπλοϊκό και γεμάτο αντιφάσεις. Οι λαϊκοί δημοκρατικοί θεσμοί δένονταν μ' ένα φανταστικό τρόπο με

τους μοναρχικούς τύπους κυβερνήσεως, ή ανεξαρτησία του κάθε μονάρχη με την παγγερμανική ένότητα κι ή τελευταία με μιὰ πανευρωπαϊκή δημοκρατική συνομοσπονδία. Με λίγα λόγια, όλα έπρεπε νά παραμείνουν όπως ήταν κι όλα έπρεπε νά διαποτιστούν από μιὰ νέα νοοτροπία και, πάνω απ' όλα, έπρεπε νάχουν έναν ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Ή έλευθερία κι ή ισότητα έπρεπε ν' άνθίσουν μέσα σέ συνθήκες που έτειναν νά τις στραγγαλίσουν. Ένα πρόγραμμα τέτοιου είδους μπορούσαν νά τό έπινοήσουν μόνον αισθηματίες άστσι τής Ν. Γερμανίας που, αρχικά, είχε έπισημανθεί ότι άγνοούσαν συστηματικά κι έπειτα ότι άρνιόντουσαν με πάθος τά σοσιαλιστικά αίτήματα τής εποχής μας, όπως άπόδειξε τό συνέδριο τής Λίγκας γιά τήν Ειρήνην και τήν Έλευθερία στά 1868.¹²⁰ Είναι φανερό γιατί τό Λαϊκό Κόμμα έπαιρνε έχθρική στάση άπέναντι στο Έργατικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, που είχε ιδρύσει στά 1860 ό Λασσάλ.

Στό δεύτερο μέρος του διβλίου θά εκθέσουμε έκτεταμένα τήν εξέλιξη των έργατικών ενώσεων στη Γερμανία και, γενικά, στην Ευρώπη. Για τήν ώρα θά παρατηρήσουμε ότι στά τέλη αυτής τής τελευταίας δεκαετίας, κι ιδιαίτερα στά 1868, ή έργατική μάζα στη Γερμανία ήταν ύποδιαιρεμένη σέ 3 κατηγορίες: ή πρώτη, που ήταν κι ή πιο πολυάριθμη δέν άνηκε σέ καμιά όργάνωση ή δεύτερη, που ήταν κι αυτή αρκετά πολυάριθμη, συμπεριλάβαινε τις λεγόμενες «Λέσχες γιά τήν εκπαίδευση των έργατών» και, τέλος, ή τρίτη, ή πιο μικρή αριθμητικά αλλά, σ' αντιστάθμισια, ή πιο ίκανή κι ή πιο ένεργητική, είχε συγκροτήσει ένα σώμα λασσάλικών έργατών με τό όνομα «Κόμμα τής Γενικής Ένωσης των Γερμανών Έργατών».

Γιά τήν πρώτη κατηγορία δέ θά πούμε τίποτα. Ή δεύτερη εκπροσωπούταν από ένα είδος όμοσπονδίας των μικρών έργατικών ενώσεων, κάτω απ' τόν έλεγχο του Σούλτσε - Ντέλιτς και των άστων σοσιαλιστών τής ίδιας όλκης. Τό σύνθημά του: «Βοηθήσου μόνος σου», πρέπει νά γίνει κατανοητό με τήν έννοια ότι συνιστούσε έπίμονα στους χειρώνακτες έργαζόμενους νά μήν περιμένουν καμιά σωτηρία ή βοήθεια απ' τό Κράτος κι απ' τήν κυβέρνηση, αλλά μόνο απ' τή δική τους ένεργητικότητα. Ή συμβουλή αυτή θά ήταν ύπέροχη αν δέν τής πρόσθεταν τήν ψεύτικη διαβεβαίωση ότι στις σημερινές συνθήκες τής κοινωνικής όργάνωσης, παρά τήν ύπαρξη του οικονομικού μονοπώλιου που εκμεταλλεύεται τις έργατικές μάζες κι ενός πολιτικού κράτους, που προστατεύει αυτά τά μονοπώλια, είναι δυνατή ή χειραφέτηση των χειρώνακτικά έργαζόμενων. Σύμφωνα με αυτό τόν παραπλανητικό παραλογοισμό, που είχαν προβάλλει με πλήρη συνείδηση οι άστσι σοσιαλιστές κι οι ήγγέτες αυτού του κόμματος, οι έργαζόμενοι που ήταν κάτω απ' τήν έπιρροή τους, θάπρεπε ν' απέχουν συστηματικά από κάθε πολιτικό - κοινωνική ένασχόληση κι από κάθε ζήτημα που άφορά τό Κράτος, τήν εύημερία κλπ. και παίρνοντας σαν άφετηρία τή νόμιμη κοινωνική τάξη, όπως έχει σήμερα, νά επιδιώξουν τή βελτίωση τής τύχης

τους διαμέσου της δργάνωσης καταγκλωτικῶν, πιστωτικῶν καὶ παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν. Ὅσο γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐκπαίδευση ὁ Σούλτσε - Ντέλιτς πρότεινε στοὺς ἐργάτες τὸ πρόγραμμα τοῦ κόμματος τῆς Προόδου, στὸ ὁποῖο ἀνήκαν αὐτὸς κι οἱ σύντροφοί του. Ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀποψη — κι αὐτὸ εἶναι τώρα φανερὸ σὲ ὅλους — τὸ σύστημα τοῦ Σούλτσε - Ντέλιτς ἀπόβλεπε ἀμεσα στὴν προστασία τῆς ἀστικῆς κοινωνίας ἀπ' τὴν κοινωνικὴ θύελλα. Ἀντίθετα, ἀπὸ πολιτικὴ ἀποψη, ὑποδούλωνε ὀριστικὰ τὸ προλεταριάτο στὴν ἀστικὴ τάξη πού τὸ ἐκμεταλλεῦόταν καὶ πού θάπρεπε νὰ παραμεινεῖ στὰ χέρια τῆς τᾶν ὑπάκουοι κι ἀνόητο ὄργανο.

Ὁ Φερδινάνδος Λασσάλ ξεσπάθωσε ἐναντίον αὐτῆς τῆς χοντροκοιμμένης κι ὑποκριτικῆς μυθοποιήσεως. Τοῦ ἦταν εὐκολο νὰ κατακερματίσει τὸ οἰκονομικὸ σύστημα τοῦ Σούλτσε - Ντέλιτς καὶ ν' ἀποδείξει ὅλη τὴν ἀδεξιότητα τοῦ πολιτικοῦ του συστήματος. Περὶσσότερο ἀπ' ὁποιονδήποτε ἄλλο, ὁ Λασσάλ ἤξερε ν' ἀναπτύξει καὶ ν' ἀποδείξει μὲ τρόπο πολὺ πειστικὸ στοὺς γερμανοὺς ἐργαζόμενους ὅτι, στὴ σημερινὴ οἰκονομικὴ κατάσταση, οἱ συνθήκες ζωῆς τοῦ προλεταριάτου δὲν μποροῦν νὰ βελτιωθοῦν κι ὅτι, ἀντίθετα, ἐξαιτίας τῆς ἐπενέργειας τοῦ ἴδιου σιδηρένιου οἰκονομικοῦ νόμου, θὰ χειροτέρευαν ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον, παρόλες τίς προσπάθειες τῶν συνεταιρισμῶν, πού τὸ μόνο πού θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν ἦταν νὰ προσφέρουν ἕνα ἐφῆμερο καὶ στιγμιαῖο πλεονέκτημα σ' ἕνα ἀσήμαντο ἀριθμὸ ἐργαζόμενων. Ξεσκεπάζοντας τὸ πολιτικὸ αὐτὸ πρόγραμμα, ἀπόδειχνε, ἔτσι, ὅτι ἐκείνη ἢ ψευτολαϊκὴ πολιτικὴ δὲν εἶτινε παρὰ νὰ δυναμώσει τὰ οἰκονομικὰ προνόμια τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὡς ἐδῶ, εἴμαστε ἀπόλυτα σύμφωνοι μὲ τὸ Λασσάλ. Ἀλλὰ διαφοροποιούμαστε ἀπ' αὐτὸν καὶ, γενικὰ, ἀπ' ὅλους τοὺς γερμανοὺς σοσιαλδημοκράτες ἢ κομμουνιστὲς στὰ παρακάτω σημεῖα: σ' ἀντίθετον μὲ τὸ Σούλτσε - Ντέλιτς, πού συνιστοῦσε στοὺς ἐργαζόμενους ν' ἀναζητήσουν τὴ σωτηρία τους μόνο στὴ δική τους ἐνεργητικότητα καὶ νὰ μὴν περιμένουν τίποτα ἀπ' τὸ Κράτος, ὁ Λασσάλ, ἀφοῦ τοὺς ἀπόδειξε, πρῶτο, ὅτι στίς σημερινὲς οἰκονομικὲς συνθήκες εἶναι ἀδύνατο νὰ πετύχουν ὄχι μόνο τὴ χειραφέτησή τους ἀλλὰ καὶ τὴν παραμικρὴ βελτίωση τῆς τύχης τους καὶ ὅτι, ἐπομένως, αὐτὴ θὰ χειροτέρευε ἀναπόφευκτα, καὶ δεῦτερο, ὅτι ἐφόσον θὰ ὑπάρχει τὸ ἀστικὸ Κράτος, τὰ οἰκονομικὰ προνόμια τῆς ἀστικῆς τάξης θὰ παράμεναν ἀνέπαφα, ἐβγαλε τὸ ἀκόλουθο συμπέρασμα: γιὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς πραγματικῆς ἐλευθερίας, μιᾶς ἐλευθερίας πού θὰ στηρίζεται στὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα, εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὸ προλεταριάτο νὰ γίνεῖ κύριο τοῦ Κράτους καὶ νὰ χρησιμοποιήσει τὴ δύναμή του ἐναντίον τῆς ἀστικῆς τάξης, γιὰ χάρη τῆς μάζας τῶν ἐργαζόμενων, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού αὐτὴ ἢ δύναμη χρησιμοποιεῖται σήμερα ἐναντίον τοῦ προλεταριάτου γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ οἰκονομικοῦ προνόμιου τῆς ἐκμεταλλεῦτριας τάξης. Ἀλλὰ πῶς μπορεῖ νὰ καταληφθεῖ τὸ Κράτος; Γιὰ νὰ γίνεῖ αὐτὸ ὑπάρχουν μόνο 2 μέτρα: ἢ ἡ πολιτικὴ ἐπανάσταση ἢ ἡ νόμιμη κινητοποίηση τοῦ λαοῦ πού θὰ εὐνοοῦσε εἰρηνικὲς μεταρρυθμίσεις. Ὁ Λασσάλ, σὰ γερμανός, σὰν ἔβραιος, τᾶν καλλιεργημένους καὶ σὰν πλού-

ιος, συνιστούσε τὸ δεύτερο δρόμο.

Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση καὶ μὲν αὐτὸ τὸ στόχο, ὀργάνωσε ἕνα σημαντικό κόμμα, οὐσιαστικά πολιτικό, τῶν γερμανῶν ἐργατῶν· τὴν ὀργάνωσε ἱεραρχικά, ὑποβάλλοντάς το στὴν πῦρ αὐστηρῆ πειθαρχία, κάτω ἀπ' τὴ δικὴ του δικτατορία. Κοντολογίης, πραγματοποιοῦσε ἐκεῖνο πού κτὰ τὰ τελευταῖα 3 χρόνια ἤθελε νὰ κάνει ὁ κύριος Μάρξ στὴ Διεθνή. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ κυρίου Μάρξ ἀπότυχε, ἐνῶ ἡ ἀπόπειρα τοῦ Λασσάλ στέφθηκε ἀπὸ ἐπιτυχία. Εἶχε προσδιορίσει σὰν ἄμεσο καὶ ἔμμεσο ἀντικειμενικὸ στόχο τοῦ κόμματός του τὴν εἰρηνικὴ κινητοποίηση ὅλης τῆς χώρας γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ δικαίου καὶ ἐκλογῆς τῶν βουλευτῶν, διαίεσου τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ὅταν ὁ λαὸς, ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τῶν νόμιμων μεταρρυθμίσεων θ' ἀποκοτοῦσε αὐτὸ τὸ δικαίωμα, θάπρεπε νὰ στείλει μόνο τοὺς δικούς του ἀντιπροσώπους στὸ ἐθνικὸ κοινοβούλιο πού, μὲ μιὰ σειρά νόμων καὶ διαταγμάτων, θὰ μεταμόρφωνε τὸ ἀστικὸ Κράτος σὲ λαϊκὸ Κράτος. Ἡ πρώτη πράξη αὐτοῦ τοῦ λαϊκοῦ Κράτους θάναί ν' ἀνοίξει μιὰν ἀπεριόριστη πίστωση στοὺς ἐργατικὸς συνεταιρισμοὺς παραγωγῆς καὶ κατανάλωσης, πού μόνο τότε θάναί ν' ἀρχίσουν τὴν πάλῃ ἐναντίον τοῦ ἀστικοῦ κεφάλαιου καὶ σὲ λίγο καιρὸ νὰ τὸ νικήσουν καὶ νὰ τὸ καταβροχθίσουν. Μόλις τελειώσει αὐτὴ ἡ διαδικασία ἀπορρόφησης, θ' ἀρχίσει τότε ἡ ἐποχὴ τῆς ριζικῆς μεταμόρφωσης τῆς κοινωνίας. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόγραμμα τοῦ Λασσάλ καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πρόγραμμα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματός. Στὴν πραγματικότητα, αὐτὸ τὸ πρόγραμμα δὲν εἶναι τοῦ Λασσάλ, ἀλλὰ τοῦ Μάρξ, πού τὸ ἀνάπτυξε ἐξαντλητικά στὸ περίφημὸ του «Μανιφέστο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματός», πού δημοσιεύθηκε ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸν Ἐνγκελς, στὰ 1848. Μιὰ σαφὴς παραπομπὴ σ' αὐτὸ ἔγινε στὸ πρῶτο «Μανιφέστο τῆς Διεθνούς Ἐνωσης», πού συντάχθηκε ἀπ' τὸ Μάρξ στὰ 1864, μὲ τὰ λόγια: τὸ πρῶτο καθήκον τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἢ, ὅπως διατυπώθηκε στὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο: τὸ πρῶτο βήμα τῶν ἐργαζόμενων στὴν ἐπανάσταση πρέπει νάναί τὸ ἀνέδασμα τοῦ προλεταριάτου στὸ ἐπίπεδο τῆς κυρίαρχης τάξης. Τὸ προλεταριάτο πρέπει νὰ συγκεντρώσει ὅλα τὰ παραγωγικὰ ἐργαλεῖα στὰ χεῖρα τοῦ Κράτους, δηλαδή, τοῦ προλεταριάτου πού ἔχει ὑψωθεῖ στὸ ἐπίπεδο τῆς κυρίαρχης τάξης. Δὲν εἶναι, λοιπόν, ξεκάθαρο ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦ Λασσάλ δὲ διαφέρει σὲ τίποτα ἀπ' τὸ πρόγραμμα τοῦ Μάρξ πού τὸν ἀναγνώριζε σὰ δάσκαλό του; Στὴν μπροσούρα του ἐναντίον τοῦ Σουλτσε - Ντέλιτς,¹²¹ ὁ Λασσάλ, ἀφοῦ εἶχε ἐκθέσει, μὲ τὸν ἀληθινὰ ἐξυπνο ἐκεῖνο γλωσσικὸ πλοῦτο πού χαρακτηρίζει τὰ γραφτά του, τίς βασικὲς του ἀντιλήψεις πάνω στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξη τῆς νέας κοινωνίας, παραδέχεται μὲ εὐλικρινεῖα ὅτι αὐτὲς οἱ ἰδέες καὶ ἡ ἴδια ἡ ὀρολογία πού χρησιμοποιεῖ, δὲν εἶναι δικές του, ἀλλὰ τοῦ κυρίου Μάρξ, πού πρῶτος τίς διατύπωσε καὶ τίς ἀνέπτυξε στὸ ἐξοχο ἀλλὰ ἀκόμα ἀνέκδοτο ἔργο του.

Ἀκόμα πῦρ παράξενη φαίνεται, συνακόλουθα, ἡ διαμαρτυρία τοῦ

κυρίου Μάρξ, πού καταχωρήθηκε, μετά τὸ θάνατο τοῦ Λασσάλ, στὸν πρόλογο τοῦ ἔργου του γιὰ τὸ «Κεφάλαιο». Ὁ Μάρξ παραπονιέται πικρὰ ἐναντίον τοῦ Λασσάλ πού τοῦ ἔκλεψε κι ἰδιοποιήθηκε τὶς ἰδέες του. Ἡ διαμαρτυρία αὐτὴ εἶναι ἀπίστευτα παράξενη γιὰ ἓνα κομμουνιστὴ πού ἐνῶ καταδικάζει τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ ὑποστηρίζει τὴ συλλογική, δὲν καταλαβαίνει ὅτι μιὰ ἰδέα, ἐφόσον κυκλοφόρησε, δὲν ἀνήκει πιά στὸ ἄτομο. Τὸ πρᾶγμα θάταν διαφορετικὸ ἂν ὁ Λασσάλ εἶχε ἀντιγράψει 1 - 2 σελίδες ἀπ' τὸ ἔργο του, πρᾶγμα πού θ' ἀποτελοῦσε λογοκλοπὴ κι ἀπόδειξη τῆς πνευματικῆς χρεωκοπίας ἐνὸς συγγραφέα ἀνίκανου νὰ χωνέψει τὶς ἰδέες τῶν ἄλλων καὶ νὰ τὶς ἀναπλάσει, διαμέσου τῆς δικῆς του πνευματικῆς δουλειᾶς, σὲ μιὰ πρωτότυπη φόρμα. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐνεργοῦν οἱ ἄνθρωποι πού εἶναι στερημένοι ἀπὸ διανοητικὴς ἱκανότητες ἢ οἱ ἄτιμοι: πού κινῶνται ἀπὸ ματαιοδοξία, τὰ κοράκια μὲ φτερά παγωνιοῦ. Ἀλλὰ ὁ Λασσάλ ἦταν πολὺ ἐξυπνος κι ἀνεξάρτητος γιὰ ν' ἀναγκαστεῖ νὰ καταφύγει σὲ τόσο ἔλεινὰ μίσα, προκειμένου νὰ τραβήξει πάνω του τὴν προσοχὴ τοῦ κοινοῦ. Ἦταν ματαιόδοξος, πολὺ ματαιόδοξος, ὅπως ταιριάζει σ' ἓνα ἔθραϊο, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἦταν προικισμένος μὲ τόσο λαμπρὲς ἱκανότητες ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσει, χωρὶς πολὺ δυσκολία, τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τῆς πρὸ μεγάλης ματαιοδοξίας. Ἦταν ἐξυπνος, μορφωμένος, πλούσιος, ἱκανὸς κι ἐξαιρετικὰ τολμηρός. Διέθετε σ' ἐξαιρετικὰ ψηλὸ βαθμὸ τὶς ἱκανότητες τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῆς εὐφράδειας, τῆς σαφήνειας στὴν ἐκθεσὴ τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ νὰ γίνεται εὐκολὰ κατανοητός. Ἐντίθετα ἀπ' τὸ δάσκαλό του Μάρξ, πού εἶναι δυνατὸς στὴ θεωρία, στίς μυστικὲς κι ὑπόγειες συνωμοσίες, πρᾶγμα πού τὸν κάνει νὰ χάνει τὴν ἀξία καὶ τὴ δύναμή του στὸ δημόσιο στίβο, ὁ Λασσάλ θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ ὅτι: ἦταν γεννημένος ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἀνοιχτὴ πάλη στὸ πεδίο τῆς πρακτικῆς. Ἡ διαλεκτικὴ ἱκανότητα κι ἡ δύναμη τῆς λογικῆς του, κεντριζόμενες ἀπ' τὴ φιλαυτία, ὀξυμένες ἀπ' τὴν πάλη, ἐναλλάσσονταν σ' αὐτὸν μὲ τὴν τραχύτητα τῶν πρὸ παθιασμένων, πεποιθήσεων. Ἀσχοῦσε τεράστια ἐπιρροὴ στὸ προλεταριάτο, ἀλλὰ βρισκόταν σὲ τέτοια ἀπόσταση ἀπ' αὐτό, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ.

Ἀπ' τὴν ἀποψὴ τῆς ζωῆς του, τῶν οικονομικῶν του δυνατοτήτων τῶν συνηθειῶν, τῶν προτιμήσεών του, ἦταν στενὰ δεμένος μὲ τὴν ἀστική τάξη, μὲ τὰ λεγόμενα «λιονταράκια» τῆς χρυσῆς νεολαίας. Φυσικὰ τοὺς ξεπερνοῦσε ὅλους στὸ ἀνάστημα, βασιλεὺς ἀνάμεσά τους μ' ἐκεῖνη τὴν ἐξυπνάδα χάρη στὴν ὁποία βρισκόταν ἐπικεφαλῆς τῆς καθοδήγησης τοῦ προλεταριάτου. Μέσα σὲ 3 χρόνια ἀπόκτησε μιὰ ἀπέραντη δημοτικότητα. Ὁλητὴ φιλελεύθερη κι ἡ δημοκρατικὴ τάξη, πάντως, τὸν μισοῦσε βαθιά. Οἱ σύντροφοί του, πού μοιράζονταν τὶς ἴδιες ἰδέες μ' αὐτόν, οἱ σοσιαλιστές, οἱ μαρξιστές κι ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλός του Μάρξ, θὰ συγκεντρῶσαν πάνω του τοὺς μύθρους τῆς μοχθηρῆς τους ζήλειας. Ναί, θὰ τὸν μισήσουν ὅπως ἀκριβῶς τὸν μισεῖ κι ἡ ἀστική τάξη, ἀλλὰ δὲ θὰ τολμήσουν, ὅσο ζοῦσε, νὰ ἐκδηλώσουν τὸ μῖσος τους, γιὰτὶ ἦταν πολὺ

πιό δυνατός απ' αυτούς.

Έχουμε κιόλας εκφράσει αρκετές φορές τη ζωνητή μας αποδοκιμασία για τις θεωρίες του Λαζόαλ και του Μάρξ, που συνιστούν στους εργαζόμενους, αν όχι ακριβώς σαν υπέρτατο ιδανικό, τουλάχιστον σαν άμεσο και κύριο αντικειμενικό στόχο τη δημιουργία ενός λ α ι κ ο υ Κ ρ ά τ ο υ ς πού, όπως το έχουν εξηγήσει οι ίδιοι, δέ θάναι τίποτ' άλλο παρά «το προλεταριάτο ανεβασμένο στο επίπεδο της κυρίαρχης τάξης». Άλλ' ας μᾶς επιτραπεί νά ρωτήσουμε: αν το προλεταριάτο γίνει ή κυρίαρχη τάξη, ποιόν θά εξουσιάζει; Αυτό σημαίνει ότι θά εξακολουθεί νά υπάρχει: Ένα άλλο προλεταριάτο κάτω απ' τη νέα κυριαρχία, κάτω απ' αυτό το νέο Κράτος. Αυτή είναι ή περίπτωση π.χ. της αγροτικής κοινότητας πού, όπως είναι γνωστό, δέν τήν εκτιμούν καθόλου οι μαρξιστές και πού, καθώς βρίσκεται σέ χαμηλότερο πολιτιστικό επίπεδο, θά κυβερνιέται κατάφωρα απ' το προλεταριάτο τών πόλεων και τών εργοστασίων. Ή αν εξετάσουμε το ζήτημα από εθνικιστική άποψη, παίρνοντας τούς σλάβους και τούς γερμανούς, οι πρώτοι θά παραμείνουν, για τήν ίδια αίτια, το ίδιο δουλικά υποταγμένοι στο νικηφόρο γερμανικό προλεταριάτο, όπως είναι σήμερα το τελευταίο στην αστική του τάξη. Όπου υπάρχει Κράτος, υπάρχει αναπόφευκτα κι ή δεσποτεία και, συνακόλουθα, ή σκλαβιά. Το Κράτος χωρίς τη σκλαβιά, άνοικτη ή καλυμμένη, είναι άδιανόγητο. Νά γιατί είμαστε έχθροι του Κράτους.

Τί σημαίνει ότι το προλεταριάτο θά οργανωθεί σέ κυρίαρχη τάξη; Είναι ποτέ δυνατό δόλοκληρο το προλεταριάτο νά μπει επίκεφαλής της κυβέρνησης; Οι γερμανοί είναι σχεδόν 40 εκατομμύρια. Μπορούν νά γίνουν μέλη της κυβέρνησης και τά 40 αυτά εκατομμύρια; Όλος ο λαός νά κυβερνάει και νά μήν υπάρχουν κυβερνόμενοι; Άλλά σ' αυτή τήν περίπτωση δέν θά υπάρχει κυβέρνηση, δέν θά υπάρχει Κράτος. Κι αντίστροφα, αν θά υπάρχει Κράτος, θά υπάρχουν κυβερνόμενοι, θά υπάρχουν σκλάβοι.

Αυτό το δilleμια έχει λυθεί απ' τη μαρξιστή θεωρία με άπλοϊκό τρόπο. Όταν μιλάνε για λαϊκή κυβέρνηση έννοούν τήν κυβέρνηση του λαού από ένα μικρό αριθμό αντιπροσώπων που έχουν εκλεγεί απ' αυτόν. Το γενικό και το άτομικό δικαίωμα εκλογής, από μέρους όλου του λαού, τών λεγόμενων αντιπροσώπων του λαού και τών κυβερνητών του Κράτους, νά ποιά είναι ή τελευταία λέξη τών μαρξιστών καθώς επίσης και της δημοκρατικής σχολής. Άλλ' αυτό είναι μία άπάτη που κρύβει το δεσποτισμό μιας ήγετικής μειοψηφίας, μια άπάτη που γίνεται τόσο πιο επικίνδυνη όσο εμφανίζεται σαν ή έκφραση της δήθεν θέλησης του λαού.

Έτσι, απ' όποια πλευρά κι αν εξετάσουμε αυτό το θέμα, καταλήγουμε πάντα στο ίδιο λυπηρό συμπέρασμα: στην κυβέρνηση της συντριπτικής πλειοψηφίας τών λαϊκών μαζών από μια προνομιάχα μειοψηφία. Άλλά αυτή ή μειοψηφία, μᾶς λένε οι μαρξιστές, θ' αποτελείται από εργαζόμενους. Ναι, πιθανόν από π ρ ώ η ν έ ρ γ α ζ ό μ ε ν ο υ ς,

πού μόλις γίνουν κυβερνήτες ή αντιπρόσωποι του λαού θά πάψουν πιά νάναι εργαζόμενοι: και θ' άτενίζουν τον κόσμο της χειρωνακτικής εργασίας άπ' τή ύψη του κυβερνητικού θάθρου. Άπό κείνη τή στιγμή θέ θά εκπροσωπούν πιά τό λαό, αλλά τους έαυτούς τους και τήν επιδίωξη τους νά θέλουν νά κυβερνήσουν τό λαό. Έκείνος πού μπορεί ν' άμφισβάλλει γι' αυτό γνωρίζει πολύ λίγο τήν ανθρώπινη φύση. Άλλ' αυτοί οι εκλεγμένοι, λένε, θάνα: φλογεροί, πιστοί σοσιαλιστές και, κάτι παρ'πάνω, έπιστήμονες. Αυτές οι λέξεις «έπιστήμονες σοσιαλιστές», «έπιστημονικός σοσιαλισμός» πού συναντάμε συνεχώς στα έργα και στους λόγους των λασσαλικών και των μαρξιστών, άποδείχνουν άπό μόνες τους ότι τό λεγόμενο λαϊκό Κράτος θέ θάνα: τίποτ' άλλο άπ' τή δεσποτική κυβέρνηση τής λαϊκής μάζας άπό μιιά νέα και πολύ στεγνή άριστοκρατία άλθιθινών και ψευτο - έπιστημόνων. Ό λαός, δοσιμένου ότι δέν είναι «μορφωμένος, θ' άπαλλαγεί έντελώς άπ' τις φροντίδες τής διοίκησης και θά τύχει τή μεταχείρηση μιιάς πειθαρχημένης άγέλης. Τί θαυμάσια άπελευθέρωση πραγματικά!..

Οι μαρξιστές γνωρίζουν καλά αυτή τήν αντίφαση κι αντιλαϊδιάγονται ότι: μιιά κυβέρνηση έπιστημόνων, ή πιό καταπιεστική, ή πιό έπιθετική κι ή πιό άξιοκαταφρόνητη του κόσμου, θάνα: μιιά πραγματική δικτατορία άνεξάρτητα άπ' τή δημοκρατική της μορφή. Παρηγοριούνται όμως με τήν ιδέα ότι: αυτή ή δικτατορία θάνα: προσωρινή και βραχύχρονη. Λένε ότι τό μοναδικό της μέλημα κι ό μοναδικός της σκοπός θάνα: ή εκπαίδευση και τό άνέθασμα του λαού, τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά. σ' Ένα τέτοιο επίπεδο ώστε πολύ σύντομα θά γινόταν άχρηστη κάθε κυβέρνηση και τό Κράτος, χάνοντας κάθε πολιτικό χαρακτήρα, δηλαδή, σέ τελευταία άνάλυση κάθε καταπιεστικό χαρακτήρα, θά μεταμορφωνόταν άπό μόνο του σέ μιιά άπόλυτα έλεύθερη όργάνωση των οικονομικών συμφερόντων και των κοινοτήτων. Σ' αυτή τή θεωρία ύπάρχει μιιά σοβαρή αντίφαση. Άν τό Κράτος τους ήταν πραγματικά λαϊκό γιατί νά τό καταργήσουν; Κι άφού τό Κράτος χρειάζεται για ν' άπελευθερώσει τους εργάτες, τότε οι εργάτες δέν είναι ακόμα έλεύθεροι. Πώς τολμοϋν, λοιπόν, νά τ' όνομάζουν Λαϊκό Κράτος; Η πολεμική πού τους κάνουμε τους άνάγκασε νά όμολογήσουν ότι ή έλευθερία ή ή άναρχία, δηλαδή ή έλεύθερη όργάνωση των λαϊκών μαζών άπό κάτω πρós τά πάνω, άποτελεί τον τελικό σκοπό τής κοινωνικής εξέλιξης κι ότι γι' αυτό, κάθε Κράτος, χωρίς νά έξαιρεϊται και τό Λαϊκό Κράτος τους, είναι ένας ζυγός πού οδηγεί στη δημιουργία του δεσποτισμοϋ, άπ' τή μιιά μεριά και τής ύποδούλωσης άπ' τήν άλλη. Λένε ότι αυτός ό κρατικός ζυγός, αυτή ή δικτατορία, είναι ένα αναγκαίο, μεταβατικό στάδιο για νά μπορέσουμε νά φθάσουμε στην δλόπλευρη χειραφέτηση του λαού ή άναρχία κι ή έλευθερία άποτελοϋν τον τελικό σκοπό, ένω τό Κράτος κι ή δικτατορία είναι τό μέσο. Έτσι για νά χειραφετηθοϋν οι λαϊκές μάζες θά πρέπει πρώτα νά ύποδουλωθοϋν. Η πολεμική μας πάνω σ' αυτή τήν αντίφαση σταματάει έδω. Οι μαρξιστές έπιμένουν ότι μόνο μιιά δικτατο-

ρία, ή δική τους φυσικά, μπορεί νά δώσει στο λαό τήν ελευθερία. Ἀπαντούμε ότι κάθε δικτατορία δέν μπορεί νάχει κανένα ἄλλο σκοπό ἀπ' τήν δικαιώσισή της κι ότι τὸ μόνο πού εἶναι ἱκανή νά γεννήσει καὶ νά διαποτίσει μ' αὐτὸ τοὺς ἀνθρώπους πού τήν ὑπομένουν εἶναι ἡ σπλαδιά. Ἡ ελευθερία μπορεί νά γεννηθεῖ μόνο ἀπ' τήν ελευθερία, μὲ τὸν ξεσηκωτιὸ ὄλου τοῦ λαοῦ καὶ μὲ τήν ἐθελοντικὴ ὀργάνωση τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω. Ἀλλοῦ θὰ συζητηθεῖ στὶς ἰδιομορφίες του καὶ πῶς ἐξαντλητικὰ αὐτὸ τὸ θέμα πού γύρω του συγκεντρώνεται: ὄλο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς σύγχρονης ἱστορίας. Ὁ ἀναγνώστης θὰ πρέπει, ὁμως, νὰ προσέξει: ἔνα γεγονός πού ἐπαναλαμβάνεται: ἀναπόφευκτα.

Ἐνῶ ἡ πολιτικο - κοινωνικὴ θεωρία τῶν ἀντικρατικῶν σοσιαλιστῶν ἢ ἀναρχικῶν τοὺς ὀδηγεῖ ἀμμεσα κι ἀναπόφευκτα σὲ ρήξη μ' ὄλες τὶς μορφές Κράτους, μ' ὄλα τὰ ρεύματα τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς καὶ δέν ἀφήνει καμιὰ ἐκλογή παρὰ μόνο τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση, ἡ ἀντιθετὴ θεωρία, τοῦ Κρατικοῦ Κομμουνισμοῦ καὶ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐπιστημόνων, προσελκύει ἐξίσου ἀκαταμάχητα καὶ παρασύρει τοὺς ὀπαδοὺς της καί, κάτω ἀπ' τὸ πρόσχημα τῆς πολιτικῆς τακτικῆς, δημιουργεῖ συνεχῶς ὀσοληψίες μὲ τὶς κυβερνήσεις καὶ τὰ διάφορα ἀστικά πολιτικὰ κόμματα, δηλαδή, βαδίζει μοιραία στὴν κατεύθυνση τῆς ἀντίδρασης. Ἡ καλύτερη ἀπόδειξη τῶν ὄσων λέμε ὑπῆρξε ὁ Βίσιος ὁ Λασσάλ. Κανένας δέν ἀγνοεῖ τὶς σχέσεις του καὶ τὶς ὀσοληψίες του μὲ τὸ Βίσμαρχ. Φιλελεύθεροι καὶ δημοκρατικοί, πού τοὺς εἶχε καταπολεμήσει ἀμιείλικτα καὶ μ' ἐπιτυχία, ἐπωφελήθηκαν ἀπ' αὐτὸ γιὰ νά τὸν κατηγορήσουν γιὰ διαφθορά. Τὴν ἴδια κατηγορία προωθοῦσαν, ἀν καὶ λιγότερο ἀνοιχτά, οἱ προσωπικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ κυρίου Μάρξ στὴ Γερμανία. Ἀλλὰ κι αὐτοὶ ὀπως καὶ ἄλλοι ἔλεγον ψέματα. Ὁ Λασσάλ ἦταν πλούσιος καὶ δέν εἶχε κανένα λόγο νά πωληθεῖ ἦταν πολὺ ἐξυπνος καὶ πολὺ περήφανος γιὰ νά μὴν προτιμῆσει τὸ ρόλο τοῦ ἀνεξάρτητου ἀγκιτάτορα ἀπὸ τὴν ἀξιοκαταπρόνητη θέση ἐνὸς πράκτορα τῆς κυβέρνησης ἢ ὀποιουδήποτε ἄλλου.

Ἐχομε κι ὄλας πεὶ ότι ὁ Λασσάλ δέν ἦταν ἀνθρώπος τοῦ λαοῦ γιὰτι ἡ κοινωνικὴ του θέση δέν τοῦ ἐπέτρεπε νά διατηρεῖ ἐπαφές μὲ τὸ προλεταριάτο, ἔξω ἀπὸ κείνες τὶς δημόσιες συγκεντρώσεις πού τὸ μαγνήτιζε κανονικά μ' ἐκεῖνο τὸ ἀξιοσημειωτὸ ρητορικὸ του ταλέντο. Ὅντας διαβρωμένος ἀπ' τὴν περιουσία του κι ἀπ' τὶς πολὺπλοκα λεπτές καὶ πολυτελεῖς συνήθειες πού προέρχονταν ἀπ' αὐτὸ, δέν μπορούσε νά βρεῖ κάποια εὐχαριστήσιμη στίς συναστροφές μὲ τὸ λαό. Ἦταν πολὺ Ἑβραῖος γιὰ νά αἰσθανθεῖ ἀνετα ἀνάμεσα στὸν κόσμο. Καὶ τέλος, εἶχε πλήρη συνείδηση τῆς διανοητικῆς του ἀνωτερότητας πού τὸν ἔκανε νά αἰσθάνεται μιὰ κάποια περιφρόνηση γιὰ τὸν ἀστοιχειωτὸ ὄχλο τῶν χειρωνακτικῶν ἐργαζόμενων καὶ νά συμπεριφέρεται ἀπέναντί του ὀπως ὁ γιαντρός στὸν ἀρρωστο καὶ ὄχι ὀπως ὁ ἀδελφός σὲ ἀδελφός. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ ὄρια, ἀποσιώθηκε σοβαρὰ στὴν ὑπόθεση τοῦ λαοῦ, ὀπως ἔνας ἔντιμος γιαντρός θὰ μπορούσε, ν' ἀποσιωθεῖ στὴν θεραπεία τοῦ ἀρρώστου του. πού τὸν βλέπει ὄμως περισσότερο σὰν ἀντικείμενο (Σ.τ.Μ. τῆς φροντί-

δας του) παρά τὸν ἄνθρωπο. Εἷζιστε βαθιὰ πεισιμένοι ὅτι ἦταν τόσο ἔντιμος καὶ περήφανος ποῦ γιὰ τίποτα στὸν κόσμο δὲ θὰ πρόδινε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λαοῦ. Δὲ χρειάζεται: νὰ καταφύγουμε σὲ χυδαῖες ὑποθέσεις γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τίς σχέσεις τοῦ Λατσάλ μὲ τὸν πρῶτο ὑπουργό. Ὁ Λατσάλ, ὅπως ἔχουμε πεί, θρυσκόταν σὲ ἀνοιχτὴ ρήξιν μὲ ὅλες τίς φιλελεύθερες καὶ δημοκρατικὰς τάσεις καὶ περιφρονουσε βαθιὰ ἐκείνους τοὺς ἀπλοϊκοὺς ρήτορες, τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀσάθεια τῶν ὁποίων διέκρινε πολὺ καθαρὰ. Κι ὁ Βίσιμαρκ, ὁμοίως, ἂν καὶ γιὰ διαφορετικὰς αἰτίαι, δὲν ἔτρεφε καμιά ἐκτίμησιν γι' αὐτούς. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη αἰτία ποῦ ἔκανε τὸ Βίσιμαρκ καὶ τὸ Λατσάλ νὰ πλησιάσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἀλλὰ ἡ βασικὴ αἰτία αὐτῆς τῆς προσέγγισις κρυβόταν στὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ πρόγραμμα τοῦ Λατσάλ, στὴν κομμουνιστικὴ ἰδεολογία ποῦ εἶχε δημιουργήσει ὁ κύριος Μάρξ.

Τὸ οὐσιαστικὸ σημεῖο αὐτοῦ τοῦ προγράμματος ἦταν ὅτι μόνον τὸ Κράτος πρόκειται: ν' ἀπελευθερώσει τὸ (ψευτο)προλεταριάτο. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ δεχτεῖ τὸ Κράτος ν' ἀπελευθερώσει τὸ προλεταριάτο ἀπ' τὸ ζυγὸ τοῦ ἀστικοῦ κεφάλαιου. Τί θάπρεπε νὰ κάνουμε γιὰ νὰ ἐμπνεύσουμε στὸ Κράτος αὐτὴ τὴ θέλησιν; Μόνον 2 τρόποι ὑπάρχουν: τὸ προλεταριάτο πρέπει νὰ κάνει μιὰ ἐπανάστασιν γιὰ νὰ κατακτήσει τὸ Κράτος: αὐτὸς εἶναι ὁ ἥρωϊκὸς τρόπος. Κατὰ τὴ γνώμην μας, τὸ προλεταριάτο, μὲν κατακτῆσει τὸ Κράτος θὰ πρέπει νὰ τὸ καταστρέψει, γιὰτὶ ἀποτελεῖ τὴν προαιώνια φυλακὴ τῶν λαϊκῶν μαζῶν· ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ θεωρίαν τοῦ κυρίου Μάρξ, ὁ λαὸς δεῖ μόνον δὲν πρέπει νὰ τὸ καταστρέψει, ἀλλὰ ἀντίθετα πρέπει νὰ τὸ ἐδραιώσει καὶ νὰ τὸ ἰσχυροποιήσει καὶ νὰ τὸ ξαναβάλει, μὲ αὐτὴ τὴ μορφή, στὴ διάθεσιν τῶν εὐεργετῶν, κηδεμόνων καὶ δεσπλῶν του, τῶν ἡγετῶν τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, δηλαδὴ, τοῦ κυρίου Μάρξ καὶ τῶν φίλων του, ποῦ μόνον τότε θ' ἀρχίσουν νὰ τὸ ἀπελευθερώνουν μὲ τὸ δικὸν τους τρόπο. Θὰ συγκεντρώσουν, στὰ σταθερὰ χέρια τους τὰ χαλινάρια τῆς ἐξουσίας, γιὰτὶ ὁ ἀπαίδευτος λαὸς χρειάζεται μιὰ ἰσχυρὴ κηδεμονίαν καὶ θὰ ἰδρῶσουν μιὰ μόνον Κρατικὴ Τράπεζαν, ποῦ θὰ ἐλέγχει: ὅλο τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανίαν, τὴ γεωργίαν ἀκόμα καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ θὰ χωρίζουν τίς λαϊκὰς μάζας σὲ δυὸ στρατίαι: τὴ μιὰ βιομηχανικὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀγροτικὴν, κάτω ἀπ' τὴν ἀμεση διοίκησιν τῶν Κρατικῶν μηχανικῶν, ποῦ θ' ἀποτελέσουν τὴ νέα προνομιοῦχα πολιτικὸ - ἐπιστημονικὴ τάξιν.

Κοιτάξτε γιὰ τί προσρῖζει τὸ λαὸ τὴ σχολὴν τῶν γερμανῶν κομμουνιστῶν! Ἀλλὰ γιὰ νὰ πετύχουν ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γίνει ἓνα πολὺ μικρὸ, ἄθῳο θῆμα, ἡ ἐπανάστασις! Περιμένετε, λοιπόν, νὰ κάνουν οἱ γερμανοὶ τὴν ἐπανάστασιν! Ἴσως οἱ συζητήσεις γιὰ τὴν ἐπανάστασιν νὰ συνεχίσουν νά ναι ἀτέλειωτες, ἀλλὰ νὰ τὴν κάνουν...! Οἱ ἴδιοι οἱ γερμανοὶ δὲν πιστεύουν ὅτι θὰ γίνει ἐπανάστασις στὴ Γερμανίαν. Θὰ χρειαστεῖ νὰ τὴν ἀρχίσει ἓνας ἄλλος λαὸς ἢ νὰ τοὺς ὠθήσει μιὰ ἐξωτερικὴ δύναμις, ἀλλὰ ἀπὸ μόνου τους δὲν πρόκειται νὰ προχωρήσουν ποτὲ πέρα ἀπὸ δογματικὰς ἐπιχειρηματολογίας. Γι' αὐτὸ τὸ λόγον πρέπει ν'

αναζητήσουμε κάποιον άλλο τρόπο για την κατάκτηση του Κράτους. Χρειάζεται να κερδίσουμε τη συμπάθεια των ανθρώπων που είναι, ή θα μπορούσαν να είναι, επικεφαλής του Κράτους. Στόν καιρό του Λασσάλ, όπως και σήμερα, επικεφαλής του Κράτους ήταν ο Βίσμαρκ. Ποιος θα μπορούσε να τον διαδεχθεί;

Το φιλελεύθερο και το προοδευτικό - δημοκρατικό κόμμα είχαν συντριβεί. Απόμεινε μόνο το Λαϊκό Κόμμα. Άλλα στο βορρά ήταν σχεδόν ανύπαρκτο. Στο νότο ήταν σχετικά πιο ισχυρό αριθμητικά, αλλά απόβλεπε άμεσα στην ηγεμονία της αυστριακής αυτοκρατορίας. Τα τελευταία γεγονότα έχουν αποδείξει ότι αυτό το αποκλειστικά άστικό κόμμα δεν είχε καμιά ανεξάρτητη ύπαρξη ή δύναμη. Στά 1870 θ' αποδιοργανωθεί δλότελα.

Ο Λασσάλ ήταν πολύ προικισμένος μ' εκείνο το ένστικτο κι εκείνη την πρακτική αίσθηση, που λείπουν, αντίθετα, απ' τον κύριο Μάρξ και τους μαθητές του. Όπως δλο: οί θεωρητικοί έτσι κι ο Μάρξ ήταν στην πράξη ένας αδιόρθωτος όνειροπόλος. Τό έχει αποδείξει με την δ-λέθρια συμπεριφορά του στη Διεθνή, όπου έβαλε σά σκοπό να επιβάλλει την προσωπική του δικτατορία πάνω της και, διαιέσου αυτής, σ' δλο τό επαναστατικό κίνημα του εύρωπαϊκού κι αμερικάνικου προλεταριάτου. Πρέπει να ανα: τρελλοί ή δλότελα άφηρημένοι επιστήμονες για να πρωθυθούν τέτοιους τελικούς σκοπούς. Ο κύριος Μάρξ δέχτηκε, αυτή τη χρονιά, μιá πλήρη ήττα που του άξιζε, αλλά είναι αμφίβολο ότι αυτή τον άπάλλαξε απ' τίς φαντασιόπληκτες φιλοδοξίες του. Έξαιτίας αυτών των φαντασιοπληξιών του και παρακινούμενος, επιπλέον, απ' την επιθυμία ν' άποκτήσει θαυμαστές κι μαθητές μέσα στο περιβάλλον της άστικής τάξης, ώθησε πάντα και συνεχίζε: να ώθει τό προλεταριάτο να συμβιδιαστεί με τούς ριζοσπάστες άστους. Έπειδή απ' την εκπαίδευση κι απ' τη φύση του είναι ένας γιακωβίνος, τ' όνειρό του είναι ή πολιτική δικτατορία. Τ' άληθινά πρότυπά του είναι: ο Γαμβέττας κι ο Καστελλάρ. Η καρδιά του κι ή σκέψη του τον κάνουν να ύποκλίνεται μπροστά τους κι άν τελευταία αναγκάστηκε να τούς άπαρνηθεί, αυτό όφείλεται μόνο στο ότι δεν ήξεραν να παραστήσουν τούς σοσιαλιστές.

Αυτή ή τάση για συμβιβασμό με τη ριζοσπαστική άστική τάξη, που όσο πήγαινε εκδηλώνόταν δλο και πιο έντονα στο Μάρξ αυτά τά τελευταία χρόνια, προέρχεται από 2 άυταπάτες: πρώτο, ότι άν ή ριζοσπαστική άστική τάξη πετύχει να καταλάβει την κρατική έξουσία, θα θέλει να τη χρησιμοποιήσει και θάχει τη δυνατότητα να τό κάνει, προς όφελος του προλεταριάτου· δεύτερο, ότι όταν θα κατακτήσει την έξουσία τό ριζοσπαστικό κόμμα, θάνα: τότε σέ θέση, τη μιá μέρα ή την άλλη, ν' άντιταχθεί στην αντίδραση που οί ρίζες της δρίσκονται μέσα του. Τό άστικό ριζοσπαστικό κόμμα διαφοροποιείται απ' τη μάζα των εργαζόμενων τόσο έξαιτίας των δικών του οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων, όσο κι έξαιτίας των δικών του συνηθειών και ζωής, των φιλοδοξιών του, της ματαιοδοξίας του και των προκαταλήψεών του, είναι βαθιά δε-

μένο, μπορούμε να πούμε οργανικά, με την τάξη των εκμεταλλευτών. Πώς τότε θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει αυτή την εξουσία, πού θα την έχει κατακτήσει με τη βοήθεια του λαού, προς όφελος του λαού κι ενάντια στα συμφέροντα της τάξης του; Αυτό θα αποτελούσε πραγματικά, αυτοκτονία μιας δλόκληρης τάξης και κάτι τέτοιο θάταν έντελώς άκατανόητο. Οι πιό θερμοί και πιό κόκκινοι δημοκράτες ήταν και θάνατι άστοί, όταν έρθει ή ώρα πού θα χρειαστεί ν' άποδείξουν την επαναστατικότητα τους όχι μόνο με λόγια. Όταν εκδηλωθούν οι διεδικήσεις ή τά σοσιαλιστικά ένστικτα του λαού, τότε αυτό τους άναγκάζει να θυσιστούν στην πιό λυσσασμένη και πιό μανιακή αντίδραση. Αυτό είναι λογικό, άναπόφευκτο και, πέρα άπ' ή λογική, όλη ή σύγχρονη ιστορία άποδείχνει αυτό τον άναπόφευκτο χαρακτήρα του. Άρκει να θυμηθούμε την άνοιχτή προδοσία του κόκκινου ρεπουμπλικάνικου κόμματος στις μέρες του Ίούνη 1848 και τó ότι ένα τέτοιο παράδειγμα και τó συνακόλουθο σκληρό μάθημα, δέν εμπόδισαν να επαναληφθεί τó ίδιο πράγμα στη Γαλλία του 1870 - 71. Ό Γαμβέττας και τó κόμμα του άποδείχθηκαν οι πιό λυσσασμένοι έχθροί του επαναστατικού σοσιαλισμού. Θα παραδώσουν ή Γαλλία δεμένη χειροπόδαρα στην αντίδραση πού έχει έξαπολυθεί σήμερα. Ένα άλλο παράδειγμα μής προσφέρει ή Ίσπανία. Τό πιό ριζοσπαστικό πολιτικό κόμμα (τó «αδιάλλακτο κόμμα») άποδείχθηκε ó πιό άγριος έχθρός του διεθνούς σοσιαλισμού.

Ύπάρχει τώρα ένα άλλο έρώτημα: είναι, άραγε, ικανή ή ριζοσπαστική άστική τάξη να πραγματοποιήσει μιá νικηφόρα επανάσταση χωρίς ή βοήθεια δλου του λαού; Άρκει να μπει τó έρώτημα για ν' άπαντηθεί άπό μόνο του άρνητικά: όχι, σίγουρα όχι. Αυτό σημαίνει ότι ó λαός δέν έχει άνάγκη την άστική τάξη, αλλά, αντίθετα, ή άστική τάξη, είναι πού έχει άνάγκη τó λαό, αν θέλει να κάνει την επανάσταση. Αυτό τó γεγονός είναι φανερό παντού, αλλά στη Ρωσία είναι περισσότερο κατάφωρο άπ' όπουδήποτε άλλο. Πάρτε όλη την άστική νεολαία μιας και ή νεολαία των ευγενών πού όνειρεύονται και σκέφτονται την επανάσταση. Άλλά, πρώτα άπ' όλα, πώς μπορεί να γίνει αυτή ή νεολαία μιá και μόνη ζωντανή ύπαρξη, ένα σώμα με μιá μόνο σκέψη και μιá μόνο σφοδρή έπιθυμία; Μπορεί να ένωθεί μόνον αν αναμιχθεί με τó λαό. Έξω άπ' τούς κόλπους του λαού, θα σχηματίζει πάντα ένα πλήθος χωρίς σκέψη, χωρίς θέληση, φλύαρο κι άπόλυτα άνισχυρο.

Οι καλύτεροι άνθρωποι του άστικού κόσμου, άστοί άπό καταγωγή κι: όχι άπό πεποίθηση ή τάση, μπορούν να γίνουν χρήσιμοι μόνον αν αναμιχθούν με τó λαό, με την άληθινή ύπόθεση του λαού· αν συνεχίσουν να ζούνε έξω άπ' τούς κόλπους του λαού, θα τού είναι: όχι μόνο άχρηστοι, αλλά κι αναμιφίβολα θλαβεροί.

Τό ριζοσπαστικό κόμμα άποτελεί ένα πράγμα καθεαυτό. Ζει και κινείται έξω άπ' τó λαό. Τί σημαίνει, τότε, ή άπόπειρά του να συμμαχήσει με τούς εργαζόμενους; Ούτε λίγο ούτε πολύ σημαίνει ότι έχει συνειδητοποιήσει την άδυναμία του, την άνάγκη μής λαϊκής ύποστή-

ριξης για να πετύχει την κατάληψη της κρατικής εξουσίας, φυσικά όχι για χάρη του λαού, αλλά για δικό του όφελος. Και μόλις την κατακτήσει θα γίνει μοιραία έχθρος του λαού. Μόλις συμβεί αυτό θα χάσει τη βάση στήριξής του, τη λαϊκή δύναμη και για να κρατηθεί στην εξουσία, έστω και για λίγο, θ' αναγκαστεί ν' αναζητήσει νέες πηγές ενέργειας πού, αυτή τη φορά, θα κατευθύνονται εναντίον του λαού, συμμαχώντας με τα νικημένα αντιδραστικά κόμματα με τα οποία θα συμφιλιωθεί και θα συμβιβαστεί. Κι έτσι από συμβιβασμό σε συμβιβασμό κι από προδοσία σε προδοσία θα φτάσει να παραδώσει τον ίδιο του τον εαυτό και το λαό στην αντίδραση. 'Ακούστε τί λέει σήμερα ο Καστελλάρ, ο φανφτικός ρεπουμπλικάνος πού έγινε δικτάτορας: «'Η πολιτική διεξάγεται με συμβιβασμούς και παραχωρήσεις' γι' αυτό, σκοπεύω να δάλλω επικεφαλής του ρεπουμπλικάνικου στρατού στρατηγούς του μετριοπαθούς συντηρητικού κόμματος». 'Τό αποτέλεσμα αυτής της πρόθεσης, πού εύκολα μπορεί να προβλεφτεί, είναι κατάφωρο σέ όλους. 'Ο Λασσάλ, σάν πρακτικός άνθρωπος πού ήταν, τὰ καταλάβαινε όλ' αυτά τέλεια' εξέλλου έτρεφε μιὰ βαθιά περιφρόνηση για όλη τή γερμανική αστική τάξη και γι' αυτό τό λόγο δέν μπορούσε νά συμβουλέψει τούς εργαζόμενους ν' αναπτύξουν δεσμούς μ' οποιοδήποτε αστικό κόμμα. Έμενε τό θέμα της επανάστασης' αλλά ο Λασσάλ ήξερε πολύ καλά τούς συμπατριώτες του και δέν περίμενε απ' αυτούς ν' αναλάβουν μιάν επαναστατική πρωτοβουλία. Τί του έμενε νά κάνει; Νά συνδεθεί με τό Βίσμαρκ.

Τό κοινό σημείο συμφωνίας ήταν ακριβώς δοσμένο απ' την ίδια τή μαρξιστική θεωρία: ένα ένιατο Κράτος, πολύ μεγάλο κι υπερβολικά συγκεντρωτικό. 'Ο Λασσάλ τό ήθελε κι ο Βίσμαρκ τό είχε κιόλας πραγματοποιήσει. Γιατί δέ θάπρεπε νά συμμαχήσουν;

Μόλις έγινε ύπουργός ή καλύτερα απ' τόν καιρό του πρωσοϊκού κοινοβουλίου του 1848, ο Βίσμαρκ είχε αποδείξει ότι είναι έχθρος της αστικής τάξης, ένας έχθρος πού τήν περιφρονούσε. 'Η σημερινή του δραστηριότητα δείχνει ότι δέν είναι φανατικός οπαδός ούτε ύποχείριο του άριστοκρατικού - φεουδαρχικού κόμματος, στο όποιο άνήκει από άποψη καταγωγής κι εκπαίδευσης. 'Αντίθετα, τσακίζει τήν ύπεροψία αυτού του κόμματος με τή βοήθεια του εκμηδενισμένου, ύποταγμένου και δουλικά υπάκουου κόμματος τών φιλελεύθερων άστών, τών δημοκρατικών, τών ρεπουμπλικάνων κι άκόμα και τών σοσιαλιστών, σκοπεύοντας νά τό μετατρέψει όριστικά σέ κοινό παρανομαστή του Κράτους. 'Ο βασικός του στόχος, όπως ο στόχος του Λασσάλ κι όπως εκείνος του Μάρξ, είναι τό Κράτος. Νά γιατί ο Λασσάλ αποδείχθηκε ασύγκριτα πιό λογικός και πιό πρακτικός απ' τό Μάρξ, πού θεωρούσε τό Βίσμαρκ επαναστάτη, φυσικά με τόν τρόπο του και πού όνειρευόταν, αναμφισβήτητα, νά τόν καθαιρέσει, γιατί είχε καταλάβει τήν άνώτερη θέση στο Κράτος, μιὰ θέση πού κατά τή γνώμη του κυρίου Μάρξ θάπρεπε ν' άνήκει στον ίδιο.

'Ο Λασσάλ, απ' ότι φαίνεται, δέν έτρεφε μιὰ όμοια και πελώρια

φιλαυτία και γι' αυτό δεν άπαξιοϋσε να συνάψει σχέσεις με το Βίσμαρκ. Έτσι, ακολουθώντας κατά γράμμα το πολιτικό πρόγραμμα που διατύπωσαν ο Μάρξ κι ο Ένγκελς στο «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», ζητούσε άπ' το Βίσμαρκ ένα μόνο πράγμα: ν' ανοίξει το Κράτος πιστώσεις στους έργατικούς παραγωγικούς συνεταιρισμούς. Άλλά ταυτόχρονα—κι αυτό δείχνει ως ποιά σημείο έφθανε ή έμπιστοσύνη του στο Βίσμαρκ— άρχισε, ανάμεσα στους έργάτες, πάντα σύμφωνα με το πρόγραμμα, μιá νόμιμη κι ειρηνική κινητοποίηση για την κατάκτηση του δικαιώματος της καθολικής ψηφοφορίας, μιá άλλη φαντασίωση που έχουμε κιόλας πει τί σκεφτόμαστε γι' αυτή. Ό άπόρσιμενος και πρόωρος θάνατός του δεν του επέτρεψε να ολοκληρώσει: τὰ σχέδιά του, ούτε ν' τ' αναπτύξει κάπως.

Μετά το θάνατο του Λαζάβλ δημιουργήθηκε ένα τρίτο κόμμα, κάτω άπ' την άμεση έπιρροή των φίλων κι όπαδών του Μάρξ, άπ' την ελεύθερη όμοσπονδία των «Έταιριών για την Έκπαιδευση των Έργαζομένων» κι άπ' τή «Έθνική Ένωση των Γερμανών Έργαζομένων»: τὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα τῶν Γερμανῶν Ἐργατῶν. Έπικεφαλής του θά μπουδ δυό άνθρωποι: με ταλέντο. Ό ένας ήταν μισο-έργάτης κι ο άλλος λόγιος κι άμεσος μαθητής κι όπαδός του κυρίου Μάρξ: οί κύριοι Μπέμπελ και Λήμπκνεχτ. Έχουμε ήδη διγγηθει τὰ αξιοθρήνητα άποτελέσματα της έκστρατείας του κυρίου Λήμπκνεχτ στη Βιέννη, στá 1868. Το άποτέλεσμα αυτής της έκστρατείας ήταν το συνέδριο της Νυρεϊβέργης (Αύγουστος 1868) που στη διάρκεια του μπήκε το θέμα της όργάνωσης του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος.¹²² Ό στόχος των ίδρυτών του, που ενεργούσαν κάτω άπ' την άμεση καθοδήγηση του κυρίου Μάρξ, ήταν ή δημιουργία του παγγερμανικού τμήματος της Διεθνούς Ένωσης Έργαζομένων. Άλλά οί γερμανικοί νόμοι: κι ιδιαιτέρα οί πρωσοικοί, έμπόδιζαν μιá τέτοια σύνδεση. Γι' αυτό το λόγο ή τελευταία αναγγέλλθηκε έμμεσα με τὰ ακόλουθα λόγια: «Τὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα τῶν Γερμανῶν Έργαζομένων σχετίζεται με τή Διεθνή Ένωση Έργαζομένων μέσα στα πλαίσια του μέτρου που της επιτρέπουν οί γερμανικοί νόμοι».

Δέ χωρεί άμφιβολία ότι αυτό το νέο κόμμα δημιουργήθηκε στη Γερμανία με την έλπιδα και τή μυστική πρόθεση να μπάσει, διαμέσου αυτού, στη Διεθνή όλόκληρο το πρόγραμμα του Μάρξ, που είχε κιόλας άπορριφτεί άπ' το πρώτο συνέδριο της Γενεύης (1866). Το πρόγραμμα του Μάρξ έγινε το πρόγραμμα του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Άρχίζει με μερικά άπ' τὰ βασικά άρθρα του προγράμματος της Διεθνούς, που είχε έγκριθει στο πρώτο συνέδριο της Γενεύης, αλλά μετά κάνει ξαφνικά μιá άπότομη στροφή θάζοντας θέμα «κατάκτησης της πολιτικής εξουσίας», που συστήνεται στους γερμανούς εργαζόμενους σαν ο «κοντινός κι άμεσος στόχος» του νέου κόμματος με την προσθήκη της ακόλουθης σημαντικής φράσης: «Η κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων (καθολική ψηφος, έλευθερία του τύπου, έλευθερία του συνεταιρι-

ζεσθαι καί τῶν δημόσιων συγκεντρώσεων κλπ.) εἶναι ὁ ἀπαραίτητος προληπτικὸς ὁρὸς γιὰ τὴν οἰκονομικὴ χειραφέτηση τῶν ἐργαζομένων». Νά, τί θέλει νὰ πεῖ αὐτὴ ἡ φράση: οἱ ἐργαζόμενοι προτοῦ προχωρήσουν στὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση, θὰ πρέπει νὰ πραγματοποιήσουν τὴν πολιτικὴ ἐπανάσταση ἢ, πράγμα πού ταιριάζει καλύτερα στὸ γερμανικὸ χαρακτήρα, νὰ κατακτήσουν ἢ, πῶς ἀπλά, νὰ πετύχουν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα διαμέσου μιᾶς εἰρηνικῆς κινητοποίησης. Κι ἀφοῦ εἶναι δοσμένο ὅτι κάθε πολιτικὸ κίνημα πού προηγείται τοῦ κοινωνικοῦ κινήματος ἢ, πράγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο, παραμένει ἔξω ἀπ' τὸ κοινωνικὸ κίνημα, δὲν μπορεῖ παρά νάνα: ἓνα ἀστικὸ κίνημα, συνάγεται ὅτι αὐτὸ τὸ πρόγραμμα συστήνει στοὺς γερμανοὺς ἐργαζόμενους ν' ἀγωνιστοῦν, πρὶν ἀπ' ὅτιδήποτε ἄλλο, γιὰ τὰ συμφέροντα καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ νὰ ξεκινήσουν ἓνα πολιτικὸ κίνημα πού νὰ εὐνοεῖ τὴ ριζοσπαστικὴ ἀστικὴ τάξη πού, ὕστερα, ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, θὰ ἐπιφυλαχτεῖ νὰ χειραφετήσει τὸ λαό, ἀλλὰ δὲ θὰ διστάσει νὰ τὸν ὑποβάλει σὲ μιὰ νέα ἐξουσία, σὲ μιὰ νέα ἐκμειτάλλευση.

Πάνω στὴ βάση αὐτοῦ τοῦ προγράμματος γίνηκε μιὰ συγκινητικὴ συμπιλῶση ἀνάμεσα στοὺς γερμανοὺς καὶ αὐστριακοὺς ἐργαζόμενους καὶ τοὺς ἀστοὺς ριζοσπάστες τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Μετὰ τὸ συνέδριο τῆς Νυρεμβέργης, οἱ ἀντιπρόσωποι πού ἐκλέχθησαν σ' αὐτὸ πήγαν στὴ Στουτγάρδη, ὅπου ἐπισφραγίστηκε μιὰ ρητὴ, ἀμυντικὴ καὶ ἐπιθετικὴ, συμμαχία, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν ἐξαπατημένων ἐργαζόμενων καὶ τοὺς ἡγέτες τοῦ ἀστικοῦ ριζοσπαστικοῦ κόμματος.

Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς συμμαχίας καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι θὰ ἐμφανιστοῦν μαζί ὡς ἀδελφία στὸ δευτέρου συνέδριο τῆς Λίγκας γιὰ τὴν Εἰρήνη καὶ τὴν Ἐλευθερία, πού ἔγινε τὸ Σεπτέμβρη στὴ Βέρνη. Ἐδῶ διαδραματίστηκε ἓνα πολὺ σημαντικὸ γεγονός. Ἄν ὅχι ὅλοι, τουλάχιστον πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἀναγνώστες μας θὰ ἔχουν ἀκούσει νὰ μιᾶνε γιὰ τις διαφωνίες πού φανερωθῆκαν γιὰ πρώτη φορὰ σ' αὐτὸ τὸ συνέδριο, μεταξύ τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τῶν ἀστῶν δημοκρατικῶν καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σοσιαλιστῶν, πού εἶχαν προσχωρήσει στὸ κόμμα τὸ γνωστὸ μὲ τ' ὄνομα Συμμαχία* ἢ πού, στὴ συνέχεια, θὰ προσχωροῦσαν. Τὸ θέμα πού μορφοποίησε αὐτὴ τὴ λαυθάνουσα διαφωνία, πού ἦταν κίβλας ἀναπόφευκτη ἀπὸ καιρὸ, ἀναπτύχθηκε μὲ τρόπο ἀκριδῆ καὶ διάφανο ἀπ' τὰ μέλη τῆς Συμμαχίας. Πρόβλεψή τους ἦταν νὰ κολλήσουν στὸν τοῖχο τοὺς ἀστοὺς δημοκράτες καὶ τοὺς σοσιαλιστές, ἀναγκάζοντάς τους ν' ἀναγνωρίσουν δημόσια ὅχι μόνον τὴν ἀδιαφορία τους, ἀλλὰ καὶ τὴ θετικὰ ἐχθρική τους τοποθέτηση ἀπέναντι στὸ μόνον ζήτημα πού ἀξίζει νὰ λέγεται λαϊκὸ, τὸ κοινωνικὸ ζήτημα. Γι' αὐτὸ θὰ προτείνουν στὴ Λίγκα γιὰ τὴν

* Ἐκεῖνοι πού δὲν ξέρουν τὴ Συμμαχία, θὰ μπορέσουν νὰ βροῦν τ' ἀναγκαῖα στοιχεῖα στὸ Β' τόμο τοῦ ἔργου μου καθὼς ἐπίσης καὶ στὸ ε' Ἡ Ἱστορικὴ Ἐξέλιξη τῆς Διεθνούς (1873) Α' μέρος, σελ. 301 - 365.

Ειρήνη και την Έλευθερία ν' αναγνωρίσει σά βασικό σκοπό κάθε της εμπνευσης τήν Ι σ ό τ η τ α τ ω ν ά τ ό μ ω ν (δχι μόνο με τήν πολιτική ή νομική της Έννοια, μιá βασικά, με τήν οικονομική και τ α ξ ι κ ή — με τήν Έννοια τής συνολικής κατάργησης τών τάξεων). Κοντολογής, θά καλέσουν τή Λίγκα ν' άποδεχτεί τó σοσιαλεπαναστατικό πρόγραμμα.

Κάνοντας αυτό, θά δώσουν στήν πρότασή τους τήν πιό μετριπαθή φόρμα, γιά νά μήν μπορέσουν οι αντίπαλοί τους, δηλαδή, τó μεγαλύτερο μέρος τής Λίγκας, νά κρύψουν τήν άρνησή τους πίσω άπ' τó πρόσχημα ότι ή πρόταση ήταν έξτρεμιστική. Είπαν όμως καθαρά: «Δέν ήρθε άκόμα ή στιγμή γιά νά συζητήσουμε τó πρόβλημα τών μέσων πού θά πρέπει νά χρησιμοποιήσουμε γιά νά φτάσουμε σ' αυτό τó σκοπό. Σάς ζητάμε μόνο νά μās πείτε άν θέλετε νά φτάσουμε σ' αυτόν. Τόν αναγνωρίζετε σά νόμιμο και, πρós τó παρόν, σάν τó βασικό, γιά νά μήν πούμε σάν τó μοναδικό σκοπό; Έπιθυμείτε τήν ύλοποίηση τής πιό όλόπλευρης ισότητος, δχι τής φυσιολογικής ή τής έθνολογικής, αλλά τής κοινωνικής και τής οικονομικής ανάμεσα σ' όλους τούς ανθρώπους, σ' οποιοδήποτε μέρος τού κόσμου, σ' όποια χώρα ή φύλο κι άν άνήκουν; Έχουμε τήν πεποίθηση κι όλη ή σύγχρονη ιστορία τó επιβεβαιώνει, ότι όσο ή ανθρωπότητα θά παραμένει διαιρεμένη σέ μιá μειοψηφία εκμεταλλευτών και μιá πλειοψηφία εκμεταλλευομένων, ή έλευθερία είναι άκατανόητη και θάναυ ψεύτικη. Άν θέλετε τήν έλευθερία γιά όλους τότε θά πρέπει νά θέλετε, μαζί μας, τή γενική ισότητα. Τή θέλετε ή δχι;».

Άν οι κύριοι δημοκρατικοί και σοσιαλιστές άστοί ήταν πιό έξυπνοι, θά είχαν άπαντήσει ναι γιά νά τηρήσουν τά προσήματα και σάν πρακτικοί άνθρωποι θά ξαπόστελναν στίς έλληνικές καλένδες τήν πραγματοποίηση εκείνου τού στόχου. Οι άνθρωποι τής «Συμμαχίας», πού περιμέναν κάτι τέτοιο, είχαν κιόλας συνεδριάσει τήν προηγούμενη μέρα γιά νά συζητήσουν, τó θέμα τών δρόμων και τών αναγκαίων μέσων γιά τήν πραγματοποίηση αυτού τού σκοπού. Σ' εκείνη τήν περίπτωση θά ξεπρόβαλε τó πρωταρχικό ζήτημα τής συλλογικής και τής ατομικής ιδιοκτησίας, τής κατάργησης τού νομικού δικαίου και τού Κράτους. Η πλειοψηφία τού συνεδρίου θά δεχόταν πιό άνετα τή σύγκρουση σ' αυτό τó έδαφος άπ' ότι στό πρώτο ζήτημα. Η καθαρότητα τού πρώτου ζητήματος ήταν τέτοια πού δέν επέτρεπε καμιá ύπεκφυγή. Τó δεύτερο ζήτημα, πολύ πιό πολύπλοκο, πρόσφερε έδαφος γιά άπειρες έρμηνείες πράγμα πού θά επέτρεπε, σ' όποιον διέθετε μιá κάποια Ικανότητα, νά μιλάει και νά ψηφίζει έναντίου τού λαού και τού σοσιαλισμού, παίρνοντας ταυτόχρονα τó ύφος τού σοσιαλιστή και τού φίλου τού λαού. Κάτω άπ' αυτή τήν όπτική, ή σχολή τού Μάρξ μās έχει προσφέρει άφθονα καλά παραδείγματα κι ό γερμανός δικτάτορας είναι τόσο φιλόξενος (με τόν όρο νά ύποκλίνεσαι μπροστά του) ώστε νά καλύπτει σήμερα κάτω άπ' τή σημασία του ένα μεγάλο αριθμό δημοκρατών και σοσιαλιστών, πού είναι άστοί άπ' τήν κορφή ως τά νύχια κι ή Λίγκα γιά τήν Ειρήνη και τήν Έλευθερία θά μπορούσε νά προσφύγει σ' αυτόν μόνον άν

τόν είχε αναγνωρίσει σάν τόν καλύτερο.

Ἄν κάποιο συνέδριο είχε ἐνεργήσει μ' αὐτόν τόν τρόπο, ἡ θέση τῆς «Συμμαχίας» θά γινόταν ἀσύγκριτα πιά δύσκολη. Θά είχε ξεσπάσει ἀνάμεσα σ' αὐτή καί τῆ Λίγκα ἡ γνωστή πάλη, πού διεξάγεται τώρα ἀνάμεσα σ' αὐτή καί τὸ Μάρξ. Ἄλλὰ ἡ Λίγκα ἀποδείχθηκε πιά ἀνόητη καί ταυτόχρονα πιά ἐντιμῆ ἀπ' τοὺς μαρξιστές.

Προτίμησε τὴν πάλη πάνω στοῦ πρώτο ζήτημα πού τῆς προτάθηκε καί στοῦ ἐρώτημα: «Θέλετε ἢ ὄχι τὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα;», ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῆς ἀπάντησε «ὄχι». Μ' αὐτὸ διαφοροποιήθηκε ὀριστικὰ ἀπ' τὸ προλεταριάτο καί καταδικάστηκε σὲ σύντομο θάνατο. Πέθανε ἀφήνοντας πίσω τῆς μόνο δύο περιπλανώμενους καί ζηλόφθονους ἰσκιούς: τοῦ Ἀμάντ Γκέγκ καί τοῦ ἑκατομμυριούχου σαινισμονιστῆ Λεμονιέ.¹²³

Ἄς δοῦμε τώρα τὸ περίεργο γεγονός πού ἐπαληθεύτηκε σ' αὐτὸ τὸ συνέδριο, ὅτι, δηλαδή, οἱ ἀντιπρόσωποι πού ἦρθαν ἀπ' τὴ Νυρεμβέργη καί τὴ Στουτγάρδη, δηλαδή, οἱ ἐργάτες τοῦ νέου γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, πού τοὺς ἔστειλε τὸ συνέδριο τῆς Νυρεμβέργης κι οἱ ἄστοι τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, θά ψηφίσουν ὁμόφωνα μὲ τὴν πλειοψηφία τῆς Λίγκας ἐναντίον τῆς ἰσότητας. Κανένας ἄστος, ἀκόμα κι ὁ πιά κόκκινος δημοκράτης, δὲν μπορεῖ νὰ ψηφίσει ὑπὲρ τῆς οἰκονομικῆς ἰσότητας γιατί αὐτὴ ἡ ἰσότητα εἶναι ὁ θάνατός του. Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν ἐργαζόμενοι, μέλη τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, νὰ ψηφίσουν ἐναντίον τῆς ἰσότητας; Αὐτὸ δὲ δείχνει ὅτι τὸ πρόγραμμα, στοῦ ὁποῦ εἶναι ὑποταγμένοι, τοὺς σπρώχνει ἄμεσα σ' ἓνα σκοπὸ ριζικὰ ἀντίθετο ἀπὸ κείνον πού τοὺς ὑποδείχνει ἡ κοινωνικὴ τους θέση καί τὸ ἐνστικτὸ τους κι ὅτι ἡ συμμαχία τους μὲ τοὺς ριζοσπάστες ἄστους, πού ἔγινε γιὰ πολιτικὸς σκοποῦς, δὲ βασίζεται ἀπὸ ἀφομείωση τῆς ἀστικῆς τάξης ἀπ' τὸ προλεταριάτο, ἀλλὰ στὴν ὑποταγὴ τοῦ προλεταριάτου σ' ἐκεῖνη; Ἐπιπλέον ἔχουμε κι ἓνα ἄλλο σημαντικό γεγονός. Τὸ συνέδριο τῆς Διεθνούς στὶς Βρυξέλλες, πού τερματίστηκε λίγες μέρες πρὶν ἀπ' τὸ συνέδριο τῆς Βέρνης, εἶχε ἀπορρίψει κάθε ἀλληλεγγύη μ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο κι ὅλοι οἱ μαρξιστές πού ἐπαιρναν μέρος στοῦ συνέδριο τῶν Βρυξελῶν εἶχαν μιλήσει καί ψηφίσει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Πῶς ἄλλοι μαρξιστές πού ἐνεργοῦσαν, σάν τοὺς πρώτους, κάτω ἀπ' τὴν ἄμεση ἐπιρροή τοῦ Μάρξ, μπόρεσαν νὰ καταλήξουν σὲ μιά τόσο συγκινητικὴ ὁμοφωνία μὲ τὴν πλειοψηφία τοῦ συνέδριου τῆς Βέρνης;

Ὅλο αὐτὸ ἔχει παραμείνει μέχρι σήμερα ἓνα αἰνίγμα. Ἡ ἴδια ἀτίθεση διατηρήθηκε ὅλη τὴ χρονιά τοῦ 1868 κι ἀκόμα καί τὸ 1869, στοῦ «Λαϊκοῦ Κράτους»,¹²⁴ τὸ βασικὸ ὄργανο, ἂν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ κι ἐπίσημο, τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῶν γερμανῶν ἐργατῶν, πού τὴ σύνταξή του εἶχαν οἱ κύριοι Μπέμπελ καί Λήμπκνεχτ. Σ' αὐτὸ ἐμφανίζονταν κατὰ διαστήματα ἀρκετὰ βίαια ἄρθρα ἐνάντια στὴν ἀστικὴ Λίγκα. Ἄλλὰ ἀκολουθοῦνταν ὕστερα ἀπὸ ἀναμφίβολα κολακευτικὲς δηλώσεις, ἐνῶ ἄλλες φορές ἀπὸ φιλικὲς ἐπιπλήξεις. Αὐτὸ τ' ὄργανο πού

θάπρεπε ν' αντιπροσωπεύει καθαρά λαϊκά συμφέροντα, φαινόταν νά παρακαλεί τή Λίγκα νά περιορίσει τίς πολύ πυρετικές ἐκδηλώσεις τῶν δικῶν τῆς ἀστικῶν ἐνοστικῶν, πού ἐκθέτανε τοὺς ὑπερασπιστές τῆς Λίγκας μπροστά στοὺς ἐργαζόμενους.

Αὐτές οἱ ἀντιφάσεις θά συνεχίσουν νά διαιωνίζονται μέσα στό κόμμα τοῦ κυρίου Μάρξ ὡς τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1869, δηλαδή, ὡς τὸ συνέδριο τῆς Βασιλείας. Αὐτὸ τὸ συνέδριο ἀποτελεῖ μιὰ σπουδαία καμπὴ στὴν ἐξέλιξη τῆς Διεθνούς. Πρὶν ἀπ' αὐτό, οἱ γερμανοὶ δὲν κατεῖχαν καμιά περιβλεπτή θέση στὰ συνέδρια τῆς Διεθνούς. Τὸ πιδ σημαντικὸ μέρος ἔπεφτε στοὺς ὤμους τῶν γάλλων, βέλγων, ἑλβετῶν καί, τελευταία, τῶν ἀγγλῶν ἐργαζόμενων. Ἀλλὰ τώρα οἱ γερμανοὶ, πού εἶχαν, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, τὸ κόμμα τους θεμελιωμένο πάνω σ' ἓνα πρόγραμμα πού ἦταν περισσότερο πολιτικὸ κι ἀστικὸ, παρὰ λαϊκὸ καὶ κοινωνικὸ, θά ἐμφανιστοῦν στὸ συνέδριο τῆς Βασιλείας σάν ἓνας καλὰ πειθαρχημένος λόχος καὶ θά ψηφίσουν σάν ἓνας ἀνθρωπος, κάτω ἀπ' τὴν αὐστηρὴ ἐπίβλεψη ἐνὸς ἀπ' τοὺς ἡγέτες τους, τοῦ κυρίου Λημπκνεχτ. Τὸ πρῶτο πράγμα πού θά κάνουν ἦταν, φυσικά, νά καταθέσουν τὸ πρόγραμμά τους μαζί μὲ τὴν πρόταση νά προταχθεῖ τὸ πολιτικὸ ζήτημα ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα. Ἀμέσως ξέσπασε μιὰ λυσασμένη πάλη κι οἱ γερμανοὶ νικτήθηκαν ἀποφασιστικά. Τὸ συνέδριο τῆς Βασιλείας διατήρησε ἀκέραιη τὴν καθαρότητα τοῦ προγράμματος τῆς Διεθνούς κι ἐμπόδισε τοὺς γερμανοὺς νά τὸ ἀκρωτηριάσουν, μπολιάζοντάς το μὲ τὴν ἀστικὴ πολιτικὴ.

Ἔτσι ἄρχισε τὸ σχίσμα τῆς Διεθνούς, πού οἱ γερμανοὶ ὑπῆρξαν καὶ παραμένουν οἱ ὑπεύθυνοι. Κι αὐτό, γιατί θά τολμήσουν νά προτείνουν σὲ μιὰ πραγματικὰ διεθνὴ ἔνωση, θά θελήσουν νά τῆς ἐπιβάλλουν, σχεδὸν μὲ τὴ βία, τὸ πρόγραμμά τους, τὸ καθαρά ἀστικὸ καὶ πολιτικο-ἔθνομιστικὸ, τὸ ἀποκλειστικὰ γερμανικὸ καὶ παγγερμανικὸ. Νικτήθηκαν ὀλοκληρωτικά. Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἴτητα τους θά συμβάλλουν πολὺ οἱ ἑθνοφρονεῖς τῆς «Συμμαχίας τῶν Ἐπαναστατῶν Σοσιαλιστῶν».

Τὰ τέλη τοῦ 1869 καὶ τὸ πρῶτο ἔξάμηνο τοῦ 1870, βρῖθουν ἀπὸ κακοῦθεις βρισιές κι ἀπὸ ἀκόμα πιδ κακοῦθεις, ἀν ὄχι κι ἄτιμες, μηχανογραφίες τῶν μαρξιστῶν ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων τῆς «Συμμαχίας».

Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ ἐξατμίστηκαν πολὺ γρήγορα μπροστά στὴ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ θύελλα πού θόλωνε τὸν οὐρανὸ τῆς Γερμανίας καὶ πού ὕστερα ξέσπασε στὴ Γαλλία. Ἡ ἔκβαση αὐτῆς τῆς σύγκρουσης εἶναι γνωστὴ: ἡ Γαλλία κατέρρευσε κι ἡ Γερμανία, πού μεταβλήθηκε σὲ αὐτοκρατορία, κατέλαβε τὴ θέση τῆς.

Μόλις παραπάνω εἴπαμε ὅτι ἡ Γερμανία κατέλαβε τὴ θέση τῆς Γαλλίας. Ὅχι. Κατέλαβε μιὰ θέση πού δὲν κατεῖχε προηγούμενα σχεδὸν κανένα ἄλλο Κράτος στὴ σύγχρονη ἱστορία. Ὅτε κι ἡ Ἰσπανία τοῦ Καρόλου V. Σὲ σύγκριση μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐπιρροή του μόνο ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντα III μπορεῖ ἀληθινὰ νά τὴν εἶχε. Δὲν μποροῦμε νά ξέρουμε τί θά συνέβαινε ἀν νικοῦσε ὁ Ναπολέων III. Ἀναμφίβολα θά ἦταν μιὰ ἀτυχία, ἀν ὄχι μιὰ μεγάλη κακοτυχία, ἀλλὰ δὲ θά

μπορούσε να είναι, για όλόκληρο τον κόσμο, ένα μεγαλύτερο κακό για την ελευθερία των λαών, από κείνο που μας έτυχε να υποστούμε σήμερα. Η νίκη του Ναπολέοντα ΙΙΙ θα είχε σά συνέπεια, για άλλες χώρες, ένα είδος όξείας κι επώδυνης αδιαθεσίας, αλλά που θα περνούσε σύντομα, γιατί κανένα στρώμα του γαλλικού έθνους δε διαθέτει σ' άρκετο βαθμό εκείνο τó οργανικό στοιχείο τής λατρείας του Κράτους, που είναι αναγκαίο για την κατοχύρωση και τή διαιώνιση τής νίκης. Οι Γιδιοι οι γάλλοι θα είχαν καταστρέψει την ίδια τους την προσωρινή ήγεμονία, που θα μπορούσε ίσως για λίγο να κολακείει τή ματαιοδοξία τους, αλλά που ή φύση τους δεν θα την άνεχόταν.

Ό γερμανός είναι κάτι διαφορετικό. Ό προορισμός του έγκειται στο να είναι σκλάβος και για έναν καιρό να κυριαρχεί. Ό γάλλος είναι στρατιώτης από ίδιουσγκρασία, από κενοδοξία, αλλά δεν μπορεί να υποφέρει την πειθαρχία. Ό γερμανός, αντίθετα, υποβάλλεται μ' ευχαρίστηση στην πιό άνυπόφορη πειθαρχία, την πιό καταπιεστική και την πιό βαρειά και, μάλιστα, είναι έτοιμος να την αγαπήσει άρκει να τον δάλει ή καλύτερα να δάλει τó γερμανικό Κράτος πάνω άπ' όλα τ' άλλα Κράτη κι έθνη.

Πώς να εξηγήσουμε διαφορετικά εκείνο τó τρελλό μεθύσι που κυρίεψε όλο τó γερμανικό έθνος, όλα, άπολύτως όλα, τά στρώματα τής γερμανικής κοινωνίας, μόλις πληροφορήθηκαν τή σειρά από θαυμάσιες νίκες που έχουν πετύχει τά γερμανικά στρατεύματα και, τέλος, μόλις έμαθαν την κατάληψη του Παρισιού; Στη Γερμανία ήξεραν όλοι πολύ καλά πως τó άμεσα αποτέλεσμα εκείνων των νικών θάταν ή άδιαφιλονίκητη κυριαρχία εκείνου του στρατιωτικού στοιχείου, που κίόλας από καιρό διακρινόταν για τήν χωρίς όρια άλαζονεία του· ότι κατά συνέπεια, θα κυριαρχούσε στην έσωτερική ζωή τής χώρας ή πιό κτηνώδικη αντίδραση. Και τότε; Κανένas ή σχεδόν κανένas γερμανός δε θορυδήθηκε άπ' αυτό. Άντίθετα, θα τους ένώσει όλους ένας όμόθυμος ένθουσιασμός. Όλη ή αντιπολίτευση διαλύεται σαν τó χιόνι κάτω άπ' τó νέο αυτοκρατορικό ήλιο. Τó λαϊκό κόμμα εξαφανίστηκε κι οι άστοί, οι ευγενείς, οι άγρότες, οι καθηγητές, οι καλλιτέχνες, οι συγγραφείς κι οι φοιτητές, θ' άρχισουν να έξυμούν όλοι μαζί τόν παγγερμανικό θρίαμβο. Όλοι οι γερμανικές εταιρείες κι όλοι οι κύκλοι του έξωτερικού θα οργανώσουν γιορτές και θα κραυγάζουν «Ζήτω ó αυτοκράτορα», ó ίδιος εκείνος αυτοκράτορας που στα 1848 κρεμούσε τους δημοκρατικούς. Όλοι οι φιλελεύθεροι δημοκρατικοί και ρεπουμπλικάνοι, θα γίνουν όπαδοί του Βίσμαρκ. Άκόμια και στις ΕΠΑ, όπου θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς ότι θάταν δυνατό να εκπαιδευτούν και να συνθίσουν στην ελευθερία, εκατομμύρια ένθουσιασμένοι γερμανοί μετανάστες θα γιορτάσουν τó θρίαμβο του παγγερμανικού δεσποτισμού.

Ένα φαινόμενο τόσο γενικό και τόσο καθολικό δε μπορεί να θεωρηθεί σαν προσωρινό. Δείχνει ένα βαθύ πάθος, που ζει μέσα στην ψυχή κάθε γερμανού, ένα πάθος που συνδυάζει σαν άξεχώριστα στοιχεία τή

διεύθυνση και την υπακοή, την κυριρχία και τη σκλαβιά. Κι οι γερμανοί εργαζόμενοι; Έ, λοιπόν, οι γερμανοί εργαζόμενοι δε θα κάνουν τίποτα, ούτε μιὰ ενεργητική δήλωση συμπάθειας για τους γάλλους εργαζόμενους. Θα αναγγελθούν ελάχιστες συγκεντρώσεις όπου θ' άκουστούν φράσεις που έδειχναν ότι: υποχωρούσε λίγο ή περηφάνεια του θριαμβευτή εθνικισμού μπροστά στις δηλώσεις διεθνούς αλληλεγγύης. Άλλά κανένας δε θα προχωρήσει πέρα απ' τὰ λόγια. Κι όμως θα μπορούσε να επιχειρηθεί ή να γίνει κάτι στη Γερμανία όπου δεν υπήρχε πιά στρατός. Είναι αλήθεια ότι το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων είχε επιστρατευτεί κι εκπλήρωνε στην έντέλεια τὸ καθήκον του στρατιώτη, δηλαδή μισθραλιοβολούσαν, έσφαζαν, στραγγάλιζαν και τουφέκιζαν όποιοσδήποτε, έπειδή αυτές ήταν οι διαταγές που έπαιρναν απ' τους άνωτέρους τους κι έπιπλέον, πλιατσολογούσαν. Μερικοί απ' αυτούς ενώ εκπλήρωναν έτσι τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, έστελναν ταυτόχρονα συγκινητικά γράμματα στο «VOLKSSTAAT» περιγράφοντας με ζωνηρά χρώματα τις δάρβαρας πράξεις των γερμανικών στρατευμάτων στη Γαλλία.

Όφείλουμε, όμως, να επισημάνουμε μερικά παραδείγματα πιο συνεπούς αντίθεσης, όπως είναι: οι διαμαρτυρίες του θαρραλέου γέρου Γιακόμπι, για τις όποιες φυλακίστηκε σ' ένα φρούριο, τις διαμαρτυρίες του Μπέμπελ και του Λήμπκνεχτ, που βρίσκεται ακόμα στη φυλακή. Άλλά πρόκειται για άπομιονωμένα και πολύ σπάνια, παραδείγματα. Δεν μπορούμε, όμως, ν' άποσιωπήσουμε τὸ άρθρο που δημοσιεύτηκε, τὸ Σεπτέμβρη 1870, στο «VOLKSSTAAT» όπου ο παγγερμανικός θρίαμβος έκφραζόταν καθαρά. Άρχιζε μ' αυτές τις λέξεις: «Χάρη στις νίκες που πέτυχαν τὰ γερμανικά στρατεύματα, ή ιστορική πρωτοβουλία πέρασε οριστικά απ' τή Γαλλία στη Γερμανία: έμεις οι γερμανοί... κλπ.»¹²⁵ Κοντολογής, μπορεί να ειπωθεί ότι, χωρίς καμιά εξαίρεση, κυριαρχούσε και κυριαρχεί ως τώρα στους γερμανούς τὸ ένθουσιώδες:κο ασθθημα του στρατιωτικού, εθνικού, και πολιτικού θριάμβου. Σ' αυτό άκριβώς στηρίζεται βασικά ή δύναμη της παγγερμανικής αυτοκρατορίας και του μεγάλου της καγκελάριου, του πρίγκηπα Βίσιμαρκ!

Οι πλούσιες έπαρχίες, οι τεράστιες ποσότητες δπλων που άποκτήθηκαν και τέλος τὰ 5 δισεκατομμύρια, έπιτρέπουν στη Γερμανία να διατηρεί ένα τεράστιο στρατό, τέλεια όπλισμένο κι οργανωμένο· ή δημιουργία της αυτοκρατορίας κι ή ύποταγή της στον πρωσοικό άπολυταρχισμό· ή οικοδόμηση νέων όχυρών και τελικά ή δημιουργία ναυτικού: όλα αυτά, έννοείται, συντελούν σημαντικά στην ίσχυροποίηση της παγγερμανικής δύναμης. Άλλά τὸ βασικό της στηρίγμα βρίσκεται, περισσότερο απ' ότιδήποτε άλλο, στην κατάφωρη και θαθα:ά συμπάθεια του λαού. Όπως λέει ένας απ' τους έλβετους φίλους μας: «Τώρα ο όποιοσδήποτε γερμανός ράφτης που ζει στην Ίαπωνία, στην Κίνα ή στη Μόσχα, αισθάνεται ότι έχει πίσω τὸ στόλο κι όλη τή γερμανική δύναμη. Αυτό τὸ αισθημα περηφάνειας κεντρίζει μέσα του τὸν πιο τρελλό ένθουσιασμό.

Τελικά, ο γερμανός θα μπορεί να πει με περηφάνεια, όπως ο άγ-

γλος ή ό άμερικάνος, άναφερόμενος στό Κράτος του: «Εγώ είμαι γερμανός!». Είναι άλήθεια πώς όταν ένας άγγλος ή ένας άμερικάνος λένε «εγώ είμαι άγγλος» ή «εγώ είμαι άμερικάνος», θέλουν νά πουν μ' αυτά τά λόγια ότι «εγώ είμαι ένας ελεύθερος άνθρωπος». Ένώ ό γερμανός ύπονοεί ότι «είμαι ένας σκλάβος, αλλά ό αυτοκράτοράς μου είναι ό πιο ισχυρός άπ' όλους τούς άφέντες κι ό γερμανός στρατιώτης πού μέ στραγγαλίζει, θά στραγγαλίσει κι όλους τούς άλλους».

Ό γερμανικός λαός θά ίκανοποιείται, άραγε, γιά πολύ καιρό άπ' αυτό τό ασθημα; Ποιός μπορεί νά τό πεί; Έχει τόσο πολύ επιθυμήσει ένα έναίο Κράτος, τό ιερό κι άγιο Κράτος — μπαστούνι, πού τώρα μόνο βλέπει τή χάρη του. Αυτό μās κάνει νά σκεφτούμε ότι γιά πολύ, γιά πάρα πολύ καιρό, θά θέλει νά τό άπολαύσει. Κάθε λαός έχει τις δικές του επιθυμίες. Κι ό γερμανικός λαός επιθυμεί περισσότερο άπ' ότιδήποτε άλλο ένα καλό κρατικό ρόπαλο. Κανένας δέν μπορεί ν' άμφιβάλλει ότι μέ τό συγκεντρωτικό Κράτος θ' άναπτυχθούν και βρίσκονται κίόλας σέ άνάπτυξη, στή Γερμανία, όλες οι όλέθριες άρχές, δηλ ή διαφθορά κι όλες οι αιτίες του έσωτερικού διχασμού, πού είναι άναπόφευκτα συνυφασμένες μέ τόν πλατύ πολιτικό συγκεντρωτισμό. Στο μέτρο πού έχει κίόλας άρχισει νά διαδραματιζέται μπροστά στά μάτια μας αυτή ή διαδικασία ήθικης και διανοητικής άποσύνθεσης, γίνεται όλο και πιο δύσκολο τό ν' άμφιβάλλει κανείς γι' αυτό. Κι άρκεί νά διαβάσει κανείς τις πιο συντηρητικές ή μετριοπαθείς γερμανικές επιθεωρήσεις, γιά ν' άνακαλύψει πραγματικά φοβερές περιγραφές τής διαφθοράς πού έχει κυριέψει τό γερμανικό κοινό, πού φημιζόταν κίόλας σαν τό πιο τίμιο του κόσμου.

Είναι τό άναπόφευκτο άποτέλεσμα του καπιταλιστικού μονοπώλιου πού συνοδεύει παντού και πάντα τήν ισχυροποίηση και τό πλάτεμα τής συγκεντροποίησης του Κράτους. Το πρόνομιούχο και συγκεντρωμένο σέ πολύ λίγα χέρια κεφάλαιο, έγινε σήμερα, θά μπορούσε νά είπωθει, ή ψυχή όλων των Κρατών, πού χρηματοδοτούμενα άπ' αυτό και μόνο άπ' αυτό, του έγγουονται, σ' άντάλλαγμα, τό άπερίοριστο δικαίωμα νά εκμεταλλεύεται τή λαϊκή εργασία. Το μονοπώλιο του χρήματος είναι άναπόσπαστο άπ' τήν χρηματιστική κερδοσκοπία πού άπομυζά τή λαϊκή μάζα, καθώς και τή μικρή και μεσαία άστική τάξη, πού χάνουν στα γρήγορα και τήν τελευταία τους δεκάρα διαμέσου των έμπορικων και διαμηχανικών μετοχικών εταιριών.

Μέ τό χρηματιστήριο και τήν κερδοσκοπία πάνω στις μετοχές, ή άστική τάξη άπογυμνώνεται άπ' τήν παλιά άστική άρετή, πού βασίζοταν στην άποταμίευση, στην έγκράτεια και τή δουλειά. Γεννιέται ή γενικευμένη επιθυμία του γρήγορου πλουτισμού και δοσμένου ότι αυτό είναι δυνατό μόνο μέ άπάτες και μέ τή λεγόμενη νόμιμη κλεψιά κι άκόμα και μέ τήν δχι νόμιμη, άρκεί νά γίνεται έξυπνα, είναι άναπόφευκτο νά εξαφανιστούν ή παλιά τιμότητα των φιλοσταίων κι ή λεπτολόγα τους συνείδηση. Είναι, πραγματικά, άξιοσημείωτη ή ταχύτητα πού εξαφανί-

ζεται: μπροστά στα μάτια μας ή περιβόητη γερμανική έντιμότητα. 'Ο έντιμος γερμανός φιλισταίος ήταν άπίστευτα μικροπρεπής κι άνόητος. 'Αλλά ό διεφθαρμένος γερμανός είναι ένα τόσο κατάπτυστο δημιούργημα, ώστε δέν υπάρχουν λέξεις για νά τόν περιγράψουν. Στο γάλλο ή διαφθορά κρύβεται πίσω άπ' τή φυσική του χάρη και τήν έλκυστική ζωντάνια του πνεύματός του' ενώ στο γερμανικό, ή διαφθορά δέ γνωρίζει μέτρο και δέν υπάρχει τίποτα για νά τήν κρύψει. 'Επιδειχνεται σ' όλη της τήν άηδιαστική, χοντροειδή κι άνόητη γυμνότητα.

Μ' αυτή τή νέα τάση πού έχει κυριέψει: όλόκληρη τή γερμανική κοινωνία, εξαφανίζεται κατάφωρα όλη ή άξιοπρέπεια της γερμανικής σκέψης, της γερμανικής τέχνης και της γερμανικής επιστήμης. Οί καθηγητές έχουν γίνει: περισσότερο από κάθε άλλη φορά λακέδες κι οί φοιτητές μεθοκοπάνε με μπύρα, άκόμα πιό πολύ από πρώτα, στην ύγεια και τή δόξα του αυτοκράτορά τους.

Κι οί άγρότες; Είναι τελείως συγχυσιμένοι. Κυνηγημένοι συστηματικά και σπρωγμένοι, στο διάβα των αιώνων, άπ' τήν ίδια τή φιλελεύθερη άστική τάξη πρós τήν αντίδραση, άποτελούν σήμερα στη συντριπτική τους πλειοψηφία, ιδιαίτερα στην Αυστρία, στην καρδιά της Γερμανίας και στη Βαυαρία, τό πιό γερό στήριγμα της αντίδρασης. Θά πρέπει νά περάσει πολύς καιρός για νά προσέξουν και νά καταλάβουν ότι τό ένιαίο Παγγερμανικό Κράτος κι ό αυτοκράτοράς του, με τους άμέτρητους στρατιωτικούς, πολιτικούς κι άστυνομικούς επιτελείς του, τους καταπιέζουν και τους ληστεύουν. Τέλος, οί έργάτες είναι άποπροσανατολισμένοι άπ' τους ίδιους τους πολιτικούς άρχηγίσκους τους, φίλους των γραμμάτων και των Έβραίων. Πραγματικά, ή κατάσταση τους γίνεται κάθε χρόνο όλο και πιό άνυπόφορη. 'Απόδειξη είναι ή σοβαρή άναταραχή πού διαδραματίζεται μέσα σ' όλα τά βασικά βιομηχανικά κέντρα της Γερμανίας. Δέν περνάει σχεδόν μήνας, ή βδομάδα χωρίς διαδηλώσεις στους δρόμους και άκόμα, πολύ συχνά, συγκρούσεις με τήν άστυνομία σ' αυτή ή σ' εκείνη τή γερμανική πόλη. 'Αλλ' αυτό δέν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ή λαϊκή επανάσταση πλησιάζει. Πρώτα άπ' όλα γιατί οί ίδιοι οί άρχηγίσκοι άπεχθάνονται τήν επανάσταση με τήν ίδια θερμην πού κατέχει τόν όποιοιδήποτε άστο και φοβούνται άκόμα και νά συνεχίσουν νά μιλάνε γι' αυτή.

Αυτό τό μίσος κι αυτός ό φόβος τους έχουν σπρώξει νά οδηγήσουν όλο τόν έργατικό πληθυσμό στο δρόμο της λεγόμενης νόμιμης κι ειρηνικής κινητοποίησης, πού τό αποτέλεσμα της είναι, γενικά, ή έκλογή ένός ή δυό εργατών ή άκόμα κι ένός άστου έραστή των γραμμάτων, πού είναι μέλη του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, στο παγγερμανικό κοινοβούλιο. Αυτό όχι μόνο δέν είναι επικίνδυνο για τό γερμανικό Κράτος, αλλά, αντίθετα, του είναι έξαιρετικά χρήσιμο, σαν ένα άλεξικέρανο ή μία άσφαλιστική δικλείδα.

Και τέλος είναι άδύνατο νά περιμένει κανείς μιάν επανάσταση στη Γερμανία γιατί, στην πραγματικότητα, είναι πολύ σπάνια τά έπα-

ναστατικά στοιχεία στο μυαλό, στις συνήθειες και το χαρακτήρα του γερμανού. Ο γερμανός είναι κείνος που θα συλλογίζεται μέχρι αηδίας έναντιόν όλων των εξουσιών, ακόμα κι έναντιόν του αυτοκράτορα, θα συλλογίζεται ατέλειωτα. Άλλα άκριτως αυτή ή τάση για περισυλλογή, εξαιμίζοντας, για να το πούμε έτσι, τις πνευματικές κι ήθικες του δυνάμεις, τόν έμποδιζει να στραφεί στον έαυτό του και τόν προστατεύει άπ' τόν κίνδυνο μιας επαναστατικής έκρηξης. Κι ύστερα άπ' αυτά, πως θα μπορούσαμε ν' αποδώσουμε στο γερμανικό λαό μια επαναστατική τάση, με την κληρονομική ύπακοή και την έπιθυμία κυριαρχίας που συνιστούν, όπως έχουμε ήδη πει, το βασικό χαρακτηριστικό του είναι του; Και ξέρετε ποιά είναι σήμερα ή κυρίαρχη έπιθυμία στη συνείδηση και το ένστικτο κάθε γερμανού; Είναι ή έπιθυμία έ π έ κ τ α σ η ς, στο μέτρο του δυνατού, των συνόρων της γερμανικής αυτοκρατορίας. Πάρτε ένα γερμανό, σ' οποιοδήποτε κοινωνικό περιβάλλον κι αν άνήκει. Θα είναι πολύ αν θα βρείτε έναν στους 1.000, τί λέω, έναν στους 10.000 και παραπάνω, που δε θα σάς άπαντήσει με το περίφημο τραγούδι του "Άρντ: «Όχι, όχι, όχι, ή γερμανική πατρίδα πρέπει νάναι πιο μεγάλη».

Κάθε γερμανός πιστεύει ότι ή δημιουργία της μεγάλης γερμανικής αυτοκρατορίας τώρα μόλις άρχίζει και πως για να ολοκληρωθεί είναι άνάγκη να ένσωματωθούν σ' αυτή όλη ή Αύστρια, ή Ούγγαρία, ή Σουηδία, ή Δανία, ή Όλλανδία, ένα μέρος του Βελγίου, ακόμα κι ένα κομμάτι άπ' τή Γαλλία κι όλη ή Έλβετία ως τις Άλπεις. Αυτό είναι το πάθος που καταπνίγει σήμερα όλα τ' άλλα σε κάθε γερμανό. Αυτό το ίδιο πάθος είναι που κατευθύνει σήμερα όλες τις ενέργειες του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος.

Και μήν πιστεύετε ότι ο Βίσμαρκ στάθηκε άπέναντι σ' αυτό το κόμμα ο λυσσααίμενος έχθρός που παρίστανε ότι ήταν. Είναι πολύ έξυπνος και δέν μπορεί να μη βλέπει ότι αυτό το κόμμα τόν έξυπνητεϊ, γιατί γίνεται ο κήρυκας που προπαγανδίζει τή γερμανική κρατιστική ιδέα στην Αύστρια, στη Δανία, στο Βέλγιο, στην Όλλανδία και στην Έλβετία. Η διάδοση αυτής της ιδέας άποτελει σήμερα το κύριο μέλημα του Μάρξ που, όπως έχουμε δει, έπιχείρησε ν' άνανεώσει, για λογαριασμό του, μέσα στη Διεθνή τις ένδοξες έπιχειρήσεις και τις νίκες του πρίγκηπα Βίσμαρκ.

Ο Βίσμαρκ έχει βάλει στο χέρι όλα τα κόμματα και δέν ύπάρχουν πολλές πιθανότητες να τα παραδώσει στα χέρια του κυρίου Μάρξ' περισσότερο άπ' τόν Πάπα και την κληρικαλική Γαλλία, αυτός είναι σήμερα ο ήγέτης της εύρωπαϊκής αντίδρασης κι ακόμα, αν μπορεί να ειπωθεί, της παγκόσμιας αντίδρασης. Η γαλλική αντίδραση είναι τερατώδης, ξεφυλισμένη κι οίκτρη στον άνώτατο βαθμό, αλλά όχι πραγματικά επικίνδυνη. Είναι έξαιρετικά παράλογη, βρίσκεται σε χτυπητή αντίθεση με τις έπιθυμίες της σύγχρονης κοινωνίας και, χωρίς να μιλήσουμε για το προλεταριάτο, της ίδιας της άστικής τάξης καθώς και με τους όρους ύπαρξης του Κράτους, για να μπορέσει να γίνει μια πραγματική δύναμη. Δέν εί-

ναι τίποτα περισσότερο από ένας αξιολύπητος κι απελπισμένος σπασμός του γαλλικού Κράτους, που κατέχεται από αγωνία. Ἡ παγερμανική ἀντίδραση είναι ένα ἄλλο πράγμα. Δὲν καυχιέται διὰ θρίσκειται σὲ χτυπητὴ καὶ παράλογη ἀντίθεση μὲ τὶς σύγχρονες ἀπαιτήσεις τοῦ ἀστικού πολιτισμοῦ. Ἀντίθετα, ἐπιδιώκει, στὸ μέτρο πού μπορεῖ καὶ σὲ κάθε ζήτημα, νὰ ἐνεργεῖ σὲ πλήρη συμφωνία μ' αὐτὲς τὶς ἀπαιτήσεις. Οἱ ἀντιδραστικοὶ γερμανοὶ ἔχουν ξεπεράσει τὸ δάσκαλό τους, τὸ Ναπολέοντα III, στὸ νὰ κρῦβουν κάτω ἀπ' τὶς πὶδ φιλελεύθερες κι ἀκόμα πὶδ δημοκρατικὲς φόρμες, τὶς δεσποτικὲς θέσεις καὶ δραστηριότητές τους.

Πάρτε γιὰ παράδειγμα τὸ θρησκευτικὸ ζήτημα. Ποιὸς παίρνει τὴν τολμηρὴ πρωτοβουλία ν' ἀντιταχθεῖ ἀποφασιστικὰ στὶς μεσαιωνικὲς ἀξιώσεις τῆς Ἀγίας Ἐδρας; Ἡ Γερμανία, ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ, πού δὲ φοβάται τὶς συνωμοσίες πού ἐξυφαίνου ἐναντίον του, κυρίως, οἱ Ἰησοῦτες, πού ὑποκινοῦν τὸ λαὸ σὲ ἀναταραχὴ καὶ ἰδίως τὴν αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ, πού συνεχίζει ἀκόμα νὰ κατέχεται ἀπὸ θρησκομανία. Οὔτε πού φοβάται τὸ μαχαίρι τους καὶ τὸ δηλητήριό τους, πού ὅπως εἶναι γνωστὸ συνήθιζαν νὰ χρησιμοποιοῦν στὸ παρελθὸν γιὰ νὰ ξεφορτώνονται τοὺς πὶδ ἐπικίνδυνους ἀντιπάλους τους. Ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ ξεσηκώθηκε μὲ τέτοιο σθένος ἐναντίον τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας, πού ἔκανε ἀκόμα καὶ τὸ γέρο κι ἡμερο Γαριβάλδη, ἥρωα στὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἀλλὰ πολὺ κακὸ φιλόσοφο καὶ πολιτικὸ, καὶ πού μισεῖ τοὺς παπάδες σὲ τέτοιο σημεῖο πού νάναι ἀρκετὸ νὰ πεῖς διὰ εἶσαι ἐχθρὸς τους γιὰ νὰ σὲ ἀνακηρύξει τὸν πὶδ φιλελεύθερο καὶ πὶδ προχωρημένον ἄνθρωπο, ἐπαναλαμβάνουμε, αὐτὸ τὸν ἴδιον τὸ Γαριβάλδη, νὰ δημιοσιέψει τελευταῖα ἕναν ἐνθουσιώδη διθύρραχον πρὸς τιμὴ τοῦ μεγάλου γερμανοῦ καγκελάρου, ἀνακηρύσσοντάς τον ἐλευθερωτὴ τῆς Εὐρώπης κι ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁ κακόμοιρος ὁ στρατηγὸς δὲν ἔχει καταλάβει διὰ, σήμερα, αὐτὴ ἡ ἀντίδραση εἶναι ἀσύγκριτα χειρότερη καὶ πὶδ ἐπικίνδυνη ἀπ' τὴν κληρικαλική, μοχθηρὴ ἀλλὰ ἀδύναμη ἀντίδραση — ἀδύναμη γιὰτὶ ἔχει γίνεαι σήμερα τελείως ἀνέφικτη — κι ὅτι σήμερα παραμονεύει ἡ τελευταία καὶ μοναδικὴ φόρμα πού μπορεῖ νὰ πάρει ἡ ἀντίδραση. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν λεγόμενων φιλελεύθερων καὶ δημοκρατικῶν δὲν τὸ καταλαβαίνει ἀκόμα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ὅπως κι ὁ Γαριβάλδης, θεωροῦν τὸ Βίσμαρκ σάν πρόμαχο τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ.

Ὁ πρίγκηπας Βίσμαρκ, τήρησε τὴν ἴδια στάση κι ἀπέναντι στὸ κοινωνικὸ ζήτημα. Μήπως δὲ συγκάλεσε, πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες, ἕνα ἀληθινὰ κοινωνικὸ ἐπιστημονικὸ συνέδριον, νομικῶν κι οἰκονομολόγων γερμανῶν πολιτικῶν, γιὰ ν' ἀναλάβει τὴ σοβαρὴ καὶ βαθιὰ μελέτη ὅλων τῶν θεμάτων πού ἐνδιαφέρου σήμερα τοὺς ἐργαζόμενους; Εἶναι, βέβαια, ἀληθινὸ διὰ αὐτοὶ οἱ κύριοι δὲν ἔχουν λύσει κανένα πρόβλημα, ἀφοῦ τὸ μοναδικὸ ζήτημα πού τοὺς ἀνατέθηκε ἦταν: ἡ βελτίωση τῆς τύχης τῶν ἐργαζόμενων χωρὶς ν' ἀλλάξουν σὲ τίποτα οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸ κεφάλαιο καὶ τὴν ἐργασία ἤ, πράγμα πού εἶναι τὸ ἴδιον, πῶς νὰ κάνουν τὸ ἀδύνατον δυνατό.

Είναι φανερό ότι αποχαιρέτιστηκαν χωρίς να έχουν επιλύσει τίποτα. 'Αλλά παραμένει προς τιμή του Βίσμαρκ το γεγονός ότι αυτός, αντίθετα απ' τους άλλους ευρωπαίους πολιτικούς, καταλαβαίνει όλη τη σημασία που έχει το κοινωνικό ζήτημα κι ασχολήθηκε μ' αυτό πολύ προσεχτικά. Και τελικά, πρόσφερε πλήρη ικανοποίηση στην πολιτική ματαιοδοξία της γερμανικής, πατριωτικής αστικής τάξης. "Όχι μόνο δημιούργησε μιὰ ένιαία, ισχυρή παγγερμανική αυτοκρατορία, αλλά και της έχει δώσει τον πιο φιλελεύθερο και δημοκρατικό τύπο κυβέρνησης" της έχει δώσει ένα κοινοβούλιο βασισμένο στην καθολική ψηφοφορία, που έχει την απεριόριστη δικαιοδοσία να συζητάει πάνω σε κάθε ζήτημα, με τη μόνη επιφύλλαξη να έχει το δικαίωμα να κάνει και να δάζει σε εφαρμογή μόνο εκείνο που είναι άρεστό σ' αυτόν ή στον αυτοκράτορα. Μ' αυτό τον τρόπο άνοιξε στους γερμανούς ένα πεδίο για να φλυαρούν άτέλειωτα, μ' εξαίρεση τρία μόνο θέματα: τα οικονομικά, την αστυνομία και το στρατό, δηλαδή, όλη την πεμπτοσύα ενός πραγματικού Κράτους, όλη τη δύναμη της αντίδρασης.

Χάρη σ' αυτά τα τρία μικροπράγματα βασιλεύει σήμερα απόλυτα σ' όλη τη Γερμανία και, διαμέσου της Γερμανίας, σ' όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο. Έχουμε δείξει και μισό φαίνεται αποδείξει, ότι όλα τ' άλλα Κράτη αυτής της ήπειρου ή είναι τόσο αδύναμα που δεν αξίζει τον κόπο να μιλάει κανείς γι' αυτά ή δεν είναι αρκετά συγκροτημένα ώστε να μπορέσουν ν' οργανωθούν κάποτε σ' ένα αληθινό Κράτος όπως π.χ. ή 'Ιταλία ή, τέλος, βρίσκονται στο δρόμο της αποσύνθεσης, όπως ή Αυστρία, ή Τουρκία, ή Ρωσία, ή 'Ισπανία, ή Ρωσία κι ή Γαλλία. Μεταξύ των ανήλικων κρατών απ' τη μιὰ και των γερασμένων απ' την άλλη, ορθώνεται γεμάτο όμορφιά και μεγαλείο, το μεγαλόπρεπο οικοδόμημα του παγγερμανικού Κράτους, το τελευταίο καταφύγιο όλων των προνομίων κι όλων των μονοπωλίων, κοντολογής, του αστικού πολιτισμού· το τελευταίο ισχυρό όχυρο της κρατιστικής ιδεολογίας, δηλαδή, της αντίδρασης. Ναι, σ' όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο υπάρχει ένα μόνο αληθινό Κράτος κι αυτό είναι το παγγερμανικό Κράτος. "Όλα τ' άλλα επισκιάζονται απ' την ισχυρή γερμανική αυτοκρατορία. Η τελευταία έχει κηρύξει, διαμέσου του μεγάλου της καγκελάριου, ένα πόλεμο μέχρι θανάτου εναντίον της Κοινωνικής Έπανάστασης.

"Όλα αυτά θα τ' αναπτύξουμε έκτεταμένα στο μέρος που θ' ακολουθήσει. Θα δούμε ότι αυτή τη στιγμή υπάρχει απ' τη μιὰ μεριά, ή πιο τέλεια αντίδραση που βασιλεύει στη γερμανική αυτοκρατορία, στο γερμανικό λαό, που εμπνέεται από ένα μόνο πάθος κατάκτησης και κυριαρχίας κι άρα δημιουργίας ενός ισχυρού Κράτους· απ' την άλλη, μοναδικός υπερασπιστής της χειραφέτησης των λαών και των έκτομμυριών εργαζομένων κάθε χώρας, ή Κοινωνική Έπανάσταση. Για την ώρα συγκεντρώνει τις δυνάμεις της στη Ν. Ευρώπη: στην 'Ιταλία, στην 'Ισπανία, στη Γαλλία· αλλά πιστεύουμε ότι πολύ γρήγορα θα ξεγερθούν, κάτω απ' τη σημαία

της, οι λαοί της Β Δ περιοχής, το Βέλγιο, ή Όλλανδία και προπαντός ή Άγγλία και τέλος, εκεί πέρα στο βάθος, όλες οι σλαβικές φυλές.

Στήν παγγερμανική σημαία είναι γραμμένο: «Ίποστήριξη και δυνάμωμα του Κράτους με κάθε θυσία». Άλλά στήν επαναστατική σοσιαλιστική σημαία, στή σημαία μας, είναι γραμμένα, αντίθετα, με πύρινα κι αιμάτινα γράμματα, οι λέξεις: «Καταστροφή όλων των Κρατών, εκμηδένιση του άστικού πολιτισμού, αυθόρμητη όργάνωση, από κάτω προς τά πάνω, διαμέσου έθελοντικών ενώσεων, όργάνωση του εργαζόμενου λαού, όλης της άπελευθερωμένης ανθρωπότητας, χωρίς πια άλυσίδες, δημιουργία ενός νέου κόσμου για όλους τους ανθρώπους».

Στά μέρη που ακολουθούν θ' αποδειχθεί ότι αυτές οι δυο αντίθετες άρχές εκδηλώνονται: κι αναπτύσσονται στή συνείδηση του ευρωπαϊκού προλεταριάτου.¹²⁶

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Γιά ν' αποφύγουμε τις παρεξηγήσεις κρίνουμε αναγκαίο νά διευκρινήσουμε ξεκάθαρα ότι εκείνο πού όνομάζουμε Ι δ α ν ι κ ό του λαού δέν έχει ό η ω σ δ ή π ο τ ε τίποτα τό ανάλογο μ' εκείνες τις λύσεις, τις φόρμουλες, τις πολιτικο - κοινωνικές θεωρίες, πού έχουν επεξεργαστεί άργόσχολοί άστοί, μορφωμένοι ή μισομορφωμένοι, έξω άπ' τή ζωή του λαού και πού έπειτα τις προσφέρουν απλόχερα στον ά π α ι δ ε υ τ ο δ χ λ ο, σαν αναγκαίους δρους για τή μελλοντική του όργάνωση. Δέν τρέφουμε τήν παραμικρή έμπιστοσύνη σ' αυτές τις θεωρίες. Άκόμα κι οί καλύτερες άπ' αυτές μās φαίνονται σαν τό κρεβάτι του Προκρούστη, πάρα πολύ στενές για νά χωρέσουν τήν ελεύθερη και δυναμική ζωή του λαού.

Άκόμα κι ή πιό βαθιά κι ή πιό όρθολογική έπιστήμη δέν μπορεί νά καθορίσει με ακρίβεια τις μελλοντικές φόρμες τής κοινωνικής ζωής. Τό μόνο πού μπορεί νά κάνει είναι νά έπισημάνει τούς ά ρ ν π τ ι κ ο ύ ς δρους, πού συνάγονται λογικά άπ' τήν άυστηρή κριτική τής σημερινής κοινωνίας. Έτσι, ή κοινωνικο - οικονομική έπιστήμη προχωρώντας σ' αυτή τήν κριτική, έφτασε στην άρνηση τής κληρονομικής άτομικής ιδιοκτησίας και κατά συνέπεια στην άφηρημένη και, μπορούμε νά πούμε, ά ρ ν π τ ι κ ή αντίληψη τής συλλογικής ιδιοκτησίας, σαν αναγκαίου δρου, για τή μελλοντική κοινωνική τάξη. Έτσι, κατέληξε ν' άρνηθεί και τήν ίδια τήν ιδέα του Κράτους και του κρατικού συστήματος, δηλαδή, κάθε συστήματος κυβέρνησης τής κοινωνίας από πάνω προς τά κάτω, σ' όνομα ενός μεταφυσικού ή θεϊκού ή πνευματικο - έπιστημονικού ψευτο - δικαϊώματος, και, συμπερασματικά, κατέληξε νά έκφραστεί υπέρ τής διαμετρικά αντίθετης αντίληψής της, τής άναρχίας. Δηλαδή, τής ελεύθερης κι ανεξάρτητης όργάνωσης όλων τών ένοτήτων κι όλων τών έπιμέρους μερών, πού αποτελούν τις κοινότητες, τής ελεύθερης όμοσπονδοποίησής τους από κάτω προς τά πάνω, όχι με τις διαταγές μιας όποιασδήποτε άρχης, έστω και άν είναι έκλεγμένη και πολύ λιγότερο κάτω άπ' τις ύπαγορεύσεις άυτής ή έκείνης τής έπιστημονικής θεωρίας, αλλά οά συνέπεια τής φυσικής εξέλιξης όλων εκείνων τών αναγκών πού θά κάνει νά ζεπηθήσουν ή ίδια ή ζωή.

Έπειδή ένας έπιστήμονας δέν μπορεί νά διδάξει τίποτα στο λαό, δέν είναι ικανός νά καθορίζει για λογαριασμό του τό τί είναι ό λαός και πώς θά πρέπει νά ζήσει τήν έπομένη τής επανάστασης. Αυτό θά καθοριστεί, πρωταρχικά, άπ' τήν ειδική κατάσταση κάθε λαού και,

κατά δεύτερο λόγο, από κείνες τις επιθυμίες που θα εκδηλωθούν και θα επενεργήσουν με μεγαλύτερη δύναμη πάνω στους ανθρώπους, αλλά, σίγουρα, ποτέ από ντιρεκτίβες και κατευθύνσεις από πάνω και, γενικά, από μια οποιαδήποτε θεωρία που επινοήθηκε την παραμονή της επανάστασης.

Ξέρουμε ότι στη Ρωσία θριοκόμαστε σήμερα μπροστά στην εξέλιξη μιας αληθινής κι ιδιαίτερα εϋνοϊκής τάσης για τη δημιουργία των λεγόμενων εκπαιδευτών του λαού. Αυτοί οι άνθρωποι υποστηρίζουν ότι, πρώτα απ' όλα, θα πρέπει να εκπαιδευτεί ο λαός και μόνον όταν γίνει αυτό και θάκει, επομένως καταλάβει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του, τότε και μόνον τότε θα μπορέσει κανείς να τον κάνει να έξεγερθεί. Έδω προβάλλει άμέσως ένα έρώτημα: τί θα διδάξετε στο λαό; Μήπως, κατά τύχη, θάναι εκείνο που δέν ξέρετε και σεις οι ίδιοι, εκείνο που δέν μπορείτε να ξέρετε και που θα πρέπει να τό μάθετε άκριθώς απ' αυτό τό λαό; Σ' αυτή την τάση ή σ' αυτό τό κόμμα, που δέν άποτελεί, θέβαια, τίποτα τό καινούργιο, θα πρέπει να διακρίνουμε δυό κατηγορίες.

Ή πιό πολυάριθμη είναι ή κατηγορία των δογματικών, των τσαρλατάνων, που τό μεγαλύτερο μέρος της άυταπατάται και πού, χωρίς ν' άπορρίπτει τις άπολαύσεις και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ή σημερινή κοινωνία σέ μία πλοΐσια και προνομιοΐχα μειοψηφία, θάθελε ταυτόχρονα ν' άποκτήσει ή να διατηρήσει τη φήμη ανθρώπων άφοσιωμένων στην ύπόθεση της λαϊκής χειραφέτησης ή άκόμα και επαναστατών, στο μέτρο όμως που αυτό δέ θα συνεπαγόταν ύπερβολικές ταλαιπωρίες γι' αυτούς. Στη Ρωσία έχουν ξεφυτρώσει ένα σωρό τέτοιοι κύριοι. Τους θλέπουμε να ιδρύουν λαϊκές τράπεζες, κοινωνικούς παραγωγικούς και καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, να ένδιαφέρονται, έννοείται, για τό γυναικείο ζήτημα και να άυτοδιορίζονται, άνόητα, ύπερασπιστές της θετικιστικής και τώρα της μαρξιστικής έπιστήμης. Τους διακρίνει ένα κοινό χαρακτηριστικό: δέ δέχονται καμιά θυσία, προστατεύουν κι άπασχολούνται, πάνω απ' όλα, με τό άγαπημένο τους πρόσωπο κι επιδιώκουν, ταυτόχρονα, να θεωρούνται σαν άνθρωποι της πρωτοπορίας, σέ κάθε κατεύθυνση. Μ' αυτή την κατηγορία, όσο πολυάριθμη κι άν είναι, είναι άνώφελο να συζητάμε. Πριν απ' την επανάσταση μπορεί κανείς να τους ξεσκεπάσει μόνο και να τους άπορρίπτει. Την ώρα της επανάστασης... άς έλπίσουμε ότι θα έξαφανιστούν άπό μόνοι τους. Ύπάρχει, όμως, και μία δεύτερη κατηγορία, που άποτελείται άπό έντιμους νέους, που έχουν ειλικρινή διάθεση και πού, τελευταία, έχουν προαχωρήσει σ' αυτή την τάση άπό άπελπισία, μόνο και μόνο έπειδή ύποστηρίζουν ότι στις σημερινές συνθήκες δέν ύπάρχει άλλη δυνατότητα κι άλλη διέξοδος. Δέ θα τους προσδιορίσουμε με μεγαλύτερη άκρίβεια για να μην τραθήσουμε πάνω τους την προσοχή της άστυνομίας. Άλλ' όποιος απ' αυτούς

διαβάσει αυτές τις γραμμές θα καταλάβει ότι τα λόγια μας αναφέρονται ακριβώς σ' αυτόν.

Θά θέλαμε, όμως, τώρα να τους ρωτήσουμε: τί έννοούν όταν λένε ότι θα εκπαιδεύσουν τὸ λαό; Πρόκειται μήπως να δώσουν στὸ λαὸ μαθήματα ὀρθολογικῆς ἐπιστήμης; Ἄπ' ὅτι ξέρουμε δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ σκοπὸς τους. Ξέρουν ὅτι ἡ κυβέρνησις θά μπλοκάρει μετὰ τὴν πρώτη κίνηση ὅποιον θάθελε νὰ εἰσαγάγει τὴν ἐπιστήμη στὰ δημόσια σχολεῖα. Κι ἐξάλλου, γνωρίζουν ὅτι ὁ λαὸς μας, μέσα στὶς ἄθλιες συνθήκες πού ζεῖ, δὲν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτά. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ καταλάβει τὴ θεωρία, θά πρέπει νὰ τοῦ δείξεις τὴν πρακτικὴ τῆς χρησιμότητας καί, πρώτα - πρώτα, νὰ τοῦ ἀλλάξεις ριζικὰ τὶς οικονομικὲς συνθήκες ζωῆς του, ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπὸ κείνη τὴ φτώχεια πού θαραίνει πειστικὰ πάνω σχεδὸν στὸν καθένα.

Πῶς μποροῦν οἱ ἐντιμοὶ ἄνθρωποι ν' ἀλλάξουν τὶς οικονομικὲς συνθήκες ζωῆς τοῦ λαοῦ; Δὲ διαθέτουν καμιὰ ἐξουσία κι ἡ ἴδια ἡ ἐξουσία τοῦ Κράτους, ὅπως θά ἐπιχειρήσουμε ν' ἀποδείξουμε περακάτω, εἶναι ἀνίκανη νὰ θελιώσει τὶς οικονομικὲς συνθήκες τοῦ λαοῦ. Τὸ μόνο πού μπορεῖ νὰ κάνει γι' αὐτὸν εἶναι νὰ καταργηθεῖ, νὰ ἐξαφανιστεῖ, ἀφοῦ ἡ ὕπαρξή της εἶναι ἀσυμβίβαστη μετὰ τὴν εὐτυχία τοῦ λαοῦ, μιὰ εὐτυχία πού θά μπορούσε νὰ δημιουργηθεῖ μόνο ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ λαό. Τί μπορεῖ νὰ κάνουν οἱ φίλοι τοῦ λαοῦ; Νὰ τὸν σπρώξουν σὲ μιὰ κινήσεισι καὶ μιὰ αὐτόνομη δράσει καί, πρώτα - πρώτα, ὅπως ἀκριβῶς ὑποστηρίζουν οἱ συνειδητοὶ ὁπαδοὶ τῆς τάσης γιὰ τὴν ὁποία μόλις μιλήσαμε, νὰ τοῦ δείξουν τοὺς δρόμους καὶ τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του.

Αὐτοὶ οἱ δρόμοι κι αὐτὰ τὰ μέσα μπορεῖ νὰναι δυὸ εἰδῶν: καθαρὰ ἐπαναστατικὰ, ὁδηγῶν, πού στοχεύουν ἀμεσα στὴν ὀργάνωσι τῆς ἐξέγερσης ὅλου τοῦ λαοῦ κι εἰρηνικὰ, πού θάζουν σὰν πρωταρχικὸ στόχο τῆς χειραφέτησης τοῦ λαοῦ τὴν μεταμόρφωσι, συστηματικὰ ἀργὴ ἀλλὰ καὶ συνάμα ριζοσπαστικὴ, τῶν συνθηκῶν τῆς οικονομικῆς του ὑπαρξῆς. Αὐτὴ ἡ δεύτερη μέθοδος, ἀν υἱοθετηθεῖ εἰλικρινὰ, ἀποκλείει τὴν ἀποσι προπαγάνδα γιὰ ἀποταμίευσι, πού τόσο λατρεύουν οἱ ἀστοὶ οἰκονομολόγοι, γιὰ τὸν ἀπλοῦστατο λόγο ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι γενικὰ κι ὁ δικὸς μας λαὸς εἰδικὰ, δὲν μποροῦν ν' ἀποταμιεύσουν ἀπολύτως τίποτα.

Ἄλλὰ τί μποροῦν νὰ κάνουν οἱ ἐντιμοὶ ἄνθρωποι γιὰ νὰ σπρώξουν τὸ λαὸ μας σ' αὐτὸ τὸ δρόμο τῆς σταδιακῆς, ἀλλὰ ριζικῆς, οικονομικῆς ἀλλαγῆς. Μήπως νὰ ἰδρῶσουν ἐδρες κοινωνιολογίας στὴν ὕπαιθρο; Πρῶτα - πρώτα, ἡ πατρικὴ ἀλλ' ἀγρυπνη κυβέρνησις μας δὲν θά τὸ ἐπέτρεπε καί, δεύτερο, οἱ ἀγρότες δὲ θά καταλάβαιναν, δυστυχῶς, τίποτα καὶ θά γίνονταν περιγελῶς τῶν καθηγητῶν καὶ τρίτο καὶ τελευταῖο, ἡ ἴδια ἡ κοινωνιολογία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ μέλλοντος. Σήμερα, ἰδιαίτερα, θάζει ἡ ἴδια περισσότερα πρόβλήματα ἀπ' τὶς θετικὲς λύσεις πού προσφέρει. Καὶ γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, δὲ χρειά-

ζεται να προσθέσουμε ότι οι εξαθλιωμένοι μας μουζικοί δεν μπορούν άκριθώς να ενδιαφερθούν γι' αυτά. Μπορεί, βέβαια, κανείς να τους έμπρεάσει με την πρακτική κι όχι με τη θεωρία. Σε τί μπορεί να συνίσταται αυτή η πρακτική; Πρέπει μήπως νάχει σαν κύριο, αν όχι μοναδικό, σκοπό να σπρώξει την τεράστια μάζα των αγροτών στο δρόμο της δικής της οικονομικής μεταμόρφωσης, ακολουθώντας το πνεύμα της σύγχρονης κοινωνιολογίας; Τότε δε μπορεί παρά να εύνοεί τη δημιουργία συνεταιρισμών, πίστωσης, κατανάλωσης και παραγωγής, και πάνω απ' όλα αυτών των τελευταίων, που οδηγούν πιο άμεσα απ' τους άλλους στο σκοπό, δηλαδή, στη χειραφέτηση της εργασίας απ' την κληρονομία του άστικού κεφάλαιου. Άλλα είναι δυνατή αυτή η χειραφέτηση μέσα στις οικονομικές συνθήκες που κυριαρχούν στη σημερινή κοινωνία; Ή επιστήμη, βασισμένη σε γεγονότα κι άκριθώς σε μια σειρά έμπειρίες που αποκτήθηκαν σε διάφορες χώρες, αυτά τα τελευταία 20 χρόνια, απαντάει κατηγορηματικά πως αυτό είναι αδύνατο. Ο Λασσάλ, που εξάλλου δεν τρέφουμε γι' αυτόν κανένα θαυμασμό, απόδειξε με τις προσοûρες του την αδυναμία ύλοποίησης αυτής της χειραφέτησης, με τον πιο θαυμάσιο κι απλό τρόπο. Και σ' αυτό συμφωνούν μαζί του όλοι οι σοβαροί, σύγχρονοι οικονομολόγοι, ακόμα κι οι άστοι, που θα λέγαμε ότι αποκαλύπτουν με πικρα τις αδυναμίες του συνεταιριστικού συστήματος, που έβλεπαν, αρκετά σωστά, σαν ασφαλιστική δικλείδα απέναντι στη θύελλο της κοινωνικής επανάστασης.

Άπ' τη μεριά της, η Διεθνής συχνά και σταθερά, για μια σειρά ετών, έβαζε το ζήτημα των συνεταιρισμών και βασισμένη σε πολλά έπιχειρήματα, κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα, που διατυπώθηκαν στο Συνέδριο της Λωζάνης (1867) κι επικυρώθηκαν στο Συνέδριο των Βρυξελλών (1868).

Ή συνεργασία είναι αναμφισβήτητη κι από κάθε άποψη, μια σωστή κι όρθολογιστική όργανωτική μορφή της μελλοντικής παραγωγής. Άλλα για να μπορέσει να πετύχει τους στόχους της, που είναι η χειραφέτηση όλων των εργαζομένων μαζών κι η πλήρης ανταμοιβή κι ικανοποίησή τους, πρέπει, πρώτα - πρώτα, να περάσουν στην ιδιοκτησία του συνόλου, κάτω απ' οποιαδήποτε φόρμα, η γη και το κεφάλαιο. Στο μέτρο που δε γίνεται αυτό, η συνεργασία θα χτυπιέται, στις περισσότερες περιπτώσεις, απ' τον παντοδύναμο ανταγωνισμό του μεγάλου κεφάλαιου και της μεγάλης γαιοκτησίας. Άκόμα και στις σπάνιες περιπτώσεις όπου, λογουχάρη, αυτός η εκείνος ό παραγωγικός συνεταιρισμός, από κάποια ευνόικη συγκυρία των πραγμάτων, περισσότερο ή λιγότερο στο περιθώριο, κατορθώνει ν' αντισταθεί και να επιβιώσει ύστερα από μια τέτοια πάλη, το μοναδικό αποτέλεσμα μιας τέτοιας έπιτυχίας θάταν να γεννηθεί μέσα στους κόλπους της εξαθλιωμένης μάζας του προλεταριάτου, μια τάξη νέων προνομιούχων, τυχερών μελών ενός συνεταιρισμού. Γι' αυτό το λόγο στις ση-

μερινές συνθήκες τῆς κοινωνικῆς οικονομίας, ἡ συνεργασία δὲν μπορεῖ νὰ χειραφετήσει τὴ μάζα τῶν ἐργαζόμενων, παρόλο πὺ ἔχει τὸ πλεονέκτημα, πὺ ἔχει κίβλας ἀποφέρει καρπούς, νὰ συνθηζοῖ τοὺς ἐργαζόμενους νὰ ἐνώνονται, νὰ ὀργανώνονται καὶ νὰ διοεθύνουν μόνοι τοὺς τίς ὑποθέσεις τοὺς.

Κὶ ὁμως, παρόλο πὺ ὀφείλει κανεὶς νὰ τοῦ ἀναγνωρίσει αὐτὴ τὴ χρὸδιμότητα, τὸ συνεταιριστικὸ κίνημα, πὺ εἶχε ἀρχικὰ προχωρήσει μὲ μεγάλα θήματα, ἔχει σταδιακὰ ἐξασθενήσει, στὰ τελευταῖα χρόνια, στὴν Εὐρώπη, γιὰ τὸν ἀπλοῦστατο λόγο ὅτι οἱ μάζες τῶν ἐργαζόμενων, πὺ ἔχουν σήμερα πειστεί ὅτι δὲν μποροῦν νὰ πετύχουν τὴ χειραφέτηση διαμέσου τῶν συνεταιρισμῶν, δὲ θεωροῦν πιά ἀναγκαῖο νὰ καταφεύγουν σ' αὐτὸ μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν ἐκπαίδευσὴ τοὺς.

Μόλις χάθηκε ἡ πίστη τοὺς στὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ, ζέπεσε στὴν ὑπόληψὴ τοὺς αὐτὸς ὁ δρόμος καὶ δὲν τὸν ἀκολουθοῦν πιά μόνο γιὰ νὰ κάνουν ἐξάσκηση τοῦ πνεύματός τοὺς, ὅσο χρῆσιμο κίαν εἶναι αὐτό.

Ἡ ἐμπειρία τῆς δύσης μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προβλέψουμε τὴν τύχη τοὺς στὴν ἀνατολή. Καὶ μεις σκεφτόμαστε ὅτι τὸ συνεταιριστικὸ κίνημα δὲν μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ μὲ τρόπο ἀρκετὰ σοβαρὸ στὴ Ρωσία. Πρὸς τὸ παρόν, ἡ συνεργασία εἶναι ἀκόμα πιά ἀδύνατη στὴ Ρωσία, ἀπ' ὅτι στὴ δύση. Μιὰ ἀπ' τίς βασικὲς αἰτίες τῆς ἐπιτυχίας τῆς, ἐκεῖ ὅπου πραγματικὰ πέτυχε, ὑπῆρξε ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία, ἡ ἐπιμονὴ κὶ ἡ τόλμη' ἀλλὰ τὸ πνεῦμα πρωτοβουλίας εἶναι πολὺ πιά ἀναπτυγμένο στὴ δύση, παρὰ στὴ Ρωσία ὅπου κυριαρχεῖ σήμερα τὸ ἐνστικτο τῆς ὑποταγῆς. Ἐξάλλου, οἱ ἴδιες ἐξωτερικὲς αἰτίες, εἴτε πολιτικὲς εἶναι εἴτε κοινωνικὲς, καθὼς καὶ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο, ἐμφανίζονται στὴ δύση ἀσύγκριτα πιά πρόσφορες γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀπ' ὅτι στὴ Ρωσία. Κὶ ὁμως, παρόλα αὐτά, τὸ συνεταιριστικὸ κίνημα μαραζώνει καὶ στὴ δύση. Πῶς, τότε, θὰ μποροῦσε ν' ἀνθίσει στὴ Ρωσία;

Θὰ μᾶς ποῦν ὅτι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο τὸ στρατιωτικὸ πνεῦμα, τὸ πνεῦμα ὑπακοῆς καὶ πειθαρχίας τῶν ρώσικων λαϊκῶν κινήματων, μπορεῖ νὰ τὸ εὐνοήσει. Ἄναγκαῖος ὅρος τῆς προόδου εἶναι ἡ συνεχὴς τελειοποίηση τῆς ὀργάνωσης τῆς ἐργασίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν προϊόντων τῆς. Χωρὶς αὐτὴ τὴν τελειοποίηση, ἡ πάλη ἐνάντια στὸν ἀνταγωνισμό τοῦ κεφάλαιου, πὺ εἶναι κίβλας ἄνιση, γίνεται ἀδύνατη κὶ ἀσυνθίβαστη μὲ μιὰ ὑποτακτικὴ δραστηριότητα, πὺ βασίζεται ὑποχρεωτικὰ στὴ συνθήθεια. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἡ συνεργασία δὲν μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ στὴ Ρωσία, παρὰ μόνο σ' ἓνα ἀσήμαντο βαθμὸ, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε καθόλου, καὶ γι' αὐτὸ περνάει ἀπαρατήρητη κὶ ἀγνωεῖται ἀπ' τὸ παντοδύναμο κεφάλαιο καὶ τὴν ἀκόμα πιά παντοδύναμη κυβέρνηση.

Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά, μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβει γιὰτί πολλοὶ

έντιμοι και σοβαροί νέοι, γεμάτοι ζωή κι ένθουσιασμό, πού δέν ίκανόποιούνται, έξαιτίας τού χαρακτήρα τους, μέ φιλελεύθερες φράσεις, ούτε πάνε νά κρύψουν τόν έγνώσμό τους πίσω άπ' τις δογματικές, παράλογες και χωρίς ψυχή, φλυαρίες, κοντολογής, σχολαστικές, τών Μιρτώφ και Κεντρώφ.¹²⁷ προκειμένου νά μείνουν άδρανείς, μέ σταυρωμένα χέρια κατά τρόπο ντροπιαστικό, μη βλέποντας μπροστά τους καμιά διέξοδο, πέφτουν μέ τά μούτρα σ' ένα δῆθεν συνεταιριστικό κίνημα. Αυτό, τουλάχιστο, τούς προσφέρει τόν τρόπο και τήν εύκαιρία νά συναντηθοῦν μέ τούς εργαζόμενους, νά στέκονται στό πλευρό τους σάν εργαζόμενοι, νά τούς συμβουλευόονται και νά τούς γνωρίζουν και στό μέτρο τού δυνατού, νά ένώνονται μαζί τους γιά νά πετύχουν ένα σκοπό, όποιοσδήποτε κι άν είναι. Όλο αυτό είναι άσύγκριτα πιό παρηγορητικό και πιό χρήσιμο άπ' τό νά μὴν κάνουν άπολύτως τίποτα.

Άπ' αυτή τήν άποψη, δέν είμαστε αντίθετοι μέ τις έμπειρίες άπ' τούς συνεταιρισμούς. Άλλά, ταυτόχρονα, σκεφτόμαστε ότι οι νέοι δέν πρέπει νά τρέφουν αυταπάτες γιά τ' άποτελέσματα πού μπορούν νά προκύψουν άπό παρόμοιες πρωτοβουλίες. Στις μεγάλες πόλεις και στά χωριά όπου υπάρχουν εργοστάσια, άνάμεσα στους εργάτες τών εργοστασίων, αυτά τά άποτελέσματα θά μπορούσαν νά ναι άκόμα και σημαντικά. Άντίθετα, θά ναι τελείως άσήμαντα άνάμεσα στόν άγροτικό πληθυσμό, όπου θά χάνονταν όπως ένας κόκκος άμμου στό στέππα, όπως μία σταγόνα νερού στό θάλασσα...

Έπειτα, είναι άληθινό ότι στό Ρωσία δέν υπάρχει σήμερα άλλη διέξοδος ἢ δυνατότητα, πέρα άπ' τούς συνεταιρισμούς; Μ' ἄλη τήν ειλικρίνεια σκεφτόμαστε ότι αυτό δέν είναι άληθινό. Στο ρωσικό λαό είναι πολύ διαδομένα δυό στοιχεία, πού μπορούμε νά τά θεωρήσουμε σάν αναγκαίους όρους γιά τήν κοινωνική επανάσταση. Αυτός ό λαός μπορεί νά καυχιέται γιά τήν έξαιρετική του άθλιότητα και συνάμα γιά τήν ύποδειγματική σκλαβιά του. Οι ταλαιπωρίες του είναι άμέτρητες και δέν τις ύποφέρει ύπομονετικά, αλλά μέ μία βαθιά και τρομερή άπελπισία, πού έχει κιάλας έκδηλωθεί δυό φορές στόν Ιστορία μέ Ισάριθμες τρομερές έκρήξεις: μέ τήν έξέγερση τού Στέγκα Ραζιν και μέ τήν έξέγερση τού Πουγκατσέφ και πού δέν παύει νά έκδηλώνεται ως τώρα μέ μία σειρά καθαρά άγροτικών έξεγέρσεων.

Τί τούς έμποδίζει νά κάνουν μίαν άπόλυτα νικηφόρα επανάσταση; Μήπως ἡ έλλειψη, ίσως, ενός κοινού λαϊκού Ιδανικού, πού θά ναι Ικανό νά έμπνεύσει μίαν επανάσταση, νά τῆς δώσει έναν ξεκάθαρα προσδιορισμένο σκοπό και πού χωρίς αυτόν, όπως έχουμε ἤδη παρατηρήσει, είναι αδύνατη μία ταυτόχρονη και γενικευμένη έξέγερση ενός όλόκληρου λαού κι επομένως ἡ ίδια ἡ επιτυχία τῆς επανάστασης; Άλλά θά ναι, ίσως, πιό σωστό νά πούμε ότι αυτό τό Ιδανικό ύπάρχει κιάλας στό ρώσικο λαό.

Άν δέν ύπῆρχε, άν δέν είχε κιάλας διαμορφωθεί στό συνείδη-

ση του λαού, τουλάχιστο στις βασικές του γραμμές, τότε θάηρηπε ν' άρνηθούμε κάθε έλπίδα στη ρώσικη επανάσταση, γιατί ένα τέτοιο Ι-δανικό αναβλύζει μέσα άπ' τὰ θάθη τής ψυχής του λαού, γιατί προέρχεται άναγκαστικά άπ' τις ιστορικές συνθήκες εκείνου του λαού, άπ' τις έπιθυμίες του, άπ' τις ταλαιπωρίες του, άπ' τή διαμαρτυρία του, άπ' τήν πάλη του και, ταυτόχρονα, άποτελεί τήν πιό παραστατική και κατανοπη σέ όλους και πάντα πολύ άπλή έκφραση, τών άληθινών του άναγκών κι έλπίδων.

Άν, όμως, ό λαός δέ διαμορφώσει μόνος του αυτό τό Ιδανικό, κανένας, φυσικά, δέ θάηαι σέ θέση νά του τό επιβάλλει. Χρειάζεται, άραγε, νά υπογραμμίσουμε ότι — κι αυτό άποτελεί μιά γενική άρχή— κανένας δέν μπορεί νά δώσει σέ κανένα άτομο, λαό ή κοινωνία, εκείνο πού δέν ύπάρχει μέσα τους τουλάχιστο σάν σπέρμα, αν όχι σέ κάποιο βαθμό ανάπτυξης. "Άς πάρουμε τό άτομο." Αν δέν ύπάρχει μέσα του μιά ιδέα σάν ζωντανό ένστικτο και μέ μιά φόρμα περισσότερο ή λιγότερο διάφανη, πού νά βοηθάει, μέ κάποιο τρόπο, αυτό τό ένστικτο ν' άποκαλυφθεί, δέ θά πετύχετε για τίποτα στον κόσμο νά του τήν έξηγήσετε ούτε, προπαντός, νά του τήν επιβάλλετε. Πάρτε έναν άστό ικανοποιημένο άπ' τήν κατάστασή του. Έλπίζετε, μήπως, ότι θά τόν κάνετε ν' άναγνωρίσει, κάποια μέρα, ότι τό προλεταριάτο έχει τό δικαίωμα ν' άναπτύξει όλόπλευρα τήν άνθρωπιά του και νά συμμετάσχει ισότιμα σ' όλες τις άπολαυές, σ' όλες τις άπολαύσεις και σ' όλα τὰ κέρδη τής κοινωνικής ζωής ή νά του άποδείξετε τήν νομιμότητα και τή σωπρία άνάγκη τής κοινωνικής επανάστασης; "Όχι! Άν δέν έχετε χάσει τὰ λογικά σας, δέ θά τό έπιχειρήσετε ούτε για μιά στιγμή! άλλα γιατί νά μη δοκιμάσετε; θά σιγουρευτείτε έτσι ότι όσο καλός, έξυπνος, εύγενικός, γενναιόδωρος κι έραστής τής δικαιοσύνης κιάν είναι άπ' τή φύση του αυτός ό άστός, όσο μορφωμένος και σοφός κιάν είναι, όσες παρακωρήσεις κιάν κάνει, αν και δέν ύπάρχουν πιά πολλοί άστοί αυτού του είδους, παρόλα αυτά δέ θά σάς καταλάβει και δέ θά γίνει ποτέ επαναστάτης σοσιαλιστής. Και γιατί δέ θά γίνει ποτέ; Για τόν άπλούστατο λόγο ό,τι ή ζωή δέν έχει δημιουργήσει σ' αυτόν εκείνες τις ένστικτώδικες έπιθυμίες πού ανταποκρίνονται στη δική σας σοσιαλεπαναστατική αντίληψη. Άν, αντίθετα, ύπάρχουν σ' αυτόν εκείνες οι έπιθυμίες, έστω και σάν σπέρμα μόνο ή άκόμα και μέ τή μορφή τών πιό γελοίων ιδεών, τότε δέ θά μπορούσε πιά, όσο κιάν ή κοινωνική του θέση ανταποκρίνεται στην εύαισθησία του κι ικανοποιεί τή φιλαυτία του, νάηαι εύχαριστημένος άπ' τόν εαυτό του.

Πάρτε, αντίθετα, τό λιγότερο μορφωμένο και πιό άπλοϊκό άτομο. Θ' ανακαλύψετε γρήγορα σ' αυτό άληθινά και ειλικρινή αισθήματα κι ένστικτώδικες έπιθυμίες πού, έστω και άξεκαθάριστες, είναι σύμφωνες μέ τήν σοσιαλεπαναστατική ιδέα, κι όσο άκαλλιέργητες κι αν είναι οι άληθινές του αντίληψεις, μίηη πτοηθείτε. Άσχοληθείτε μ' αυ-

τὸ σοβαρά, μὲ ἀγάπη καὶ θὰ δεῖτε πόσο πλατιά καὶ μὲ πόσο πάθος θ' ἀγκαλιάσει καὶ θὰ υιοθετήσῃ τὴν ἰδέα σας ἢ, καλύτερα, τὴ δική του, ἀφοῦ αὐτὴ δὲ θάναί τίποτα παραπάνω ἀπ' τὴν ξεκάθαρη, ὀλοκληρωμένη καὶ λογικὴ ἔκφραση τοῦ δικοῦ του ἔνστικτου. Στὴν πραγματικότητα, ἐσεῖς δὲ θὰ τοῦ ἔχετε δώσει τίποτα, δε θὰ τοῦ ἔχετε προσφέρει τίποτα τὸ νέο, ἀναφορικὰ μ' αὐτὸ τὸ ἔνστικτο, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἔχετε ἀποκαλύψῃ μόνον ἐκεῖνο ποῦ ὑπῆρχε κιάλας μέσα του, πρὶν νὰ σὰς συναντήσῃ. Νὰ γιατί λέω ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ δώσει τίποτα σὲ κανένα.

Ἄλλὰ ἀν αὐτὸ ἰσχύει γιὰ τὰ ἄτομα, θὰ πρέπει νὰ ἰσχύει ἐξίσου καὶ γιὰ ὁλόκληρο τὸ λαό. Οὐ πρέπει νάναί κανεὶς ὀλοτέλα ἡλίθιος ἢ ἀδιόρθωτος δογματικὸς, γιὰ νὰ υποστηρίξῃ ὅτι μπορεῖ νὰ δώσει ἔστω καὶ τὸ παραμικρὸ στὸ λαό, νὰ τοῦ προσφέρει ὅποιοδήποτε ὕλικὸ κέρδος ἢ μιὰ νέα νοοτροπία ἢ ἠθικὴ, μιὰ νέα ἀλήθεια καὶ νὰ δώσει αὐθαίρετα ἓνα νέο προσανατολισμὸ στὴ ζωὴ του ἢ, ὅπως ἀκριβῶς ἐπιδίωκε νὰ κάνει 36 χρόνια πρὶν ὁ Τσάαντεφ,¹²⁸ μελετώντας τὸ ρώσικο λαό, νὰ γράψῃ σ' αὐτόν, ὅπως σ' ἓνα ἀγραφο χαρτί, ὅτι μᾶς ἀρέσει.

Μέχρι σήμερα, ὑπῆρξαν πολὺ λίγα μεγάλα πνεύματα ποῦ ἔχουν πραγματικὰ κάνει κάτι γιὰ τὸ λαό· τὰ μεγάλα πνεύματα εἶναι πολὺ ἀριστοκρατικὰ κι ἐκεῖνο ποῦ ἔχουν κάνει ὡς τώρα ἔχει χρησιμέψῃ μόνον γιὰ νὰ δυναμώσῃ καὶ νὰ πλουτίσῃ τὴν ἐκμεταλλευτικὴ μειοψηφία. Οἱ ἐξαθλιωμένες λαϊκὲς μάζες, ἐγκαταλειμμένες καὶ κυνηγημένες ἀπ' ὄλους, χρειάστηκε ν' ἀνοίξουν τὸ δικό τους, γεμάτο ἀμέτρητες ταλαιπωρίες, δρόμο πρὸς τὴν ἐλευθερία καὶ τὸ φῶς, διαμέσου μιᾶς σειρᾶς συνεχῶν κι ἀδύναμων προσπαθειῶν. Τὰ πιὸ μεγάλα πνεύματα δὲν ἔχουν προσφέρει καὶ δὲν μπορούσαν νὰ προσφέρουν, ἓνα περιεχόμενο στὴν κοινωνία, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ἴδια, δημιουργημένα ἀπ' τὴν κοινωνία, συνεχίζοντας κι ἀναπτύσσοντας τὸ ἔργο ὀλοκληρῶν αἰώνων, ἔχουν δώσει μόνον — καὶ δὲν μπορούσαν νὰ δώσουν τίποτ' ἄλλο — νέες φόρμες στὸ περιεχόμενο ποῦ προϋπῆρχε, ἀναζωογονημένο κι ἀναπτυσσόμενο ἀδιάκοπα ἀπ' τὴ διαδικασία τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, τὸ ζαναλέω, τὰ πιὸ περίφημα πνεύματα δὲν ἔχουν κάνει τίποτα ὡς τώρα ἢ, γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἔχουν κάνει πολὺ λίγα γιὰ τὸ λαό, δηλαδὴ, γιὰ τὰ τόσα ἑκατομμύρια προλετάρων. Ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ, ἡ ἐξέλιξη τοῦ λαοῦ, ἡ πρόοδος τοῦ λαοῦ, εἶναι ἀποκλειστικὰ ἔργο τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ. Αὐτὴ ἡ πρόοδος δὲν πραγματοποιεῖται, ἐννοεῖται, μὲ τὸ διάβασμα βιβλίων, ἀλλὰ μὲ τὴ φυσιολογικὴ αὔξηση τῆς πείρας καὶ τῆς γνώσης, ποῦ μεταδίδονται ἀπ' τὴ μιὰ γενιὰ στὴν ἄλλη καὶ ποῦ, ὀλοφάνερα, πλαταίνουν, θαθαίνουν τὸ περιεχόμενό τους, τελειοποιοῦνται καὶ διαπλάθονται μὲ μεγάλη θραδύτητα· ἀμέτρητες ἱστορικὲς ἐμπειρίες, σκληρὲς καὶ πικρὲς, ἔκαναν τελικὰ τὶς λαϊκὲς μάζες ὄλων τῶν χωρῶν ἢ, ὡς ποῦμε, τουλά-

χιστο όλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, νὰ καταλάβουν ὅτι δὲν μποροῦν νὰ περιμένουν τίποτα ἀπ' τὴς προνομιούχες τάξεις καὶ τὰ σημερινὰ Κράτη καί, γενικά, ἀπ' τὴς πολιτικὲς ἀλλαγές κι ὅτι θὰ μπορέσουν νὰ χειραφετηθοῦν μόνο μὲ τὴς δικές τους προσπάθειες, διαμέσου τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι πού καθορίζει τὸ παγκόσμιο ἰδανικό, πού ἐμφυχώνει σήμερα αὐτὲς τὴς μάζες καὶ τὴς ἐνεργοποιεῖ.

Αὐτὸ τὸ ἰδανικό ὑπάρχει, ἄραγε, καὶ στὴ σκέψη τοῦ ρώσικο λαοῦ; Ἄναμφισβόλα, ναί. Καὶ δὲ χρειάζεται καθόλου νὰ δεισδύσει κανεὶς βαθιά στὴν ἱστορικὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ μας, γιὰ νὰ ἐπισημάνει τὰ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα του.

Τὸ πρῶτο καὶ πιὸ βασικὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἡ πεποίθηση, πού τὴ συμμερίζεται ὅλος ὁ λαός, ὅτι ἡ γῆ, πού ποτίζεται μὲ τὸν ἰδρώτα του κι ἀποφέρει καρπούς μὲ τὴ δουλειά του, ὅλη ἡ γῆ, ἀνήκει στὸ λαό.

Τὸ δεύτερο στοιχεῖο, πού κι αὐτὸ εἶναι ἐξίσου σημαντικό, εἶναι ὅτι τὸ δικαίωμα ἀπόλαυσης τῶν ἀγαθῶν τῆς δὲν ἀνήκει στὸ ἄτομο, ἀλλὰ σὲ ὁλόκληρη τὴν κοινότητα, στὸ μῖρ,¹²⁹ πού μοιράζει προσωρινὰ τὴ γῆ ἀνάμεσα στὰ ἄτομα.

Τὸ τρίτο στοιχεῖο, πού δὲν εἶναι λιγότερο σημαντικό ἀπ' τὰ προηγούμενα, εἶναι ἡ σχεδὸν ἀπόλυτη αὐτονομία, ἡ συλλογικὴ αὐτοκυβέρνηση τοῦ μῖρ καὶ συνακόλουθα, ἡ φανερὴ ἐκθρόπτητα τῆς κοινότητας ἀπέναντι στὸ Κράτος.

Αὐτὰ εἶναι τὰ 3 βασικὰ στοιχεῖα πού βρίσκονται στὴ βάση τοῦ ἰδανικοῦ τοῦ ρώσικο λαοῦ. Ἄπ' τὴν ἴδια τους τὴ φύση ἀνταποκρίνονται τέλεια στὸ ἰδανικό πού διαμορφώθηκε τελευταία στὴ συνείδηση τοῦ προλεταριάτου τῶν λατινικῶν χωρῶν, πού βρίσκονται πιὸ κοντὰ στὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση ἀπ' τὴς γερμανικὲς χώρες. Τὸ ἰδανικό τοῦ ρώσικο λαοῦ εἶναι δυστυχῶς θολωμένο ἀπὸ τρεῖς ἄλλες δυνάμεις πού τοῦ μεταβάλλουν τὸ χαρακτῆρα καὶ τὸ περιπλέκουν ὑπερβολικά, ἐπιβραδύνοντας τὴν ὑλοποίησή του. Αὐτὲς οἱ τρεῖς σκοταδιστικὲς δυνάμεις εἶναι: 1) Τὸ πατριαρχικὸ σύστημα. 2) Ἡ ἀφομοίωση τοῦ ἀτόμου ἀπ' τὸ μῖρ καὶ 3) Ἡ πίστη στὸν τσάρο. Θὰ μπορούσαμε νὰ προθέσουμε σὰν τέταρτη δύναμη τὴ χριστιανικὴ πίστη, τόσο τὴν ἐπίσημη ὀρθοδοξία ὅσο καὶ τὴς αἱρέσεις. Ἄλλὰ, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὴ Ρωσία μας αὐτὸ τὸ πρόβλημα δὲν ἔχει τὴ σημασία πού παίρνει στὴ Δ. Εὐρώπη, τόσο στὴς χώρες πού κυριαρχεῖ ὁ καθολικισμός, ὅσο καὶ στὴς διαμαρτυρόμενες. Φυσικά, οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλιστὲς δὲν θὰ τὸ ἀγνοήσουν καὶ θὰ ἐκμεταλλετοῦν κάθε εὐκαιρία γιὰ νὰ δεῖξουν στὸ λαὸ τὴν ἀλήθεια, πού εἶναι θανάσιμη γιὰ τὸ Σαβαῶθ καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους του στὴ γῆ, θεολόγους, μεταφυσικούς, πολιτικούς, νομικούς, ἀστυνομικούς, ἀστὸς οἰκονομολόγους. Ἄλλὰ δὲ δίνουν προτεραιότητα στὸ θρησκευτικὸ ζήτημα γιὰτὶ πιστεύουν ὅτι ἡ δεισιδαιμονία τοῦ λαοῦ, πού εἶναι δεμένη, φυσικότητα, μὲ τὴν ἀγνοία του,

είναι παράλα αυτά ριζωμένη λιγότερο στην άγνοιά του και περισσότερο στη φτώχεια του, στις ύλικές του ταλαιπωρίες και στις άνειπτες άγγαρείες κάθε είδους, που είναι αναγκασμένος να ύφίσταται καθημερινά όπως πιστεύουν ότι κι οι θρησκευτικές φαντασιώσεις κι ιστορίες κι ή φαντασιακή του προδιάθεση για τὸ παράλογο, έχουν μιὰ αἰτία περισσότερο πρακτική παρά θεωρητική κι ότι είναι έπομένως, λιγότερο ένας διανοητικός παραλογισμός και περισσότερο μιὰ διαμαρτυρία για τὴ ζωή, τὴν έλευθερία, τὸ πάθος έναντίον τοῦ φορτίου τῆς ύπαρξης· ότι ή θρησκεία αντιπροσωπεύει ένα είδος οὐράνιας ταβέρνας, όπως ακριβώς ή ταβέρνα αντιπροσωπεύει ένα είδος οὐράνιας εκκλησίας στὴ γῆ· στὴν εκκλησία όπως και στὴν ταβέρνα, ξεκινάει, έστω και μιὰ στιγμή, τὴν πείνα του, τὴν καταπίεσή του, τὴς ταπεινώσεις του και ζητάει νὰ μετριάσει τὴ θύμηση τῆς καθημερινῆς του δυστυχίας, λίγο μὲ μιὰ παράλογη πίστη, λίγο μὲ τὸ κρασί. Τὸ ένα μεθύσι δξιώνει τὸ άλλο.

Οἱ έπαναστάτες σοσιαλιστές τὸ ξέρουν κι είναι γι' αὐτὸ αἰγυροὶ ότι τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα θὰ μπορέσει νὰ εξαφανιστεῖ μόνο μὲ τὴν Κοινωνική Έπανάσταση και σὲ καμιὰ περίπτωση μὲ τὴν άφηρημένη και δογματική προπαγάνδα τῶν λεγόμενων έλευθερόφρονων. Αὐτοὶ οἱ κύριοι έλευθερόφρονες είναι άπ' τὴν κορφή ως τὰ νύχια άστοί, άδιόρθωτοι μεταφυσικοί, έξαιτίας τῶν μεθόδων που χρησιμοποιοῦν, τῶν συνθειῶν και τοῦ τρόπου ζωῆς τους, άκόμα κι όταν καταφέρνουν νὰ περνάνε για θετικιστικές και πιστεύουν ότι είναι ύλιστές. Γι' αὐτοὺς φαίνεται ότι ή ζωή άπορρέει άπ' τὴ σκέψη, ότι ή τελευταία είναι πραγμάτωση μιᾶς προκαθορισμένης ιδέας κι άπ' αὐτὸ συμπεραίνουν ότι ή σκέψη και φυσικά ή δική τους φτωχὴ σκέψη, πρέπει νὰ ρυθμίζει τὴν ίδια τὴ ζωή. Και δὲν καταλαβαίνουν ότι, αντίθετα, ή σκέψη άπορρέει άπ' τὴ ζωή κι ότι για νὰ μεταμορφωθεῖ ή σκέψη θὰ πρέπει, πρώτα άπ' όλα, νὰ μεταμορφωθεῖ ή ζωή. Δώστε στὸ λαὸ μιὰ πλατιά ανθρώπινη ζωή και θὰ σὰς καταπλήξει μὲ τὸ βαθὺ όρθολογισμὸ τῶν ιδεῶν του.

Οἱ ήλιθιοὶ δογματικοί, που αυτοκαθορίζονται σαν έλευθερόφρονες, έχουν, όμως, κι άλλο ένα κίνητρο για νὰ προτιμοῦν τὴν αντιθρησκευτική προπαγάνδα στὴ θεωρία, άπ' τὴν πρακτική δράση. Οἱ περισσότεροι άπ' αὐτοὺς είναι μικροπρεπεῖς ή πιὸ άπλά, ματαιόδοξοι, έγωϊστές, έπαναστάτες τῆς πολυθρόνας. Έξάλλου, άπ' τὴν κοινωνική τους προέλευση άνήκουν στὴς καλλιεργημένες τάξεις κι εκτιμοῦν γι' αὐτὸ πολὺ τὴν άνεση, τὴς εκλεπτυσμένες πολυτέλειες, τὴς εὐτελείς άπολαύσεις τοῦ πνεύματος, που συνιστοῦν τὴ ζωή εκείνων τῶν τάξεων. Ξέρουν ότι ή λαϊκὴ έπανάσταση, που άπ' τὴ φύση της κι άπ' τὸς σκοπούς της είναι άγρια και τραχιά, δὲ θὰ σταματήσει μπροστά και θ' άφανίσει εκείνο τὸν άστικό κόσμο, στὸν όποῖο αὐτοὶ βρίσκονται τόσο άνετα βολεμένοι και, γι' αὐτὸ, ξέχωρα άπ' τὸ γεγονός ότι δὲν έχουν τὴν παραμικρὴ διάθεση νὰ ύποστοῦν τὴς σημαν-

τικές ταλαιπωρίες που περιμένουν εκείνους που υπηρετούν τίμια την υπόθεση της επανάστασης κι ότι δεν κατέχονται απ' την επιθυμία να προκαλέσουν την αγανάκτηση των λιγότερο ελεύθερων και λιγότερο απερίσκεπτων απ' αυτούς, αλλά, όπωσδήποτε, πιά πολύτιμων προστατών και θαυμαστών και φίλων και συνάδελφων με τους οποίους είναι συνδεδεμένοι εξαιτίας της εκπαίδευσης, των κοσμικών σχέσεων, της πολυτέλειας και των υλικών ανέσεων. Γι' αυτό το λόγο, λέω, ότι δεν επιθυμούν απλά μιαν επανάσταση που θα τους γκρέμιζε απ' τη θέση που κατέχουν και θα τους στερούσε μονομιᾶς απ' όλα τὰ πλεονεκτήματα που τους προσφέρει ή σημερινή τους κατάσταση.

Ἄλλα δὲ θέλουν νὰ τὸ παραδεχτοῦν και θεωροῦν σὰ καθήκον τους νὰ προκαλοῦν ἀνησυχία στὸν ἀσπικὸ κόσμο μὲ τὸ ριζοσπαστισμὸ τους και νὰ παρασύρουν ἔτσι μὲ τὸ μέρος τους τὴν ἐπαναστατικὴ νεολαία κι ἂν εἶναι δυνατό, τὸν ἴδιο τὸ λαό. Ἄλλα πῶς θὰ μπορέσουν νὰ τὸ κάνουν; Πρέπει νὰ προκαλοῦν σκοτοῦρες στὸν ἀσπικὸ κόσμο χωρὶς, ὅμως, νὰ τὸν ἐρσθίζουν, πρέπει νὰ προσελκύσουν τὴν ἐπαναστατικὴ νεολαία και, συνάμα, ν' ἀποφύγουν τὴν ἐπαναστατικὴ ἄδουσο! Γιὰ νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μόνο ἓνα μέσο ὑπάρχει: νὰ κατευθύνουν ὅλη τὴν ψευτο - ἐπαναστατικὴ ὀργή τους ἐναντίον τοῦ θεοῦ.

Εἶναι τόσο σίγουροι ὅτι δὲν ὑπάρχει ὥστε δὲ φοβοῦνται τὴν ὀργή του. Τὸ πράγμα διαφέρει ὅταν πρόκειται γιὰ τὴν ἐξουσία, γιὰ κάθε ἐξουσία, ἀπ' τὸν τόρο ὡς τὸν τελευταῖο ἀστυνομικό! Διαφέρει παρόμοια κι ὅταν πρόκειται γιὰ πλούσιους κι ἰσχυροὺς ἀνθρώπους, ἐξαιτίας τῆς κοινωνικῆς τους θέσης, ἀπ' τὸν τραπεζίτη και τὸν τοκογλύφο Ἐθραῖο ὡς τὸν τελευταῖο ἔμπορο - κουλάκο¹³⁰ ἢ γαιοκτήμονα! Ὁ θυμὸς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων μπορεῖ νὰ ἐκδηλωθεῖ μὲ τρόπο πολὺ πιὸ θάνασο.

Ἀκολουθώντας μιὰ τέτοια σειρά συλλογισμῶν, οἱ ἐλευθερόφρονες θὰ κηρύξουν ἓναν πόλεμο μέχρι θανάτου στὸ θεό, θ' ἀπορρίψουν μὲ τὸν πιὸ ριζοσπαστικὸ τρόπο, τὴ θρησκεία σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις και τοὺς τύπους της, θ' ἀοιτράψουν και θὰ βροντήξουν ἐναντία στὰ θεολογικά και μεταφυσικά παραληρήματα, ἐναντία σ' ὅλες τὶς λαϊκὲς δεισιδαιμονίες, σ' ὄνομα τῆς ἐπιστήμης, που ἔχουν βέβαια, γεμίσει μ' αὐτὴ τὶς τσάντες τους και πού τὴ διαδίδουν μὲ τ' ἀμέτρητα γραφτά τους, ἀλλά, ταυτόχρονα, θὰ μεταχειριστοῦν μ' ἐξαιρετικὴ γλυκύτητα ὅλες τὶς πολιτικὲς και κοινωνικὲς ἀρχές αὐτῆς τῆς γῆς κι ἂν κάποτε, ἀναγκασομένοι ἀπ' τὴ λογικὴ ἢ τὴν κοινὴ γνώμη, πάρουν τὸ θάρρος νὰ τὶς ἀμφισβητήσουν, τὸ κάνουν τόσο εὐγενικά, τόσο ἡπια, ὥστε θάπρεπε κανεὶς νάσαι πολὺ διεστραμμένος ἀπ' τὴ φύση του γιὰ νὰ ἐπηρεαστεῖ ἐξάλλου, δὲν παραλείπουν ποτὲ ν' ἀφήνουν διεξόδους κι ἐκφράζουν πάντοτε τὴν ἐλπίδα ὅτι αὐτὲς οἱ ἀρχές θὰ πετύχουν νὰ βελτιωθοῦν. Αὐτὴ ἡ ἱκανότητα νὰ ἐλπίζουν και νὰ πιστεύουν στὶς ἀρχές, εἶναι τόσο ἰσχυρὴ, που φθάνει στὸ σημεῖο νὰ τοὺς κάνει νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι δυνατό, ἀκόμα κι ἡ κυβερνητικὴ μας γε-

ρουσία, να γίνει, άργά ή γρήγορα, όργανο τής χειραφέτησης του λαού (Κοιτάζτε τó τελευταίο πρόγραμμα, τó τρίτο κατά χρονολογική σειρά τής περιοδικής έκδοσης «VPERED», ή έκδοση τής όποιας αναμένεται σύντομα στη Ζυρίχη).¹³¹

‘Αλλά ός άφήσουμε αυτούς τούς τσαρλατάνους κι ός ζαναγουρίσουμε στό πρόβλημά μας. Κανένας λαός δέν πρέπει να έξαπατιέται για όποιοδήποτε λόγο και για όποιοδήποτε σκοπό. Αυτό δέ θάταν μόνο έγκληματικό, αλλά κι όλεθριο για τήν ύπόθεση τής επανάστασης. Θάταν όλεθριο ακριβώς έπειδή κάθε άπάτη είναι ούσιαστικά μυωπική, στενοκέφαλη, εύτελης κι έπειδή είναι πάντα άσχημα συγκροτημένη, είναι μοιραίο να φθαρεί και να σαπίσει. Έπομένως, θά έστρεφε τήν επαναστατική νεολαία σέ μιá κατεύθυνση περισσότερο άπατηλή, πιό αύθαίρετη, πιό παράλογη και πιό έκθρική για τó λαό! ‘Ο άνθρωπος είναι ίσχυρός μόνον όταν είναι άληθινός, όταν μιλάει κι ένεργεί σύμφωνα με τίς πιό βαθιές του πεποιθήσεις. Τότε ζέρει πάντα αυτό πού πρέπει να πεί και να κάνει σ’ όποιαδήποτε περίπτωση. Μπορεί να σκοτωθεί στη μάχη, αλλά δέ μπορεί να συγχωρεί και μιá τέτοια ύπόθεση τόν κάνει να ντρέπεται. ‘Αν έπικειρήσουμε ν’ άπελευθερώσουμε τó λαό με τίς ψευτιές, θά παρεκκλίνουμε άπ’ τó δρόμο μας, θά χάσουμε άπ’ τά μάτια μας κι αυτόν άκόμα τó σκοπό κι αν έχουμε κάποια έπιρροή στό λαό, θά τόν άπομακρύνουμε κι αυτόν άπ’ τó δρόμο του, θά ένεργήσουμε, δηλαδή, εύνοικά για τήν αντίδραση.

Γι’ αυτό τó λόγο, δοσμένου ότι είμαστε άθεοι άπό βαθιά πεποίθηση κι έκθροιο κάθε θρησκευτικής πίστης κι ύλιοςτές, κάθε φορά πού θάκουμε τήν εύκαιρία να μιλήσουμε για τήν πίστη μπροστά στό λαό, θά πρέπει να τού δηλώσουμε ότι είμαστε έντελώς άθεοι ή, για να τó πούμε καλύτερα, τήν άποτροφή μας για τή θρησκεία. Θά πρέπει ν’ άπαντούμε ειλικρινά σ’ όλες τίς έρωτήσεις πού θά μās κάνουν γύρω άπ’ αυτό τó θέμα κι όταν, έπιπλέον, θάναι αναγκαίο, όταν, δηλαδή, θά μπορούμε να περιμένουμε καλά άποτελέσματα, θά πρέπει να τού εξηγήσουμε και να τού άποδείξουμε τήν όρθότητα τών θέσεών μας. ‘Αλλά δέ θά πρέπει να προκαλούμε έμεις οι ίδιοι τέτοιες συζητήσεις. Δέν πρέπει να δίνουμε τó προβάδιομα στό θρησκευτικό ζήτημα, στην προπαγάνδα μας πρós τó λαό. Κάτι τέτοιο θά ίσοδυναμούσε, να είστε θέβαιοι, με προδοσία τής λαϊκής ύπόθεσης.

‘Ο λαός δέν είναι ούτε δογματικός ούτε φιλόσοφος. Δέν έχει τó χρόνο, ούτε τή συνήθεια να ένδιαφέρεται για πολλά προβλήματα μαζί, κάθε φορά. ‘Όταν παθιάζεται μ’ ένα, ξεχνάει όλα τ’ άλλα. Γι’ αυτό τó πρώτο καθήκον μας είναι να τού θάλουμε μπροστά στα μάτια τó πρωταρχικό ζήτημα, άπ’ τó όποίο, περισσότερο άπό κάθε άλλο, έξαρτιέται με τρόπο άποφασιστικό ή χειραφετητικό του. Τó ζήτημα πού προβάλλει σήμερα ή ίδια του ή κατάσταση κι ή ύπαρξή του, είναι τó οικονομικό - πολιτικό. Οίκονομικό με τήν έννοια τής κοινωνικής έπα-

νάστασης και πολιτικό με την έννοια της κατάργησης του Κράτους.

Τό να τόν άπασχολούμε με τό θρησκευτικό ζήτημα είναι σά να τόν άπομακρύνουμε άπ' τόν πραγματικό του στόχο, σά να προδίδουμε τήν ύπόθεσή του.

Ή ύπόθεση του λαού έγκειται μόνο στην ύλοποίηση του Ιδανικού του λαού, άναζητώντας μέσα στον ίδιο τό λαό τις ρίζες των ένδεχόμενων διορθώσεων και τής σωστής, άμεσης ή έμμεσης, κατεύθυνσης πού άνταποκρίνεται περισσότερο στο σκοπό. Έχουμε ήδη ύποδείξει τρεις σκιές πού, περισσότερο άπ' οτιδήποτε άλλο, θολώνουν τό Ιδανικό του ρώσικου λαού. Τώρα λέμε ότι οι δυο τελευταίες: ή άφομοίωση του άτόμου άπ' τό μίρ κι ή λατρεία του τσάρου άπορρέουν, σά φυσικές συνέπειες, άπ' τήν πρώτη, δηλαδή άπ' τό πατριαρχικό σύστημα. Γι' αυτό τό λόγο, τό πατριαρχικό σύστημα πρέπει να θεωρηθεί σαν ένα πολύ σοβαρό Ιστορικό κακό, παρόλο πού είναι δυστυχώς πραγματικά λαϊκό, πού πρέπει να τό πολεμήσουμε μ' όλες μας τις δυνάμεις.

Αυτό τό κακό έχει παραμορφώσει όλη τή ρώσικη ζωή. Τής έχει προσδώσει εκείνο τό χαρακτήρα τής πνευματικής στασιμότητας, τής βαριάς οικογενειακής σαπίλας, τής άγυρτείας πού κρύβεται στο βάθος, τής άκόρεστης ύποκρισίας και, τέλος, τής πιό άπαρχαιωμένης δουλοπρέπειας, πού τήν κάνουν άνυπόφορη. Ό δεσποτισμός του συζύγου, του πατέρα και κατόπιν και του μεγαλύτερου άδελφού, έκανε τήν οικογένεια, πού ήταν κιάλας άνήθικη άπ' τήν άποψη των νομικο - οικονομικών της βάσεων, σχολείο τής κυρίαρχης βίας κι Ισχυρογνωμοσύνης, τής διαστροφής τής παιδικής ηλικίας μέσα στο πλαίσιο του οικογενειακού σπιτιού! Έκείνο πού θα χαρακτήριζε καλύτερα τή ρώσικη οικογένεια, θάταν άν λέγαμε ότι άποτελεί ένα άσβεστωμένο τάφο. Πατέρας τής ρώσικης οικογένειας, άκόμα κι άν πρόκειται πραγματικά για έναν καλό άνθρωπο, αλλά χωρίς χαρακτήρα, σημαίνει άπλά ένα άκακο γουρούνι, ακίνδυνο κι άνεύθυνο' πρόκειται για ένα πλάσμα πού δεν έχει ξεκάθαρη συνείδηση, πού δεν ξέρει άκριβώς τί θέλει και πού κάνει άδιάφορα, χωρίς να δίνει λογαριασμό, σχεδόν ταυτόχρονα, και τό καλό και τό κακό. Οι ένέργειές του καθορίζονται λιγότερο άπό ένα σκοπό και περισσότερο άπ' τις περιστάσεις, άπ' τή διάθεση τής στιγμής και, κυρίως, άπ' τό περιβάλλον. Συνηθισμένος να ύπακούει στην οικογένεια, συνεχίζει να ύπακούει και να λυγίζει τή μέση του ανάλογα με τό πού φυσάει ό άνεμος, έχει φτιακτεί για να είναι και να παραμένει σκλάβος τής κοινωνίας' αλλά δε θα γίνει ποτέ ένας δεσπότης. Δε θάχει τή δύναμη γι' αυτό. Κοντολογής, δε θα μαστιγώσει, βέβαια, κανέναν με τή θέλησή του και να ειπτε βέβαιοι ότι θα πάρει τό μέρος του δυστυχισμένου, ένοχου ή άθώου, πού ή έξουσία θα θελήσει να μαστιγώσει, ενώ ή έξουσία έμφανίζεται στο μάτια του με τις τρεις Ιερές και βασικές της μορφές: του πατέρα, του μίρ, του τσάρου.

Ἄν πρόκειται γιὰ ἄνθρωπο δραστήριο καὶ μὲ χαρακτήρα, θάναι ταυτόχρονα σκλάβος καὶ δεσπότης: ἓνας δεσπότης πού ἡ τυραννία του θά θαραίνει πάνω σ' ἄλλους ἐκείνους πού ὑπάγονται σ' αὐτόν καὶ πού ἐξαρτιῶνται ἀπ' τὴν ἐξουσία του. Τ' ἀφεντικά του θάναι τὸ μίρ κι ὁ τσάρος. Ἄν εἶναι ἀρχηγός οἰκογένειας, θάναι ἓνας ἀπόλυτος δεσπότης στό σπίτι του, ἀλλά, ταυτόχρονα, ἓνας ὑπρέτης τοῦ μίρ κι ἓνας σκλάβος τοῦ τσάρου.

Ὅλος ὁ κόσμος του θά περιορίζεται στήν ἀγροτική κοινότητα. Θ' ἀποτελεῖ γι' αὐτόν τὴ φυσική προέκταση τῆς οἰκογένειάς του, τῆς φυλῆς του. Γι' αὐτόν, ἀκόμα καὶ στό μίρ, ἐπικρατεῖ ἡ πατριαρχική ἐξουσία, ὁ μιστὸς δεσποτισμός ἐνωμένος μὲ τὴν ταπεινωτική ὑποταγή κι ἐπομένως, ἡ ἀπόλυτη ἀνισότητα κι ἡ ριζική ἄρνηση κάθε δικαιώματος τοῦ ἀτόμου, ὅπως καὶ στήν οἰκογένεια. Ὅποιαδήποτε ἀπόφαση τοῦ μίρ εἶναι νόμος. «Ποιὸς θά τολμήσει ν' ἀντιταχθεῖ στό μίρ;», ξεφώνιζε ἐκοτατικός ὁ ρώσος μουζικός. Ὁ μόνος πού τολμάει ν' ἀντιταχθεῖ στό μίρ — ἐκτός ἀπ' τὸν τσάρο, τοὺς εὐγενεῖς του καὶ τοὺς ὑπάλληλους του, πού, ἀληθινά, στέκονται ἐξω ἀπ' τὸ μίρ ἢ, καλύτερα, πάνω ἀπ' τὸ μίρ — εἶναι, ὅπως θά δοῦμε, ὁ ληστής, πού κι αὐτὸς θρῖσκεται μέσα στό ρώσικο λαό. Νὰ γιατί ἡ ληστεία, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνα σημαντικό ἱστορικό φαινόμενο στὴ Ρωσία: οἱ πρῶτοι ἐπαναστάτες στὴ Ρωσία, ὁ Πουγκατσέφ κι ὁ Στένκα Ραζίν, ἦταν ληστές.

Δικαίωμα ψήφου εἶχαν στό μίρ μόνο οἱ γέροι, οἱ ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν. Οἱ ἐργενηδες κι ἀκόμα κι οἱ παντρεμένοι, πού δὲν ἦταν ὅμως ἀνεξάρτητοι, οἱ νέοι, ἐπηρεπε νὰ ἐκτελοῦν καὶ νὰ ὑπακούουν. Ἄλλὰ πάνω ἀπ' τὴν ἀγροτική κοινότητα, πάνω ἀπ' ὅλες τὶς ἀγροτικές κοινότητες, ὑπάρχει ὁ τσάρος, ὁ γενικός πατριάρχης κι ἰδρυτὴς τῆς φυλῆς, ὁ πατέρας ὅλης τῆς Ρωσίας. Ἀπὸ κεῖ πηγάζει ἡ ἀπόλυτη ἐξουσία του.

Κι αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες δυστυχίες τῆς Ρωσίας. Καμιὰ κοινότητα δὲν ἔχει οὔτε αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἔχει, ἓναν οποιοδήποτε αὐτόνομο ὀργανικό δεσμό μὲ τὶς ἄλλες κοινότητες. Συνδέονται μεταξὺ τους μόνο διαμέσου τοῦ πατεροῦλη, τοῦ τσάρου, μόνο διαμέσου τῆς ὑπέρτατης καὶ πατριαρχικῆς ἐξουσίας του.

Αὐτὸ εἶναι ἓνα μεγάλο δυστύχημα. Εἶναι φανερό ὅτι μιὰ τέτοια ἔλλειψη διασύνδεσης, ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἀπόστασης πού χωρίζει τὶς κοινότητες, παραλύει τὸ λαὸ καὶ καταδικάζει τὶς ἐξεγέρσεις του, πού εἶναι οχεδὸν πάντα τοπικές καὶ διασκορπισμένες, στήν ἦττα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἓνα ἀπ' τὰ βασικὰ καθήκοντα τῆς ἐπαναστατικῆς νεολαίας ἦρπε νάναι ἡ σφυρηλάτηση, μὲ κάθε δυνατὸ μέσο, ἐνὸς ζωντανοῦ ἐπαναστατικοῦ δεσμοῦ, ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἀγροτικές κοινότητες. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι δύσκολο ἀλλὰ ὄχι ἀδύνατο, γιατί κι ἡ ἴδια ἡ ἱστορία μᾶς δείχνει ὅτι σὲ περιόδους ἀναταραχῆς ὅπως π.χ. στὴ διάρκεια τῆς ἐσωτερικῆς πάλης ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ψευτο - Δι-

μήτριους, στη διάρκεια των επαναστάσεων του Στέγκα Ραζίν και του Πουγκατσέφ, όπως επίσης και στη διάρκεια της εξέγερσης του Νόβγκοροντ, στην αρχή της βασιλείας του αυτοκράτορα Νικόλαου,¹³² οι αγροτικές κοινότητες θα πολλαπλασιασίσουν τις πρωτοβουλίες τους με στόχο τη δημιουργία τέτοιων σωτήριων διασυνδέσεων

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων εἶναι ἀτέλειωτος Ὁ κοινός τους πατερούλης, ὁ τσάρος, στέκεται ψηλά, πολὺ ψηλά, μόλις ἔνα σκαλοπάτι κάτω ἀπ' τὸ θεό, γιὰ νὰ μπορεῖ ν' ἀσχοληθεῖ με ὅλα. Τώρα, ἂν ὁ θεὸς γιὰ νὰ κυβερνάει τὸν κόσμο πρέπει νὰ βοηθηθεῖ ἀπὸ μιὰ ἀτέλειωτη ἱεραρχία κι οὐράνιες δυνάμεις, σεραφεῖμ, χερουβεῖμ, ἀρχάγγελους κι ἄγγελους, με 2 καὶ 6 φτερά, ὁ τσάρος, πολὺ περισσότερο, δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτα χωρὶς ὑπαλλήλους. Χρειάζεται μιὰ ὀλόκληρη διοικητικὴ ἱεραρχία, στρατιωτικὴ, πολιτικὴ, δικαστικὴ κι ἀστυνομικὴ. Καὶ γι' αὐτὸ ἀνάμεσα στὸν τσάρο καὶ τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα ὑπάρχει τὸ στρατιωτικὸ, ἀστυνομικὸ, γραφειοκρατικὸ κι ἀναμφίβολα αὐστηρὰ συγκεντρωτικὸ Κράτος. Ὅταν δοῦμε ἔτοι τὸν τσάρο, ὁ προστάτης - πατέρας κι εὐεργέτης τοῦ λαοῦ βρίσκεται ψηλά, πολὺ ψηλά, σχεδὸν στὸν οὐρανὸ, ἐνῶ ὁ ἀληθινὸς τσάρος, ὁ τσάρος - κνοῦτο, ὁ τσάρος - κλέφτης, ὁ τσάρος - δολοφόνος, τὸ Κράτος, παίρνει τὴ θέση του. Ἀπὸ δῶ προέρχεται, φυσικὰ, ἐκεῖνο τὸ παράδοξο φαινόμενο, ὁ λαὸς μας νὰ λατρεύει ἕνα φανταστικὸ, ἀλλόκοτο τσάρο, ἐνῶ, ταυτόχρονα, μισεῖ τὸν πραγματικὸ τσάρο ποὺ ἐμφανίζεται με τὴ μορφή τοῦ Κράτους. Ὁ λαὸς μας μισεῖ τὸ Κράτος βαθιὰ καὶ παθιασμένα, μισεῖ ὅλους ἐκείνους ποὺ, κάτω ἀπ' τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη μορφή, ἐμφανίζονται ἢ:προστά του σὰν ἐκπρόσωποι τοῦ Κράτους. Λίγο καιρὸ πρὶν, τὸ μῖσος του μοιραζόταν ἀνάμεσα στοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ὑπάλληλους καὶ μερικὲς φορές φαινόταν νὰ μισεῖ τοὺς πρώτους περισσότερο ἀπ' τοὺς δευτέρους, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τοὺς μισοῦσε καὶ τοὺς δυὸ ἕξισου. Ἄλλ' ἀπ' τὴ στιγμή ποὺ ἡ ἀριστοκρατία, μετὰ τὴν κατάρριψη τῆς δουλοπαροικίας, θάδιζε ἀκάθεκτα πρὸς τὴν καταστροφή, τὴν ἐξαφάνιση καὶ τὴν ἐπιστροφή στὴ θέση ποὺ κατεῖχε πρὶν, δηλαδὴ, στὴ θέση τῆς κάστας ποὺ προσφέρει ἀποκλειστικὰ ὑπηρεσίες, ὁ λαὸς τὴ συμπεριλαβε στὸ κοινὸ του μῖσος γιὰ ὅλη τὴν κάστα τῶν ὑπαλλήλων. Δὲ χρειάζεται, νομίζω, ν' ἀποδείξουμε πόσο δικαιολογημένο εἶναι αὐτὸ τὸ μῖσος!

Τὸ Κράτος ἔχει ὀριστικὰ ἐκμηδενίσει καὶ διαφθείρει τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα, ποὺ εἶχε κιόλας σαπίσει ἐξαιτίας τῆς πατριαρχικῆς ἀρχῆς. Κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς, οἱ ἴδιες οἱ κοινοτικὲς ἐκλογές θὰ γίνουν ἕνα ἐμπόδιο καὶ τ' ἄτομα ποὺ ἐκλέχτηκαν προσωρινὰ ἀπ' τὸ λαὸ, ἀρχηγοί, γέροι, δημογέροντες, σύμβουλοι, θὰ μεταμορφωθοῦν ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, σὲ ὄργανα τῆς ἐξουσίας κι ἀπ' τὴν ἄλλη, σὲ πληρωμένους ὑπηρετές τῶν κουλάκων. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες, τὰ τελευταῖα ἴχνη δικαιοσύνης, ἀλήθειας καί, πιὸ ἀπλά, ἀνθρωπιᾶς, θὰ ἐξαφανιστοῦν ὀριστικὰ ἀπ' τὶς ἀγροτικὲς κοινότητες. Οἱ τελευταῖες, θὰ κατα-

θαραθρωθούν όγι' τήν ύπερβολική έμπορευματοποίηση, άπ' τούς φόρους κι άπ' τά δάνεια μέ έξοντωτικούς όρους και τελικά θά αυθριθούν άπ' τίς αύθαιρεαίες τής έξουσίας. Ή ληστεία έγινε, περισσότερο άπό ποτέ ύλλοιτε, ή μοναδική σανίδα σωτηρίας γιά τά άτομα και γιά όλο τό λαό δέν άπομένει τίποτ' άλλο άπ' τή γενική έξέγερση, τήν επανάσταση.

Σ' αύτ ή τήν κατάσταση τί μπορεί νά κάνει τό πνευματικό μας προλεταριάτο, ή ρώαικη, τίμια, ειλικρινής, έξαιρετικά άφοσιωμένη, σοσιαλεπαναστατική νεολαία: Άναμφίβολα, θά πρέπει νά πάει κοντά στό λαό, γιατί σήμερα παντού και προπαντός στή Ρωσία, έξω άπ' τούς κόλπους του λαού, έξω άπ' τά τόσα εκατομμύρια τών εργαζομένων μαζών, δέν ύπάρχει πιά τίποτα' ούτε σκοπός γιά νά παλέψει κανείς, ούτε μέλλον. Άλλά πώς και γιατί νά πάει κοντά στό λαό;

Σήμερα, μετά τόν άτυχο έπίλογο τής τολημρής επείχειρησης του Νετσάγιεφ,¹³³ οι γνώμες άναφορικά μ' αύτό έμφανίζονται στή Ρωσία έξαιρετικά δισασμένες' άλλα μέσα άπ' τή γενική σύγχυση τών ιδεών, ξεφυτρώνουν, παρόλα αυτά, δυό βασικές και διαμετρικά αντίθετες τάσεις. Ή πρώτη είναι ειρηνιστική κι ύποστηρίζει τίς σταδιακές εξελίξεις. Ή δεύτερη, ύποστηρίζει τήν έξέγερση και στοχεύει άμεσα στήν όργάνωση τής λαϊκής δύναμης. Οι όπαδοί τής πρώτης τάσης δέν πιστεύουν ότι μπορεί νά γίνει σήμερα αύτ ή επανάσταση. Άλλά επειδή δέ θέλουν και δέν μπορούν νά παραμείνουν άδρανείς θεατές τής δυστυχίας του λαού, είναι άποφασισμένοι νά πάνε κοντά στό λαό και νά μοιραστούν άδελφικά μαζί του τίς άθλιες συνθήκες ζωής του κι ακριβώς, γιά νά τόν διδάξουν και νά τόν εκπαιδεύσουν όχι θεωρητικά, άλλα πρακτικά, μέ τό ζωντανό τούς παράδειγμα. Θα πάνε άνάμεσα στους εργάτες τών εργοστασίων και, δουλεύοντας κάτω άπ' τίς ίδιες συνθήκες, θα προσπαθήσουν νά διαδόσουν άνάμεσά τους τή συνεταιριστική ιδέα... Άλλοι ακόμα, θα επιδιώξουν νά δημιουργήσουν άγροτικές άποικίες όπου, πέρα άπ' τήν κοινή εκμετάλλευση τής γής, κάτι πού τό ξέρουν ήδη οι άγρότες μας, θα διδάξουν και θα εφαρμόσουν τήν άρχή, πού ούτε οι ίδιοι γνωρίζουν ακόμα, άλλα πού είναι οικονομικά άπαραίτητη, τής κολλεκτιβιστικής καλλιέργειας τής κοινής γής και τής ίσης κατανομής τών προϊόντων ή τής άξιας τών προϊόντων μεταξύ τους, στή βάση τής πιό αύστηρης δικαιοσύνης, όχι τής νομικής δικαιοσύνης, άλλα τής ανθρώπινης, εκείνης, δηλαδή, πού άπαιτεί περισσότερη εργασία άπ' τούς πιό ίκανούς και τούς πιό δυνατούς και λιγότερη άπ' τούς πιό αδέξιους και τούς πιό αδύνατους και πού διανέμει τά κέρδη όχι σύμφωνα μέ τήν εργασία, άλλα σύμφωνα μέ τίς άνάγκες του καθενός.

Οι τελευταίοι έλπίζουν ότι θα προσελκύσουν τούς άγρότες μέ τό παράδειγμά τους, άλλα, προπαντός, μέ καρπούς πού περιμένουν ν' άποκομίσουν άπ' τήν όργάνωση τής κολλεκτιβιστικής εργασίας. Είναι ή ίδια έλπίδα πού έτρεφε ό Καμπέ, όταν, μετά τήν άποτυχία τής έ-

πανάστασης του 1848, ξεκινάσε με τούς Ίκαριανούς του για την Ύμερική, για να ιδρύσει τη Νέα Ίκαρία, που ή ύπαρξή της ύπῆρξε πρόσκαιρη.¹³⁴ Καί θα πρέπει να ύπογραμμίσουμε ότι ή άμερικήνικη γῆ ἦταν πολύ πιό κατάλληλη για την έπιτυχία τέτοιων πειραμάτων άπ' τῆ ρωσική. Στην Ύμερική θασιλεύει μιá πλήρης έλευθερία, ένó στην εύλογημένη μας Ρωσία θασιλεύει... ó τσάρος.

Άλλά οι έλπίδες αύτών τών ειρηνιστών, που πήραν την πρωτοβουλία για να εκπαιδεύσουν τó λαό, δέ σταματούν έδω. Όργανώνοντας τῆ σπιτική τους ζωῆ στή θάση μιás άπόλυτης άτομικής έλευθερίας θα θελήσουν να έναντιωθούν στο μισπτό καθεστώς τῆς πατριαρχίας πάνω στο όποιο σπριζεται ή ύποδούλωση στή Ρωσία μας. Πράγμα ποι σημαίνει ότι θάπρεπε να χτυπήσουν τó θασικό μας κοινωνικό κακό στις ρίζες του κι έπομένως να συμβάλλουν άμεσα στή διόρθωση τος λαϊκού ίδανικού και στή διάδοση ανάμεσα στο λαό πρακτικών άντιλήψεων για τῆ δικαιοσύνη, την έλευθερία καθώς έπίσης και για τὰ μέσα χειραφέτησῆς του. Όλ' αυτά είναι ώραία, έξαιρετικά μεγάλψυχο κι εύγενικά, αλλά ή ύλοποίησή τους είναι άδύνατη. Κι όταν άκόμα θα πετύχαινε, έδω και κεί, δέ θα έπαυε νάναι πάντα σταγόνα στον ώκεανό. Καί μιá σταγόνα στον ώκεανό δέν είναι καθόλου άρκετῆ για την εκπαίδευση, τó ξεσῆκωμα και την άπελευθέρωση του λαού μας. Αυτό θ' άπαιτούσε, πολλά μέσα, μεγάλη και ζωντανῆ δύναμη και τ' άποτελέσματα θα ἦταν, όπωσδήποτε, άπογοητευτικά.

Έκείνοι που έπεξεργάζονται παρόμοια σχέδια με την είλικρινῆ πρόθεση να τὰ πραγματοποιήσουν, θα πρέπει να κλειώνουν τὰ μάτια για να μη θλέπουν τῆ ρωσική μας πραγματικότητα σ' όλη της τῆ φοβερῆ όψη. Θα μπορούσε κανείς να τούς πεί προκαταβολικά ότι θ' άπογοητευτούν σκληρά μόλις περάσουν στο στάδιο τῆς εκτέλεσης γιατί, αν έξαιρέσουμε λίγες, κυριολεκτικά λίγες, εύτυχείς περιπτώσεις, πολλοί άπ' αυτούς δέ θα προχωρήσουν και δέ θα θρούν τῆ δύναμη να πάνε πέρα άπ' τó άρχικό στάδιο.

Άφού δέ θλέπουν τίποτε άλλο μπροστά τους, ός έπιχειρήσουν έστω κι αυτό. Άλλά θα πρέπει να παραδεχτούν ότι όλο αυτό είναι λίγο, πολύ λίγο, για να πετύχει τῆ χειραφέτηση του φτωκού, μαρτυρικού λαού μας.

Ή δεύτερη κατεύθυνση είναι ή κατεύθυνση τῆς πάλης, τῆς εξέγερσης. Έμείς πιστεύουμε σ' αυτή και μόνο άπ' αυτή περιμένουμε τῆ σωτηρία.

Ό λαός έχει, αναμφίβολα, ανάγκη από βοήθεια. Ή κατάσταση του είναι τόσο άπελπιστική που δέ θάταν μεγάλο πρόβλημα ό ξεσηκωμός ένός χωριού. Άλλά παρόλο που κάθε εξέγερση, άκόμα κι όταν άποτυχαίνει, είναι πάντα άποτελεσματική, οι σκόρπιες άναλαμβάνες είναι άνεπαρκείς. Χρειάζεται ό ξεσηκωμός όλης τῆς ύπαιθρου, όλης μαζί ταυτόχρονα. Τό ότι αυτό είναι δυνατό τó άποδείχνουν οι μεγαλειώδεις λαϊκές εξέγέρσεις μας, μ' έπικεφαλῆς τó Στέγκα Ρα-

ζιν και τόν Πουγκασέφ. Αὐτὲς οἱ ξεσηκωμοὶ μᾶς δείχνουν ὅτι στὴ συνειδηση τοῦ λαοῦ μας ἐπιθιῶνει πραγματικὰ ἓνα ἰδανικὸ πού αὐτὸς προσπαθεῖ νὰ τὸ ὑλοποιήσει, ἀλλ' ἀπ' τὴς ἀποτυχίης αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν θὰ πρέπει νὰ θγάλουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ, εἶναι ὑπονομευμένον ἀπὸ οὐσιαστικὰ ἐλαττώματα πού ἐμπόδιζαν κι ἐμποδίζουν τὴν ἐπιτυχία του. Ἔχουμε σημειώσει αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ ἔχουμε καταγγεῖλει μὲ τὴ θεβαιότητα ὅτι τὸ ἄμεσο καθῆκον τῆς ἐπαναστατικῆς μας νεολαίας εἶναι ν' ἀντισταθεῖ σ' αὐτὰ καὶ νὰ προσπαθήσει νὰ τὰ χτυπήσει μέσα στὴν ἴδια τὴ συνειδηση τοῦ λαοῦ κι ἀκριθῶς γιὰ ν' ἀποδείξουμε ὅτι αὐτὴ ἡ μάχη εἶναι δυνατὴ, ἔχουμε δεῖξει ὅτι αὐτὴ ἔχει κιόλας ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ μέσα στοὺς κόλπους τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ.

Ἡ μάχη ἐναντίον τῆς πατριαρχίας διεξάγεται σήμερον σ' ὅλα σχεδὸν τὰ χωριὰ καὶ σ' ὅλες τὴς οἰκογένειες κι ἀγροτικὲς κοινότητες. Τὸ μὴ ἔχει σήμερον μεταβληθεῖ σ' ἓνα ὄργανον, πού μισεῖ ὁ λαός, τῆς ἐξουσίας τοῦ Κράτους καὶ τῆς γραφειοκρατικῆς αὐθαιρεσίας σὲ τέτοιο σημεῖον πού, ἡ ἐξέγερση ἐναντίον τους, νὰ ταυτίζεται ταυτόχρονα καὶ μὲ τὴν ἐξέγερση ἐναντίον τοῦ δεσποτισμοῦ τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος, δηλαδὴ, τοῦ μῆρ.

Ἀπομένει ἡ λατρεία τοῦ τσάρου. Σκεφτόμαστε ὅτι ἔχει κιόλας σὲ μεγάλο βαθμὸ φθαρεῖ κι ἐξασθενήσει, σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα 10 - 12 χρόνια, μέσα στὴ λαϊκὴ συνειδηση, χάρι στὴν πολιτικὴ σύνεσης κι ἀγάπης γιὰ τὸ λαό, πού ἀκολούθησε ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξανδρος ὁ καλός. Ὁ εὐγενής - φεουδάρχης - ἰδιοκτῆτης δούλων δὲν ὑπάρχει πιά. Ἄλλ' αὐτὸς ἀποτελοῦσε τὸ ἀλεξικέρανον πού τραβοῦσε πάνω του ὅλη τὴ θύελλα τοῦ λαϊκοῦ μίσους. Ἐπιθιῶνουν ἀκόμα ὁ εὐγενής ἢ ὁ ἔμπορος, πού κατέχουν τὴ γῆ, ὁ χοντρός κουλάκος καὶ, πάνω ἀπ' ὅλους, ὁ ὑπάλληλος, ἄγγελος ἢ ἀρχάγγελος τοῦ τσάρου. Ὁ ὑπάλληλος ἐκτελεῖ τὴ θέληση τοῦ τσάρου. Ὅσο κι ἂν ἡ παράλογη ἱστορικὴ πίστη του στὸν τσάρο, κρατᾷ τὸ μουζικο μας στὰ σκοτάδια, αὐτὸς ἀρχίζει τελικὰ νὰ τὸ καταλαβαίνει. Μὰ ναί! πῶς μπορούσε νὰ τὸ ἀγνοεῖ! Σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια κι ἀπὸ κάθε γωνιά, ἀκόμα καὶ τὴν πιὸ ἀπομακρυσμένη, τῆς Ρωσίας, στέλνει τοὺς ἀντιπροσώπους του γιὰ νὰ προβάλλει τὰ αἰτήματά του. Κι ὅλοι αὐτοὶ παίρνουν ἀπ' τὸ στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ τσάρου μιὰ καὶ μόνη ἀπάντηση: «Δὲν θὰ ἔχετε ἄλλη ἐλευθερία!».

Κι εἶς: εἶναι Ἄλλ' ἂν ὁ ρῶσος μουζικός εἶναι ἓνας ἀμόρφωτος ἀγροικός, αὐτὸ δὲ σημαίνει, ὅμως, ὅτι εἶναι κι ἡλίθιος. Καὶ θάπρεπε νάναι ὁ μεγαλύτερος ἡλίθιος ἂν, ὕστερα ἀπὸ τόσα κραυγαλέα γεγονότα κι ὅλα ἐκεῖνα πού ὑπόφερε τὸ πεῖσι του, δὲν εἶχε τελικὰ ἀρχίσει νὰ καταλαβαίνει ὅτι δὲν ἔχει χειρότερον ἐχθρὸ ἀπ' τὸν τσάρο. Τὸ ἄμεσον καὶ σήμερον οὐσιαστικὸ καθῆκον τῆς ἐπαναστατικῆς προπαγάνδας εἶναι νὰ τὸ μπάσει στὸ κεφάλι τοῦ μουζικοῦ, νὰ τὸν κάνει νὰ τὸ αἰσθανθεῖ μὲ κάθε δυνατὸ τρόπο καί, ἐκμεταλλεῦόμενα ὅλες τὴς

τραγικές και θλιβερές περιπτώσεις απ' τις οποίες είναι γεμάτη η λαϊκή ζωή, να του αποδείξει ότι ή θία, ή κλεψιά, ή λεηλασία στην οποία επιδίδονται οι γαιοκτήμονες, οι παπάδες κι οι κουλάκοι, κάνοντάς του τη ζωή τόσο δύσκολη, προέρχονται άμεσα απ' την έξουσία του τσάρου, σπρίζονται σ' αυτήν κι είναι έφικτές μόνο χάρη σ' αυτή. Κοντολογής, να του αποδείξει ότι εκείνο τὸ μιστὸ Κράτος είναι πάντα ὁ ἴδιος ὁ τσάρος, δὲν είναι ἄλλο ἀπ' αὐτόν.

Ἄλλ' αὐτὸ δὲν είναι ἄρκετό. Τὸ βασικὸ μειονέκτημα ποὺ παρὰλύει κι ἔχει κάνει μέχρι σήμερα ἀδύνατο τὸ γενικὸ ξεσηκωμὸ στὴ Ρωσία, εἶναι ἡ κλειστὴ ζωὴ τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων, ἡ ἀπομόνωση κι ὁ χωρισμὸς τῶν ἀγροτῶν ποὺ συγκροτοῦν αὐτὰ τὰ μῖρ. Πρέπει νὰ σπάσουν μὲ κάθε θυσία αὐτὰ τὰ τείχη τῆς ἀπομόνωσης καὶ νὰ συνδεθοῦν αὐτὰ τ' ἀπομονωμένα μῖρ μὲ τὸ ζωντανὸ ρεῦμα τῆς ἐπαναστατικῆς σκέψης, θέλησης κι ὑπόθεσης. Πρέπει νὰ συνδεθοῦν μεταξὺ τους οἱ καλύτεροι ἀγρότες ὄλων τῶν χωριῶν, τῶν ἐπαρχιῶν κι, ἐνδεκόμενα, ὄλων τῶν περιφερειῶν, οἱ πρωτοπόροι, οἱ ἐπαναστάτες ποὺ γεννιοῦνται αὐθόρμητα μέσα ἀπ' τὸ ρώσικο ἀγροτικὸ κόσμο καί, ὅπου εἶναι δυνατόν, νὰ σφυρηλατηθοῦν παρόμοιοι δεσμοὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀγρότες καὶ τοὺς ἐργαζόμενους στὰ ἐργοστάσια. Αὐτοὶ οἱ δεσμοὶ δὲν μπορεῖ νάναί παρὰ ἀτομικοί. Πρέπει, παίρνοντας θέβαια τὶς πιὸ σχολαστικὲς προφυλάξεις, οἱ καλύτεροι καὶ πιὸ προχωρημένοι ἀγρότες κάθε χωριοῦ, κάθε ἐπαρχίας καὶ κάθε περιφέρειας, νὰ συνάψουν σχέσεις μὲ ὄλους τοὺς ἀγρότες, μὲ ὅλα τὰ χωριά, μ' ὄλες τὶς περιφέρειες καὶ περιοχές. Πρὶν ἀπ' ὅτιδήποτε ἄλλο, εἶναι ἀνάγκη νὰ πειστοῦν αὐτὰ τὰ προχωρημένα στοιχεῖα τῆς ὑπαίθρου καὶ διαμέσου αὐτῶν ὄλος ὁ λαός, τουλάχιστον τὸ μεγαλύτερο καὶ πιὸ ἐνεργητικὸ του μέρος, ὅτι γιὰ ὄλο τὸ λαό, γιὰ ὄλα τὰ χωριά, γιὰ ὄλες τὶς ἐπαρχίες καὶ περιοχές ὁλόκληρης τῆς Ρωσίας κι ἄκόμα κι ἔξω ἀπ' τὴ Ρωσία, ὑπάρχει μιὰ μόνο κοινὴ δυστυχία καί, κατὰ συνέπεια, μιὰ μόνο κοινὴ ὑπόθεση. Εἶναι ἀνάγκη νὰ πειστοῦν ὅτι ὁ λαὸς διαθέτει μιὰ δύναμη ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ καταστραφεῖ καὶ ποὺ κανένας ἢ τίποτα δὲ θὰ μπορούσε νὰ τῆς ἀντισταθεῖ κι ὅτι ἂν αὐτὴ δὲν ἔχει ἄκόμα ἀπελευθερώσει τὸ λαό, εἶναι γιὰ τὴν ἀσθενή μόνο ὅταν εἶναι ἐνωμένη κι ὅταν βασικὰ ἐνεργεῖ συντονισμένα γιὰ ἓνα ἐνιαῖο σκοπὸ. Καὶ δὲν ἔχει ὡς τώρα ἀποφέρει καρποὺς γιὰ τὸ δὲν εἶναι ἐνωμένη. Γιὰ νὰ ἐνωθεῖ, πρέπει τὰ χωριά, οἱ ἐπαρχίες κι οἱ περιφέρειες νὰ συνάψουν στενοὺς δεσμοὺς καὶ νὰ ὀργανωθοῦν στὴ βάση ἐνὸς μοναδικοῦ κοινοῦ σχεδίου καὶ μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν ἀπελευθέρωση ὄλου τοῦ λαοῦ. Γιὰ νὰ προσφέρουμε στὸ λαὸ μας τὴν αἴσθησι καὶ τὴ συνείδησι μιᾶς πραγματικῆς ἐνότητας, χρειάζεται νὰ δημιουργήσουμε ἓνα εἶδος λαϊκῆς ἐφημερίδας, λιθογραφημένης ἢ χειρόγραφης ἢ ποὺ νὰ μεταδίδεται προφορικὰ, ποὺ νὰ πληροφορεῖ ἄμεσα καὶ παντοῦ, στὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα μέρη, στὶς ἐπαρχίες, στὶς περιφέρειες καὶ στὰ χωριά τῆς Ρωσίας, γιὰ κάθε ξεχωριστὸ λαϊκὸ, ἀγροτικὸ ἢ ἐργατι-

κό, κίνημα που ξεσπάει στον ένα ή στον άλλο τόπο καθώς και για τα πιο σημαντικά επαναστατικά κινήματα του προλεταριάτου στη Δ. Ευρώπη. Κι όλο αυτό πρέπει να γίνεται για να μην αισθάνονται πια απομονωμένοι ο αγρότης μας κι ο εργοστασιακός εργάτης, αλλά να ξέρουν, αντίθετα, ότι πίσω τους, κάτω απ' τον ίδιο ζυγό, αλλά κι έμψυκωμένοι απ' το ίδιο πάθος κι απελευθερωτική θέληση, υπάρχει ο απέραντος, ατέλειωτος κόσμος των εργαζόμενων μαζών, που προετοιμάζονται για τον παγκόσμιο ξεσπικισμό.

Αυτό είναι το καθήκον και, τό λέμε ειλικρινά, ο μοναδικός λόγος ύπαρξης μιας επαναστατικής προπαγάνδας. Δεν πρόκειται να περιγράψουμε κάποιο πρότυπο, τον τρόπο που η νεολαία μας πρέπει να συγκεκριμενοποιήσει αυτό το καθήκον. Λέμε μόνο ένα πράγμα: ο λαός θ' αναγνωρίσει οσά δική του τη μορφωμένη νεολαία μας, μόνον όταν θά τη συναντήσει στην ίδια τη ζωή, στην ίδια αθλιότητα και στην ίδια απελπισμένη εξέγερση. Για νάναι πια εκεί μπροστά όχι οσά μάρτυρας, αλλά σάν ενεργός συμμετοχος και σάν πρωτοπορία, ή νεολαία μας πρέπει να κάνει θυσίες, να συμμετέχει ακόμα κι αν αυτό οδηγεί στην καταστροφή της, παντού και πάντα, κύρια και πρωταρχικά, σ' όλες τις λαϊκές κινητοποιήσεις κι εξεγέρσεις, απ' τις πιο μεγάλες ως τις πιο μικρές. Ένεργώντας σύμφωνα μ' ένα αυστηρά καθορισμένο σχέδιο κι υποβάλλοντας, μ' αυτή την προοπτική, όλες της τις ενέργειες στην πιο αυστηρή πειθαρχία, προκειμένου να επιτευχθεί εκείνη ή όμοφωνία που χωρίς αυτή δεν μπορεί να υπάρξει νίκη, πρέπει, αν χρειαστεί, να μάθει και να διδάξει το λαό όχι μόνο ν' αντιστέκεται άγρια, αλλά κι ακόμα, να περνάει θαρραλέα στην επίθεση.

Προτού καταλήξουμε σ' ένα συμπέρασμα, θά πρέπει να προσθέσουμε ακόμα κάτι. Αυτή ή τάξη, που έμεις ονομάζουμε πνευματικό μας προλεταριάτο, και που βρίσκεται κιόλας οσέ μια κατάσταση ώριμη για την Κοινωνική Έπανάσταση, δηλαδή, οσέ μια κατάσταση απελπιστική και που δεν μπορεί πια να την ανεχθεί, πρέπει τώρα να διαποτιστεί από συνειδητό πάθος για την οσιαλεπαναστατική υπόθεση αν δε θέλει να υποστεί μιάν ταπεινωτική κι άσκοπη ήττα· αυτή ή τάξη έχει κληθεί σήμερα να προετοιμάσει και να οργανώσει τη λαϊκή επανάσταση. Κανείς άλλος δεν μπορεί ν' αναλάβει τό δικό της ρόλο. Θά μπορούσε, είναι αλήθεια, χάρη στη μόρφωση που διαθέτει, να καταφέρει να εξασφαλίσει μια οποιαδήποτε θεσούλα, περισσότερο ή λιγότερο προσοδοφόρα, ανάμεσα στους εκμεταλλευτές, τους λιπστές και τους καταπιεστές του λαού, μέσα σ' ένα πλαίσιο που είναι ήδη ασφυκτικά γεμάτο. Άλλά κι αυτές οι θέσεις σπανίζουν όλο και περισσότερο αν και προορίζονται για μια ελάχιστη μειοψηφία. Κι πεια, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, δε θ' απόμεινε σ' αυτούς τους προλετάριους του πνεύματος τίποτα περισσότερο απ' τό αίσχος της προδοσίας και του ξεπεσομού στη κυδαιότητα και την

ταπείνωσιν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ ἀναφερόμαστε μόνο σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ προδοσία εἶναι κάτι τὸ ἀσύλληπτο κι ἀδιανόητο.

Ἄφου κόψουν ὀριστικὰ κάθε δεσμό με τὸν κόσμον τῶν ἐκμεταλλευτῶν, τῶν καταστροφῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ρώσικου λαοῦ, θὰ πρέπει νὰ θεωροῦνται ὡς ἓνα πολύτιμο κεφάλαιο, ποῦ ἔχει μπεῖ ἀποκλειστικὰ στὴν ὑπηρεσία τῆς ὑπόθεσης τῆς λαϊκῆς χειραφέτησης, ὡς κεφάλαιο ποῦ πρέπει νὰ ξοδευεῖ μόνο γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λαϊκῆς προπαγάνδας, προκειμένου νὰ προετοιμάζεται κάθε μέρα καὶ περισσότερο καὶ νὰ ὀργανώνεται ὁ ξεσηκωμὸς ὅλου τοῦ λαοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η πρώτη ιδέα μιας διεθνούς ένωσης μεταξύ εργατικών συνδικάτων γεννιέται με την ευκαιρία μιας συνάντησης μεταξύ γάλλων κι αγγλων εργατών, που έγινε στα 1862 στο Λονδίνο, στη διάρκεια της παγκόσμιας έκθεσης. Μια εργατική αντιπροσωπεία, που αποτελούνταν από 200 εργάτες οι οποίοι είχαν εκλεγεί απ' τους συντρόφους τους των εργαστηρίων του Παρισιού, στάλθηκε στο Λονδίνο, μ' έξοδα της κυβέρνησης του Ναπολέοντα ΙΙΙ, για να επισκεφθεί την έκθεση. Στις 5 Αυγούστου, σε μια μεγάλη γιορτή που οργάνωσαν τ' αγγλικά συνδικάτα για να τιμήσουν τους γάλλους εργαζόμενους, οι Άγγλοι αντιπρόσωποι είπαν, στο χαιρετιστήριο λόγο τους, ανάμεσα στ' άλλα και τ' ακόλουθα: «Έλπίζουμε να βρούμε κάποιο μέσο διεθνούς επικοινωνίας κι ότι μια μέρα θα δημιουργηθεί εκείνος ο φιλικός δεσμός που πρέπει να ένώνει τους εργάτες όλων των χωρών» οι γάλλοι θ' απαντήσουν προτείνοντας «τη δημιουργία εργατικών επιτροπών για την ανταλλαγή αλληλογραφίας πάνω σε διεθνή διοικητικά θέματα». Τόν επόμενο χρόνο, στις 22 'Ιούλη (1863), οι εργάτες του Λονδίνου οργανώνουν μια συγκέντρωση, όπου θα συζητούνταν το θέμα της υποστήριξης της απελευθέρωσης της Πολωνίας. Προσκάλεσαν και τους γάλλους να πάρουν μέρος σ' αυτή. Οι τελευταίοι έστειλαν 6 αντιπροσώπους. Ο συνδικαλιστής Όντγκεν, αφού είχε μιλήσει για την παγκόσμια ειρήνη, ζητάει απ' τους εργάτες να οργανώσουν διεθνή συνέδρια για το συντονισμό του τρόπου διεξαγωγής της πάλης έναντίον του καπιταλισμού. Ύστερ' από ένα χρόνο, το Σεπτέμβρη 1864, οι εργάτες του Λονδίνου προσκαλούν γι' άλλη μια φορά τους εργάτες του Παρισιού να πάρουν μέρος σε μια καινούργια συγκέντρωση υπέρ της Πολωνίας. Στις 28 Σεπτέμβρη, στο Σαιντ Μάρτιν Χώλ, θα φθάσουν οι τρεις γάλλοι αντιπρόσωποι μ' ένα σχέδιο διεθνούς ένωσης. Αυτοί ήταν ο Τολαίν, τερναδόρος, ο Περρασόν, χαλκουργός κι ο Λιμουζέν, κορδελάς. Η συζήτηση, που ακολούθησε, διευθυνόταν απ' τόν Έντουαρντ Σπένσερ, θετικιστή φιλόσοφο και φλογερό ριζοσπάστη. Ο Τολαίν διάβασε απ' το δῆμα το σχέδιο τῶν παριζιάνων εργατῶν κι ὁ Λελουμπέζ, ἕνας νεαρός καθηγητῆς τῆς γαλλικῆς γλώσσας, τὸ μετέφρασε. Ο συνδικαλιστής Γουίλεν παρουσίασε τὴν ἀπόφαση πὺ πρότεινε στὴ συνέλευση ἡ Ἐπιτροπὴ Πρωτοβουλίας, τὴν ὁποία εἶχαν συλλάβει ἀκόλουθα:

«Ἡ συνέλευση ἀφοῦ ἀκουσε τοὺς γάλλους ἀδελφους μας.. καὶ δοσμένου ὅτι τὸ πρόγραμμά τους μπορεῖ νὰ βελτιώσει τὴν κατάσταση τῶν εργαζομένων, τὸ ἀποδέχεται οὐ θάση μίᾳ διεθνούς ὀργάνωσης. Ἡ συνέλευση ὁρίσει μίᾳ Ἐπιτροπὴ, πὺ ἔχει τὴ δικαιοδοσία ν' αὐξήσει τὰ μέλη της, μὲ σκοπὸ νὰ συντάξει τοὺς κανονισμοὺς αὐτῆς τῆς Ἐνώσεως».

Ἡ ἀπόφαση ἐπιδοκιμάστηκε ὁμόφωνα κι ἀμέσως ὀρίστηκε ἡ Ἐπιτροπή, πού θάπρεπε νάχει τήν ἐδρα τῆς στό Λονδίνο. Στό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀπαρτίστηκε ἀπό ἀγγλους, πού ἀνάμεσά τους ἦταν οἱ συνδικαλιστές ὄνγκεν, Κρέμερ, Γουβίλερ, Λούκραφτ κι ὁ ὁπαδός τοῦ Ὄουεν Γουεστόι. Ὁ Λελουμπέζ καί δυό - τρεῖς ἄλλοι γάλλοι πού ἔμεναν στό Λονδίνο, θ' ἀντιπροσώπευαν τή Γαλλία. Ὁ Φοντάνα κι ὁ Ἰταλοποιημένος πολωνός ταγματάρχης Γούλφ (δεξί χέρι τοῦ Μαντοῖνι) τήν Ἰταλία. Ὁ ραφτεργάτης Ἰκάριους κι ὁ δόκτορας Κάρλ Μάρξ, τή Γερμανία. Ἡ Ἐπιτροπή αὐτή εἶχε ἐπιφορτιστεῖ μέ τήν ἐπεξεργασία ἐνός σχεδίου Καταστατικοῦ καί τή σύγκληση ἐνός ἐργατικοῦ συνέδριου στά 1865.

Ὁ Μάρξ ἀφηγεῖται τό γεγονός σ' ἓνα γράμμα του στόν Ἐνγκελς μέ ἡμερομηνία 4 Νοέμβριον 1864 «Πρὶν ἀπό λίγο καιρό, οἱ ἐργάτες τοῦ Λονδίνου εἶχαν καλέσει τοὺς παριζιάνους ἐργάτες γιά μιὰ κοινή δρᾶση ἀναφορικά μέ τό ζήτημα τῆς Πολωνίας. Οἱ παριζιάνοι ἔστειλαν, ἀπ' τήν πλευρά τους, μιάν ἀντιπροσωπεία, μ' ἐπικεφαλῆς τό Ζολαίν, ἕναν ἐργάτη πού ἦταν ὑποψήφιος στίς τελευταῖες ἐκλογές τοῦ Παρισιοῦ, ἕνα θαυμάσιον νεαρό. (Κι οἱ σύντροφοί του ἦταν κι αὐτοὶ θαυμάσια παιδιά). Ὁργανώθηκε μιὰ δημόσια ἐκδήλωση, γιά τίς 28 Σεπτέμβριον, στό Σαιντ Μάρτιν Χώλ, ἀπ' τόν ὄνγκεν (τοαγκάρη, πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῶν Συνδικάτων τοῦ Λονδίνου καί τῆς Ἐταιρίας τῶν Συνδικάτων γιά τήν Κινητοποίηση γιά τήν φῆφο, πού βρίσκεται σ' ἐπαφή μέ τόν Τζῶν Μπράιτ) καί τόν Κρέμερ (οἰκοδόμο, γραμματέα τῆς Ἐνώσεως Χριστιῶν)... Μοῦ ἔστειλαν κάποιον Λελουμπέζ γιά νά μέ ρωτήσει ἀν θάθελα νά συμμετάσχω, γιά λογαριασμό τῶν γερμανῶν ἐργατῶν καί, ἰδιαίτερα, ἀν μπορούσα νά ὑποδείξω ἕνα γερμανό ἐργάτη γιά νά μιλήσει στήν ἐκδήλωση κλπ. Παρουσίασα τόν Ἰκάριους, πού τὰ κατόφερε μιὰ χαρά καί παρεδρέθηκα κι ὁ ἴδιος στή συγκέντρωση, σάν προσωπικότητα πού δέ θά μιλοῦσε ἀπ' τό θῆμα. Γνώριζα ὅτι τούτη τή φορά, εἴτε ἀπ' τή μεριά τῶν λονδρέζων, εἴτε ἀπ' τή μεριά τῶν παριζιάνων, ἦταν πραγματικές οἱ δυνάμεις πού ἐμφανίζονταν στή σκηνή κι ἀκριβῶς γι' αὐτό, ἀποφάσισα νά ἐγκαταλείψω τή συνθησιμένη μου στάση, δηλαδή, νά μή δέχομαι τέτοιου εἶδους προσκλήσεις...».

2. Ὅττο Ἐντουαρτ Λέοπολντ, πρίγκιπας τοῦ Βίσμαρκ (1815 - 1898). Πρώτος πολιτικός. Ἀπ' τὰ 1858 ὡς τὰ 1862 ἦταν πρεσβευτής στή Ρωσία ἀπ' τόν Ἰούνη ὡς τό Σεπτέμβριον 1862, πρεσβευτής στό Παρίσι. Ἀπ' τίς 23 Σεπτέμβριον 1862 πρῶτος υπουργός κι ὑπουργός ἐξωτερικῶν τῆς Πρωσίας, Πρῶτος υπουργός καί πρῶτος καγκελάριος τοῦ γερμανικοῦ Ράιχ ἀπ' τὰ 1871 ὡς τὰ 1890.

3. Γκαμπριέλ Κλώντ Ζύλ φάβρ (1814 - 1896) Ρεπουμπλικάνος δικηγόρος. Στίς 28 Γενάρη 1871, ὑπόγραψε σ' ὄνομα τῆς Κυβέρνησεως Ἐθνικῆς Ἄμυνας τήν ἀνακλή μὲ τό Βίσμαρκ, ὕστερα ἀπό 5 μῆνες πολιορκίας τοῦ Παρισιοῦ ἀπ' τὰ πρωσοικά στρατεύματα. Στά 1871, ἐγίνε ἀντιπρόεδρος κι ὑπουργός ἐξωτερικῶν τῆς κυβέρνησεως θιέρου στίς Βεροαλλίες. Τό Μάρτη 1871, δταν ὁ θιέρουσι διέταξε νά φύγουν ἡ κυβέρνηση, οἱ ὑπηρεσίες κι οἱ στρατιωτικές δυνάμεις ἀπ' τό Παρίσι, γιά νά μήν ὑποκύψει στίς πιέσεις τῶν ἐξεγερμένων παριζιάνων, ὁ φάβρ ἀπάντησε στοὺς δημάρχους τοῦ Παρισιοῦ, πού πῆγαν

για να του προτείνουν ένα ουμβιδασμό (άμεση προκήρυξη δημοτικών εκλογών και διατήρηση της Έθνοφρουράς). «Δε συζητάνε με τους δολοφόνους». (Άναφερόταν στην εκτέλεση των στρατηγών Λεκόμπε και Θωμάς απ' το λαό, τὸ ἐπεισόδιο πού ἔκανε τὸ θιέρρο ν' ἀποφασίσει τὴν ἐκκένωση τοῦ Παριουῦ).

4. Λεόν Γαμβέττας (1838 - 1882). Δικηγόρος καὶ κύριος ἐκπρόσωπος τῶν ριζοσπαστῶν ρεπουμπλικάνων. Στὴ διάρκεια τῆς Κομμούνας, θεωροῦνταν ἀπ' τὸ ἐργατικὸ κίνημα ὡς «ὁ κατεξοχὴν γιακωβίνος δικτάτορας».

5. Πραξίντις Ματέο Σαγκάοτα (1827 - 1903). Ἴσπανὸς οὐρουργὸς ἐσωτερικῶν στὴ διάρκεια τῆς σύντομης βασιλείας τοῦ Ἀμεδαίου.

6. Ἀμεδαῖος Φερντινάντο Μαρία, δούκας τῆς Ἀόσπης (1845 - 1890). Τρίτο παιδί τοῦ Βικτωρα Ἐμμανουήλ II. Στις 16 Νοέμβρι 1870, τὰ Κορτές (=Ἴσπανικὴ Βουλὴ) τοῦ πρόφεραν τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας, ἐπιχειρώντας, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, νὰ τερματίσουν τὴ διαμάχη μεταξύ νομιμοφρόνων, φιλελεύθερων καὶ ρεπουμπλικάνων. Ἐπειδὴ ὁμως δὲ συνέθεκε αὐτὸ, ὁ Ἀμεδαῖος προτίμησε νὰ παραιτηθεῖ στις 11 Φλεβάρη 1873. Στις 12 Φλεβάρη, τὰ Κορτές ἀνακήρυξαν τὴ δημοκρατία. Ἀμέσως, ζέσπασε στὴ χώρα τῶν Βάσκων μιὰ ἐξέγερση ὑπὲρ τοῦ Καρόλου.

Στις 10 Ἀπρίλη ἐκλέχτηκε μιὰ Συντακτικὴ Ἐθνοσυνέλευση, πού συνήλθε τὴς πρῶτες μέρες τοῦ Ἰούνη καὶ στις 8 ἀνακήρυξε τὴν ὁμοσπονδιακὴ δημοκρατία. Στις 11, σχηματίστηκε μιὰ νέα κυβέρνηση μὲ πρόεδρο τὸν Πι ἰ Μαργκάλ. Τὸν ἴδιο καιρὸ ὀρίστηκε μιὰ ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ συντάξει τὸ ἀσχέδιο τοῦ νέου συντάγματος, ἀποκλείστηκε, ὁμως, ἀπ' αὐτὴ οἱ ἀδιάλλακτοι ρεπουμπλικάνοι τῆς ἀριστερᾶς. Ἔτσι, στις 3 Ἰούλη, ὅταν δημοσιεύτηκε αὐτὸ τὸ νέα Σύνταγμα, οἱ ἀδιάλλακτοι ζεσπώθηκαν, ὑποστηριζόμενοι ἀπ' τοὺς Διεθνιατῆς, ὑπὲρ μιᾶς «Ὁμοσπονδιακῆς» δημοκρατίας καὶ τῶν ἐκυριαρχῶν, ἢ «ἀνεξαρτητῶν» καντονίων, στὴ Σεβίλλη, τὴν Κόρδοβα, τὴ Γρανάδα, τὴ Μάλαγα, τὴ Βαλένθια, τὸ Κάντιξ, τὸ Ἄλκόν, τὴ Μουρκία, τὴν Καρθαγένη κλπ. Στις 18 Ἰούλη, ὁ Πι ἰ Μαργκάλ ὑπόβαλλε τὴν παραίτησή του καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸ Σαλμερόν, ὁ ὁποῖος ἔστειλε ἀμέσως τὸ στρατὸ ἐναντίον τῶν ἐξεγερμένων. Ἡ Καρθαγένη ἀντιστάθηκε ὡς τις 11 Γενάρη 1874.

7. Γκιουζέππε Μαντοῖνι (1805 - 1872) . Γνώρισε τὸ Μπακούιν, πού τοῦ τὸν παραύσιασε ὁ Χέρτσεν, στὰ 1862 στὸ Λονδίνο, μετὰ τὴ δραπετεύσή του ἀπ' τὴ Σιδηρία. Στις 12 Νοέμβρι 1863 ὁ Μαντοῖνι γράφει στὸ Φρειδερίκο Καρμανέλλα «...νὰ πείς στὸ Μόστο ὅτι θὰ πάει νὰ τὸν ζητήσει ἕνας ῥώσος φίλος μου μὲ τὴ γυναίκα του· ὅτι θέλω νὰ τὸν δεχτοῦν καλά οἱ δικοί μας, νὰ τὸν γνωρίσουν μὲ τ' ἀντρόγυνα Σάκα καὶ Κασάκια. Θὰ μείνει πολὺ λίγο στὴ Γένοβα. Αὐτὸς ὁ ῥώσος θὰ σοῦ δώσει κιὰν δὲ σοῦ δώσει νὰ τοῦ τὸ θυμίσει, ἕνα πρῶτο ῥώσικο γράμμα στὰ γαλλικά. Εἶναι μιὰ ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα ἐργασία. Νὰ μεταφραστεῖ. Ἡ σειρά τῶν γραμμάτων ἀπευθυνόταν ἀρχικὰ σὲ μιὰ σοουδικὴ ἐφημερίδα· ἀλλ' ἂν θὰ τοῦ ζητοῦσε νὰ σοῦ ἐπιτρέψει ν' ἀφαιρέσεις τὸν πρόλογο ἔτσι ὥστε νὰ ταριάζει μαζί της ἡ ἐργασία πού εἶχε δοθεῖ στὸ «DOVERE», θὰ τὸ ἔκανε. Καταλαβαίνεις γιὰτί σοῦ στέλνει τ' ἄλλα γράμματα ἀπ' τὴ Φλωρεντία». (βλ. Α. Ρομάνο «Ἱστορία τοῦ Σο-

σιαλισμού στην 'Ιταλία», σ. 119). Στις 13 Νοέμβρη 1863 ο Μαντοίνι γράφει στον Γκιουζέππε Ντόλφι. «Θά δείτε ένα ρώσο φίλο μου, πού οἶς τόν συστήνω θερμά, μαζί με τήν πολωνέζα γυναίκα του. Προηγούμενα, πάντως, θά οἶς στείλει ένα γράμμα — ίσως ἀπ' τή Γένοβα — πού θά οἶς παρακαλεῖ νά τοῦ θρεῖτε ένα ἀπλό διαμέρισμα στή Φλωρεντία. Σῶς παρακαλῶ σάν φίλος νά κάνετε δι τῶς οἶς ζητήσει καί θά οἶς εἶμαι εὐγνώμων» (στό ἴδιο). Στά 1852, ὁ Μαντοίνι ἔγραφε γιά τό θέμα τοῦ σοσιαλισμοῦ: «Ὁ μέγας προβληματισμός γύρω ἀπ' τήν κοινωνία, πού σήμερα ἔχει ἀνεβάσει τόν πυρετό στήν Εὐρώπη, μπορεῖ νά καθορισθεῖ ἔτσι: κατάργηση τοῦ προλεταριάτου· χειραφέτηση τῶν ἐργαζόμενων ἀπ' τήν τυραννία τοῦ κεφάλαιου, πού ἔχει συγκεντρωθεῖ στά χέρια ἑνός μικροῦ ἀριθμοῦ ἀτόμων· διανομή τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ἀξίας τους, σύμφωνα με τήν ἐργασία πού προσφέρθηκε· εἰδικευμένη καί πνευματική ἐκπαίδευση τῶν ἐργατῶν· ἔθελοντική συνεργασία μεταξὺ τῶν ἐργατῶν, πού θ' ἀντικαταστήσει εἰρηνικά, προοδευτικά καί στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ, τή μισθωτή ἐργασία τοῦ ἀτόμου, πού θρῖσκειται στήν αὐθαίρετη θέληση τοῦ καπιταλιστῆ.

Αὐτή εἶναι ἡ πεμπτοετία ὄλων τῶν σημερινῶν ἐπιθυμιῶν. Δέν πρόκειται γιά καταστροφή, κατάργηση, μεταφορά, μεθίσια μέσα, τοῦ πλοῦτου ἀπ' τή μιὰ τάξη στήν ἄλλη. Πρόκειται γιά αὐξηση τῆς κατανάλωσης, καί κατά συνέπεια γιά αὐξηση τῶν προϊόντων, γιά διεύρυνση τῆς διανομῆς τους σ' ἐκείνους πού παράγουν. Γιά τό ἀνοιγμα ἑνός πλατιοῦ δρόμου στόν ἐργαζόμενο. Γιά νά μπορεῖ αὐτός ν' ἀποκτήσει πλοῦτο κι ἰδιοκτησία, νά θρῖσκει κεφάλαια καί τρόπο ἐλεύθερης ἐργασίας».

8. Μετά τή φυγή τῆς κυβέρνησης θιέρου ἀπ' τό Παρίσι στίς Βεροαλλίες, ὅπου θρῖσκόταν κιόλας ἡ Συνέλευση, τό δημοκρατικό καί προλεταριακό Παρίσι «ἀνακήρυξε τήν Κομμούνα», με τήν περίφημη διακήρυξη (πού γράφτηκε ἀπ' τόν Ντελεκλούζ): «Κάτω ὁ μιλιταρισμός! Ἔξω οἱ γαλονάδες τῶν γενικῶν ἐπιτελειῶν. Τόπο στό λαό, στοὺς ἀγωνιστές, στοὺς ἀνθρώπους με τὰ «γυμνά μπράτσα»! Σήμανε ἡ ὥρα τοῦ ἐπαναστατικοῦ πόλεμου. Ὁ λαός ἀγνοεῖ τοὺς περίτεχνους ἐλιγμούς, ἀλλ' ὅταν ἔχει στό χέρι ἕνα ντουφέκι καί τό πεζοδρόμιο κάτω ἀπ' τὰ πόδια, δέ φοδῶται καμιά πανουργία τῆς μοναρχικῆς σχολῆς». Ἡ Κομμούνα κράτησε ἀπ' τίς 18 Μάρτη 1871 ὡς τό τέλος τοῦ Μάη. Ὑστερα ἀπό μιὰ ἀπελπισμένη ἀντίσταση ἐνάντια στά ἐνόμιμα στρατεύματα τῶν Βεροαλλιῶν, ἡ Κομμούνα ἀναγκάστηκε νά ὑποκύψει. Σέχωρα ἀπ' τοὺς ὑπερασπιστές τῆς Κομμούνας πού πέθαναν στή διάρκεια τῶν 70 μερῶν τῆς ἡρωικῆς πάλης, μόνο στήν τελευταία ὀδομάδα τοῦ Μάη, στή διάρκεια τῆς ἐπανακατάληψης τοῦ Παρισιοῦ, ἀπό δρόμο σέ δρόμο κι ἀπό ὀδόφραγμα σέ ὀδόφραγμα, τὰ στρατεύματα τῶν Βεροαλλιῶν θά τουφεκίσουν 20 - 25 χιλιάδες κομμουνάρους. Σχεδόν 3 χιλιάδες θά πεθάνουν ἀμέσως μετὰ στίς φυλακές καί στά στρατόπεδα συγκέντρωσης αἰχμαλώτων καί 13.700 θά καταδικαστοῦν σέ ποινές πού ἔφθαναν ὡς τὰ ἰσόθια καί τό θάνατο. Ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν θυμάτων ἀποτελοῦνταν ἀπό ἐργάτες καί θιοτέχνες.

9. Κάρλ Μάρξ (1818 - 1883) καί Φρήντριχ Ἐνγκελς (1820 - 1895). Ὁ Βεντούρι, στό βιβλίο του «Ὁ Ρώσικος Λαϊκισμός· Ἐἰνάντι, σ.83, περιγράφει τήν

πρώτη συνάντηση του Μπακούιν μ' αυτούς στο Παρίσι: «Ο Μπακούιν συνδέοταν τότε πολύ στενά μ' εκείνη την ομάδα πού, στους τελευταίους μήνες του 1844, προσπαθούσε νά μετατρέψει τή γερμανική εφημερίδα «VORWÄRTS», πού εκδιδόταν στο Παρίσι, σέ ὄργανο τῶν σοσιαλιστῶν ἐμικρέδων, δηλαδή, τῆς ομάδας Ρούζ, Μάρξ, Χέρβεγκ, Χάινε. Ἄλλ' ἀκόμα καί στήν ἀτμόσφαιρα ἐκείνου τοῦ περιβάλλοντος, αἰσθανόταν κάτι πού τόν ἐμπόδιζε νά δοθεῖ ὀλόφυκα. Ξαναζοῦσε ἐκείνη ἡ πίεση, ἐκείνη ἡ τεχνητή ἀτμόσφαιρα πού δέν τοῦ εἶχε ἐπιτρέψει νά δεχτεῖ τήν οὐτοπία τοῦ Βάιτλινγκ. Ἐγραφε (ἀναφέρεται ἀπ' τόν Στεκλώφ, III, σ. 235): «Αὐτοί οἱ κύριοι εἶναι ξένοι στίς βασικές ἀπαιτήσεις τῆς ἀξιοπρέπειας καί τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Δέν εἶναι, ἴσως, κάτι τὸ λυπηρό; Οἱ γάλλοι κομμουνιστές, ἀπ' αὐτὴ τὴν ὄψη, εἶναι πιὸ προοδευτικοί, πιὸ ἀνθρώπινοι, περήφανοι κι ἐλεύθεροί· εἶναι γεμάτοι ἀξιοπρέπεια κι ἀγάπη καί γι' αὐτὸ ἀκριθῶς ἐκτιμοῦν τὴν ἐλευθερία καί τὴν ἀξιοπρέπεια τῶν ἄλλων». Ὁ Χάινλιτς Μπερνστάιν (1806 - 1892), ὁ γερμανὸς δημοσιολόγος κι ἰδρυτὴς τῆς «VORWÄRTS», ἀναφέρει τοὺς Ρούζ, Μάρξ, Χέρβεγκ, Μπακούιν Γουίθ, Τζ. Βέμπερ, Ἐθερμπεγκ, Μπέργκερ κι Ἐνγκελς, σὰ συνεργάτες τῆς εφημερίδας παρόλο πού, ὅπως ἦταν γνωστό, οἱ ἀντιθέσεις τοῦ μεγαλύτερου μέρους ἀπ' αὐτοὺς ἀπέκλειαν μιὰ κοινὴ ἐργασία. Ὁ Μπερνστάιν κατοικοῦσε ὁ ἓνα οπίτι στὴ γωνία τῶν ὁδῶν Οὐρσουλίλων καί Πετι Σαμπ καί γράφει: «Εἶχα πολλὰ ὄνματα πού δὲ χρησιμοποιοῦσα κι ἀπ' τὸν Ἰούλι 1844, ἔμεινε σὸ πιὸ μεγάλο ἀπ' αὐτά, μὲ μοναδικὴ ἐπίπλωσις ἓνα ράτζο, ἓνα μπασούλο κι ἓνα μπουκάλι ἀπὸ κασοίτερο, ὁ ρῶσος Μπακούιν. Γιατὶ αὐτὸς ἦταν ὁ λιγότερο ἀπαιτητικὸς ἀπ' ἄλλους τοὺς ἀνθρώπους. Σ' αὐτὸ τὸ ὄνματιν ἐρχόταν μιὰ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ 12 - 14 άτομα, πού ἄλλα κάθονταν σὸ κρεβάτι, ἄλλα σὸ μπασούλο κι ἄλλα στέκονταν ὄρθια ἢ θημάτιζαν· κάπνιζαν ὄλοι πολύ καί οὐζητοῦσαν μὲ τὴν πιὸ μεγάλη ζωηρότητα καί πάθος. Τὸ χειμῶνα 1841 - 42, ὁ Ἐνγκελς παρακολουθοῦσε μαθήματα φιλοσοφίας σὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Βερολίνου καί κατοικοῦσε στὴν ὁδὸ Ντόροθου, σὸν ἴδιο δρόμο πού ἔμεινε κι ὁ Μπακούιν. Ἄλλὰ οἱ δυὸ νεαροὶ δὲ γνωρίζονταν.

10. Ναπολέων III (1808 - 1873). Γιὸς τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτη. Στις 10 Δεκέμβρι 1848 ἐκλέχτηκε πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας. Στις 2 Δεκέμβρι 1852 ἔκανε ἓνα πραξικόπημα μὲ τὴν ὑποστήριξη ὀχι μόνο τῶν μικροϊδιοκτητῶν ἀγροτῶν, πού τόν εἶχαν κιάλας ἐκλέξει σὰ 1848, ἀλλὰ καί τοῦ κλήρου κι ὀλης τῆς διοικητικῆς ὀστικῆς τάξης. Ἡ περίοδος ἀπ' τὰ 1852 ὤς τὰ 1860 ὀνομάστηκε «ἡ βασιλεία τῆς κομπίνας». Μετὰ τὴν ἦττα τῆς αὐτοκρατορίας σὸ Σεντάν, στις 2 Σεπτέμβρι 1870, ὁ αὐτοκράτορας κατέφυγε στὴν Ἄγγλια ὀπου καί πέθανε. Στις 4 Σεπτέμβρι σχηματίστηκε ἡ Κυβέρνησις Ἐθνικῆς Ἄμυνας σὸ Παρίσι καί μιὰ μεγάλη λαϊκὴ συγκέντρωσις, πάντα σὸ Παρίσι, ἀνακήρυξε τὴ Δημοκρατία.

11. Ὁ Μπακούιν ἔγραφε ἀπ' τὸ Λονδίνο σὸ Γαριβάλδη, στις 30 Γενάρη 1862: «Ἡ φήμη τῶν εὐγενικῶν καί πατριωτικῶν ὀας ἐγχειρημάτων, ἔσπασε τὴ φανερὴ μου ἀδράνεια καί μοῦ ξαναγέννησε τὰ πάθη τῆς νιότης... Ἐξάλλου δέν ἤμουνα ὁ μόνος πού συγκινήθηκε. Ἄν μπορούσατε νὰ σταθεῖτε μάρτυ-

ρας, όπως εγώ, του φλογεροῦ ἐνθουσιασμοῦ ὅλης τῆς πόλης τοῦ Ἴρκοῦτος, πρωτεύουσας τῆς Ἀν. Σιθρίας, μόλις μαθεύτηκε τὸ νέο τῆς ἐκστρατείας σας στὴ Σικελία καὶ τῆς θριαμβευτικῆς σας προέλασης, διαμέσου τῶν κτήσεων τοῦ πρώην βασιλιά τῆς Νάπολης, θὰ σκεφτόσαστε, ὅπως κι ἐγώ, ὅτι δὲν ὑπάρχουν πιά χώρες, οὔτε σύνορα». (Ἀναφέρεται στὸ «Ἐργατικὸ Κίνημα», Μασινιμπόζιο - «Ὁ Μπακούνιν, ὁ Γαριβάλδης καὶ τὸ Σλάβικο Ζήτημα» 1862 - 64). Ὁ Μπακούνιν ἔστειλε στὸ Γαριβάλδη τὰ πρώτα γραφτὰ πού δημοσίευσε, ὅστερα ἀπ' τὴ δραπετεύσῃ του ἀπ' τὴ Σιθρία, σὰ συμπλήρωμα τοῦ «Κόλοκολα»-«Πομανῶφ, Πουγκατοέφ, Πεοτέλ, ὁ λαϊκὸς σκοπὸς», τὸ Ἰλιθάρη 1862, συνοδεύοντας τὴν ἀποστολὴ τους καὶ μ' ἓνα γράμμα ὅπου ἔλεγε: «Ὁ σκοπὸς μας εἶναι τὸ χτύπημα τοῦ συγκεντρωτισμοῦ, τοῦ μωσκοβίτικου καὶ τοῦ Πετροπολίτικου, ἡ χειραφέτηση κι ἡ πλήρης ἐλευθερία, ἡ αὐτονομία κι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ κείνων πού δὲν εἶναι πολωνικὲς καὶ πού ἀποτελοῦν τὸ ρώσικο Κράτος· ὁ πόλεμος μέχρι θανάτου κι ἡ καταστροφὴ τῆς αὐτριακῆς αὐτοκρατορίας...». Στὶς 19 Γενάρη 1864, ὁ Μπακούνιν ἔγινε δεκτὸς ἀπ' τὸ Γαριβάλδη στὴν Καπρέρα. Στὸ Συνέδριον γιὰ τὴν Εἰρήνῃ τῆς Γενεύης (9 - 12 Σεπτέμβριον 1867), ὁ Μπακούνιν συνάντησε ξανά τὸ Γαριβάλδη. Ὁ θετικιστῆς φιλόσοφος Βιρούμπωφ, πού τὸν εἶχε γνωρίσει στὴ Νάπολη, ἀναφέρει στὶς ἀναμνήσεις του: «θυμῶμαι καλὰ τὴν ἐξαιρετικὰ ἐντυπωσιακὴ ἐμφάνισί του στὴν πρώτη συνεδρίαση τοῦ συνέδριου. Ὁταν μὲ τὸ θαρὺ κι ἀργὸ περπάτημά του ἀνέβηκε τὰ σκαλοπάτια τῆς σκηνῆς, ὅπου καθόταν τὸ προεδρεῖο, ντυμένος, ὅπως πάντα ἀτιμέλητα μ' ἓνα γκριζοκοστοῦμι, κάτω ἀπ' τὸ ὅποιο φαινόταν ὀχι ἓνα πουκάμισο ἀλλὰ ἓνα πλεκτὸ, συνοδευόμενος κάθε τόσο ἀπ' τὶς φωνὲς τοῦ κοινοῦ Μπακούνινι, ὁ Γαριβάλδης, πού ἦταν πρόεδρος, σπώθηκε, ἔκανε μερικὰ θήματα πρὸς τὸ μέρος τοῦ καὶ τὸν ἀγκάλιασε. Αὐτὴ ἡ συγκινητικὴ συνάντηση τῶν δυὸ γέρον καὶ σοκιμασμένων ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπανάστασης, προκάλεσε ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Παρόλο πού στὴν ἀπέραντη αἰθουσα ὑπῆρχαν πολλοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Μπακούνιν, ὅλοι σπώθηκαν ὀρθοὶ καὶ τὰ χειροκροτήματα δὲν εἶχαν πιά τελειωμῶ». (Ἐναφ. ἀπ' τὸ Νεττλῶ στὸ ἔργο «Ὁ Μπακούνιν κι ἡ Διεθνὴς στὴν Ἰταλία», Γενεύη, 1913).

12. Λουδοβίκος XIV (1638 - 1715). Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας πού ὀλοκλήρωσε τὴν κρατικὴ συγκέντρωση τοῦ βασιλείου του, διαμέσου τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας του.

13. Ναπολέοντας I (1769 - 1821). Ὑλοποίησε τὴν κρατιστικὴ ἰδέα τῶν γακωθίνων ἀστῶν, καθιερώνοντας ὅλες τὶς βασικὲς δομὲς τοῦ σύγχρονου, συγκεντρωτικοῦ ἀσπικοῦ Κράτους. Διαμέσου αὐτοῦ ὁ στρατὸς ἀνέλαβε ἓνα συγκροτημένο πολιτικὸ ρόλο, τὸ ρόλο τῆς διαφύλαξης τῶν δικτατορικῶν θεσμῶν.

14. Φρειδερίκος II, ὁ Μεγάλος (1712 - 1786). Βασιλεὺς τῆς Πρωσίας.

15. Θρανοῦσά Μαρί Ἀρονέτ, ὁ λεγόμενος Βολταίρος (1694 - 1778). Ὁ Σουλβαίν Μαρσαὶ (ἓνας ἀπ' τοὺς «λυσοσασμένους» στὴ διάρκεια τῆς Μεγάλης Ἐπανάστασης καὶ κατόπιν συντάκτης τοῦ «Μανιφέστου τῶν Ἴσων», στὴ συνωμοσία τοῦ Μπαμπέφ) στὸ «Ἡμερολόγιον τῶν Ρεπουμπλικάνων πρὸς κρή-

ση τῆς Δημόσιας Ἐκπαίδευσης, πού ἔκδωσε στὴ 1793, ἔγραψε. «Περιγελοῦσε τοὺς βασιλιῶδες, εἰρωνευόταν τοὺς παπᾶδες, κλεῦαζε τοὺς εὐγενεῖς, φώτιζε τὸ λαὸ καὶ τοῦ ἐνίοκουε τὸ πῆθικό. Αὐτέες οἱ ὑπηρεσίες εἶναι πού ἀξίζουν τὴν ἀναγνώρισή».

16. Ἀλέξανδρος I (1777 - 1825). Αὐτοκράτορας τῆς Ρωσίας. Στὰ 1801 διαδέχθηκε τὸν πατέρα του Παῦλο I (ὅταν αὐτὸς δολοφονήθηκε ἀπ' τὴ γυναίκα του καὶ μητέρα τοῦ Ἀλέξανδρου). Στὰ 1801 ἀπαγόρευσε τὸ πούλημα τῶν χωρικῶν χωρὶς τὸ πούλημα καὶ τῆς γῆς. Στὰ 1802 κατάργησε τὴν προληπτικὴ λογοκρισία. Στὰ 1803 καθιέρωσε μιὰ νομοθεσία πού ρύθμιζε τὸ ζήτημα τῆς διομηχανικῆς ἐργασίας καὶ παραχώρησε τὸ δικαίωμα στοὺς δουλοπάραικους νὰ ἐξαγοράζουν τὴν ἐλευθερία τους «μὲ τὴ συγκατάθεση τῶν ἀφεντικῶν». Στὰ 1804 θάζει περιορισμούς στὶς τιμωρίες τῶν δουλοπάραικων. Στὰ 1821 διατάζει τὸ ἄμεσο κλείσιμο τῶν μασονικῶν στοῦν καὶ τὴν ἀπαγόρευση κάθε μυστικῆς ἐταιρίας. Στὰ 1825 ἀπαγορεύει τὸ νοίκιασμα τῶν δουλοπάραικων στοὺς ἰδιοκτῆτες ἐργαστασίων. Στὶς 19 Νοέμβρη 1825, πεθαίνει στὸ Ταγκανρόγκ, ὅπου εἶχε ἀποσυρθεῖ κάτω ἀπ' τὴν ἐπῆρεια μυστικιστικῶν παραισθήσεων.

— Νικόλαος I (1796 - 1855). Διαδέχτηκε τὸν Ἀλέξανδρο I. Ἐγκαινίασε τὴ βασιλεία του μὲ τὴ δίκη καὶ τὴν ἐκτέλεση τῶν Δεκεμβριστῶν, Πεστέλ, Ριλῆδ, Μουράδιεφ - Ἀποστόλ, Μπεοτούγεφ - Ρισούμιν, Κακόδσκοϊ. Στὰ 1828, καταδικάζει σὲ θάνατο ἄλλους 5 Δεκεμβριστέες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ τὸ Σουκίνωφ. Ἐπισκέφτηκε στὴν Ἀγγλία τὴ «Νέα Λανάρκ», τὴν κοινότητα τοῦ οὐτοπιστῆ Ὅουεν. Στὶς 29 Ἀπρίλη γλύτωσε ἀπὸ μιὰ ἀπέπεια πού ἐγίνε ἐναντίον του στὴ Βαρσοβία καὶ στὶς 7 Σεπτέμβρη, ἀπὸ μιὰ ἄλλη πού ἐγίνε στὸ Παρίσι. Στὰ 1845 θεοπίζει ἓνα νόμο μὲ «ἀνθρωπιστικὲς διατάξεις», πού μειώνει τὸν ἀριθμὸ τῶν μαστιγώσεων μὲ τὸ κνοῦτο ἀπὸ 7 σὲ 3 κι ἕναν ἄλλο πού ἀπαγορεύει τὶς ἀπεργίες, χαρακτηρίζοντάς τεσ οἶον «ἐξεγέρσεις κατὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ Κράτους». Στὰ 1853 ἀρκίζει τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, μὲ τὶς ὁποῖες ἐνώθηκε ὕστερα καὶ τὸ Πεδεμόντιο. Πέθανε στὰ 1855.

17. Αἰκατερίνη II (1729 - 1796). Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας ἀπ' τὶς 28 Ἰούνη 1762. Στὰ 1763 ἔδωσε τὴν ἄδεια στοὺς ξένους ἐργοστασιάρχες ν' ἀποκτήσουν δουλοπάραικους. Στὰ 1765 ἐπέτρεψε σ' ἀφεντικά νὰ καταδικάζουν τοὺς δουλοπάραικους τους σὲ καταναγκαστικά ἔργα. Στὰ 1767 ἀπαγόρευσε στοὺς δουλοπάραικους νὰ κάνουν ἀγωγὴ σ' ἀφεντικά τους. Στὰ 1773 κι ὡς τὰ 1775, ἀγωνίστηκε νὰ καταστείλει τὴν ἐξέγερση τοῦ Πουγκατσέφ. Στὰ 1783 ἐπέκτεινε τὴ δουλοπαραοικία στὴν Οὐκρανία καὶ στὰ 1785 θεοπίζει τὴν ἀποκλειστικὴ κυριότητα τῶν ἀφεντικῶν πᾶνν στοὺς δουλοπάραικους. Πέθανε στὰ 1796 καὶ τὴ διαδέχτηκε ὁ Παῦλος I.

18. Λουὶς Ἀδόλφος θιέρρος (1797 - 1877). Γάλλος ἱστορικὸς καὶ πολιτικός. Σὰν ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν καταστέλλει τὶς ἐξεγέρσεις τῆς Λυών, στὰ 1830 καὶ τοῦ Παρισιοῦ στὰ 1834 καὶ 1848. Τερματίζει τὴ σταδιοδρομία του σὰν πρεσβρὸς τῆς Δημοκρατίας καὶ δῆμιος τῆς Κομμῦνας.

19. Υπήρξε το πρώτο συνέδριο της Διεθνούς Ένωσης Έργαζομένων κι έγινε στη Γενεύη απ' τις 3 ως τις 8 Σεπτέμβρη 1866.

20. Γιόχαν Γιακόμπι (1805 - 1877). Γιατρός απ' το Καϊνζπεργκ, συγγραφέας και φιλελεύθερος πολιτικός. Μέλος του Κοινοβουλίου της Φρανκφούρτης στα 1848 - 49 και της πρωσικής Έθνοσυνέλευσης. Απ' τα 1862 υπήρξε μέλος του πρωσικού Κοινοβουλίου σε σοσιαλιστής.

21. Φερδινάνδος Λασσάλ (1825 - 1864). Δικηγόρος, αρχηγός της Γενικής Ένωσης των γερμανών έργαζομένων, που δημιουργήθηκε στις 3 Μάρη 1863. Θεωρούνταν σαν πραγματικός οπαδός του Μάρξ. Πέθανε στη Γενεύη, σοβαρά τραυματισμένος από ένα δόθεν πρίγκιπα απ' τη Βλαχία, σε μιá μονομαχία στις 30 Αυγούστου 1864.

22. Βίλελμ Λήμπκνεχτ (1826 - 1900). Δάσκαλος. Ένας απ' τους ιδρυτές κι ήγέτες της γερμανικής Σοσιαλδημοκρατίας. Αφού πήρε μέρος στην επανάσταση του 1848 - 49, μετανάστευσε στο Λονδίνο όπου γνώρισε τους Μάρξ κι Ένγκελς κι όπου παρέμεινε ως τα 1862. Όταν επέστρεψε στη Γερμανία ίδρυσε με το Μπέμπελ στη Λειψία, στα 1868, το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Έργατικό Κόμμα. Διεύθυνε το επίσημο δημοσιογραφικό όργανο αυτού του Κόμματος, το «VOLKSSTAAT» απ' την ίδρυσή του στα 1875 και το «VORWA'TS», απ' τα 1876 ως τα 1878, κι ύστερα απ' τα 1891 ως το θάνατό του. Πήρε μέρος στην ίδρυση της Β' Διεθνούς στα 1889.

— Αυγούστος Μπέμπελ (1840 - 1913). Έργατής απ' τη Σιλεσία. Συνιδρυτής της γερμανικής Σοσιαλδημοκρατίας μαζί με το Λήμπκνεχτ. Στην αρχή εκπροσωπούσε την προλεταριακή πτέρυγα, αλλά σιγά - σιγά υιοθέτησε συμβιβαστικές και σοσιαλδημοκρατικές θέσεις.

23. Όταν μιλάμε για Μεγάλη Έπανάσταση έννοούμε πάντα τη γαλλική του 1793.

24. Μετά την ήττα του Σεντάν και την αιχμαλωσία του Ναπολέοντα ΙΙΙ' μετά την αυτοανακήρυξη, στο Παρίσι, της εκ κυβέρνησης Έθνικής Άμυνας, που συγκροτήθηκε από 12 ρεπουμπλικάνους: Φάβρ, Σιμόν, Φερύ, Γαμβέττα, Κρεμιέ, Άραγκό, Κλέ - Μπιζουέν, Πελλετάν, Γκαρνιέ - Παζέ, Πικάρ, Ροσφόρ, Θιέρσο, το Σεπτέμβρη 1870 και μετά την ύπογραφή της ανακωχής με τους πρώσους, στις 28 Γενάρη 1871, θα γίνουν οι εκλογές για την Έθνική Συνέλευση, που θ' ανακηρύξει επίσημα τη Δημοκρατία στις 8 Φλεβάρη 1871' απ' τα 750 μέλη της τα 450 σχεδόν αποδείχθηκαν μοναρχικοί και γι' αυτό ονομάστηκε «άγροτική συνέλευση». Στην αρχή συνήλθε στο Μπορντώ κι ύστερα, το Μάρτη, μεταφέρθηκε στις Βερσαλλίες. Στις 18 Μάρτη εγκαταστάθηκε στις Βερσαλλίες κι ή Κυβέρνηση Έθνικής Άμυνας που έγκατέλειψε το Παρίσι κι επιδόθηκε στην άγρια καταστολή της Κομμούνας και την ανακατάκτηση του Παρισιού, στ' όνομα της νομιμόφρονος χώρας.

25. Η κολώνα Βαντώ ανεγέρθηκε σε μιá πλατεία του Παρισιού απ' το Ναπολέοντα Ι για να τιμήσει τον εαυτό του. Στις 4 Νοέμβρη 1863 ο Ναπολέοντας ΙΙΙ αντικατέστησε το άγαλμα του Ναπολέοντα Ι, που έφραζόταν με πολιτικά ρούχα, μ' ένα άλλο του Καίσαρα. Η κολώνα, σύμβολο του δε-

οποτισμού, γκρεμίστηκε στις 16 Μάη 1871 με διάταγμα τής Κομμούνας 1'· αυτό τὸ μέτρο κατηγορήθηκε ὕστερα ὁ ζωγράφος Γκουστάβ Κουμπέρ.

26. Ντεζιρέ Μπαροντέ. Μέλος τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Συμβουλίου, πού στις 4 Σεπτέμβρη κατέλαβε τὸ Δημαρχεῖο τής Λυών. Δήμαρχος τής Λυών ἀπ' τὸν Ἀπρίλη 1872 ὡς τὸν Ἀπρίλη 1873. Ἐκλέχτηκε βουλευτὴς τοῦ Σκουάνα στις 27 Ἀπρίλη 1873.

27. Μανουέλ Ρουιζ Ζορίλλα (1834 - 1895). Δικηγόρος, ἐκλεγμένος στὰ Κορτές στὰ 1856. Στὰ 1868 ἔγινε μέλος τής προσωρινῆς κυβέρνησης. Τὸ Γενάρη 1870 ἔγινε πρόεδρος τῶν Κορτές καὶ στὰ 1871 πρῶθυπουργός. Μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ βασιλιά Ἀμειδαίου μετανάστευσε στὴν Πορτογαλία· στὴ συνέχεια ἀποδέχθηκε τὴ δημοκρατίαν (τὸ Σεπτέμβρη 1874) καὶ ἀντιτάχθηκε στὴν παλινὸρθωση τοῦ Ἀλφόνσου. Στὰ 1890 κατέφυγε στὸ Παρίσι καὶ ἐπέστρεψε πάλιν στὴν Ἰσπανία.

28. Τὸ σύνολο τῶν θεμελιακῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τῶν Ἰσπανῶν.

29. Κλέμενς Βέντзел Λόβαρ, πρίγκηπος τοῦ Μέττερνιχ (1773 - 1859). Αὐστριακὸς πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης· ὁ βασικὸς ἐμπνευστὴς καὶ ἐγκέφαλος τής Ἱερῆς Συμμαχίας.

30. Θέλιξ, πρίγκηπος τοῦ Σβάρτοενπεργκ (1800 - 1852). Γεννήθηκε στὴ Βιέννη. Διπλωμάτης καὶ πρῶθυπουργός ἀπ' τὰ 1848.

31. Κόμης Λέο φὸν Θούν καὶ Χοκενστάιν (1811 - 1888). Κυβερνήτης τής Βοημίας στὰ 1848, ἔπειτα ὑπουργός Παιδείας. Τὸ Κογκροδάτο μετὰ τὴν Ἐκκλήσια τής Ρώμης ὑπογράφηκε στὰ 1856.

32. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1859 πού διεξήχθη ἀπ' τὸ Πεδεμόντιο, μετὰ τὴ βοήθεια γαλλικῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων κάτω ἀπ' τὴ διοίκηση τοῦ Ναπολέοντα III καὶ πού τέλειωσε μετὰ τὴν προσάρτηση τής Λομβαρδίας - Βενετίας στὸ Πεδεμόντιο καὶ τὴ συνακόλουθη διακήρυξη τής δημιουργίας τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου.

33. Κόμης Φρήντριχ φὸν Μπέστ (1809 - 1896). Πρῶθυπουργός τής Σαξωνίας καὶ ἔπειτα καγκελάριος τής αὐτρο - οὐγγρικῆς αὐτοκρατορίας ἀπ' τὰ 1867 ὡς τὰ 1871.

34. Ὁ ποταμὸς Λέιτα, παραπόταμος τής δεξιᾶς δεξῆς τοῦ Δούναβη, σκηνάτιζε ἓνα κομμάτι τῶν συνόρων μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας. Ἀπ' αὐτὸ προήρθαν, μετὰ τὸ 1867, οἱ ὀνομασίαι Σιλολεϊτανία καὶ Τρανολεϊτανία γιὰ νὰ ὑποδηλώσουν τὰ δυὸ κράτη τής αὐτρο - οὐγγρικῆς μοναρχίας.

35. Ἄνταμ Μίσκιεβιτς (1798 - 1855). Λιθουανὸ - πολωνὸς ποιητὴς. Μετανάστευσε στὰ 1829 στὸ Παρίσι ὅπου δίδασκε ἀλάθικη φιλολογία στὸ Κολλέγιο τής Γαλλίας. Ὁ Μπακούνιν τὸν γνώρισε ὅταν ἔφθασε στὸ Παρίσι στὰ 1844. Μυστικιοτὴς, ἀλλὰ γενναῖος καὶ δυναμικός, ἔγραψε στὰ 1820 μιὰ περίφημη ε'ὐδὴ στὴ Νεολαία», πού ἄσκησε τότε σημαντικὴ ἐπίδραση ὅπως καὶ τὸ ἔργο του «Τὸ Βιβλίον τῶν Πολωνῶν Προσκυνητῶν». Στὰ 1834 ἴδρυσε τὴ λέσχη ε'Ενωμένοι Ἀδελφοί», μετὰ τὸ ὅσο τὴ διάδοση τοῦ πολωνικοῦ μεσοισανισμοῦ. (Τὸ ὄνομα ε'Ενωμένοι Ἀδελφοί» τὸ εἶχαν πάρει κιόλας οἱ Οὐσίτες στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα, ὅταν ὁ βασιλεὺς τής Πολωνίας, Γκέοργκ Πότζεμπραχ, παρακώρησε τοὺς Οὐσίτες πού εἶχαν γλυτώσει ἀπ' τὴς διώξεις, ἓνα μέρος τής πε-

ριοχής του Λίντς μεταξύ Μοραβίας και Σιλεσίας' οτά 1457, μετά την οικοδόμηση διάφορων χωριών θά πάρουν τ' όνομα Χερνχοουτερς ή «Ένωμένοι Άδελφοί» και οτά 1500 είχαν κιάλας 2000 κολλεκτιβοποιημένα χωριά). Στά 1848 δημιούργησε οτή Ρώμη, με την εύλογία του Πάπα, μιá πολωνική λεγεώνα, πού πήρε μέρος οτόν πόλεμο τής ανεξαρτησίας τής Ίταλίας κι όστερα ένωματώθηκε οτό στρατό του Πεδεμόντιου. Έκδότης τής έφημερίδας «Βήμα του Λαού», πού έβγαине οτό Παρίσι άπ' τις 15 Μάρτη ως τις 10 Νοέμβρη 1849.

36. Όπαδοί του θοημού θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Γιάν Ούς (1369 - 1415), πρύτανι του πανεπιστήμιου τής Πράγας κι έξομολογητή τής Σοφίας τής Βαυαρίας, θασίλισσας τής Βοημίας. Κήρυσε, σάν τόν Τζών Γουθκλιφ (οτό 14ο αιώνα στήν Άγγλία) τή διαμαρτυρία έναντιον τής παπικής έξουσίας, τής διαφθοράς τής έκκλησίας, του πλούτου και τών καταχρήσεων του κλήρου. Ή σύνοδος τής Κωνοτάντζας, οτά 1414, τόν καταδίκασε νά καεί ζωντανός γάν αιρετικός. Κάπκε οτά 1415 μαζί με τόν Τζερόλαμο τής Πράγας. Οι όπαδοί του, ούσίτες, θά πάρουν τότε τά όπλα γιά νά εκδικηθούν τó θάνατό του, κάτω άπ' την άρχηγία του Ζίζκα.

37. Στεπάν Τιμόφιεβιτς Ραζίν (; - 1671). Κοζάκος του Ντόν, πού διεύθυνε μιá πολύχρονη αγροτική εξέγερση Ισχυριζόμενος ότι ήταν γιός του τσάρου Ίβαν Βασιλιεβιτς, (μπλέκοντας έτσι στήν πάλη τών νόθων Δημήτριων). Άποκεφαλίστηκε οτά Μόσχα οτά 1671.

38. Έμιλιάν Ίβάνοβιτς Πουγκατσέφ (1724 - 1866). Συνέχισε την αγροτική εξέγερση του Ραζίν με τó ψεύτικο όνομα τσάρου Πέτρος ΙΙΙ.

39. Μιχαήλ Νικολάγιεβιτς Μουράγιεφ (1796 - 1866). Ρώσος στρατηγός, κυβερνήτης τής ΒΔ. Πολωνίας. Κατέστειλε αίματηρά την πολωνική εξέγερση του 1863.

40. Κάτοικοι του Βάρτεμπεργκ, περιοχής τής Ν. Γερμανίας.

41. Ή Σερβία πετυχαίνει την ανεξαρτησία της οτά 1878 με τή συνθήκη του Βερολίνου.

42. Η ο κ ο υ η ο τ ί ν α. Μ' αυτό τόν όρο, πού σημαίνει συνέλευση, συνάθροιση και κοινοβούλιο, όνομάστηκε τó Δεκέμβρη 1858 ή Βουλή τών αντιπροσώπων πρώτα οτά Σερβία κι όστερα οτά Γιουγκοσλαβία, ως την εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεατώτος.

43. Στέφανος Ντουσιάν. Βασιλιάς κι όστερα αυτοκράτορας τής Σερβίας άπ' τά 1334. Πέθανε οτά 1355.

44. Ό Βένεσολαβ ύπηρεζε θασιλιάς τής Βοημίας άπ' τά τέλη του 13ου αιώνα ως τις αρχές του 14ου αιώνα. Σε δυό εύκαιρίες έγινε και θασιλιάς τής Πολωνίας, την πρώτη άπ' τά 1291 ως τά 1295 και τή δεύτερη άπ' τά 1300 ως τά 1305, τή χρονιά πού πέθανε δηλητηριασμένος, άπ' ότι φαίνεται, άπ' τούς αυτοκρατορικούς πού ήθελαν νά υποδουλώσουν τή Βοημία.

45. Οι τ α μ η ο ρ ί ν ι ήταν τó πιό άποφασιστικό και φανατικό τμήμα τών όπαδών του Ούς κι ήταν θαθιά άντιεξουσιαστές. Στήν όμολογία πίστης τους πού παρουσίασαν οτή σύνοδο του Γούιτεμπεργκ, οτά 1442, οτό έδάφιο VII, λένε ότι: εφείλουμε ύπακοή μόνο οτό δόγμα και τή διδασκαλία, του

Ἰησοῦ Χριστοῦ κι ὄχι οὐδὲν Ἀντίχριστο πού προσωποποιεῖται ἀπ' τὸν πάπα... γιατί ἡ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας δὲν μπορεῖ νά ᾖ δεμένη μὲ μερικά πρόσωπα καὶ μὲ μερικοὺς τύπους, ἀλλὸ μόνον μὲ τὴν καθαρὴτητα τοῦ δόγματος...».

46. Γιάν Ζίζκα (1370 - 1424). Βοημὸς εὐγενής, πού μπήκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἐξέγερσης τῶν ἀπαθῶν τοῦ Οὗς.

47. Φράντισεκ Παλάσκι (1798 - 1876). Τσέχος ἱστορικός. Ὁ Κόμης φὸν Φοῦν, κυβερνήτης τῆς Βοημίας στὸ 1848, τὸν θέλει στὸ ἐθνικὸ Κομιτάτο του, πού θεωροῦνταν ὡς ἓνα εἶδος προσωρινῆς κυβέρνησης. Οἱ γερμανοὶ θὰ τοῦ προσφέρουν μιὰ ἐδρα στὸ Κοινοβούλιο τῆς Φρανκφούρτης. Αὐτὸς ἀπαντᾷ μ' ἓνα ἀνοιχτὸ γράμμα, ὑπενθυμίζοντας στοὺς γερμανοὺς πῶς κι ὅταν ἀκόμα οἱ βοημοὶ πριγκίπες θὰ ταχθοῦν μὲ τὸ μέρος τῶν γερμανῶν πριγκίπων, ὁ βοημικὸς λαὸς δὲ θάχει χάσει, στὴν πραγματικότητα, ἀπ' αὐτὸ τὴ (ολάθικη) φύση του. Ὅταν ὁ κροάτης συγγραφέας Κουκούλισητς θὰ προτείνει μιὰ Δίαιτα (= Βουλὴ) ὅλων τῶν κλάδων τοῦ ολάθικου ἔθνους κι ὁ ολοβάκος συγγραφέας Στούρ θὰ συντάξει τὴν ἐκκλησιολογίαν αὐτή, ὁ Παλάσκι, δὴλωσε ἀμέσως τὴν πίστη τῶν ἐμπνευστῶν αὐτοῦ τοῦ συνέδριου στὸν οἶκο τῶν Ἀψβούργων - Λορένα, ἀρνούμενος ν' ἀναπτύξει «χωριστὲς, πανολαθιστικὲς καὶ πανρωσικὲς ἰδέες», ζεκαθαρίζοντας ὅτι ἤθελε νὰ πετύχει μόνον τὴν ἰσότητα δικαιομάτων γιὰ τοὺς ολάθους τῆς αὐτοκρατορίας ἐμὲ τὰ πιὸ σίγουρα καὶ πιὸ εἰρηνικὰ μέσα» καὶ καταλήγοντας διαβεβαίωσε τοὺς δικαίους καὶ φιλελεύθερους συμπολίτες μας τῶν ἄλλων ἐθνικοτήτων ὅτι αὐτὸ εἶναι οὐσιαστικὰ ἓνα συντηρητικὸ ἐγχείρημα». Τὸ συνέδριο ἐγίνε στῆς 2 - 6 - 1848. Στὸ Θιθλίο του, «Ἱστορία τῆς Βοημίας», χαρακτηρίζει τὴν ὄπαρξη τῶν μαγιάρων ἀνάμεσα στοὺς ολάθικους λαοὺς ὡς μιὰ ἱστορικὴ θεομηνία, γιατί αὐτὸ εἶχε ἐμποδίσει τὸ οὐρανοκρατικὸ μῆδον μεγάλης ολάθικης αὐτοκρατορίας στὴ δύση, κάτω ἀπ' τὴ διοίκηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπ' τὸ Χολοταίν ὡς τὴν Πελοπόννησο, ἀπ' τὸν 11ο αἰῶνα.

— Φράντς Λαντίλαους φὸν Ρίεγκερ (1818 - 1903). Μέλος τοῦ Ἐθνικοῦ Κομιτάτου τῆς Πράγας στὴ διάρκεια τῆς ἐξέγερσης τοῦ 1848. Ἐπειτα δουλευτὴς στὸ αὐστριακὸ Κοινοβούλιο. Θεωρητικοποίησε τὸν αὐτοτρο - ολαθισμό, δηλαδὴ, τὴν ἐνωσμάτωση τῶν ολάθικων λαῶν στὴν Ἀψβουργικὴ αὐτοκρατορία, ὡς αὐτόνομες ἐθνικὲς μονάδες. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ὄρνηση τῆς Βιέννης ν' ἀποδεχθεῖ τῆς αὐτονομιστικῆς θέσεως του ἐγίνε ρωσόφιλος. (Ἄναφ. ἀπ' τὸν Π. Σ. Μαζίνι, σημειώσεις στὰ «Ναπολιτάνικα γραφτὰ τοῦ Μπακούιν», Μπέργκανο 1963).

— Αὐγουστος Φράντισεκ Μπράουερ (1810 - 1880). Τσέχος φιλελεύθερος δικηγόρος, ἓνας ἀπ' τοὺς ἡγέτες τοῦ ολαθο - αὐστριακοῦ κινήματος.

48. Λευκὸς Τσάρος ἢ Χάνος, ὀνομαζόταν ὁ αὐτοκράτορας τῶν πλθυσμῶν τῆς ἀνατολικῆς στέππας στὸ 17ο καὶ 18ο αἰῶνα. Στὸ 19ο αἰῶνα αὐτὴ ἢ ὀνομασία χρῆσιμευε γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀποστολὴ τῆς Ρωσίας νὰ βασιλεύει στὴν Ἀσία.

49. Πάθελ Ἰθάνοβιτς Πεσετέλ (1793 - 1826). Ἠγέτης τοῦ νότιου τμήματος τῶν Δεκεμβριστῶν. Ἐγράφε: «Εἶναι ἀνάγκη νὰ σκεφτοῦμε καὶ νὰ ἐξασφα-

λίσουμε για όλους τα απαραίτητα για τη συντήρησή τους και μαζί να πετύχουμε την άφθονία. Στο πρώτο, έχει αναμφισβήτητο δικαίωμα κάθε άνθρωπος επειδή ακριβώς είναι άνθρωπος, στο δεύτερο, έχει δικαίωμα μόνο κείνος που κατορθώνει να το πετύχει με δικές του ενέργειες».

— Μιχαήλ Πάβλοβιτς Μπρετούγεφ - Ριούμιν (1803 - 1826). Δεκεμβριστής «Νά χωρίσουμε τη γη σε ιδιοκτησίες; Τι συνέπειες θάχει αυτό; Ή να θεωρήσουμε τη γη σαν ιδιοκτησία του Κράτους όπως στη Ρωσία; Μπορεί ή γη ν' αποτελέσει ιδιοκτησία;... Ή δική μας αγροτική κοινότητα (όμποινα) δέν είναι τίποτ' άλλο από ένας εφαρμοσμένος κοινοτικός κομμουνισμός, στον όποιό ή γη είναι ένα μέσο για την εργασία, ενώ οι γάλλοι κομμουνιστές άγνοούν τελείως τα μέσα, απαιτώντας, αντίθετα, το δικαίωμα στην εργασία. 'Αλλά χωρίς μέσα, πεθαίνεις άπ' την πείνα με το δικαίωμα στην εργασία».

— Μουράβιεφ - 'Αποστόλ (1796 - 1826). Δεκεμβριστής. Αυτός ύποστηριζε, αντίθετα, ότι ή γη θάπρεπε να χωριστεί σε ιδιοκτησίες. Κι οι τρεις, ήταν συνταγματάρχες. 'Ο Πεστέλ του γενικού επιτελείου. Τούς κρέμασαν στο φρούριο Πέτρου και Παύλου στην Πετρούπολη, γιατί είχαν επιχειρήσει ν' άπελευθερώσουν τούς αγρότες άπ' τη δουλοπαροικία και να καταργήσουν τα προνόμια της άριστοκρατίας στην όποια άνηκαν κι οι Ίδιοι.

50. Ή συνθήκη της «πρώτης διανομής» επιβλήθηκε στο βασίλειο της Πολωνίας στα 1773, κάτω άπ' την άπειλή της ένοπλης ξενικής επέμβασης. 'Ο Φρειδερίκος ΙΙ, έξω άπ' τή Ντάντσιχ και τή Θόρν, θά προαρτήσει στην Πρωσία ένα μέρος της Μεγάλης Πολωνίας ως τή Νοτέτς, συνολικά 630.000 τετραγωνικά μίλια και 416.000 κατοίκους. 'Ο αυτοκράτορας της Αυστρίας παίρνει τή κομητεία του Σιγς κι ένα μέρος τών παλατινάτων της Κρακοβίας, του Σαντομιέρζ και του Μπέλζ, πέρα άπ' τήν κόκκινη Ρωσία και τήν Παντόλια, συνολικά 280.000 τετραγωνικά μίλια και 2.700.000 κατοίκους. Τέλος ή τσαρίνα θά θάλει χέρι στο Πολόκ, Βιτεόσκ και Μοίσαλαθ, ως τα ποτάμια Ντβίνα και Δνειπερο, γύρω στα 265.000 τετραγωνικά μίλια και 1.8000.000 κατοίκους. Σύμφωνα με τή συνθήκη, οι άλλες δυνάμεις παραιτούνταν από κάθε μελλοντική διεκδίκησή τους πάνω στην Πολωνία, που έβγαине έξαντλημένη άπ' τή οκληρή πόλεμο που διεξήγαγαν έναντίον της οι ρώσοι, οι όποιοι επιδόθηκαν σ' έμπρησμούς και δολοφονίες σ' όλες τις έπαρχίες. Οι Ιστορικοί, λογουχάρη, θά καταγράψουν ότι κρεμάστηκαν μαζί ένας εύγενής, ένας μοναχός, ένας έβραϊός κι ένα σκυλί και τούς έβαλαν τήν έπιγραφή «'Όλοι είναι όμοιοι». ΊΕπειτα, στα 1793, για να προλάβουν τή διείδυση τών γαλλικών επαναστατικών ιδεών, ή Ρωσία κι ή Πρωσία προσάρτησαν κι άλλες περιοχές, αφήνοντας στην πολωνική δημοκρατία συνολικά 4.400 μίλια με 3.400.000 κατοίκους. Ή έθνική έξέγερση, που ήταν αποτέλεσμα του διαμελισμού της χώρας, πνίγηκε στο αίμα άπ' τα στρατεύματα του Σουδρόρφ, που σκότωσαν πάνω από 20.000 άτομα. Ή Βαρσοβία καταλήφθηκε τή Νοέμβρη 1794 και στις 20 'Οκτώβρη 1795, ή Ρωσία, ή Αυστρία κι ή Πρωσία θά μοιράσουν όλο τή υπόλοιπο πολωνικό έδαφος, ύλοποιώντας τήν κοινή τους δήλωση της 3 Γενάρη. ΕΉ πείρα μās έχει δείξει ότι οι πολωνοί θρίσκονται σε άπόλυτη άδυναμία να φτιάξουν ένα κανονικό σύνταγμα και να ζήσουν ειρηνικά κι

άνεξάρτητα μέσα στα πλαίσια των νόμων. Γι' αυτό το λόγο, οι κυρίαρχες δυνάμεις άποφάσισαν με σύμφωνη γνώμη, εξαιτίας της αγάπης τους για την ειρήνη και για το καλό των υπηκόων τους, να μοιραστούν ολόκληρη τη (Σ.τ.Ε. πολωνική) Δημοκρατία. Ο βασιλιάς Στανίσλαος Αύγουστος Πονιατόφσκι προσκλήθηκε να πάει στο Γκρόντοβου, στις 25 Σεπτεμβρίου 1795, ύπογραψε την πράξη της παραίτησής του που του πρόσφερε ο πρίγκιπας Ρέπνιν.

51. Ίβάν Φεντόροβιτς Πάσκοβιτς (1782 - 1856). Καταγόταν από στρατιωτική κι αριστοκρατική οικογένεια της Πολτάβας της Λιθουανίας. Διάλεξε να υπηρετήσει κάτω απ' τη ρώσικη σημαία κι όχι κάτω απ' την εθνική σημαία της Πολωνίας. Πολέμησε έναντι των τούρκων στο Δουναβί στα 1806. Τόν επόμενο χρόνο ήταν επικεφαλής της αποστολής για τις διαπραγματεύσεις στην Κωνσταντινούπολη. Τραυματίστηκε στην έφοδο έναντι της Βραΐλας στα 1809. Στα 1812, με το βαθμό του ταξίαρχου, πολέμησε ήρωικά έναντι των στρατευμάτων του Ναπολέοντα Ι στην διάρκεια της ρώσικης υποχώρησης στη Μπερεζίνα, έναντι του πρίγκιπα Ευγένιου, του Νέι και του Σαιν - Σύρ, που τον νίκησε ύστερα στη Λειψία όταν είχε γίνει αρχιστράτηγος. Στο Παρίσι γλύτωσε από δυο απόπειρες έναντι του. Απέκτησε δόξα στον πόλεμο έναντι της Περσίας, καταλαμβάνοντας μ' έφοδο, στις 13 - 10 - 1827, το Έριθάν, πρωτεύουσα της Αρμενίας. Άνταμοίφτηκε γι' αυτό παίρνοντας τον τίτλο του κόμητα Έριθάνοκι. Έγινε στρατάρχης μετά τον πόλεμο έναντι των τούρκων στην Άσια και πήρε οά δώρο ένα σπαθί γεμάτο μπριλάντια που έφερε χαραγμένη την επιγραφή: «Στο νικητή των περσών στο Έλιοάβετπολ». Επιστρέφοντας στην Εύρωπη διεύθυνε την καταστολή της εξέγερσης της Πολωνίας στα 1831, όπου και τραυματίστηκε. Κατέλαβε τη Βαρσοβία και με τον τίτλο του πρίγκιπα της Βαρσοβίας ανέλαβε τη στρατιωτική και πολιτική διακυβέρνηση της Πολωνίας ως το 1849. Κατέστειλε επίσης και την σύγκριση εξέγερση του 1849.

52. Για τη συνάντηση Μαντοίνι - Μπακούνιν στο Λονδίνο, βλέπε τη σημείωση αριθμός 7.

53. Μπογκντάν Κμελίνσκι (1859 - 1917). Διεύθυνε την εξέγερση των ουκρανών αγροτών απ' τα 1876 ως τα 1884, την εποχή του τσάρου Άλεξέι Μικαήλοβιτς.

54. Άπόσπασμα απ' το ποίημα του Πούσκιν «Δυσφημιστής της Ρωσίας», που δημοσιεύτηκε στα 1831.

55. Ρασκόλνικοι ονομάζονταν οι όπαδοι διαφόρων κινήσεων θρησκευτικού σκίσματος και διαμαρτυρίας μέσα στους κόλπους της ορθόδοξης εκκλησίας.

56. Φράνκοισεκ Ντουσίνοκι. Γεννήθηκε στα 1817 στην Ούκρανία. Είχε διατυπώσει μια νέα θεωρία στη ολάθικη έθνολογία, που όρθικε πολλούς υποστηρικτές ιδιαίτερα στους γερμανικούς κύκλους. Ύψοσπριζε ότι οι ρώσοι ήταν άσιατικής καταγωγής κι άκριθώς φιλανδοί και τάταροι, που ή συνεισφορά τους ύπηρεε άποφασιστική για τη δημιουργία της άρχαίας Μοσχοβίας. Γι' αυτόν τον όνομα Ρωσία πταν προϊόν σφετερισμού, οι δε μεγάλο - ρώσοι δέν ήταν δυνατόν να θεωρούνται, οά μέρος της ολάθικης κοινότητας. Αύτη ή θέ-

ση, που ο κατάφωρος πολιτικός της στόχος ήταν να επεκτείνει την άπελευθέρωση της Πολωνίας ως το λεκανοπέδιο του Δνειπέιρου, αναπτύχθηκε στο έργο ε' Άρειοι και τουρανικοί πληθυσμοί, γεωργικοί και νομαδικοί. Άναγκαιότητα αναμόρφωσης της ιστορικής έρευνας των άρειο - εύρωπαϊκών και τουρανικών φυλών κι ιδιαίτερα των σλάβων και των μασχοιτών». Παρίσι, 1864. Όσο σημαντικό κι αν είναι το τουρανικό στοιχείο στη Ρωσία, πράγμα που είχε κιόλας υπογραμμίσει ο Καράμζιν, οι ιστορικές, έθνολογικές, ανθρωπολογικές και στατιστικές αποδείξεις του Ντουσίνσκι ήταν, στο μεγαλύτερο μέρος τους, περισσότερο φανταστικές παρά επιστημονικές. Άνεξάρτητα αν αυτόν, ο Χένρυ Μάρτιν, που συμπάθουσε τους πολωνούς, ανέπτυξε τις ίδιες «τουρανικές» θεωρίες στο βιβλίο του «Ρωσία κι Εύρώπη», 1866, που είχε σαν υπότιτλο «Η Εύρώπη στους Εύρωπαίους!» και κατέληγε θεβαιώνοντας ότι ο νόμιμος ρόλος των ρώων, τουρανικής καταγωγής και πνεύματος, ήταν στην Άσία κι ότι εκεί μπορούσαν να θρουν αυτοί το μεγαλείο τους.

57. Κόμης Ντιμίτρι Άλεξέγιεβιτς Μιλιούτιν (1816 - 1912). Όπουργός Πολέμου αν' τὰ 1861. Καθιέρωσε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία. Θεωρούνταν σαν ο πιο φιλελεύθερος εκπρόσωπος των άνωτερων κλιμάκιων της γραφειοκρατίας.

58. Το «Δίκαιο του Μαγδεμβούργου» πρόδλεπε μεγάλη διοικητική αυτονομία των κοινοτήτων. Μαζί με τους παλιούς σαξωνικούς κανόνες και τὰ τοπικά έθιμα είχε πλατιά διάδοση στις σλάβικες χώρες της Δύσης.

59. Το φιλελεύθερο κόμμα, που δημιουργήθηκε το Νοέμβριο 1866, ευνοούσε τή γερμανική ένοποίηση κάτω αν' τήν ηγεμονία της Πρωσίας. Το καθαρά δημοκρατικό κόμμα, που ιδρύθηκε τον Όιούνιο 1861, υπερασπιζόταν επίσης τήν ένότητα της Γερμανίας και μιὰ εκπροσώπηση έθνικοδημοκρατική. Το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, ιδρύθηκε στο Άιζναχ το Σεπτέμβριο.

60. Πρίγκιπας Άλέξανδρος Μικαήλοβιτς Κοροάκωφ (1798 - 1883). Όπουργός Έσωτερικών αν' τὰ 1856 ως τὰ 1882.

61. Το ποίημα «DEUTSCHE FLOTTE», δημοσιεύτηκε με τήν ευκαιρία των γιορτασμών της επέτειου της δημιουργίας του Χανσεατικού Συνδέσμου. Ό συγγραφέας του Γ. Ό. Χέρβεγκ (1817 - 1875) συνάντησε τον Μπακούνιν στο σπίτι του Ρούζ τον Όκτώβριο 1841 και θά συνδεθούν από τότε με μιὰ βαθια και διαρκή φιλία. Ό Μπακούνιν γράφει στις «Έξομολογήσεις» του: «Είναι ένας άνθρωπος άγνός, άληθινά εύγενικός, μ' ένα φυσικό μεγαλείο που σπάνια συναντιέται στους γερμανούς, ένας άνθρωπος που αναζητάει τήν άλήθεια κι όχι το προσωπικό του συμφέρον ή προνόμιο. Τόν γνώρισα και γίναμε άμέσως φίλοι».

62. Στο 1700 ο Πέτρος Ι κήρυξε τον πόλεμο στη Σουηδία που, κατέκοντας όλο το μήκος του ποταμού Νέβα (αν' τή λίμνη Λαντόγκα ως το φιλανδικό κόλπο στη Βαλτική), μπορούσε να κυριαρχήσει σ' όλες τις έπαρχίες που θρίσκονταν αν' τή μιὰ κι αν' τήν άλλη όχθη και σε μεγάλο μέρος των άκτών της Βαλτικής προς τὰ νότια. Ό Πέτρος έχασε τις πρώτες μάχες, αλλά περιορίστηκε να κάνει τήν παρακάτω παρατήρηση: «Δέν ξέρω αν οι σουηδοί θά συνεχίσουν να υπερτερούν για πολύ καιρό άκόμα, αλλά, τελικά, θά μάθου-

με πῶς νά τοὺς νικήσουμε». Πραγματικά, στὰ τέλη τοῦ 1703, κυριάρχησε ὁ ὅλο τὸ μήκος τοῦ Νέβα καὶ τῆς Ἰνγκρελίας, τῆς ἐπαρχίας, δηλαδή, πού θρίσκειται νότια ἀπ' αὐτόν. Ἀμέσως, ἀποφάσισε νά ὀχυρώσει αὐτὴ τὴ θέση καὶ νά τὴν κάνει ναυτικὴ πρόσβαση τῆς Ρωσίας πρὸς τὴ δύση. Διάλεξε προσηκτικὰ τὸ μέρος, πηγαίνοντας πάνω - κάτω μὲ θάρκα καὶ τὴ μέρα τῆς γιορτῆς τῆς Ἁγίας Τριάδας, ἔβαλε τὴν πρώτη θεμέλια πέτρα τοῦ φρουρίου ὁ ἓνα χαμπλὸ νποάκι, πού κατακλυζόταν περιοδικὰ ἀπ' τὶς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ. Ὁ ἱστορικός του Νεστεουράνοϊ διηγείται: «Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας χάραξε τὸ οκέδιο καὶ τὸ ἔκτισε μὲ τρόπο πραγματικὰ θαυματουργό, γιατί τὸ ἄρχισε δίκως νάκει προμηθευτεῖ κανένα ὑλικὸ οὔτε καὶ τ' ἀπαραίτητα ἐργαλεία, χωρὶς σκαπάνες καὶ λιογάρια. Οἱ δυστυχημένοι πού ἀναγκάστηκαν νά δουλέψουν ὁ αὐτὸ τὸ ἔργο ἔπρεπε νά μεταφέρουν τὸ χῶμα ὅπως μποροῦσαν. Ἄλλοι στὰ ρούχα τους κι ἄλλοι σὲ ψάθες. Ἐπειδὴ τὸ νποϊ ἦταν πολὺ χαμπλὸ ὑποχρεώθηκαν νά ὑψώσουν τὸ ἔδαφός του, πράγμα πού ἔπαιρνε πολὺ κόπο ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης ὁποιοῦδήποτε μέσου». Ἐκατομμῦρια ἀνθρώποι ἀπ' ὅλη τὴ Ρωσία ὑποχρεώθηκαν νά πάρουν μέρος ὁ αὐτὸ τὸ ἀπάνθρωπο ἔργο - ρῶσοι, κοζάκοι, τάταροι κλπ. - καὶ πάρα πολλοὶ πέθαναν.

63. Ἡ ἀνεξάρτητη περιοχὴ Τοίβα θρισκόταν στὸν ποταμὸ Ἄμου - Ντάρια (τὸν ἀρχαῖο ποταμὸ ΟΧΥΣ) στὰ νότια τῆς θάλασσας Ἄραλ κι ἐφθανε ὡς τὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Κασπίας. Σήμερα εἶναι σχεδὸν ἀντίστοιχὴ τῆς ἠ Σοβιετικῆς Δημοκρατίᾳ τοῦ Οὐζμπεκιστάν. Προσαρτήθηκε ἀπ' τὴ Ρωσία στὰ 1873, ὕστερα ἀπὸ μιὰ στρατιωτικὴ ἐκστρατεία μ' ἐπικεφαλῆς τὸ στρατηγὸ Κάουφμαν γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται λόγος ἐδῶ.

64. Ὁ δούκας τοῦ Μπράνοβικ διοικούσε τὰ πρωσικὰ στρατεύματα πού, σταματημένα στὸ Βαλμύ στις 20 - 9 - 1792, νικήθηκαν τὴν πρώτη φορὰ τὸ Σεπτέμβριον 1793 στὴ μάχη τοῦ Χοντοσούτε, δταν ὁ Χουοάρ ἔχασε τὴν εὐκαιρία νά καταστρέψει ὅλο τὸ στρατὸ τοῦ Ἄννόβερου πού ὑποχώρησε ἀτακτα. Αὐτὴ τὴν δεκὴ ὀλοκληρωμένη νίκη ἀκολούθησε μιὰ ἄλλη στὸ Βατινιές, δταν μετὰ ἀπὸ ἓνα μῆνα, στις 18 Ὀκτώβριον, ὁ Ζουρντάν κι ὁ Καρνὸ θ' ἀπελευθερώσουν τὸ Μωμποϊζ καὶ τ' αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα θὰ ὑποχωρήσουν ἀφ' οὗ ἔχασαν 2.200 ἄντρες.

65. Φρειδερίκος Γουλιέλμος ΙΙΙ (1770 - 1840). Βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἀπ' τὰ 1797. Ὁ Ρόμπερτ Ὅουεν, ὁ περίφημος ἀγγλος οὐτοπιστοὺς σοσιαλιστῆς, τοῦ εἶχε στείλει στὰ 1818 ἓνα οκέδιο μεταρρυθμίσεων τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσης τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσίας. Ὁ Φρειδερίκος τοῦ ἀπάντησε στέλλοντιὰς του ἓνα χρυσὸ μετᾶλλιο πού συνοδευόταν ἀπὸ μιὰ αὐτόγραφη καὶ πολὺ ἐγκωμιστικὴ ἐπιστολή.

66. Χάινριχ Φρήντριχ Κάρλ, βαρώνος φόν Στáιν (1757 - 1831). Ἐγγενὸς πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσίας τὸν Ὀκτώβριον 1807.

67. Γιόχαν Γκόττλιμπ Φίχτε (1762 - 1814). Γερμανὸς φιλόσοφος. Ἐπαναστάτικὸς χαρακτήρας, ἀλλὰ χωρὶς κανένα φιλελεύθερο προσανατολισμό. Προπαγάνδιζε ἓνα Ἐθνικὸ Κράτος ὅπου οἱ πολῖτες δε θὰ ἔχουν κανένα πεδίο δράσεως. Ἀνάπτυξε τὴν ἰδέα τῶν πρωτόγονων λαῶν στοὺς ὁποῖους θὰ

ἐπιφύλασσόταν ἡ τελικὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, παρατρύνοντας τοὺς γερμανοὺς νὰ γίνουν ὁ πρῶτος τέτοιος ἐκλεκτὸς λαός».

(«Ρούντολφ Ρόκερ «Ἐθνικισμὸς καὶ Πολιτισμὸς, ε' Ἐλεύθερος Τύπος», ὁ π ὀ ἔ κ ὅ σ η).

68. Πρόκειται γιὰ τὸν Τέοντορ Ἄντον Χάινριχ Σμάλτς (1760 - 1831) νομικὸ κι οἰκονομολόγο, καθηγητὴ στὸ Καίनिζμπεργκ κι ἐπειτα πρύτανι τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου ἀπ' τὸ 1810. Ἐγράφε μιὰ «θεωρία τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας - Γράμματα σ' ἓνα κληρονομικὸ γερμανὸ πρίγκιπα», Βερολίνο, 1818. Ὑπῆρξε ἓνας ἀπ' τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς πρωσοικῆς πολιτικῆς ἀντίδρασης μετὰ τὴν ἤττα τοῦ Ναπολέοντα. Ἡ μπροσοῦρα πού ἀναφέρθηκε παραπάνω ἐκδόθηκε στὰ 1815.

69. Ἀπώλεια τῆς ἀνεξαρτητοῦς κάθε γερμανοῦ πρίγκιπα μετὰ τὴν πτώση τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

70. Γκέραρντ Γιόχαν Ντάβιντ φὸν Σάρνχοροτ (1755 - 1813). Πρῶτος στρατηγὸς καὶ συγγραφεὴς πολλῶν ἔργων γύρω ἀπὸ στρατιωτικὰ θέματα.

71. Ἀλεξέι Ἀντρέγιεβιτς Ἀράζεβ (1769 - 1834). Ρῶσος ὑπουργὸς πολέμου ἀπ' τὰ 1808.

72. Βίλελμ Λούντβιχ Γκέοργκ, πρίγκιπας Σάιν - Βιτκενστάιν καὶ Χοχενστάιν (1770 - 1851). Ἀντιδραστικὸς πρῶτος πολιτικός. Ἀπ' τὰ 1812 διευθύνει τὴν πολιτικὴ ἀστυνομία.

73. Μπάρμπαρα Τζουλιάννα, βαρωνέσσα τοῦ Κρούντενερ (1764 - 1824). Γεννήθηκε στὴ Ρήγα. Ἦταν πολὺ ὀμορφὴ κι ὑπῆρξε περίφημη γιὰ τὶς μυστικιστικὲς τῆς ἰδέες καὶ γιὰ τ' ἀνθρωπιστικὰ τῆς κηρύγματα. Στὰ 1814 οχετίστηκε μετὰ τὸν Ἀλέξανδρο I, στὴν ὑποστήριξη τοῦ ὁποῦο ὑπολόγιζε πάρα πολὺ γιὰ τὴν ἐπιθεδαίωση τῆς ἀνάγκης μιᾶς θρησκευτικῆς ἐπανάστασης. Ἡ ἰδέα τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ἔχει ἀποδοθεῖ σ' ἐμπνευση τῆς Κρούντενερ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἶχε ὄνειρευτεῖ τὴν ἔνωση τῶν βασιλιᾶδων ἐκτὸς ἀλλὰ γιὰ τὸ συλλογικὸ συμφέρον τῶν λαῶν» κι ὅτι οἱ ἐξορκισμοὶ τῆς εἶχαν θρεῖ ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ αὐτοκράτορα, πού γοητεύθηκε ζαφνικὰ ἀπ' τὴν Κρούντενερ. Εἶναι πάντως οἰγούρο ὅτι αὐτὴ εἶδνε, στὰ 1814 - 15 στὸ Παρίσι, διαλέξεις ὅπου παρεθρίσκονταν οἱ σύμμαχοι μονάρχες. Ἦθελε νὰ προσπυτίσει τὸν κόσμο στὸ χριστιανισμὸ σύμφωνα μετὰ τὶς ἀρχές τῆς πρωτόγονης ἐκκλησίας. ἐπιθυμοῦσε τὴν παγκόσμια εἰρήνη καὶ δὲν ἐβλεπε ἄλλο μέσο γιὰ τὴν ἐπιτευξη αὐτοῦ παρὰ μόνον τὴ συμμαχία τῶν ἰσχυρῶν τοῦ αἵωνα, ἐνισχυμένη ἀπ' τὴ θρησκεία. Ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξανδρος, τὸ Νοέμβριον 1815, εἶχε συντάξει μετὰ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι τὸ οχεδίο τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας» εἶδνε τὸ πρῶτότυπο στὸν Γκέντς γιὰ νὰ τὸ πᾶει στὸ Μέντερνικ καὶ νὰ συντάξει μετὰ ὅσον αὐτὸ μιὰ συνθήκη ἢ μιὰ σύμβαση στὴ διπλωματικὴ γλώσσα. Ὁ Γκέντς τὸ εἶδει σ' ἓνα φίλο του λέγοντάς του: «Ὁ αὐτοκράτορας μοῦ ἔχει ἀναθέσει νὰ δώσω αὐτὸ τὸ παλιόχαρτο, πού ἔχει γράψει μετὰ προθέσεις καθαρὰ χριστιανικῆς, στὸ Μέντερνικ. Θὰ δεῖτε τί συνέπειες θὰ ἔχει στὴν εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ...». Ὁ Μέντερνικ ἀπόουρε μετὰ μετριοφροσύνη τὰ δικά του οχεδία μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο αὐτῆς τῆς ἰδέας καὶ συνταράχθηκε οχεπτόμενος τὸ πόσο μεγάλα θὰ ἦταν τ' ἀποτελέσματα πού ὑποσχόταν καὶ, συνακόλουθα, δὲν πα-

ρέλειφε τίποτα ώστε να προσποιηθεί ότι τον είχε κυριεύσει κι αυτόν, με τη σειρά του, το ίδιο μυστικιστικό πνεύμα.

74. Έγινε στο Βάρτημπουργκ κοντά στο Άιζεναχ στις 18 Οκτώβρη. Διαλέχτηκε αυτή η ημερομηνία επειδή έτυχε να συμπίπτει με την επέτειο των 300 χρόνων της Μεταρρύθμισης και με την 4η επέτειο της μάχης της Λειψίας.

75. Θρήντρια Λούντβιχ Γιάν (1778 - 1852). Πρώσος εθνικιστής φιλόλογος. Χρησιμοποίησε πρώτος τη λέξη «VOLKSTUM», με την έννοια των ιδεών του έθικτε, στον τίτλο του βιβλίου του «DEUTSCHE VOLKSTUM» (=ό γερμανικός εθνικισμός) που εκδόθηκε στα 1810. Μια ιδιαίτερη ιδέα που υποστήριζε ό Γιάν ήταν η ιδέα της ανανέωσης της φυλής διαμέσου της γυμναστικής και για να το πετύχει αυτό δημιούργησε ένα πολύ μεγάλο δίκτυο αθλητικών (-δρυμάτων. Αυτός ήταν ο λόγος που απέκτησε ζανά μεγάλη δημοτικότητα στη Γερμανία πριν απ' τον τελευταίο πόλεμο.

— Έρνστ Μόριτς Άρντ (1769 - 1860). Μέτριος πρώσος εθνικιστής συγγραφέας, που διδασκε Ιστορία στο πανεπιστήμιο Γκρέντσβαλντ (1805). Άπ' τὰ 1812 ως τὰ 1814 υπήρξε γραμματέας του βασιάνου Στάιν στην Πετρούπολη.

76. Κάρλ Λούντβιχ Σάντ (1795 - 1820). Φοιτητής της θεολογίας στο Τύμπιγκεν. Έγινε μέλος των «BURSCHENSCHAFTEN» (δλ. σημείωση 78) και πήρε μέρος στη σύσκεψη του Βαρτημπουργκ. Άποκεφαλίστηκε στις 20 Μάρτ 1820 στο Μανχάιμ.

— Αδγουστος φόν Κόττμπουε (1761 - 1819) Γερμανός φιλόλογος και φιλελεύθερος πολιτικός. Σά σύμβουλος του αυτοκράτορα Άλέξανδρου Ι οέ πολιτιστικά θέματα, είχε αναλάβει διάφορες εύθυνες στην ύπηρεσία του ρώκου Κράτους. Άπ' τὰ 1817 εγκαταστάθηκε στη Γερμανία ενώ συνέχιζε να δουλεύει για τη ρώσικη κυβέρνηση. Ό Σάντ, θεωρώντας του κατάσκοπο, τον τραυμάτισε θανάσιμα στην καρδιά με μια μακαίρια στις 23 Μάρτ 1819 κι επιχείρησε κατόπιν ν' αυτοκτονήσει με τον ίδιο τρόπο. Ό Γκόρς γράφει ότι όλοι «θ' αποδοκιμάσουν την πράξη, αλλά θά επιδοκιμάσουν τις αιτίες».

77. Στις 1 Ιούλη 1819 στο Σβάτομπαχ. Ό φόν Μπέλ ήταν ένας κρατικός σύμβουλος του μικρού κρατίδιου του Νασσάου. Ό Λέινγκ μετὰ την άποτυχία της άπόπειρας αυτοκτόνησε στη φυλακή.

78. Οι «BURSCHENSCHAFTEN» ήταν μυστικές φοιτητικές εταιρείες που είχαν οργανωθεί για να παλέψουν έναντίον των ζένων και του φεουδαρικού καθεστώτος καθώς και για την ένοποίηση της Γερμανίας.

79. Βίλελμ Μύλλερ (1820 - 1892). Γερμανός Ιστορικός φιλελεύθερων τάσεων. Ό Μπουχάρντ αναφέρεται συχνά στο έργο του Μύλλερ.

(GESCHICHTE DER NEUESTEN ZEIT, 1816 - 1866...ε. Στουτγάρδη, εκδόσεις φόν Πάω Νέφ, 1867).

80. Άλφρέδος πρίγκιπας του Βίντσιγκρετς. (1787 - 1862). Ύπεραντιδραστικός στρατηγός. Βομβάρδισε την Πράγα στη διάρκεια του ξεσηκωμού της Βοημίας, στις 12 - 16 Ιούνη 1848. Η άγρια καταστολή της διενέξικης εξέγερσης έγινε στις 26 Οκτώβρη 1849.

81. Το πανηγύρι του Χάμπαχ έγινε στις 27 Μάρτ 1832. Η τρέχρημη σπ-

μαία ήταν ή ίδια με τών BURSCHENSCHAFTEN» μούρη, κόκκινη και χρυσή κι έγραφε «Άναστημένη Γερμανία». Ένας άπ' τούς όργανωτές ήταν ό δόκτορας Όλιπ Γιόκομπ Σιεμπενφάιφερ, συντάκτης τού «WESTBOTE». Ό κύριος όμιλητής ήταν ό δόκτορας Βίρθ, πού άζίωσε τήν έλευθερία τού τύπου και διακήρυζε τήν προσάρτηση τής Άλσατίας και τής Λωρραίνης στή γερμανική συνομοσπονδία. Ό Μπένε ήρθε άπ' τó Παρίσι κι έγινε δεκτός με πανηγυρισμούς. Στην εκδήλωση θά πάρουν μέρος και μερικοί πολωνοί καθώς και μιá άντιπροσωπεία τής εταιρείας «Όίλοι τού Λαού» τού Στρασούργου.

82. Γιόχαν Γκέοργκ Αύγουστος Βίρθ (1798 - 1848). Βαυαρός δημοκράτης. Ίδρυσε τήν έπιθεώρηση «KOSMOPOLIS» (1831) και τήν «DEUTSCHE TRIB'U'NE».

83. Έγινε στις 3 Άπρίλη 1833. Οι φοιτητές πού όδηγούνταν άπ' τó δόκτορα Έρνεστ Γιόχαν Ράουσενπλατ, θά έπιτεθούν στή φρουρά τού μαγάρου, πού κρoίσιμευε οá φυλακή και θά παραδιάσουν τics εισόδους για να μoρoέσουν ν' άπελευθερώσουν μερικούς πολιτικούς κρατούμενους. Μιά άλλη ομάδα, πού άποτελούνταν άπό καλλιτέχνες και μερικούς πολωνούς, κατέλαβε τó άρχηγείο τής άστυνομίας.

Τó έγχείρημα αυτό, πού ήταν προετοιμασμένο άπ' τó δόκτορα Ράουσενπλατ και πού θάπρεπε ν' άποτελέσει τó σύνθημα για τήν επανάσταση, άπέτυχε μετά τήν έπέμβαση τού στρατού και τής έθνοφρουράς.

84. Ή δημιουργία ένός «Γραφείου Πληροφοριών» για όλα τά Κράτη τής γερμανικής Συνομοσπονδίας υπήρξε ιδέα τού Μέιττερνικ. Ή ειδική δραστηριότητα τής μυστικής του άστυνομίας θά έπεκταθεί κι έξω άπ' τά ούνορά της, στους κύκλους τών επαναστατών και τών γερμανών και πολωνών φυγάδων στή Γαλλία, Έλβετία, Βέλγιο. Θά τή διευθύνει ό Κάρλ Νοέ, άνώτατο στέλεχος τής διεθνέζικης άστυνομίας.

85. Λούντβικ Μπέρνε (1786 - 1837). Πολιτικός και σατυρικός συγγραφέας. Ύπηρεζε ένας άπ' τούς υπεύθυνους τής «Νέας Γερμανίας» μαζί με τόν ποιητή Χάινριχ Χάινε (1797 - 1856).

86. Γκέοργκ Βίλελμ Όρήντριχ Χέγκελ (1770 - 1831). «Ο φιλόσοφος τού άπόλυτου, συνήγορος τών Ιστορικών άποστολών. Πρόδρομος τής σύγχρονης κοινωνικής αντίδρασης. Έμπνευσμένος άπ' τήν πρωσοική τάξη, θεωρητικοποίησε τó Κράτος οάν ύλοποίηση τής ήθικης ιδέας. Ό Τζεντίλε είπε ότι ήταν ό πρόδρομος τού ολοκληρωτικού Κράτους». (δλ. Ρούντολφ Ρόκερ, «Έθνικισμός και Πολιτισμός», «Έλεύθερος Τύπος» ύ π ό έ κ σ ο σ η).

87. Κάρλ Όράιερ φόν Στάιν και Άλτεστάιν (1770 - 1840). Ύπηρεζε ύπουργός παιδείας τής πρωσοικής κυβέρνησης άπ' τά 1817 ως τά 1838.

88. Λούντβικ Άντρέας Όυερμπαχ (1804 - 1872). Ένας άπ' τούς βασικότερους εκπρόσωπους τού ρεύματος τών «Νεοκεγκελιανών». Στη διάρκεια τής παραμονής του στή Παρίσι, στή 1844, ό Μπακούνιν είχε άρχισει να συγγράφει μιá μελέτη πάνω στή έργο αύτου τού γερμανού φιλόσοφου με τίτλο «Συνοπτική έκθεση τής σκέψης τού Όυερμπαχ», πού δυστυχώς έχει χαθεί.

89. Λούντβικ Μπύκνερ (1824 - 1899). Γερμανός φυσικός κι ύλιστής φιλό-

σοφος που πήρε μέρος σαν αντιπρόσωπος στο Συνέδριο της Διεθνούς στη Λωζάνη στα 1867. Ήταν ένας απ' τους ηγέτες του Λαϊκού Κόμματος.

90. Έμιλιο Καστελάρ ι Ρίπολλ (1832 - 1899). Πρόεδρος της Ισπανικής Δημοκρατίας από 7 - 9 - 1873 ως 3 - 1 - 1874.

— Φρανθίσκο Πι ι Μαργκάλ (1824 - 1901). Υπουργός Έσωτερικών της Ισπανικής δημοκρατικής κυβέρνησης, απ' το Φλεβάρη 1873. Αντιτάχθηκε στους όπαδούς της δημιουργίας καντονιών.

91. Φρειδερίκος Γουλιέλμος IV (1795 - 1861). Βασιλιάς της Πρωσίας απ' το 1840 ως την αντιβασιλεία του αδελφού του Γουλιέλμου I', στα 1857, όταν έλασε τα λογικά του.

92. Άρνολντ Ρούζ (1802 - 1880). Δημοκρατικός φιλόσοφος. Πήρε μέρος στην κίνηση των «BURSCHENSCHAFTEN» και φυλακίστηκε απ' τα 1824 ως τα 1834. Όντας καθηγητής της φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο της Χάλλε στα 1837, δημιούργησε στα 1848 τα «Χρονικά της Χάλλε», όργανο της γεκελιανής άριστερας, που στα 1843 άφαιρέθηκε ό τίτλος τους και ζανασγήκαν σέ νέα σειρά. Τους άφαιρέθηκε κι αυτός ό τίτλος και τότε ό Ρούζ κατέφυγε στο Παρίοι όπου έθγαλε μαζί με το Μάρζ τα «Γερμανογαλλικά Χρονικά», σ' ένα μόνο τεύχος το Φλεβάρη 1844. Υπήρξε στενός φίλος του Μπακούνιν. Έκπροσώπησε το δημοκρατικό κόμμα της Μπρεσλάβας στην εθνική συνέλευση της Φρανκφούρτης, στα 1848. Στα 1849 μετανάστευσε στο Λονδίνο.

93. Λόρεντς φόν Στάιν (1815 - 1890). Ιστορικός κι οικονομολόγος. Το βιβλίο του, «Ό σοσιαλισμός κι ό κομμουνισμός στην σημερινή Γαλλία» (Λειψία, Όττο Βίγκαντ) εκδόθηκε το Σεπτέμβρη 1841.

94. Βίλελμ Κρίστιαν Βάιτλινγκ (1808 - 1871). Ράφτης, ούτοπιστής κομμουνιστής απ' το Μαγδεμβούργο. Υπήρξε πολύ δραστήριος στο Παρίοι, στα 1835 - 36, στην Έλβετία απ' τα 1841 ως την έκδοσή του στην Πρωσία, που έγινε στα 1844, όστερα από 10 μήνες προφυλάκισι, στο Λονδίνο και στις Βρυξέλλες απ' τα 1844 ως τα 1846 κι όστερα στις ΕΠΑ, όπου εγκαταστάθηκε όριστικά.

95. Πρόκειται για την «Επιθεώρηση του Ρήνου», που εκδιδονταν απ' τη δημοκρατική κι έμπορική άστική τάξη της Κολωνίας από 1 Γενάρη 1842 ως 31 Μάρτη 1843.

96. Μπρούνο Μπάουερ (1809 - 1882). Θεολόγος, φιλόσοφος κι ιστορικός. Πρύτανης του πανεπιστημίου του Βερολίνου κι όστερα της Βόννης, απ' τα 1839. Άνακλήθηκε στα 1842 για τις περίφημες κριτικές του στη Βίβλο.

— Έντγκαρ Μπάουερ (1820 - 1886). Δημοσιογράφος κι ιστορικός. Άδελφός του Μπρούνο. Το αντιεξουσιαστικό του βιβλίο «Η πάλη της κριτικής έναντίον της Έκκλησίας και του Κράτους», 1843, κατασχέθηκε κι ό Έντγκαρ έμεινε 4 χρόνια στη φυλακή ως τα 1848.

— Μάρζ Στίρνερ (1806 - 1856). Ψευδώνυμο του Γιόχαν Κάσπαρ Σμίτ. Το έργο του, «Ό Μοναδικός κι ή Ίδιοκτησία του» (Λειψία, Όττο Βίγκαντ) εκδόθηκε το Δεκέμβρη 1844. Συνεργάστηκε στην «Επιθεώρηση του Ρήνου»,

στά «Χρονικά της Χάλλε» κλπ. Μετέφρασε στα γερμανικά τὰ ἔργα τοῦ Ζ. Β. Σέι.

(Σ. τ. Ε. 'Ἀποσπάσματα ἀπ' τὸ βιβλίο του κυκλοφοροῦν στὶς ἐκδόσεις «Ἐλεύθερος Τύπος», μὲ τίτλο «Ὁ Μοναδικὸς καὶ τὸ Δικὸ τους»).

97. Ὁμάδα φιλοσόφων, συγγραφέων καὶ δημοσιογράφων, ποὺ ὀνομάζονταν «Ἀπελεύθεροι» καὶ ποὺ συγκεντρώνονταν στὸ Βερολίνο στὴν ταβέρνα τοῦ Χίππελ, ἀπ' τὰ 1841. Ἐξω ἀπ' τὸν Μπρούνο Μπάουερ, ὑπῆρξαν πρῶην μέλη τοῦ «DOKTORCLUB», ὅπως ὁ Ἐντουαρντ Μέγεν (1812 - 1870), ὁ Κάρλ Φρ. Κέππεν (1808 - 1863) κ. ὁ Κάρλ Τ. Νάουθερκ (1810 - 1891)· ἀντιπροσώπευαν τὴν ἀριστερὴ πτέρυγα τῆς σχολῆς τῶν νεοκεγκελιανῶν. Ἄλλοι ἦταν οἱ Θράντς Μπούλ, Ἐνγκαρντ καὶ Μπρούνο Μπάουερ, Μάξ Στίρνερ καὶ Θρήντριχ Ἐνγκελς· ὁ Μάρξ ἔγινε μέλος τῆς ὁμάδας στὰ 1837. Οἱ «Ἀπελεύθεροι» ἐπινόησαν τὸν ὄρο «μυδενισμός» κι ὁ Τουργκένιεφ θὰ τὸν ἔμαθε ἀπὸ ἐκεῖ, ὅταν ἔμεινε στὴ Βιέννη καὶ εἶχε ἐπαφές μὲ τὴν ὁμάδα, ὅπου πῆγαινε κι ὁ Μπακούιν κι ἔγιναν φίλοι.

(Σ. τ. Ε. Ὁ Τουργκένιεφ ἐπινόησε τὸ μυδενιστὴ Μπαζάρωφ χρησιμοποιοῦντας τὸν ὄαν Ἄρωα τοῦ μυθιστορήματός του «Πατέρες καὶ Γιοί». Ἑλλ. μετάφρ. Ἐκδόσεις Ζαχαρόπουλος, 1979).

98. Μωυσις Ἐς (1812 - 1875). Γερμανὸς φιλόσοφος κι οἰκονομολόγος, ποὺ ἔσκαψε σημαντικὴ ἐπίδραση στὴν ἀνάπτυξη τοῦ κομμουνισμοῦ τοῦ Μάρξ. Συνεργάστηκε στὴν «Ἐπιθεώρηση τοῦ Ρήνου». Μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ Μανιφέστου ἀπομακρύνθηκε ἀπ' τοὺς Μάρξ κι Ἐνγκελς κι ἔγινε κατόπιν ἀπαδὸς τοῦ λαοσαλλικοῦ κινήματος. Ὑπῆρξε ἕνας ἀπ' τοὺς πρῶτους θεωρητικοὺς τοῦ ὀχιωτισμοῦ.

99. Ἀνρὺ Κλώντ κόμης ντὲ Σαιν - Σιμόν (1760 - 1825). Γάλλος οὐτοπιιστὴς σοσιαλιστὴς. «Ἡ φιλοσοφία τοῦ τελευταίου αἰῶνα ὑπῆρξε ἐπαναστατικὴ ἔκείνη τοῦ 19ου αἰῶνα θὰ πρέπει νάναὶ ὀργανωτικὴ». Ἡ ὀργάνωση ποὺ ὀνειρευόταν ὁ Σαιν - Σιμόν, «ἡ ἐποχὴ τῆς ἐποπτήμης», ἦταν μιὰ παγκόσμια κοινωνία ποὺ θὰ κυβερνιόταν ἀπ' τοὺς «50 καλύτερους φυσικοὺς τῆς, τοὺς 50 καλύτερους χημικοὺς τῆς, τοὺς 50 καλύτερους φυσιολόγους τῆς, τοὺς 50 καλύτερους τραπεζίτες τῆς, τοὺς 200 καλύτερους ἐμπόρους τῆς, τοὺς 600 καλύτερους ἀγρότες τῆς κλπ.». Εἶχε ἀπευθυνθεῖ στὸ Ναπολέοντα, προσκαλώντας του νὰ φτιάξει ὀλόκληρη τὴ νέα δομὴ, τὴν προορισμένη νὰ γίνεῖ ἡ ἀληθινὴ διευθυντικὴ ἐξουσία τῆς νέας κοινωνίας.

- Πιέρ - Ζοζέφ Προυντόν. Γεννήθηκε στὴ Μπενσασσόν στὰ 1809 καὶ πέθανε στὸ Παρίσι στὰ 1865. Τὸ ἐπάγγελμά του ἦταν τυπογράφος. Ὑπῆρξε συγγραφέας διαφόρων ἐνδιαφερόντων ἔργων οἰκονομίας καὶ κοινωνιολογίας. Θεωρεῖται ὡς ὁ πατέρας τῆς ἐλευθεριακῆς ἢ ἀντιεξουσιαστικῆς ἀντίληψης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ Χέρτσεν διηγεῖται γιὰ τίς συναντήσεις τοῦ Προυντόν, μὲ τὸν Μπακούιν (ἐκδ. Λέμκε, V, σελ. 246)· «Ὁ Μπ. ζοῦσε τότε μὲ τὴν Α. Ρέιτοελ ὁ ἕνα πάρα πολὺ φτωχὸ διαμέρισμα στὴν ἀριστερὴ δόχη τοῦ Σκουάνα στὴν ὁδὸ ντὲ Μπουργόνιε. Ὁ Προυντόν πῆγαινε ἐκεῖ συχνὰ γιὰ ν' ἀκούσει τὸ Μπετόθεν τῆς Ρέιτοελ καὶ νὰ συζητήσει μὲ τὸν Μπακούιν γιὰ τὸ Χέγκελ... Στὰ 1847 ὁ Κάρλ Βότ, ποὺ ζοῦσε κι αὐτὸς στὴν ὁδὸ Μπουργόνιε καὶ πῆγαινε

νά δει ουκνά τήν Ρέιτσελ καί τόν Μπακούιν, κουρασμένος ν' άκούει αυτές τίς άτέλειωτες άντιγνωμίες πάνω στό θέμα τής «φαινομενολογίας», έφυγε ένα θράδν γιά νά πάει νά κοιμηθεί. Τό άλλο πρωί ζαναγύρισε νά πάρει τή Ρέιτσελ γιατί έπρεπε νά πάνε μαζί στό JARDIN DES PLANTES. Έκπληκτος άπ' τίς φωνές πού έρχονταν άπ' τό δωμάτιο του Μπακούιν, γιατί ήταν άκόμα πολύ πρωί, άνοιξε τήν πόρτα. Ό Προυττόν κι ό Μπακούιν ήταν καθισμένοι στήν ίδια θέση πού βρίσκονταν τό προηγούμενο θράδν, μπροστά στό οδυσμένο τζάκι κι άντάλλασαν τίς τελευταίες κουθέντες γιά νά τελειώσουν τή συζήτηση πού είχε άρχισεί τό προηγούμενο θράδν». (Σ. τ. Ε. 'Επιλογή κειμένων άπ' τά κυριώτερα έργα του Προυττόν κυκλοφορεί στίς εκδόσεις «Έλεύθερος Τύπος» μέ τίτλο «Ίδιοκτησία κι Έπανάσταση»).

100. Λουί Μπλάν (1811 - 1882). Δικηγόρος καί δημοσιογράφος. Έκπρόσωπος του «έξουσιαστικού» κομμουνισμού κατά τήν παράδοση τών Μπαμπέφ, Μαιπλί καί Μορέλλι. Συγγραφέας τής περίφημης «Όργάνωσης τής Έργασίας» (1849), στήν όποία ύποστήριζε μιá οχεδιασμένη καί κρατικά διευθυνόμενη οικονομία. Μέλος τής προσωρινής κυβέρνησης στό 1848 έγραψε στήν 1η Μάρτη στό «Έδελτίο τών Νόμων», Νο 3 - 49, «Περιμένοντας νά σχηματιστεί ή κυβερνητική έπιτροπή μέ τήν έκλογή τών αντιπροσώπων τών διαφόρων στρωμάτων, άς άσχοληθούμε μέ τήν επίλυση τών θεμάτων πού σχετίζονται μέ τό ώρARIO έργασίας καί μέ τήν κατάργηση τών διαπραγματεύσεων. Καί τώρα, πολίτες, διαστείτε νά ζανασιάσετε τή βουλειά. Σκεφτείτε ότι μιá ώρα καθυστέρηση είναι ένας χαμένος θησαυρός γιά τήν πατρίδα. Είστε ή δύναμη καί τό μέλημα τής προσωρινής κυβέρνησης τής δημοκρατίας πού οδς αγαπά. Νά έχετε έμπιστοσύνη σ' αύτή καί νά ζέρετε ότι ενδιαφέρεται γιά τό καλό σας περισσότερο άπό οδς τούς ίδιους». Λίγες μέρες μετά, ή κυβερνητική έπιτροπή έδωγαλε ένα διάταγμα μέ τό όποίο ζητούσε τή συγκατάθεση τών άφεντικών. έΠαρατηρώντας ότι οι έργάτες τών διαφόρων έπαγγελμάτων εκλέζανε αντιπροσώπους γιά τήν υπεράσπιση τών συμφερόντων τους, είναι οωτό νά εκλεγούν, μέ τή σειρά τους κι οι αντιπρόσωποι τών άφεντικών καί τών έπιχειρηματιών». Στά 1849 κατέφυγε στό Λονδίνο. Έπέστρεψε πίσω στή Γαλλία στό 1870 κι εκλέχθηκε στήν Έθνοσυνέλευση. Στά 1871 παίρνει θέση έναντίον τής Κομμούνας.

101. Γιόχαν Τέρτσσελ (1466 - 1519). Γερμανός δοκιμανός. Ή από μέρους του προπαγάνδιστη τών συγχωροκαρτιών προκάλεσε τή διαμαρτυρία του Λούθηρου καί τήν έκρηξη τής Μεταρρύθμισης.

102. Είχε ζητηθεί άπ' τή Λίγκα τών γερμανών κομμουνιστών καί δημοσιεύτηκε στό Λονδίνο τό Φλεθάρι 1848 μέ τίτλο: «Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος».

103. Πρόκειται γιά τό γνωστό κομμάτι άπ' τόν Πρόλογο του «Κεφάλαιου». Ή κατηγορία γιά λογοκλοπή πού εκτόξευσε ό Μάρξ έναντίον του Λασσάλ μετά τό θάνατο του τελευταίου, είχε άνακοινωθεί στόν Ένγκελς από πριν σ' ένα γράμμα τής 30 - 1 - 1866 «Έπειδή έπειτα, ζέρούμε ότι ό Ίτοιγκ-είναι τ' όνομα πού είχε δώσει ό Μ. στό Λ. — (πού όμως δέν μδς είναι γνωστός έτσι), ήθελε νά δει στό πρόσωπο του Βίomarκ τό εργατικό κόμμα, γιά

νά δημιουργήσει για τόν έαυτό του μιá φήμη «Ρισελιέ του προλεταριάτου», τώρα, χωρίς καμιá τύψη, θά φωτίω με τρόπο πολύ καθαρό, στον πρόλογο του βιβλίου μου, ότι αυτός είναι ένας γνήσιος αντιγραφάας και λογοκλόπος.

104. Αυτές οι αντιλήψεις του Λασοάλ εκφράστηκαν στο δραματικό του έργο «όρνάντς φόν Σίκινγκεν» του 1869, που ήταν αφιερωμένο στην εξέγερση των γερμανών χωρικών του 1525 και στο ε'Εργατικό Πρόγραμμα του, του 1862.

105. Στά 1834, οι «CANUTS», εργάτες μεταξουργοί, σύμμακοι με τους ρεπουμπλικάνους των τμημάτων της εταιρίας των δικαιωμάτων του 'Ανθρώπου», εξεγέρθηκαν στη Λυών έναντιον του σχεδίου νόμου που άφορούσε τις ενώσεις (και που ψηφίστηκε στις 10 'Απρίλη 1834 κι επιδείωνε τή θαρύπτητα των ποινών που κιάλας έπλητταν τις ενώσεις των εργαζομένων, εξομοιώνοντας τις εϋθύνες κάθε μέλους με τις εϋθύνες των άρχηγών και θέσπιζε τήν παραπομπή άπεργών και μελών στο δικαστήριο των εϋγενών κι όχι πιά στα τακτικά δικαστήρια, σαν ένόχους ύπονόμευσης της κρατικής ασφάλειας. Στις 9 'Απρίλη άρχισε ή σύγκρουση. Σχεδόν 6.000 εργάτες κατέλαβαν τó τμήμα της πόλης μεταξύ της γέφυρας Πέτρου και της γέφυρας Κονσέρτ, τήν πλατεία Μπελεκούρ και τó Δικαστικό Μέγαρο, όπου διεξαγόταν μιá δικη 6 εργατών, που άνηκαν στους «μουτουελιστές», για συμμετοχή στην άπεργία του όλεδάρν. 'Η κυβέρνηση έστειλε 15.000 στρατιώτες για νά καταλάβουν στην πάνω πόλη τó Κρουά - Ρούς, τó άκρο των εξέγερμένων, ενώ τó Ιππικό είχε κιάλας κάνει έφοδο έναντιον του πλήθους στην πλατεία Σαιν Ζάν. 'Υστερα από 5 μέρες αιματηρής πάλης (ύπολογίζεται ότι σκοτώθηκαν 1.200 άτομα κι ότι ρίχθηκαν 170.000 πυροβολισμοί και 1.700 όβιδες άπ' τά κανόνια που είχαν τοποθετηθεί στα ύψώματα που δέσποζαν της Λυών) ή εξέγερση δαμάστηκε, άφου ή θιέρους είχε δώσει διαταγή στους στρατιώτες νά χτυπούν χωρίς νά λογαριάζουν τίποτα. Μόλις μαθεύτηκε ή εξέγερση στη Λυών, τά παριονιά τμήματα της εταιρίας δικαιωμάτων του 'Ανθρώπου θά πάρουν τά όπλα. 'Ο θιέρους συνέλαβε τότε όλους τους άρχηγούς και με διαταγή του, 40.000 στρατιώτες, κάτω άπ' τή διοίκηση 4 στρατηγών, θά έπιδοθοούν σε μιá σκληρή καταστολή. Μόνο ο' ένα σπίτι της όδοϋ Τρανσονέν θρέθηκαν 12 πτώματα, φρικτά άκρωτηριασμένα, γυναικών, γέρων και παιδιών. 'Ο στρατηγός Μπιζώ είχε πεί στους στρατιώτες: «Σκοτώστε τους όλους. Μή δείχνετε οίκτο. Μή δίνετε ούτε τή νεκρώσιμη εύχή» κι ένας ταγματάρχης της 'Εθνικής Θρουράς θά πεί: «έχετε καθήκον νά σκοτώσετε 3.000 οτασιαστές». Είναι περίφημοι οι πίνακες του ζωγράφου 'Ονορέ Ντιυμέ, που είναι έμπνευόμενοι άπ' τις σφαγές.

106. Ζόσιπ Ζελάσκι ντέ Μπουζιμ (1801 - 1869). Κροάτης κόμης, που ύπήρξε, άπ' τά 1848 ως τά 1849, με τόν τίτλο του «ΒΑΝΟ», πολιτικός κυβερνήτης της Κροατίας, Σλοβενίας και Δαλματίας.

107. Ζοζέφ Μαρία φόν Ράντοβιτς (1797 - 1853). Πρώσος στρατηγός.

108. Λουδοβίκος Εϋγένιος Καβαινιακ (1797 - 1853). 'Αξιωματικός του πυροβολικού που προάχθηκε στις 25 - 2 - 1848 σε στρατηγό και διορίστηκε γενικός κυβερνήτης της 'Αλγερίας. 'Εκλέχτηκε στις 17 Μάη μέλος της 'Εθνι-

κής Συνέλευσης και διορίστηκε Υπουργός Πολέμου. Στην εξέγερση του 'Ι-
ούνη 1848 έδωσε μιá μάχη, που κράτησε άπ' τις 24 ως τις 26, εναντίον τών
έργατών που είχαν συγκεντρωθεί γύρω άπ' την κολώνα της Βασιίλλης φωνά-
ζοντας: «Καλύτερα νά σκοτωθούμε παρά νά πεθάνουμε άπ' την πείνα». 'Ο
Προυντόν γράφει: «Τουφεκίζουν στην Κονοιερζερί, στο Δημαρχείο, 48 ώρες
μετά τή νίκη, τουφεκίζουν τούς αιχμάλωτους, τούς τραυματίες, τούς δο-
πλους». 'Ο Καβαϊνιακ κι όταν εγκαταλείφθηκε ή δικτατορία, διατηρεί την
κατάσταση πολιορκίας, εξορίζει χωρίς δίκη όλους τους πύρραν μέρος στίς
ταραχές. Περισσότεροι από 4.000 έργάτες στάλθηκαν έτοι στίς άποικίες. 'Ο-
ταν ή έθνική συνέλευση ανακήρυξε τόν Καβαϊνιακ όξιο τέκνο της πατρί-
δας», ό Λαμαρτίνος φώναξε: «'Η Δημοκρατία είναι νεκρή!» κι ή Γεωργία
Σάνδη δήλωσε «δέν πιστεύω πιά στην ύπαρξη μιός δημοκρατίας που ξεκινάει
δολοφονώντας τούς προλεταριους της».

109. Φρήντριχ Βίλελμ κόμης του Μπράντεμπουργκ (1791 - 1850). Γιός
του βασιλιά Φρειδεरिकου Γουλιέλμου II και της κόμης Ντένκοφ, δηλαδή
έτεροθαλής αδελφός του βασιλιά Φρειδεरिकου Γουλιέλμου III, στρατηγός,
πρωθυπουργός από 2 - 11 - 1848 ως τό θάνατό του στίς 6 - 11 - 1850.

110. Πρωσοϊκός έθνικός ύμνος γραμμένος στα 1830 από κάποιον Μπέρ-
ναρντ - Τρίερς, καθηγητή λυκείου.

111. Διάσκεψη του 'Ολμιτς. Στίς 29 Δεκέμβρη 1850, ό πρίγκιπας Σδάρ-
τοενπεργκ σαν εκπρόσωπος της Αυστρίας κι ό φόν Μάντεφελ για λογαρια-
σμό της Πρωσίας, θα ύπογράψουν εκεί μιá συμφωνία με την όποια οι πρῶ-
σοι αναλάβαιναν την ύποχρέωση νά συγκατατεθούν στην πολιτική της Αύ-
στρίας άπέναντι στο Χολστáιν και στη γερμανική Συνομοσπονδία, που ά-
ποκαθίστανταν έτοι στην παλιά δομή που ύπληρχε πριν άπ' την έπανάσταση
του 1848.

112. 'Οττο Τέοντορ φόν Μάντεφελ (1805 - 1882). 'Υπουργός έσωτερικών
στην κυβέρνηση Μπράντεμπουργκ κι έπειτα πρωθυπουργός άπ' τó 1850 ως
τά 1858.

113. Γουλιέλμος I (1797 - 1888). 'Ονομάστηκε προσωρινός αντιβασιλιάς
στα 1857 κι αντιβασιλιάς στίς 7 - 10 - 1758. 'Όταν πέθανε ό αδελφός του
Φρειδερίκος, στίς 2 - 1 - 1861, έγινε βασιλιάς της Πρωσίας και στίς 18 - 1 -
1871, αὐτοκράτορας της Γερμανίας.

114. Μετά την παράδοση του όχυρού Ραστάτ στον πρωσοϊκό στρατό που
διοικούσε ό Γουλιέλμος, στίς 23 - 7 - 1849, πολλοί έξεγερμένοι καταδικάστη-
καν σε θάνατο άπ' τó περιοδεύοντα πολεμικό συμβούλιο.

115. Κάρλ 'Αντον φόν Χοετζόλλερν - Σιγκμαρίνγκεν (1811- 1885). Πρῶ-
σος πρωθυπουργός άπ' τó 1858 ως τó 1862.

116. Κόμης του Σάμπορντ ή δούκας του Μπορντώ (1820 - 1883). 'Ανι-
φίος του Καρόλου X αρχηγός του κόμματος τών νομιμοφρόνων άπ' τó 1836.
Προβλήθηκε σαν διεκδικητής του θρόνου της Γαλλίας στα 1870 - 71.

117. Πρόκειται για τή «'Νέα Πρωσοϊκή 'Επιθεώρηση». 'Ιδρύθηκε στο Βε-
ρολίνο στα 1848 κι είχε ως τó 1853 σαν άρχισυντάκτη τόν 'Ερμαν Βάγκνερ.

Ήταν ένα όργανο τών πρώσων εύγενών. Όνομαζόταν επίσης «KREUZZEITUNG», γιατί δίπλα στον τίτλο ήταν τυπωμένος ό αιθερένιος σταυρός.

118. Ρούντολφ Βίρτωφ (1821 - 1902). Περίφημος παθολόγος κι Ιδρυτής του κλάδου τής παθολογίας τών κυττάρων. Ένας άπ' τούς Ιδρυτές του Κόμματος τής Προόδου. Στά 1862 είναι μέλος τής ηρωσικής Δίαιτας και στά 1880 εκλέγεται βουλευτής του Ράιχτανγκ.

— Φράντς Έρμαν Σούλτσε - Ντέλιτς (1808 - 1883)' Άσός οικονομολόγος. Ένας άπ' τούς άγέτες του Κόμματος τής Προόδου. Είχε υπερασπίσει τή ούσταση παραγωγικών συνεταιρισμών, πού θά οργανώνονταν διαμέσου τής άποταμίευσης τών εργατών (1860 - 1870). Ό Λασσάλ άσκησε βριμελα πολεμική ένωντίον του στο «Άνοιχτό γράμμα στο Κεντρικό Κομμάτο τής Λειψίας», Ζυρίχη, 1863. Άπ' τή 1861 ύπηρεζε μέλος τής ηρωσικής Δίαιτας.

119. Ή ιδέα γι' αύτή τή Λίγκα άνήκει στον Έθαριστ Μαντζίν, εκδότη του «Φάρου του Λουάρ» κι εκφράστηκε ό' ένα άρθρο πού δημοσιεύτηκε εκεί στις 5 - 5 - 1867. Στο πρώτο της Συνέδριο (Γενεύη 9 - 12/9/1867) θά πάρουν μέρος άνάμεσα σε άλλους οι: Σ. Λεμονιέ, Ζ. Μπάρνι, Ζ. Γιακόμπι, Α. Λάντεντορφ, Α. Μπύκνερ, Κ. Γκρύν, Α. Γκέγκ, κλπ. Άπ' τούς Ιταλούς οι: Γκιουζέππε Γκοριμπάλντι, Γκουστάθο Φριγκιέζι, Τζιοβάννι Πανταλέο, Τούλλιο Μαρτέλο, Γκιουζέππε Τζενέρι, Μάουρο Μάτσι, Φραντσέσκο ντέ Λούκα, Γκιουζέππε Ντόλφι, Κίρικο Φιλοπάντι, Σεμπαστιάνο Μανάρα, Κάρλο Καμπούτσι, Άλμπερτο Μάριο, Τιμοτέο Ριπόλντι, Σαβέριο Φρίσκια, Βιντσέντσο Καλντέζι, Κάσπαρε Στάμπα, Ίπόλιτο Πεντερτσόλι, Φεντερίκο Πεσκαντίνι. Ό Μαντοίνι σε μι άπιστολή του, «Στά μέλη του Συνεδρίου τής Ειρήνης», στις 6 - 9 - 1857, θρήκε τήν εύκαιρία γιά νά έπιθεσδιώσει τόν ένθικισμό του και ν' άρνηθει νά προσχωρήσει. Ή αίτιολογημένη πρόταση του Μπακούνι, πού είχε τήν έννοια τής προσχώρησης, δημοσιεύτηκε στή «δημοκρατία» του Παρισιού (17 - 5 - 1868): «Πέρασε ό καιρός τών λαών - μεσσία. Άπό δώ και πέρα ή έλευθερία, ή δικαιοσύνη, ή λογική, θά πάψουν πιά ν' αποτελούν μονοπώλιο εκείνου ή του άλλου ένθους... Πολλοί δημοκρατικοί τής παλιής ένωτικής σχολής... σκέπτονται άκόμα και σήμερα ότι μπορεί νάναι άρκετή ή άύτονομία τών κοινοτήτων κι ότι είναι δυνατή ή όργάνωση τής έλευθερίας, άπ' τή μι ά μεριά, με τις χειραφετημένες κοινότητες κι άπ' τήν άλλη, με τήν άνάπτυξη ένός συγκεντρωτικού Κράτους».

(Βλ. και τó βιβλίο του Μπακούνι. «Φεντεραλισμός, Σοσιαλισμός, Άντι-θεολογισμός, εκδόσεις «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ» 1979).

120. Πρόκειται γιά τó Β' Συνέδριό της, πού έγινε στή Βέρνη, από 22 ως 26 Σεπτέμβρη 1868, όπου πήραν μέρος 220 άντιπρόσωποι: 96 έλβετοί, 41 γάλλοι, 29 γερμανοί, 15 ρώσοι και 9 Ιταλοί, πού στήν ψηφοφορία πάνω στήν πρόταση του Μπακούνι, θά ψηφίσουν 4 ύπερ και 3 κατά' οι 4 ήταν οι Φανέλλι, Φρίσκια, Καμπούτσι και Τούτσι.

Ή συλλογική διαμαρτυρία τών διαφωνούντων μελών του Συνεδρίου, πού θά διαχωρίσουν τή θέση τους άπ' τή Λίγκα, ό Μπακούνι κι 8 άλλοι, υίοθετούσε ξανά τις θέσεις πού είχαν κιάλας προδληθεί στήν «αίτιολογημένη προσχώρηση» τής ομάδας «Έλευθερία και Δικαιοσύνη» τής Νάπολης στο συν-

έδριο της Γενεύης στα 1867: «Είναι απαραίτητα να χτυπήσουμε όλους τους προνομιούχους... τις έπισημες εκκλησίες... το Κράτος και την πλουτοκρατία που εξαρτιέται απ' αυτό...».

121. Πρόκειται για την μπροσούρα με τίτλο «Ο κύριος Μπαστιά - Σουλτοε φόν Ντέλιτς, διαπρεπής οικονομολόγος, κύριος του κεφαλαίου και της εργασίας», όπου ο Λεσσάλ διατυπώνει τον περίφημο εισοδητικό νόμο του μισοθού, έναντιον των κοπερατιθιστικων ιδεών του Σουλτοε - Ντέλιτς (Βερολίνο 1864).

122. Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα συστήθηκε επίσημα από συνέδριο του Λιζεναχ, στα 1869 (7 - 9 Αυγούστου), όταν ένα τμήμα των λαοσαλικών αποχώρησε κι ενώθηκε με τους Μπέμπελ και Λήμπκνεχτ, πάνω στη βάση ενός προγράμματος έπηρεασμένου πολύ απ' το μαρξισμό. Το νέο Κόμμα δε θα γίνει τυπικά τμήμα της Διεθνούς, γιατί το απαγόρευαν οι γερμανικοί νόμοι. Άλλά ο Λήμπκνεχτ, εκπροσωπώντας ούσιαστικά τον εαυτό του, θα πάρει μέρος, την ίδια χρονιά, το συνέδριο της Βασιλείας.

123. Άμάντ Γκέγκ (1820 - 1897). Δημοκράτης της Ν. Γερμανίας. Μέλος της κυβέρνησης του Μπάντεν στα 1849. Όταν, αργότερα, εξορίστηκε στην Έλβετία έγινε σημαίον μέλος της Λίγκας για την Ειρήνη και την Έλευθερία και διευθυντής της εφημερίδας, «Οι Ένωμένες Πολιτείες της Εύρώπης», που ήταν όργανο της μόνιμης Κεντρικής Έπιτροπής της. «Αυτή έδωανε στη Γενεύη και τη Βέρνη σε γερμανική και γαλλική έκδοση (που διευθύνει ο Ότταν). Άντιπρόσωπος στο συνέδριο της Βασιλείας (1869) της Διεθνούς. Τελικά προσχώρησε από γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.

- Σάρλ Λεμονιέ (1806 - 1891). Καθηγητής της φιλοσοφίας, όπαδός του Σαιν - Σιμόν. Όργανωτής της Λίγκας για την Ειρήνη και την Έλευθερία. Υπήρξε άντιπρόσωπος στο συνέδρια της Διεθνούς στις Βρυξέλλες.

124. «DER VOLKSSTAAT». Όργανο του Σοσιαλδημοκρατικού Έργατικού Κόμματος και των διεθνών συνδικάτων, που έδωανε στη Λειψία απ' τα 1869 ως τα 1876 με διευθυντή τον Γ. Λήμπκνεχτ. Στη διάρκεια της φυλάκισης του Λήμπκνεχτ (1842 - 74) διευθυνόταν απ' τον Μπλόσ.

125. Είναι ένα άπόσπασμα απ' το περίφημο γράμμα που έστειλε ο Μάρξ, στα τέλη του Αυγούστου 1870, στην Κεντρική Έπιτροπή του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος και που δημοσιεύτηκε σ' ένα μανιφέστο που τυπώθηκε σε 10.000 αντίτυπα.

126. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ρός, ο Μπακούνιν είχε γράψει αρκετές σελίδες απ' το δεύτερο μέρος του έργου. Τις είχε δεί στο Λοκάρνο, στα 1875. Άλλά ο Μπακούνιν ήταν κιόλας πολύ άρρωστος και τον έπόμενο χρόνο, στις 1 Ιούλη 1876, πέθανε σ' ένα νοσοκομείο στη Βέρνη. Κανένα άπό κείνα τα χειρόγραφα δε έβρέθηκε.

Σ. τ. Ε. Έτσι οι άναφορές του πρώτου μέρους στο δεύτερο δεν έχουν άντικρουσμα. Τις συμπεριλάβαμε μόνο για να είναι το κείμενο ακριβέστατο.

127. Ψευδώνυμο του Πιότρ Λάβρεθιτς Λαβρόφ (1823 - 1900). Καθηγητής μαθηματικών στη ατρατιωτική σχολή πυροβολικού ως το 1860. Μετά την έ-

ζορία του (1866) στη Β. Ρωσία, δεν μπορούσε πια να δημοσιεύσει τίποτα με τ' όνομά του. Τα «Ιστορικά Γράμματα» του, δημοσιευμένα σε συνέχειες με τ' όνομα Π. Μιρτώφ, απ' τὰ 1868, στο περιοδικό «Νεντέλια», είχαν πλατιά απήχηση στη ρωσική φοιτητική νεολαία εκείνης τῆς ἐποχῆς. Στὰ 1870 κατάρθωσε νὰ δραπέτεψει καί νὰ φτάσει στο Παρίσι. Ὁ Μπακούνιν τοῦ ἔγραψε στις 15 - 7 - 1870, προσκαλώντας τον νὰ πάρει μέρος στὰ σχέδια γιὰ τὴν ἴδρυση ἑνὸς περιοδικοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ἀρνήθηκε. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1870 γίνεται μέλος τῆς Διεθνούς στο Παρίσι. Ἀπ' τὰ 1872 ἐγκαταστάθηκε γιὰ ἕνα περίπου χρόνου στὴ Ζυρίχη ὅπου ναυάγησε ξανά ἕνα σχέδιο γιὰ ἕνα περιοδικό, πού θὰ τὸ διεύθυνε ἀπὸ κοινοῦ μὲ τούς ῥώσους ὁπαδούς τοῦ Μπακούνιν. Στις 27 - 5 - 1872, ὁ Μπακούνιν γράφει ἀπ' τὸ Λοκάρνο: «Στὸ πρόγραμμα ἀναφέρονται πολλὰ γιὰ τὴν ἀνάγκη ἐπιστημονικῆς προπαρασκευῆς, πού εἶναι ἀπαράιτητη γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες. Ἀλλὰ, ἴσως, πιστεύεται ὅτι θὰ πρέπει νὰ δημιουργηθεῖ ἕνα πανεπιστήμιο στὸ ἐξωτερικό. Ἀναμφισβήτητα, αὐτὸ εἶναι μιὰ καλὴ ὑπόθεση, ἀλλὰ δὲ μᾶς ἀφορᾷ. Ἀκόμα κι ἂν τὸ διευθύνει ὁ συνταγματάρχης Λαβρόφ...». Ὁ Ρ ὠ σ ι κ ο ς Λ α ἰ κ ι σ μ ὄ ς, ἐκδόσεις Βεντούρι, σ. 744). Οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸ Μπακούνιν καί τὸ Λαβρόφ τερματίστηκαν ὀριστικά μετὰ ἀπὸ μιὰ συνάντηση πού ἔγινε στὴ Ζυρίχη τὸν Ἰούλιο 1872.

128. Πιότερ Γιακόβλεβιτς Τοάντεφ. (1794/ - 1866). Ἱστορικός καί δοκιμιογράφος, συγγραφέας τῶν «φιλοσοφικῶν Ἐπιστολῶν». Ὁ Μπακούνιν ἀναφέρεται ἐδῶ στὸ ἔργο του, «Ἡ ἀπολογία ἑνὸς τρελλοῦ», γραμμένο στὰ 1837, ὅπου ὁ συγγραφέας δεσβαίνει ὅτι ἡ Ἱστορία τῆς Ρωσίας, ἀρχίζει μὲ τὸν Μεγάλο Πέτρο, ὅτι αὐτὴ εἶχε κίονας ἕνα μέλλον κι ὅτι ἡ ἐνωματώση τῆς Ρωσίας στὴν Ἑρώπη θὰ ὀλοκληρώνονταν μὲ τὴ δουλειὰ καί τὴ θέληση τῶν τῶρων. Ὁ Τοάντεφ, ὅπως κι ὁ Τοερνιτόεφκι κι ἄλλοι σύγχρονοι ῥώσοι διανοούμενοι, ἀρνιοῦνται τὸ ἱστορικό παρελθὸν τῆς Ρωσίας, γιατί, κατὰ τὴν γνώμη τους, δὲν εἶχε προσφέρει τίποτ' ἄλλο οὐτὸν πολιτισμὸ ἐξω ἀπ' τὴν κτηνώδη θία.

129. Τὸ «μὴρ» ἦταν ἡ στοιχειώδεια διοικητικὴ δομὴ τῶν διοικητικῶν καὶ ἀπομονωμένων ἀγροτικῶν κοινοτήτων ἕνα εἶδος κομμούνας, ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγαλύτερες ἀρμοδιότητες ὅπως π.χ. ἡ κυκλικὴ παραχώρηση τῶν καλλιεργούμενων χωραφῶν στὶς διάφορες οἰκογένειες πού συγκροτοῦσαν τὴν κοινότητα, ἡ κατανομὴ τῶν ὑποχρεωτικῶν κορηγήσεων (φόρων) κλπ.

130. Λαϊκὴ ἔκφραση πού χαρακτήριζε τὸν πλοῦσιο ἀγρότη πού, φεύγοντας ἀπ' τὴν κοινότητα, ἐμπορευόταν στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς κι ἔπαιρνε οσδιὲς καί ζῶα ὅαν ἐνέχυρο, δανείζοντας χρήματα μὲ μεγάλο τόκο στοὺς ἀγρότες πού ἀντιμετώπιζαν δυσκολίες. Ἀκόμα νοίκιαζε τὰ χωράφια τῶν εὐγενῶν καί τὰ καλλιεργοῦσε χρησιμοποιώντας ἡμερομισθίους ἐργάτες.

— Μουσικός εἶναι λαϊκὴ ἔκφραση πού ἀναφερόταν στὸν ἀγρότη πού δὲν εἶχε δικὴ του γῆ καί ζοῦσε πουλώντας τὴν ἐργασία του.

131. Τὸ «Τρίτο Πρόγραμμα», πού τὰ σχέδιό του συντάχθηκε ἀπ' τὸ Λαβρόφ γιὰ τὴν ἴδρυση μιᾶς νέας ἐφημερίδας, πού προοριζόταν γιὰ τὴ Ρωσία, ἐμφανίστηκε τὸν Ἀπρίλιο 1873. Τὰ δύο πρῶτα προγράμματα εἶχαν συνταχθεῖ

ἀπ' τὸ Λαβρίφ, τὴν ἀνοίξη τοῦ 1872, μὲ τὴν προοπτικὴ μιᾶς κοινῆς συνδιεύθυνσης τῆς ἐφημερίδας μὲ τοὺς μπακουνοίους. Ἐπειδὴ, ὅμως, αὐτοὶ εἶχαν ἀπορρίψει διαδοχικὰ ὡς ἀπαρόδεκτα τὰ δύο πρῶτα προγράμματα, ὁ Λαβρίφ συνέταξε τὸ τρίτο σύμφωνα μὲ τὶς δικές του ἀποκλειστικὰ ἰδέες, θεσπιζόντας ὅτι τὸ καθῆκον τῶν ῥώων σοσιαλιστῶν συνίστατο οὐσιαστικὰ στὴ δική τους πνευματικὴ προπαρασκευὴ καὶ στὴν προπαρασκευὴ τῶν μαζῶν διαμέσου τῆς προπαγάνδας.

132. Ἡ ἐξέγερση τοῦ Νόβγοροντ ἐγίνε στὰ 1650 ἐναντίον τοῦ τσάρου Ἀλεξίου. Γιὰ τοὺς φευτο - Δημήτριους βλ. σσμ. 37.

133. Σεργκέι Γκενάντιεβιτς Νετοσίγιεφ (1847 - 1882). Καταδικάστηκε στὴ Ρωσία, στὰ 1873, γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ φοιτητῆ Ἰθάνωφ στὴν Πετρούπολη, μετὰ τὴ σύλληψή του στὴ Ζυρίχη τὸν Αὐγουστο 1872 καὶ τὴν ἐκδοσὴ του. Ὁ Νετοσίγιεφ πίστευε ὅτι ἡ συνωμοτικὴ ὀργάνωση «Ναρόντναγια Ράοπαδα», πού εἶχε φτιάξει, θὰ προδινόταν ἀπ' τὸν Ἰθάνωφ. Καταδικασμένος, ἀρχικὰ, σὲ 20 χρόνια καταναγκαστικὰ ἔργα κι ὕστερα σὲ ἰσόβια στὴ Σιβηρία, φυλακίστηκε, κατόπιν, στὸ περίφημο «κάντακι τοῦ Ἀλεξίου», στὸ φρούριο Πέτρου καὶ Παύλου, ὅπου καὶ πέθανε στὰ 1882 ἀπὸ σκορβοῦτο. (βλ. Ἡ Κατάκτηση τοῦ Ἐπαναστάτη, «Ἐλεύθερος Τύπος»).

134. Ἐτιέν Καμπέ (1788 - 1856). Ἐκδόσε στὰ 1840, τὸ βιβλίο του «Ταξί-δι στὴν Ἰκαρία», γραμμένο στὸ Λονδίνο ὅπου εἶχε ἐγκατασταθεῖ μετὰ τὸ 1832, ὅπου περιγράφει μιὰ κομμουνιστικὴ κοινωνία, διαποτισμένη ἀπ' τὸ πειραματικὸ, θρησκευτικὸ κι οἰκογενειακὸ κοινοτικὸ πνεῦμα. Ὁ Μπακούνιν τὸν γνώρισε στὸ Παρίσι τὸν Ἰούνη 1844. Μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου του στὴ Γαλλία, δημιουργήθηκε μιὰ ἀποικία μὲ πρότυπο τὴν «Ἰκαρία». Τὸ θλεθάρη 1848, ξεκίνησε ἀπ' τὴ Χάρρη, γιὰ νὰ πάει στὸ Τέξας, ἡ πρώτη ὁμάδα ἀπὸ 69 άτομα, μὲ σκοπὸ νὰ δημιουργήσει ἐκεῖ μιὰ κομμουνιστικὴ κοινωνία σύμφωνα μὲ τὸ ἰδεατὸ σχῆμα τοῦ Καμπέ. Τοὺς ἀκολούθησαν ἄλλα 500 άτομα. Ὁ Καμπέ ἔφτασε ἐκεῖ τὸ Γενάρη 1849 καὶ θλεπόντας τὶς δυσκολίες πού προκύφανε, μετέφερε τὴν ἀποικία στὰ Νάουθο (Ἰλλινόις). Ἡ ἀποικία αὐτὴ δὲν ξημέρωσε ποτὲ τοὺς 1600 κάτοικοι. Διαλύθηκε στὰ 1895.

ΜΙΣΕΛ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

Το «Κρατισμός και Άναρχία» είναι το σημαντικότερο έργο του Μπακούνιν. Ή επίδρασή του πάνω στο επαναστατικό κίνημα της εποχής του ήταν πολύ μεγάλη. Αποτελεί ένα καθρέφτη της Ευρωπαϊκής Ιστορίας του 19ου αιώνα, μέσα στο κοινωνικό - πολιτικό της πλαίσιο, αλλά και τή μ ο ν α δ ι κ ή ιστορική αναπαράσταση της αντίστοιχης περιόδου απ' τή σκοπιά τών έ ρ γ α ζ ό μ ε ν ω ν μ α ζ ω ν, (άπαλλαγμένη δηλαδή απ' τόν παραμορφωτικό φακό της πολιτικής θεολογίας - άστικής ή μαρξιστικής).

Άντίθετα μέ τήν «κλασσική» ιστοριογραφία, πού βλέπει τήν ιστορία μόνο σά μιά σύνθετη άλληλεπίδραση ήγετικών προσωπικοτήτων ή σά μιά άλυσιδα πολιτικῶν αποφάσεων πού παίρνονται άπό πάνω, ο Μπακούνιν διαπερνάει τή σύγχυση τής έπιφάνειας τών γεγονότων και, προχωρώντας βαθιά, άκολουθεί τά ίχνη τής άντικρατικής τάσης, τής Κοινωνικής Έπανάστασης, πού δίνει τήν κυρίαρχη νότα στήν ιστορική πορεία. Ταυτόχρονα, έντοπίζει κι άνιχνεύει τήν πορεία τής παράλληλης κι άντιθετικής ιστορικής τάσης, πού ή σύγκρουσή τους διαμορφώνει τήν ιστορία, τής συγκεντροποίησης και τής ίσχυροποίησης τής κρατικής έξουσίας, τού κρατισμού, άπομυθοποιώντας, συνάμα, προφητικά τίς ψευτο - λαϊκές του έκφράσεις - τó «λαϊκό Κράτος» τών μαρξιστών και τίς κρατιστικές άντιλήψεις τού έξουσιαστικού σοσιαλισμού γενικά.